

NÉMETH ENDRE

A HEGY ÁTKA **TÜSKE KATÓ BALLADÁJA**

Kiürült, kéremszépen, a Hegy. Mi öten, akik röghöz kötve féljük vagy várjuk az elmúlást, már nem vagyunk a régiek. Pár esztendő és ismét a szél és a természet lesz itt az úr. Ránk uszítja a napfényt, az esőt, és felfalják azt, ami még megmaradt. Az erdő hamarosan visszakapja azt, amit az ember pár száz évvel ezelőtt a bakonyi rengetegből elrabolt. (Részlet a regényből)

A könyv szerzője, Németh Endre több mint harminc éve újságíró, lapszerkesztő. Ez az ötödik önálló kötete. Németh Endre a magyar falu, az ott élő emberek alapos ismerője. Ebbe a világba engedett bepillantást Málnamenyasszony és a Százhusz nap az élet című regénye, és egy képzeletbeli, elnéptelenedő település, egy csodálatos asszony balladába illő szenvedéseit mutatja be mostani regényében is.

Németh Endre **A HEGY ÁTKA** TÜSKE KATÓ BALLADÁJA

NÉMETH ENDRE

A HEGY ÁTKA **TÜSKE KATÓ BALLADÁJA**

NÉMETH ENDRE

A HEGY ÁTKA

TÜSKE KATÓ BALLADÁJA

NÉMETH ENDRE

A HEGY ÁTKA

TÜSKE KATÓ BALLADÁJA

HAZÁNK KÖNYVKIADÓ

2004

*„Az író azt is megnézi, hová szülessen.”
(Galgóczi Erzsébet)*

© Németh Endre

*Nagyszüleim emlékére:
Nagyapám vasárnap délután rágyújtott a
tajtékpipára, nagyanyám tett-vett, halkan egy nótát
dúdolt. Nem vártak az élettől sok csodát.*

Ez a Hegy nem az a hegy. Csak az én képzeletemben létezik. Szereplői sem éltek, bár élhettek volna száz helyen.

A Fekete madár

Dörgös Alfréd feltápáskodott. Tüske Kató, szinte észre se véve a szabadulást, lábaival kétségbeesve csápolta tovább. Sikoltozása beleveszett a kadal árnyékába. Dörgös fönről, feje két méter magasságából visszatekintett a még mindig rúgkapáló nőre és féktelen jókedv kapta el. Ritkás, sárga fogai közül égszakajtó röhögés gurult a szalmából taposott derékaljra, majd onnét tovább hempergőzött a Hegy felé. Nevetése szétáradt az udvarokon. Beszökött a házak nyitott ablakain. Dörömbölt a zárt füleken.

Fejős:

„Kint kódorogtam a kert aljában. Hirtelen a Szultán, a kutyám, felugrott. Mintha sikoltozást is hallottam volna... De az ember füle semmiség az állatokéhoz képest. Furcsa egy kuvaszom volt akkoriban, ha vért szagolt vagy rájött a kankórság, elvásította még a láncot is. Ókor-ókor előtört belőle valamelyik farkas őse, és üvöltve tegezte a holdat fél éjszakákon át. Nyeltem miatta a környékbeliektől eleget. Megkötöttem, de rabságban az ember se érzi magát jól, hát még egy kutya. Sajnáltam, mert lehúzta fejét a vastag bilincs. Néha még így is megszökött, máskor én engedtem el. Elő-előfordult, hogy megkapott valakit. Többnyire csak a gonoszokat és az iszákosokat bántotta, mindkettőből akadt a Hegyen. Egyszer kínomban elhívtam a disznóherélő felcsert, kértem, reszelje le kissé a Szultán fogait, hogy ne tudjon kárt tenni senkiben. De az csak a vállát vonogatta, állítván, az ilyen munka inkább a kovácsra tartozik, mint őrá. A mesteremberek pedig mind lent éltek Dombfaluban. Nekem egyébként is meggyőződése: nem vezet jóra az, ha az ember beleüti az orrát a teremtés dolgába. A kutyán a farka a legfélelgeesebb, de még azt is tudja használni valamire. Ha másra nem, hát csóválja jókedvében.

Szóval, ott kódorogtam kint az udvaron, békítgettem, csitítgattam a kutyát. Az még nálam is hamarabb felneszelt az esti lármára, de igazán dühössé a röhögéstől vált. Rögtön felismertem, kitől származik a hang, mert ilyen bődületes határozása senki másnak nem volt a Hegyen, csak a Dörgös Alfrédnek, akit én magamban csak Hőbörinek hívtam. Az emberek java kint harcolt akkoriban a frontokon. A férfisóhaj, a legénynevetést csak a puskaporszagú, távolról érkező levelek cipelték. Jól tudtam akkor este, nagy ész sem kellett hozzá, hogy a Dörgös Alfréd jókedve szakasztotta meg az esti csendet. Csak a sikoltás zavart. Valóban hallottam? És ha igen, akkor kié lehetett? Végül inkább lesüketeztem magamat.”

Zsöndöcsné:

„Ihász né rémülten szaladt át hozzám: »Hallottad ezt a ricsajt, sikongatást?« Mondtam neki: »Nyitva a konyhahajtó, szerintem valami állat nyüszíthetett.«

»Nem, biztos, hogy női hang volt, a szerűről jött a sikoltás, mint ahogy a Dörgös nevetése is« makacskodott a szomszédasszonyom majd hozzátette. »A Tüske Kató jár mostanság hozzájuk, napszámba. Lehet, hogy őt támadta meg az a hét falu bikája.«

»Akkor mi van? – kérdeztem én. – Nem volt már szűz az a Kató, talán örömében rikoltozott.«

Tanító:

„Az ember élete, kéremszépen, tele van furcsaságokkal. Amikor a Katával ez a dolog történt, éppen akkor dőcögtem egy marhavagonban, sebesülten hazafelé. A mellemben kaptam még a Don-kanyarnál pár gránátszilánkot. Eleinte nem törődtek sokat vele. Bekötötték a szanitécok. Ki se szedték. Nem értek rá a doktorok ilyen apróságokkal foglalkozni. De aztán a repesz irányt vett a tudóm felé, emiatt hazaküldtek. Szerencsés embernek hittem magam. Már tartott a visszavonulás, s igen sokan behaltak a hazafelé masírozásba. Sokan bizony, kéremszépen, rengetegen. Ott, kint a fronton is mi magyarok voltunk a legkiszolgáltatottabbak. Ha a németnek nem jutott ellátmány, tőlünk is rekviráltak. Ha felderítőbe kellett menni a megdermedt Donon át, minket ajánlottak. A muszkák se válogattak, hogy lám, az ott egy német, ez itt egy magyar, az ő szemükben minden idegen egyenruha igazi ellenséget rejtett.

Kezdetben, a lövészárookban még naplót is vezettem. Úgy három hónapig. Jólesett az írogatás, csak hogy az első komoly összecsapások után elillant a kedvem, a jelen fontosabb lett, mint a majdani emlékezés. Eldobtam a füzetet. Talán meglege egy orosz gyerek és elhasználta vécépapírnak, de az is lehet, hogy bekerült a katonai parancsnokságra. És arról a mondatról, amelyben azt írtam: „Ma láttunk egy csodálatos nyírfaligetet, hetvenhárom nyírfát számoltam meg benne”, azt is hihették, hogy egy ügyefogyott felderítő átlátó üzenete. Se oszt, se szoroz, egy a lényeg, kérem: én a szerencsés emberek közé számítottam, megindult bennem a szilánk; és az orvosok is jószágosak voltak, komolyra vették a sérülésemet, s így hazafelé rázathattam magamat egy marhavagonban. Szalmazsákot raktak alá. Ott feküdtem, kérem, nyugodtan, és jó párszor azon kaptam magamat, hogy a dalárdásoknak betanított nóták egyikét-másikat dúdolgom. Körülöttem nyögés, nevetés, imádkozás, átkozódás, csüggedés, bizakodás.

Közvetlen mellettem egy ruzsai ember szenvedett. Fél karja elveszett. Mert, kérem, sokszor még arra se volt idő, hogy a sebesülteket, a halottakat összeszedjék, s kezekkel, lábakkal nem törődött senki. Következésképpen ott maradtak azok szanaszét a parton, néha, amikor kúszott kifelé az emberfia és véletlenül rátapintott egy ilyen rég kihűlt, nyálkásodó karra, önkéntelenül is

kérte a bocsánatot. Később többször próbáltam elmagyarázni a gyerekeknek a háború borzalmait. Mert más az, amit az ember végigszenved, s megint más, amit a könyv pár mondatban leír. Mindegyik tanítványom tudta negyvenöt után, hogy nálam akkor lett kerek a felelet, ha azt is elmondta: »Harmadik világháború pedig nem lehet, mert abba már belerokkanna ez a valamikor oly délceg földrész, Európa. S végleg eltűnne többször megcsonkított hazánk, Magyarország.«

Nem tudom, megértették-e vagy csak szajkózták a kedvemért. Én a szerencsés emberek közé tartoztam. Azok közé, akik ép ésszel partot értek, azok közé, akiknek lelkét nem nyomorították meg a jajgatások, s nem éreztek örök undort a vértől. Azok közé, akik nem szerettek bele az öldöklésbe, s nem álmotak egyetlen társként pusztát halálukig. A háború mindegyikünket megváltoztatott, azt is, akire lőttek, azt is, aki lőtt, azt is, aki a fronton volt, azt is, aki itthon sóhajtozott. Igen, amikor Tüske Katával történt az az eset, éppen egy marhavagonban dőcögtem hazafelé.”

Kató felült. Szája már összeszorítva, akár a hét kulcsra zárt lakat. Sze-me ködben, kövér könnyben. Két keze, mint a motolla. Tépte, szaggatta a ruhájába akaszkodott szalmatörekszalakat.

Dörgös felette terpesztett, épp hogy csak abbahagyta a győzelmi nyerítést. Az arcán Kató körme nyomán négy ágra serkent a vér.

Közvetlen az asztag mellett magasodott egy harmincéves akácfa. Abban a pillanatban, amikor Dörgös bevégezte az erőszakot, a fa egyik ága tőből lehasadt.

Hogy miért éppen akkor vált le az ág, mikor a szél se nyomta, fejsze se bántotta? Ez bizony örökre válasz nélkül marad.

Többet tudhatnánk, ha bizonyítaná valaki, hogy szakadt meg már a fájdalomtól kapanyél. Ha valaki elmagyarázná, hogy a háborúban miképpen ömölhet mindkét fél igazságáért a vér.

Kató keze járt, mint a motolla.

Dörgös még mindig ott állt szétvetett lábbal, s utálkozva mondta:

– A karmolásért majd máskor számolunk. Leszoktatlak róla, hogy ilyen vadmacska légy. Siess, kapd össze magad, és fejd meg a tehenet! A feleségem maródi, már reggel is alig húzta magát. Nem való már annak a vénasszonynak a gyerekszülés.

Kató meglendítette felfele a térdét, de az alig ért fel Dörgös golyóihoz. A behemót félrelépett, letörölte kézfejevel köröm szántotta arcát, s búcsúzóul röhögött még egy hatalmasat.

A fekete asztal mögül kibukott a holdvilág. Távolabb egy kutya acsarkodott. S a harmincéves akácfa megfogyatkozott egy nagy ággal.

Háborúban voltak a legjobb emberek.

Fiú:

„Azt meséltétek, akkor kezdődött a Hegyen minden baj, amikor Dörgös megerőszkolta a Katót.”

Fejős:

„Akarva-akaratlan meghallottam a Hőbőri hahotáját. Ismertem már, olyankor röhögött így, nagy hangon, hogy az egész Hegyet megrémíssze, amikor valakivel, valamivel csúfságot művelhetett. Ha pusztá kézzel térdre kényszerítette a bikaborjút, ha összetört egy komódot, ha meglegyintett egy nálánál öregebb, gyengébb férfit, ha részegen a lovait vágára csépelte vagy ha belecsíphetett valamelyik menyecske domború fenekébe.

Dörgöstől rettegtek az emberek. Hatalmasra, két méter körülire nőtt, három embernek is nagy erővel, az egész Hegynek sok féktelenséggel. Én csak Hőbőrinek neveztem. Még a háborút is megúsza, mert harmincötben, amikor tüskébe lépett, elmérgedt a lábfeje. Az elejét le kellett vágni. Míg más ember ilyen nagy baj után meghúzta volna magát, ő rá se hederített. Ördöge lett a Hegynek. Egyszer, mivel legénymódra, peckesen táncolni nem tudott már, a bál után megleste és agyonszorongatta a Koldárék Mariskáját. Szegény leány úgy megrémült, hogy belészállt a hideglelés. A partba vajt pinceodújából elhozatták Treszkát, a bűbajos asszonyt, aki aztán sütőlapáton békafőzetbe áztatott rongyot csúsztatott a Mariska alá, a szájába négy szál rozmaringot tűzött, s mondják, előtte meg is itatta valamivel. Annyi bizonyos, hogy megszűnt a reszketés, csak a szégyen nem, az egész életében kísérte a Marist. A két Koldár fiú: a János és az Ignác, három unokatestvérrel nekilódult a Hegynek. Elkapták a Dörgöst, és egyik Koldár a combjába, a másik a hátába vágta a bicskát. Megint mázlija volt, mert a lapockájában elakadt a penge. A csendőrök miatt orvoshoz sem ment, a felesége meg az anyósa kötözte be. Igaz, úgy hírlott, Hőbőrinek jó másfél liter vére bánta a szoros ölelkezést. De akkor is csak röhögött, éppúgy, éppolyan hangon, mint azon az estén, amikor én meghallottam a nevetését.

Egy pillanatra eltűnődtem: ki lehet az a szegény szerencsétlen, aki a Hőbőri útjába került? Csak magányos, egyedül élő nők, gyenge férfiak lakták a Hegyet. Átvillant rajtam, csak nem a Katinka sikoltozott? Hiábavalónak tűnt a találgatás. Még ha tudom is, mit tehettem volna akkor is? A kutyám már marcangolta a láncot. Éles fogai koptatták a vasat, a nagy ráncigálástól elvékonyultak a szemek. Na – gondoltam én – minek szenvedjen ez az állat, miért

nyúzódjon a bilincs. Leoldoztam a cövekről a karikát. Kinyitottam a kertajtót. A Szultán rohanvást rohant a feketébe bújt szérűskert felé. Lánca, amit maga után vonszolt, meg-megcsörrent. Szagot kapott. Már ugatni sem ugatott.”

Morgás, nyüszítés hallatszott a szérú vége felől. Dörgösben egyszerre feltámadt a sietség. Ép és csonka lábát gyorsan váltogatva átlendítette magát Zsöndöcsék alacsony kerítésén. Ott a baromfióiban valami puhára huppant. Csont reccsent. Rá se hederített, csörtetett tovább. A kutya már a sövényt szaggatta, miután nem talált rajta lyukat, előre került, a kiskapu felé, pár pillanatnyi előnyt hagyván a menekülőnek.

Tüske Kató elszakadt szoknyáját összefogta. Lába szárán végigfolyt a mocsok. Testéből jött a fájdalom, neki mégis a lelke sajgott nagyon.

Zsöndöcsné:

„Átfutottam a Pál testvéréhez, a sógorasszonyomhoz. Kérdeztem tőle: »Hallottad ezt a ramazurit? Mit művelhet ott a Dörgös meg a Tüske Kató?«

»Talán az a szegény lány belelépett a vasvillába, mint tavalyelőtt a Bekecs Ilus.«

»Lépett ám..., inkább ült az a szegénytelen. Szegény Dörgösné az ötödik hónapban van, biztosan el akarja csavarni a Dörgös fejét az a Kató.«

»Azért én nem hinném olyannak a Katót, bár lehet, hogy te jobban ismered« egyezett bele a sógorasszonyom, aki mindig is ilyen volt, hiszékeny és irányítható.

Hazasiettem. A két gyerek váltig nyafogott, hogy nekik nem elég sűrű a rántott leves vacsorára. Akkoriban mindenből szűkös volt a fejadag. Fogtam magam és kiléptem a baromfiudvarba tojásért. Az esti rontás órájában járunk. Látni, alig láttam, csak a kezemmel tapogattam végig a szalmát. Végre leltem egy tojást. Gyorsan bevittem. Odabent aztán észrevettem, hogy olyan a héja, mintha vérben fürdették volna. A fenébe, gondoltam, valamelyik liba megszakadt a nagy igyekezetben. Gyorsan leakasztottam a serpenyőt, a hosszúnyelű főzőkanállal kapartam egy kis zsírt a vindó aljáról – fogóban volt a végső tartalék – sőt is sercentettem bele. Koccintottam a tojást a sparherd oldalához, már lötytyintettem volna a belsejét, mikor láttam ám, hogy annak szinte semmi fehérje sincs. A sárgája körül merő vérgomolyag volt. Tudtam: ez a rontás biztos jele! Előkaptam a sublót fiából az olvasót, s frissiben elmondtam három Miatyánkot s ugyanannyi Üdvözlégyet. Azután elővettem a Bibliát, s az uram és a gyerekek nevét átírtam tejbe mártott tintaceruzával. Lánykoromban hallottam, hogy ez a hirtelen rossz, a nyavalyatörés, a korai halál ellen jó lehet.

Tudtam, a veszély ettől még megmaradt. Védekezhettem volna tovább egyedül is, de a háború megtanított rá, hogy más bajáról sem szabad elfeledkezni. Gyorsan átléptem a szomszédasszonyhoz, figyelmeztettem a baljós jelre, megvártam, míg ő is elimádkozza a magáét. Utána mentünk a sógorasszonyomhoz, és amíg ő összekapta magát, bejártuk a környező házakat.

Akkor már mindenki azt sutyorogta, hogy a Dörgös megerőszakolta a Tüske Katót. Mondtam is a többieknek: »Mindenki azt kapja, amit megérdemel.«

Mire a temetőhöz értünk, lehattunk vagy tízen. Hozzánk csapódott a Fekete Marci is. Gyorsan megkerestük az életében boszorka hírében álló Reszka nénénk háromágú, rozzant fejfáját. Mi hárman, akik odaértünk a sírhoz, körműnkkel kivájtunk egy lyukat. Nem nagyot, legfeljebb ha akkorát, amiben egy csecsemő megfért volna. Azután a sógorasszonyom, mert ő fogta a bögrét, a gödörbe lötytyintette a vérző tojást. Én meg elsuttogtam:

»Itt a tojásod, Reszka néném, csak vidd el rólunk a rontást!«

A szomszédasszonyom, az Ihász né ádámsutkája elveszett a húsos tokájában, úgy sípolt belőle a levegő, akár a fűjatóból, miközben elszuszogta: »Itt a tojásod, Reszka néném, hívd el vele az ördögöt!«

Harmadikként a sógorasszonyom hadarta el: »Reszka néném, tiéd a tojás, csak segíts rajtunk!«

Ezt követően letérdeltem és jó hangosan kértem: »Járj el értünk, Reszka néném, hogy legyen vége a háborúnak.«

Majd a többi asszony, meg a Fekete Marci, s mind elzúgták: »Járj el értünk, Reszka néném, hogy legyen vége a háborúnak, hogy ne érje el a Hegyet több baj, szomorúság.«

Vártunk még egy kicsit, míg a föld beitta a magáét, aztán visszakapartuk a gödröt. A holdvilágos ég alján egy hatalmas fekete kutya kóborolt, akkora volt, mint egy tinó, és nyakában harangot cipelt.

A véres tojás nagy bajt jelent. Én mindent megtettem, hogy elűzzük a bűbájt. Reméltem: a gonosz visszajára fordul. A hazaúton megbeszéltük, hogy otthon majd minden asszony kíván valamit. De nekem kiment a fejemből, mert míg távol voltunk, a két gyerek elkészált tökök verebeket szedni a nádaspajta padlására, és fönt felejtették a tűzön a serpenyőt. Minden tele lett füsttel. Odakozmált zsír szaga volt még a szenteltvíztartónak is.

A szomszédasszonyom azt kívánta, hogy borjaddzék meg a piros tehenük. A sógorasszonyom meg elővette az ura fényképét és három gyereket óhajtott, egy Pistit, egy Palkót és egy Juliskát. Én szerencsére elfeledkeztem az egésztől. Mert, nem lett áldás a beteljesülésen. Nem bizony.”

Dörgös gyorsan csapkodta ép és csonka lábát. Emberektől nem félt, de az állatoktól kissé tartott, főként mióta egyik lova úgy megrúgta, hogy három bordája megrepedt. A Zsöndöcsék kerítéséről leszakított egy lécet, ha minden kötél szakad, kiállhasson a kutyával. A saját házáig már nem jutott el, ám még éppen elérte Ihászék portáját. Ott, a kertajtó mellett állt a deszkából ácsolt árnyékszék, oda vette be magát, és csakhamar hallotta, hogy üldözője a rozoga vécéajtót rágja. Tíz perc sem telt bele, s már akkora volt a rés, hogy az állat feje befért rajta. Dörgös mérgelődött, mert a karót kint ledobta, így aztán az ép lábával rugdosott a morgó, vicsorgó kutya felé. Párszor jól orrba is találta. Egyszer csak a kutya eltátotta a száját, és hatalmas fogait rácsattantotta az elenséges lábfejre. Dörgös megugrott, s mivel a vévét nem az ő méretéhez szabták, fejét beleverte az alacsony mennyezetbe. Forgott vele a világ. Még jó, hogy a lába kiszabadult az élő harapófogóból. Gyorsan lekuporodott az ülőkére, s megmárt öregujját szorongatta, babusgatta, hogy elálljon a vérzés.

A kutya meg mintha megelégedett volna az egyszeri harapással, elnyúlt a nyílás előtt, s csak vinnyogása jelezte jó ideig: nem kötött békét. Éjfél is elmúlt, mire úgy megüledett a csend, hogy Dörgös előmerészkedett. Azonnal az elhányt lécet kereste. Majd felfegyverkezvén, vérmaszatos, sajgó lábbal elindult hazafelé.

Kató:

„A Dörgös elszelelt, de én mozdulni sem tudtam jó ideig. Törölgettem a mocskát, amit rajtam hagyott.

A szegytől, a haragtól elborult az agyam, összekeveredett bennem a világ.”

Zsöndöcsné:

„Baljós jel volt a véres tojás. S ez még csak kezdete volt a figyelmeztetésnek. Másnap Ihászék vécéjében vérrel itatott lábnyomokat találtak az ajtón belül és a falon, akkora tappancsok voltak, mint két medvetalp. Félttem, hogy hiába próbálkoztunk a rontás ellen. Levéllap jött az uramtól, írta, hogy meghült ott kint a fronton és már jó egy hónapja tüsszög, köhög, köszörül a toroka. Aggódtam érte, mert itthon ha megfázott, mindig maródi volt pár napig, s csak egy kúra használt, ha jó másfél-két liter forralt bortól fűtve, verejtékben úsztathatta az ágyat.”

Fejős:

„Akkor este az asszonyok kint koslattak a temetőben. Úgy sorjáztak el sötétben a házam előtt, mint kányák a friss barázdában. Sejtettem, hogy valami babonaság mozgatja őket. A háború előhozta bennük az összes ördögöt. Boszorkányt láttak a beteg tehénben, lidércet a lámpafényben.”

Lassan, mint az újbó, tisztulni kezdett Kató aléltsága. Törektépő kezei megpihentek. A bugyogót, amely legjobban belekeveredett az alomba, levette, s betúrta a kazal alá. Aztán csak ült, kábán. Melleihez beszökött az esti szellő.

A Dörgössel vívott csatában Kató sikoltott, rúgott, karmolt és harapott, közben a ruhájáról két gomb lepattant valahová a szalma közé. Füles gombok voltak, hátukon valami madárral, galambbal vagy sassal. Kató sose figyelte meg különösebben, hogy milyennel. Csak azt tudta, hogy olyan gombot alig ha lel a konyhaasztal fiókjában.

Keresgélgni kezdte a gombokat. Kutatta körben őket. Szalma fölött, pelyva alatt. Nem lelte csak az egyiket. Markába szorította: maradj itt, madár!

Aztán Zsöndöcs Pálra gondolt. A Palira, akivel a gondtalanság, a boldogság esztendeiben párszor örömmel hempergetődött meg a kazal aljában. De a törek akkor sose szúrta, a kalász sem marta. Csak Zsöndöcs Pál döfött kést a szívébe, mert nagy hirtelen a Dombfaluból akasztott magának feleséget, egy szentfazekat, egy házi rokkát, babonafánit, aki minden évben kimeszelte a szobában, a kamrában, sőt még az istállóban is a sarkokat, de csak a sarkokat, hogy ördöge ne legyen.

A gombot simította: ne hagyj itt, madár!

Jaj, mi lehet ott messze idegenben azzal a Palival? – kesergett Tüske Kató. Még majd kiáll az ellenség elé hősködni. Még majd meglövik az oroszok. És biztos, hogy didereg is, mert azt mondják, nagy hidegek vannak arafelé. A Korsó József azt mesélte, amikor szabadságra jött, hogy az oroszoknak kannájuk sincsen, megfejik a tehenet, kiteszik a zsétert az udvarra és reggel zsákban, csonttá dermedve viszik el a tejet. Meg is fagyhatott az a szégyén Pali. Szerencsétlen Pali. Katona Pali. Nem szabadna fázós embereket a frontra küldeni.

Egy nagy fehér állat közeledett Kató felé. Miután közelebb ért, felismerete, hogy a Fejös kutyája tért vissza.

– Menj innét! – szolt rá Kató.

A kutya nem hátrált.

– Mész el innen, Szultán! – mordult rá Kató.

Az állat nevére rá se hederítve egészen közel somfordált.

– Kotródj el, te dög! – kiáltott harmadszorra már egész hangosan Kató.

A kutya lesunyta a fejét és elkezdte nyalogatni a megrémült nő lábszárát, combjait. Meleg volt a nyelve. Tüske Kató remegve megvakarta az állat füle tövét, aztán feltápáskodott.

– Megkeserülsz te még ezt, Dörgös Alfréd! Megkeserülsz! Viszek én még a te fejfádra virágot! – dünnyögte félhangosan.

A kutya egy darabig ott szaglászódott még Kató lassan hűlő helyén, s végignyalta a szalmát.

Kató hazavánszorgott. A sublótfiában egy másik gombot kezdett keresni. De hiába, egyetlen füles gomb sem akadt.

Majd kérek valamelyik hazatérő katonától – gondolta –, azok is ilyesfélét viselnek a zubbonyukon.

Begyűjtött a tűzhelybe, és a kukoricakóró lángjánál egy lábasban vizet langyosított. A melencébe lötytyintette, hogy lemossa magáról Dörgös Alfréd ragacos nyálát, s minden nedvét, tapintását.

Karján, mellén piros foltok virultak, tudta, reggelre átválszanak kékre, zöldre. Miközben szappanozta magát, észrevette, hogy véres-maszatos a lába ott, ahol a kutya nyalogatta. Nem értette, mitől. Hiszen túl volt ő már a szüzességen.

Megbüntetett engem az Isten – gondolta Kató. – Elvette tőlem a Zsöndöcs Palit, rám küldte ezt a vadbarom Dörgöst, lába közt egy kocsiárdal. Gyerekem lesz, biztosan azért vérzek.

Fejös:

„Akkor este az asszonyok kint jártak a temetőben. Sustorogva mentek, némán, lehajtott fejjel jöttek. Éjjél is elmúlt, amikor felneszeltem arra, hogy a kutya újból itthon csörgeti a láncot. Láttam, kifutotta magából a bolondériát. Kimentem, megkötöttem és megsimogattam a busa fejét, aztán egy szikkadt kenyérvéget is dobtam neki.”

Dörgös:

„Mint egy tinó, akkora volt a Fejös kutyája. Gondolom, vérrel etette, hogy elég vad legyen. Elhatároztam, szerzek valahol mérget és elirtom. A lábam, amibe az a dög belemart, fáj, mint a rosseb.”

Tanító:

„Furcsa betegség, kérem, a háborúzás. Először az életerőseket, a fiatalokat, az erőtlő duzzadókat ragadja el, aztán az idősebbeket: a megfáradt férfiakat, majd a semmit sem értő suttyógyerekeket. Kezdetben sokan veszélytelen nyavalyának nézik a háborút, olyannak, mint a vöröst vagy a kanyarót. Apró kis járványnak, kéremszépen, melyet ki lehet feküdni, amely megyényi területekkel s pár emberélettel kikúrálható. Először csak dísz, egyenruhája van a háborúnak. Aztán jelszavai. Távoli üzenetei. Majd kiürül a falu, elfogynak a legények, megszeppennek az asszonyok, búskomorrá válnak az öregek. Az első halottat még mindenki megsiratja. A környékeliek összesereglenek,

elzarándokolnak részvétet nyilvánítani az özvegynek, az anyának. Aztán jön a második, a harmadik halálhír, s hamarosan a tizedik. Feketébe öltözik a falu. És már mindenki csupán az övéit félti, a máséban is a sajátját siratja...

Kint a frontokon a háború nyíltan szembeszáll az emberekkel, elharsogja vezényszavait, előkapja puskáit, kivonja szuronyait, csatába állítja ágyúit, felröppenti repülőit. S öldököl, ezzel dühöt, bosszút teremt, amely újból gyilkol.

A hátsórszámban, a falvakban, az ilyen helyeken, mint a Hegy, a háború alattomban támad. Lassan-lassan felszabdálja, összegubancolja az idegeket. Ha egy nagyobb galamb száll el a falu felett, az emberek már légiriadót kiáltanak. Ha egy ág eltörik: közeli ágyúzásról beszélnek. S ha egy könnycsepp kibuggyan, akkor követi azt ezer, tízezer, mígnem már könnyekkel telnek a szurdokok, a sóhajtasóktól görnyednek az erdők.

Hát így valahogy.

Végül, kéremszépén, a háború mindenkit megtámad, a győztest is, a legyőzöttet is, az öregét is, a csecsemőt is. Következésképp megszűnnek a régi értékek, a bevett szokások. A lakodalom istenkáromlást jelent, a templom sem Isten otthona többé, hanem célpont a repülőgépeknek, a sírás, a gyászkendő mindennapivá válik, mint ahogy az is, hogy asszony jár a szekérrel, és nem férfi. Félek: ha egyszer majd sikerül is elhallgattatni, s elfeledni a fegyvereket, a háború akkor se tűnik el. Szavakkal, tekintetekkel irtják majd egymást az emberek. Mert hogy szavakkal s tekintetekkel is lehet ölni, arra a Hegy is szolgáltatott néhány példát."

Dörgös nagy nehezen hazabicegett.

– Siess, asszony, kösd be a lábam! – ordította már a kiskonyhaajtóból.

Válaszul nem nyikordult az ágy.

– A kurva életbe! Hát hiába pofázok én! – tajtékozott a férfi és csonka, bőrzoknis lábával belerúgott a kisszoba ajtajába.

Nyögés hallatszott bentről. Majd nem sokkal utána Dörgösné hangja is követte gyötredelmesen, szidalmasan:

– Gyere csak te rohadt, te szemét! Megdögölhet tőled az ember! Hol a francban kujtorogtál már megint?

Dörgösben izzott a vágy, hogy fájós láb ide, fájós láb oda, megtapossa, mósresre tanítsa asszonyát. De a szobába nyitva visszahőkölt, a mécs pislákoló fényénél is látta, hogy a felesége véres lepedőn fekszik, s onnét kiabál:

– Hol kujtorogtál, te átokfajzat? Nekem kellett a ganét kihordanom. Elment alólam a gyerek. Majdnem megdöglöttem, elvetéltem, te bicebóca rothadék!

Dörgös megereszkedett egy kicsit a küszöbnél, lassan eljutott a tompa agyához a szavak értelme, de már le is torkollta a nejt:

– Ha elment a gyerek, hát elment. Legalább amikor hazajön a katonaságtól a nagy fiad, nem látja, hogy az anyja negyvenöt éves fejjel pulyát ringat az udvaron. Így volt ez megírva!

– Így ám, az anyád keservét! – sipította Dörgösné, akinek az ura vadságával szemben már régóta a nyelve volt az egyetlen fegyvere. – Ki tette belém azt a gyereket? Talán a Harmat Jancsi? Most meg majdnem beledöglöttem én is. Inkább azt mondd: merre evett eddig a fene?

– A kölyök hol van?

– Átküldtem az Ihászékhoz, még csak az kellene, hogy így lásson.

– Elhívjam a bábát? – tudakolta kis idő múlva Dörgös.

– Minek? Nincs itt semmi dolga. Az udvaron tört rám a fájdalom. Másfél ökölnyi volt, azt hiszem, leány, és kijött vele a burka is. Mégis vérzek még nagyon. A tisztát szedd elő a sublót aljából! A ládában találsz jó lepedőt. Hát a lábadat mi lelte?

– Valaki vidravasat rakott a kazlak mellé, s beleléptem – hadarta el a jó előre kigondolt kifogást a férfi.

– Bár maradtál volna ott, csak a nyakadat szorította volna meg úgy, hogy ne tudnád többé kinyitni a szemed – zsémbelt tovább az asszony.

– Szeretnéd, mi? – morogta Dörgös. – Azt nem éred meg. Ne remélj! Én választom ki neked a szemfődelet.

– Legalább már nem kell szégyellni magam, amiért ennyi idős fejjel gyereket csináltál nekem. Ne félj, nem húzod még egyszer közel hozzám az ágyat!

– Majd meg is kérdezem tőled. De most már elég a kereplésből! – adta ki a parancsot Dörgös, miközben nagy nehezen becibálta az asszony alá a lepedőt, s utálkozva a földre dobta a vércsatakos régít.

Zsöndöcsné:

„Este a szomszédasszonnyal feldobtunk egy marék fahamut az ég felé. Ez csalhatatlan jel. Amerre a hamu száll, abból az irányból ered a rontás. De a hamu szétterült az egész Hegy felett. Kétszer is megpróbáltuk. Mind a kétszer felkapta, körbevitte a szél. Azután másnap meghallottam, hogy a Dörgös Alfréd felesége elvetélt. A Margit elég rossz bőrben volt, három napig feküdt, a bába szerint sok vért vesztett. A Dörgösnek meg le kellett menni orvoshoz Dombfalura. Duplára dagadt, elgennyesedett a lábfeje. Örültem, hogy a véres tojás másokra vitte a rontást. Biztam, hogy végleg megfuttott a gonosz.”

Fejős:

„A Hőbőri azt híresztelte, hogy a kazlaknál törbe lépett. Persze én sejtettem, hogy a kutyám vett rajta igazságot. Nagyon elnyugodott a Szultán akkortájban. Éppúgy, mint ha néha a szántóföldön nyulat talált és széjjeltépte. Többen beszéltek, hogy a doktor kijelentette a Dörgösnek: »Ha még pár napot várnak, le kellett volna csapnom ezt a lába fejét is.«

Mire a Hőbőri: »Rajta, csapja le! Úgy, legalább biztos, hogy sose visznek el katonának.«

De az orvos csak meggyógyította. Nem is bántam, mert azt azért nehezen vettem volna szívemre, hogy az én kutyám ilyen nagy galibát okozzon. Néha felöltött bennem: vajon ki lehetett az a sikoltozó fehérszemély? A Katinkára akkor már egyáltalán nem gyanakodtam, mert a szomszédomban lakott, és másnap is kint sürgölődött, lótott-futott. Bár az igaz, hogy beszélni nem nagyon beszélt, pedig azelőtt minden nap volt hozzám szava. Én meg naponta háromszor kiballagtam a majorba, és megfejttem a néhány, még ottfelejtett beteg, urasági tehenet. Volt ott két kisborjú, azoknak adtam a tejet.

Az eset után két hétre éjszaka megint vonyított a kutya. Felkeltem, hogy kioktatom az éjszakai csendre, de az udvaron láttam, hogy valami után igen kapar. Egy darabka szalonna volt, mintha bekenték volna barnás mázzal. A Szultán a lánc miatt nem érte el, s azért veszekedett annyira. Már majdnem odapöcköltem neki, amikor eszembe jutott: háború idején jó szándékkal nem nagyon dobálnak szalonnát az ember udvarára. Így azután fogtam a zsírzót és eldugtam a földbe jó három ásonyomnyira. Gyanítottam, hogy a Hőbőri akarta megmérgezni a kutyát.”

Kató:

„Nem tudtam másra gondolni, csak a szégyenre, ami velem megesett. Tébláboltam ide-oda, nem találtam a helyem.”

Fiú:

„Azt meséltétek, a háború sötét hónapjai akkortájt kezdődtek a Hegyen”

Zsöndöcsné:

„A liba, amelyik azt a véres tojást tojta, másnap megdöglött. Szerencsére figyeltem rá, mert reggel már nem is gá-gált, mielőtt kihült volna, elmesztettem a nyakát. Másfél hétig ette a két gyerek.”

Fejős:

„A fehérnépek rontásról susogtak. A háború, a férfihiány elvitte azt a kevés eszüket is, ami még megmaradt. Nem nagyon törődtem velük. Ők jöttek mentnek mondtak engem. Jómagam idegennek tartottam őket. Mert én ott születtem, ahol a felhők sosem akadnak el a dombok tetején, ott, ahol a jege-

nyefák harminc-negyven kilométerre látszanak. Igen, lent az Alföldön, ahol az emberek szíve olyan, mint egy nyitott ablak. Úgy nősültem bele ebbe a tájba. A feleségem, akinek az igazi apját agyonütötte a nádszál, Pesten szolgált, éppen annál a Weisznél, akinek néhanapján én is hordtam a vaját, a túrót az uradalomból. Az lett a sok járkálásból, hogy megnősültem és eljöttünk a Hegyre. Az apósomé, akiknek négy lányuk volt, kettő gyerekként meghalt, a harmadik férjhez ment Szabadkára, idefogadtak a pár hold földjükre családbéli cselédnek, de eljártam aratni részesben, vállaltam hónaposságot is. Nincstelen voltam gyerekkoromban, és az maradtam férjfejjel. A feleségemnek még csak szorítottak egy ágyat bent a házban, nekem az istállóba kidobott priccs jutott. Tehenek farkába törülköztem, s párájuknál melegedtem. Nem mondom, kosztot juttattak bőven, mert azt még a buta is tudja, hogy az éhes has nem nevel erőt, s korgó gyomorral nem megy a munka. Az anyós talán még becsült is egy kicsit. Szerencsére jókedvű ember voltam. Eljártam az ökrökkel szántani, énekeltem, füttyörésztam. Este, amikor a feleségem melegítette a vacsorát, az öregek félrehúzódtak a kemence mellé, olyankor beszéltem a mi vidékünkéről, elmeséltem, mifelénk miért isznak bögréből az emberek, s azt, hogy miképpen hordják fészkükre a sarat a parti fecskék. A hites társam csak hallgatott. Áldott jó asszony volt, én a szótlanúságát becsültem benne legtöbbször. Néha, miután az istállóban egymás mellett elpihentünk, azt ígértem a nejemnek, ha egyszer anyám kihal a tanyából, megváltom a kilenc testvér részét, s leköltözünk az Alföldre. Ültetek huszonegy sor fehérszemű szőlőt, s három sor almát. Huszonegy sor fehérszeműt, és három sor almát. Nem is tűnt ez lehetetlennek. Mert megmondom azt is, hogy azért, ha az asszonyom szülei nem is adtak, én törtem magam, hogy teremjen egy kis saját pénzünk. Ha végeztem a mi dolgunkkal, hát elmentem az ökrökkel napszámba szántani, takarolni, fáizni, mikor mit kellett. Tizenegyedikért arattunk, a gabona mellett szalma és törek is járt, emlékszem, egyszer több mint száz pengőért adta el a részemet. Összejöhetett volna az álmunk. De a mi sorsunk másként volt megírva.

Egyszer egy bikaborjút vittem a vásárra. El is adtam, méghozzá olyan jól, hogy nekünk is elspórolhattam az árából pár pengőt. Siettem haza, a zsemben ott ficáncolt a pénz, mellemben meg az elégedettség.

A Hegy végénél a Korsó Józseffel találkoztam, rám emelte a kalapját. »Adjon Isten jó napot! No, már el is rendezted a temetést?«

Mire én: »Nem, a bikaborjút adtam el.«

Rábólintott: »Tudom, tudom, nagy költség ez egyszerre. Az emberfia ilyenre nem spórol. Hát akkor fogadd részvéteimet. Isten áldjon!«

Akkor tizenkettedik esztendeje éltem már a Hegyen, s megszoktam, számomra sokszor olyan zavaros az itteniek mondókája, hogy lekerekedik tőle az ég karimája. El is köszöntem a Józseftől. A csárda előtt eszembe jutott, hogy a sok gyaloglásra bizony jólesne egy féldeci. Be is léptem.

Szólta a kocsmárosnak, a Winklynek: »Egy csosza kisüstit, Kálmán bátyám. Vagy várjon! Elég lesz egy stampedlivel.«

Erre rám mordult valaki hátulról: »Megtanulhattad volna már, hogy mi borral búcsúztatjuk a halottakat. Mert az úgy járja, hogy emléküket is éltesse, amit életükben ittak. Az apósod meg noaboros volt, igaz?«

»Meg az anyósod is« szolt közbe egy másik.

S megtoldta rögtön egy harmadik: »És a feleséged is.«

Minék szaporítsam a szót... ott tudtam meg a csárdában, hogy meghalt a feleségem, az apósom, az anyósom. Már fel is öltöztették őket, mire én hazaértem. Az orvos kimondta kerek-perec: ételmérgezés.

Az történt ugyanis, hogy valami menyétféle járt a baromfiudvarban és egy fészekaljányi jércének kiszívta a vérét. Közel rántanivalók lehettek már; sajnáltuk elásni őket. Az anyósomék hamarjában megmellesztették a még langyos baromfiakat, azután én rákötöttem őket egy hosszú madzagra és leeresztettem a pincébe. Minden nap csibét enni, nem engedhetünk meg magunknak akkora pazarlást. Úgyhogy még három hétre rá is ott himbálódzott belőlük a hűvösben vagy hat darab. Gondolom, a feleségem, az az áldott jó asszony, meg akart örvendeztetni egy kis csibehússal, ha majd fáradtan hazaérek a városból. A vásár hétfőn volt. Én már vasárnap elindultam, mert gyalogosan, egy bikaborjút vezetve igencsak messze van a város, no meg azt sem akartam, hogy valahova a marhavásár végére szoruljak. Ők meg már biztos az ünnep delén ettek a csibéből. Száz szónak is egy a vége: mind a hárman odalettek. Ételmérgezés. Azt állapította meg a tisztiorvos is. Úgy meghőkölttem a kocsmában erre a szomorú hírre, mint az, akit futtában bikacsökkal orrba vágna. Azon nyomban megkértem az apósom komáját, s ő elment az asztaloshoz, elhozta a lovas kocsival a három koporsót. A koszorúkat a Zsöndöcsné kötötte. A fejfékat magam faragtam. Curgott a könnyem, míg a három nevet fába véstem. A hegyiek sokáig úgy néztek rám, mintha oka lettem volna a család pusztulásának. Mintha tehettem volna róla, mintha örültem volna neki, hogy egyedül maradtam.”

Tüske Katónak a tükör nem volt a kedvese. Csak arra használta a vakrozsdát hányó darabot, hogy vasárnaponként, mielőtt a misére indult, a haját megigazítsa, arcát ajátatosra komorítsa.

Ám miután Dörgös Alfréd megbecstelenítette, sokszor ácsorgott a tükör előtt alsósoknyában vagy anélkül.

Hasa apró dombját leste. Azt figyelte, mikor kezd dagadni, puffedni. Azt vizslatta, hol púposodik, merre domborodik. Azt fürkészte, tükrét vallatva, látszik-e már benne a gyerek.

Zsöndöcsné:

„Ez a Tüske Kató tizenhárom vagy tizennégy éves volt, amikor teljesen elárult. Az anyja jóval előbb, a második gyermekszülésben meghalt. Az apja meg lassan poharanként elitta az egészségét, mígnem aztán szétpattant a mája. S hogy a leánygyerek mégse kerüljön mindenki prédájának, magukhoz vették az uram, a Zsöndöcs Pál szülei, ugyanis a Pálom apja és a Tüske Kató anyja első unokatestvérségben álltak. Jó sora volt, az anyósom még kötényt is himzett neki. De nem becsülte meg magát. Hajtotta a vére. Állandóan a Pál nyakában csüngött. Tizenhat-tizenhét éves korában, akkor már udvarolt nekem a Pál, hirtelen visszaköltözött az apja házába. Rendes munkája nemigen akadt. Napszámba járt a Dörgösékhez, és gyümölcsöt hordott a városba, a piacra. Azokban az időkben ebből nehéz volt megélni. Ez a Kató meg még új ruhát is vett magának. Gyanítottam, hogy valamelyik férfi tolja a kocsija farát. Szegény uram váltig állította, hogy ez nem igaz, de én tudom, a saját, két keze erejéből nem vitte volna ennyire. Negyvenegyben nádat rakatott a házra, méghozzá újat, tőről aratottat. Míg az uram ki nem ment a frontra, addig a rokonság ürügyén gyakran átjött hozzánk ez a Tüske Kató. Meregette a szemét az én Pálomra. Később igen megharagudtam rá és kiadtam az útját. Az történt ugyanis, hogy amikor az uram megkapta a SAS-behívót, hát persze, hogy bánatosak voltunk mindahányan. Azt se tudtuk, mire fordul a sorsunk. Itt maradtam én, a két neveletlen gyerek, és ráadásul még nyűgként az öreg, mármint az apósom. Elkámpicsorodtam én is, amikor meghozták a parancsot. De a Tüske Kató, mihelyst hírért vette a dolognak, beleborult az uram nyakába, és akkora bögést rendezett, mintha nem is az én férjemet, hanem az övét vinnék a frontra. Éppen átugrott hozzánk a szomszédasszonyom, az is csak nézte elkerekedett szemekkel, és kérdezte tőlem: »Mi van, elment ennek a Katónak az esze?«

Akkor, ott az uram előtt nem akartam összeteremteni, viszont másnap, miután elmentek a bevonulók, megemlítettem neki: »Kató, nem tartok igényt a rokonságodra, jobb, ha elkerülsz a házunk táját.«

Nekem lett igazam. Már akkor megláttam benne a boszorkányt, amikor a többiek még sajnálgatták a Dörgös erőszakossága miatt.”

Fejős:

„A Tüske Katót én ismerem a legjobban. Pár év kivételével a mellettünk álló házban élt. Azt meg nem kell mondani, hogy a szomszédok belelátnak egymás tá-

nyérjába. Még be sem töltötte a tizennegyedik esztendejét az a szegény Katinka, amikor árva maradt. Jó egy hónapig is tengett-lengett, főzte, ami a kamrában volt, mígnem az emberek megsajnálták, és elkezdtek sugdolózni: mégiscsak szégyen, hogy a Zsöndöcsék, akik közeli rokonaik, nem törődnek vele. Lett is foganatja a morgásnak, mert az öreg Zsöndöcsné, aki tizenöt évvel fiatalabb volt Pál bátyám-nál, odafogadta hozzájuk a Katinkát. Dolgozott is nekik eleget, akár én az apó-soméknak. Azután vagy megunta vagy valami más kalamajka támadt, nem tudom. Egyszer csak a Katinka visszaköltözött ide, a szomszédba. Mondogatták akkoriban, hogy ez a lány összelekedett az unokatestvérével, a Zsöndöcs Palival. Nem lát-tam, nem hiszem. Igaz, a Katinka akkor pakolta össze a betyárbútort, amikor a Pa-li bejelentette, hogy Dombfaluból hoz magának feleséget, de szerintem csak azért jött el, mert tudta, nem férnek meg már ott annyian. Hazajött, és élte a maga ma-gányos életét. Néha, mise után mellésorolt egy-egy legény vagy szabadságos kato-na. Egykettőre lerázta őket. El is terjedt róla, hogy válogatós, felvág a nincsré.”

Vasárnap délután volt. Két dolog jelezte ezt félreérthetetlenül.

Egyik: aznap nem hajtották ki legelni a kecskéket és a teheneket.

Másik: délután egy órakor az Árminék nagyobbik fia megkongatta a Hegy közepén a kisharangot.

A harang vékonyka hangja megszorult a hegyek közt és ide-oda verő-dött a löszfalakon.

Néha, mintha öt harang szólt volna.

Ding-dong, ding-dong, ding-dong, ding, ding, dong.

Vasárnap délutánra felkocsizott a Horgason az esperes, hogy helybe vi-gye a szent evangéliumot a kieső nyájnak, a szentesebbek délelőttönként le-jártak Dombfaluba is misére. Az egy Ármin családot leszámítva, mindenki katolikus volt a Hegyen. Miután a közelben nem volt református templom, ők is el-eljárogattak a litániára, csak közben a maguk imáját mondták. Az éneke-ket viszont teljesen átvették. Sőt, mivel a harangláb éppen a portájuk előtt állt, az Ármin Béla még a kongatást is magára vállalta, az ő harctéri távollétében pedig a két kis gyerek húzta a kötelet.

Vasárnap délután volt. Egy hónapja erőszakolta meg Dörgös Alfréd a lányt. Tüske Katót egy hónapig égette a szégyen. Egy hónapon át emésztette a kétely, izzasztotta a félelem.

Kató kikészítette az ágyra a fehér alsószoznját, a vászonruhát, egy keszkenőt, piros szirmú, zöld levelű virágokkal. Vizet melegített a sparher-den, megmosta a haját, a nyakát, a fülét. A lábát is jól beszappanozta, hisz nem sokkal előbb még almot talicskázott a kertben, hogy majd beáshassa a

borsó helyére. De legjobban a combját súrolta, mintha még mindig ott lenne Dörgös mocska.

Azután megtisztulva odaállt a tükör elé, s a hasát nézte.

Nagyobb már, mint a múlt héten volt – vélte elkeseredve. Jaj, már na-gyobb, mint a múlt héten! Kel, dagad, mint a kenyértészta a melegben. Meg-nő a hasamban a gyerek, aztán ha hazajön a Pali, láthatja a szégyenemet! Pe-dig ő mindig mennyire vigyázott rám. Hogyan állok majd eléje? Mit mondok neki? S ő szól-e egyáltalán, ha meglátja, hogy tele lett a hasam, míg ő oda-volt a fronton? Mit mondok neki? Mi lesz velem?

Ármin Béla nagyobbik fia másodszor szólaltatta meg a harangot.

Jaj, még elkések! – gondolta Kató – pedig gyónni is akartam –, és ijed-ten kapott az alsószoznájára után.

Gyorsan magára cibálta a ruháit, becsapta az ajtót és már szaladt is. A Hegyen minden egymásra nőtt. Közel volt a kápolna is.

Kató:

„Csak a szégyenen járt az eszem. Meg azon: hiába kiabáltam, nem jöt-tek segíteni a hegyiek. Hasztalanul kapálództam, az a dög Dörgös letepert. És bár láttam az arcokon, hogy tudják, mi történt, mégsem jöttek engem gyámo-lítani az asszonyok. Lesunyták a fejüket, mintha répát egyelnének. Éreztem, rólam beszélnek a kútnál, de amikor én odaértem már mindig a háborút vagy a rossz termést emlegették. Senki nem vetett oda nekem egy jó szót, vigasza-lást. Belülről rágott, mart ez a dolog. Gondoltam, meggyónom a papnak a történetet, s megkérem, hogy az Istennel büntettesse meg Dörgöst.”

Fejős:

„A templomba járást szent kötelességemnek tartottam, az akkori papot, az esperest is becsültem, prédikált sok érdekeset, néha úgy leteremtette a he-gyieket, hogy hazafelé mindenki lehajtott fejjel kullogott. A misét szerettem, csak az öltözködéssel nem voltam kibékülve. Csizmám akadt ünnepre is, még az apósomról maradt. De a hasamon nem ért össze a kabát, kihíztam két év alatt. Megszóltak az itteniek, ujjal mutogattak rám, a hátam mögött.”

Tüske Kató párszor mise alatt is végigsimította a hasát. Alig ügyelt a plébános szavaira, pedig az a világot betöltő hatalmas fájdalomról, a háború-ban helytálló hősiek ifjakról beszélt. Csak akkor rezzent össze, amikor az el-bambuló ministránsgyerek véletlenül megrezdítette a csengőt.

A csengettyű hangja felerősödött a szűkös kápolnában. Kató már majd-nem felállt, s indult az áldozásra. Szerencsére látta, hogy körülötte senki sem mozdul.

Az esperes szúrós pillantást vetett a vétkes kölyökre, majd tovább kántálta a hegyiek számára ismerős, de érthetetlen latin szavakat.

Kató figyelme ismét elkalandozott. Lopva Zsöndöcsné felé tekintett, s találgatta, vajon mit írt a Pali abban a zöld színű kopertában, ami pénteken érkezett. Ő már másfél hónapja nem kapott a Palitól levelet.

A csengettyű ismét megszólalt. Most már a maga idejében. A székek megnyikordultak, mintha a rajtuk ülőkkel együtt ők is épp szabadulnának a vétkek súlya alól.

A kicsiny térdeplőre egyszerre ketten értek. A pap a kezükbe adta az aranyozott tálcát, amit állandóan magával cipelt, s elmondva a szokásos főhászt, az áldozó reszkető nyelvére helyezte az ostyát.

Vagy tízen-tizenketten vártak a sorukra.

Kató hirtelen azt vette észre, hogy Dörgös Alfréd ott görnyed mellette.

A plébános Dörgös Alfréd kezébe helyezte a tálcát. A böhm nagy férfi térdepeltében is magasabbnak tűnt a vézna esperesnél. Eltátotta a száját, s kidugta rovátkás nyelvét.

Az esperes keresztet rajzolt az ostyával, s tette volna a megszokott helyre, de abban a pillanatban Tüske Kató ellökte a kezét.

– Ne! – kiáltotta jó hangosan. – Ennek nem jár az Isten teste.

– De gyermekem! – mordult rá békítőleg a tisztelendő.

– Nem jár neki – emelte még feljebb a hangját Kató. – Hisz, elmondtam magának a gyónáskor. Letepert engem ez a szemét, gyereket csinált a hasamba.

Dörgös Alfréd ott várakozott tátott szájjal. Eltelt pár pillanat, mire felfogta a szavak értelmét. Bőszült tekintettel nézett a mellette lévő nőre.

– Hagyd! Hadd végezze a dolgát a plébános úr! Hagyd, mert megbánod! – hörögte. Újból behunyta a szemét, s kidugta a nyelvét. Az esperes tétova mozdulatot tett az ostyával.

Kató most már felpattant, és úgy kiáltotta:

– Ne! Megmondtam, ez az ember nem áldozhat, biztosan nem gyónta meg, hogy itt van a hasamban a gyereke. – A padokban ülők felé fordult és himzett kötényt félrehúztá. – Nézzétek!

Nemigen látszott más csak a ruha apró virágai.

– Biztos a bolha csípett meg, azt mutogatod – zúdult fel Dörgös és ő is felállt. – El se férne benned egy gyerek.

– Csend legyen, felebarátaim! – sivitotta az esperes. – Térdepeljetek vissza!

– Ne engedjük, hogy ez a céda meggyalázza a kápolnánkat! – süvítette Zsöndöcsné.

– Ne engedjük! – sápítozott Zsöndöcsné szomszédasszonya.

– Ne engedjük! – gajdolta Zsöndöcsné sógorasszonya.

Felugrottak a székről, megfogták Kató karját, vállát, húzták maguk után. Kilódították az utcára, és becsapták utána a kápolna ajtaját.

A plébános, dühtől fehéren várta, hogy elcsendesedjenek a hívők.

Dörgös újból visszatért. Miután szájában érezte az ostyát, gyorsan összezárta a fogait.

Az áldozás utáni imára nem nagyon figyeltek az emberek. Pergették a jól betanult szavakat, és közben ki-ki a saját érzéseit csitította.

A csengő ismét megszólalt, s hangja, mint riadt madár, ide-oda verdesett a szűk kápolnában.

Tüske Kató kivágta az ajtót. Előrement a széksorok között, az oltárhoz. Kezét összekulcsolta. Térdre omlott.

Hangosan, hogy mindenki hallja, elharsogta a könyörgését:

– Add Uram, hogy Dörgös Alfréd gyomrában forduljon meg az ostya! Hasa nőjön az enyémmel együtt, s amikor eljön az órá, ő adja ki a lelkét! Add Teremtőm, hogy a halálos ágyán tőlem kérjen egy pohár vizet! Add Uram, hogy a hasamban mocorgó gyerek holtan jöjjön a világra! És add Uram, hogy verje átok ezt a magát süketnek tettető Hegyet! Ürüljenek ki a házak, vándoroljanak el, pusztuljanak el lakói!

Majd megfordult és azt kiáltotta:

– Átok legyen rajtatok, átok legyen a Hegyen. Átok, háromszoros!

A ministránsgyerek eltátotta a száját, s összerándult az ártó szavak halatán. Kezében megmozdult a csengettyű, csilingelt, és a hang ott verdesett, kóválygott a kápolnában.

Tüske Kató engedte szabadjára, amikor kiment az ajtón.

A hívők pedig először susogtak, majd az esperes imáját lassan elnyomta a hangzavar.

Fejős:

„Különösebben nem is kutattam, mégis megtudtam, hogy kit alázott meg a Hőbőri. Bántott, hogy nem figyeltem jobban arra a sikítésre. De legalább a kutyát elengedtem, s az megtette, amit még lehetett. Én úgysem mentem volna sokra, legfeljebb engem is lecsapott volna az az ökör. Hazaballagtam, és a magamnak szánt babfőzeléket a háromujjnyi száraz kolbásszal együtt odaöntöttem a Szultánnak. Megszolgált érte.”

Zsöndöcsné:

„A Tüske Kató ott, azon a szent helyen, ott a háromszárnyas oltárkép előtt megátkozott mindannyiunkat. Csodálom, nagyon csodálom, hogy nem

omlott rá a kápolna, és nem zúzta össze egy ilyen hatalmas istenkáromlás halatán. Persze a véres tojás már előre megmutatta, hogy nagy baj készül a Hegyen. Én, kint a temetőben megtettem minden tőlem telhetőt. Csak éppen arra nem gondoltam: a gonoszulás erejét elviheti, hogy egy férfi is volt köztünk. Ha akkor nem tolakszik oda a Fekete Marci, sose fogott volna rajtunk a Tüske Kató átka. Soha! A templomból hazamenve lefele állítottam a seprőt a konyhaajtóban. Engem, csak engem egymagamban meg is óvott a gonosz ellen. Másokat már nem tudtam megvédeni.

Az asszonyok előtt nekem tekintélyem volt akkoriban, hallgattak a szavamra, megjövendöltem nekik: »A Hegy elveszejtője lesz ez az Átokkató.« A szomszédasszonyom helyeselt. »Bizony, bizony megrontja a Hegyet ez a Kató«. A sógornőm is bólogatott: »Átokkató. Átokkató!«

Dörgöséknél izzott a levegő, sisteregtek a szavak.

– Most legalább kiderült, hol evett a kórság azon az estén – szájalt Dörgösné. – Akár ki is viheted az ágyadat az istállóba. Ezután nem lábtól, hanem mellettem fog aludni a gyerek.

– Bolond az a nő! – dohogott a csizmáját húzva Dörgös. – Ott voltál, láhattad, megáldoztatott a pap.

– Mit tud az esperes a te gonoszságaidból, a te rohadt természetedből? De a Tüske Kató átka fog rajtad, meglásd! Keresztbefordul benned az ostya. Lám, máris öklendezel.

– Öklendezik ám a rosseb – zúgólógott Dörgös. Csak megszívtam az orrom és lefutott a torkomra a takony.

– Fölfordulsz majd, te rohadt! – csörfölt tovább az asszony, s közben összeszedegette az ura által eldobált kapcákat. – Meglátod, kilenc hónap se telik bele és lábbal előre visznek ki az ajtón.

– Most már aztán csönd legyen! – üvöltötte a férfi. És hogy nyomatékokat adjon a szavainak, a csizmáját hozzávágtá a vizesvödörhöz.

Felborult az ampa. Merő latyakká vált a konyha földje.

Bekoszolódott a Dörgös Alfréd csizmája, megtépázódott becsülete.

Ő csak nevetett rajta:

– Majd megszárad és ledörgölöm. Nem örökös ez a sár – mormogta magában.

Tanító:

„Azon a vasárnapon már én is itthon voltam. A járás nehezemre esett, mise után kiültem az iskolaudvarra és szívtam magamba a napsugarat. Az esperes belépett meglátogatni. A püspökségről, még a háborús időkben is első-

rendű misebort kapott, s abból hozott egy litert. Úgy ízlelgettem azt a jó nedűt, akár ha tüzet kortyolgatnék. A bor, az igazi bor az orvosság minden szűrt, vágott, lőtt sebre, a rossz szóra, az ártó cselekedetre. De csak keveset szabad belőle fogyasztani, mert különben a szervezet hozzászokik, s olyanná lesz, mint a katona, akinek már mindegy, hogy embert öl vagy galambot nevel.”

Az esperes remegett az indulattól. Vékony, éneklő hangján, széles mozdulatokkal idézte fel újból, mi történt a kápolnában.

– Régen legalább meg lehetett égetni az ilyen nőszemélyt – sajnálkozott.

– Én szerencsés vagyok, atyám – vetette közbe a Tanító. – A tüdőmet épp, hogy érte csak két repesz. Most valahol itt vándorolnak a testemben. A kórházban még viccelődött is velem a doktor, mondván, azokkal a vasszilánkokkal értékeesebb leszek, mint a többi emberfia. Harcolt velünk egy erdélyi gyerek is. Hogy örült, amikor átlőtték a karját! Azt kiabálta: „Hazamegyek. Istenem, végre hazamegyek!”

– Ez a Kató teljesen szétzüllesztette a szentmisét – bánkódott a pap.

– A sok vértől piros volt a Don vize, atyám.

– Minden héten felkocsizok ide – panaszkodott az esperes – csak azért, hogy tartsam bennük a hitet. Hogy meg ne szállja őket teljesen az ördög. Hiszen olyan messze van ez a Hegy Istentől. Olyan messze. Hanem fiam! – emelte a Tanítóra két szürke szemét. – Ha már így megfutott a harcból, tartsa rajt az ittenieken a szemét! Hívjon csendőroket, ha kell! Amint mise végén szembefordultam velük, hogy rájuk adjam az áldásomat, láttam, elköltözött belőlük a felebaráti szeretet.

– A doktor szerint előfordulhat, hogy a testem kilöki magából a repeszdarabot – folytatta saját búját a Tanító. – Beleteszem majd egy ezüstszelencébe. S a történelemórákon csak előveszem a zsebemből, megmutatom: itt van egy darabka dicső történelem.

– Ez a Zsöndöcsné is állandóan a rontásról, ördögökről sustorog – mérgelődött a pap. – Most is feltűzelte a többi asszonyt, pedig, tanácsoltam már neki, inkább a férjéért, a Pálért mondjon minden nap néhány imát.

– Atyám, én a lövészárokból sem feledkeztem meg Istenről, meg is segített, itt vagyok. A bajtársaimat viszont sajnálom nagyon.

– Vétkezik az, aki ilyenkor magára hagyja a nemzetet! A hazát! A magyar hazát! Hős fiaink inkább meghalnak a csatamezőn, de visszatartják az orosz sáskahadát – ágálta az esperes. Majd kicsit megbékélve hozzátette: – Nem minden halál kedves az Istennek. Kérem: ha már alkalma lett rá, az itteniek lelkére, testére vigyázzon, fiam.

Tanító:

„Máig sem tudom, kéremszépen, hogy az esperes nekem címezte-e a szavait, vagy csak a bevett lózungot sorolta. Mindenesetre én utólag azt bogyoztam ki a szavaiból, hogy szerinte cserbenhagytam a magyar hazát. Igen ám, de más imát mondani a nemzetért, s más dolog odaadni életet, jövőt, lábat, szemet, egészséget, lelki békét, fél tüdőt. Nem szöktem én meg, csupán megragadtam a feltárlóalkalmat.”

Fejős:

„Kifigyeltem, hogy azon a vasárnapon a Zsöndöcsné egy seprűt állított a konyhaajtóba fejjel lefelé. Az Ihász né meg szentelt barkát rakott az ablakba. Még a Kariné is behúzta a zsalugátereket. Megrémítette őket a Katinka átká. Szegény apám mondogatta gyakran: »Az már jó, ha annyi esze van egy asszonynak, hogy esőben beáll az ereszt alá.«”

Fiú:

„Nem is értem, hogy honnét került hirtelen a Hegyre az a rengeteg babona.”

Kató:

„Régen is itt volt, hiszen kukorica- és tollfosztáskor heteken át a boszorkányokról, rontásokról káraltak az öregasszonyok. Ezer mese, száz történet keringett körbe. De ezt a sok hiedelmet a ránc szakadt baj, a temérdek gond, a háború ásta belőlünk elő.”

Fejős:

„Nem állítanám, hogy minden babona alaptalan. Egyszer, amikor még az Alföldön laktam, bejött a tanyára egy cigányember egy szelet szalonnát kérni. Nekünk se volt sok, hát hogyan adtunk volna neki? Édesapám ráragasztotta az ajtót. Kintről kajabált aztán különféle szitkokat, majd elment a birkaakolhoz és megátkozta az állatokat. Cigányul persze, úgyhogy semmit sem értettünk belőle. A juhok este hazajöttek, ittak, majd elkezdtek forgolódni, mintha elérte volna őket a kergekór. Három napig keveregtek, s akkor »véletlenül« jött arra egy másik cigányember, aki felajánlotta az apámnak, hogy elviszi a rontást. Meg is tette. Egy tábla szalonnáért, egy kenyérért. Egy egész tábla szalonnát kért. De a birkák mind megmaradtak.

Ezért én egy kicsit hiszek a varázslásban, felénk, gyerekkoromban még a holtak asztalát is megtáncoltatták. Ismertem asszonyt, akit a másvilágról fegyelmezett meg az ura.”

Zsöndöcsné:

„A Vendel fiam igen kelekóla, figyelmetlen lurkó volt. Akkor vasárnap este is majdnem feltaszította a seprűt. Gyorsan fogtam hát egy kalapácsot, ke-

restem egy nagy szöveget és átvertem a nyélen, a cirokon. Azóta is ott áll a seprő fejjel felfelé, nyéllel lefelé.

A Palika megkérdezte: »Édesanyám, hogyan veszi majd el, ha seprőni akar?« »Sehogy« mondtam neki. »Majd rendelek Ihász Mátyás bátyádnál egy másikat, ha a frontról szabadságra jön. Ez a seprű elűzi a rontást. Vigyáz ránc. Igaz, a nyele jó volt még, de a seprője már úgyis elkopott.«

Talán említettem már, hogy akkoriban még a Pál apja, vagyis az apósom itt élt velünk. Az ő nevén volt a ház és a telek. Amikor az a nőszemély kiszabta ránc az átkot, az apósom már a nyolcvanötödik esztendejét taposta, semmi hasznát se láttuk. Csak gubbasztott a verandán és a verebeket etette. Néha az összes kenyérét szétcsipegette, elszórta. Elmeséltem neki a Tüske Kató átkozódását, de csak csóválta a fejét. Jó másfél óráig mást se tett, csak a fejét ingatta jobbra-balra. Már azt hittem, hogy elkapta az utolsó reszketést. Egy idő után abbahagyta, köpött egyet felém. Felém! És újból a verebekkel foglalatzkodott. A szomszédasszonyom is ájtott megtudakolni, hogy mit tehetnénk még a rontás ellen? Elmagyaráztam, ha nem állította fel idejében a seprűt, akkor már édeskeveset. Az esperest úgyis hiába kértük volna, hogy szenteljen meg egyenként minden házat, minden szobát, konyhát, istállót. Akkor említette azt is a szomszédasszonyom, hogy ő a temetőből hazatérve egy szép borjat kívánt a pirostarka tehenének.

Ugyancsak odavolt szegény, amikor kijelentettem neki: »Szerintem az átok már rajtunk marad, a kívánságok visszájára fordulnak. Ha a gonosz beleköltözött a pirostarkába, akkor rögtön az ellés után meg kell fojtani a borjat.«

Megrémült. Miután hazament, láttam, barkát rakott az ablakba, patkót akasztott az istálló falára. Szegény tudatlan.”

Fejős:

„Elesett a fronton a Koldár János. Nem tudom, említettem-e már: mindig az cipelte fel a postát, akinek valami dolga volt a faluban, mivel mihozzánk a Hegyre nem járt még a kisbíró se.

Így azután szegény Katinka hozta az értesítést a faluból. Végig a Horgason felfelé, siratta ő is a Jánost, pedig nem volt se sógora, se komája. A Koldár Mariskát, a János édestestvérét napokig virrasztották az asszonyok, hogy kárt ne tegyen magában.”

Dörgös Alfréd, miután este ellátta a teheneket, bekiáltott a feleségének: – Hé, te! Elmegyek, veszek elő egy szál kolbászt.

A szerű mindenki földjének számított, oda rakták kazlakba rendes éveken a csépelnivalót. S mivel nem volt nagy az egész Hegy sem, ott, és több-

nyire onnét hordták be tragacon, kocsin a férfiak a szalmát is. Dörgös kitalálta, hogy a zsír, a kolbász, a sonka, amit a háború elől elzártak, legjobb helyen a közös földben van, mert a legtöbb ember a saját házánál, pincéjénél rejtegeti, ezért minden rabló ott keresi. Még negyvennégy elején, két holdvilágos éjjelen, saját összerakott szalmakazla mögött, alatt, a partoldalban, a bodza és berkenyebokrok között ástott egy vermet. A bejáratát szalmával fedett ólajtó mögé rejtette. Más nem tudta volna elemelni, Dörgösnek meg se kottyant. Még az se vette észre a rejteket, aki kiment a szérú végébe. Amikor már elkezdődtek a rablások, a katonák az összes kazlat, kertet összeböködték, de a szérú partoldalát nem háborgatta soha, senki. A hegyiek se gyanították, miért jár Dörgös annyiszor almot tragacsozni, mikor vihette volna szekérrel is.

Akkor este mégsem a szérúre vitte az útja. A kolbász már a belső zsebében lapult. Ráadásul nem is egy szál, hanem kettő. Hajnalban előhalászta. A kertek alatt egyenesen a Tüske Kató háza felé vette az irányt. A Fejős kutyája észrevette, vonított, de Dörgös megnyugodva látta, vastag láncsal a nyakán ki van cövekelve. Csodálkozott, hogy az állat a nikotinos szalonnától se fordult fel.

Azért nagyobbra vette a lépteit.

Kató éppen darakását főzött. Szétvetett lábakkal guggolt a tűzhely előtt, tömte beléje a kukoricatuskót és az apró ágakat. Fönt, a másik karikán mosni-való víz zubogott.

Meg sem hallotta, hogy valaki rányitotta az ajtót. Csak akkor neszelt fel, amikor Dörgös már a torkát köszörülte.

– Hoztam egy kis ennivalót! – közölte nagy hangon a férfi, és az egyik szálát lerakta az asztalra.

– Tűnj el a házamból, Dörgös Alfréd, míg szépen mondom a neved! – fordult feléje dühösen Tüske Kató.

– Ugyan, csendesedj már! Hiszen nem voltál te szűz, csak tőlem.

Kató megemelte a forró víz felett a fedőt.

– Vigyázz, mert most nem a szérún vagyunk! Ez az én házam, s jól tudom, hol találom az öregkést!

– Nem akarok én tetőled semmit – visszakozott a hívatlan vendég. – Csak arra volnék kíváncsi, igazat kiabáltál-e. Valóban gyereket fogtál?

– Azt. És ha világra jön, odateszem a küszöbödre. Rúgd el, hogyha mered!

– Ennyi idő alatt még nem tudhatod..., meg se látszik rajtad a másállapot.

– Pedig domborodok. Itt lapul bennem a fattyú, csak fulladna meg a saját vizében!

– Biztos pattanás nőtt a hasadon. Gyere, majd megnézem! – nyújtotta két, hatalmas karját a behemót.

– Meg ám, az anyád keservét – fordult szembe vele Tüske Kató. – Majd mindjárt adok én neked – perdült vissza a tűzhely felé. Erre már Dörgös is az ajtókilincset kereste. Kató lekapta a zubogó vizet, és a kifele iszkoló ember hátára zúdította.

Dörgös akkorát ordított, hogy a vaddisznók ijedtükben otthagyták az erdőben a makkot.

A galambok felreppentek.

Az öreg szilfa kétrét hajlott.

Elkotródott, menekült a hatalmas férfi. S közben tépte magáról a forróra ázott ruhát.

Fejős:

„Félmomból vert fel a nagy ordítás. Ihátsné is kitárta a konyhaajtót, onnét kémlelte a sötétséget. Dörgös a kertek aljában vágathatott hazafelé, még jó darabig óbégatott, jajgatott, aztán elhalkult a hangja. Fontolgattam, utána eresszem-e a kutyát, mert az ugyancsak lekíváncozott a láncról. De gondoltam: ha a Hőbőri ilyen világraszólót üvöltött, akkor meglehet a maga baja.”

Dörgös félrelökte a fiát a konyhaajtóból, és hassal előre levetette magát a lócára. Háta, mint az élő tűz, lángolt.

– Gyorsan asszony, vizet, tojásfehérjét, tejfölt! – szűrte a foga között –, vagy olajat, vagy valamit, mert leforrázott az a kurva Kató. Belebolondulok, annyira fáj!

– Dögölj meg! – perelt a felesége és maga előtt tuszkolva a Ferke gyekeket, behúzódott a kisszobába, majd belülről magukra kulcsolta az ajtót. Dörgös hason fekve nem látta, hova tűnt a neje, és várta egy darabig nyögve, átkozódva, hogy előkerüljön már az áhított irral. Csak nem érkezett. A férfi felpattant, lekapta a vizespadról a vödröt, és tartalmát rálötytyintette a hátára. Fájdalma még gyöttrőbbé vált, csontig hatolt.

– Asszony! – ordította el magát.

Néhány légy riadtan menekült a nyitott konyhaajtón át a sötét udvarra.

Dörgös Alfréd nem volt elég erős ahhoz, hogy a gyötrelmek fajtáit megszámlálja, ő csak egyet érzett: az egész testét marcangoló tűz kinkeservét. A fájdalom egyeseknél eltompítja, másoknál megélesíti az elmét. Dörgös ez utóbbiak közé tartozott. Néhány tanácstalan, tétova lépés után rájött, hogy a felesége magára hagyta. Ha máskor tapasztalja ezt, minden bizonnyal

a fejsze után nyúlt volna, hogy elégtételt vegyen, de most megszelídítette a hátán virágzó tűz. Kirohant az udvarra a nagyvályúhoz, amit az esti itatáshoz mert tele, és háttal beleereszkedett. Lábaik felrakta a kút kávájára. S midőn a test megolvadt bőrén a hideg és a meleg összezsugorodtak, a természetes, melák ember elalélt.

Fiú:

„Kínok kínját állhatta ki.”

Tanító:

„Hát, akinek akna vitte el a lábait, vagy golyó ütötte át a tüdejét, vagy akinek kifordult a bele? Milyen fájdalom lehetett az, mekkora szenvedés? Dörgös csak azt kapta, amit megérdemelt.”

Kató:

„És az én szégyenem? Mekkora gyötrelmem volt az én szégyenem? Azt víz nem hűthette, tojásfehérje nem mulaszthatta. Nem használt annak más, csak az idő.”

Zsöndöcsné:

„Alig múlt el három hét az átoknap után, a rontás máris hatni kezdett. Egy reggel ott találták Dörgös Alfrédot félrebeszélve, láztól lepve, hidegtől reszketve a saját udvarán. Hátán táncot jártak a pokol összes ördögei, patái belenyomódtak bőrébe, és cafrangossá szaggatták a húst. Akkoriban nagyon megerősödtek a gonosz szellemei. Sok-sok ember lelkét összenyalábolták. S mind a legerősebbeket, a férfilekeket. A legtöbbet persze a fronton. És néha elkapták a Dörgösféléket is. Az ilyen kis átokszóróknak, mint ez a Tüske Kató, csak a mi Hegyünkre volt hatalma. De a többi boszorkányok, a még köztünk élők, a már megégetettek és velük a poklok elszaporodott sátánjai mind összefogtak, és ránk zúdították a háborút. Minden este elmondtam egy imát magamért, a gyerekekért, az uramért. De annyi dolguk volt akkortájt az angyaloknak, s az Úr is úgy el volt foglalva, irányítania kellett a vesztes s nyert csatákat, helyet csinálni az új lelkeknek a mennyországban. Csoda-e hát, ha az ilyen kis földdarabra, mint a Hegy, egy ilyen bűnös könyörgőre, mint én, már nem futotta a figyelméből?”

Fejős:

„Egyet biztos állíthatok. A Hőbőri Alfréd hangosabban tudott jajgatni, mint röhögni. Számomra nyílt titok volt, hogy a Katinka zúdította rá a forró vizet.”

Tanító:

„Láttam, kérem, azt a férfit a felszántott hátával, az eltorzult arcával. Mert mint mindig, ha baj van, reggel futottak hozzám kenőcsért, tanácsért.

Olyan volt az Alfréd háta, mintha valaki rávéste volna Európa és Ázsia összes hegyeit-völgyeit. Kijelentettem, ezen én nem segíthetek. Akkor már körbejárt a hír, hogy a Dörgöst zubogó vízzel fürdette a Kata.”

Dörgös, másnap kínjának apró szüneteiben valami nagy fehér kutyáról hadart, amely a szájában hordozza a Napot, majd Tüske Katót emlegette, akinek ölelése forró zuhatag. Hátán oda-vissza megolvadt láva folyt, hol sziszegte, hol ordította a furcsa szavakat.

– Nem tudja már, mit beszél szegény – szabadkozott az orvos előtt Dörgösné.

– Az én tudományom itt már véget ért – közölte a doktor. – Be kell vitetni a kórházba, mert fertőzést kapott. Három-négy nap és belehalhat.

– A kórház egy vagyomba kerül – tiltakozott Dörgösné –, nem vagyunk mi gazdagok.

– Én maguk helyett nem dönthetek, csak azt tudom, ha itthon marad, szinte biztosan elpusztul.

– Most azután mi a fészkes fene legyen – rikácsolt Dörgösné, alig betette az ajtót az orvos után. – Nem elég, hogy mindig zabálsz, nők után kujtorogsz, ilyen dologidőben leforráztatod magad – maradtál volna ott –, ráadásul még kórházba kellene, hogy küldjelek. Mi legyen veled, te rohadt? Szólj már, mit akarsz! Jobban tennéd, ha itt helyben döglénél meg.

Dörgös Alfréd a kínok létráján kaptatott felfele. Nyögésével volt tele a ház. Jajgatásától reszketett az utca. Megtanulta a fogcsikorgatást.

Tanító:

„Kéremszépen, én még csak vissza se hökölttem az ágyra kiterített hatalmas ember sebei láttán. Hisz mi volt Dörgös Alfréd háta a háborúban szétlőtt emberek arcához képest, a halottakkal temetett lövészárokhöz képest, vagy ahhoz a muszkához képest, aki fent kuporgott a fa tetején – talán felderítőben, az is lehet, hogy csak félelmében, és akire negyven lépésről, vagy ötvenről – nem többről – rálóttek egy tábori tarackkal. Fakoronástul, ágastul-bogastul elrepült ki az ürbe. Talán még most is ott kóvályog valahol a kihűlt öröklétben, hogy hirdesse az égieknek: »Vigyázzatok, itt még nincs becsülete az élőknek!«

Ide a Hegyre nem nagyon jött más hivatalos hír a háborúról, csak nagy néha egy értesítés: fiuk, apjuk, férjük, testvérük hősi halált halt.

A hegység, melynek apró katlanában élünk, elzárt bennünket mindentől. Dombfalu légvonalban egy kilométerre van. A horhoson keresztül, amit itt Horgasnak hív a nép, kettőre. A város, most már hogy mindenütt villany világít, Kiáltódombról közelebbinek látszik, de a távolság akkor is megvan tizen-

öt kilométer. Gyalogosan pedig, ahogy sokáig jártak a hegyiek, még messzebb volt, csaknem a világ végén.

Dörgös Alfrédot az öreg Szüle Géza fuvarozta be lovas kocsival a városba. A hasára fektették. Lába túlnyúlt a leeresztett saroglyán. S gyötrelmében, mely csaknem akkora lehetett, mint a Hegy, senki sem osztzott.

Tüske Kató, életében először, bezárta az ajtót. Addig azt hitte, hogy semmi félténivalója nincs a házban. Azon az estén rájött, hogy ő is ott van, ő is él. Magát kell óvnia.

A konyha földje még mindig nem itta el teljesen a meleg vizet.

Kató megfordította a seprűt, nyelvél lefele és belekarcolta a sárba: »Kató és Pál, Pál és Kató.« Azután a cirkos felével összemaszatolta az egészet. Kiment az udvarra, két markába homokot fogott. Rászórta a pocsolyára, sepergette rajta oda-vissza. Egyre kisebb lett a víz, egyre nőtt a folt.

Felvette az asztalról a papírt, melyen egy szív két kamrájában szintén Pál és Kató neve tekergőzött. Felkapta a rajzot, és a kormos tűzhelyajtót kinyitva, bedugta a tuskó alá. Gyufát sercintett. Fellobbant a láng. De még a tuskónál is jobban égett, még a papírnál is jobban lobogott a Dörgös által ott felejtett kolbász, amit Kató a tűzre hányt.

Fejős:

„A Katinkát megedzette az árvaság. Mint később elmesélte: ha nem váratlanul éri a támadás, Dörgös se teperte volna le a szérűben. De a száz-harminc kilónyi csonttal, izommal szemben semmit se tehetett ez a lány. A tiltakozását, sikongatását senki se hallotta, senki se akarta hallani igazán. Esetleg a kutya, mert ahogy visszaemlékszem, elég sokáig acsarkodott. Előbb el kellett volna eresztenem, akkor talán megmenekül a Katinka.”

Tüske Kató mint alvajáró mászkált fel és alá.

Úgy érezte, a Hegy őt üldözi, az ő baján csámcsog, róla tereferél.

Vigaszra vágyott, csendre, kegyelemre. Jó emberi szóra, együtt érzőre, biztatóra.

Hogy vegyék már észre, ő is él.

Félelme tornyosult, naponta nőtt tovább. Éjente hallotta magzata jajsavát.

Kató:

„A báró öreg erdésze egyszer, még az 1900-as évek elején elhatározta, hogy magához édesgeti a természetet. A legtöbb hegyinek volt szőlője, még valamikor irtásföldként kapták az őseik, sokan pincét is vájtak maguknak a Mély út oldalán. A jáger elirigyelte a hegyiek gazdagságát. Felásta az egyik,

a bakonyi rengetegben jól megbúvó tisztást. Szélére kidőlt akácok vastag rönkjéből kunyhót épített, s a földet betelepítette szilva-, körte-, meggyfákkal. Senki sem látta, mit csinál az erdőben. Aztán a halál magához szólította az öreget, sok fa kiszáradt, de néhány megfogódzott és a madaraknak termette, vadaknak hullatta gyümölcseit. Egyszer, gombázás közben messze elkóboroltam, akkor akadtam rá a kunyhóra és körülötte a fákra. A hegyiek se tudták, hogy hol van az a tisztás. Távol esett minden ösvénytől, gyalogúttól. Bokros takarta, patak kerítette. Megszerettem azt a helyet. Ha valami bajom volt, oda lopódtam, a kunyhóba bújtam, és a fák hallgatták végig az összes bánatom.”

Zsöndöcsné:

„Tiszta vízzel álmodni, egészséget; piszkos vízzel álmodni, betegséget jelent. Forró vízzel álmodni, a Dörgös tudja, mit jelent.”

Tanító:

„A háború teljesen szétzüllesztette a gyerekeket is. Amikor hazajöttem, üres volt az iskola. Pedig a bevonulásom után hoztak ide egy fiatal tanítónőt. Pestről érkezett, de nem bírta elviselni az udvari vécét, a téli elzárttságot, megszökött. Az esperes óvott, ne kapkodjam el az oktatást, előbb kapjak egy kicsit erőre, testben, lélekben egyaránt.”

Tüske Kató már kora reggel az erdőt bújta. Gombát szedett, pereszkét, lila, megtöppedt erdei szedret, mely olyanra színezte a szája szélét, mint a légszomj a szívbetegéket.

A bokrok tartóztatták, magukhoz ölelték, szoknyáját megcibálták. De ment, mert tudta, hogy érleli már gyümölcseit az öreg erdész egyik fája. A körte jóízű, leveses, s három-négy szemmel egész napra eltelik a gyomor.

Fészkeikben egymással feleseltek a csókák. A tölgyágon erejét próbál-gatta egy szarvasbogár. A kunyhó ajtaja leszakadt, belseje sötét lyukként kínálta magát. Kató már egész közel járt, indult volna a körtefa felé, amikor meglátta, hogy a rönkfalhoz támasztott puskacsövön villan meg árulkodóan a napsugár.

Első gondolat: a menekülés volt.

Második: a riadalom. Ha észrevettek, mi lesz velem?

Harmadik... nem volt harmadik.

Kató meglapult. Sokáig várt.

Fészkeik felett kavarogtak már a csókák. A tölgy alatt az avar alá bújt a szarvasbogár. Az öreg erdész régi kunyhóját körbeszőtte a délutáni csend. A puszka csövére is tovacsusszant a napsugár.

Kató halkan, hogy zajt ne üssön, az első körtefaig merészkedett, meg-

rázta az alsó ágat. Felkapta az egyik szép, érett gyümölcsöt és falni kezdte. Azután a másodikat, a harmadikat.

Éhsége múltán kedvesebbnek tűnt a világ. Bátrabb lett ő maga. Felállt, a kunyhóhoz oldalazott. Nem is egy, hanem kettő volt az a puskacső.

Megsimította őket.

Mindkettő tüzes volt, talán a délutáni nap hevétől, talán a sok kilőtt golyótól. Tüske Kató halálra vált, elkapta a kezét.

Erre mintha valaki sóhajtott volna a kunyhóban egy nagyot. Mintha azt nyögte volna: „Jaj, de fáj.”

Kató, mit sem törődve a lába nyomán támadt recsegéssel, menekülni kezdett, le, le, lefele az oromról.

Tarka szoknyája egy csipkebokorba akadt. Kiszakadt. Talpa csúszott, vére serkent. Oldala szúrt. De csak loholt, de csak szaladt, megint szaladt és újból rohant.

Elcsattogott Fejős kerítése előtt, a kutya még csak meg sem ugatta. A házához érve, reszkető kézzel kinyitotta az ajtót, belépett, vissza is zárta, ment be a konyhába, bújt be a szobába, s csak ott, a kis székre lerogyva kezdte nyugtatgatni szaporán verdeső lélegzetét.

Fejős:

„A Kari Károly, aki látogatni ment, hozta a hírt a városból, hogy a Dörgös Alfréd megmarad. Legyintettek is páran: »Csalánba nem csap a mennykő!«

Igazuk volt. Azt állítom én is: ha egyszer a világban a rossz és jó öltre menne, biztos, hogy a rossz kerülne ki győztesen. Mert a jóból, a békés természetből hiányzik az ártó szándék. Még magamagát se tudja megvédeni.”

Tanító:

„Ki tudná, kéremszépen, pontosan megmondani, hogy a Dörgös Alfréd jó ember vagy gonosz? A mérték percről percre, napról napra változik. Hitler jó volt? És Sztálin a gonosz? Netán Hitler volt a gonosz és Sztálin a jó. Esetleg mind a kettő jó volt vagy inkább mindkettő gonosz?

Az a férfi, aki tegnap bárányokat őrzött, ma meg a háborúban géppuskával aratja az embereket, rossz lélek vagy jó hazafi? Az őrmester, aki a Donig dallal menetelt, és visszafelé az elsőik közt inalt, megijedt csupán vagy gyáva nyúl volt mindig is? Akkoriban sűrűn változott a világban: mi a jó és mi a rossz. Veszélybe került a tízparancsolat. Csak a Hegy dermedt meg, kérem, az időben. Mintha egy állandósult szelete lenne a széles múltnak, a keskeny jövőnek.

Mihelyt lábadozni kezdtem, napjában kétszer végigandalogtam a Hegyen.

Négyszázhuszonhét méter volt az utca hossza. Rövidebb, mint egy kiáltás, hisz az Alfréd szentségelését a lovakkal bent az erdőben is jól lehetett hallani.

Az 1800-as évek közepén még három utcából állt a Hegy és négyszáznál több lakója volt. Aztán jött a filoxéra, az első világháború, a gazdasági válság, a második háború és ezek mind apasztották, sorvasztották a Hegyet. A filoxéra elvitte a szőlőt, pedig közel ezer évig abból éltek az itteni emberek. Termett fürrmon, juh fark, rőcseiből jófajta vörös. A régi uradalmi, papi szőlőbirtokok helye most üresen áll. Úgy hívják az itt élők, Parragok. Van a hegyieknek egy saját Szőlőse is. Még a török idők után kaptak egy darab erdőt irtásföldnek a megmaradtak, az itt élők ősei, amit elosztottak. Mindenkinek egyformán kilenc sor jutott, amely a helyi hegytörvény szerint mindig csak egy gyerekre szállt. A filoxéra néhány tucat tőke kivételével ezt a táblát sem kímélte meg. Ültettek a helyére direkt termőket, noát, otellót, de azok vad bora az esperes szerint, csak öl, butít, lőrének is gyalázatos. Nyomába se léphet a régi jó nedűnek, a hegyi vörösnek.”

Dörgös:

„Biztosan sokan reménykedtek, hogy kinyúvadok. Az orvos kijelentette: kár rám pénzt pazarolni, mert elmérgedtem hátamon a seb és a bőröm csupa cafat. A kórházban sem feküdtem másként, csak hason. Az első pár napot félig aléltnan végigordítottam, brómot öntöttek belém, hogy lenyugtassanak. Az asszony is bejött. Behoztam vele egy sonkát. Az egyszázbél doktor sem tudott rá nemet mondani.

Örültem, hogy a hegyiek nem bámulhatják a kínomat. A leány, akit kitagadtam, mert egy nyámnyila, nincstelen, semmi férfihoz kötötte magát, szóval az Olga is meglátogatott a faluból, de ha fogcsikorgatva is, megsúgtam neki, amennyiben az örökségért áll sorba, akkor még várhat rá egy kicsit. Erre aztán elmaradt. A feleségemet még én tiltottam el. Kiadtam neki: az állatokra ügyeljen, mert ha sokat van távol, még elkötik valamelyik tehenet, és kolbászt töltenek belőle az odatévedő katonák.

A várost is bombázták. Szerencsére az az épületszárny, ahol feküdtem, nem kapott találatot. Volt ott egy apáca, többnyire az kenegette a hátamat. Megígértem neki, ha meggyógyulok, meglovagoltatom. Nem tudom, hogy értette-e, mire gondolok, mert csak köszönte szépen, az arcát meg nem láttam, mert hason fekve nem mutatja meg magát rendesen a világ. Két hét után még mindig eleven, levedző hús volt a hátam, de elhatároztam, hazamegyek. Addig is két ökor ára pazarlódott rá a kórházi költségre, hozzá még amit az asszony kosárban becipelt.”

Fiú:

„Mindig azt mondtátok, valamikor a Hegyen éltek a java emberek.”

Tanító:

„Királyi szőlőművesek voltak a hegyiek ősei. Generációk váltották egymást, egyik a másiktól tanulta a szőlészkedést, a borászkodást. Sokkal többet tudtak, mint a jobbágyok, parasztok, a béresek. Még az urasági intéző, az erdész is megsüvegelte az itteni vincelléreket. Idekerülésem után nem sokkal halt meg Ihász Kálmán bátyám, akit egyszer még Bécs mellé is elvittek bort gyógyítani. Aztán jöttek a háborúk. Az első világháborúnak nyolc halálos áldozata volt a Hegyről. Igaz, akkor még éltek itt százhetvenen. A hazatérők között volt a Szüle Géza bácsi. Ő mesélt gyakran kartácstűzről, ágyúszóról, Isonzóról, Doberdóról. Aligha értettem addig, míg magam is nem nyeltem puskaport. Most már tudom, akkor is hullottak az emberek. Akkor is kiömlött, elfolyt sok jó magyar vér. És ez még nem lett elég. A Trianonban megcsönkítették, szétszabdalták, felosztották az országunkat. Ki akarták irtani a magyart. Románt, tótot, horvátot akartak faragni belőle, de még németet is inkább, csak ne legyen magyar. Nem sikerült nekik. Sajnos nekünk se a visszacsatolás. A világválság idején több mint egy tucat férfi és három teljes család vándorolt ki Amerikába. Vissza öten, ha jöttek talán, és a Hegyen nem maradt meg közülük csak Szüle Géza bátyám, akit sokan úgy hívtak: az Amerikás.”

Kató:

„Engem nem érdekeltek a Dörgös kinjai. Egy cseppet se szántam. Örülni se örültem. Volt nekem bajom elég. Puskacsó égetett, jajszó üldözött, szegyen gyötört. Hazafelé futáskor beleléptem valamibe, vérzett a lábam, egy kis fahamus vízzel lesúroltam, aztán pálinkával bekentem. Hosszú hajamat is megmostam, ecetes vízzel öblítettem. Csak a belsőmet nem tudtam kitisztítani, pedig ittam volna még petróleumot is szívesen, ha tudom, hogy attól elmegy belőlem a gyerek.”

Tanító:

„A Hegy az, kérem, egy külön világ. Jóllehet igazgatásilag Dombfaluhoz csatolták az 1900-as évek elején, és a falu egy idő után magának követelt minden hivatalt, de azért a Hegy, az Hegy maradt. Valamikor itt volt ennek a tájnak a lelke. A Hegyen fogódtak meg a szőlők, melyek az életet adták. Itt éltek a szőlőművesek, akik, kéremszépen, a szőlőben szerzett tudásukért, a szőlőért vállalt szolgárukért, a borok titkainak ismeretéért uraságoktól kiváltságokat kaptak. Sokáig a király volt itt az egyedüli birtokos, és a jó bort társzekereken vitték Fehérvárra, Esztergomba, Budára. Később a csornai prépostságnak is lett itt szőlője. Nem véletlen, hiszen a papok is becsülték a jó nedűt.

Dombfalut a tatárok, a törökök kiirtották, pusztá hely maradt. A Hegy lakói viszont elrejtőztek a löszfalakba vájt pincékbe, a Bakony itt kezdődő ren-

getegeibe. Még a tőkét sem hagyták elvadulni azon idő alatt. Vissza-vissza szöktek metszeni, gyomlálni, szüretre. A hegyi emberek mindig is büszkék voltak az őseikre, szőlőikre.

A Hegyre két út vezet. Az egyik Dombfalu felől, fel a Horgason. A másik hátulról, a határ, az erdő mögül, a kanyargós szurdokon. Mindkét út meredek, kaptatós, megjárni embernek, állatnak éppen elég. Ezért aztán az idegenek nem sokat háborgatták a Hegyet. Egyik oldalról a mélység, másik oldalról az emelkedőn kapaszkodó erdő ölelte körbe azt a kis fennsíkot, ahol a Hegy az egy sor házával meglapult. Ez az elzárt település élte a saját világát, míg el nem kezdődött a lassú hanyatlás. A háborúk kezdték a pusztítást. Az első világháború nyolc hősi elesettjét még kiheverte a Hegy. De aztán jött a második...”

Zsöndöcsné:

„A Dörgös hátára az ördög rárajzolta saját képmását. Az Átokkátó volt a sátán jobb keze.”

Fejős:

„Zsöndöcsné a kútnál azt kántálta: »Gonoszság valakit forró vízzel leönteni.«

Dörgösné amikor meghallotta, rávágta: »Löttyintette volna a képébe. Akkor talán lelohadna a nagy természete.«

A történet ott tekergőzött a kút körül. Fel-felkapták, gubancolták, toldozgatták. Az asszonyok elégedetten karattyoltak. A férfiak forró víztől vacogtak. Az Ihász Mátyás egyhetes szabadságra jött. Összefutottak nála a hegyiek, mindenki azt kutatta, az ő hozzátartozóját nem látta-e vagy nem hallott-e róla. A Lackó gyerek, nem volt ki szegénynek a négy kereke, csak ült a Mátyás ölében, csókolgatta a kezét és kiabálta: »Adja vissza a puszkáját, édesapám, ne menjen vissza, édesanyám nem engedi.« De akkor már mindenki tudta: szökni kockázatos. A dombfalui Radics Jenő megpróbálta, de elfogták, valószínű a németek, a lényeg az, hogy bevitték a laktanyába, egy-kettőre összeült a bíróság, elítélték és ki is végezték.”

Tanító:

„A második világháború vége felé több mint százhuszan éltek itt. Én 1937-ben kerültem ide, 29 évesen. Előtte Vasban szolgáltam, ugyancsak, mint kántortanító. Elüldözött egy reménytelen szerelem. Az asszony vénuszi volt, de férjezett. Nem engedhettem, hogy házasságtörésbe keveredjen. Erről nem beszélek többet, ennyi elég legyen. Szerencsére éppen akkor kerestek tanítót itt a Hegyen. Az esperes, aki akkor még csak plébános volt, az egyházközséggel szót értve, felfogadott. Végleg itt ragadtam. A házak száma, mió-

ta én figyelem ezt a világot, nem nagyon tágitott a tizennyolctól, és ide sorolták még a Parragokat a most már csak három házzal, valamint az urasági cselédanyagát, de ott már senki nem lakott. Ha véletlenül egy fal lerogyott, akkor újat vertek, tapasztottak helyette. Ha egy tető beszakadt, kifoltozták zsúppal, náddal. Egy utcában ez a tizennyolc ház maga volt az örökkévalóság. Néhányról csak sejtettük: igen-igen régi, a többségről is tudtuk, nem mostanában épült.

Rögtön az első házban, az erdőszélen, a Tüske Kata lakott. Kóróból álogatott kerítését sokszor ritkára legelték a tehenek, a kecskék. A kéményen egy kesze-kusza fészek állt üresen, hiába várta madarát. Egy eltévelyedett golya rakhatta régen, talán az életével fizetett azért, hogy megtanulja: ezen a vidéken nem terem béka, csak az igen esős éveken. Az apja halála után, a ház sokáig nem volt a Kata nevében. Senki sem törődött vele, hisz az idevalósiak jól tudták, az övé.

A második ház, a két szobájával, a két ablakával tágas egy embernek. A messziről jött Fejős mégis magányosan lakta. Egyedül, hacsak a kutyáit nem számítjuk, kérem, vele közös háztartásban élő, külön személynek. Mert kutyája mindig volt, nem kettő, nem is fél tucat. Csak egy. De az a Fejősnek annyit jelentett, mint másnak a gyermeke. Beszélt hozzá, okígtatta, kezéhez szoktatta. Amikor valamelyik házörző megöregedett, kilehelte a páráját, a Fejős felkerekedett, sokszor napokra, hetekre eltűnt. S miután előkerült, a nyomában mindig ott sétált egy mély hangú, fehér kuvasz, egy lomha komondor vagy egy farkaskölyök.

Az itteniek nem tartották maguk közül valónak a Fejőst, aki az apósáról maradt kevéske földjét lassanként eladogatta, és az uradalomban lett tehenes. De ha nyűg volt az ellés körül, ha felfújódott az állat vagy a birka bűdössénetaságot kapott, akkor a hegyi jó parasztok is a Fejőst hívták segíteni. Tudott malacot herélni, borjút választani. Kirítt a többiek közül azzal is, hogy pocakot eresztett, ingei megfeszültek, szétnyíltak a hasán, feltárva feketéllő köldökét. Pedig a Fejős is kiérdemelte a tiszteletet. Nem hagyta, hagyja, hogy felfalja a Hegy. Kívülről nézte, nézi gondjainkat, megmosolyogja szokásainkat, észreveszi a hibáinkat. És bár az egész Hegy azt hitte, hogy ők rekesztették ki maguk közül, én egyre inkább azt gondolom, hogy ő nem keveredett közéjük, közénk.”

Tüske Kató a kisszéken ült. Nem tudni, hogy a kuporogva töltött órák alatt a félelmen kívül megfogódzott-e benne valamilyen gondolat.

Néha ráfújt a tenyerére, mintha abba örökre belesült volna a puska-cső heve.

Néha megrázta a fejét, mintha vitában állna saját magával, és egy sóhajtást, egy jajszót kergetne el.

Néha mintha csalogatná szellőt küldött rá a hegy szelleme.

Egy idő után a gyomra hangosan követelődött. Rémülten körbepillantva csitította az erősödő korgást. A konyhában hiába kutatott ennivaló után, a kamrában feleslegesen keresgélt.

Mióta a hátszágban is folyamatosan szedte sápját a háború, rekviráltak a katonák, mióta megfogytakozott az életteremtő, földművelő férfierő, azóta csak inkább Dörgös Alfréd vékájában termett Kató számára napszámoskenyér. De Kató Dörgös Alfréd ételének többé a színét se bírta, s összeszorult torkán nem ment volna le abból egy falat.

Nem töprengett, nem remélt.

Pár szem dió zördült meg az asztalfiában. Karácsonyra rakta őket félre. Kettőt felmarkolt, s az ajtókilincshez szorítva összenyomta. Kihámozta a belüket, bekapta. Az éhségét nem tudta elverni, a hasát se csapta be vele.

Az udvaron lassan terpeszkedett a szürkület. Kató felállt, hogy kimegy. Alig nyitotta az ajtót, már csapta is.

Úgy látta, keresztben állt két puskacső. Bántják, avagy őrzik őt?

Úgy vélte, a kerítés mögött lapul pár sötét alak. Ettől másik szíve nőtt.

És a sóhajtást, a jajszót hallotta vagy csak képzelte talán?

Fejős:

„Sokan beszéltek akkoriban már arról, hogy a frontról a kivégzések el-lenére is megszöknek a katonák, a szabadságosok közül is elbujdostak páran a Bakony belsejébe. Volt, akit befalazott a családja és csak negyvenhétben mert előjönni. Azt híresztelték, hogy az egyik faluban a nyilasok lelőttek egy házaspárt, csak mert a padláson elrejtették a saját, legény fiukat. Zsidónak gondolták. Azt is terjesztették, hogy partizánok vannak az erdőben, mások szerint meg ejtőernyős angolok. Teli voltunk mendemondákkal, de semmiben sem lehattunk biztosak. Egyszer repülőből dobtak le egy sereg röplapot, abból tudtam meg, hogy bevonultak hozzánk a németek. A fehér papírok betértették a báródombi rétet, összeszedegtettem az összeset, hiszen begyűjtani, meg végére, igen megfelelt.”

Két meleg, tűzforró puskacső volt. Lehet hogy akkor lőttek velük – vizsolygott Kató. De kire? Mire? És ha most már őt keresik, utána jönnek a gyilkosok?

Este, az elsötétítési parancs miatt az apró szobaablakra egy nagykabátot akasztott. Ruhástul bújt be az ágyba, reszketve. Magára húzta a pokrócot, a

dunyhát, a falnak fordult, és puskacsövekkel, sóhajtásokkal hadakozva, kisvártatva elaludt.

Tanító:

„A harmadik ház, kérem, a Zombori Istók bérlete volt. Nemcsak azt, hanem az egész utcát megtöltötte az akkoriban kilenc Zombori gyerek. Volt olyan esztendő, hogy őt is nyitogatta közülük az iskolakaput. Ritkán persze, s szinte feleslegesen, mert tehernek érezték a betűvetést. A fiúk az apjukkal együtt az erdő tanodáját járták évhosszat. Madártojás, csipkebokor, csókafi-óka, ízletes gomba, beteg vadkan, hurokba akadt nyúl és hulló makk, semmi sem maradhatott rejtve előlük. A Zombori az uradalomban cselédkedett, ám kidobták, amikor az éhező gyerekeknek valami apróságot elemelt. Utána nyaranta részes aratásba járt, béresként dolgozott, télen fát szedett, de igazi kenyéradójuk mindig az erdő maradt, bármennyire is vigyáztatta azt az uraság. Némely embert azzal ver a sors, hogy sosem ad neki utódokat. A Zomboriakat viszont azzal kínozták, hogy a termékeny asszonyban, még a kimondatlan gondolat is életet fogott. A házat úgy bérelték, mert a népes család fejének többre, mint gyerekre, nem tellett. Szinte minden esztendőben érkezett egy kis jövevény. Úgy megszokták az állandó gyereksírást a hegyiek, hogy már nem is számolták az újabb pulyákat, nevüket se firtatták. A sok göndör hajú gyermek mind egy névre hallgatott: Zombori.

Kérdeztem egyszer az egyikőtől: »Hogy hívnak, kisfiam?« »Zombori« felelte hetykén. »A másik neved?« »Nem tudom.« »Csak szólít valahogy az apád, az anyád, a testvéreid?« »Szólítanak bizony azok, az apám azt mondja: gyere ide, az anyám azt mondja: kisfiam, a bátyáim azt, hogy öcskös, az öcsém, húgaim meg azt, hogy bátyus. A hegyiek pedig Zomboriaknak mondanak mindannyiunkat.«

Persze mire nagyobbak lettek, kikövetelték a maguk titulusát, lett belőlük Pisti, Laci, Józsi, János, Juliska, Liska, Vali, Kati, Frida, és ha jól emlékszem, a háború után tizediknek, és egyben utolsónak született az Eszter. A Zomboriné mindig találomra választott nekik nevet. Állítólag lent a faluban a jegyző sosem tudta, hogy hányan is lehetnek. Egy-másfélvétenként behúzott a nevük mellé egy strigulát. De ez szerintem csak mese. Az esperes úr megkeresztelte és bejegyezte mindegyiket. Csak a háború akasztotta meg a gyereksort. Mert a Zombori család fejét negyvennégyben, negyvenhárom évesen becitálták katonának. Töprengtem is rajta: vajon hova hullajtotta ott a sok magot?

A negyedik ház a Tóth Jánoské volt. A férfi, tán mondanom se kellene, a fronton háborúzott, itthon az asszony és a két kamaszkodó fia. A lányuk ak-

kor már férjhez ment a dombfalui Bekecs Fehér Bélához, és elszegődtek cselédnek valahova messzire. Tóthné szelíd, csöndes asszonynak számított, sose bújtatta a szomszédokat, nem járt fosztásba, többnyire vízért is valamelyik gyereket küldte a kútra. Magának valónak mondták a többiek. Sokszor egész héten nem láttuk, csak a vasárnapi misén. A két Tóth legényke, a Jenő és a Béla munkára volt fogva és dolgoztak is rendesen, néha hónaposnak szegődtek, máskor helyben vállaltak munkát az erdőn, a Hegyen. Az egyik fiúnak, a Jenőnek a haja feketés-kék volt, göndörödtek a tincsei, a másiknak, a szőke Bélának úgy meredt a frizurája, mint a gyökérkefe. A természet néha csinált ilyen vicceket.

Az ötödik ház a Dörgös Alfréd tulajdona. Az övé volt a Zombori-féle porta is, örökségként rámaradt. Dörgös nagyapja híres vincellérnek számított, az apja már inkább módos parasztnak, azért a szőlő és a bor titkából az Alfrédbe is csepegett át még tudomány. A háború idején, mivel a legényfiuk, az Árpád a frontot járta, szinte csöndesnek tetszett a Dörgösök tanyája. Az a kis perlekedés, amit a férj és a feleség naponta csapott, semminek tűnt azokhoz a viharokhoz, melyek akkor dúltak a házban, amikor még az Árpád és a két húga is otthon lakott. A Dörgös lányok hamar elkeltek. Az Olga, akit az apja kitaszított, mert férjhez ment egy dombfalui nincstelen legényhez, később belehalt az első szülésbe. Az Erzsijük bekerült a városba varrónőnek. Önállósította magát, csak havonta egyszer járt haza. Akkor a szája volt, mint a bécsi kapu. A háború alatt kiszökött Amerikába, onnét egyszer írt haza. Ment is hamarost a válaszevel, meghozza hivatalos, melyben Dörgös egy ügyvéd által arról tudatta a lányát, hogy őt is kitagadta, öröksége nem lesz, és a nevét sem viselheti. Másoktól hallottuk csak jóval később, hogy a Zsófi végül valami szigeten telepedett le, meggazdagodott, de a szüleinél többet nem kopogtatott.”

Dörgös:

„A parasztember mindig a heverészésről álmodik, hát én egy életre elfeküdtem a hasam.”

Tanító:

„A régiek fának rajzolták a családokat. Pedig bokrok azok, kérem, furcsa erdei csalogatok. Elindul két külön szál, megfogóznak a földben, egymás felé nyújtják indáikat. Összeölelkeznek, s hajtanak egy közös ágat, de az ág, miután elősködött egy kicsit a két szálon, felszívta életnedveit, saját gyökeret ereszt, liánt növeszt, keresi a maga párját, hogy azután végleg elszakadjon a közös tőtől, elszórja magvait, ugyanezt teszi a másik, a harmadik, a negyedik. Lassan szálak, liánok áthatolhatatlan sűrűségévé válik a család-bokor, a fia-

talabbak az ég felé törnek, új hajtásokat hoznak, elszívják a napfényt, az esőt. Mígnem aztán a két szál, mely valamikor életet teremteni egybekapaszkodott, külön-külön sorvadni kezd, száradni, zörögni, megfonnyad, előrepszik az őket összekötő hajtás, legvégül már más közös nincs, csak a föld, amelyből hajtottak. Nincs közös törzs, csak egy állandóan újuló bokor egymást szipolyozó temérdek ága-boga. Ha valaki kívülről belenéz egy ilyen csalitba, éppúgy eltéved, mint Dörgösék családjában vagy Zomboriékéban vagy Korsóékéban. Még itt a Hegyen is csak összevisszaságot lát az ember, pedig itt mindenki ismeri a familiák összes ágát.”

Fejős:

„A Tanító feje tele van furcsa gondolatokkal, néha az iskolában elsorolta őket a deákoknak, azok meg semmit sem értettek belőle. Ha kérdezték ott-hon: »Na, ma mit tanultatok?« Rávágták: »Háborút. Sirattuk, a hazát, mert csonka Magyarország nem ország...«

Egyszer az Ihász Mátyás fülem hallatára faggatta a fiát. »Máma megint elmesélte a Tanító úr a családbokrokat, én semmit se értettem belőle, semmit, csak valami lányokat.«

»Minek a bokrot tanulni – zúgolódott az Ihászné –, van azokból az erdőben így is elég.«

Tanító:

„A hatodik házban az Ihász Mátyásné nyüglődött a gyerekeivel. A háború alatt többnyire csak úgy becézték őt, hogy a Zsöndöcsné szomszédasszonya. A férfiak mindkét házból kint a fronton. S ez a két nőszemély, kéremszépen, úgy összeleledett a férjek féltésében, a butaságban, a holtak temetésében, az élők pocskondiázásában, mintha egy burokban születtek volna. Úgy hírlík, amikor már bombázások, ágyúzások voltak és nyáron, égzengéskor egy ágyban is háltak.

Az Ihászné, aki megözevegyült férjének második felesége volt, a gyerekek pátyolgatásában, a hírek terjesztésében lelte örömét. Ha nem a kertben dolgozott vagy éppen nem pletykált valahol, akkor a pulyáit igazgatta nagy szeretettel, törődéssel. Az ura első házasságából négy gyerekük volt, az idősebbik a Gergely, akit kehecsége ellenére is kivittek a frontra. Szanitéc lett. Egyszer egy táborban találkoztam vele, a doktorok mellett szorgoskodott. A három süldő leány: az Ili, a Piroska, a Vali jól beletanultak a háztartásba, sokszor megfőztek, sütöttek az anyjuk helyett, így annak a tereferelésre is maradt ideje. Az Ihász Mátyásnak a második feleségtől, a Lombosi Bözsitől, szintén négy gyereke született, a 11 éves Zoli, utána jött a Matild, a Lackó, a legkisebb az Imi negyvennégyben hét éves lehetett. Az apróbbakra is szívesen vigyáztak a nagylányok,

már ha nem libát vagy tehenet őriztek a Kariéknál. Azért aztán kaptak valami fizetséget is, többnyire egy-két gúnárt, kacsát, de volt olyan esztendő, hogy egy egész hízót. Nyaranta pedig felszedegették a markot is egy-egy gyengébb kaszás után, vagy beálltak hónaposnak valahova.

Az Ihász Mátyás ezermesternek számított. Fűrt, faragott, gyékényt font, szekeret javított, cipőt varrt, vagy ha kellett, a kováccsal kalapálta a vasat, tömésfalat vert, fát metszett, birkát nyírt, patát reszelt. Ő kötötte a legtartósabb fülest, udvarseprűt csak nála rendeltek még a dombfaluiak is. Közben, mint mások, részesbe, hónaposnak vagy bandában aratni járt. Míg a többi legények, férfiak fosztás közben a bort döntögették és a nőszemélyeket eleresztett verebekkel heccelték, addig az Ihász bábut faragott a gyerekeknek, tollpihéből lepkét varázsolt, kukoricacsuhéból babát görgetett. Csak azt nem látam sosem, hogy pihent volna mind a két keze. Egy dolog fogott ki rajta, a kútásás. Elfogadta, hogy a Kariéknál váj egy új kutat. Le is kaparta magát vagy három-négy méterig, aztán felszólt, nem mélyíti tovább, mert, ha felfele néz, úgy érzi, ráborul a kút fala. Kariék később egy szömőrei kutással próbálkoztak, de az sem ért vizet.

Visszatérve Ihásznéra, testesebb, afféle erő, akarat nélküli asszony volt, aki, ha megzötyögtették, mindenfelé szétfolyt, akár a zacskóba töltött aludttej. A Zsöndöcsné pedig csontos, kormosszemű, erős akaratú fehérszínű volt, aki, amikor lenről, Dombfaluból hozzánk került, már eltelt ezerféle babonával: ördöggel, sáttánnal, s bár állandóan a rontásról álmodott, imádkozott az Istenhez is, a miséről soha el nem maradt. Mindig hangadó volt a butaságban. Sokakat meghipnotizált a tekintete. Szúrós szemeivel magához tudta emelni vagy porig tudta alázni az egész nőseregletet.

Én, tisztelnél fogva azon igyekeztem, hogy lámpást gyűjtsak a fejekben, de félő, Zsöndöcsné összeszedegett, kitalált babonáival több embert táncra perdített, mint én bármikor. Zsöndöcsné nyomában a háború alatt fiatal s vénebb asszonyok jártak, néha hozzájuk csapódott egy-egy elmagányosodott férjfiember is.

Igen, a hetedik házban Zsöndöcs Pálék laktak. A férfi, akár a többiek, kint a fronton. S otthon az asszony valamint a két gyerek: a nagyobbik a Pálka, a kisebbik a Vendel. No és az öreg, hogy ki ne felejtsem idős Zsöndöcs Pált, aki legrégebbi hajtása volt a Hegynek. Kicsit kirekesztették maguk közül a hegyiek, mert a Zsöndöcs, akinek a fejét az első világháború utáni orosz fogságban teletöltték a kommunizmus meséjével, 1919-ben kihordatta az uraság borát a pincéből, lehetett úgy száz akó, és kiöntette. Állítólag a Horgason a kerékvágásban, folyóként ömlött a bor. Vödörrel merték páran a részes falusi-

ak közül. A Zsöndöcsöt később elvitték, és jól elverték a csendőrök, de utána is megmaradt kommunistának. Nem tudom, a hallgatás jelent-e egyben valamiféle bölcsességet is. Ha igen, úgy az öreg a nagyeszűek közé tartozott. Hetvenhat éves koráig még el-elbeszélgetett az emberekkel. Akkor egyszerre elkezdte spórolni a szót, a mozdulatot. Ült kint az utcai lócán vagy a tornác alatt, ha valaki ráemelte a kalapját, ő a keze apró legyintésével köszönt. Sokszor feje alig észrevehető rezdülésével tudatta a legszükségesebb igent, nemet. Néha nagy serényen, valami érthetetlen ákombákomot rajzolt a porba. Az írást sosem ismerte, vagy mi nem ismertük az ő írását. Amit rajzolt, az megfejtethetlen titok maradt, mert jött egy szellő, s elfújta a fontos üzenetet vagy az öreg maga sikálta el a lábával a homokba rótt krikzkrakszokat. Ám a legkülönösebb az volt, hogy az idős Zsöndöcs Pál megszelídítette a verebeket.”

Zsöndöcsné:

„Az álmom a túlvilági szellemek üzenete, ha meg tudjuk fejteni. Vért látni álmunkban, szerencsétlenséget, bajt jelent. Kést látni álmunkban, jelzi, hogy rossz szándékú ember közeledik felénk. A lóvakaró pedig azt, hogy előre nem látott kiadásba verjük magunkat.”

Dörgös:

„A fogam közé fadarabot tettek, azt szorítottam, míg leszedték hátamról a vart és a sok hólyagot. A végére átharaptam a fát. Az orvos nem adott másikat. Még a pálinka, amit itattak velem, az is csak tovább tüzelt.”

Tüske Kató szenvedett álmában.

Tengernyi víz állt előtte völgynyi teknőben. Sehogy sem tudta megkerülni.

Tengernyi víz állt előtte szurdokmély gödörben. Sehogy sem tudta átugorni.

Feltúrte a szoknyáját, s belegázolt a lébe, egyre lejjebb süllyedt. Kiabált volna segítségért, mert igazi hegyi leány révén úszni nem tudott, de nem jött ki hang a torkán...

A karjával csapkodott, lábaival kapálódzott. Valahogy partot ért.

Aztán egy hatalmas vércsét látott. A fészke felett körözött, és karmaiban szörnyű tojást cipelt, egy óriási bombát. Leszállt a fára, belerakta terhét a fészekbe, ráült, és teste melegével élesztgette a vasat, míg az lüktetni, izzani nem kezdett. S akkor a madár megfogta a fát, kiszakította gyökerestül, és vitte Hegy fölé, ott eleresztette. Kató éppen kinézett az ablakon, és meglátta a zuhanó, közeledő végzetet. Futott az ajtóhoz, hogy meneküljön, de az hét kulcsra volt zárva, rohant az ablakhoz, hogy kiugorjon, de az fekete téglákkal

volt kibélelve. A bomba már elérte, átszakította a tetőt, felszakította a mennyezetet, és zuhant Kató ágya fölé... ott két tüzes puskacső lett belőle. Kató rémülten szaladt, miközben kétségbeesetten kiabálta: „Ne! Ne!”

Térde keménybe ütközött.

A vödör lassan lebillent a padról, pár csepp víz ráloccsant Kató lábára, aki összerázkódott. Kábultan, helyét nem tudva, állt a sötétben. A hűs, simogató víz befolyt a talpa alá.

Arrább lépett, és a sötétben tapogatózott, valamiféle álmos bódulatban. Szerencsére gyorsan ismerős tárgyra lelt az asztal repedt sarkában. Kihúzta a fiókot, a doboz után matatott, gyufát sercintett, megkereste a mécsest, és miután a gyenge világosság beszötte a szobát, szemét dörzsölve letottyant az ágy szélére. Fejében még mindig ott kavargott a szörnyű álmom. Felnézett a plafonra, semmi. Az ablakon túl apró csillagok hunyorogtak. Csupán csak az ajtó volt bezárva, ő pedig a konyhaasztalnál aludt el az esti kínlódásban.

Gyomrát mardosta az éhség. Soha ennyire nem fogyott ki a kosztból.

Kezét még mindig kissé kábultan, hasára rakta, simogatni kezdte.

Akkor villant át rajta a gondolat, hogy netán a gyerek, a Dörgös Alfréd megfogant magja, az okoz neki ilyen kínokat.

Feljebb csavarta a kanócot, a láng meglobbant, korom csapódott ki a csillagokból. Kató leemelte a falról a kis tükröt. Egyik oldalon az imakönyvvel, másik oldalon egy rossz tepsivel megtámasztotta, majd lassan felhúzta alsószoknyáját, és bámulni kezdte a saját hasát.

Pontosan nem tudta, hogy hol kellene megmutatkozni a gyereknek.

Köldöktájon?

Avagy fent a gyomorszájánál?

Talán valahol a combok pitvaránál?

Zomborinénak, akit gyakorta elkapott a gyermekáldás, mindig akkora hasa nőtt, hogy alig tudta cipelni maga előtt. A Zsöndöcsné pedig, amikor a kisebbiket, a Vendelt világra hozta, alig látszott valami a teherből. Kató különösebben nem figyelte a magzatukat cipelő nőket, mert sokáig úgy hitte, hogy ez valamiféle büntetés, a rossz erkölcs, a feslettség jele.

Ahogy ott gubbasztott az ágyszélen, végigvonult előtte addigi sivár élete.

Tizenöt éves korában, amikor a Palival egyszer kint heverésztek a réten, s várták, hogy elillanjon a hajnali harmat, összeért a lábuk. Az is lehet, hogy ő dugta oda fázós, békahideg ujjait a Pali meleg nadrágszárába. Vagy talán a Pali húzta magához, hogy kiegyenesítse lila-görcsbe merevült lábfejét. De olyan jó volt, hogy a lábát beletehette a Pali combja mellé. Hirtelen elmúlt a reszketése, s furcsa forróság öntötte el az egész testét, s közelebb, s közelebb

húzódott, mindkét lábát begyömöszölte a Pali bő gatyájába. Ott feküdtek egymás mellett, egy nadrágban.

Aztán felszállt a harmat. Menni kellett, gyűjteni. S ő alig várta, hogy egyszer még bebújhasson Pali mellé. Talán Pali is kereste az alkalmat, mert pár napjára rá, délelőtt, pedig harmat se volt, se hideg, azt kérdezte: „Nem fázol, Kató?” Ő igent bólintott, és már be is fészkelődött a tág nadrágba. Ott lapultak jó ideig a kukoricában, eltolva egymás illatával, megborzongva egymás melegségétől. Aztán egyszer a szénapadlason a testvéri ölelésében megvadult a Pál, meghátrált a Kató. Kínban, szenvedélyben egymáséi lettek. Soha, senki nem mondta neki, hogy ez bűn, hogy a szüzességét veszítette el. Utána mégis valami szégyenfélét, bánatot érzett. Éppen olyat, mint amikor először jött meg a női baja. Akkor majdnem kifutott a világból. Napokig bolyongott az erdőben, az erdészkunyhóban aludt. S csak azután mert ismét visszamenni az öreg Zsöndöcsékhez, miután elmúlt a vérzés, és a patakban a szoknyáját négyszer is kimosta. De valahogy a második szégyen, az ártatlanság halála, az épp csak sejtett bűn, elviselhető volt számára, hisz ott volt mellette Pali, aki a fülébe susogta: „Kató, ne félj, én mindig vigyázok rád!” Olyan hálás volt ezért a pár szóért, hiszen a világból addig csupán az egyedüllétet, a bizonytalanságot ismerte. Anyja korán meghalt, Kató egyes-egyedül a két szemeire és puha párnás kezeire emlékezett. Apja pedig. Nos, az apja viszont legtöbb idejét a Szőlősből és a kert végén lévő pincében töltötte, boroshordókat ölelgetett, poharakkal ételgetett, eleje nincs, vége sincs nótákat dúdolgatott. Néha azért el-eljárt napszámba, művelgette a kevéske földjét, és volt egy „mestersége”. Nála jobban senki sem tudott búbos kemencét építeni. Hívták még a harmadik faluba is. De ez a kereset is lecsorgott a torkán. A legtöbb embernek elég volt egy pince, kint a szőlők partoldalán. Tüske Gergő a házánál is megfúrta a hegyet, a kintiben tartotta a tököket, a krumplit, a közeliben a borosüveget.

Kató előbb megtanulta a nincset, az éhezést, mint a többi gyerek. Hétéves korában már libát őrzött a Kariéknál, később a Dörgőseknél tehenet, kapálni járt, kötelet terített, markot szedett. A keresetét, tojást, kevéske lisztet, tyúkot eleinte elszedte az apja, és bagóért eladta. Később a lány már eldugta, és abból éltek. Főleg a tél volt kegyetlen. Igen gyakran kanaliztak csak rántott levest, hozzá egy kis kenyeret.

Aztán az apja is meghalt. Egy darabig maga szenvedett, akkor áthívták a Zsöndöcsék, lakjon náluk. Persze nem önzetlenül, kijárt a Palival kapálni, gyűjteni, szőlőt kötözni vagy éppen krumplit vermelni. A Piri, a Pál testvére meg addig otthon cicomáskodott. De Kató nem bánta, tartozott valahová,

ételt, emberi szót kapott. Ha volt ideje és elment napszámba, részesbe aratni, akkor azt megtarthatta. Örült, mert ott volt a Pali, az unokatestvére, aki reggelenként mosolyogva köszöntötte, este kacsintással búcsúztatta. A telet viszont utálta. Az öreg Zsöndöcs Pállal együtt a fűtetlen kamrában aludtak. Hogy meg ne fagyjanak, esténként téglát forrósitottak fel, s azt dugták a testük mellé, a lábuk alá. A dunyha szerencsére aztán megtartotta meleget.

Kató elmélázott: a Pali sokszor súgta neki: „Ne félj, én mindig vigyázok rád”. Hamarosán ez lett kettejük titkos jelmondata. És amikor másodszor összebújtak, már a szégyen sem volt erős, harmadszor meg mindössze a soha nem érzett boldogságra ügyelt.

Egyszer azért, miközben a legkisebb pulyát ringatta, megkérdezte a domború hasú Zomborinét: „Emma néni, mindenkinek nőhet a hasában gyerek?” „Nőhet bizony” – felelte az asszony. – „Vigyázz, rajtad ne felejtse valamelyik férfi a tekintetét!” Amikor legközelebb megbújtak a kórócupac ölében, miután Pali, nadrágját félredobva szorosan mellésimult, Kató az egymást melengető forróságban arra kérte a fiút: „Ne nézz rám, Pali, csak arra kérlek, ne hagyj rajtam a tekinteted!”

Kató elmélázva ült, s azon tanakodott:

Miért telik el ilyen siváran az élete?

Miért jutott neki csak szegénység, szenvedés?

Mi lesz, ha kibújik belőle a Dörgős gyermeke?

Mit mond a Palinak, mit a hegyieknek, mit saját magának?

Mi benne ez a fájdalom, ez a reszketés?

Tanító:

„A Zsöndöcsék portája mellett egy üres telek állt. Oda hordták össze azt a gabonát, amit az erdő és a Hegy ölen meghúzódó föld elvenni engedett. Jobb esztendőkből, a szérűskertben egymás mellett magasodtak az asztagok, egyikben hatszáz kéve, a másikban száz. Azután összeszedtek, kölcsönkértek hat pár lovat, s felvonszolták velük a masinát. Galabárdos, a gépészkovács »befűtötte« a szerkezetet, megcsattantotta a szíjakat és a hideg vassal kicsépelte az egyévnnyi életet. Galabárdost negyvennégyben a gyerekeivel, feleségével, anyósával egyetemben összeszedték s elvitték. Zsidó volt. Csak abból tudtuk, hogy szombaton sosem dolgozott. Senkit sem bántott a hitével. Nem akart minket megtéríteni, élte a maga külön világát, hordta nyáron is a fejfedőjét. Olyan emberként tisztelték, aki értette a gépek beszédét, a dohogásukat, a duruzsolásukat. Néha olajat cseppentett, néha csavart húzott, zenélt keze alatt a szerkezet. Mesélik, hogy miután elhurcolták, lent a faluban napokig

siratták az asszonyok. Az öreg értette a gépek nyelvét. Úgy sutogott itt fent a szérűskertben is annak a monstrumnak, mintha valami gyermek vagy szép-lány volna. És a gép hallgatott is a szavára. Itt maradt masiniszta nélkül a fa-lu, a Hegy. Dörgös be akarta indítani a szerkezetet. Egy szusszantást sem tu-dott kicsiholni belőle. Végül három pár ökörral vontattak fel egy másik gépet. Addigra már sokan cséphadaróval kiverték a szemet. Dörgösnek sok gaboná-ja volt, a szérűn szalmából három kazlat is rakott.”

Zsöndöcsné:

„A Vendike egy kavicsal bedobta az ablakot. Jól elnászpángoltam, sze-rencsére még disznóöléskor, amikor a Pál itthon volt, eltettem a disznóhólya-got. Azt ragasztottam a lyuk fölé. Nem volt elég bajom.”

Fejős:

„Kenyérért voltam egyszer... van kemencém, de már nem próbálkozok a sütéssel. A kenyér kényes kisasszony, árt neki a meleg, a hideg, a sok pihenés, a kapkodás, kidagasztani is csak az asszonyok tudják rendesen. Mire kiszed-tem a cipót, sokszor elnyúlt, mint a rétes, máskor meg keletlen volt a belseje. Úgyhogy felhagytam vele. Sokorón, hatvan felett volt a pék, így nem vitték el katonának, hozzá batyuztam át hat kiló lisztet, azért kaptam két kenyeret.

Visszaféle jöttem egyszer, amikor a szurdoki kútnál ácsorgott egy szomo-rú csapat. Katonák őrizték őket, némelyik már alig bírt lábon maradni, köz-tük, egy tizenkét éves körüli fekete hajú legényke, az arcát nem tudom felejte-ni, marharépat rágsált, még ahhoz is cuppogott.

Ketten húzták a foglyoknak a vizet, három vagy négy bögréből ittak mo-hón, láthatólag szomjasan. Közelebb akartam menni, hogy beszéljek velük, de elhessentett egy karszalagos. Miután kiürült a vödör, már nem engedett újat húzni a katonák parancsnoka. Elindultak, a szerencséesebbek a hasukban ko-tyogó vízzel, a többiek pedig sóvárgón, tikkadtan.

Az emberfiának sokszor az égiek adnak erőt, így lehettem én is, mert magamtól aligha merem, ugyanis az egyik kenyeret bedobtam a szomjan ma-radottak közé. Lett is nagy kavarodás, húzták, tépték, ahogy lehetett. Kinek a héja jutott, kinek csak morzsa. A tiszt meg csak röhögött rajtuk, ahogy egy-más kezéből, egymás szájából próbálták kimarni a falatot. Azt láttam, hogy a második kenyérrel se tudnám jól tartani ezt a sok éhes száját, meg hát nekem is enni kellett valamit. Így azután megindultam haza, ők pedig a szentpáli út felé. Nem értettem én a világot akkoriban.”

Tanító:

„A szérűskert mellett van az iskola. A papírai szerint 1871-ben építette a római katolikus egyház. Akkortájt több ház volt a Hegyen, mint mostaná-

ban, mivel az urasági szőlőkben, a mostani Parragokban is volt két kisebb ut-caféle, és valakinek eszébe jutott, hogy a sok felnőtt gyerek feje vetetlen ma-rad. Bizonyára nagy áldozatot hoztak a hegyiek, amikor ide iskolát, kápolnát emeltek. Itt áll egymás mellett mind a kettő. Kapuja, kerítése egyiknek sem volt, de így legalább mindenki bármikor betérhetett.

Miután elvittek a frontra, az én iskolához ragasztott, négyszer négy mé-teres szobám is gazda nélkül maradt. Csak a Zomboriné és a Kata nyitotta be néha az ajtót, akik átjártak a port letörölgetni. Konyhám nem volt, csak egy kis kamrá. Míg tanítottam, ebédet a Kari Károlyéknál kaptam. Vacsorára meg vagy magam kotyvasztottam valamit a kályhán, vagy azt ettem, ami meg-maradt. Midőn engem becitáltak a háborúba, kiszabadultak az iskolát külön-ben is nehezen tűrő gyerekek. A fiatal tanítónő, akit a helyemre szereztem mi-ként már említettem, kérem, egy évet se bírt ki a Hegyen. Azzal a nessel, hogy félti a szüleit, visszamenekült Budapestre. Így vége szakadt a betűvetésnek, az egyszeregynek, s féltem, mire sikerül újból összetelerelnem őket, mindent, szin-te mindent elfelednek.

A következő épület a Hegyen a kápolna. Nem nagy, mindössze hét mé-terszer négy méteres, ám még karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor is megfér-tek benne a hívek. Dísze nincs sok, belül egy Szűz Mária-kép, egy Szent An-tal-szobor (ő a kápolna védőszentje is), egy hármass faoltár, székek, térdeplő, aprócska fülke, afféle sekrestyeszerűség, amely gyóntató is egyben, szentelt-víztartó, három szál gyertya, egy lépcső az oltárhoz. A kápolnára tornyot is építettek, s tetejére tették a keresztet. De a harang, amit a prépostságtól kap-tunk, nem fért meg a toronyban, így aztán az Árminék háza előtt ácsoltak ne-ki egy lábat, és 45 elejéig onnét rezegtette vékonyka hangját a Hegy felé. A kápolna előtt három kereszt áll, az egyik feszületen Krisztus teste, a másik alatt az öreg pap nyugszik, ő még itt élt a Hegyen, megelégedve azzal, amit a kevés hívő adhatott. A harmadik keresztet sosem tudtam meg, hogy ki, miért emelte. A kápolna környékét mindig rendben tartották a hegyiek. Pedig nem voltak egyformán vallásosak, de vasárnaponként a legtöbb ember tudta, hogy az Isten házában a helye.

A kilencedik a Kari Károlyék háza volt! Díszes, nagy porta faragott ka-puval, zöld zsalugáttal. Kari Károlyt, Dörgösné testvérét tartották a legmó-dosabb gazdának a Hegyen.”

Tüske Kató csurom izzadság ruhában, reszkető lábbal, az álmoktól s emlékektől gyötörtén ült az ágy szélén. Mutatóujját kinyújtva, mint egy törrel odabökött, ahol Dörgös Alfréd magzatát sejtette. Bár, ahogy világosodott,

amint egyre több fény költözött a szobába, egyre inkább úgy látta, hogy a hasa olyan, mint régen. Nem hitt a tükörnek. Biztosan megtörtént a baj, hisz nem volt ott mellette Pali, aki belét ontotta volna a nagyhangú Dörgös Alfrédnek.

Vagy talán mégsem?

Hiszen mennyire szerette, melengette őt a Pali, hirtelen mégis más nőt vett feleségül. Pedig már eltervezték, hogy a kiskertet telis-tele ültetik szalmavirággal. A Pali még az Ihász Mátyáshoz is elment néha, hogy a bölcsőfaragás titkát kitanulja.

De egyszer csak a Zsöndöcs Pál kerülni kezdte Tüske Katót. Fejét le-sunyva járt az udvarban, hangosan csapta az ajtót. Kató, szoknyáját felhúzza, hiába kaptatott fel a hosszú létrán a szénapadlásra. Hiába suttogta a jégvirágba bújó ablak mögött: »Fázom, Palikám, fázom!« Reménykedett még egy darabig, mert azt hitte, ismét megjön a férfi melege, hogy újra suttogásra szelídül a hangja. Miután a tavasz sem üzte el a közékük telepedett hidegséget, Kató fogta magát, hazaköltözött. Két dunyhát, az apját is odarakta az ágyába, egyedül mégis reszketett.

Csak fél évre rá, amikor már a Dombfaluból szakasztott, a Palinál három évvel idősebb asszony ott hasasodott Zsöndöcsék házában, akkor árulta el Katónak a férfi: »A plébános figyelmeztetett, ne vétkezzünk többet, mert zavaros szemű, tátott szájú gyerekeink születnek. Unokatestvérek vagyunk. Rossz egymáshoz a vérünk. A pap megmondta: nem szabad. Én azt ígértem neked, hogy mindig vigyázok rád. Tartottam a szavam.«

Ettől a pár mondatától a Kató szíve megvasadt. Jó egy hétig bujdosott az öreg erdész kunyhójában. Könnyeit mind elsírta, mire némi békére talált. Igen szeretett volna gyerekeket, szépeket, derekakat, olyanokat, mint a Pali. Nem akart ő zavaros szemű, tátott szájú kölyköket. A Ihászék egyik fia, a Lackó ütődöttnek született. Egész nap egy fadarabot szagolgatott, és legfeljebb arra foghatták be, hogy kecskéket legeltessen. S amikor már kamaszodott, a többi kölyök nagy öröme, ha vittek neki lángost, pogácsát vagy más ennivalót, meg is hágták a nőstényeket. Szegény kecske iszonyatosan mekegett, a gyerekek meg gurultak a nevetéstől. De a Lackót csak a pogácsa érdekelte, nem zavarta a kacagás.

Kató ezzel a keserű emlékekkel szívében ismét elszunnyadt. Reggel alig-hogy kigurult a domb mögül a nap tüzes korongja, talpon termett.

Kiment a kertbe, s szakított pár hüvely szálkás babot. Víz forralt, beledobta, tett hozzá csipetnyi sót, főzte kicsit, s megette. Világ nem látott még ilyen híg levest, Kató gyomrát mégis megnyugtatta. Kevésbé érezte a hasában Dörgös Alfréd jelét.

Kint az udvaron tett-vett, amikor megvillant valami fényesen. Összerez-zent, mert azt hitte, az erdőből jöttek utána a puskacsövek, azok a meleg, forró vasdarabok. De csak Fejős ásján csillant a nap.

Tanító:

„A Kari Károlynak a hús hold föld se volt elég, hogy ne vigyék el katonának. Negyvenhárom végéig megmentette a sok kóistoló, amit a városba, a faluba küldetett. Aztán neki is megérkezett a SAS-behívó. Állítólag a Dörgös átment hozzá, mint jó sógor, és azt indítványozta: »Tedd a favágótóra a kezéd, lecsapom a jobb mutatóujjadat, és itthon maradhatsz te is.«

A Kari Károly ajtót mutatott a »jóságos« rokonnak. Különben akkor már büntették is az öncsonkításokat, s aki itthon maradt, azt munkaszolgálat-ra vagy más dologra hajtották el. A Kari Károly idősebbik, tizenhét éves fia, az apja mellett jól kitanulta már a gazdálkodást, ezért aztán a sok föld, az állatok gondja mind az ő nyakába szakadt, de be volt fogva az egész család. Előfordult, hogy az anyja szántott a lovakkal, a Tivadar az ökrökkel, a tízéves Ádám az általvetőből szórta a magot, a nyolcesztendő Kázmér pedig hordta nekik az ennivalót, a vizet. Fel-felfogadtak helyből napszámosokat, idegenből béreseket, azok hamar feladták az iramot, amit Kariék megköveteltek. Néha, kapáláskor a Kari Károly testvére, a Dörgösné is átugrott segíteni, de csak olyankor, amikor az ura két határral odébb dolgozott, mert az Alfréd nem nézte volna el a jótékonykodást.

A Kariék mellett a Koldár gyerekek éltek. Koldár János, Koldár Ignác, Koldár Mariska. Az apjuk korán megözvegyült, nevelte a három pulyát, majd negyvennyolc évesen elnősült valahova messzire. A három gyerek itt maradt, egymást tángálták hosszú évekig. A két fiút elvitték a frontra. Honnét, honnét se, negyedévente legalább egyszer-kétszer csomagot küldtek a leányhúguknak, benne fejkendő, pokrócot vagy kulacsot, csokoládét, katonai konzervet. Valahonnét még pénzt is kerítettek. Ha hazajöttek rövid szabadságra, akkor nem a rokonokat, a csárdát járták, nem lányok után kujtorogtak, hanem a házat rendezték, a szőlőben szorgoskodtak. A Mariska meg várta őket, és írta nekik a kopertákat szorgalmasan. Három ilyen jó testvért még sose láttam. Lobogott bennük a szeretet, mind sírt, ha valamelyik a kezét vágta, mind szipogtak, ha valamelyiküket elkapta a nátha. Az anyjuk, még azelőtt meghalt, mielőtt a Dörgös Alfréd leteleperte a szinte kislány Koldár Mariskát. Jobb is, hogy az a szegény asszony nem érte meg a szégyent, hisz olyan félénk volt, mint az őz, ha embert látott az úton, átmenekült a túloldalra. Csak néha a templomban felejtette el örökös félszégét, olyankor a hangja, mint a legszebb üveg csilinge-

lése felrepült, szinte elnémitotta a többieket. Olyan volt az éneke, mint az erdei forrás, s az a tisztaság költözött bele a lánya barna tekintetébe. Aztán a Donnál a Koldár Jancsi is odalett. A Mariska gyászolta éveikig.

A következő viskó a Horváth Józseféké volt valamikor. Gyerekeik széjjel szálltak a nagyvilágba, ők ott maradtak ketten, öregen. Nem tudni, hogy a nagyothallástól-e vagy csak megszokásból, állandóan hangosan civakodtak egymással. Aztán negyvenkettőben az egyik januári délután valaki észrevette, hogy már napok óta nem söpörték el a havat, és az istállóban hangosan bőg a tehén. Bementek. Az ajtó nyitva. S a konyhában egy kenderkötél elszabdalt darabjain, a mestergerendán ott lógott egymás mellett a két öreg. Az asszony cipőfűzője elbomlózott, himbálódzott húsz-huszonöt centire a földtől, s a vörös csikos gebernyusz macska önfeledten játszott vele. Azok mesélték ezt, akik rájuk nyitották az ajtót, mert még a csendőrség is kiszállt.

Zsöndöcsné már akkor is rontásról ágált, még az öreg esperest is megszédítette, aki, hogy elűzze a bajt, megszentelte a házat. Mindhiába. A Horváth gyerekek, előkerülvén a temetéskor, ajánlgatták a portát potom pénzért boldognak-boldogtalannak, de az idő tájt senki nem vert benne tanyát. Lassan eszegette az idő. Amikor én a sebesüléssel hazaértem, zsúpfödele kissé megbomlott, s az oldalába ujnyi repedést faragott a fagy.

A tizenkettedik házat a Fekete Márton lakta a fiával, a Marcival. A Márton bácsi – akkor már 60 körül lehetett – több mint húsz éve a városban utcaseprősködött. A felesége harmincötben halt meg tüdőbajban. Azt rebesgették, az öregnek bent a városban van egy asszonya, de össze nem házasodtak, és a Hegyre se hozta fel soha. Itt is akadt volna a számára fehérccseléd, hiszen nyugdíjas állása volt, de elhárított minden ajánlatot. Ha a hétvégeken hazajött, többnyire a fiával marakodott. Szegény Marci már az anyja hasában TBC-t kapott, megpúposodott, a munkát nehezen bírta, legfeljebb tehenekre vigyázott, szőlőt, kukoricát kapált napszámban. Az apja ki nem állhatta, a férfiembernek lekezeltek. Magányosságában az asszonyok küldönce lett.

Tüske Kató felhúzott egy bokor krumplit.

Három szem volt alatta, az egyik egészen apró, a másikat egér rágta, s a harmadik torzan összenőtt. Két feje, egy törzse sikeredett, akár egy férfinak, és egy nőnek egy közös nadrágban.

A három krumpli meg se látszott volna a levesben.

Kató kiszedett hát egy másik bokrot, s az emberforma gumót félretette azzal, hogy a következő tavaszon elülteti, hátha sok kis krumpli terem alatta sok kis Kató és sok kis Palkó.

Tanító:

„A tizenharmadik házban az Ármin Bélák vertek tanyát. Mindig nyitott szemmel s füllel jártam a Hegyet, mégis milliónyi titok maradt zárva előttem. Azt sem sikerült kiderítenem, hogy Ármin Bélát honnét vetette ide a sors. A hite más volt, mint a miénk. S kezében, amikor télen, az urasági erdőn megindult a favágás, úgy forgott a fejsze, mintha azt emelgette volna már a bölcsőjében is. A beszéde is elütött kissé a miénktől, s azon is mosolyogtak páran, hogy hosszú ujjú, zárt nyakú ingben, posztógyatyában jelent meg az aratáskor. De míg a Fejőst sose fogadták el teljesen hegyinek az emberek, addig Ármin Bélát a görbe lábaival, hatalmas bajszával, furcsán pergő szavaival maguk közé számították. Nem tudni, miért. Talán Fejősen túlságosan is érződött az, hogy ő alföldiként, kívülről szemléli a hegyieket, s megmosolyogja a földhöz való ragaszkodásukat. Esetleg a kutyái miatt húzódkodtak tőle az itteniek.

Az Ármin Béla dolgos ember volt. Ezért az urasági birtokon is mindig szívesen látták. Az aratóknál éveken át ő volt az első kaszás. Kint a fronton egyszer hallottam róla. Golyószórót adtak a kezébe és ott azzal kaszált, azzal vetett. Itthon a felesége várta vissza valamint a két gyerek: a Miksa és az András.”

Dörgös:

„Azóta, hogy a hátam oda lett, ki nem állhatom a forró vizet. Jég, az jöhet. A kútvíz is azon frissiben, megfürdök benne szívesen. Elfeküdtem én a hóba is. De ma is kiköpöm a túl meleg levest.

A Kató se keltett bennem többet gerjedelmet. Pedig mindig szerettem vadmacskát szelídíteni.

Ki gondolta volna, hogy ebben az alig ötvenkilós nőben ilyen nagy a harag és ekkora a mersz. Amikor már szikkadt a hátam, akkor a feleségem lepcsés szája szakasztott bennem újabb s újabb sebet.”

Tüske Kató ismét álmodott. Egy csendes tisztáson, az erdő kellős közepén parányi, fehér virágok nyíltak. Szirmukon a harmat, mint megannyi apró gyöngy, csillant meg a hajnali napfényben. Kató futott kötényt felhajtva, s beleszedegette a gyöngyházfényben játszó golyókat, melyek csengtek-bongtak, valami ismeretlen, nagyon szép dallamot muzsikáltak. Kató nyargalt körbe a virágok között, megrázta az apró szirmokat, telerakta az ölet a furcsa dallal. Nem tudott betelni vele, azt akarta, minden harmatcsepp neki zenéljen.

Nyomában, a megrabolt fehér virágok mind elhervadtak, fejük lekókad, szürkére, feketére váltott, s zavartan köröztek felettük a dolgos méhek.

Kató álmában az ismeretlen daltól tüzelve végigjárta az összes tövet, s amikor az utolsó gyöngyöt is kötényébe terelte, meghasadt a tisztás. A föld

alól két puskacső nyomult elő, ugyanolyan halmot túrva, mint a vakondok. Aztán a két cső kimagasodott, két kéz követte, fej nélkül, ember nélkül. Az egyik kar Kató felé emelte a puskacsővét. Ő összerezsent. Ijedtében elengedte a kötényét, s a szép dal szertegurult, hangokra foszlott, nekiütközött a fának, furcsa robaj, távoli ágyúszó kerekedett.

Fejős:

„A kutya vakkantott. Én rossz alvó vagyok, még a hasam kordulására is felneszelek. Olyankor felülök egy kicsit, bekapok egy diónyi kenyeret, vagy ha nincs, akkor elragok egy csipetnyi kapadohányt. A kutya ugatott párat. Mozgást jelzett a környéken. Kinéztem. Láttam, hogy a szegény Katinka már a második éjjel közepén gyújtotta meg szobájában a mécsest. Mind a kétszer reggelig égette a petróleumot. Gondoltam rá, átmegyek, megkérdezem, mi baja. De minek a más gondja, ha a mi tarisznyánk is azzal van tele?

Attól viszont tartottam, hogy repülők tévednek errefelé, s meglátják a Katinkánál pislákoló világot. Ledobják a terhüket, mert ugyan ki gondolná, hogy nem ellenség, csak maroknyi ház húzódik meg a Hegy ölében, erdők rejtekében.”

Tanító:

„A következő épület, a csárda, már üresen állt. Gazdája, a Winkly Kálmán, még negyvenkétben kitelepült Németországba, magával vitte a három szép szál fiát. Iderendelt, kéremszépen, három lovas kocsit, felpakoltatott rá mindent: asztalt, lócát, kemencét, s üres üveget, egy üres vagon várta az állomáson. Noszogatta a fiait.

»Ja, fater! Jawohl, fater!« – kiabálták boldogan a gyerekek.

Ahogy a megrakott szekerekkel odaértek a szurdok lejtőjére – kísérte őket a Hegy apraja-nagyja –, a Winkly Kálmán felállt a bakra, s úgy kiáltott vissza »Heil Hitler! Heil!«

Én is ott álltam a bámészkodó emberek között, mert a kocsizajra mind kicsődültek a gyerekek az iskolából. Ott voltam, amikor Winkly Kálmán felállt a bakra, s visszakiáltott: »Heil Hitler! Heil!«

»Mit mond? Mit üzen?« tudakolta az öreg Zalai Imre, aki a Szüle Gézával megjárta tüzérként az első világháborút és a bal fülére kissé nagyot hallott. »Azt hogy, jövőre jó lesz a termés, annyi búzát hoz a föld, hogy nem tudják bekötni a zsákok száját«, ütöttem el a szót. »De szép is lesz, de jó is lesz, áldja meg érte az Isten!«, sóhajtott az öreg. Szegény már nem tudta meg, hogy becsaptam, mert még abban az évben agyvérzést kapott.

Máig sem értem, kérem, hogyan is húzta ki, miképp is bírta a csárda nélkül a Hegy esztendőig. Kocsma előbb volt itt, mint templom vagy iskola. Még

az is elképzelhető, hogy legelőször az ivót építették fel, s csak később gyűltek köré a Hegyet lakó emberek. Mert teremhetett bárkinek, bármennyi bora a saját szőlőjében, azért a legtöbb férfi vasárnap, miséről hazafelé vagy délután a Winkly fröccséből méretett. Az az idegen, aki a Dombfalu vagy Sokoró felől átkapaszkodott a hegyen, lehetett kocsival, jöhetett gyalog, de a csárdánál mind megállt és bort, pálinkát szomjazott.

Ha babonás volnék, mint a Zsöndöcsné, ma azt mondanám, hogy Winkly Kálmán volt az, aki ránk szabadította a pusztulást, midőn felállt a bakra, s a képünkbe ordította: »Heil Hitler! Heil!«

Zsöndöcsné:

„Készületlenül ért bennünket Tüske Kató átka. Előrement a térdeplőhöz, s onnét kiáltotta, hogy a Dörgös Alfréd gyomrában forduljon meg az ostya, hogy verje átok ezt az egész Hegyet, ürüljenek ki a házak, pusztuljanak ki, tűnjenek el a lakói. A templomi átoknak különösen nagy a foganatja. A véres tojás pedig eleve nagy bajt jelzett. Én szerencsére nem kívántam semmit a temetőből hazafele jövet. Futottam haza, otthon meg várt az elégett serpenyő, a leozmált zsír szaga; még jó, hogy a konyha ki nem gyulladt. Így azután a rontást üzni, csak hirtelen megfordítottam a seprűt nyéllel lefelé. Ott áll azóta is. A cirka elfogyott, letöredezett, mára csupán a torzs maradt.”

Dörgös már horpadást feküdt a hasára. Félrefordította a fejét, s úgy nyaggatta a mellette őrködő apácát.

– Ne sajnálja a kenőcsét, néném. Ég, feszül a bőröm. Kenje be vastagon, kenje be, ha az egyik tehenem megy is rá, csak ne érezzem, hogyan nő hátamon a hús!

– Nagy a maga fájdalma, de még nagyobb a világé. Viselje hát a sajátját türelmesen! Nézzon maga köré, hogyan ontja a sebesülteket a háború! Figyelje meg a frontról érkező emberek arcát, azok már mind meghaltak, nem is egyszer. Rajtuk segíts, Szűz Mária, Istennek Szent Anyja! Meg azokon a hátszágaiakon, akiket bomba, akna ér, azokon segíts, Kegyelmes Istenem!

– Nem érdekelnek a sebesültek. Csak jajgatnak itt a fülemben, és közben nekem majd ízekre szakad a hátam – dühöngött Dörgös. – Hívja ide az orvost! Már legalább egy disznót kapott. És lesz még folytatás. Ne sajnálják tőlem a kenőcsöt!

Zsöndöcsné:

„Az Alfréd felesége talán kétszer, ha bement az urához a kórházba. Azt se tudta, él-e, hal-e. Őt is a rontás szállta meg.”

Tüske Kató szeppenten, törődötten ült az ágy szélén. Egyre hívta-hívogatta az erdő.

Jajszót suttogott minden sarok. Embert formázott a felhő. Félve várta már a holnapot.

Tanító:

„A Korsóék-féle portán két félből összetapasztott házacska állt. Az első felében Korsó József és hét gyereke szoronkodott. A második felében Korsó Kelemen Imre és felesége élt. Az udvart gólyatövissel választották ketté. Az egyik család az utca felől járt, a másik a kerten át, a hátsó útról taposott csapást. A József gyerekei azt tanulták meg először, hogy a konyhaajtó mögött van a balta. Az asszonyok közt »Te rohadt kurva!« »Gyere közelebb, kikapárom a szemed!« volt a köszönés. Nincs csúnyább s gonoszabb a testvérvizálynál. De a háború idején egy kicsit még ők is megcsöndesedtek.

A két Korsó velem egy ezredben szolgált. Már a vonaton összekaptak, szidva egymás közös anyját, apját. Míg én ott voltam, mindig elintéztem, hogy ne küldjék ki őket egyszerre őrségbe. Békítettem mindkettőt. Hiába. Még életében az anyjuk, az ugrasztotta össze őket a parányi jusson. Mindegyiknek azt ígérte: »Holtom után, tiéd lehet a ház, a föld.« S ahelyett, hogy felezték, osztottak volna, pörre mentek. Nem sajnálták, kérem, a fáradságot, hogy fertály évente egyszer-kétszer batyuval megrakva bekutyagoljanak a városba a fiskálishoz. A bíróság hol az egyiknek, hol a másiknak adott valami semmiségben igazat. Mindennapos lett a háborúságuk. A férfiak (a báty és az öcs), míg ott-hon voltak, villával, ásóval mentek egymásra. Szerencsére egy-két kék-zöld foltnál több egyikükön sem esett. Az asszonyok nyelvvel hadakoztak, és tüzeltek a férjeiket hajnaltól estig. Így zajlott a Hegyen a szemünk előtt egy hosszú csata, egy tizenöt éves háború, és még azt se állítanám, hogy nagyon figyeltünk rá. Ahogy a Fejős mondaná: »Megszoktuk, mint bögöly a szelet.«”

Tüske Kató egész délelőtt az erdő fele tekingetett. A szellő, mint meszsi sóhajítás, csalta szüntelen.

A nap is arra gurult, mint aki utat mutat. Katót egész nap gyötörte a háborús félelem.

Tanító:

„A tizenhatodik házban teljesen magára maradván, aszottan, zörögve az özvegy Zalai Imréné árválkodott. A legidősebb fiát egy fa ütötte agyon az erdőn negyven körül. Olyan részeg volt, kérem, hogy a többiek hiába kiáltották »Dől a fa!« ő visszalépett, mert ottfelejtette a demizsont. A férje, a Zalai Im-

re, mint már említettem, negyvenkettőben agyvérzést kapott. A megmaradt három fiút, az Istvánt, a Dezsőt és a Jenőt, elvitték a frontra. Igaz, amikor itthon voltak, nem számítottak a dolgosak közé. Volt némi földjük, szőlőjük, de inkább bérbe, napszámba jártak. Nótájuktól sokszor délben is zengett az utca. Zalainé a fiaival vedelt és énekelt.

Miután elmentek a gyerekek, az özvegyasszony a Szőlősben töltötte legtöbb idejét, a földjük után kapott, ha a Dörgöstől kapott több-kevesebb bérletet. Zalainénak a kétszázötven tőke szőlő volt a legfőbb gondja, és a boroshordó, a pálinkásüveg. Ősztől, miután az újbor megforrott, az asszony kivirult, de valóságosan. Hamuszín arcán piros virágot formáztak a hajszálerek, s orra rücskös, vörös tajtékot vetett. Azután tavasz fele, amikor elfogyott a bora, elkezdte járni a Hegyet. Kért, kéregetett. Nem többet, csak egy pohárral.

»Ha megjönnek a fiaim a frontról, majd visszaszolgálják«, ígérgette.

Volt olyan hét, hogy minden házhoz kétszer eljutott. Majdnem mindenki megszánta, megkínálta. Már három-négy pohártól is megtántorodott, olykor leült oda, ahol éppen elérte a gyengeség. Koszos, színehagyott, foltos, felsőszoknyáját a fejére borította, s úgy aludta ki mámorát.

Néhanapján hozzám is bejött, és olyan szépen kuncsorgott: »Tanító úr, csak egy pohárral kérek, egyetleneggyel! Az Isten áldja meg!« Adtam neki. Megsajnáltam, kérem, pedig tudtam, hogy ez a legbutább szánalom. De ahogy reszkettek előttem szürke ujjai, ahogy megláttam üres, távolba meredő tekintetét, mindig az az érzés kerített hatalmába, hogy ez az egy pohár már nem használ, és nem is árt neki. Hiszen régen nem köztünk, nem e világban élt.

Aztán negyvenháromban egyszer jött a hír, a Donnál meghalt a Jenő, a kisebbik fia, és két hónap se telt bele, az Istvánról jelezték, hogy elesett. A Dezsőről jóval később annyit tudattak, hogy eltűnt. A háború áldozata lett mindhárom Zalai. Egy anya, tiszta aggyal ezt a terhet úgysem bírhatta ki. Ezért később, ha kért, én is mindig öntöttem neki. Hogy ki ne jőzanodjon, s rá ne jöj-jön: mi történt a gyerekeivel, vele. Hogy ne kelljen beleőrülnie.”

Kató:

„Csalogatott az erdő. Igaz, mindig is szerettem a fákat, a bokrokat. Bújtam ibolyáért, gombáért, gyümölcsért. De sose mentem ismeretlen sóhajtasért.”

Zsöndöcsné:

„Negyvennégy szeptemberében meghalt az idősebbik Koldár is, a János. Az Átokkátó hozta meg a faluból a hírt. Mert oda is mindig lefutkosott. Szegény Koldár Mariska majd esztét veszítette a szörnyű fájdalomtól, úgy zokogott.

Vigasztalgtam, mondtam neki: »Látod, Mariska, máris itt van a rontás. Talán épp abban a pillanatban halt meg a bátyád, amikor ez a Kató kiejtette ajkán az átkot.«

Mennyire sírt az a szegény Mariska. A szeme teljesen bedagadt, és csak hordta, hordta a drága gyertyát a kápolna keresztje elé. Csakhamar már egész vastag faggyú borította a küszöböt.

Fejős:

„Egyszer éppen az udvaron kukoricát morzsoltam, amikor elszállt feletünk egy furcsa madár, szárnya nem volt, hangja sem, csak hasa, és karmaiban kosarat tartott.”

Zsöndöcsné:

„Ihászné, a szomszédasszonyom nagyon ijedős volt, gyakorta maradt nálunk éjszakára.

Elárultam neki: »Van is okod a félelemre, már hat a rontás, és éppen egy ilyen derék legénnyel kezdte, mint ez a Koldár János.«

»Igen, éppen egy ilyen derék legénnyel kezdte, mint a Koldár Jani. Aztán majd jönnek a mi uraink, itt maradunk férfikéz nélkül, pedig már lassan beszakad a pajta teteje« szipogta a szomszédasszonyom.

Éreztem a dunyha alatt, hogy reszket a lába.”

Kató a második nap nyugtát nem lel. Lopva, settenkedve, elindult az erdő felé.

Bujdosott, mintha már a fáktól is félne. Ágak akasztották, törzsek álltak eléje.

Zsöndöcsné:

„Mialatt a rontás elhatalmasodásáról beszélgettünk, a sógorasszonyom is látszott a félelem. Arcából elfutott a vér. Szája, mint a deres paradicsom, színtelenné vált.

Kérdeztem tőle: »Csak nem kívántál te is valamit, te szerencsétlen?« Erre ő: »De igen, három gyereket.«

Mire én: »Ó, te szegény, ó, te nagyon szegény! Gyereket, miért éppen gyereket?«

A szomszédasszonyom is ott fülelt, és elárulta: »Én a pirostarkának kívántam borjat, s mihelyt szóltál, hogy visszajára fordulhat a kérdés, kivittem a tehenet az erdőszélre. Sok lóhere van ott, egész délután legelt, talán került a bendőjébe néhány négylevelű.«

Elszörnyülködtem ekkora tudatlanság hallatán. Ki is oktattam azonnal: »A négylevelű csak a kincstalálásra jó, arra is csupán akkor, ha éjfélkor, te-

liholdnál szeded.« Szegény sógorasszonyom ott gubbasztott a sarokban s egyre sápadtabb lett, kicserepesedtek az ajkai. Pálinkát töltöttem neki, de azt is kilötyögte, mert a keze remegett.

A szomszédasszonyom szint váltott: »Fogott már az átok, meghalt a legnagyobb Koldár, s meglátjátok, a Dörgös Alfrédot is lepedővel letakarva hozzák haza« – sápirozta

Törtem a fejemet egész délután, közben épphogy csak a malacokat meg-ettem. Estefelé jutott eszembe, hogy egyszer Angi néném, aki életében ördögöt is látott, fokhagymát kent az ajtókilincsre, úgy tartotta távol a gonoszt. Egy mozsárban összetörtem három gerezedet.”

Tüske Kató a kitaposott ösvényt messze elkerülte.

Bujkált bokrok sűrűjében. Szökellt csalának erdejében. Lapulevélen megcsúszott, bürokszárbá kapaszkodott.

Nyugodtan mellestkedtek a csókák a fák tetején elülve.

Az öreg erdész régi kunyhóját sűrű árnyakkal szötte körbe a leereszkedő este. Kató óvatosan lépdelt, hogy zajt ne üssön, bár vérenek lüktetését, szívének dobbanását nem tudta csendesíteni. Az ajtónál nem álltak már őrt a puskacsövek.

Pedig itt támaszkodtak, forró, tüzes volt a vas – gondolta Kató. – Hova mentek, hova készültek azok a fegyverek? Valamit akartak tőlem, nem véletlenül keresztezték utamat. Hívtak, csalogattak eddig is.

Az erdőben hamar sötétedett.

Még a kunyhóba benéztek – gondolta Kató – hátha ott vannak a puskák. Bedobom őket a patakba, hogy többet ne lőhessen senki velük.

Már alig látott, bent fallá sűrűsödött a szürkület. Hat-hét lépés hosszú volt az öreg erdész régi kunyhója. Kató tetován tapogatott körbe-körbe. Csak óvatosan, félve, hogy azonnal lekaphassa kezét a forró vasakról. Hirtelen tapintása valami hidegbe, furcsába ütközött. Reszketve találgatta, mi lehet az. Bő két perc is eltelt, mire újból útnak parancsolta ujjait, és azok egy kihűlt kézfejet tapintottak ki. Kató felugrott, fejét beverte a kunyhó oldalán belógó gerendába. Hajtotta tovább a rémület. Négykézláb hőkölteni kezdett hátrafelé, amikor kiért, pár lépést szaladt. A tisztás szélén útját állta a sötét erdő, amely éjszaka már elnyelt sok bolyongó idegent és merész ismerőst.

„Minek is jöttem ide, minek is jöttem ide?” rémüldözött Tüske Kató.

Odabújt az egyik fához, s meg-megújuló rezzenésekkel hallgatta az erdő éjjeli neszeit.

Már fölvészorogtak az égre a csillagok.

„Minek is jöttem ide? Minek is jöttem ide?” – ette magát Kató. Lelkét hatalmába kerítette a félsz. Előbóklászott a hold, némi kis világosságot tükrözött. Kató megörült, hogy indulhat haza. Alig tett pár lépést az ösvényen, a fák magas koronája elveszejtette az összes holdvilágot. Nem akart eltévedni. Nem mert továbbmenni. Kezét, amellyel azt a másik, kihűlt kezét megérintette, a kötényébe törölgette. Fázott.

Jó félóraig gubbasztott még a fánál, ölelve a ráncos kérget, az éjjeli eget kémlelte.

Csillagok, Isten lámpásai, angyalkák tűzszemei, hogy hunyorogtok. Vajon mit üzentek? – kérdezte. Annyian meghaltak most a háborúban, hogy már alig lehet az égen csillag, mind lehullott, beleveszett az éjszakába. Melyik lehet a Pál csillaga, s melyik az enyém? Az öreg Zsöndöcs állította egyszer, amikor még az emberekkel is társalkodott, hogy van az égen két csillagszeker, csillaglovak vágtatnak előttük, s a szekereken fent ül az egész világ. Addig minden rendben is van, amíg egyfelé haladnak a lovak, de ha egyszer szembefordulnak, összeakaszkodnak, akkor eljön a végítélet órája.

Vajon merre állhat most a két szekér rúdja? – tépelődött Kató. A háború lehet az utolsó ítélet? Elvitték a Hegyről a Palit, s szinte az összes férfiembert. Csak a gyerekek, a vének, az asszonyok és a gonoszok maradtak itt. Meg én.

Hirtelen mintha hangot hallott volna.

Alig észlelhető, fájdalmas nyögést, jajszavat.

Lábai összerándultak, már-már menekülni kezdett ismét, de helyben marasztalta a félelem. Hiszen ezt a sóhajtást hallotta otthon is, ez üldözte álomban és éberén. Apró léptekkel közeledett a kunyhóhoz. A bejáratnál újból a földre ereszkedett.

Fejős:

„A kopasznakú tyúk átszökött a Katinkához. Hívtam, csalogattam. Nem jött vissza. A rozoga kerítésen átléphettem volna érte, csak én mindig tisztelőben tartottam mások birtokát. Az utcaajtó felé kerültem. Óvatosan megkocogtattam a sötét ablakot. »Katinka, átszökött a tyúk, elvinném, ha lehet.« – szoltam be. Senki se válaszolt.

Dörgös Alfréd borzalmas tette után megfordult ez a ház. Nappal és este kihalt volt, csendes, éjszaka járták benne a veszett táncot. Nemegyszer láttam, hogy még éjfél tájt is ég a Katónál a mécs, ő pedig a szobában imbolyog. Biztos nem a pénzét számolta, nem is kenyeret sütött, nem zoknit foltozott, inkább valami félelem aggasztotta, üldözte. A Katinkát egy szegény, igyekvő, kedves lányként ismertük, akinek mindenkihez akadt néhány jó szava. Ám miután a

Dörgös megerőszkolta, olyan lett, akár a nyúl, ha agarak kergetik. Csak futkosott összevissza, mint akinek esze sincs. Előfordult, hogy napközben sem láttam, este is hiába szólítottam.

A kopasznakú hazavittem és jól megpaskoltam a fenekét. Persze a tyúk nem kutya, nem is tehén, aligha tanul a verésből. Bár azokat se nagyon ütöttem, csak olyankor járt el a kezem, ha elfeledkeztek róla, ki is a főnökük. A kopasznakú jó tojó volt, még télen is pottyantott egy-egy tojást, amikor a hideg a többinek befagyasztotta a hátsó felét.”

Kató elfeledte a csillagokat. Minden idegszálát megfeszítve, a zajra fülelt. Valahol, messze az erdőben fa reccsent. Talán őz járt a csapán vagy vad-disznó túrta az avart.

Levelek surrantak, ágak koccantak. Kató meglapult, még a szájával is fülelt.

Azután tisztán hallotta: „Anyám”.

Oly halkan, oly furcsán jött a hang, mintha egy hosszú kályhacsövön át süttögt volna valaki: „Anyám.”

Olyan váratlanul és csendesen hangzott a szó: „Anyám”, hogy Kató megnyugodott tőle.

Gondolatai megállapodtak. Ember van itt, magyar ember, az anyját hívja, tört rá a felismerés. Várta, hogy ismét szóljon a hang, de csak a susogó ágak neszezték. Nem tudta, mennyi ideig ült még ott, tán fél percig, tán két óráig. Végül megkeményítette magát, s beljebb merészkedett a kunyhóba. Ujjai ismét tapogatni kezdték az aljat.

Megtalálta a hideg kezét, egy zubbonyt, egy megdermedt fejet. Közelebb hajtotta fülét a merev szájhoz. Várta a hangot, mely mondja: anyám. De az ajkak nem mozdultak, a levegő se rezzenet körülöttük.

Egyszer csak beljebből, az öreg erdész kunyhója végéből ismét meghallotta a hangot: „Anyám”.

Ember van itt, magyar ember – tépelődött Kató. – Az anyját hívja. Átmászott a halott testen. Tovább tapogatózkodott. Nem sokkal beljebb talált két puskacsövet.

Olyan hidegek voltak, mint a jégcsap tavasszal az eres peremén.

Olyan hűvösek voltak, mint a víz, mely kibuggyan a forrás tetején.

Azután Kató megint talált egy kezét, mely forróbb volt, mint a déli naptól hevített puskacső.

Ki lehet ez – rémült meg a lány –, talán éppen a Pali. Megszökött és most itt bujkál a Hegyen?

Tanító:

„A következő helyet, kéremszépen, én nem számítom háznak. Soha senki nem tekintette annak. Egy odú volt az, amit az utcafronttól srég-vizavit úgy százötven méternyire belevájtak a partoldal meredek homokfalába. Bejáratához kórót támogattak. Télen-nyáron az erdőről lopott fa tartotta benne a tüzet. Egy apró résen gomolygott ki a sűrű füst, szinte megállás nélkül, s beleette magát a lakók bőrébe, mélybarnára színezve azt már a születésük előtt. Cigányemberek lakták a gödörfészket.

Hallomásból tudom, harmincban vagy harminckettőben érkeztek a Hegyre egy nagyobb csapattal. Megszállták az üres domboldalt, nótáztak, énekeltek, s közben baltákkal, kanalakkal, körmükkel vájták a domboldalt, ásták magukat egyre mélyebbre, egyre beljebb. Az asszonyok hosszú, cifra ruhájuk öblében hordozták ki a sok sárga homokot, elborították vele a fűvet az erdő alatt. Három nap is eltelt, mire a Hegy népe felneszelt: a férfiak vasvilákat, lapátokat fogtak. Bőszült, de óvatos bandába verődve indultak elkergetni a honfoglaló füstösképűeket. A cigányasszonyok szoknyájukat porontyaik fejére borítva érthetetlen, dühös szavakat kiabáltak. A cigányemberek is elősorjázta a domb mélyéről. Kés villant a foguk között és kés a kezükben.

A Hegy férfiai jó harminc méterről, a Korsóék háza elől acsarkodtak, döfték villájukat, csapták karóikat a semmibe, a távoli ellenségre. A cigányemberek pedig kezükben, szájukban késsel, gyerekeik és asszonyaik körül körbejártak.

»Menjetek innét, ez a mi Hegyünk, semmi keresnivalótok itt!« kiáltották a Hegy férfiai.

»Jön a tél. Holnap hó esik. Ezt a putrit a két kezünkkel vájtuk!« kiabálták a cigányasszonyok. A cigányemberek egy szót se szóltak, fogaik közt, kezükben a késsel, szemükben fekete fénnel csak forogtak körbe-körbe.

»Ki kell hívni a csendőröket, majd azok kitüzelik őket«, sipította a már akkor is idős Zsöndöcs Pál, akiről tudni kell, hogy a múltja miatt abajgatták az egyenruhások eleget. »Úgy van, a csendőrök kellenek ide!« hajtogatták többen is. »Csak nem hagyjuk, hogy itt csúfoskodjanak velünk. Adjon valamelyiktek egy villát, hadd ontsam a belüket!« harsogta a már akkor is nagyhangú Dörgös Alfréd.

Az egyik cigányember hirtelen kikapta ajkai közül a kését, meztelen karján felcsippentette a bőrt, épphogy csak hozzáértette az éles szerszámot, máris bugyogni kezdett, végigfolyt sötét karján a vér. A Fejős szerint barna volt a vére, de én azt nem hiszem.

Láttam én, kérem, elég vért a háborúban. Ömlött a magyar vér vödör-

szám, vérpatak, vérfolyó, vértenger lehetett volna belőle. Elszivárgott vele sok élet. Oroszt is öltünk, a német is hullott. Ezért bizton állíthatom: a vér színe az majdhogynem egyforma, a vörös valamely árnyalata, esetleg az egyiké egy kicsit sűrűbb, sötétebb, a másiké hígabb. Szolgált a mi törzsünknel egy gróf is, ott voltam, amikor a kórházba behozták, annak se volt kék a nedve. Piros, később megbarnuló lucsok áztatta a kötését. Piros vére volt és az is elfolyt. Próbáltak bele az orvosok életet pumpálni, hiába. A halál nem tisztelte a grófságot. Az se számított neki, hogy ki közkatona, ki százados. A halál egyformán utolért magyart, németet, ruszkit, angolt és japánt. A háború a halál szövetségese.

De ott tartottam, kérem, hogy a cigányember kikapta a szájából a kését, meztelen karján felcsippentette a bőrt, épphogy csak hozzáértette az éles szerszámot, máris bugyogni kezdett, végigfolyt barna karján a vér. »Gyere!« kiáltotta a cigányember Dörgös felé. »Gyere, s összekeverem a te véredet az én véremmel!«

»Hozzatok egy kaszát, hadd vágjam fel őket!« hözöngött az Alfréd. Leintették, hogy csendőr kell oda.

Másnap leesett az első hó, és senki se indult a darutollasokért. Tavasszal, szinte az első, már melegítő nappal a cigányok útra keltek. Csak egy héttagú család maradt itt, az asszony rá pár hétre szült egy barna gyereket. Az erdőből származó fán kívül itt, a Hegyen semmit sem loptak a cigányok. Azt nem állítom, hogy máshol nem emeltek el ezt-azt. A nép lassan megszokta őket. Közben ők meg sokasodtak. Két lány gyerekfejjel, tizenkét-tizenhárom évesen együtt hált egy-egy kölyökarcú cigányfiúval, akiket az apjuk vagy inkább az anyjuk választott nekik valahonnét, más helységről. A háború idején már lehettek tucatnyian.

Néha beállított a cigányokhoz egy-egy kisebb rokon csapat, olyankor nagyokat ettek-ittak, vigadoztak, nevettek. Zavarni nem zavartak senkit, mert az odújuk a Hegy egyetlen utcájától kiesett, még látni se igen lehetett, csak esetleg a szélesre taposott ösvényt, amely a Zalainé és Szüléék háza közötti mintegy százméteres irtásföldön ment ferdén befele. A család fő Kolompár; teknőket vájt, melencéket, kanalakat faragott. Hamar elteltek vele a hegyi asszonyok.

Néha az egész purdéhad felkerekedett, s pár hétig nem gomolygott a füst a kunyhó felett. Valahányszor visszajöttek, kacsákat, tyúkokat, egyszer három sertést hoztak. Lopták volna őket? Lehet. De kijelenthetem: a Hegyen senkinek nem volt miattuk hiánya. Amikor igen megszorultak, az asszony a nyakába vette a bugyrát és bekopogott a házakhoz. Kért egy-két szem krumplit, elfogadott

kiszáradt, penészes kenyeret. Ha kapott, megköszönte, Isten áldását kérve a gazdára, ha nem kapott, odébbállt. Sosem átkozódott. Amennyiben valahol ismeretlen bajban vagy váratlanul kimúlt egy malac, nekik üzentek. Nem voltak finnyások, az egy-két napos dögöt még elvitték, amíg nem mozgott benne a nyű. Megették a hörcsögöt, az ürgét is. Meg azt mondják, a békát is, én ezt nem láttam. Favágást, fogdmeg munkát szívesen felvállaltak a férfiak, de kapálást, aratást vagy más paraszti dolgot eleinte még akkor sem, ha nem volt mit enniük. Talán valami fogadalom kötötte őket? Vagy csak egyszerűen meglátták, hogy a parasztember elveszti a szabadságát, annak – legyen az bármily kevés is – a föld parancsol. Az iskolát meg se próbáltam rájuk erőltetni. Legtöbbjüknek a beszédét se lehetett rendesen érteni, annyira keverték cigánnyal a magyart. Azután 1943-ban felkerekedtek és mind eltűntek valahová.”

Tüske Kató szoknyája csücskével törölgette a lázas, gyöngyöző homlokot. Keze az arcon áthaladva bajuszba, majd erős borostába ütközött. Már gyakran hallotta az egész apró nyögéseket. Megérintette a férfi száját is, melyet cserepekkel fedett be a láz. Aztán a beteg egyszer valami cuppogó hangot hallatott, mintha csecset szopna.

Éhes lehet – gondolta Kató.

Fordult is. Kikerülte a puskacsövet. Átevickélt a kihült emberen.

Már ismerte a kunyhót, nem volt benne több rejtelem.

Kint a holdvilág sárgászöld arannyal vonta be a tisztást. Jobbra kell mennem, ott lesz az egyik, az öreg erdész által ültetett körtefa – biztatta magát. S csakhamar ki is tapogatott két érett, már-már puha körtét. A kunyhóban ismét megvakította a sötétség. A beteg cuppogása vezette nyomra. A gyümölcsöt odaszorította a forró ajkakhoz, s súgta neki: „Egyél, kedvesem, egyél!” A férfi szája egyszer csak kinyílt, szopni kezdte szotyós körte belét, mohón, szomjasan, lázasan.

„Pali” suttogta Kató. „Palikám, életem, itt vagyok, megmentelek.”

A férfi mindkét körte lágy belsejét magába szívta, s utána nyögése ritkább lett. Majd elcsendesült.

Kató virrasztott mellette. Törölte az izzadó homlokot. Mígnem, már ő magának is melege lett. Simogatta a borostás arcot. Megcsókolta a reszkető kezét.

Kató:

„A férfi arcát nem láttam a sötétben, csak a szuszogását hallottam, csak a jajszavát értettem. Úgy cuppogott, mint annak idején fenn a szénapadláson a Zsöndöcs Pali, amikor a szájába vette a mellemet. Nem voltam akkor én ép-

eszű, nem voltam önmagam. Megörültem, újra itt van, újra enyém a Pali. Csókoltam az arcát, a kezét.”

Tanító:

»A tizenhetedik házat az Szüle Géza építette még a harmincas évek derekán. Téglából! Cseréptetővel! Kovácsoltvas kerítéssel! Nagy szó volt ez akkoriban, hiszen a Hegyen tömésfalú, zsúpos, nádas házak sorjáztak. De még nagyobb szó volt maga Szüle Géza. Megjárta Amerikát. Alighogy megnősült, még nem is látta az első gyereket, már útra kelt. Szekéren, gyalog le Fiuméig. Egy hónapig tekergett, helyezkedett, mire sikerült felszöknie az egyik hajóra. Utolsó pengőit odaadta a matróznak, aki elrejtette valahol a rakomány közt. Batyujában két tábla szalonna és egy sonka. Mind-egyiket csak lassan szelte, hogy kibírja a hosszú utat. Szükségét is csak akkor végezhetette, amikor éppen az ő matróza volt őrségben. Olyankor egy kicsit megállt a korlátnál és elnézte a tengert. Olyan sok és felesleges vizet még soha nem látott. Hisz itt fent a Hegyen még a Mélykút is csak mértékkel adott. Szüle Géza hazatérése után sokszor elmesélte, annyi, akkora óceánt látott, ami a Hegyet teljesen elfödte volna, de a falut, a várost, az egész országot is. Ott mesélgetett nekem is az iskolakertben, s előszedtem Larousse atlaszát, s mutattam neki, itt ez a kékség, ez mind a tenger. Szüle Géza csak nézte, csóválta a fejét s tiltakozott: »Lehet, de az sokkal nagyobb volt és másfajta kék, halak is voltak benne, hajók, a partján meg városock, akkora hullámokat vetett, mint a templomtorony.

Kiderült, csak Spanyolországig ment az a hajó, amelyikre felkerült. Két hétig is téblábolt ott, mire összejötte két horvát legénnyel, fekete volt a hajuk, szemük, szemöldökük, de a szívük, szavuk az magyar. Ők szereztek neki munkát egy másik gőzösön, ami valóban Amerikába tartott, s el is vitte őt.

Sokat mesélt nekem Szüle Géza. Följegyeztem egy irkába a szavait, mert akkor még tobzódott bennem az akarat, arra készültem, hogy megírom a Hegy történetét. Letettem róla. A háború elrabolt belőlem minden nagyravágyást, minden tervet. Mi a Hegy összes szenvedése a Don-kanyari ütközet egy napjához képest? Semmi, kéremszépen. Semmi.”

A lázgyötört mintha kissé megnyugodott volna. Tüske Kató az ölébe vette a fejét, hogy könnyítsen a lélegzetvételén. Egy idő után a férfi ismét cuppogni kezdett.

Biztos az anyjára emlékezik – gondolta Kató, s kigombolta a réklije elejét, elővette a mellét, odaszorította a beteg cserepes, nyitott szájához, s az möhön, mint előbb a körtét, szopni kezdte. Katóban egyszerre keltett fájdalom

és valami kéjes, kimondhatatlan jó érzést is a férfi gyenge cuppogása. „Szívd csak – suttogta –, szívd, Palikám!”

A sérült egy idő után elfáradt, ajkai eleresztették Kató mellét.

Szuszogása egyenletessé vált, elaludt.

Tüske Kató ölében, a férfi feje alatt, nyirkos lett a ruha.

Kató:

„Sokszor eszembe jut: mi történt akkor velem? Teljesen kifordultam önmagamból. Talán a háború vagy Dörgös erőszakossága, esetleg a Pali távolléte bontotta meg az agyam. Az átkozódás éppúgy, mint vadidegenek ápolgatása, megszeretése nem az én természetem. Ha most visszatekintek arra az időre, mintha nem is én lettem volna. A Zsöndöcsné azt terjesztette: belém költözött az ördög vagy boszorkány vált belőlem. Pedig csak a szégyen ette a lelkem, a tehetetlen harag marcangolta az idegemet, az egyedüllét tüzelte a testem, a háború bomlasztotta az agyam. Néha azt hiszem, hogy egy kis időre meg is kergültem én.”

Tüske Kató ölében, merő lucskok lett a ruha. A férfiről dőlt a veríték, lázas és gyenge lehetett nagyon.

Kató babusgatta, becézgette, tüzes homlokát törölgette. Kezei elidőztek a bozontos szakállon, a sűrű hajon.

Tanító:

„Szüle Gézáról azt tartották a Hegyen, hogy szerencsét csinált Amerikában. Pedig csak keményen dolgozott. A Hegy egyik legerősebb embere volt, még hatvanévesen is elvitt egyszerre mindkét vállán egy-egy zsák búzát. Fiataltabb korában, meg akarta viccelni a kovácsot, kicipelte a műhelyből a tuskóra erősített üllőt. Pusztá kézzel meghajlította a járomszeget. Nekem megmutatta, bizonyára te is láttad fiam, a hátán a forradásokat, amit a ládák szántottak rá az amerikai kikötőben, és elmesélte: a vállán az öklömnyi dudor attól van, hogy a vasöntődében izzó vasat hordott egy orosz emberrel kettesben évekig. Acélrudat fűztek át a megolvasztott fémmeel telt vödör fülén, nálukra emelték és úgy vitték a nehéz terhet. Kivájta vállát a vas, mint sziklát az eső, élete végéig megmaradt a nyom. Szüle Géza szerint nem a teher volt a legnehezebb, hanem a tudat, ha egyikük rosszul lép, elbotlik, akkor az olvadt, eleven vas beteríti, megégeti mindkettőjüket. Az öntődei robot után még, amikor munka akad, elment a kikötőbe is, ahol egy szál padlón hordták a bálákat, a zsákokat. Először alig mert végigmenni a partot és a hajót összekötő ingtag, rugózó hídon, amely alatt ott hullámozott a tenger, hiszen, hegyi ember lévén, úszni nem tudott.

A Szüle Géza hegyi mértékkel mérve mégiscsak megmódosodott. Kétszer ment ki a tengerentúlra és kétszer jött vissza. Itthon azután vett vagy hét hold földet, kétholdnyi erdőt, kőházat épített. De azt csak Szüle Géza tudná megmondani, hogy sok ez vagy édeskevés a nyolcesztendei amerikai robotért, az itthon hagyott feleségért, a nélküle felnövő gyerekekért.

Amikor végleg hazatért a Hegyre, kijelentette: »Bolondok ott kint az emberek, a puskájuk a demokráciájuk, s a pénz az egyetlen istenük.« Az idegenben töltött esztendő alatt Szüle Géza megtanult angolul, valamelyest németül, pár szót franciául, s még az első világháborús fogság idején egy kicsikét oroszul. Néha egymáson gyakoroltattuk a nyelvtudásunkat. Egyszer kérdeztem tőle, hogyan is van németben a régmúltas szerkezet. Mire ő: »Azt nem tudom. Mondja meg a Tanító úr, mit akar németül hallani.«

Számomra a legnagyobb csoda mégis az volt, hogy Szüle Géza felnőtt fejjel újra megtanulta a betűvetést, nem itthon az iskolában, hanem kint a tengerentúlon, idegenben. Okát is adta, miért. »Onnan messziről csak a papír hordozta a szót. A feleségem jól olvasott, gyönyörűen írt. Én gyerekkoromban eléggé a munkára voltam fogva, megtanultam valamennyire a betűvetést, de a sok gyakorlásra már nem volt időm. Így aztán odakint gond lett nekem a levelezés. Mindig mást kellett megkérnem, hogy írja meg haza a tudatnivalót. Ami nem is lett volna baj, csak az egyik »jóakarátú« fogalmazóm telerakta az üzenetemet mindenféle malac mondattal. A feleségem hónapokig nem válaszolt. Amikor végre megjött a levél, szerencsére magam silabizáltam ki nagy nehezen, és megtudtam a haragja okát. Így aztán megkértem a lakásadómat, egy magyar nagyságát, tanítson meg engem újból a betűk összekapcsolására. Az első levelem, amit írtam, feleségem még most is őrzi az almáriumban, így szólt: „Szüle Géza vagyok. Jól vagyok. Isten óvjon benneteket! Szeretlek mindeteket. Apátok.«”

Hajnalodott. Már a kunyhóba is beszüremlett némi fény. Tüske Kató harmadszor fürkészte végig az ölében tartott férfit. Nem talált rajta ismerős vonást, sem kedvelt ráncot, sem biztató szeplőt. Idegen volt az arc.

Pali, hát nem te vagy? – taglózta le újból és újból a csalódottság.

Nem ő az – állapította meg. A Palinak szürkés-kék a szeme, hullámos a haja, nagyobb a keze, hosszabb a lába. Ennek meg koromfekete a szeme. A homlokán egy mély seb van, már lobot vetett. Sűrű a szemöldöke, és a bal kezén egy csúnya lyuk, bajonett vagy golyó nyoma. – fedezte fel sorra a különbségeket.

Ki lehet? Hogy került ide? Itt kellene hagynom. Rosszat hoz rám, bánatot – cikáztak benne a gondolatok.

De még mielőtt kivetette volna öléből a férfi gyöngyöző homlokát, az ismét megszólalt.

Azt suttogta:

– Anyám.

Magyar ember – gondolta Kató. Segítségre szorul. Hány éves lehet? Húsz sincs talán. Bőre, mint az avas zsír, sárga. A szénfekete szeme lázban ég. Sós az arca, beesett. Már megint cuppog, valószínű éhes.

Óvatosan letette a férfi fejét. Kiment, keresett pár lottyadt körtét, és a beteg szájához tette. Ám annak nem kellett már az érett, puha bélű gyümölcs. Ajkait összeszorította. Kató széthúzta kissé, hogy legalább a hígja menjen bele. A sebesült elnyelte a torkára csurgatott levet. Aztán csak feküdt, szemeit lecsukva. Hangosan, jól hallhatóan pihegett. Kató ekkor nézte meg tüzetesebben. A férfi ruhája viseltes volt, de nem katonamundér, hanem valami kék munkás hacuka. A fején vörös vartól rozsdállt a seb, sárga gennyet nedvedzett a keze. Sűrű volt a lélegzete.

Biztos a láz gyötri – aggódott Kató –, egyszer az apámat is ugyanígy feltüzelte. A Fejős akkor azt tanácsolta: főzzek neki jó tyúkhúslevest, vastagot, olyant, aminek tetején egymást érik az aranykarikák. S míg én kopasztottam a kakast, főztem a levest, addig az én kedves szülőm lázasan, betegen levánszorgott a pincébe, jól berúgott. Saroglyán kellett felcipelni, mert jártányi ereje se maradt. Utána három hétig marta a gyengeség. Négy baromfit le kellett vágnunk, mire lassan erőre kapott, visszatért. Áldott, dicsért az okosságomért. Pedig a Fejőse volt az érdem, ő adta az ötletet.

Ennek a férfinak is tyúkhúsleves kellene, de honnét vegyek én most akár egy tyúkot is? – tanácstalankodott Tüske Kató. Tyúkhúsleves használna neki, de nincs itt az anyja, a testvére, hogy főzzön rája. Mit tegyek?

Feltápáskodott a beteg mellől, hogy könnyítsen a gondolatain. Akkor vette szemügyre a másikat, a hideget. Az sem volt több harmincévesnél. Arca beesett. Szája tátva, ki-be mászkáltak rajta a legyek.

– Hess innét, hessetek – zavarta őket el Kató. Nem látjátok, hogy halott? Menjetek!

Engedelmetlen, zöld legyek voltak, fényes hátúak, olyanok, mint amilyenek az erdő korhadékait, elhullott állatait lepik.

– Hess, hess – zavarta őket Kató.

A halott hasán fekete vértől feketélt az ing. Rajta vágás, kés vagy szuromy nyoma.

S ott volt a két puska is. Egymás mellett. Hidegen.

– Víz kellene a másiknak, a még élőnek is, mert elemésztí a láz – sut-

togta maga elé Kató. Nem volt ott alkalmas edény, üveg vagy bármi más. A patak kétszáz méternyire csorgott. Vize üde forrás. Csakhogy a szomjat nem oltotta a locsogás. Kató tépelődött, mit tegyen. Eszébe jutott lyukas faág, lapulevél, kivájt gomba. Semmi sem akadt. Két tenyerét összefogva próbálta méríteni az éltetőt, de az kicsurgott, mielőtt felállt. Véletlenül ért a vízbe a kötény. S az adta az ideát. Kató levette a kissé már kopott ruhát, kimosta háromszor is, majd utoljára benedvesítette annyira, amennyit elbírt a szövet. A fekete férfi mohón nyelte a szájába csorgatott cseppeket. A nyirkos köténnyel Kató még végigtörölte homlokát. A sebesült talán megkönnyebbült egy kicsit. Kevésbé zihált.

– Megyek, megyek! Hozok neked levest – ígérte Kató. Elindult kifelé, még a másikról is elzavarta a legyeket. Félve nézett körül. Ahogy a két férfi a kunyhóra lelt, más is odamehet.

Kató az ösvényeket elkerülte, bokrok sűrűjében, csalánok Erdeiben bujdosott.

Fákra rakott fészkeikről felszálltak a csókák. A kunyhó felett gyülekeztek. Kavarogtak!

Felhők takarták el a napot.

– Megyek, megyek, sietek! Megyek, megyek, sietek! Sietek, mindjárt itt leszek – hajtogatta félhangosan Kató a bárgyú strófát.

Tanító:

„Az utolsó ház volt a legrégebbi a Hegyen. Oldalát még nem úgy döntögték, mint a tömésfalat, hanem vesszőfonatokra tapasztották rá a sárt. Gazdája, özvegy Szakács Rudolf a vízközből származott. Már harmadik feleségét is eltemette, és békében élt a Heggyel. Azt híresztelték róla, hogy nagytermészetű, sírba gyötörte az összes asszonyát. Elmagányosodva, lakót fogadott. A Török Berci költözött hozzá a feleségével, Zsöndöcs Pirivel. A Berci is a frontot járta, hátrahagyva csinos asszonyát.

A bevonuláskor a Berci óvta a Pirit: »Aztán az öreggel vigyázz, mert foga már nincs, de még tapogat.« Mire a Piri, hogy sokan hallják, így válaszolt: »Rám se nézhet senki más. Te vagy az egyetlen férfi énnekem.« Ezt nem a népek találták ki, a saját fülemmel hallottam. Mint, ahogy azt is, míg szét nem választottak bennünket, ahogy a Berci az asszonyáról, mindig mint egy szentről, úgy áradozott.»

Tüske Kató hazaért, lekucorodott a kis székre, s rágta, emésztette önmagát:

Azt se tudom, hogy ki az az idegen. Lehet szökevény, lehet áruló. Hiszen kiperédikálta az esperes: „Vannak olyanok is, akik elbujdosnak ahelyett,

hogy a hazát védenék.” És ha tolvaj vagy embert ölt? De hiszen olyan fiatal még, az arca szinte gyerek, csak beleette magát a fáradság, a láz. Honnét vegyek én tyúkot, zsírom is alig van, és abból nem lehet mást főzni, csak ránőtt levest, az meg inkább szoptatósnak való.

– Hess, hess! Menj innét! – rezzentette fel a kezére szálló legyet. Majd megrémült. Lehet, hogy mire visszaérek, már őt is a bogarak másszák. Ki-be járnak nyitott száján, mint azén a másikén. Talán, ha szépen kérném, a Zsöndöcsné adna egy baromfit. Azonban mit mondok, minek kell? Kinek kell? Nem hinné el, hogy magamnak akarom. A Zsöndöcsné különben is kikergetett már egyszer a házából, amikor elment a Pali. Az utcán pedig belém szúr a tekintetével. Milyen kár, hogy tavasszal levágtam az utolsó tyúkot. De nem tojt rég, csak gubbasztott az ághalom alatt, fejét félrehajtotta, szemét lehunyta. Nagyon várta már a kést. Dörgösné tavaszra ígért ugyan egy kotlóst meg egy fészekalja tojást, de azoknak soha többé át nem lépem a küszöbét.

Kató megrémült.

Meghal hát az a szegény legény? Az is lehet, hogy nős, gyereke van – nyilallt belé a gondolat.

Hiszen olyan fiatal, az anyja után kiáltozott. És magyar ember, az biztos! Honnét keveredhetett az erdő ölébe?

Hogyan vetette erre a sors?

Kiért, miért ömlött a vére?

Miért éreztem, hogy a kunyhó egyre vonz?

Kató nem talált választ a saját kérdéseire.

Fejős:

„A kopasznnyakú tyúkom eltűnt. Hívtam, hívogattam, hiába. Egy cső kukoricát lemorzszoltam az udvarra, hátha a többiek kárálására, kapirgálására előjön. De nem.

Arra gondoltam, újból átbókláskozott a Katinkához. A többi baromfi ismerte a rendet, csak a kopasznnyakú nem, az a baromfiól tetején tollázkodott, a lánc végétől fél lépésnyire őrjítette a kutyát, és a szomszédba is gyakran átrepült. Rozoga, alacsony volt a kerítés, magam is átléphettem volna rajta. De mindig tiszteletben tartottam mások portáját. Az utcaajtó felé kerültem. Megkocogtattam a Katinka ablakát. Délután kétszer is láttam az udvaron, kórót vitt be begyújtani, majd ásott valamit a kertben, azt gondoltam, tormagyökeret keres. Amikor a kopasznnyakút kajtattam, már csöndes volt az udvar. Óvatosan megkocogtattam a sötét ablakot és beszéltem: »Katinka, én vagyok az, a Fejős! Azt hiszem, megint átszökött a kopasznnyakú, felhajtánám, ha lehet!«

Senki sem válaszolt. Dörgös Alfréd látogatása után megfordult az a ház.

Nappal sötét volt, kihalt, éjszaka gyújtottak benne világot. Körbenéztem, a tyúkot nem láttam az égardta világon, sehol.”

Tüske Kató már majdnem letért az ösvényről, amikor Zomboriné rákiáltott:

– Hová igyekszel ilyenkor, Kató?

– Gombászni – vágta ő rá gyorsan. Arcát, nyakát pirosra festette a hazugság heve.

– Látom, jó helyre akadtál, tele van már a cekkered – akadékoskodott Zomboriné.

– Dehogy – tiltakozott Kató –, még majdnem üres, kövek vannak benne, az ajtó elé viszem, mert mindig bokáig ér a sár.

– Sár? Hiszen eső se volt mostanában. Csak aztán vigyázz, a gombák nehogy mérgesek legyenek! A gyerekeket se engedem ki. Pár napja német katonákat láttak fent a tetőn – intette Zomboriné, majd kezét már régóta lapos hasán nyugtatva, elvonult.

Tüske Kató vissza-visszanézve, szorongással telve bújt a bokrok közé, a csalánok erdejébe.

Mi lesz, ha Zomboriné nem hitte el az átlátszó hazugságot?

Mi lesz, ha a nagy cekkerről gyanút fogott, és elmondja a csendőröknek, hogy „az a lány” többször is eltűnt az orom felé?

Mi lesz, ha őt, Tüske Katót a csendőrök előveszik, vallatni kezdik, a hátát verik, a talpát égetik, a nyelvét kitépik?

Mi lesz, ha kikotyogja, hogy embereket, puskákat talált az öreg erdész régi rejtekén?

Mi lesz, ha már meg is lelték azt a beteg legényt?

– Mi lesz? Mi lesz? – ezt hajtogatta egész úton felfelé.

Nem lármáztak fészkeikben a csókák.

Elvonult valahova a fekete sereg.

Az avarban meglapult a szarvasbogár.

Az eldugott tisztásra siri csend üledett.

Kató megrémült. Lehet, hogy már későn érkezett? Hirtelen elfelejtett mindent, Zomborinét, a csendőröket, loholt a kunyhó felé. Orrát édeskés, nehéz szag csapta meg. Csak egy pillantást vetett a hullára, s majd elájult. A halott ruhája feltépve, belei széthúzva. Vaddisznó, róka vagy éhes kutya tehet-e? Dobogó szívvel ment a másik felé. Még élt, de a homloka már nem gyöngyözött, bőre száraz volt, akár a pergament. Kató gyorsan letette a szatyrot, előkotorta a dunsztosüveget, ölébe fektette a férfi erőtlen fejét.

– Egyél, egyél! Még kicsit meleg – suttozta.

A száj nem engedett. A leves szétfolyt a legény arcán, a langyos, aranyos színű karikák belevesztek az erős, fekete szakállba. Kató az üres kanállal szétfeszítette az összezárt ajkakát, két ujját bedugta a fogak közé, majd egyidejűleg merített egy kis levest. Csak egész keveset, cseppeket csurgatott a szájba. Leste, hogy lenyeli-e? S az elernyedtest alélt lázában is mentette önmagát. Három, négy... nyolc, tíz kanál leves.

– Jó zsíros volt a tyúk, egyél! Orvosság ez most neked – biztatta Kató. Aztán újból visszacsomagolta az üveget. Ölébe vette a borzas fejet, s várta, hogy szól majd, megköszöni, megdicséri a tyúkhúslevest.

Sokáig várta. Hiába várta. Kató is elszenderedett.

Ott ébredt, majdnem a betegre dőlve, annak kezét szorongatva. Már nem is érezte a hullabűzt.

Jaj, csak nem nyomtam meg szegényt – rémült meg, miután utolérte az öntudat. De a legény még élt, pislákolott benne apró szikrája a megmaradásnak. Kató újból előkereste a kihűlt levest, félreterelte a megdermedt zsírkarikákat, szétfeszítette a száját, s hangosan számolta, hány kanál:

– Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz, tizenegy. Jól van. No, legalább még egyet! Tizenkettő. Úgy, és most egy kis húst. Ne félj! Maradt még otthon, csak az egyik combját és a nyakát főztem meg a tyúknak. A kopasz, vörös nyaka még árulómmá lehetett volna. Hozok újból, ne félj! A férfi rágott, csócsált, de nyelni nem nyelt. Kató végül kivette szájából a húscafatot, és itatott vele egy kis forrásvizet.

A kunyhón kívül furcsán tiszta volt a levegő, mint a téli reggeleken, a fákon a dér. Kató megkereste a régi ajtót, és keresztbetámasztotta a bejárat elé, hogy ne tudjanak olyan könnyen bemenni az állatok.

Legközelebb felcipelem az ásót, és elföldelem a másikat – határozta el.

Fejős:

„Még másnap is hívogattam a tyúkot, de aztán letettem róla. Éhesek voltak akkortájt a ravaszdiak, mintha a háború nemcsak a mi eleségünket, hanem az övékét is rostálta, pusztította volna. Egyszer egy lompos farkú egészen az ajtóig merészkedett. Szerencsére egy dorongot mindig bent tartottam készenlétben, hiszen az ember mindenfelől, égből, föld alól, apácázárdából, kuplerájából is kaphatott azokban az időkben látogatót. Öreg szilről metesztem a göcsös, szívós husángot, azzal kergettem el a sompolygó rókát is, s indultam azonnal a kutyát békíteni, mert akkor már alig tartotta magát a lánc. Csak azért nem eresztettem rá a kuvaszt, mert sok bős, beteg állat kóborolt akkoriban.

Nálunk egyszer, lent az Alföldön, egy csendőrt harapott meg a veszett kutya. Habzott utána a csendőr szája, s fertelmes kínja lehetett, mert puskáját a szájába fogta, s úgy lőtte szét a saját fejét. Háború idején hamar megvesznek a ravaszdiak, s velük együtt az emberek is. Tajtékszik a szájuk, de nem fogja mindegyik magára a puskát, van, amelyik csak lövöldözik vele, bele a nagyvilágba, a másik vérben forgó szemekkel indul másokat gyilkolni.

Csúnya betegség ez a dühödség. Még a búskomorságnál is rosszabb. A Katinkát viszont a búskomorság kapta el. Csak járt-kelt, matatott az udvaron, mint akinek esze sincs a helyén, és a hasát tapogatta. Köszöntem neki, akár a falnak. Szalmát húzkodott ki a szérún az egyik kazalból. Egybekötötte, s mihelyt ereszkedni kezdett az este, vitte a hátán az erdő felé. Gondoltam: elvette az eszét Hőbőri Alfréd vadbaromsága. Biztam, hogy erős nő ez a Katinka, előbb-utóbb kiheveri a képzelt kólikát. Még az is eszembe jutott: ilyen rövid idő alatt azt sem tudhatja, hogy megfogódzott-e benne a gyerek. Nagy lett a meglepetésem. A kopasznyakú tyúk eltűnésének harmadnapjára felfűvódott Katinka hasa, akár a tehéné, amelyik nedves zöldet eszik. Egyik nap még a réginek láttam, laposnak, másnap meg már hasas volt, mint a kishordó.”

Zsöndöcsné:

„Zomboriné egészen nekihevült, amikor újságolta, hogy a Tüske Katónak akkora pocakja nőtt, mint egy négykilós kenyér. Intettem is: Isten kenyerét ne vegye a szájára, hiszen most már biztos, hogy Átokkatót az ördög vitte nászba. Olyankor szokott a nők hasa gyorsan, furcsán gömbölyödni, ha nem embergyerek lakozik benne. Az ördögfiók szarva, patája kinyomódik, és a göcsörtökben, szabálytalan dudorokban láttatja magát kívülről is.

Még én is megrémültem kissé, hiszen itt a környéken Reszka nénénket tartották utoljára igazi boszorkánynak. Előtte pedig az ő nagyanyját, a Trézsi banyát, akit éppen megégetni vittek a Vízközből, amikor elsőkött, feltelepedett ide a Hegyre, s itt üzte tovább a bűbájosságot. Ő, ha akarta, megfejte a fejsze nyelét. El tudta küldeni a bolhákat, a patkányokat is más vidékre, beragasztotta a tyúkok fenekét, megbénította a haragosai tüdejét. A Reszka nénénk is csak úgy »lett«, egyik napról a másikra. Az anyján nem látszott semmi állapot, olyan volt, mint a piszkafa. Akkor tudták meg, hogy szült, amikor oázni kezdett a pici. A Reszkának az egész Hegyen nem akadt apja. Persze mesélték, hogy a Trézsi fekete kecskéken száguldott le a szurdokon, máskor meg főtt az ormon nagy tüzet rakott, s olyankor zeneszót görgetett lefelé a szél. A Reszka néném már nem értette annyira a rontást, mint a boszorka ősei, inkább a gyógyításhoz konyított, a tehén hirtelen elapadását ráolvasással ő is meggyógyította, s nála különben a bába se tudta világra segíteni a gyereket. Teájával elhajtotta

a nem kívánt magzatot, de ezt csak ritkán tette meg, idősebb asszonyoknál vagy fiatalon megesezt lányoknál. Ismert mindenféle füvet, békát, egeret, teákat kotyvasztott, amelyek megszüntették a tyúkok kotlását vagy éppen a férfiak hascsikarását. A Tüske Katót is ő rántotta ki az anyja hasából, lehet, hogy már akkor kiszemelte, már akkor eladta az ördög szeretőjének.

Egy bizonyos, magam is láttam, hogy egyik napról a másikra a kiszombornál is nagyobbbat nőtt az Átokkátó hasa. Figyelmeztettem az asszonyokat: »Jaj nekünk, mert nemsokára közénk telepszik az ördög, és semmit se tehetünk a hatalma ellen.«

Másnap éjfél tájt fel is kerekedtünk vagy öten. Elmentünk, hogy a holdfénynél a patakparton keressünk kígyókövet. De nem leltük sehol, igaz egyikünk sem tudta, milyen az a kő pontosan. Gondoltuk, tekergőzik, sziszeg vagy villás nyelve van. A sógorasszonyom pillantotta meg a Katót, még alig pirkadt, amikor csapzottan, téptetten tántorgott az erdőből hazafele. Én ott helyben elimádkoztam nyolc Miatyánkot, mert pontosan úgy nézett ki az a nő, mint aki a sátánnal hált, boszorkákkal vigadt egész éjszaka.”

Kató napközben az udvaron tett-vett kerek pocakkal. A húsleves elfogyott. Kató feltette főni a tyúk másik felét. Két szem diót bekapott. Délután már az erdőt bújta korgó hassal.

Elkerülte a kányák fészket, nem nézte a szarvasbogár menedékét, csaláncsípés sem érdekelte, hiába körözött előtte lepke. Megetette a sérült leányt. Visszafele a domb alján, a patak partján, térdeplő asszonyokba buktatta a hajnal.

Tanító:

„A háború előtt soha semmi nem tűnt el az iskolából! A lakásomból még úgyse. Igaz, kéremszépen, csuktam az ajtaját. Csak az ablak volt nyitva állandóan, hogy könnyen betaláljon az erdőből a szél. Egyszer, amikor lábadozó délutáni sétából hazatértem, valami híját találtam a megszokott rendnek. Az agglegényélet arra is ráveszi az embert, hogy maga vigyázza a környezetét. Zomboriné járt el hozzám minden héten kétszer takarítani, de csak addig, míg az iskola is működött. Nyaranta nem nagyon tartottam rá igényt. Percekig vizslattam a szobát, mire észrevettem, eltűnt a földgömb. Az egyik legkedvesebb tárgyam volt, nem bőrből készült, mint a mostaniak, az apám esztergáltatta fából, még diákkoromban. Két félgömbre fűrészelték, a belsejét kissé kivájták, hogy megkönnyítsék, és a tengelyt beletehessék. Én festettem, rajzoltam rá a polgáriban az összes jeleket, az országokat, a tengereket. Nem volt nagyobb az egész, mint egy nagy labda, de a súlya még kiszáradás után is le-

hetett vagy két kiló. Elöntött a szentharang. Sehogy se fért a fejembe, hogy fent a Hegyen ugyan kinek kellett a világ?

Igaz, minden esztendőben megmutattam egyszer a nebulóknak. »Nézzétek, ilyen gömbölyű a Föld«. De nagy sikerem sose volt vele, vihogtak, röhögtek rajta, mintha én ötlöttem volna ki az egészszet. Egyszer valamelyik nebuló aztán ki is bökte: »Szerencse, Tanító Úr, hogy le nem hömbölyödünk.«

Sehogy se fért a fejembe, hogy hova tűnhetett a glóbusz? Ott állt az mindig az asztalon. Úgy állítottam be, hogy közvetlen előttem az a kis szabálytalan pont, Magyarország legyen. Zöldre színeztem a magyar hont annak idején és citromsárgára a Trianonnal elrabolt részeket, a festéket kissé lerágta már az idő, de az elszakított magyarokat nem feledtette velünk semmi erő. A lopás sosem volt divatban a Hegyen. Furcsán, váratlanul ért az eset. Kihez mentem volna keresni? Csak valamelyik gyerek tehette – gondoltam. Ültem hát, és sajnáltam a gömböt nagyon.”

Fejős:

„A kopasznyakú tyúk örökre elkódorgott vagy róka ette meg. Kimentem, s alaposan megszidtam a kutyát, amiért nem jelzett elég hangosan. Bele is rúgtam volna, ha nem sajnálom, de nem szívesen bántottam se embert, se állatot. Pedig egy tehén volt a végzetem. Pulyakoromban kint játszottam a tanyán, simogattam a Riska fejét, aki légynek hihette a kezemet, esetleg másnak, nem tudom, de oldalt vágott a szarvával, s azonnal odalett a szemem. Mire a többiek hazajöttek az uradalomból, a zsebkendő felitta a vért, az anyám a lyukba beletömött egy maréknyi vásznat. Öregapám, miután anyám elmesélte neki, mi történt, kirohant a kóróból kerített színbe, odaállt a jámbor tehén elé és megharapta. Kimart a tehén orrából egy darabot. Bőgött szegény állat. Én meg már csak egyik szemmel könnyezve szintén ordítottam. Nem tudom, magamat sajnáltam-e jobban vagy a tehenet.

Akkor még nem tudtam, hogy a tehén jót tett velem, hogy egy szemmel is többet látok a világból, mint más kettővel. Egyedül az fájt, hogy legénykoromban, amikor elkezdtem virgonckodni s koslattam egy nem is szép, nem is gazdag lány után, az elnevezett Vakkancsinak. Ugyanis János, Papp Jancsi az én becsületes nevem. Huszonegy évesen elmenekültem hazulról, mert hiába volt a családban nagy a szeretet, még nagyobb volt a szegénység. Megbízta bennem, Pestre hordtam házakhoz a terményeket. Miután idekerültem a Hegyre, másik nevet akasztottak rám. Az uraságnak volt fent az erdőn egy gulyája, s tavasztól őszi, ősztől tavaszig én fejtem a negyven tehenet. Elkereszteltek a hegyiek Fejősnek. Egy ideig hangoztattam, hogy Papp János vagyok, aztán, főként a feleségem halála után, kisebb jelentősége lett a névnek, a szó-

nak, ráhagytam a hegyiekre a bolondériát. Hallgattam rá, ha Fejőst kiáltottak utánam. Itt a Hegyen talán senki sem emlékszik, miképpen hívnak engem valójában. De az Alföldön még mindig Papp Jancsi a becsületes nevem, csak-hogy oda már én nem járok. Van itt még egy névtelen, ő a Nagyok közé tartozik. Ugyanis a Tanító úr becsületes neve Nagy József. Őt se szólítja úgy senki sem. Mindegy, rám ragaszthattak volna valami rosszabb csúfnevet.

A kopasznyakú tyúk viszont örökre elkódorgott. Kerestem egyszer-kétszer, hívogattam. Kérdeztem a Katinkától is, de ő csak intette a nemet, és egy faágat rugdosott az udvaron, kezét a köldökére kulcsolva. Nem értettem igazán az asszonydolgokhoz, de azt igencsak furcsálltam, hogy olyan gyorsan domborodott a Katinka hasa. Egyik nap még laposnak láttam, a másikon meg már... Azt hittem, mivel olyan vékony, azért látszik rajta hamar. Néha órákra is eltűnt, bemenekült az erdőbe. Máskor viszont sokszor éjjel is égett nála a mécses, a tűz. Kicsit féltettem, hogy a szégyentől esze megy, de hát szült már más is lányfejjel gyereket.”

Kató:

„A Zomboriné meglátott, amint cekkerrel az erdőbe siettem, gyanakodott is, hogy nem gombát szedek. Visszafelé meg a patakparton térdeplő Zsöndöcsnébe és bandájába botlottam. Félttem, rám uszítják a csendőröket, ha megneszelik, hogy valakinek ételt viszek. Ezért azt találtam ki, hogy egy köténnyel a hasamra kötözöm egy fedeles köcsögben a levest, mellé a húst, a kenyeret, legfeljebb azt hiszik, hogy ilyen gyorsan megnőtt a hasam, mert különben is úgy éreztem, dagad bennem a Dörgös gyereke. De ha terhesnek akartam látszani, akkor egész napra kellett a domborúság. Próbáltam felerősíteni egy zsombort, túl nagy volt. Tömtem törülközőt a ruhám alá, munka közben kiesett. Szerencsére eszembe jutott a Tanító úr földgömbje, amit szét lehetett szedni két félre és szépen, simán domborodott. Gondoltam, napközben azt teszem oda, ha véletlen kipottyanna is, legfeljebb rám fogják: teljesen elment az eszem.”

Tanító:

„A hegyi embereknek, bármennyire ostobáknak is mondták őket, megvoltak a maguk szabályaik. Hazudni csak muszájból hazudtak, Istent sem káromolták, csupán nagy elkeseredésükben vagy részegen. Tiszteletben tartották a más asszonyát. Ölni nem öltek, míg a háborúban meg nem tanították őket. De a legnagyobb bűnnek mindig is a szölőlopás, a tolvajlás számított a szemükben.”

Zsöndöcsné:

„Ihásznő, a szomszédasszonyom elpanaszolta, hogy eltűnt az óljából az egyik kendermagos. Éjjel felé csatároztak a baromfijai, de nem mert kimenni.

Reggel látta: az olajtó zárva, és sehol sincs az egyik kakasa. Nálunk két tyúkban is megakadt a tojás. Hiába tapogattam ki őket, hajnalonként még bennük volt, kemény volt, viszont el nem pottyantották. Azt már hallottam, hogy elapadnak a tehenek, hogy megvesznek a kutyák, lesóványodnak a disznók, hanem a tojás elrekedése újfajta rontása lehetett a gonosznak.”

Az ötödik nap felnézett a férfi. Szénfekete szemei voltak, akár a Zsöndöcsnének, de nem szúrósak, hanem melegek.

A hatodik napon a beteg a pusztát kereste. Csak utána ette meg a levest, csak utána kérdezte:

– Hogy hívnak? Ki vagy te asszony?

– Tüske Kató. Innét a Hegyről.

– Mi az a Hegy? – értetlenkedett a férfi. Szemei csillogtak, mint a kifejlesztett cipő.

– Ott lakok.

– Hegy a neve?

– Agármányosnak is mondják a dombfaluiak, de mi csak Hegynek hívjuk.

A férfi nem szólt többet. Megette a levest, lenyelte a húst, maga mellé vette a tojást, majd elfordult az öreg erdész régi kunyhójának fala felé, mint-ha Kató ott se volna. Ő meg összeszedte az üres dunsztosüveget, a kanalat, a zsíros újságpapírt, beletette a cekkerbe, s kötényével az egészet felkötötte a hasára, ruháját ráhúzta, elrendezte a ráncokat, s elindult hazafelé. Útközben megállt, a fák alól pár körtét is felszedett, mert már neki is kopogott a szeme az éhségtől.

Tanító:

„A Hegyen valamikor az öreg Szakács házában volt a bolt. Egy Singer nevű férfi volt a boltos, csinos nő volt a felsége, bájos a két lánya is. Negyvenháromban eltűntek. Voltak, akik úgy tudták, elhurcolták őket a németek, mások meg azt állították, kivándoroltak Amerikába, merthogy a Singer zsidó volt. Lehet, de a vallását nem gyakorolta a Hegyen, s nem is bántott senkit, akár a gépész Galabárdos. A bolt megszűnése után volt úgy, hogy összeszedtük a jegyeket, és egyvalaki ment le a faluba kocsival: petróért, sóért, ecetért, gyufáért dohányért. Nekem az esperes szappant is hozott néha, mert az Alfrédnek mindig kiment a fejéből. Ő csak a petró, a sót, a dohányt, az ecetet jegyezte meg. A Dörgös vitte be a városba, házához a mákot, a diót, a szárazbabot is. A diófák a Parragok oldalában maguktól nőttek. Elkótyavetyélték termésüket addig, míg egyszer meg nem osztottak rajt a hegybeliek. Akkor adták először tanújelét, hogy maguk közé számítanak, mert három fát, igazán szépeket, számomra is kijelöltek. Én viszont a takarítás

fejében rátestáltam a részem a Zomboriékra. Néha pénzt is adtam az asszonynak vagy túró, tejfölt, ha valamelyik gazda megajándékozott. Miután a Dörgös Alfréd a kórházba került, mindenki csak magának hordta a terhet. Takarékoskodni kellett mindennel. Úgy véltem, hamarosan rendbe jövök, és beindítom az iskolát.

Na igen, a Parragok. Hát azok is a hegyhez számítottak és ott is állt még a háború idején három ház.”

Kató leeresztette hasáról a fél földgolyót, és eldugta az ágy alá. A köcsögbe levest mert. Bepakolta a vászonzacskóba, mellé a húst, a főtt tojást. Végül két darab madzaggal magához kötözte a zacskót. Még így is félt, hogy lecsúszik épp olyankor, amikor szembekerül valakivel.

Mert akkoriban még a vadkan is reszketett. Ha lőttek még az is kerülte a szemet, otthagya a makkot.

Mert akkoriban egymást ölték, egymást árulták az emberek.

Zsöndöcsné:

„Néha olyan volt a Kató hasa, mintha úritököt nyelt volna, máskor, mint az ellapult kenyér vagy egy rongycsomó. Úgy változott a hasa, ahogy a testben táncát járta a gonosz.”

A férfi nem volt a kunyhóban, s a tisztáson sem. Kató megrémült. Körbejárta a rejteket. Seholy sem lelte.

A kunyhó földjén két körtecsutka hevert.

Leguggolt a küszöbre, fejét ökleire támasztotta és várt.

Használt hát a tyúkhúsleves – gondolta örömmel, de azonnal el is szomorodott, sajnálta, hogy elment a legény, féltette, még valami baj éri, elkapják a katonák.

Már jó egy órája várakozott. Érezte, hogy hasán kihűlt a leves. Lebotort a kötényt, kipakolt, kisimította a konyharuhát, rárakta a köcsögöt, a második tyúkból maradt püspökfalatot, a kanalat, s melléjük állította a bort. Várt.

Szürkület lett, mire zörgést hallott, a legény vánszorgott elő a bokorból. Szemeiben ismét láz lobogott, homloka izzadságtól fénylett, s testét rázta a reszketés. Kató felugrott, fogta a hóna alatt, vezette, húzta a szalmaderék-aljig. Lefektette. Betakarta. Kanalmazta szájába a levest, és egész éjjel hallgatta a hol szaporán bukdácsoló, hol elhalkuló pihegést.

Lassan nem csak sajnálta, kissé szerette is ezt a férfit, a fekete szemeit, a vékony, hosszú ujjait, a mély hangját.

Egyszer már vele is álmodott.

Tanító:

„Valamikor a Hegy szíve a Parragok volt. Ott álltak a királyi szőlők, ott termett a hegyi vörös. Csak aztán az 1800-as évek felé megjelent itt a filoxéra, ez a kis élősködő, és tönkretette a régi szőlőket. A fák maradtak ott meg a régi két utcából három ház. Az egyikben a Vincellér Göde Sándorné és három gyereke lakott. Gödéné már negyvenben megözvegyült. A nagyobbik fiát megtaposta a ló. Húzta a lábát, de a munkát bírta rendesen. A következő fiú húszéves, a kisebbik tizenhét éves volt akkoriban, duzzadt bennük az erő. A másik parragi portán az akkor háborúzó Lombosi Ernő felesége, a Nani élt, vele a két gyerek. A harmadik tanyát a Mészáros Mátyásné, született Lombosi Lina lakta egyedül, az ő ura negyvenháromban veszett oda. Mindkét Lombosi ivadék sok jó földet örökölt az apjától, aki valamikor szőlősbirtok-intéző volt a Hegyen.

Igen, a Parragok a Hegyhez tartozott. A Hegy meg Dombfaluhoz. Mert az 1900-as évek elejétől a Hegyen már nem volt bíró, jegyző, meg semmiféle hivatal, még a kisbíró is beszűntette nálunk a dobolást.

A parragokbeli emberekkel kevés volt a kapcsolatunk, a gyerekek iskolába ugyan a Hegyre jártak, de boltba, egyébért a hozzájuk közelebb eső Sokoróra. Én évente kétszer-háromszor elgyalogoltam arra. Úgy éltek ott, mint a tanyán. A két Lombosi testvér háza közt is volt vagy kétszáz méter távolság, a Gödék meg tőlük is odébb éltek majd kilométernyire. A Gödéné több mint tizenkét hold földön gazdálkodott. Izmos, erős, akkurátus asszony volt. A három fiának nem termett mellette babér.”

Fejős:

„Zsöndöcsné hatalmas patáliát csapott, minden házat végigjárt, mindenkit kifaggatott, nem látták-e a kisebbik libáját. Említettem neki, hogy róka járhat errefelé, mert tőlem is eltűnt a kopasznyakú, de az csak sápítózott: »Ez a rontás, rontás. Mindent elpusztít az Átokkító.«

Mosolyogtam rajta, mert ugyan ki tudna egy rókát ránk küldeni? Éppen az a szerencsétlen, csonttá soványodott, nagy hasú Katinka, aki szégyellt terhével vagy a házban rejtőzött, vagy az erdőt bújt? Még a szőlejét se kötözte meg, pedig arra mindig szakított időt. Egymásra tekeredtek a kacsok.

Mivel a Dörgös Alfréd az ágyat hasalta, és nem volt, aki fogatra üljön, gyalog mentem le a Dombfaluba egy kis petróleumért, gálécért. A postásasszonyhoz is benéztem, hogy legalább a leveleket felvigyem a Hegyre. Mindössze három volt, s egy se hivatalos, mert azt el se fogadtam volna. Minek hordjon az ember másnak bánatot? Nem igaz? Az egyiket a Zsöndöcsné kapta, tulipánok voltak rajzolva a kopertára, csak szétfolytak, biztos eső érte valahol a tintaceruzát. A másikon ibolyák lilultak, kissé elmaszálódtak azok is.

A címet is alig lehetett kibetűzni, hogy Tüske Kató, Agármányos Hegy, u. p. Dombfalu. A harmadik levelet helyben adták fel. Nem is levél volt, kis cédu-la. Az esperes tudatta a Tanítóval, hogy súlyos köszvény bénította le, s míg nem gyógyul meg, addig elmarad a vasárnapi mise.

Végül teljesen fölöslegesen jártam meg az utat, mert a boltos, aki nyilas pártszolgálatos volt, nem nyitott ki aznap. Dezertőrök után kutatott valahol az erdő aljában. Kértem a feleségét, szalassza el érte valamelyik gyereket, hiszen egy-két órát igazán kibírnak még a szökevények. Nagyszájú, terebélyes fehérnép volt, aki az ura puskájától vérszemet kapott. Rám förmedt, hogy tudhatnám: az ember hasánál fontosabb dolgok is vannak, mint például a haza szolgálata; és különben is a boltban minden elfogyott, menjek a picsába. Így mondta, ezzel a ronda, közönséges szóval. El is oldalogtam.

Otthon, a pusztán azt tanultam meg először, hogy a szegény ember igazi bátyja az alázat. Az uradalomban, ahol az apám beleszakadt az igahúzásba, egyetlen ünnep volt: a báró születésnapja. Olyankor az összes »fattyú«, ahogy az uraság bennünket hívott, ajándékot kapott. De hogyan? Az intéző úr elordította a cseléd nevét. S akkor mi, Papp Imre édesgyerekei, odarohantunk a hatalmas ládához, turkálni kezdtünk, egymás kezéből kapkodtuk ki a nagy lötyögős inget, az új, de kicsi bakancsot. Néha összeverekedtünk. Azután, amikor az intéző úr elordította magát, hogy most már elég, akkor odajárultunk a tekintetes úr elé, s földig hajolva kívántunk neki gazdagságot, hosszú életet. Sokszor egész délután is eltartott ez a cirkusz. A báró úr nagyokat mulatott. Ha valaki a ládánál nem élelmeskedett, nem szépen hajolt, akkor üres kézzel mehetett vissza, és az apja jól agyonverte, amiért málé volt vagy éppen engedetlen. Egyszer sikerült elcsípnem egy pár új bakancsot, de két számmal kisebb volt a kellenél. Apám sokáig gondolkozott, mit tegyen vele, mert a szomszéd, adott volna érte egy zsák kukoricát. Végül mégis meghagytuk azzal, hogy jó lesz az egyik húgomnak, majd belenő. De a bakancs úgy megkeményedett, hogy véresre dörzsölte az Irénke lábát. Így aztán, szegényem, miután kiért a tanyáról, azonnal levette. Inkább járt mezítláb. Szerencséje volt, mert még a tél előtt kinőtte, és nem formátlanodott el a lába teljesen.”

A föld elnyelte, magába temette a fehér libatollakat. A húst elrejtette a pince végében mélyített odú. Tüske Kató takarékosan bánt vele.

Ő maga épp csak a szagából, a bőréből, a nyaka csontjából lakmározott. S alighogy megfőtt a lúd, indult is az erdő fele. Ment a következő nap is, hasán forró húst hordozott. Meleg és nehéz volt a terhe.

A férfi sebláztól szenvedett. Fején a vágás teljesen szétnyílt. Kezén a

sebből Kató mindennap kinyomkodta a gennyet. A sérült többet volt alélt, mint éber. Néha lőtt, parancsokat kiabált, máskor meg éhesen cuppogott.

Teltek a napok. Kató a kunyhó körül már egész kis ösvényt taposott.

A beteg többnyire kába volt. Nyelte a levest, nem szólt Katóhoz.

Mintha nem is az ő főztjéből enne.

Mintha a lány ott sem lett volna.

Mintha nem is ember lenne.

Egy világos pillanatában a férfi megragadta Tüske Kató karját, s azt kérdezte:

– Nem látott itt a környéken egy másik sebesültet?

– Milyet?

– Feketét, nálam kissé idősebbet.

– Nem. Nem! – füllentette Kató. Arcán percekig nyargalászott a pirosság és a meleg.

A férfi szava ismét elveszett.

Befordult az öreg erdész régi kunyhójának vége felé. Tüske Kató meg-simogatta a hátát, vigasztalón, kedvesen.

– Ráadásul a puskákat is elvitte – búslakodott a beteg nagy sokára.

– Nem, nem – tiltakozott Kató, megörülve az előkerült szónak. – Azokat én ástam el a patakparton, közvetlenül a halott mellett.

Észre sem vette, hogy máris elszólta magát. Feltételezte: a fegyverekért aggódik az idegen, ezért gyorsan kijelentette.

– A föld sem megy beléjük, jól becsavartam őket.

– A halott mellé? – puhatolta a férfi. – Milyen halott mellé?

Kató már nem akart hazudozni. Egy kicsit hallgatott, mert gondolta, hogy szavai fájdalmat okoznak majd a feketeszeműnek, de kibökte:

– Itt feküdt az is a kunyhóban. Hideg volt már, mire magukra találtam. Legyek mászkáltak a száján ki-be.

– Kék zubbony volt rajta? – vallatta a férfi.

– Az. Kimostam a patakban és eldugtam ide, a gerendák alá, kellhet még magának, inkább egy rossz zsákba bugyoláltam a fegyvereket. A társát meg, ne féljen, elföldeltem rendesen.

A férfi orrán keresztül egyre sűrűbben kapkodta a levegőt, aztán kicsordultak a könnyei, majd a válla is megrázkódott. Kató megfogta a kezét, majd magához ölelte a rázkódó testet. Az pedig hozzásimult.

– Sírd ki magad, az majd segít – suttogetta Kató.

Oldalról megcsókolta a feketeszemű homlokát.

Rögtön el is szégyellette magát.

– Merre van az a patak? – szólalt meg a sebesült egy idő után.

– Nem messze innét. Mégis belefáradtam, mire a holttestet a vízmosáson át lehúztam. Utána eligazítottam az avart, mert egyenesen ide vezetett volna a nyom. Fel kellett hoznom az ásómat is. Van ott egy bükkfa, az alá temettem el, egy nagy száraz ágat húztam föléje, hogy a vadak ki ne kaparják.

A sebesült ismét elhallgatott. Tekintete belekavarodott egy nagy pók hálójába, amely ott nyújtogatta, szötte szálait, közvetlenül a beteg arca fölé.

Tüske Kató még jó másfél óráig a férfi mellett gubbasztott.

Szinte öröme volt a hallgatás.

Gondolatai ide-oda csapongtak a Pali, a Hegy és a férfi között.

– Este előtt ismét feljövök – búcsúzott Kató.

– Jöjjön csak. Jöjjön. Hogy is hívják magát?

– Tüske Kató.

– Jöjjön csak, Kató!

Kató megörülve a biztatásnak, szedelőzködött. Hasára kötötte batyuját.

– Miért hordja ott azt a csomagot? – tudakolta a férfi.

– Gyanakvóak mostanában az emberek. Engem meg a Dörgös Alfréd úgyis szegyenbe hozott, megerőszakolt. Elfér az itt addig, míg meg nem nő bennem a gyerek.

– Hogy is hívják magát? – kérdezte ismét a férfi.

– Tüske Kató.

– Jó asszony, okos asszony maga, Kató. Egyszer majd én jövök el magáért. Meglátja, eljövök, és magammal viszem.

– Felmászok én minden nap ide, ott lent háború van, furcsák is az emberek, mindenki bezárt, partizánt sejtene. Csak ne beszéljen sokat, és főként ne forgolódjon, bármikor elkaphatja újból a láz. De férjénél még nem vagyok, hallja-e.

Hazafelé könnyebb volt a teher, rövidebb az út.

Félúton megállította egy madár. Valahol az akác tetején dalolt, pedig már alig volt levél a fán.

Kató figyelte:

– Mit mondasz, te madár? Engem hívsz talán?

Fejős:

„Délután a nyilasok a csendőrökkel, a katonákkal végigszaglászták a Cserest. Nem jártak hiába. Lent, az erdő alján ropogtak a fegyverek. A hegyiek behúzódtak a házaikba. »Semmit sem látni, semmit sem hallani!« ez volt ilyenkor a jelszavuk. Mintha az ember a sorsa vagy a halála elől el tudna bújni. Nekem kibicsaklott a lábam. Gödörbe léptem a réten. Rög-

tön utána elborult az ég. Hetvenkilenc repülőgépet számoltam meg. Elszálltak az öreg gesztenyefa felett. S mire hazasántikáltam, a város felől hallatszott a tompa pufogás. Néhány gyerek felszaladt a Szalonnadombra. Állt ott egy jegenyenyár, annak a közepéről messze el lehetett látni. Az ebada kölykök onnét újságolták, hogy hányféle színes füst gomolyog a város felett.”

Zsöndöcsné:

„Az apósom egész délután a fejét ingatta és jajgatott. A várost egyszer már korábban is agyonbombázták, de nagyon. A második támadásban meghalt a textilgyárban két dombfalui leány.”

Tanító:

„A Hegyet is megérintette, kérem, a háború. Már nemcsak a hiányzó férfiak... már nemcsak a kósza mesék... A Horgas alján, az erdő mentén karabély köpködött, géppisztoly feleselt... Én még a fronton voltam, amikor a város '44 áprilisában megkapta az első nagy csapást... Por, füst gomolyogott a házak felett. »Égett, füstölt, porzott minden!« mesélték a hegyiek. »Olyan volt, mintha forgószele kapta volna fel. Az ágyúgyárnál sárgák, pirosak és zöldek voltak a füstök« lelkesedtek a gyerekek. A repülők körülbelül száz bombát dobtak le, húszfontostól egészen ötszáz fontosig. Amit ötven évig építettek, ötven perc alatt összedőlt.

Engem zavart meg legjobban a háború köröttünk kavargó szele. Hirtelesen gonosz mostohának éreztem a Hegyet. A tétlenség az elevenembe vágott, valami furcsa, soha meg nem magyarázható érzéssel: keserőséggel, fájdalommal töltött el. Kivirágoztak bennem a régi parancsszavak: »Menni kell, meg kell védeni a hazát, mert nem csak a Felvidék, Erdély, Bácska szakad el ismét, hanem minden elveszik. Odalesz a magyar!«

Úgy hívogatott a bombázás, mint a katonákat a gyorsan pergő dobok, a trombitaszó. Bujkálni akartam, kérem, a háború elől, de lám, utánam jött, utolért. Összezsomagtam a holmijaimat, csak a legszükségesebbeket, s mit sem törődve a vándorló szilánkkal, a megélt borzalmakkal, a feltörő félelemmel, öklömet ráztam az ég felé. »Várjatok, muszkák, mindjárt ott lesztek!« Öklömet ráztam az ég felé, és szaporáztam lefele a Horgason. Pakkal, gyenge tüdővel hosszúnak tűnt az út, amikor megpihentem, akkor is szakadatlanul hajtogattam: »Ezt az országot nem adták nekünk se németek, se oroszok, nem vehették el se franciák, se angolok. Sose szabadott volna hazajönnöm, ott kellett volna maradnom a fronton utolsó csepp véremig, utolsó leheletemig! Megyek! – mondogattam. – Megyek!«

Kató indult volna a kunyhóhoz, de a forró leves hátráltatta. A szíve aggodalommal volt tele. Türelmetlenül ült a széken, a haját pödörgette, húzogatta.

Mintha kedvese, bátyja lett volna az a sebesült legény.

Féltette.

Mintha már kendőt váltott volna vele.

Összerezzen, amikor bekopogtak a kisablakon. A Fejős hangját ismerte fel.

– Katinka, csak én vagyok.

Zsöndöcsné:

„Valami szörnyű rontás készült, minden addiginál hatalmasabb. Először csak a gyenge állatok: tyúkok, libák fogatkoztak meg, tűntek el, aztán a Tanítótól a földgolyó, amibe a világ volt bezárva. A szomszédasszonyom piros-tarkája döglött borjat ellett, az is csaknem bennszorult. A tehenet csak Fejős mentette meg. A sógorasszonyom már három hónapja hiába várt az urától levelet. Az én Pálom legalább annyit írt, hogy jól van. Meghagyta: nagyon vigyázzak Vendelre és Palikára, a két kisgyerekre. A levél szélét telis-tele rajzolta tulipánokkal, pedig tudhatta volna, mire ideér a posta, mind összaszatoznak a virágok.”

Fejős:

„A közeli lövések, az újabb bombázás után furcsán kifordult a Hegy. Az aszszonyok csöndesebbre fogták beszédüket. Olyan csücsöri, ráncos lett a szájuk, mint amikor vadalmába haraptak. A gyerekeknek aznap késő estig színdarab volt a város, időnként odajöttek a kúthoz és elkiabálták a lángok színét, a füst helyét. Délután a Tanító úr iparkodott a Horgas fele. Alig bírt a katonaládával, az Ihászék kiskocsiján húzta, cipelte, s közben az Istennel perelt. Mondtam is magamban: »No, szegénynek, ennek is hamar kitelt az obsit.« De a legfurcsább a Katinka volt. Átvittem neki a postáról hozott levelet. Az ajtaja zárva volt, mintha a távoli robbanásokat akarná kirekeszteni. Jó ideig szöszmötölt, mire kinyitotta. Csak állt ott rémülten, akár a gyerek, akit éppen csintalanságon kaptak. Én mondtam egy adjon Isten-t. Ő felelt egy fogadj Isten-t. Aztán véget is ért a társalgásunk. Gyorsan köténye alá rejtette a levelet, s hallottam, alig húzom ki a lábam, máris a kulcsot nyekergeti. Pedig korábban ő sem zárta a házát, akárcsak én.”

Tüske Kató alig várta, hogy Fejős elköszönjön.

Égette kezét, tüzelte szívét az ismerős kézírás. Csak ránézett az ibolyákkal telerajzolt borítékra és tudta: a Pali írt.

A Pali neki írt!

Végre magára maradt, óvatosan, késsel bontotta fel a borítékot, hogy meg ne sértse a rárajzolt virágokat.

„Kedves Kató!

Nem tudom, odaér-e hozzád ez a levél. Vigyázz magadra, s ha valami baj érné a feleségemet, rád bízom a gyerekeimet. Úgy vigyázz rájuk, mint rám, mint magadra vigyáznál. Félek, hogy nekem már nincs sok hátra. Üldöznek bennünket az oroszok. Ez már a másvilág.

Őrizd meg emlékezetedben ezt a verset:

Kerek erdön jártam,
Sok virágot láttam.
Kerek erdőt felszántották,
Virágait letaposták

Kerek erdön jártam,
Bús gerlicét láttam.
S most a fákat mind kivágták,
Gerlicéit törbe csalták.

Kerek erdő összes fája
Átkot szór most a világra.
Virág hervad, gerle törben,
Őrizz meg emlékezetedben!

Szerető unokabátyád
Pali”

Kató már harmadszor, negyedszer olvasta el a levelet. Sorait már az írás nélkül is tudta, sok-sok könnye két helyen is összaszatoalta.

„Kerek erdő összes fája
Átkot szór most a világra.
Virág hervad, gerle törben
Őrizz meg emlékezetedben.”

Estig nem apadt el a Kató könnye. Éjjelre is jutott belőle, még reggelre is maradt belőle. Nem ment ki a kunyhóba sem. Kihűlt a leves, megdermedt az omlós libahús.

Zsöndöcsné:

„A Pál, a férjem, 1943-ban mialatt itthon volt szabadságon, megígérte, hogy siet haza, mert mutattam neki, ráférne már a tetőre egy kis nádazás. Azt

hittük, hogy még abban az évben befejezik a háborút. Este szóltam, hogy vigyázzon, mert a nyomorra nem akarok szülni még egy fiút. Emiatt azután össze is zördültünk egy kicsit. De a Pál könnyen beszélt, ő visszament a háborúba, a két poronty, az apja, a föld, a megélhetés, minden gond itt maradt nekem.”

Esteledett, mire a Tanító a faluba ért, alig húzta már a cókмокjait. S így kissé elcsigázottan kevésbé lobogott. Dombfalu más volt, mint a Hegy. Békében hangosabb, ricsajosabb, háborúban meg félősebb. Mécsvilágot sehol sem lehetett látni, elsötétítették az ablakokat.

A Tanító kopogtatására az esperes főzőasszonya reszkette kérdezte:

– Ki az?

– A hegyi kántortanító, a Nagy József vagyok.

Három kulcsra s láncra járt az ajtó, elétoltak még két széket is. Az esperes fehér dunyhacihák közt egy nagy fakóbarna könyvet lapozgatott. A katonaládára esett rögtön a tekintete.

– Vissza akarsz menni? – kérdezte.

– Igen – pattogott a Tanító. – Mennünk kell, atyám! Még a bénákra is, szükség van. Ez a megcsonkított, töpörödött ország arra vár, hogy megvédjük!

Azután sok mindent összedadogott még lángokról, hazafiságról, ellenségről, barátról, bombákról, sérülésekről, bátorságról és félelemről. Az öreg esperes csak nézett rá merőn. Olyan volt a tekintete, mint a bölcsek köve, hideg, homályos, soha el nem érhető. Szava meg, mint a kemencepad, meleg, nyájas, simogató, oktató:

– Azt hiszem testvérem, te hiába jártad meg a poklot. Még túl nagy benned az ifjonti tűz, a lobogás. Ország, város, Hegy, mi az? A hitünk kimondja: „A világ felett az Isten uralkodik”. Mi magunk csak porszemek vagyunk a sivatagnak, apró kavicsai a hegyeknek. Akikre azt mondod, ellenség, azokról tegnap még azt hitted, felebarátaid. Vétkeztünk, s mi sem természetesebb, mint az, hogy most le kell rónunk a penitenciát. Meggyaláztuk a tízparancsolat minden egyes szavát. De Ádámtól, Évától mind testvérek vagyunk. Ki ellen győzünk? Kikért harcolunk? Gondold végig ezt és megkapod a feloldozást.

Kató:

„Elmondtam két imát a Paliért, kettőt a gyerekekért, nem imádkoztam magamért.”

Tanító:

„Az akkori állapotomban számomra áthatolhatatlan, kenetteljes, rejtélyes szavak csak szították az érzéseimet. Aligha gondoltam végig a hallottakat.

Nem tudhattam, kérem, hogy az esperes talán éppen óvni akart a háborúztól, mert ő akkor már nálam sokkal jobban sejtette a háború kimenetelét.

Elköszöntem tőle, pedig marasztalt, megfontolásra intett. Bekopogtam a nyilas boltos ablakán. Ahogy meghallották menetelem célját, lelkendezve fogadtak, étellel-itallal bőven elláttak. Kissé fejembe állt a bor. A boltos meg már előtte is ivott, és handabandázott arról, hogy négy katonaszökevényt fogtak el aznap az erdőszélen. Kettő közülük élve is maradt, hadbíróság elé állítják őket biztosan. »Igen, most minden csepp magyar vérre szükség van, hogy megvédjük a hazát, visszakergessük a ruszkikat« – forrongtam én a háborútól lázasan. A boltos ünnepelt, mint egy regrutát. Reggel, az egyik falubeli gazda kocsival vitt be a városba. Szörnyűség volt látni a rombolást.”

Zsöndöcsné:

„Nem sejtettük, hova sietett a Tanító. Jómagam azt hittem, ismét behívója érkezett, Viszont a nyilas boltos elhíresztelte, hogy a Tanító úr önként vonult be újból, mert ő megértette, hogy a mi egyetlen testvéreink a németek, akikkel legyőzzük az oroszokat és az összes ellenséget.

Visszakíváncozni a háborúba... Csodálkoztam, hogy ilyen okos embernek, mint a Tanító, ennyire elmehet az esze. Bár a Pál jött volna haza, meg kell javítani a tetőt, és a tyúkólra is ráférne már a tapasztás.”

Tüske Kató könnyében ázott nyirkossá az a levél. A leves tetején megdermedt a zsír. Megszorult a konyhában a csend. Azonnal odalett a jókedély.

Katót a bánat ülte meg. Elzsibbasztotta tagjait, megzavarta agyát. Nem értette: miért bizza rá a gyerekeit Pali. Fel nem foghatta: a kerek erdő összes fája, miért szór átkot a világra.”

Zsöndöcsné:

„Mutattam a szomszédasszonyomnak, hogy a Pál levelének szélén mind elmosódtak a virágok. Ki tudja, hány hétig, hónapig jött, mire ideért. Csak anynyit írt az uram, hogy mostanában sokat esik arra az eső, az ennivaló kevés. Kétszer is leírta: vigyázzak a két gyerekre, Pálra és Vendelre. Mintha nem vigyáztam, gondoskodtam volna róluk biztatás nélkül is. Ételt jutott minden napra, néha tojás, máskor üres kenyér. Bár rosszak voltak, mint az égető, a nadrágjukat megfoltoltam, kimostam, mindig tisztában jártak. Amikor már nagyon elereszkedtek, el is náspángoltam őket. A patakban nem fürödhettek, attól is tiltottam őket, hogy az erdőben túlságosan elcsatangoljanak. Mit akart még a Pál? Ő onnan, messziről könnyen óvhatta őket, könnyen parancsolgatott.

Ráadásul ott volt nekem koloncnak az após is. Igaz, nem sok vizet zavart, de enni, mégiscsak evett. A mosakodásban is segíteni kellett neki. Két-

háromhetente szánta rá magát, hogy borotválkozzon, gatyát váltson. Egy másik világban élte az életét, kommunizmust hirdetett a verebeknek, a hangyák lettek az alattvalói.

Még szerencse, hogy a hegyi asszonyokkal jól szót értettem, ha kellett valami, kisegítettek szívesen. Naponta többször összejöttünk, beszélgettünk, hol a kútnál, hol nálam, a konyhában. Az egyik barátném hozta a hírt, hogy egyetlen ellenlábasom a Tüske Kató esténként az erdőben caplat. Mondtam neki: lehet valami szikla ott fent, ahol a boszorkányok torra gyülekeztek. El-döntöttem, egyszer utána lopódzok, meglesem.”

Másnap, este hét órára járt az idő, amikor Kató hirtelen ráébredt, hogy teljesen elfeledkezett a sebesültről. Megrémült. Gyorsan megmelegítette a levest. Könyékig kormos lett a nagy igyekezetben. Felkötötte terhét és sietett felfelé.

Szerencséjére telehold ragyogott, felhő sehol. De az erdő még így is vad volt és félelmetes. Tépett, karmolt.

Csak az ösvény vezette biztosan, miután letért róla dobogó szívvel, az irányt alig-alig sejtve, tapogatódzott felfelé.

Bokrok állták útját.

Beleütközött a fák falába.

Csalán csípte.

Felvert nyúl rémisztette halálra.

A pár száz métert csaknem egy óra alatt tette meg.

A kunyhó üres volt. A sebesült sehol. Végitapogatott mindent kétszer is.

Reménykedett holdkeltéig. Várt éjjelig. Virrasztott reggelig.

Hajnalban valahol lent, a Dombfalu környékén géppisztoly kerepelt. Kató szétnézett a tisztáson. Az erdőben csak a fák nyögtek a neki-nekilóduló szélről. Sehol sem találta a feketeszeműt. Bogarak lakmároztak a korai köd levéből.

Tüske Kató elkeseredett.

Elment ő is, elment a Pál is. Itt maradtam egy szál magamban. Azt sem tudom, ki volt ez a fiatal férfi, kik elől bujdosott, hol fészkelte be magát testébe a láz? S most merre lehet? Talán éppen őrá vadásztak?

Összehajtotta a pokrócot, amit korábban a sebesültnek hozott, eligazította a szalmát, amin a férfi feküdt. Nagy bánatosan s fáradtan megevett néhány kanál kihűlt levest. A libacomb csontját belekaparta a kunyhó földjébe. Az ásót is kereste. Nem volt sehol. Pedig emlékezett rá, hogy egy ágcsomó alá rejtette.

Megörült.

Esetleg a patak mellé indult a férfi, hogy a társát jobban beföldelje. Talán megint elfogyott az ereje?

Sietett.

A parton egy hal hevert, úgy tűnt, mintha valaki beleharapott volna. A halott a régi helyén feküdt, ággal a hasán, földdel a fején, földdel a hasán, ággal a fején. Csak mellette, a kis gödör volt üres. Eltűntek a puskák. Párlépésnyire, a bokorban Kató rátalált az ásójára is.

Hazafelé kezében vitte a szerszámot, a pokrócot. Kissé megnyugodott. Hiszen ha a fegyvereket magával cipelte a feketeszemű, akkor talán alábbhagyott a láz, és meg is tudja védeni magát. Aztán eszébe jutott a hajnali géppuskatűz, ismét elkeseredett, lehet, hogy a férfira lőttek vagy éppen ő tüzelt.

Gondolatai egész délelőtt ide-oda repkedtek:

Ó, te szegény didergős Pál! Mi lesz veled?

Ó, te szegény sebesült legény! Mi van veled?

Mit tesz velünk a háború? Titeket megöl. Engem megrabol.

Fejős:

„Negyvennégy elején még voltak itt uradalmi tehenek, akkor értük küldött a fiskális úr, és elhajtották őket valamerre. Hiába, az ügyvédeknek mindig jó orruk volt a baj kiszimatolásához. Hat-hét legyengült állat maradt ugyan, azokat elrekvirálta a katonaság. Addig sok időt töltöttem a jószágok között. Utána nem maradt más dolgom, mint az a kis almás, amit harmincnyolcban a kertünkbe telepítettem, a fáit én ültettem, én oltottam, én gondoztam. Ráérő időmben a kerítést javígtattam, a kutyát békítgettem. Hiába, mert a Szultán mintha állandóan vérszagot érezne, egyre vadult, néha felém is fogat mutatott. Negyvennégy novemberére már megszoktuk a bombázásokat.

A Dörgös, amikor hazajött, azt híresztelte: cafatokban lóg a város. A sürgősségi kórház is két találatot kapott. A Hőbőri hátán hártavékony, vörös, buckás volt a bőr, nedvedzett a seb, de ő eliszkolt, mert egy vagyomban került a kórház, és a városban munkára fogták még a beteget is. Dörgös pedig ingyen ugyan senkinek, talán még önmagának sem dolgozott. A Katinka terhe mintha megállapodott volna kissé. A hasa mindig azt a vájdlingformát mutat-ta, és ő nem járt az erdőbe. Néha órákig kint tétlenkedett az udvaron. Hol a fákat bámulta, hol a Hegyre vezető utat.”

Kató:

„Reménykedtem, hogy nem lett baja annak a sebesültnek, hogy nem őt találták meg, fogták el a nyilasok és a németek. Hogy nem őt lőtték agyon. Még kétszer mentem fel a kunyhóhoz. Hiába. Soha többé nem tért vissza a fe-

keteszemű. A tanító félgömbjét továbbra is cipeltem, nem akartam, hogy újból velem foglalkozzon a Hegy. Egyszer a Korsóné megemelte magát és elvett, gondoltam, majd később én is arra hivatkozok. Ha igen rám jött a szomorúság, előszedtem a Pál levelét. Rám bízta a legféltettebb kincsét: a két gyerekét és elárulta legféltettebb titkát: a félelmét.”

Zsöndöcsné:

„Egyik este megkésve keveredett haza a két gyerek. Rögtön elkaptam őket, hol kujtorogtak? Elkottyantották, hogy behívta őket az az Átokkátó. Simogatta az arcukat, még babfözeléket is adott nekik. Majd kiugrott helyéből a szívem. Bármivel megetethette őket, kígyóval, békával, bürök levével. Mit tesz velem a Pál, ha megtudja, hogy nem vigyáztam eléggé a fiukat?

Mondtam a szomszédasszonyomnak: »Nem hagyhatjuk, hogy köztünk fészkeljen a rontás! El kell üzni a Hegyről a Tüske Katót, talán vele megy az átok is.«

Az Iházné rögtön kapott a szón, nagyon sajnálta a pirostarka tehenet és a Kató rontását látta a borjú pusztulásában. A sógorasszonyom, aki három gyerekről álmodott, rögtön hozta a csípővasat. S jöttek mások is – mire odaértünk, hatan is lehettünk. Megzörgettük Kató ablakát. Kilépett, maga előtt tolta ördögtől fészkelte hasát. Oda rúgtam bele, a terhébe, de az olyan kemény volt, mint a cibak, mint a köszikla. A lábam percekig sajgott bele. A szomszédasszonyom a Kató fejét vette célba és később mesélte: füst szállt fel az ütése nyomán.

Hirtelen megugrott közülünk a Tüske Kató, és szaladt, loholt eszelősen az erdő felé. Utána eredtünk, be is értük volna, hisz húzta őt a terhe, hanem akkor ránk rontott a Fejős kutyája, biztos, hogy a sátán abba bújta bele.”

Fejős:

„Késő délután lehetett. A tőkéket fedtem be a kertben. Jól láttam mindent. Mint a csókahad a diófát, úgy szállták meg Tüske Kató udvarát az asszonyok. S károgtak, verdestek is, akár a varjak. Gonosz, alattomos volt a tekintetük. A Katinka meg szegény, mint egy fehér galamb, libbent középük. Rögtön nekiestek. Elsőnek a Zsöndöcsné, majd a többi. Tépték, vágták a szerencsétlen Katót. Tartottam tőle, ha odamegyek, még én is kapok. A Szultán azonnal megérezte, a vérszagot, tüzelte a láрма, nyitte a láncát. Alig várta, hogy eleresszem, már át is vetette magát a kerítésen, s repült egyenesen a kányahad közé. Lett kavarodás. A Katinka kiszabadulva az erdő felé szaladt. Az asszonyok pedig jajgatva szétrebbentek, mint megannyi ijedt veréb. Miután a kutya nemsokára visszatért, láttam a pofáján: valakit ismét megkapott. Akadt egy kis avas szalonnám félretéve zsírozónak, vettem belőle a Szultánnak egy-két falatot. Mindig megjutalmaztam, ha kedvemre tett.

El nem képzelhettem, miért támadták meg a Katinkát. Mindenképpen a Zsöndöcsné sejtettem a dolgok mögött. Sose bocsátotta meg, hogy a férje, a Pali valamikor az unokatestvérébe, a Katinkába volt szerelmes. Az ilyen nem marad titokban, beszélt erről annak idején az egész Hegy. Egyszer aztán, azt hiszem, az esperes, elkapta a Pált, s megmagyarázta, milyen súlyos bűn a vérfertőzés, ki is prédikálta őket, ha nem is név szerint, de tiltott szerelemről, tártott szájú, ütődött, bűnben fogant gyerekekről beszélt. A dombfalubeli Horváthné szerzett hirtelen a Palinak feleségnekvalót. Hamar egybekeltek. A Zsöndöcsné, lánynevén Verebes Vilma három évvel idősebb volt, mint a Pali és a szűrés tekintete, mosolytalan arca miatt elkerülte az összes falusi legény. Három hold földet adott az apja vele. Ő és a Pál eléldégéltek egymás mellett, gyerekeik születtek, de sosem volt köztük igaz vonzódás, szeretet. Zsöndöcsné a pletykázásban, viszálykeltésben, babonaszóban, álszentelkedésben élte ki magát, és minden baját a Katinkának róta fel.”

Kató tépetten lépdelt az erdő felől. Arca karmos, keze lila a támadóktól. Kezében dorong, markában szikla. Elege lett a rossz szavakból.

Az asszonyok sehol sem voltak. Konyhák mélyén bujdokoltak. Ablakok alján leselkedtek. Csak magukban veselkedtek.

Három óra tájt hangos dübörgés lopódzott felfelé a domboldalon. A gyerekek kicsődültek bámulni az eget, mert már repülőt sejtettek minden nagyobb zajban. A látóhatár üres maradt.

Jó fél óráig morajlott a Horgas, mintha száz farkascorda szorult volna bele.

Fejős:

„Én a kapuból füleltem, vajon mi lehet az a zaj? Egyszer csak megpillantottam a tankokat. Sosem láttam tankot azelőtt, mégis azonnal tudtam, mi lehet. Egyik vastag dróton két teherautót vontatott. Sötét volt már, és mindig sötétebb lett. Katonák ugráltak elő. Idegen hangokkal telt meg a Hegy. Behúzódtam a konyhába, mert gyakran még a fél szem is sok az emberfiának, ha látni nem akar.”

Zsöndöcsné:

„Eleinte csak ízlelgetett bennünket az átok, majd ráült a Hegyre. Félttem. Nagyon félttem. A Fejős vérebe a kezembe mart. Elszalasztottuk a Tüske Katót, s ő azonnal ránk hozta az ördög szolgaseregét. Késő este a falubeli boltos kopogtatott be hozzánk, ránk parancsolt, hogy azonnal csináljunk helyet, mert német testvérek érkeztek a Hegyre. Mondtam neki: »Nincs itthon az uram, nem engedhetek ismeretleneket a házba.«

Meg se hallgatott. Kiment és behívott két németet. Azok kenyeret dobtak

az asztalra. Olyan fekete volt a komiszkenyér bele, mint a boszorkányok menyegzői ruhája. A németek meg csak mondogatták: »Essz mutter! Essz!« Le-törtem a karéjból egy falatot, bevettem a számba, megrágtam. Aztán mintha dolgom lenne, kimentem az udvarra, és kiköptem.”

Tüske Kató időben meghallotta a tompa morgást, a dübörgést. Azt is sejtette, hogy valami háborús gépezet lehet, amely lassan legyűri az emelkedőt. Valahol a szurdok sötét ölén két fényes csillag villant. Kató mégsem azoktól félt, jobban megrémítette az asszonyok gonoszságtól tüzelt tekintete.

Tudta, csak a Fejős kutyája mentette meg. Felkapott egy botot. Karvastagot. Erősen markolta az ágat. Dacosan lépdelt visszafele. Érelte magában a dühöt, a haragot.

Ha megütnek, visszaütök – határozta el. Miért támadtak rám? Hiszen ők kínoztak engem. Ők és Dörgös Alfréd. Ők nem hallották meg a sikoltásomat, ők nem akarták látni a szenvedésemet. Ők nem jöttek vigasztalni, egy jó szót szólni. Igazán kár, hogy a szavaknak nincs hatalma, hogy nem foghat rajtuk az átkom. Kár. Mit vétettem én? Mit vétettem Zsöndöcsnének? Sose álltam az útjába, nem csalogattam el tőle a Palit. Mit ártottam a Zsöndöcsné szolgaseregének? Ártó keresztet nem hánytam rájuk, egy rossz szót nem mondtam róluk.

Ha még egyszer megütnek, visszaütök.

Orrot zúzok, fejet török.

Talán az volt a baj, hogy behívtam, megettettem a két Zsöndöcs gyereket? A Pali kért rá, hogy vigyázzam őket. Ő írta, hogy anyjuk helyett is anyjuk legyenek.

Ha bántanak, vissza nem hőkölök.

Fejős:

„A pártszolgálatossá előlépett falusi boltos járta körbe a fritzekkel a házakat. Büszke volt magára. Állítólag neki jutott eszébe, hogy a katonák elszállásolásából addig kifelejtették a Hegyet. Hét vagy nyolc házba kerültek németek. A többiek, olyan kicsinyek, zsúfoltak voltak, hogy a saját lakóik sem fértek meg bennük igazán. Feltörték a Tanító úr szobáját, az iskolát is. Ott vert tanyát a parancsnok. Éjjel is elmúlt, mire kissé elcsendesült a Hegy. Éjjel pár-szor felriadtam a nálam lakók hortyogására.”

Zsöndöcsné:

„A gyerekek védtelenek. Mire beértem, megették az ajándék komiszkeny-nyeret. A németek úgy befészkeltek magukat, mintha örök időkre jöttek volna. Este sokszor elmondtam az imát: »És szabadíts meg minket a gonosztól.« De az Átokkátó fohászára a sátán nyakunkba ültette követeit.”

Kató baj nélkül hazaért. Amikor a tükör elé állt, hogy megnézzze sérüléseit, akkor vette csak észre, hogy a hasáról elveszítette a Tanító fél fagömbjét.

Lemosta arcáról a karmolások serkentette vért. Lehajtott fején erőt vett a zsibbadás. A dübörgés, a zaj már megülte az egész Hegyet.

Miért támadtak rám az asszonyok? – emésztette magát. Talán kilesték, hogy ételmet hordtam annak a betegnek? Vagy feltűnt nekik, hogy nem igazi a terem? Rájöttek, hogy én loptam el a tyúkokat, a libát? Miért?

– Nyissák ki! – zörgették meg az ajtaját.

A lány összerezzen.

Ismeretlen férfihang – rémüldözött. Mit tegyek? Megint bántani akar-nak? Nyakamra küldték a csendőröket?

Kezébe fogta a kislejzét, készen, hogy megvédi magát, ha kell. Elfor-dította a kulcsot.

– Beszállásolunk hozzád három német katonát – mordult rá a boltos. – Azzal a baltával meg mit akarsz? Tedd el gyorsan, mert megkeserülsz!

Kató, torkában dobogó szívvel engedelmeskedett.

Három idegen állt az ajtóban. Egy lenhajú, egy barnás és egy másik sző-ke. Nem volt köztük fekete legény, „a fekete” legény. Ledobták a holmijukat a konyha közepére, vigyorogtak, egymásra kacsintgattak. A boltos gyorsan odébbállt. Kató önkéntelenül is a hasához kapott. Igaz, a félgolyót lerugdal-ták róla az asszonyok, de a másik felét az ágy alá dugta el. Az egyik katona oda is belesett. Kató lekuporodott a kisszékre és onnét nézte a ládákat cipelő, puskájukba kapaszkodó németeket.

Kató:

„A világ tovább forgott velem. Nem értettem, miért téptek meg az asz-szonyok. Nem tudtam, mit keresnek a házamban a németek. Úgy rakodtak, rendezkedtek, mintha midig ott laktak volna, mintha örökre maradtak volna.”

A katonák nevettek.

– Schöne Frau – vigyorgott az egyik német és Katóra bökött. – Schöne Frau.

Tüske Kató azt érezte, éppúgy bámulnak rá, mint Dörgös Alfréd, ott az asztal mögött. Igyekezett úgy tenni, mintha félne, de a konyhában úgy helyez-kedett, hogy a nagykés a keze ügyében legyen. Eltökélte, nem hagyja még egyszer megbecsteleníteni magát. Ha egyet leszúr, talán észhez térnek a többi-ek. A katonák németül karattyoltak, meg a felszerelésüket tisztogatták, közben Katóra meregették a szemüket. Este egy szemüveges tiszt érkezett. Pattogott, kiabált, s a három katona behúzódva a tisztaszobába, elcsendesedett.

Kató gyorsan kiosont az udvar szélére. Hallotta, hogy szíve hangosab-

ban dobban. Kezében a cekker, s abban a fél világ. Kivette, bedobta. A földgömb elmerült a mocsokban. Nem akarta, hogy megtalálják és faggassák miatta a németek.

Utána sietve a kamrába ment. Ott nem sok mentenivaló akadt, a pokrócot azért leemelte. A pincében az egyik öreg, használaton kívüli hordó alatt régebben készített egy vermet, mert néha magyar bakák is vonultak a Hegyen, a házakba nem mentek be, de a pincékbe igen. Ezért aztán Kató egy kishordó bort, némi élelmet, zsírt, lisztet a rejtekhelyre rakott, a gödör fölé egy lesározott tetőt tett, arra meg rágörgette a rossz kétakós hordót. Persze aki akarta, ha valaki kutatta, észrevette a rejteket.

Szívott egy kis demizson bort, majd eldugta a tölcser, a mécesest és mindent eligazított. Kilesett a pincéből, félve, hogy távollétére felneszeltek a németek. De minden sötét volt. Kató, mint máskor is, ha bujdosni, rejtőzni akart, a kerten át az erdőbe, a kunyhó felé vette az útját. Nem tudott, nem mert a saját házában aludni három idegen férfival. Az utcán örök járkáltak, cigarettájuk parazsa izzott, lépteik dobogása hallott. Kató a barázdán az erdő felé osont. Bizott benne, hogy a fák megóvják, a bokrok elrejtik. Elrejtik, etetik.

Fejős:

„A tankok visszaberregtek a Horgason. Itt maradt két teherautó, és csak reggel láttuk meg, hogy lovakat is hoztak a németek. A kápolna mellé kötötték ki őket.”

Zsöndöcsné:

„Napközben szerencsére állandóan gyakorlatoztak a bakák, de az egyikük állandóan bolondította a két gyereket. Csokoládét szedett elő a csomagjából. A kisebbik, a Vendi ki is köpte, mert ismeretlen volt neki a keserű íz, míg a nagyobbik, a Pali, megette. És amikor megszidtam érte, még azt felelte, hogy jó volt. Sőt kért is volna, ha nem ígérek neki két nyaklevest. Az apósom nem ment ki a tornác alá. Egész nap bent kucorgott a hideg kiskonyhában. A verebei össze-vissza röpködtek az ajtó előtt, alig tudtam elviselni a csicsérgésüket.”

Fejős:

„Minden népnek más a természete, akárcsak a birkáknak vagy a teheneknek. A németekben ott feszült a pattogás. Masíroztak, sűrögtek-forogtak, pakoltak, tisztelegtek, fegyvert pucoltak, ebédért mentek, kiabáltak. A tiszt, aki a tanítólakban vert tanyát, dróton rángatta az egész csapatot. Vékony hangja volt, akár egy tizenéves leánynak, s ha valami vezényszót ordított, a szava úgy süvített el a katonák feje felett, mint a vércsevijjogás. Felnyitották a Winkly-féle házat is. Lekaszabolták a pókhálókat. Végigszimatolták a vécétől a padlásig, és oda is beraktak hét katonát. A boltos azt hajtogatta: ne-

ki a német testvérei mellett a helye, azok rá se hederítettek, csak hagyták, hadd koslasson a nyomukban, akár beszari kutya a gazdája után.

Az ám, a kutya. A beszállásoláskor elzártam a régi istállóba. Féltem: szétmarja majd az ajtót, de kétórányi vonítás után elkushadt. Másnap aztán újra kikötöttem az oszlophoz. Mutattam a három németnek, ne menjenek a közelebe. De az officir csak nevetett és megcsapdosta a pisztolyát. Gondoltam: ha a Szultán egyszer megvadul, neked aligha ér el a pisztolyig a kezéd.”

Kató elpárolgott, mint a reggeli harmat.

S vele együtt a nap is elbujdokolt.

Ködös reggelek, hideg délutánok lepték el Hegyet.

Idegen szavak verték fel a port.

Dörgös:

„A hátam pizszokul fájt, minden mozdulattal húzódtam rajt a bőr. Megmondták az orvosok, a jel és a jelzés örökre rajtam marad, és megérezem majd az időjárás-változásokat. A munkát, ha lassabban is, végigszenvedtem. Akkor is szántottam valahol, amikor bejöttek a németek. Mire hazaértem, négyen voltak a szobában. Az asszony sipárgott. Az egyik német nyújtotta felém a kezét, elfordultam, és köptem egy nagyot. Láttam, szikrát hány a szeme, de elfért volna a hónom alatt. Másnap már kora hajnalban elvonultam szántani. Az örök felugráltak a szurdok bejáratánál, megnézték, mi van a kocsin, azután elengedtek. Este alig hazaértem, a feleségem azzal fogadott, hogy a németek megfőzettek vele egy tyúkot. Bepörögtem. Eldöntöttem: az én baromfi-aimtól többet nem szarnak ezek. Kimentem, és a még meglevő tyúkoknak el-metszettem a nyakát, hármat egy kötéllel leeresztettem a kútba, a többit kidobtam a ganédomb tetejére, hadd gyönyörködjenek benne a zabrálók.

Az asszony persze óbégatott a tojások, a hús miatt, viszont az egyenruhás pöcsök megértették a jelzést, nem kellett nekik a trágyán érlelt leves. A dögöket végül a sokorói cigányok vitték el, hússózó-teknőt faragtak érte, csak éppen hiányzott a belevaló.”

Zsöndöcsné:

„Féltünk, s remegtünk. Idegen feküdt az ágyunkban, s ő parancsolt az udvaron. Én, csak én tudtam bizonyosan, hogy az Átokkátó mentésére szalasztotta az ördög nyakunkra a németeket. Mert addig minket elkerült a háború. De miután az átok megfogant, egyre közelebb ropogtak a fegyverek, egyre jobban körbefont bennünket a borzalom. Ez a betegség még a legjobbak eszét is megzavarta. Mi asszonyok, a harcok kezdete óta fekete kendővel adóztunk a távolba szakadt, még élő vagy már halott férfiainknak, meggyalázott Istenünknek,

árván maradt gyerekeinknek. Ám egyik reggel beállított a sógorasszonyom. Virágos berlinerkendő virított a fején, mintha az urával bálba készülne. A megmaradt gúnárt akarta elkérni, hogy megfőzhesse a németeknek. Kerek-perec közöltem vele: az kell nekünk, akkorra tartogatom, amikor a Pál hazaér.

Mindig azt hittem, hogy a németek magasak, mint a szálfa, magasak és jó emberek. És lám, kiderült, hogy éppen olyanok, mint mi vagy még rosszabbak, mert még az Istent se tisztelték. Lőszereket meg mindenféle holmit raktak a kápolnába, megszenteltelenítették az Úr otthonát. Ilyet csak az tesz, aki a sátánt szolgálja, aki a lelkét jó előre eladta az ördögnek. Harmadnap, a sorakozó után elvonultak a németek az erdőbe. A boltos eldicsekedte, hogy át-fésülik a rengeteget. Kommunisták után kutattak.

Megijedtem. Az apósom tizenkilencben belekeveredett valamibe, pontosan nem tudom, hogyan s mennyire, de suttoztak róla az emberek. Meg is hurcolták, agyon is verték érte akkoriban.

Szóltam az öregnek: »El kell mennie innen, mert még ránk hozza a bajt!« Szokása szerint rám se hederített, csak ült és lógatta a fejét. Dohánya már rég nem volt, az üres pipát szortyogatta. Mondtam neki: »Kommunistákat keresnek.« A levegőbe beszéltem, úgy tett mintha meg se hallaná.

Megfogtam a tragacsot, odaálltam vele a tornác elé. A két gyerekkel rá-cibáltuk az öreget, s kitoltam a szőlőhegyre a pincébe. Öklömnyi vizek folytak a hátamon, pedig akkor már hajnalban majdnem fagyott. Volt ott egy régi priccs, még az lhász csinálta. Legénykorában a Pál hált rajt az istállóban. Egyik lábát szétrágták már az egerek, három kővel feltámasztottam, és leül-tettem az öreget. Két pokrócot és a rossz nagykabátot is kiküldtem neki, mert eléggé didergős volt szegény.

A verebek egész nap itthon ugráltak, csöröltek a tornác előtt, keresték a tatát, míg közjük nem vágtam a személtlapátot. Akkor eltűntek, de harmadnap, amikor ennivalót vittem az apósna, már mind ott csiripeltek a pince melletti diófánál.”

Fejős:

„Egyik reggel Dörgös Alfréd káromkodásától volt hangos az utca. Ugyanis a német tiszt ráparancsolt, hogy aznap a kocsival földet kell hordania, az iskola, vagyis a Tanítólak elé, mert felázott az udvar és bokáig ért a sár. A Dörgös ellenkezett, hogy félbe van a kukoricaszár vágásával, de megfenyegették, hogy elveszik a lovait, ő meg mehet gyalogosan közmunkára. Mert a katonáknak nem volt elég, hogy befeküdtek a házainkba, még dolgot is találtak nekünk. Először a Horgastetőn ásattak velünk lövészárkokat. A fogatosokat meg még gyakrabban elővették. A Kari Károlyné maga hajtotta az

ökröket, mert megfenyegették, hogy elrekvirálják az állatokat, ha nem dolgoztatják őket rendszeren. Azon a reggelen a Hőbőri is szentségelt ugyan egy hosszú sort, három tolmács se tudta volna fordítani, ezért a könyöknél behajtott kezét is lóbálta, végül kénytelen-kelletlen kötélnek állt. Kiment a partoldal-hoz, mert oda küldték, behordott négy tere földet, de olyan agyagosat, hogy azon még három csepp eső után is csúszkáltak a németek. Szólni nem szóltak érte, hanem három napjára vitettek öt kocsi löszös homokot a cigányputri mellől. A végén már magasabb volt az udvar, mint a Tanítónál a küszöb.

A Katinkának a nyomát is elvitte a szél. Két hete nem láttam. Mintha sohasem lakott volna a szomszédban. Egyszer a német tolmács megkérdezte tőlem, merre lehet. Mondtam neki, talán a Szőlősből. Ott se találkoztak vele. Sejtettem, tudtam én már régebben is, hogy az erdőben van valamilyen rejtekhelye. Sőt, mivel olyan sokat elvolt akkoriban, arra is hajlottam, hogy zsidót vagy katonát bujtat, esetleg a Zsöndöcs Palit. Ezeket a bolondságokat persze megtartottam magamnak.

Az idős Fekete Márton megemlítette a boltosnak, hogy az ő istállója szabad, rakják be oda a lőszereket. De a karszalagos kiröhögte: »Miért ilyen alacsony kápolnát építtetetek? Fészernék nézték a németek.«

A katonák napközben szökevényeket kerestek, lázadók után kutattak.

Egyszer özet hoztak. Két katona cipelte dorongon. A boltos mögöttük lépegetett peckesen, s amikor letették (épp a házam előtt), a kimúlt sutába vágta a bajonettjét: »Így jár az összes ellenségünk.« Az egyik katona nekem is hozott egy húsdarabot. Megettem. Tisztára olyan íze volt, mint az őznek. Akár az őznek. Persze, ellenséget még nem ettem. Lehet, hogy annak is őz-íze van.”

A fritzek egész nap az erdőt járták. A Bakony rengetegébe mégis csak alig-alig szagoltak.

Megkerültek minden fát. Bebújtak árokba, gödörbe. Belestek minden bokorba. Az odvakba beleszúrtak.

A kunyhót is megtalálták. Hiába rejtették azt a bokrok. Csalán, bürök hiába védte. Még a sündisznó is sebesen továbbállt.

Kató a sarokban rejtőzött.

Két martalóc akadott rá. Pedig a kunyhóba még a hegyiek sem ismerték az utat. A bakák puskájukat előre szegezve kísérték le Katót a Hegyre, mint-ha valami szökevény, kém lenne.

A tanítólakhoz vezették, ahol a parancsnok vallatni kezdte.

Tüske Kató remegve állt a vékony hangú német tiszt előtt.

– Azt kérdi a Herr Officir, hogy mit kerestél fent a házadtól messzire? – förmedt rá a német tolmács.

– Félttem.
– Kitől?
– Mindenkitől.
– És az a búvóhely ott az erdőben, kié?
– Nem búvóhely az, egy régi kunyhó csak. Én laktam benne. Egy szál egymagam. A házamban férfiak aludtak, nem maradhattam ott. Körtét ettem, patakvizet ittam.

A tiszt intett. Előállt az egyik katona, s egy kék zubbonyt mutogatott.

– Hát ez kié? – kiáltotta rá a tolmács.

– Fogalmam sincs.

– Kié? – adta tovább ismét a tiszt vékony, süvöltő hangját a tolmács.

Kató most figyelmesebben megnézte a zubbonyt, s felismerte. Ő mosta tisztára a patakban, ő súrolta le róla a piszkot és a vérfoltokat.

– A halotté – felelte megszeppenten.

A tolmács mondott valamit a tisztnek, a tiszt beszélt valamit a tolmácsnak.

– Miféle halott?

– Nem tudom, kicsoda. De hogy hol fekszik, azt igen. Ágat is húztam hegyéje, miután eltemettem, mert már kikezdték a kukacok.

– Velünk jössz! Megmutatod azt a helyet! – parancsolta a tolmács.

Két katona ismét közrefogta Katót.

Csúszkáltak a vízmosás oldalán.

Kaptattak a lejtőn a hegytetőre fel.

Mint néma árny, felrebent a csókasereg.

Tüskék hullottak a szuronyok nyomán.

Fejős:

„Nem emlékszem, melyik volt a nagyobb furcsaság. Az, hogy Katót egy szakasz katona le, majd visszavezette, vagy az, hogy Katinka hasa leapadt, eltűnt belőle a gyerek.”

Zsöndöcsné:

„A sátán a maga szolgáljaival se irgalmatos. Lám, a Katót is megbüntette. Kivette hasából az ördöggyereket, és őt a német katonák kezére adta. A magam szemével láttam, amint vánszorgott a szuronyosok között, lehajtott fejjel, laposan, göbbedten. Abbahagytam a főzést, és hálát mondtam az én Istenemnek, azután szaladtam és vittem a szomszédasszonyomnak.”

Kató a katonák közt lépdelt lehajtott fejjel. S magában ő is fohászkodott: Add uram, hogy a fekete legény már messze járjon!

Add, hogy a kunyhót sose találjam!

Add, hogy bújjon el előlünk a patak!

Add, hogy a halott továbbálljon!

De a forrás a régi helyén csordogált. S partjától nem messzi ott volt az ágakkal lefedett sír is.

– Ez az! – mutatta Kató és félrelökte az ágakat.

– Hol van a halott? – kérdezte a tolmács.

– A földben.

Valamit kiáltott a tiszt.

– Szedd elő! – parancsolt Katóra a tolmács.

– Mivel? – érdeklődött Kató. – Nincs nálam se kapa, se ásó.

– Szedd elő! – vicsorgott a tolmács és hátulról meglökte a lányt, aki ráesett a gallyakkal védett halomra.

Kató elhúzkodta az ágakat.

– Ásd! – kiáltotta a tolmács.

– Kapard! – ordította a boltos.

Kató vájni kezdte a felázott földet. A keze sárt markolt.

Ha a Pali itt lenne, majd adna ezeknek – gondolta, s felpillantott, mint-ha már várhatná is kedvesét, de csak fekete csizmákat, puskákat látott. Alulról arc nélküliek, formátlanok voltak az emberek.

Körme beszakadt. Vézett.

– Áss! Áss!

Ha a fekete legény itt lenne, lelőné ezeket – duruzsolta lélekben Kató. De rögtön visszakozott is: nem, nem. Menj csak el te sebesült legény! Fuss! Szaladj! Egy puska hússzal szemben mit sem ér.

Legelőször a halott egyik keze került elő. Karjáról már foszlóban volt a hús, a bőr.

Kató visszahőkölt. Borzalmas volt a bűz.

– Weiter! Tovább! Tovább! – kiáltotta a tolmács.

Tüske Kató lassan kaparta ki a bomló testet. Öklendezett.

A boltos is félrefordult.

– A fejét! – parancsolta a tolmács.

S Kató elhúzta a földet. Az arc már mállós volt, puffadt, felismerhetetlen, nyálkás, nedves, kukacok tülekedtek a nyak bőre alatt. Csak a fekete hajszálak tűntek elő a homlokból régi színükben, röggökkel keveredve.

– Ismered? – kérdezte a tolmács.

– Nem! – nyögte Kató.

– Nézd meg jól!

– Nem. Nem! – sikoltotta Kató. Kiugrott a gödörből. Lába megcsúszott, szinte belesüppedt a halott hasába. Gyorsan elsóhajtott egy Miatyánkot.

A tiszt ismét süvöltött valamit.

– Hé! – bökött a tolmács a boltosra. – Nézd meg te is! Ismered?

A boltos félve odafordította a tekintetét. Alig tudta kinyögni:

– Nem.

Már rohant is a bokrok felé.

A katonák jót nevettek.

– És itt mi van? – bökött a tolmács, a másik, a hosszúkás, kisebb gödörre.

Kató véres, mocskos kezeit a kötényébe törülgette.

Agyában ott károgtak a csókák.

Mellén még mindig dörömbölt a fekete legény.

– Itt mi van? – érdeklődött a tolmács.

– Semmi – felelte Kató.

Az egyik katona belevágta szuronyát a kisebbik gödörbe. Majd még egy helyen, és ismét másikon. Ahogy visszahúzta, megvizsgálták a bajonett hegyét.

A tiszt ismét kérdezett valamit.

– Mit ástál ide? Gyorsan, ki vele! – parancsolt a tolmács.

– Semmit – nyögte Kató.

Ujjai hegyén megalvadt a vér, tenyerét felmarta behasadozott körme recéje.

A lelke, mint a dér.

– Ne hazudj! – ordított a tolmács.

Kató megrémült. Mi lesz, ha találnak valamit, s elkezdik bolygatni az erdőt. Behálózják, végigjárják az egész Hegyet, végig a harminc kilométeren. És megtalálják a legényt. Sebesülten még nem érhetett messzire.

– Ki vele! Mit ástál ide?

– Semmit... – válaszolta Kató – a magzatomat akartam ide temetni. Mert a Dörgös Alfréd csúfságot tett velem. Megerőszakolt. Meggyalázott. Felcsinált. Nem kívántam magamnak az ő gyereket. Ráadásul rám törtek az asszonyok, rugdostak, cibáltak. Elvetéltem, azért bujkáltam itt a kunyhóban.

Tüske Kató eldadogta a történetét, azt is, hogy megátkozta a Hegyet, azt is, hogy süketek voltak a többiek, hogy ide menekült, itt meg egy halottat talált. Csak a sebesültről nem beszélt, bár magában félt, hogy megtalálták őt is, hogy éppen a feketeszemű árulta el a kunyhó helyét.

A tolmács hosszan magyarázott a tisztnek, majd megkérdezte:

– Hol van most az a gyerek?

Kató hallgatott. Bánta az előbbi füllentést, törte a fejét, mit is hazudjon.

– Hol van?

– A vécében – nyögte ki. – Otthon a vécében, oda süllyesztettem bele. Melléje dobtam a sárkefét.

A katonák hátrakötözték Kató kezét. Elindultak a bokrok, a fák között.

A sír a félig kihantolt halottal takaratlan ott maradt.

Ketten előreszegezett puskával lépdeltek Kató háta mögött.

A fény elől nyüvek menekültek a bomló test alatt.

Fejős:

„Vannak dolgok, amiket az ember sosem tud lesúrolni magáról. Még most is felfordul a gyomrom, ha rágondolok. Szuronyok közt hozták a Katót az erdőből, mint a hétprobás gonosztevőt. Olyan volt, akár a karnyi vasakkal körbeka-lickázott kismadár. Aztán a pártszolgálatos boltos és a tolmács előhívott engem és a Fekete Márton bácsit. Kezünkbe adtak két vödört, és ránk parancsoltak, merjük ki a Katinka klozetjét. Nem tudtam mire vélni a dolgot. Undorodtam attól a munkától, de az emberek egy része engedelmességre termett, és én a vitát feleslegesnek tartottam. Hiszen mindenki tudja: »az erősebb kutya... « érvényesül.

A Kató kint gubbasztott a tornácon, mint egy beteg madár.

Két katona állt mellettünk, s orrukát befogva nézték a leborogatott szart. A német tiszt másod- vagy harmadmagával kiült az erdő szélső fái alá. Valami kerek dolog akadt a vödörbe, először még azt hittem, akna, bomba lehet. Kiöntöttem. Az egyik katona intett, hozzak vizet. Leborítottam vele. Annak gömbnek a fele volt, amiről a Tanító mesélte a gyerekeknek, hogy rajta van az egész világ. Később döbbsentem rá, éppen ilyen volt ez a háború, a fél világot összeszarozták semmiért. Akkor nem járhatott ilyen bolondságokon az eszem, mert a katonák intettek, hogy merjünk tovább. Kerestük a világ másik felét is, de nem találtunk mást csak egy kopott gyökerkefét. A golyót agyonöntözték vízzel, azután a tiszt elé vitték. Rajta folyók, hegyek, országok, nemzetek.

A Katinkát is odavezették, olyan volt, akár egy lelőtt madár. Szája tátva. Keze lógott, mint elszáradt faág.”

A tolmács faggatózott:

– Mi ez?

– Az én fiam – felelte Kató.

– Dehogy is, ez a Tanító úr földgömbjének egyik fele. – morogta Fejős. A tiszt köpött egyet. Pontosan rá a glóbuszra.

– Ne köpd le a gyermekemet! – nyüsztette Kató, és meresztgette beszakadt, véres körmeit. Egy katona figyelmeztetőn felemelte a fegyverét.

A tolmács fordított.

– Mióta a Dörgös Alfréd leteperzte, ilyen keveredett szegény – magyarázta Fejős.

– Attól félt, hogy teherbe esett – toldta meg a Fekete Márton. – Mi is azt hittük, hiszen egyik napról a másikra megnőtt a hasa.

– Megátkozta az egész Hegyet, azt kívánta, hogy mind elpusztuljunk – kiáltott közbe Zsöndöcsné. – Mindannyiunkat el akar veszejteni. Megbabonázta az állatainkat. Szemével verte a gyerekeinket...

Kató meg felkapta a koszos, mocskos földgolyót, a kötényébe csomagolta, és a hasához fogta.

– Nem adom, ez az én porontyom. Az én testemből szakadt. Csak én te-methetem el. Ez itt az én gyermekem, a Dörgös Alfréd szégyene.

A tolmács hosszan magyarázott a főnökének.

A tiszt újból köpött.

– Es ist Narr.

– Bolond az egész banda – röhögött a tolmács és mondott még valamit németül, a katonák mind röhögtek vele.

Csak később árulta el a Szüle Géza, hogy azt beszélték: a kur...tól elment a nő (mármint a Kató) esze.

Fejős:

„A Katinka elfutott a félgolyóval. Hagyták. Senki se szólt utána. A Hegy fölött árnyékszék szagot cipelt a szél. A katonák felsorakoztak, és indultak ismét az erdőt járni. Másnap még a faluból is érkezett egy szakasz és egészen Sokoróig végigkutatták a Bakony rengetegét.

A tiszt a „vécévízit” után a Tanító úr kölnijében mosott kezét.

A Katinka terhességéről nem beszéltek azután a Hegyen. Még az asszonyok sem. Csak Zsöndöcsné hajtogatta, hogy az átok továbbra is közöttünk él és az összes bajunk oka a Tüske Kató. De az ő szava, ha nem kevergett körülötte az asszonycsapat, annyit ért csak mint egy magányos csóka káromgása. Hogy miért kötötte azt a fát a hasára és miképp került a vécébe, az sokáig a Katinka titka maradt. Három éve talán, hogy néhány pohár bor mellett nekem elmesélte, akkor már ő is csak nevetett a történeten.”

Tüske Kató sokáig tisztogatta, mosta a gömböt. Vissza akarta tenni a helyére. De más lett, mint azelőtt. A fekete festék, melyről a Tanító azt állította, hogy országhatár, szétfolyt, néhol egész sötét foltokat ütött, másutt a tenger kékje szivárgott rá a városokra, befedte, elborította őket. Kiapadtak a

folyók, meglilultak a hegyek. Kató óvta, féltette, rongyokba csomagolta, busgatta azt a cifra világot. Reggel észrevette, hogy piros kendője a nedves fán eltörölhetetlen nyomot hagyott. Országok voltak a piros paca alatt. S a folt terjedt tovább. Este, mialatt a pincében fészkelte magának fekhelyet, ismét felöltött benne a Zsöndöcs Pali, aki rá bízta mind a két gyermekét. Azután eszébe jutott a fekete szemű, fekete hajú sebesült. Ha eldördültek a fegyverek, mindkettőt siratta. Hiszen olyan szörnyű a háború, lelőhetik, megölhetik, elfoghatják őket bármikor.

Belülről nem volt retesz a pinceajtón. Esténként a létrát vette el a lejáró elől.

Megvoltak a tervei.

Törjék nyakukat a nyavalyás fritzek, ha bántani akarják őt.

Ha éppen őt akarják bántani.

Bevarasodtak lassan az ujjbegyei.

Zsöndöcsné:

„Egyik napon Zomboriné, ahogy a visszeres lába bírta, úgy futotta végig a Hegyet. »Elmentek a németek! Elmentek a németek!«

Azonnal hívtam a gyerekeket: »Be kellene hozni öregapátokat. Úgyis mindig reszket.«

Hiába adtam rá az uram kék kabátját, a lópokrócot. Vastagon betakar-tam, de csak vacogott. A németek látták ugyan néha, hogy a pincében ücsö-rög. Mivel öreg volt, nem törődtek vele. Azt hihették, hogy senkije sincs, pe-dig naponként ételt és pálinkát küldtem neki. Nem hiányolt mást csak a kenye-ret és a reggeli felest. Ha azt nem kapott, akkor mást sem evett, csak firkált a földre, maga elé. A verebek teljesen átszoktak a pincéhez. A bejárat bal olda-lán, ahol a partoldalt elmosta a víz, egy hasadéknál, röpködtek be- és kifele.

Azon a fagyos decemberi reggel Zomboriné hozta a hírt, hogy elmentek a németek.

Rögtön ugrasztottam a gyerekeket: »Be kellene hozni öregapátokat, úgyis mindig fázik.«

Toltam a tragacsot, útközben láttam, hogy a madarak tollukat borzolva gubbasztanak a fákon. Rosszat sejtettem, siettem is, amennyire a lábam bírta. Már teljesen hideg volt az após. A keze megderesedett. Kigomboltam az ingét, dörgöltem a mellét pálinkával. Hiába. Elszállt belőle a lélek. Letérdeltem, gyorsan elhadartam egy Miatyánkot, Üdvözlégyet.”

Fejős:

„Az öreg Zsöndöcs megfagyott a pincesoron. A pipát alig lehetett kife-szíteni a fogai közül. Arcán, akár a friss hó, kiütközött a fehér borosta. Felöl-

töztetni is nehezen lehetett. Ráadásul Dörgös Alfréd nem ment el koporsóért. Azt állította, bent a városban sincs már; ott is az a regula, hogy meztelenül, közös sírba temetik a halottakat. Így aztán Zsöndöcsék pajtájáról feszegettem le néhány gyalulatlan deszkát. Szerencsére jól megtartották a szöveget. A fejját könnyebb volt kifaragni. Az erdőn mindig akadt neki való. Azt kinagyoltam, a vonószéken formára hoztam, meggyalultam. A végét fejszével kihegyeztem. Összeillesztettem. Két szög elég volt az egészhez. A betűket kátránnyal irtam. Azt nem mosta el az eső. Csak akkor volt nehéz kivenni őket, amikor egy-két év múltán megszőrkült a fa. De addigra mindenki megtanulta, ki nyugszik a kereszt alatt.

A Hegynek az erdőszélben, domboldalban van a temetője. Nem tudom, milyen régi. Sokkal több volt ott a kereszt, mint a Hegyen az élő. Néhol, csak egy kis halom jelezte a gaz között, hogy valaki nyugszik ott. Az öreg Zsöndöcs, már jóval előbb a kerítés mellett nézett magának helyet. Ott feküdt a felesége is.

Az esperest a betegség teljesen ágynak döntötte. De megígérte Zsöndöcsnének, hogy otthon, a szobájában elmondja a búcsúztatót.

Már kiástuk a sírt, amikor ismét beállítottak a németek, hárman vagy négyen a régiek közül, a többi új. Mögöttük csóválta farkát a falusi boltos is. Aligha jutottak el Bicskéig. Pedig a tolmács azt mondogatta pár nappal előbb, hogy elkezdődik az ellentámadás, és karácsonykor Moszkvában teliaggatják orosz partizánokkal a fenyveseket.

Zsöndöcsékhez a gyász miatt nem szállásoltak katonákat. Hozzám viszont négy is került. Alig, hogy lerakodtak, elkezdték a pincesoron és az erdőben a kutakodást; katonaszökevényeket kerestek vagy csak az éberségüket akarták edzeni? Nem tudom.

Fél háromkor kezdődött a temetés. Úgy illett volna, hogy fekete ruhát vegyek, de azt már rég eldugtam. Csak a Fekete Marcinak mutattam meg hova, hogy ha valami baj érne, tudják, mibe öltöztessenek. Mindig harangszóval kísértük ki a halottakat. Akkor is ott állt a lábnál az egyik Ármin fiú. Hármat se kongathatott, már elzavarták a németek. Nem volt nehéz az öreg Zsöndöcs, mi, vivők hatan könnyen lépkedtünk vele. Az asszonyok nem sajnálták a könnyeiket. Zokogásuk talán messzebbre elhallatszott, mint a kicsiny harang vékonyka szava. Ha nem látom, nem hiszem, de még a fél szememnek is alig. Mihelyt kiértünk a házból, az öreg Zsöndöcs durva deszkaládáját körbecsírípték a verebek.

A németek még a cihelődéssel voltak elfoglalva. De kettő vagy három állandóan rajtuk tartotta a szemét. Kikísérték bennünket, egészen a temetőig. Szüle Géza bátyám levette a kalapját és elkezdte az imát. Hangját hamarosan

zúgás nyomta el. S még addig se jutottunk, hogy „áldott legyen a te országod”, amikor mordult az ég. Hasas bombázók húztak el a fejünk felett. A Hegy közepén kelepelni kezdett egy gépfegyver. Leborultunk a sírok közé. Az asszonyok magukkal rángatták a gyerekeiket. A házak közt sűrűsödött a puskaropogás. Az utolsó repülő visszafordult és egy kört irt le egész alacsonyan, szinte a fejünk felett.

Az öreg Zsöndöcs gyalulatlan deszkaládája ott árválkodott a sír szélén, nem őrizte más, csak a Szent Mihály lova. Mi fejünket a földbe fúrva folytattuk immár magunkért az imát.

Háromszor körözött fent repülőgép, háromszor feleseltek egymással a fegyverek. Aztán a harmadik kör után sivitás és robbanás rázta meg a levegőt. Az asszonyokban elállt a zokogás... Csak lapultunk csengő fülekkel, szinte a földdel egybesimulva, talán öt, talán tíz percig, akkor ott Isten segédelmét kérve, nagy alázattal megbántuk minden vétünkét. Aztán Szüle Géza bátyám felállt, leverte nadrágjáról a port, és újból elkezdte a Miatyánkot. Egy hosszú kötélén örökös vermébe engedték az öreg Zsöndöcsöt. Gyorsan elhantoltuk, úgy, ahogy. Kurta-furcsa temetés volt, pap nélkül, kántortanító, ministráns nélkül, mi élők is alig vártuk, hogy a következő halottért mondott imának vége legyen.

A Fekete Marci felegyenesedett a térdelésből, és szaladni kezdett a Hegy felé. Mintha vezényszóra tennénk, lódultunk utána mind. Az öreg Zsöndöcs gyalulatlan deszkaládájában, rosszul hantolt sírjában nemsokára egyedül maradt, nem vigyázta, nem siratta más, csak a Vendel meg a Pál gyerek. De én is úgy voltam, mint a többiek. Oly közeli, s olyan nagy volt ez a robbanás, hogy azt hittem, elvitte az egész Hegyet.

Elöl a Fekete Marci szaladt, nem bírta soká. Nekitámaszkodott az egyik fa derekának, s onnét zihálta: »Csak menjetek, siessetek!«

Mire az erdőszélre értünk, Dörgös Alfréd, aki csonka lábával is lépett vagy másfél métereset, mindannyiunkat megelőzött. Elöttem Zsöndöcsné és a szomszédasszonya szaladt. A Hegy közepe táján nagy volt a kavargás. Rohangáltak a németek. Ármin Béla tömésből vert háza térdre rogyott. Elköltözött mellőle a harangláb, csak egy lyuk mutatta, hogy hol állt a ház első fala, két ablaka. Árminné, nyomában a gyerekeivel, sietett a romok felé. S mi is utána, immár lassabban, csöndesen. Sajnálkozva néztük szegény asszonyt, mint próbál bemászni a leomlott ajtón, míg el nem kergették onnét a katonák. Árminné leült az épen maradt vályúra, és megkövesedett szemekkel nézte az összedőlt házat. A Katinka lépett oda hozzá felrázni, vigasztalni. Aztán köréje sereglettünk mindannyian.”

Mindünket meglegyintett a romlás szelleme.

Egy régi ház romba dőlt, odalett.

Háborús sebet kapott a Hegy.

Kató úgy érezte, valamit tennie, mondania kellene.

– Nálam, a szobámban megférnek maguk is, legalább nem tolakszanak be újra a németek – ajánlotta Tüske Kató.

– Jaj mi lesz, jaj mi lesz velünk – siránkozott Ihász né.

– Ne nyavalyogjatok, nem az egész Hegy dőlt össze, láttátok volna az ágyúgyárból mi lett – nyilatkozta ki Dörgös Alfréd.

Fekete Marci a saját portájukat kerülgette, az is kapott egy-két repeszt.

Fejős keresett egy baltát, s kifeszítette vele az Árminék házán a hátsó ablakot. Felnőtt nem fért rajta be, csak az egyik gyerek. Az adogatta ki az apróbb holmikat. Lassan Árminné is hangjára talált:

– Még az a szerencse, hogy az almárium megmaradt, abban volt mindenünk – sóhajtott.

A hegyiek, ahogy voltak, jobbára ünneplőben nekiálltak eldobálni a tömésdarabokat, félretolni a nádnyalábokat, így az ajtó is kinyílt. Fél óra se telt bele, és a megmaradt holmi, kint állt az udvaron: az almárium, a behorpadt vizesvödör, két ágy, egy szentkép, egy szekrény, igaz, ajtaja nélkül, vasfazék. Némi aprópénz, kevés zsír, egy fél kenyér. Nem messze a háztól a gyerekek megtaláltak három kanalat.

– Majd jöjjön át Árminné, ha ezek nem lesznek a házaamnál! – mutatott a távolban sürgölődő németek felé Dörgös Alfréd. – Adok szalonnát, liszt is jut talán.

– Nekem is akad valamim, ha más nem, egy-két tyúk, jól tojik még – kontrázott rá a Fejős.

Aztán ajánlgattak ezt-azt mások is.

Árminné csak kábán, kissé közömbösen mondogatta a köszönömöt, s vont a húzta magához a két gyereket.

A hátsó szoba falai álltak még ugyan, de lakni benne, főként télen, nem lehetett. Végül Árminné hagyta, hogy Kató magával vigye. A nyalábjában szentképet, s két ágyruhát cipelt, mintha azok lettek volna, s talán azok is voltak számára a megmaradtból a legértékesebbek.

Fejős:

„Jó egy óra is eltelt, mire visszaballagtunk a temetőbe, és végre annak rendje s módja szerint elföldeltük az öreg Zsöndöcsöt. Életében is békés volt szegény, így azután holtában sem háborgott a késlekedés miatt. Aznap délután

a németek is temettek. Két katonát. Közvetlen a pléh Krisztus tövébe. Míg el nem felejttem, még a leesett harangot is elrekvirálták tőlünk. Berakták a kápolnába a löszereik közé. Mindenünkkel úgy bántak, mintha öröktől az övék volna. Csak a falusi boltos hóbörögte néha: »Magyarnak s németnek közös az istene. Heil Hitler! Éljen Szálasi!«”

Kató:

„Magamhoz csöditettem Árminékat, nem is töprengtem azon, hogy elférünk-e, hogy én már úgy megszoktam a sokéves magányt, mint madár a tollát. De azt éreztem akkor: segíteni kell. Csak Árminné láttam és a gyerekeket.”

Dörgös:

„Adtam az Ármin pereputtynak annyi krumplit, lisztet, hogy azzal kihúzhatták a telet. Még egy tábla szalonnát is előástam nekik, pedig akkortájt az már aranyat ért. A szemét németekre haragudtam leginkább, hiszen azért bombázták a Hegyet, mert ők rálőttek a repülőkre.”

Zsöndöcsné:

„Az apósomat eltemettem. Imáimat elmondtam, könnyeimet elsírtam. Házunkba beköltözött a gyász. A hegyiek mind azt hitték, hogy azzal az egy bombával örökre elkészönt tőlünk a gonosz. Pedig az Átokkátó rontása tovább ölte, pusztította a Hegyet. Először meghalt a Koldár János. Később Dörgös Alfréd is majd odalett. Az após is élhetett volna még, ha nem a hideg pincében talál rá a dér. Ármin Béla háza ledőlt. Két délután temetgettük a bombatölcsért, talicskáltuk a romot. A Tüske Kató, miután a sátán kivette belőle gyermekét, szint váltott, igyekezett jóvátenni vétkeit. Magához édesgette az Árminékat is. De az átka maradt. Kihalásra, pusztulásra ítélte a Hegyet.”

Az asztal kikerült a tornácra. S így elfért a kicsiny szobában a két ágy. Egyikben aludt Árminné és a Miksa. A konyhában Kató és az Andris, a kisebbik Ármin gyerek.

Kató néha éjjel felijedt a szokatlan szuszogásra.

Pillanatokig a Pált vagy a sebesültet kereste.

Egyszerre két férfi tanyázott a szívében.

Az egyiket szerette, a másikat féltette.

Árminné gyorsan feltalálta önmagát. Bújta, járta az összeomlott házát, s csakhamar Kató udvarára hordott minden mozdíthatót: félbetört szarufát, korhadozó fűrészbakot, horpadt lavórt.

Tüske Kató örült, hogy a házába már nem fértek be a katonák.

Kató:

„Az új németek már mások voltak, mint a régiek. Ezek szuronyokkal döfködtek a földet, a szemétdombot, megmázták a padlást, végigkocogtatták a pincekövet. Rekviráltak mindent. Nálam is megtaláltak egy lábosnyi zsírt, a kék ünneplő ruhámat, amit a gerenda mögé rejtettem el.”

Fejős:

„Pontosan nem emlékszem, 1944. november végén vagy inkább már decemberben összetertették a leventéket. Talán tízen is lehettek, szorgalmasan gyakorlatoztak a háború alatt is, tették, amit mondott a parancsnokuk.

A boltos az iskola előtti gesztenyefánál azt handabandázta nekik: »Jelentkezzetek katonának a frontra, ezt kívánja tőletek a haza. Ha ezt nem teszitek, munkaszolgálatosok lesztek, mehettek bunkerokat ásni.«

Ezek a 16-20 éves siheder legénykék, akik a háborúból még csak a távoli dörgést, a sztalinorgonák fényét ismerték, azt hitték, a front is játék csupán, mint a leventegyakorlatok. Egybeterelték őket azzal a nessel, hogy öszszevont kiképzés lesz nekik Nyúlon.

A Zomboriné, akinek két leventekorú fia volt, gyorsan leugrott Dombfaluba a malacherélő cserkészparancsnokhoz és kérte, legalább hagyják otthon az egyiket, mert nagyon kell nekik a férfierő. De nem találta otthon a lófelcsert, mert az már elvonult a falusi különítménnyel. Miután tőlünk is elmaszírozott a megrémült csapat, hirtelen csendes lett a Hegy, még az itthon hagyott kisebbek is meghúzták magukat. Csak az asszonyok sópánkodtak, nagyobb volt a sírás-rívás, mint amikor a férfiakat hívták be a frontra. Pár héttig csak annyit tudtunk róluk, hogy Nyúlon táboroznak.

Három suttyó kölyök hazaszökött karácsonyra, azok mesélték, hogy az a hír járja: viszik őket Németországba, és ott kiképzik őket légháritósoknak vagy minek. Minden asszony jajveszékelt, mind a fiáért akart rohanni, csak hogy a Hegyen lévő német katonák, miután megtudták, mi a baj, elállták az utat. Aznap szenteste volt, s a kisebb leányok, akik mit sem értettek a nagy felfordulásból, régi szokás szerint nekiindultak mendikálni. De a »Fel nagy öröme...« hamisan szólt. Katonák járőröztek az utcán. Hazakergették az énekelni induló apróságokat. Az ablakokat befedették, a gyertyákat eloltatták. Fekete volt a karácsony, nem örülhetünk a kis Jézus születésének.

A három szökött leventét karácsony másnapján a nyilas boltos vette elő. Addig rémisztgette, tüzelte őket, míg ketten, az alig 19 éves Tóth Jenő és a parragokbeli Göde Karcsi „önkéntesen” jelentkeztek katonának. Szegény Tóth Jánosné, akinek az ura is a fronton volt, teljesen elmagányosodott, mert a másik fia, a Béla meg a leventék között ragadt.”

Zsöndöcsné:

„Nem volt elég, hogy elvitték a férfiainkat, elrabolták a gyermekeket is. Nekünk meg tankcsapdát, lövőárkot kellett ásni, gödröket temetni. A háború leigázta a Hegyet.”

Fejős:

„Fekete, szomorú lett a karácsony. A kutya nem bírta az új katonák szagát, újból az istállóba csuktam be, a szénabedobón keresztül békítgettem és dobtam le neki valami élelmet, onnét eresztettem le egy rossz vödörben vizet.

Ha idegenek jönnek a házukba, már mi sem vagyunk többé önmagunk. Alkalmazkodnunk, tűrnünk kell.”

Kató:

„A csillagszórást a Dörgös Alfréd látta csupán, de szikrái mindannyiunkat megperzseltek egy kicsit.”

Fejős:

„A Dörgöst, lófogatos ember lévén, többször kivezényelték a németek. Akkor is kiadták neki, hogy ismét a városba kell menni, lőszerért. Nem indult igazán örömmel, csakhogy puskával mutatták neki az utat. Két katona kísért. A többit már ő mesélte, néha röhögve, néha átkozódva.

Amikor visszafele poroszkáltak megrakottan, egyszerre megszólalt a domboldal, négy vagy öt puskából is lőtték őket a Horgas partjairól. Dörgös, (neki már mindig ilyen szerencséje volt a halállal) azonnal lehemperegőzött a kocsiról, s bekúszott a mély árokba, ott visszamászott a kanyarig, és meglapult. A két katona behúzódott a kocsi mögé, védték a szállítmányukat. Sűrűn röpködtek a golyók ide-oda. Azután (ahogy a Hőbőri mesélte néha átkozódva, néha röhögve) egyszer csak valamelyik lőszeres láda vagy akna találatot kapott, szikraeső és egy hatalmas dörrenés szakította rájuk az eget; s mire az apró csoportok is földre értek, már nem volt se ló, se kocs, se lőszer, se út, se német katonák.

Az Alfréd meg miután elhallgatott a fegyverzaj, még lapult egy kicsit, majd az árokban lebukva szaporázni kezdett a Hegy felé.

Még a csuklása is alig állt el, a németek máris vallasni kezdték: kivel találkozott, a faluban, kikkel beszélt. De az Alfréd semmit nem tudott, csak a lovai elvesztése miatt morgolódozott. Aztán a katonák összesereglettek a Hegy közepén, s négyesével járni kezdték a házakat. Mindenhova bebújtak. Átszurkálták a szalmakazlakat, betörték az üres hordók oldalát. Az egyik pincében megtalálták azt a Zombori gyereket, akiről korábban mind azt hittük, hogy katonának állt.

Én mutogattam nekik, hogy az istállóba ne menjenek, mert csak a kutya van ott. Rám se bagóztak. Félrelöktek, s betörték az ajtót. És talán említettem

már, a Szultán messziről megérezte a vérszagot. Próbáltam csitítani, de a bezártság elvette az eszét. Puskával könnyű egy védtelen állat ellen, legyen az bármilyen vad is. Ugrás közben érte a lövés. El se érte a németet.

A kiskertben temettem el. Mit vétett nekik az a szegény pára? Vagy mit vétettem nekik én, mit vétett a Szüle Géza, akinek a füstölőjéből lekasztották az öt szál kolbászt? A Ihász Mátyásnál kiütötték az ablakot, újságpapírral foltozta be szegény. A Szakács Rudolfnál oldalba rugdalták a tehenet. Délután egy pantallós német is érkezett a városi parancsnokságról. Mindannyiunkat kicitáltak a kúthoz, a tiszt azt üvöltözte, megbüntetnek mindenkit, mert csak innét juthatott ki a lőszerszállítás híre.

A Dörgős nem hagyta szó nélkül. Közbevágtott: »Hányszor mondjam el, végigjöttem a fél városon, Megyeren, a Borsóhelyi úton, majd Dombfalun, sok emberrel találkoztunk, és akinek egy csöppnyi esze volt, az sejtette, hogy nem lekvárt őriz a ládáiban a két katona. Az én két lovam döglött meg, azok helyett adjanak másikat.«

De ezt már annyiszor hallották, hogy a tolmács nem is fordította a szöveget.

A boltos peckesen járta a megrémített Hegyet. Másnap a városból, a faluból még egy századnyi katona érkezett. Bekerítették a nagyverdő egy darabját, akár körvadászaton a nyulakat. Négy bujkálót – katonát? leventét? zsidót? – fogtak el három nap alatt. »Újévkor agyonlövik őket« hirdette a boltos. Néha pedig nekünk támadt: »Rohadt, sunyi parasztok vagytok, rejtegetitek az ellenséget. De mi győzni fogunk! Szibériáig kergetjük az oroszokat. Ott fagynak majd meg a saját földjükön, mind egy szálig. Írmagjuk se marad.«

Megkönnyeztem azt a kutyát. Jó emberismerő volt, érezte, mikor van baj, ki a gonosz. Megisírtam a Szultánt, mert társam volt, és én nem tudtam megvédeni őt.

Kató:

„Akadtak békésebb napok. Az egyik Zombori fiú törrel három nyulat is fogott. Az anyja küldött át belőle Árminéknak. Vadasnak főztük meg. Nem tudom, ettem-e, eszek-e életemben olyan jóízűt. A Fejős kutyáját sajnáltam nagyon, másokat megugatott, de engem a kertben is békén hagyott. Megmarta a Dörgőst, amikor azt a csúfságot művelte velem, és a Szultán kergette szét az asszonyokat is, amikor összeesküdtek ellenem. Vittem a Fejősnek egy liter bort, mert láttam rajta, igen odavan. Nem az ital hiányzott neki, hanem a jó szó, akárcsak nekem annak idején.”

Dörgős:

„Bánta a rosseb a németeket, csakhogy nekem a két lovam is odalett. Szóltam a nyilas boltosnak, szerezzon helyette vagy térítsék meg a káromat.

Kiröhögött. Erre aztán ajánlottam neki, nyalja csak fényesre a németek hátsóját. Végül nem tizedelték meg a Hegyet, nem irtották ki a falut, hanem a Fejős vadkutyáján álltak bosszút. Azt már én is kétszer próbáltam bezabáltatni, egyszer méreggel, egyszer szeges szalonnával, de az a dög csak azt ette meg, ami futott vagy azt, amit a gazdája rakott elé. Én mindig csak egyfajta állatot becsültem, a lovat. Sose értettem a Fejős kutyamániáját.”

Reszketett a Hegy

Zsöndöcsné:

„Aprószentekkor, hogy a következő év bőséges legyen, régi szokás szerint egy véka búzát és egy patkót raktam az asztal alá. De a rontás maradt: a németek ránk törték az ajtót, felforgatták az ágyakat, a gabonát elvitték, a jó patkót eldobták. Szilveszterkor és az év első napján kivezényeltek bennünket arra a helyre, ahol a Dörgös Alfréd kocsija németestül felrobbant. Ásóval, lapáttal kellett összekapargatnunk a ló- és emberdarabokat, a fagyos földet el- egyengetnünk. Nincs megírva sehol, én akkor is tudtam: az esztendő kezdetén aknák helyét temetni, az nagyon rosszat jelent. Azt, hogy egész esztendőben mást se teszünk, csak másoknak dolgozunk.

Ráadásul újév napján már pitymallatkor mentem a kútra, hát nem jött az Árminné is és azon nyomban boldogságot, szerencsét kívánt nekem. Na, nem is került el a baj. Hat libám volt, de mi csak kettőt ettünk meg belőle. A többi mind másé lett. Egy eltűnt. A másikat a szemem láttára csapták agyon a katonák, s rám parancsoltak, pucoljam és süssem meg nekik. Még a gyerekeknek se mertem lopni belőle. Pedig néha rémülten láttam, hogy a nagyobbiknak a haragtól már lángol a szeme. A kisebbik meg csak kérdezgette: »Miért nem eszünk mi is libahúst, édesanyám?« Megszidtam, hogy mindig a hasán jár az esze. Az uramról nem jött semmi hír, azt se tudtam, él-e, hal-e.”

Dörgös:

„Háromszor is megkerestem a németeket, hogy térítsék meg a káromat, a paripáimat, a kocsimat. Az a pökhendi tiszt ajtót mutatott. Sose derült ki, hogy kik vártak bennünket a Horgas oldalán, szökött katonák, partizánok vagy előre- küldött oroszok. Mindenesetre nekem két szép lovam odalett. A két tehenet kel- lett befognom szénát hordani. Még üresen is nehéz volt nekik az ökrösszekér.”

Fejős:

„A Tóth Jánosné sötétben járt a kútra. Egyszer kifigyeltem, mert meg- hallottam, hogy csikordul a kötél alatt a kerék. Kíváncsi voltam, ki lehet az éjszakai vízhúzó. Hát a Tóthné fordult háromszor is. Talán mosni készült... nem tudom, hiszen csak néhány baromfija volt neki, az ura a fronton, a gye- rekeit meg elrabolták a németek, egyiket katonának, a másikat leventének haj- tották, addig az ő dolguk volt a vízhordás. Tóthné vállla hajlott a két tele vő- dör alatt, árnyékát megnyújtotta a holdsugár.”

Kató hetente egyszer lement a faluba. Petrót vett, pertligumit keresett, ám igazából a postáért loholt.

De neki nem jött újból ibolyás levél. A boltban áru helyett rossz hírek- kel volt tele a polc.

Fiú:

„Fogalmam sincs: mit csinálhattak akkortájt a kisebb gyerekek?”

Fejős:

„A gyerekeknek játék volt a háború, husángokat vágtak, puska- s szu- ronyformájúra faragták őket, s, ahogy a németektől ellesték, masíroztak, ran- daliroztak a Hegyen. »Halt!« »Hende auf!« Egyikük-másikuk még alig eresz- tette el az anyja csecset, s már ölésre állt kezében a bot. A bujóciska, a kari- kázás, a rongylabda mind feledésbe merült.”

Zsöndöcsné:

„Ahogy a tankcsapdát ástuk, megrándult a derekam. Négy napig nyom- tam vele az ágyat. Pálinka kannyával kenegtettem. A nagyobbik fiam kiment helyettem, »játszásiból« földet hordani. Másnap már nem engedtem, mert azt mesélte: halottakat találtak hazafelé, és azokat is velük temették el.”

Tüske Kató elfigyelgette a két Ármin gyereket. Neki mikor lesz három- négy szép, szálas, fia vagy lánya, kékszemű, fonott hajú. Meghal a háborúban mind a férfinép. A nőket felfalja a rettegés.

Kató szemében könnyharmat ült. Búsongott. Neki örökre vége már? Minden reménye megkövült. Elment a sebesült, nem jött a Pál.

De hiszen a hó még mindig fehér – gondolta bizakodva. Az erdő is ott áll a Hegy fölött. Fái, mint óriás nyársak, őrzik földjüket. Makkok pattannak a tölgyek között.

A Hegy, mint régen, éppen olyan magas. A hó már befedte a bombák, a rob- banás okozta sebet. A nap elolvasztja ismét a havat. Tavasz követi újból a telet.

Csak az állatok és emberek veszítették, veszejtették el régi önmagukat. A vaddisznók beásták magukat a földbe, felettük gyökerek. Az őzek elbujdos- tak az állandó zargatás miatt. Mókusok helyett katonák szökeltek a fák kö- zött. És Istent dicsérni, más népet gyalázni, magukat alázni bezárkóztak ön- magukba a gyarló hegyiek.

Kint az udvaron a Miksa és az András a későn lehullott fehér havon egy hóembert görgetett. Vékony, csenevész lett a törzse, a feje üres.

Tüske Kató nézte az Ármin gyerekeket, akik fázós kezüket fujkálva kör- bejárták a csupasz hószobrot. Igazán még semmire sem hasonlított, még le- hetett volna belőle katona éppúgy, mint szökevény, lehetett volna magyar, né- met, orosz, élő és halott. Kató kikapott a tűzhelyből egy ágat. Jó kormosat, s kiment a hóemberhez, fekete haját, csillagszemét rajzolt neki. Orrának nem

jutott sárgarépa, csak egy kóródarab. Régi bekecsről lettek a gombjai. De még mindig nem volt szíve. Kató bement, sokáig keresgélt a rongyok között, míg megtalálta a lánykori köténye színes foltját. Kis lyukat vágjt a hóember mellén, odadugta a piros rongydarabot.

– Jaj de szép! Jaj de szép! – ujjongtak fiúk. Hogy meg ne fázzék, fejére a Kató apjának koszos kalapját tették. Hogy hó ne lepje, kabátját is ráterítették.

– Puskája még nincs! – kiabáltak a gyerekek.

– Puskája nem is lesz. Az a patakparton volt, a halott mellett. A fekete legény megtalálta, és neki nem a csók, hanem a puska kellett – suttogetta önmagának Kató.

Fejős:

„A háború megsebezte a nyugalmas Hegyet. Először, amikor a bomba Árminék házát lerombolta, másodjára, amikor Dörgös Alfréd felküldte az égre a harmadik Göncölszekeret.”

Zsöndöcsné:

„A baj nem jár egyedül. Nagy szél kerekedett s kifordította sarkából a kaput. A Fejöst hívtam, hogy szegelje meg. A sógorasszonyom az egyik tejjellesszájú némettel már az utcán is nyíltan mutatkozott. Nevetve korzóztak végig a Hegyen. Elsötétítettem az ablakot, hogy minél kevesebb jusson hozzánk be a külső gonoszszágból. A szomszédasszonyommal lekóboroltunk a Dombfaluba, hogy beválsuk az élelmiszerjegyet. A boltnál valaki azt híresztelte, az oroszok Pestről már elvitték az összes gyereket. A nőket mind megerőszakolják, puskacsövet dugnak beléjük, majd elsütik. A boltosné azzal rémítgetett, hogy rőzsével rakják majd körbe az egész Hegyet, ránk gyűjtják, és azt, aki szökni próbál, lelövik. A harmadik kijelentette: a porontyainkat lovak után kötik, addig vonszoltatják, míg van bennük lélek. Mindenki más borzalomról, kegyetlenségről beszélt. A sátán egyik fia még ott ült a nyakunkon, belenézett a fazekunkba, belefeküdt az ágyunkba, de már a másik is közeledett. Siettem haza, hogy megóvjam az enyéimet.”

Fejős:

„A Zsöndöcsné telilármázta az egész Hegyet. Bizton állította: az oroszok senkit se kímélnek, se öreget, se gyerekeket. A nőket megerőszakolják, a munkabíró férfiakat elhajtják, a házakat felforgatják, a tetőket felperzselik, az erdőket kiegészítik, a Hegyet a földdel egyenlővé teszik. Indultam volna új kutyát szerezni, de a faluból el csak az mehetett, akinek a nyilas boltos engedélyt adott. Bujdosók lettünk a saját földünkön.

Este dárídót csaptak a németek, állítólag visszafoglalták Pestet. Őket vidította a hír. Nekünk semmit nem jelentett. Csak két magyar vigadt velük, a boltos

és a Zsöndöcsné sógorasszonya, a Zsöndöcs Piri. De ők amúgy sem tartoztak köztünk. Az egyik a lelkét adta el, a másik a testét. S az embernek e kettőn kívül mása semmi sincs. A bíróné azt beszélte a faluban, hogy az Alföldön a muszkák kihajtották a pusztába a lányokat, lovas kozákok vágattak körülöttük, éppúgy, mint a barmok körül. Letépték a nők ruháit, s elosztották őket, hogy minden szakasznak jusson egy. A kisebbik húgomra gondoltam, aki apám házában maradt, és könnyeztem a fél szememre. De amikor este részegen hazatértek házamba a németek, elfogadtam a borukat, amit a mi hordónkból szívtak, szorongattam a kezüket, amivel a mi legényeinket ütötték, s dicsértem a parancsolójukat, aki majd előveszi a csodálatos fegyvert, megfordítja a futó hadakat, s megbosszulja húgomat.

Szerettem volna egy új kutyát szerezni, hogy ne legyek annyira egyedül. A Hegyről messze, főleg az én szülőföldemre, az Alföldre, akkor nem mehettem el. Szerettem volna egy karikás ostort fonni, olyan hosszút, amivel elcsiharolhatom a világot. Álomban egész éjjel a húgomat láttam, amint ott kering körbe a pusztán, kergetik az oroszok, s nyomában a hét gyerek. Bizony, ha akkor kéri, hát odaadom értük a másik szemem.”

Lassan készült a védvonal.

Dörgös Alfréd köpködött és morgolódott:

– Szántás ideje van. Lovak nincsenek, teheneiket kell befognom az eke elé. A radai rosseb egye meg ezt az árkot! Hát mi állítsuk meg a tankokat?

– Ne hőbörödj, Alfréd, mert megbánod! – förmedt rá a karszalagos boltos. – Nehoda testvér a faluból „elutaztatott” már két embert, mert kihúzták magukat az erődítés alól.

– Nyalja ki a Nehoda testvéred a seggemet! És te is!

– Ezt nem úszod meg szárazon! Az egész Hegy hallotta szavaidat.

– Tojok rád! – dörmögte Dörgös Alfréd. S ásóját olyan mérgesen csapta a földbe, hogy a nyele belerepedt.

– Wasz? Wasz? – kérdezte az egyik német, aki felneszelt a szóváltásra.

– Wasz a füledbe – hepciáskodott Dörgös Alfréd. És hüvelykujját ökölbe szorított középső és mutatóujja közt kidugva, alkarját emelgetve meg is mutatta mire gondolt.

A hegyiek földbe fúrták tekintetüket, ólommal süketítették fülüket, hogy se látói, se hallói ne legyenek az elhangzottaknak.

A boltos rémülten integetett a németnek, hogy semmi, semmi baj nincs. Azt hazudta: mindenki örül, hogy tankcsapda védi majd a Hegyet.

Fejős:

„Néha utáltuk, néha csodáltuk a Dörgös hatalmas pofáját. Hiszen olyan

jó hallani, ha valaki beszél az ember helyett. Amikor kimondja, amit mi gondolunk, megteszi, amit mi nem merünk.”

Dörgős:

„Nem féltem én tőlük, megnyalhatták a tökömet, csak hát a puska nagy úr. De akkorra már a németek is összeszarták magukat. Futottak, hátulról rugdosták őket az oroszok. Azt hitték, azok a kis gödrök, amiket velünk ásattak, megállítják majd a tankokat.”

Kató elindult az erdő felé. Hátha valami késői gombát talál.

– Halt! – kiáltott rá a német katona –, majd magyarul hozzátette:

– Nem lehet!

Zsöndöcsné:

„Hiába állítottam fel a seprűt a rontás ellen, szinte mindenem odalett. A sógorasszonyom jött a némettel, s megmutatta, hova ástuk el a zsírt, a vetőmagnak szánt búzát, az apósom ezüst óráját, az uram gyűrűjét. Eléjük álltam: »Ne, ne! Itt van a két gyerek!« A sógorasszonyom meg csak nevetett. Mondtam neki: »Meglátod, utolér még a Tüske Kató átka!« De a Piri csak állt, ringatta a farát, és mórlikált. És a német megcsókolta őt, ott, a gyerekeim szeme előtt. Három keresztet vetettem, mert az az ördög csókja volt.”

Kató elindult a Dombfalu felé. Hátha jött levél.

– Halt! – kiáltott rá egy másik német katona. – Nem mehet!

Hidegen fújt a szél.

Fejős:

„Megismertük az őseink robotját. Három tankcsapdát, mellvédeket túrrattak velünk. Az a hír járta, hogy körbeaknásítják a Hegyet, mint egy fontos védvonalat.”

Már ásták a sáncot több mint másfél hete.

Árkok mélyültek. Halmok emelkedtek.

A szurdokot rőzsével hordatták tele.

– Gyere, Kató! – biztatta Árminné. – Nem maradhatsz itthon, mert még megvernek, agyonlőnek vagy más csúfságot művelnek veled. Gyere! A Fekete Marci is kiment már. Pedig tudhatod, beteg.

– Árokkal választjuk el magunktól az erdőt. Pedig az a védelmezőnk, az éltetőnk – szomorkodott Kató. – Árkot építünk a saját lelkünk köré. Elbujdosunk az otthonunkból, letagadjuk a rokonainkat... Hát miféle világ lett ez? Mivé lettünk? És még mivé leszünk?

– Gyere, már nem sok van hátra! Véget ér egyszer ez a háború.

– Közelinek hallom már az ágyúzást – sóhajtott Kató. Még a levelek is reszketnek a fákon.

– Mi majd kibírjuk valahogy. Az urammal mi lehet? Van-e gödör, amibe belebújjon, van-e halom, hogy mögötte meglapuljon? – szífogott Árminné.

– A városból nem sok maradt. A németek az összes hidat, malmot felrobbantották, menekülnek onnét is az emberek. A régi pincéjébe egy orvost fogadott be gyerekestül az öreg Szakács.

– A Szülééknél is oldalazott valaki a pajta felé. Gyanítom, ott építettek valami szűk helyet vagy vájtak gödröt, amibe pár ember belefér. Gyere, menünk kell munkára, kétszer is szóltak a németek! – sürgette Árminné. – Már mindenki ott lehet. Azt mondják, az oroszok lovon járnak. Görbe a lábuk és vért isznak tej helyett.

– Ki tudja? – sóhajtott Kató. – Azok is csak emberek. Nekem már nem árthatnak. Benneteket pedig megvéd a Hegy.

Zsöndöcsné:

„Valahogy híre terjedt, hogy egykettőre itt lesznek az oroszok. Nem kellett bizonygatni, hogy igaz, mert a németek pakolódtak. Búcsúzóul elvitték még a Kari Károlyék lovát.

A Fejős azt hajtogatta, a tatárok elől el kell dugni a lányokat, az asszonyokat. Amikor még a papoknak termelték itt a szőlőt, jó kétszáz méter hosszú pincét fűrtak a Hegy oldalába. Aztán megette az idő. Az eleje beomlott, egy részen megszállt föld jelezte, hogy merre haladt. A Szakács Rudolf szőlője végében, a bokrosban húzódott az egyik épen maradt darab. Este és éjszaka tisztítottuk ki a lyukat. Csöveket dugtunk ki a föld felszínére, és szőlővenyigét raktunk az elejéhez.

Szüle Géza a saját színében falazta be a lányokat. De nem bírták a levegőtleniséget, a szűk helyet, újra kellett rakni a falat. A Géza bátyám értette valamennyire az oroszok nyelvét is, sokszor elismételte, hogy mind megtanuljuk, mit kell mondani az oroszoknak: »Mű nyet fasiszti, nyet nyemecki! Mű bitty magyariszki.«”

A város felől géppuskazajt hozott a szél. Árminné arca feszült volt, fülelt. Kifehéřült bőřn szétfutottak a hajszalerek. Kezét az erős napfénytől, sok kapálástól ezernyi, korai ránc hálózta be. Kató eleje tolt a kukoricakását.

– Ugyan, merítsél már, hiszen alig szedtél!

Árminné mozduló kanalát mohón nézte a két kölyök.

– Nekem ennyi is elég – sóhajtott. – Hanem, ha te se vagy éhes, akkor talán... – s itt elmaradt a szó.

– Persze, egye meg a két gyerek – ajánlotta Kató, és elnézte őket, amint lecsaptak a zsírtól, sótól is kímélt, édeskés, sárga masszára.

Jobban esett figyelni őket, mintha ő maga ette volna meg.

Adott volna nekik húst, cukrot szívesen.

Eléjük rakta volna a Hegyet.

Dörgös:

„Láttam, hogy a németek a lőszert teherautóra rakták. A haranggal nem bírtak, a kápolnában maradt, azt üzenték, majd később küldenek érte egy autót. Az öregapám, aki vincellér volt, sokszor mesélte, hogy a harang árát fél részben ő fizette. Nem hagyhattam, hogy elvigyék az idegenek. Odamentem és elcipeltem haza. Majdnem leszálltak a golyóim, mire felbillenttem a szekérre, de senki se jött segíteni nekem.”

Fejős:

„Két napon keresztül mondogattam magamban: Na, már csak ez az egy. Szüle Géza a gyerekekkel is betanította: »Mű nyet nyemecki, mű büty magyarszki.« A németek közül végül csak négy vagy öt katona maradt a Hegyen, akkor azok már több mint két hete puskával háltak. Némelyikükön messziről érzett a kapcabűz. Egyik este Dombfaluból futárféle érkezett. Rögtön utána nagy sürgős-forgás támadt: pakolt az én két németem is. Az egyik leakasztotta a viharlámpást, még az uradalomból hoztam el, miután végleg elterelték a teheneket. A másik a falon lógó feszületet fogta meg. »Ne, az még a feleségemtől való!«, tiltakoztam. De olyan halkán, hogy nem is tudom, igazán mondtam-e. Estére fölpackoltak, s megindultak a falu felé. »Reggel ismét itt leszünk, csak elkergetjük a ruszkat!« kiáltott vissza a boltos. Én azt hittem, tényleg visszajönnek. Pedig elvitték az öreg Szüle zsirosbödönét, a Dörgös Alfréd egyik jó tehenét és kocsira ültették a Zsöndöcsné szomszédasszonyát is. A Hőbőri villával akarta megvédeni a sajátját, szerencsére a felesége idejében ráreteszelte az istállóajtót, ki se eresztette addig, míg el nem mentek a németek. Azt is tudtuk, ha a fritzek elszeleltek, közel vannak már az oroszok. A gyerekeket, a fiatalabb lányokat az öreg pince és néhány, a házaknál meg a Szőlősnél készített rejtékhely fogadta. Az öreg pince még valamikor az uraságé volt, néhányan azt mesélték, hogy nem is pince, hanem alagút, amelyik egészen az apátságig vezet. Hát nem tudom... Az eleje már rég leomlott és a megmaradt tíz-tizenkét méteres szakaszba fentről, egy bodzabokor alól lehetett bebújni, sokat játszottak benne a pulyák. Persze más volt egy kicsit beosonni, és más volt beköltözni oda.”

A bőséges szalmán jól elfészkeltek magukat a fiatalok. Csak a kisebbek pityeregtek kicsit, mialatt rátették a lyukra a fedelet.

– S velünk mi lesz? – kérdezte Ihász, a Zsöndöcsné szomszédasszonya.

– Értünk már aligha kár – nyugtatta Szüle Géza. – Gondolj csak bele, hányan haltak meg a frontokon húsz-huszonkét évesen. Én három életet is átéltem már. Végigszenvedtem két háborút, szolgáltam bárót, papot, hajóskapitányt, gyárost, most pedig a földet. Engem már rosszabb aligha ér. A gyerekek a jövő, azok az igazán fontosak.

Árminné Katót nyugtatta.

– Legjobb, ha elbújsz te is a gyerekekkel. Meglátod, semmi bajod se lesz. Majd nappal, amikor az erdőt járják a muszkák, éppúgy, mint most a németek, akkor eresztünk le nektek élelmet, vizet. Csak nem maradnak a nyakunkon örökké.

– Én a gödörbe le nem megyek! – ellenkedett Kató. – Nincs mitől féljek. Belehaltam tán, hogy a Dörgös Alfréd megerőszakolt? S próbált rejteni valaki őelőle? Próbáltak talán megvédeni tőle? A németek se lőttek agyon, amikor a kunyhóban rám találtak. Nekem már mindegy. Az én szívemet ugyanis szétszabdalta a két legény. A Pali, akiről már régen semmi hír, s az a sebesült fekete, akinek a nevét se tudom. Nem fér az én szívembe már senki más. Miért rejtőznék hát? Aki a testem akarja, annak előbb kikaparom a szemét.

– Majd csak vigyáz ránk az Isten – sóhajtotta Árminné. – Egy biztos, amikor a Dörgös elbánt veled, akkor vétkeztünk ellened Kató, mert utána sem vett a védelmébe senki. Pedig beszéltük a kútnál. A Zsöndöcsné ott a fülem hallatára mindenkinek azt bizonygatta, hogy te kérted, ne emlegesse senki neked ezt az esetet. Hittünk neki, joggal szídsz bennünket.

– Nem hibáztatom én a Hegyet, csupán saját magamat. Két embernek adtam a szívemet. De egyik sem az enyém. Mit gondol, feketék a muszkák vagy kékszeműek, mint a Pali volt?

– Honnét tudnám? Itt a Hegyen még sose jártak. Az uram megmondhatná. De hol van ő? Már hónapok óta nincs felőle semmi hír. Legutolsó levelében még azt írta, hogy kedvenc étele a babsűrű. Megbeszéltük, ezzel jelzi, ha szabadságra jöhet. Hiába vártam, nem érkezett. Már egy hete hallom, hogy állandóan dörögnek a lövegek. Jobb lenne, ha te is elrejtőznél, Kató. Hátha visszajön a Pali, hátha előkerül az a fekete legény.

Fejős:

„Ha felnéztem az égre, nem láttam már madarat, csak repülőt. Néha füstös felhőket cipelt az ég. Különbözően is, ha mentem valahova, mindig lefelé bámultam a földre. Úgy hírlott, a németek elaknásították a szurdokot.”

Árminné megfogta Kató kezét.

– Hallod? Már itt lőhetnek egész közel. Az ablak minden ágyúszónál megremeg.

Kató megsimította Árminné fejét.

– Legalább a bizonytalanságnak vége lesz.

Zsöndöcsné:

„Fehér köténnyel kezdődött az álmom, abban mentem a templomba. Nem a mi kápolnánkba, hanem valami egészen nagy, csillogó üvegépületbe. A falai piros, fehér és zöld színű üvegből voltak. A gyóntatószékben a pap furcsán viselkedett. Rám parancsolt: »Ne csak a régi bűneidet bánd, hanem a még el nem követetteket!« Elmondattott velem hatszáz imát. Aztán elkezdődött a mise. Rögtön a bűnbánással. Majd felkerekedett az egész tömeg. Mindannyian az oltár felé csoszogtunk. Én félve lépkedtem, mert annak a templomnak az alja is csupa üveg volt. Néha úgy éreztem, belesüppedek. Behunytam a szemem, vártam Jézus testét. Valaki egy kelyhet tartott a számhoz. »Igyál megölt testvéreink véréből!«, parancsolt rám. »Vért azt nem, az rosszat jelent!«, tiltakoztam, s becsuktam a számat. Éreztem, amint a vér végigfolyik a fehér kötényemen. Aztán feltekinttem, és láttam, hogy a pap keze az uram keze. Rajta a kisfejsze okozta forradás. Felugrottam! Futottam. Széthajtogattam az erdő fáit, hogy jobban haladjak. Recsegték, ropogtak az ágak. A rémület nagy erőt adott. Az uramat nem láttam, csak gondoltam, hogy a kehellyel a kezében, valahol mögöttem szalad. Recsegték, ropogtak a félrehajtott fák. Hamar elértem a Hegyet.

»Ébredj már! Hallod? Valami zörög odakint« lökött oldalba a szomszédasszonyom. Azonnal kiment a szememből az álom. Ijedten kerestem az összevérzett kötényt, de csak az alsószoknyát s a dunyhát markolászta a kezem. Mire felöltöztem, újra csend lett.”

Kató a szokatlan hangra rögtön felneszelt.

Éberén aludt, akár a nyúl.

Kint lassan már megadta magát a szürkület.

De még a sötétség volt az úr.

Szekérzörej – állapította meg. Az ablakhoz lopódzott, félénken elhúzta az elsötétítőt. Az utcán egy sovány, nyúzott tehén ballagott. Nehezen tűrte a jármot. Húzogatta, vagdalta a fejét. Mellette Dörgös Alfréd lépkedett. A szekéren eke s hömbölygő hevert. A köveken megdőccentek, gödrökben megnyikordultak a kenetlen kerekek.

Szántani megy – gondolta Kató. De miért? De hova? Hiszen a földnek még fagya lehet.

Zsöndöcsné:

„Csak reggel tudtam meg, hogy a sógorasszonyom is eltűnt. Magukkal vitték a németek. Sajnáltam az urát, hogy hazajön majd az üres házba, az idegenektől bepiszkított ágyba. Hiába, a Tüske Kató átka azokat is verte, akik nem éltek közöttünk a Hegyen.”

Este ismét közeli dörrenés rázta meg a Hegyet.

– Most pusztították el a Dombfalut – jajveszékelt a Mélykútnál az egyik Korsóné.

– Bár csak te is ott lettél volna! – vágta rá a szomszédasszonya, aki szintén Korsóné nevet viselt.

A két nő pillanatok alatt összeperelt. Szidták egymás anyját, az összes szenteket.

– Ne káromoljátok az eget – intette őket Szüléné. – Jobb lesz, ha elbújtok, s a békességgel barátkoztok.

Miután az asszony nép egy kicsit elcsendesedett, Szüle Géza a Fejóst kereste meg.

– Úgy gondoltam – mondta neki –, mi férfiak kimegyünk a Horgas elejére, s ott várjuk a muszkákat. Majd én valahogy elbeszélem nekik, hogy rendes, jó emberek vannak itt. A fogságban komiszul bántak velem, de Amerikában is dolgoztam együtt oroszokkal. Hidd el, azok is emberek.

Ketten indultak a Hegyet menteni: a Fejős és a Szüle. Keresték Dörgös Alfrédot is.

– Szántani ment, ilyen világban, ilyen időben – duzzogott a felesége. – Remélem, ott eszi meg a fene.

Megértették azt az asszonyt. Három nő balsorsát cipelte, öt feleségre se mért több rosszat az élet.

– Én szívesen magukkal tartok – ajánlkozott Tüske Kató. Szüle Géza elküldte:

– Ez férfidolog.

A Horgas szájánál őrködtek, míg el nem kezdődött a szürkület.

Fejős:

„A Szüle Gézával tartottam, bár nekem a Hegyen nem volt félténivelőm, legfeljebb saját magam. Ha otthon lettem volna az Alföldön, az más. Akkor talán vasvillával várom az oroszokat, hiszen ott éltek a testvéreim, a gyerekkori pajtásaim, csaknem mindenki, aki számomra valamit jelentett. De a Hegyen, miért, kiért fogtam volna fegyvert, bunkót? Csodáltam az öreg Szüle merészségét. Míg a németek nálunk jártak, ugyan el nem árulta,

*hogy érti a nyelvüket. Pedig kihallgatta többször is őket, miről beszélnek, mire készülnek. Az oroszok elé meg követségbe készült vagy, ahogy legtöb-
ben hitték: az önkéntes halálba. Rajtam is átvillant, mi lesz, ha meg sem
hallgatják, meg sem értik a szándékunkat. Aztán megbékéltem. Legalább
nem szenvedünk többet, nem leszünk mások szolgálai, béresei. Fönt az égben,
úgy hírlík, mindenki egyenlő.”*

Este ismét dőrej rázta meg a Hegyet.

A nép az utcára tódult. A robaj elhalt, nem követte új dörrenés. Re-
pülők se szálltak, puska se kerepelt.

Csak álltak a hegyiek és hallgatták a csendet. Találgatták, hol lehetett a
közeli robbantás.

Fejős és Szüle Géza is elhagyták az őrhelyet.

– Szerintem a Szurdokot robbantották be. Ma éjjel még nem érnek ide a
ruszók – vélte Fejős. – Ha meg igen, akkor úgyse tehetünk ellenük semmit.

Hazafelé még benéztek a Dörgősnéhez, aki a sötétedő udvaron éppen
moslékot kevert.

– No, megjött már az Alfréd?

– Nem! – kiáltott vissza az asszony. – Már kitör a nyavalya, hogy mi le-
het vele. A végén még ő robbant fel megint.

– Talán kint éjszakázik a földön – vigasztalta Fejős. – Kár, mert most el-
kelt volna az ereje.

– Itthon is lenne dolog.

A Zalainé pincéje volt a legnagyobb. Ott gyülekeztek az asszonyok,
hogy elbújjanak a ruszók elöl, megszökjenek az átok elöl.

– Gyere, Kató! – fogta kézen Árminné. – A gyerekeket elláttuk. Van ne-
kik a bunkerben étel, víz, még cukor is, leeresztettem az egész fejadagomat.
Gyere, a többi asszony a pincében van már. Könnyebb lesz együtt, sokkal
könnyebb, nekem elhiheted.

Fejős:

*„Nem jött a szememre álom, kint járkáltam az udvaron. Hirtelen sikol-
tozást hozott a szél. Azt hittem, hogy az oroszok cipelik már az asszonyokat.
Gyorsan felkaptam magamra a bekecsemet. Siettem a hang után. De egyre
furcsább lett a nesz. A Szőlős irányából jött a zaj. Mióta világ a világ, illet
még nem ért a Hegy. Amit sikongatásnak véltem, kurjongatássá fajult, s amit
jajszónak, arról kiderült, hogy egy vicces nóta vissza-visszatérő sora. Nem
kellett sokáig keresgélnem, Zalai Imréné pincéjében rátaláltam az asszonyok-
ra. Előttük három-négy demizson, félreborult poharak, üres pálinkásüvegek.*

*Egyik-másik fehérszemély már teljesen elalélt. A Zalainé felől hűgyszag len-
gedezett. Ott voltak mind: a Dörgősné, a Zsöndőcsné, a Zomboriné, az
Ihászné, a Kari Károlyné, a Kató, az Árminné, a két Korsóné, velük a Fekete
Marci és a Szakács Rudolf. Enyhe a szó, ha azt mondom rájuk, hogy olyan ré-
szegek voltak, mint a tők. Az öreg Szakács meglovagolt egy hordót, inge szét-
tárva, mint annak, aki masinázik vagy vágja a rendet. Az egyik Korsóné épp
akkor adta a másiknak az üveget: »Nesze te dög, fulladj bele!«*

*Azt sem tudtam, mit tegyek. Csak álltam az ajtóban kábultan, s én is
szinte részezen. Mióta világ a világ, illet még nem ért a Hegy.*

*»Gyere, Fejős, mutasd meg, hogy férfi vagy!« – tolt felém aszott karja-
it Zalainé. Nem gyávaságból, inkább a szégyenkezés miatt szaladtam el, de
előtte még kívülről rátoltam a pinceajtóra a reteszt.”*

Fejős hajnalban a Szüle Gézához sietett. A házigazda éppen a pajtánál
pizmogott. Reggelit eresztett le a lányoknak és a városból bújtatott család-
nak. Mikor meghallotta az utcaajtó nyikorgását, gyorsan rázárta a pajtakaput.

– Becsicscentettek az asszonyok – újságolta Fejős a fogadj Isten után.

– Azt hittem, te is velük tartottál, azért nem kerestelek – fogadta Szüle
Géza. – De jó, hogy jössz. Odalent – s a régi pince felé intett –, rosszul lett
két gyerek. Ki kell őket hozni, s leásni egy-két újabb kályhacsövet. Úgy lát-
szik, kevés a levegő nekik.

Beleizzadtak a munkába, mire a rejtekvenyigét félrerakták, az álcaszé-
nát elhánták. A gyerekek a nyíláshoz sereglettek. A Zsöndőcsné kisebbik fia
lett rosszul, s az egyik Zombori. Alig pihegtek, sápadtak, rémültek voltak.
Ahogy a férfiak körülnéztek, látták, hogy a gyerekek se spóroltak. Az összes
leeregetett élelmet felfalták. Fejős és az öreg Szüle leásott még három csövet,
így már bővebben jutott levegő a bentieknek.

A két beteg fiút nem lehetett visszatuszkolni a pincébe, bőgve az anyju-
kat követelték. Szüléné, aki a saját bujdosóit gondozta, bevitte őket magához
a kemencesutba, teát adott nekik és édesgyökeret. Időközben a pincénél kis-
sé elcsendesült a kurjongatás, talán elaludt a pityókos kompánia.

Szüle Géza és a Fejős pedig ismét elindultak oroszokat várni a Hor-
gas felé.

Tanító:

*„Épphogy világosodott, amikor hajnalban felértem a dombélre. Megla-
pultam az akácosban, onnét leselkedtem, nincsenek-e valahol németek, oro-
szok. Az életnek nyomát se láttam. Síri csönd volt, mintha a Hegyet a halál
érintette volna meg. Öklömmel csapkodtam a fejemet, magamat kárhoztatva:*

miért mentem el, miért hagytam itt ezt a világtól elzárt, istenáldotta helyet? Minél tovább kuporogtam ott, annál inkább elöntött a félelem s a szégyenkezés. Attól tartottam, hogy az egész Hegyet kiirtották a ruszlik. Borzalmas percekkel éltem át, csomókba rándult bennem az ideg. Erőltettem a szemem. Észrevettem Árminék összedőlő házát, az iskola bevert ablakait, Koldárék udvarán egy kecske ugrabugrált, néha mekegett. A Fejős verandaajtaja tárva-nyitva állt, a kutya, amelyik mindig, mindenkit megugatott, sehol. Ihászéknál, Zomboriéknál egy gyerek se játszott az udvaron. Feltörtem szívemben a jéget. Lopakodni kezdtem a szélső fák között, szemembe könny szökött. Szakács Rudolf háza felé kerültem, akár a némák vára, csendes volt az is.

Amikor a Korsóék elé értem, ismerős hang ütötte meg a fülem: »Zdrasztvujtye tovaris, zdrasztvujtye!«

Az utca másik feléről az öreg Szüle sietett felém, kezében tépett lepedődarab. »Zdrasztvujtye! Zdrasztvujtye!« kiáltozta az öreg.

Aztán ő is megismert. Megállt. Keze lehanyatlott, arca szomorúságba vedlett. »A Tanító úr az?« kérdezte elképedve. »Én, bizony én. És a többiek?« Az öreg semmit se szólt. Mögötte sokkal komótosabban a Fejős lépkedett.”

Fejős:

„Ó, hogy igyekezett az amerikai Szüle, én még a szélső fák alatt voltam, amikor ő már Zsöndöcsék előtt szaporázott. Aztán egyszerre megállt. S azt látta, amit a fél szememmel én. Nem az oroszok jöttek. Nyúzott, de ismerős alak tévedt oda. Meg is kérdezte: »A Tanító úr az?« Ő meg, csak mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, bizonygatta: »Én csak, én. És merre vannak a többiek?«”

– **É**s a többiek? Hát a többiek? És merre vannak a többiek? – kérdezte már harmadszor is a Tanító, mire az öreg Szüle megszólalt:

– Megvannak mind, csak Zsöndöcs Pál bátyám halt meg, míg a Tanító úr „másfele” járt.

Ott körözött köztük vádlón a szó: másfele.

A Tanítóból majdnem kibukott a válasz: a hazánk volt az a másfele, nem törődik más vele. Kosz az arcon, por a csizmán, lyuk a tüdön, tépés a lelken. Azt adta nekem a másfele. De lenyelte a feltóduló szavakat.

– Hogy-hogy senki sincs a Hegyen, csak maguk? – puhatolta némi csend után.

– Megvannak mind. Csak az idős Zsöndöcs Pál halt meg, míg a Tanító úr másfele járt – ismételte el az öreg Szüle. – Hallottuk, hogy a Tanító úr a városban oktatta a csatára a gyerekeket. Ezt a katonagúnyát viszont levehet-

né, nem örülnek majd, ha ebben látják magát az oroszok. – Hangjában csaldottság bujkált és mintha megcsappant volna benne a tisztelet.

– Jobb lesz, ha visszamegyünk – szólalt meg a Fejős. – Hátha éppen most jönnek az oroszok.

Elindultak. Az öreg Szüle kezében egy lepedődarab libegett.

Tanító:

„Akkor jöttem rá, kérem, hogy a ruszlikat várták, azért ültek ki a Horgas bejáratához. Nem tudták még, hogy a Horgas közepét, a városból a Pándzsánál Dombfalura vezető hidat, a szurdok felőli dűlőutat még előző este felrobbantották a németek. Éreztem persze Szüle Géza hangjában a szemrehányást. Valamit mondanom kellett volna nekik. Sejtelmük se volt, mit álltam én ki, miután forró fejjel a városba rohantam. Csak kullogtam utánuk hazafele. Hogy is lehetett volna egy-két mondatban elmondani a Vadász laktanyát, ahol újból befogadtak? A frontra a sérült tüdővel már nem engedtek vissza. Megtettek kiképzőnek. A szívem vérzett azokért a gyerekekért, akiket én oktattam ki, akik még a puskát is alig ismerve, a hátraarcba belekeveredve indultak a front felé. Mit mondhattam volna nekik a tisztek tanácsalanságáról, az éhező városiakról, a Németországba induló vagonokról? Még az a szerencse, hogy nekem a vasúton volt egy jó emberem. Ő lajstromozta a katonai szerelvényeket. Vele együtt szöktünk meg előző éjjel, és tőle kaptam egy hosszú, bő kabátot, hogy a szemek elől kissé rejtve legyek. Mit mondhattam volna nekik a bombázásokról, a légiriadókról? Mit mondhattam volna nekik arról a világról, ami bennem is összetört? Én csak ezt az országot sirattam, a magyar hazát óvtam. Meg se értették volna, mit éreztem, amikor a várost bekerítették a tankok. Nem magamat féltettem, hanem a Hegyet. Azért siettem haza, mert nekem akkor már a Hegyre szűkült a Haza.

Végig azt mondogattam: ha hazaérek megcsókolom az áldott hegyi földet. Hazaértem. Szobám kifordítva, könyveim szétdobálva, értékeim elorozva. Az asztalon, ahol a palavessző, palatábla álltak, néhány töltényhüvely. Megtudtam szavak nélkül is, hogy a Hegyen katonák jártak. De nem is magamat, nem is értékeimet sirattam. Egyre az motoszkált a fejemben, hova lett a nép, a sok gyerekek, merre vannak az asszonyok? Kinek a temetőjét őrzi a Fejős és az öreg Szüle? Templomba járó kántorruhámat betaposták az ágy alá. Tüköröm széttörve a szoba közepén. Az iskolában egymás hátán a padok. Középen, mintha eke szántotta volna fel a letapasztott sarat. A Magyarország térkép helyéről Hitler nézett farkasszemet velem. A tisztársaim jó részét már valahol a határon túl rázta a vonat, hacsak bomba nem érte a vagonokat.

»Németországból újból támadunk!« fogadkozott a parancsnokom.

»Házat is kaphatsz ott, tanyát. Lesz ott magyar elég.« De mit kerestem volna én Dajcslandban? Még ha nem roppantották volna össze a szövetségesek, még akkor is mi dolgunk lett volna ott? Mi Magyarországot, a csonkítatlant, a nagyot kergettük az oroszoknál is. Mert egy hazájától megfosztott nép, egy hontalan kivándorló legnagyobb ellensége a béke. Csendesen felfalja, meg-eszi a környezetet. Az idősebbek még mondogatják: »Kenyér, kenyér«, de aztán rájönnek, hogy ott csak »Brot«-ot ad a pék. S a gyerekek, hogy semmiben se különbözzön a többitől, Muternak hívja a magyar anyját. Nem, annyit megzavart fejemmel is felfogtam, hogy nekem itt, ezen a földön kell keresni Magyarországot. Sajnáltam, mélyen sajnáltam azokat, akiknek már se hitük, se honuk nem maradt.

Az amerikai Szüle hangjában ott bujkált a gyanakvás. Éle volt a szónak, ahogy tudatta: »Megvagyunk. Csak a Zsöndöcs Pál bátyám halt meg, míg a Tanító úr másfele járt.«

Igen, az öreg Szüle fukarul mérte, s gyanakvóan szegezte felém szavát. S igaza volt, magára hagytam a Hegyet.

Fejős:

„Este tíz óra felé dörömbölni kezdett valaki belülről a Zalainé pinceajtán. Én kinyitottam volna, de Szüle Géza másként látta az életet. »Maradjanak ott, ahol megülték a torukat! Könnyebb lesz a dolgunk, ha nincsenek szem előtt.« Ráhagytam, a höbörgőket megnyugtatni, a részeket támogatni, az ébredőket vigasztalni ráérünk majd, ha a veszély elvonult. Ketten voltunk az egész Hegy ellen, ketten az egész világ ellen.”

Tanító:

„Letérdeltem és elmondtam két imát. Az erdő látványa megnyugvás, béke volt, míg szét nem szakította a géppuskatűz.”

Fejős:

„Nem lovon, nem tankokon, gyalog jöttek az oroszok, nem a Horgas, nem is a szurdok felől. Az erdő, a mi erdők védte a hátukat.

Ők kiabálták: »Nyemecki nyet? Fasisztü nyet? Nye sztrehajtye!«

Fáradtak voltak, és egyáltalán nem győzedelmesek. Csizmájukra ráragadt a sár. Úgy éreztem, hogy minden fa mögött lapul egy. Az a kettő, amelyik puskáját rám szegezve kilépett, megkérdezte: „Nyemeckij nyet, fasisztü nyet?”

„Nyet” makogtam én, ez volt minden, amire az öreg Szüle oktatásából megmaradt. És ő ott bóbiskolt mellettem fáradtan. Vártam, hogy nem hallok már mást a világból, csak egy dörrenést. Az oroszok ott álltak köröttünk, és fenyegetően néztek a Hegy felé.”

Fejős megasztította Szüle Gézát, aki rögtön felneszelt, kinyílt a szeme és meglátta a két katonát. Felpattant, meglengette a lepedőt. »Dobrűj gyeny! Adjon Isten! Eta karaso szelo.« De az orosz félretolta az öreget, és a felderítők szétszóródva, csatárláncban indultak a szélső ház felé, belőttek a Kató ablakán, egyik az ajtót lökte, a másik a puskát dugta be, és így végig, benéztek még az üres tyúkólba is.

– Nyet fasisztü, nyet nyemecki, mi bity magyarszki – hajtogatta Szüle Géza.

Fejős maga tárta ki előttük a háza ajtaját, megmutatta a pajtát, az istállót, a padlást. Ő ment a létrán elől. S puskájukat előretartva másztak utána az oroszok.

Elhagyták a Zsöndöcsék házát. A szérűn, ahol a szalma volt összerakva, már békésebben ballagott komiszár vagy kicsoda. Aztán egyik katona egyszer csak vakkantott valamit, és a kazal tetejére mutogatott. Azonnal odafordult legalább húsz puskacső. A szalma tetején nem látszott más, mint egy kalap.

– Nyet fasisztü, nyet nyemecki, nyet! – hadarta izgatottan az amerikai Szüle.

A katonák körbeállták a kazlat. Senki sem tudta hirtelen, kit rejt a fejfedő.

A katonák körbevették a kazlat. A kalapot célozta legalább húsz puskacső.

– Dobd el a puska! – kiáltotta el magát az egyik orosz legény.

Fegyver nem volt a kazal tetején. Csak a Tanító úr, a kemény legény. Oda bújt el, amint meglátta az előőrsöt. Remegő lábakkal állt az ingatag szalma hegyen.

– Ugorni le! – parancsolta neki az orosz katona. És míg szánkózott lefele végig rámeredtek a puskacsővek.

Az öreg Szüle már magyarul bizonygatta:

– Ez a tanító, rendes ember. Aztán eszébe juthatott valami, mert azt kiabálta: brat, brat, brat!

De az oroszokban ismét feltámadt a gyanakvás istene. Lövésre kész puskákkal vizslattak tovább. Úgy hajtották maguk közt a Tanítót, mint ellenségüket, mint foglyukat.

Fejős:

„A Tanítót alaposan átkutatták, oda is lett a plajbásza, a kokárdája, a három szem kockacukra, a szép ezüst dóznija. Utána már fordította a szavunkat egy orosz legény. Mondtuk nekik, hogy elmenekültek a németek. Minden házat végigjártak, hol ezt, hol azt kaptak fel, rakták zsebbe, vagy tették a zsákba. Kariék csahos pulikutyáját örökre elhallgattatta egy puskatus.

Úgy hittem, jobb, ha előre szólok, hogy a pincébe vannak bezárva az asszonyok. Mivel, hogy az este berúgtak egy kicsit. Gyanakodva fordította ezt is az orosz gyerek.

Felsorakozott az egész csapat. Golyószóró került elő.

Kinyitottuk az ajtót. A bor-, a pálinka-, az ürülék- és vizeletszag mindannyiunkat mellbecsapott. »Kifélé!«, kiáltottam én. Jöttek is egyesével, egyik-másik még botladozott. A Zomboriné feltartotta a kezét. A Zalainét érte el legjobban a végzete. Két katoná cipelte fel. De akkor már nevetett az összes orosz. Velük nevtünk mi is: a Géza bátyám, az asszonyok, a Fekete Márton, a Szakács Rudolf meg én. Szerintem olyan tépettek, bűdösek voltak az asszonyok, hogy még az oroszoknak se volt rájuk gusztusuk, pedig rajtuk is érződött a katonaszag. Hosszú idő után elmesélve, ezt már senki el nem hiszi, pedig a Hegyen nem felszabadítás volt, hanem kijózanodás. A Márton visszament a pincébe, s felhozta a bort, ami a demizsonokban megmaradt. A katonák előbb körbejárták a falut, őrszemeket állítottak. Csak utána ittak, akkor jó sokat. Végül nagy nehezen a Tanító urat is elengedték, de mire hazaért, a szobájában már jóformán csak a kályha maradt. Még a hajnal előtt szedelőzködtek az oroszok, mentek tovább, az volt a felderítő csapat.”

Tanító:

„Keserves percekkel éltem át. Azt hittem – miért gondoltam? –, hogy a szalmakazal örökre eltakar. Mintha el lehetne rejtőzni a bűn elől. Mintha az emberben több lenne az ész, mint a félelem. Pedig megnyugodtam, amikor láttam, nem bántják se a Fejőst, se az öreg Szülét. De gondoltam: jobb, ha én elbújok. Nagy szerencse volt, hogy a mundért már civil ruhára cseréltem át. Megmotoztak, majd, ahogy véget értek a Hegyen, még egyszer kikérdeztek, hol voltam, mit csináltam eddig. Eldaráltam a tolmácsnak: sérült a tüdőm, és leszereltek, itt tanítom a gyerekeket. Valamit fordított. Méregettek még egy ideig, megmázták a kazal tetejét is, végigböködték, hátha fegyverre lelnek ott. Semmit sem találtak. Vitakoztak egy darabig, aztán egyikük puskatussal hátba csapott. Térdre rogytam. Otthagytak. Úgy támogattak haza a hegyiek.

Nem mindenki volt ilyen szerencsés, csak később derült ki, hogy a dombfalui Jámbor tanítót lelőtték, mert meg akarta védeni az asszonyokat. Mái is foglalkoztat a gondolat, ha én vagyok a helyében, megteszem-e. És a ruszrik öltek máshol is. Meggyalázott asszonyok, lelőtt gyerekek, kirabolt falvak, meggyilkolt emberek maradtak a nyomukban. Már nem az életükért küzdöttek, a bosszú hajtotta őket.

Örülhettem, hogy hadifogolyként, elfogott ellenségként nem indítottak el Szibéria felé. Sokakkal megtették pedig. És sok ezer bajtársam soha többet nem tért haza.

Bevallom, engem is váratlanul ért, hogy az asszonyok egy pincéből ke-

rültek elő. Voltak a domboldalban bunkerek, az erdőalján benőtt lyukak, a pincesorok. A gyerekek mindig ott játszottak bújócskát. Azt hittem, oda rejtőznek el. Napokig azt hittem, kérem, hogy részegségük nem volt más, csak ügyesen kitervelt praktika. Hiszen hányszor fejtegettem én a hegyieknek: a bor semmi baj ellen sem lehet menedék, csak elkendőzi a valót.

Kérdezni se mertem, hova lettek a gyerekek. Csak kettő került elő. S a Zsöndöcsné és a Zomboriné mint két kotlós, rémült tekintettel terelgette őket maga előtt. Mit tagadjuk? Féltünk.”

Zsöndöcsné:

„Nagyhéten jöttek a Hegyre az oroszok. Meg is lett a bőjtje. Az első gyorsan, még másnap hajnalban továbbmentek, azonnal jött helyettük a másik csapat, amelyik már a Hegyen is maradt.”

Fejős:

„Parancsolni, fenyegetőzni, zabrálni az oroszok is tudtak, jobban, mint a fritzek. Kizavartak bennünket a Horgast megnyitni. Hat napba telt, mire áttörtük a törmelékhegyet, amit búcsúzóul ránk robbantottak a németek. Kiástuk már egyszer a Hegyet a fritzeknek. Kiszabadítottuk még egyszer az oroszoknak. Reméltük, nem jönnek erre még a japánok is.

Az Alfréd is előkerült. Fáradtan, nyüzögtan. A kocsiját viszont két ló húzta, s a saroglyánál a vézna tehén bicegett. »A szemetek, felrobbantották a szurdokot is. Tankokkal se tudták széjjeltaposni az oroszok, én meg ott rekedtem. Három napig bolyongtam dűlőutakon, vízmósásokon, mire hazavergődtem« dühöngött a Hőbőri. De hogy honnét lett a két ló, arról nagyokat hallgatott. Aztán negyednap előbújtak a gyerekek. Hunyorogtak, pislogtak, nehezen szokták a napvilágot. Egyenként engedte ki őket az öreg Szüle. Az oroszok még így is gyanút fogtak. Parancsolták, mutassuk meg a rejteket. Aztán a tolmács csak csóválta a fejét, hogy »megfulladhatott volna ez a sok szép gyerek!«”

Tanító:

„A robbantás elzárta a Hegyet. A kacsaringós ösvényeket nem ismerte más, csupán néhány helybeli. Az oroszok első csoportja talán egy napig maradt, azok harcoltak tovább. Pápa felől hallatszott nagy lövöldözés, állítólag tankokkal várták őket a németek. De nem hiába a mondás, hogy »annyian vannak, mint az oroszok«. Jött az újabb muszka csapat, azok már le is telepíttek a Hegyen, és »rabót«-ra hajtották az embereket. Nekem is mennem kellett, pedig elpanaszoltam a tolmácsnak, hogy a tüdőm beteg.”

Kató:

„Orosz katonák másták a domboldalt, benéztek minden fa mögé, minden bokor alá. Akár a németek.”

Fejős:

„Dörgös a két új lovát fényesítette. Senki sem tudta, hol szerezte őket, de amikor robotra rendelték az oroszok, ő sem mert nekik nemet mondani.”

Dörgös:

„Mondanom se kell, hogy ezek is engem zavartak először. Nem akartam velük kötekedni, főként a lovak miatt. Már az első nap el akarták vinni őket. Harminc liter bort adtam a parancsnoknak, de az ingyenfuvar nem úsztam meg.”

Tanító:

„A Szüle Géza bátyám az orosz fogságban nemcsak a szavait tanulta meg kissé, megismerte a lelkivilágukat is. Tudta, a katonáknak mindenhol parancsolnak, ezért azután a rejtekből leszedett egy szál kolbászt, egy kis szalonát és odaadta a kozák legényeknek, egyenek. Hálából ketten rögtön elkapták az öreget, hogy hol van a többi holmi, adja elő. Ő, miután félt attól, hogy megtalálják a lányokat, inkább maga mutatta meg a padláson az élelmiszer rejtekhelyet. A katonák lehozták a két sonkát, a maradék kolbászt falatoztak, fenyegették az öreget, hogy ebből a dugdosásból még nagy baj lehet. Kis idő múlva előkerült a parancsnokuk. A Szüle Géza meg elkezdte magyarázni oroszul, hogy ha most mindent megesznek, mi marad majd nekik és azoknak, akik a következő csapatban érkeznek a Hegyre. A parancsnok csak fülelt és rögtön azt kérdezte, honnét tudja Géza bátyánk az orosz, ő valahogy szóval, kézzel-lábbal elmagyarázta neki, hogy az első világháború után orosz fogságban volt több esztendeig, tizenkilencben jött haza. Amerikáról pedig bölcsen hallgatott. Az orosz tiszt leparolázott az öreggel, behívatta a két bakáját, akik elszedték az ennivalót, és két hatalmas pofont leteremtett nekik. A sonkákra, amit letett az asztal mellé, rámutatott: »Ez a kettő, tudhatnátok, az enyém.« És elvitt mindent, ami ott maradt.”

Fejős:

„Megtömődött a föld az almafák alatt. Csizmával is alig lehetett benyomni az ásóvasat. Akkorra már csak egyetlen tyúkom maradt. Megültem, kikeltett kilenc tojást, már tollasodni kezdtek a kiscsibék. Eltűnt a tyúk, gyanítom, a katonák ették meg. Reméltem, majd a csibék közt lesz pár jércének való, azokat felnevelem. Három napra rá, láttam a muszkák begyűjtöttak a mosófazék alá az udvaron, sorba rakták bele az én csibéimet. Nem kínlódtak velük, dobták a forró vízbe, belesen tollasan. Akkorra már megmutatták azok is igazi arcukat, élő állat előtűnik fővetlen nem maradt, szeszféle előtűnik ivatlan nem maradt. A pálinkát kiszagolták még a ganédomb alatt is. Sőt azt mesélik, hogy egyikük a Tanító úr kölnijét itta meg.”

Tüske Kató kerülte a katonákat. Tudta, éhes szemek vetkőztetik. Érezte, amint gondolatban leteperik.

Mindig olyan távolságot tartott, hogy elfuthasson, ha kell. Inkább lőjék agyon, mint, hogy ráfeküdjenek. Egyik valami konzervet akart neki adni és igen mutogatott a budi felé. Kató vállat vont.

– Egyél a klozetben, ha akarsz – morogta és Árminnéhez szaladt.

Árminné szeme a két fián repkedett.

– Nézd Kató, milyen szépek, egészségesek! Alig látszik rajtuk a tél nyoma. Megjön az apjuk, csodálkozni fog. Látod, a nagyobbik lassan a fejemre nő.

Kató bólogatott, de a katonán tartotta a tekintetét.

A Hegyen nem szűnt meg a rettegés.

Fejős:

„Mi kiszuperált férfiak, testi hibásak, öregedők, csonkák igyekeztünk az asszonyok közelében maradni, a gyereklányokat meg eltüntetni, hiszen az oroszokról akkoriban elég sok rémitő hír érkezett. Aztán kiderült, hogy nem zörög a haraszt, ha...”

Kató:

„Én nem voltam ott, csak a Zomboriné és a Koldár Maris, amikor a Tóth János felesége, Panni néném megjelent a kútnál jajveszékelve, téptetten, véresen. Nem is értették, mi történt vele. Miután már csillapodott benne a zokogás, akkor azt hajtogatta: »Jaj istenem! Négyen voltak, mind a négyen.«

»Majd megjönnek, én is várom a testvéremet.« Vigasztalta a Koldár Maris, aki azt hitte, Tóthné a férjét és a gyerekeit siratja.

Zomboriné azonban megsejtette, hogy más a baj. »Az oroszok?« tudakolta.

»Négyen voltak, mind a négyen« hajtogatta Panni néném. Felhúzta a szoknyáját, a lábszárán, a combján még ott volt a fehér mocsok. A Zomboriné még összehívott néhány asszonyt, és úgy vezették haza a Tóth János feleségét.

A katonák akkor az erdőt járták és a szőlőhegyet.

Az asszonyok egy lavórban lefürdették a reszkető, szipogó Tóthnét. Vigasztalták, békítgették, de ő csak azt szipogta: »Négyen, mind a négyen.«

Zsöndöcsné:

„A szomszédasszonyom, az Ihász né hozta a hírt, hogy a Tóth Jánosné leteperték. Hívott, hogy menjek át én is, segítem megnyugtatni. Mondtam neki, hiába erre a bajra, bánatra nincs feloldozás. Mást nem tanácsolhattam, mint hogy etessenek a Tóthnéval lőport, akkor nem fogamzik meg benne a gyerek.”

Dörgös:

„Az én zsebemben mindig, még a kórházban is ott lapult a bicskám. Nem igazán féltettem az életem. Az asszonynak bekészítettem a fejszét, kiad-

tam neki, ha bántának, akkor kapja fel és csapjon vele a lábuk közé. Bár nem igazán hittem, hogy az én feleségemhez kedvet kapnának, az ő testén már meglötyödött a hús. A formás Tóthnéen viszont, nem látszott a kor. Megvolt minden dombja, gödre, ami egy fehérszemélynek kijár.”

Kató:

„Vigasztaltuk a Tóthnéet, de ő talán nem is hallotta a szavainkat. A férje, a gyerekei után jajgatott vagy azt hajtogatta: mi lesz most vele. Én megértettem, mert én tudtam igazán, mi az, ha az embert akarata ellenére leteperik. Egy bűdös férfi is sok, négy meg maga a borzalom.

Este az erdőkajtatásból visszaértek a Tóthékhoz berakott orosz katonák, vigyorogtak, mint az úritők, de amikor látták, hogy négyen-öten is ott állunk az ágy körül, eloldalogtak, és kint a pajtában kerestek maguknak helyet. Zomboriné hívta Panni nénemet, hogy menjen hozzájuk, elalhat az ő ágyán, de az csak ingatta a fejét előre-hátra. Végül úgy éjjél felé elszenderedett. Akkor hagytuk ott azzal, hogy majd reggel visszamegyünk. Holdvilág volt, félve, a kerteknek osontam haza. Árminné megvárta, az ablakból lesett, a lámpát elfújta rég, nem akarta, hogy valakit odacsaljjon a fény.”

Fejős:

„Nehezen lehetett vizet találni a Hegyen, a Mélykutat még az 1800-as években vájták. Egy táltos ember jelölte ki pálcával a helyét. Két kútásó lapátolta a földet, törte a követ, csákányozta az agyagot több, mint másfél hónapig, mire vízre leltek. Akkor ott azt mondták, már aranyért sem túrnak tovább. Nem emlékszem, említettem-e már, az a kút negyvenkét méteres, akkoriban két csigán húztuk belőle a vizet. Ha egymás után tíz-tizenkét asszony is merített két-két vödörrel, várni kellett, míg a forrásból újból telecsurgott a homokkőbe vájt öböl. Ásattam kutat én is, a Dörgös, a Kari Károly is, de egyik se lett igazi. Némelyik nem is talált eret, csak az esőlé csorgott bele. A többinek meg jó volt a vize, hideg, ízletes, csak kevés. Mosásra, ha lehetett, az ereszalján az esőlevet fogták fel teknőbe a hegyiek. Állt egy kút a Szurdok bejáratánál lévő réten is, mivel az már lent volt a domb alatt, nem is kellett érte mélyre kotorni. A vizét csak igen muszájból itták meg a hegyiek, mert azt tartották, hogy meleg és poshatag. Én, amikor teheneket őriztem, gyakran kortyoltam ott, a gémje pedig a szívemhez nőtt, az Alföldemre emlékeztetett.”

Árminné már harmadszor eresztette le a vödöröt, majd tekerte föl, de az negyedéig se telt.

– Nem tudom, ki merhette ki ennyire – panaszkodott –, alig pirkad még, előttem senkit se láttam itt.

– Várunk egy kicsit – vonta meg a vállát, Ihászné. – Az is lehet, hogy a ruszki apasztották ki az éjjel.

– Hozzánk odahallatszik a kerék csikorgása. Felébredtem volna rá – állította a Fekete Marci.

– Különben is, mire kellene az oroszoknak a víz, mosakodni még egyiket se láttam – nevetett Ihászné.

Vele döcögtek a többiek.

Újabb vízhordókat hajtott a reggel, a Koldár Mariska és a Zsöndöcsné együtt érkezett, nem szívesen járták egyedül a Hegyet. Aztán Tüske Kató tűnt elő, ő az Árminné körözött, hogy hol maradt ilyen soká. Beszélgettek, traccsolgattak. Kiülték már sokszor, hogy a föld alatti forrás teletöltse a kút gödrét.

A Mélykút volt a Hegyen a legfőbb találkahely.

Leginkább a nincsről folyt a szó. A nincsről, amiből mindenkinek sok jutott. A nincs ételről, a nincs vetőmagról, a nincs férjéről, a nincs tehénről.

Aztán panaszkodtak a vanról. A van sok éhes gyerekről, a van derékfájásról, a van három fej káposztáról, a van sok oroszról.

Álmodoztak a lehetről. A lehet, hogy véget ér a háborúról, a lehet, hogy hazajövő katonákról, a lehet, hogy van már elég vízről.

– Na, akkor megpróbálom újra – veselkedett neki a kötélnek Árminné.

– Hagyja, majd én – ajánlkozott a Fekete Marci.

Siklott a vödör lefele a kútba, tottyant, megállt. Fekete Marci várt még jó két percet és húzni kezdte felfelé.

– Elég könnyen jön – állapította meg. – Aligha lehet tele.

– Ennyi idő alatt már mindig feltelt vízzel a gödör.

Fekete Marci kiemelte a vödört. Látták, alig lötyögött valami lé az alján. Aztán mindenki csak az ampa oldalán fityegő kötényt nézte.

– Uram-atyám! – sikította Árminné és a szája elé kapta a kezét.

– Hát ez meg hogyan került oda? – ámuldozott Ihászné.

– Csak nem esett a kútba valaki – bökte ki mindannyiuk félelmét a Koldár Maris.

– Ez a ruha a Tóthnéé. Megismerem a mintájáról. Még leány korában hímezte ki, jobbára csak ünnepnapon vette fel.

Megfogant bennük a rémület.

Már rohantak is. Leginkább Kató bírta az iramot. Elsőként lökte be a kiskaput. Tóthék udvarán három orosz katona vakarózott.

– Így szuda barisnya – biztatta egyikük. De Kató nem is igazán hallotta meg. Reménykedve benyitott az apró szobába, ahol Tóthnéet hagyták. Üres volt az ágy. A konyhában ruszki sisakok, hátizsákok hevertek, az istállóban

csak egy kecske mekegett. Ott voltak már a többiek is és járták a házat, nézték a kertet, bújták a szénapadlást. Szólongatták Tóthné. Senki sem válaszolt.

Elporladt a kevéske bizakodás, megfakult a remény.

– Nincs a köténye a szőlőben, hanem a fekete ruhája, az alsószoknyája ott fekszik a hokedlin összehajtván, mintha készült volna valahova – állapította meg Ihaszné.

Az udvaron a három orosz nagyokat röhögött.

– Talán az erdőbe szökött – kapaszkodott a bizonytalanba a Fekete Marci. Senki sem válaszolt. Tudták, ahol a kötény volt, ott az asszony.

– Kiöntöm a vödörömből a vizet – indult el Árminné, alig tett pár lépést és már folytak a könnyei.

Hamarosan mindenki vele sírt, vele zokogott. A Fekete Marci is. Még a Fejős egyetlen szeme is könnybe lábadott.

Fejős:

„Vasmacskát akartak a kútba leereszteni. Mondtam, hogy a Tóthné nem lehet a horoggal kiemelni, vagy lemegy érte valaki, és a kötelet a hóna alá köti, vagy a kútban marad, ha ott van egyáltalán. Mert én nem hittem el. Akasztották már fel a Hegyen magukat emberek, vetette már le magát leány a szurdok széléről is, igaz, csak lába tört, de hogy valaki a kutat válassza éppen itt nálunk, ahol alig van víz, nem hittem el. Vártunk egy darabig. Az asszonyok csak sírtak-rítak. Mindenesetre egy vonogót rákööttem a kötéltre, melléje egy követ és leeresztettem. Amint már nem merült tovább keresztben megcincáltam, azután emelgetni kezdtem, csak úgy kézzel. Valamiben megakadt. Nem akartam kárt tenni a Tóthnéban, Isten lássa a lelkemet, de a szalmahúzóra és a kötéltre is szükség volt idefent, rántottam hát rajta egy nagyot. Szerencsére kiszabadult a horog. Azon imádkoztam magamban, hogy ha felér, ne legyen a kampón vér vagy húscscaf. Nem lógott rajta, csak egy ruhadarab. Ráismertek arra is. A Tóthnéé volt az is.

Én azt rögtön megmondtam: a kútba nem megyek, túl pocók vagyok ahhoz, és öreg. Leginkább gyerek lett volna jó. Azt meg ki kockáztatja meg? Hiszen onnan a mélységből már nem látni a napot, nincsen más, csak nyirok, hideg és vaksötét.”

Tanító:

„Én, kérem, ismertem a ruszkat, hiszen megjártam az országukat is. Az egyik őrzetőm jól lefestette őket: »Zászlós úr, ezek a kecskékkal hálnak, lesből lövöldöznek, és a vörös csillaggal fizetnek.« Most így visszagondolva rá, nem is túlzott olyan sokat. Én nem ijesztgettem a hegyieket, pedig elmondhattam volna nekik, hogy a muszkák az Alföldön is először lőttek és utána kérdeztek, hogy még a saját országukban is megerőszakolták a nőket, és hogy mindent vittek, ami fénylett, mindent meettek, ami nem volt kátrányból.

Sosem szerettem az oroszokat, és a háború alatt végleg megutáltam őket.

Amikor meghallottam, hogy a Tóthné a kútba vetette magát, elöntött a szent harag. Ha lett volna fegyverem, talán még közéjük is pörkölök. De már nem volt puskám, a pisztolyomat pedig a Nagyrétben, egy fűzfa odvában rejtettem el. Nem mentem vissza érte sosem. Amikor futottak az asszonyok, hogy a Tóthné kútba ölte magát, nem tudtam mást tenni, csak hangosan szitkozód-tam: »Rohadt ruszkat, dögöljete meg mind egy szálalig!« Ezt kiáltottam, kéremszépen, vagy valami ilyesfélét. Nem ijedt meg más, csak a hírhozó. Si-ettem én is a kútig.

»Valahogy ki kellene szedni mert, még megromlik a víz« aggályoskodott az egyik asszony. »A Fejős szerint valakinek le kellene menni érte« folytatta a másik. »A környékbéli kutasokat behívták katonának« tette hozzá a harmadik. Gyanítottam: arra várnak, hogy majd én lemegyek. Csakhogy tudtam, arra alkalmatlan vagyok. Nem a halál miatt, öltem én embert kint a fronton, s láttam holtat is eleget. Viszont a kútba képtelen lettem volna leereszkedni, még ha a tudóm bírta volna is, nem bírta volna az agyam. Negyven méterrel a föld alá... Bányásznak se vágytam sosem.”

A Kari Károlyéknál volt az elszállásolt oroszok parancsnoka, s mellette szolgált egy beregszászi legény, aki valamennyire beszélt az ő nyelvüket, és már törte a magyart

Éppen a puskáját tisztogatta.

A Tanító köszönt neki rendesen:

– Adjon Isten jó napot.

Válasz semmi, a beregszászi a fegyverén matatott.

– Magát keresem, meg a parancsnokot.

– Nacsarnyik még aludni. Te, mit akar? Örüljön, hogy mi nem kérdeznünk te mit csináltál háború. Jobb, ha menni haza.

– Baj van, mert az egyik asszony beleugrott a kútba.

– Hát, ha lenni ott neki jobb.

– Csak az emberek arról a kútról hordják a vizet.

– Igyátok más kutat.

– A többiben nincs elég víz, onnét isznak a ti katonáitok is.

– Majd később én szólni parancsnok, mert ébredni nagyon mérges, akkor aztán lesz durr, durr.

Zsöndöcsné:

„Én a Tóthné kevésbé ismertem, mert senkivel se barátkozott, a szavát is alig lehetett hallani, a családja volt a mindene. Pedig a részeges ura verte

is. Próbáltam a Pannival szót érteni, amikor a párja után a két gyerekét is elvitték leventének, hívtam, jöjjön át hozzánk éjszakára, ha fél egyedül. Ő meg csak sóhajtozott, hogy majd az Isten megsegíti őket. Ennél többet én sem ígérhettem volna neki.”

Fejős:

„A Tóthné leteperzte az a négy orosz, de nem a fájdalomba, nem a sebeibe, hanem a székben halt bele. Mit mondott volna a katona urának, a két siheder gyerekének?”

Kató:

„Én sem voltam eszemnél hetekig, amikor a Dörgös azt tette velem. A Panni néném meg idősebb volt, családos és sokkal érzékenyebb. Talán ő is attól félt, hogy gyereke lesz.”

Zsöndöcsné:

„A Tóthné nem volt velünk a temetőben, mialatt a véres tojást temettük, de a rontás elől ő sem menekülhetett.”

Tanító:

„Lehet, hogy a beregszásziba a magyar nyelvvel együtt egy kis emberiség is szorult, mert pár óra múlva egy szakasznyi katonával átjött hozzám, hogy mutassam meg a kutat. Hozták magukkal az én karszékemet, valamint egy erős drótkötelet. Én megmutattam nekik a kutat, azután hazajöttem. Attól tartottam, hogy ha meglátom szegény Tóthné ázott puffadt testét, még valami bolondot teszek. Ám az is lehet, kéremszépen, hogy csak egyszerűen féltem.”

Fejős:

„A beregszászi azt kérdezte, milyen mély a víz, megnyugtattam, hogy talán másfél méternyi lehet. A bakák röhögcséltek, egymás hátát verték, nem értettem, mit karattyolnak. Aztán felszíjzták a drótkötélre a széket, de alig ült bele egyikük, a kút felett már billent is kifelé, még szerencse, hogy a kávéban kapaszkodott. Másodjára egy erős kocsitengelyt drótoztak a kötéltre keresztbe és arra kuporodott fel a katona, nem lehetett gyáva legény, két métert se eresztették lefelé, már ordítozott is valamit. Visszahúzták, magyarázott valamit és csak a fejét ingatta, hogy nem-nem. Végül a Dörgös unta meg a helyzetet, szólt az oroszoknak, várjanak, és negyedóra múlva megjelent egy nagy szapulóval, aminek kétoldalt, fából erős füle volt. Azt kötötték aztán a rúdra, de már nem az előbbi katona ült bele, hanem egy másik apró, ferde szemű koma. Őt katona tartotta a kötelet, vizet ért simán. Később: én és a Dörgös is odaálltunk segíteni, ahogy húzták felfelé. Az Alfréd, gondolom a hordót féltette, de elkelt az ereje is, mire kétszer fordult a teher. Először a Tóthné sáros, püffedt arca, megtépázott ruhája, fehérre ázott teste került elő, másodszorra

meg a katonát húztuk fel. Rosszul volt a hidegtől, annyira cidrizett. Gyorsan pokrócokba takarták, valahonnét pálinkát kerítettek, és egy vízesbőgrével beletöltötték a legénybe. Ettől az egy orosztól én sem sajnáltam a szeszt.

Tóthné már másnap eltemették. Neki is én szögeltem össze a deszkakoporsót és a keresztet. Mindenki ott volt a Hegyből a temetésén, de nem lehetett ott a hites ura, aki még a frontot járta, a két siheder fia, az egyiket leventének, a másikat katonának cipelték el, se a leánya, aki Pesten ismeretlen helyen cselédeskedett.”

Kató egyre gyakrabban ment ki a Horgashoz, Dombfalu felé tekingetett. Örült volna, ha ő látja meg elsőnek a Zsöndöcs Palit, ha csak annyit mondhat neki, hogy jól vannak, virulnak a gyerekek. Miután nem jött a Pali, bizakodott, talán a postán várja már egy levél.

– Posta? Lehet, hogy az oroszoknak nincs is olyan – vélte Árminné, aztán rögtön pityeregni kezdett. – Az én jó uram már több mint két hónapja nem jelentkezett. Attól tartok, hogy fogságba esett valahol. Fenekestül fölfordult a világ. Még azt is hallottam, hogy elveszik a földeket, a kerteket, mert hogy ezeknél ott kint minden közös, reggel kiosztják a csajkában a levest, hozzá a fekete kenyeret és mindenki azt eszi. Este pedig a feleségeken osztoznak, mert ott még az is közös.

– Annyi félét hallottunk már, sok mindent megéltünk már – legyintett Kató. Szedelőzködött, hogy elindul Dombfalu felé.

– A másik kendőt kösd fel! – szólt rá Árminné. – A sötétet, az sápaszt, öregít. Nagyon nézegetett utánad tegnap az a tolmácsgyerek.

– Ne félj, ha hozzám ér, kikaparom a szemét – pattogott Kató. Aztán eszébe jutott, hogy a Dörgös ellen se tudta megvédeni magát. Visszament a másik keszkenőért és a háromágú evővillát becsúsztatta a köténye alá. A medély oldalán, az erdőszélen, egy ösvényen óvakodott lefelé, mert Horgasban lent még csak katonáknak volt járható az út.

Az erdő fái, mintha mi sem történt volna, úgy hoztak új ágat, levelet, rejtettek madárfészkeket.

A faluszélen gyerekek játszottak az utcán egy kiégett teherautó körül.

A posta ajtaja zárva volt, a postás kisasszony sehol. Tüske Katót elkísérte a félelem. Benézett a boltba, hátha van cukor, cipőfűző, s már jó két hete nem váltotta be az élelmiszerjegyet.

– Jó, hogy jött – fogadta a boltos, akiről már eltűnt a nyilas karszalag. – Mondja meg a hegyieknek, hogy aki csak teheti, kezdje el a tavaszi munkákat. Ha valakinél idegen lakik, mielőbb tudassák idelent! Azt is mindenkinek

be kell vallani, mennyi élelmiszer, zsír, cukor, liszt maradt. Koplalnak a városokban az emberek.

– Maradt, dehogy maradt – mormogta Kató –, majdnem mindenünket elvittek a német barátai. Utána meg az oroszok fosztottak ki bennünket. A gyerekek sírnak az éhségtől.

– Csak ne rágalmazza a szovjet elvtársakat. És engem se. Majd fölmegegyek s körbenézek ott a telepen – fenyegetődött a boltos. – Jobb, ha tudja, a németektől én óvtam meg az egész Hegyet. Magát akár agyon is löhették volna azért a cirkuszért, amit az erdőn művelt. Biztos vagyok benne, hogy ott a halott mellett rejtegetett valamit. Talán aranyat? Zsidó volt esetleg az, akit oda temetett? Vagy partizán és maga emésztette el? Majd kiderül. Azt megmondhatja a Hegyen, hogy itt a faluban én mutattam meg orosz testvéreinknek egy elrejtőzött német szakaszt! El is fogták az utolsó szálig. Hálásak nekem a szovjetek. Mi Dombfaluban már megalakítottuk a nemzetőrséget. Rendet teszünk. Úgy bizony. A Tanítónak azt üzenem, hogy a rádiót be kell szolgáltatnia! Ezenkívül kötelező a puskák, a talált hadiszerek leadása is. Az erdő biztos teli van velük. És tudassa a hegyiekkel, nehogy összevissza beszéljenek rólam vagy valami más számárságot csináljanak, mert megkeserülük!

Tüske Katót úgy érték a szavak, mint az éjféli harangszó, váratlanul. Megugrott tőlük, s megkeveredett. Megzavarta a boltos színeváltozása. Fent a hegyoldalban pár szilfa pattogtatta rügyei ostorát. Az ágak között gyengén vergődött a nap, néha árnyékot vont, néha szétszórta sugarát.

Kató maga se vette észre talán, hogy a dombélről az erdő felé került. Felkaptatott az oromra. A kunyhó szinte várta már, de belsejét az üresség tölte meg, más se volt ott, csak néhány elhajított konzervdoboz. Mégis olyan jólesett leülni, várni, álmodozni, remélni. Két óra is eltelhetett.

Egyszer csak a tisztás csendjét csörtetés verte fel. Kató összerándult. Jaj, csak nem katonák megint? Németek talán vagy oroszok? Előkapta a háromágú evővillát, ne legyen védtelen. Újból hallatszott a zaj.

Ember így nem jár. Vaddisznó lehet?

Az egyik fához osont, hogy felmászhasson rá, ha kell. Ám egyszer csak feltárult a bozót, s Katóban megtorpant a félelem, helyét meglepetés foglalta el.

– Hisz ez egy csikó feje – nevette el magát.

Az állat meg sem riadt, közelebb poroszkált és nyihogott egy keserveset. Kató bebújt a kunyhóba, a sebesült egykori derékaljából szénát húzkodott elő. Alig volt már ez több, mint száraz csutak.

A csikó odament, belenyaldosott.

Feje nemes, homloka csillagos.

Kató még nem látott ilyen szép, ilyen barátságos állatot.

Tanító:

„A Katától üzent ugyan a boltos, de az én rádiómat nem kellett lecipelni a Dombfaluba, elrekvirálták azt már jó ideje. Azon pedig, hogy a nyilas boltos feladta a németeket, kéremszépen, egyáltalán nem csodálkoztam, régen a török időkben is volt már olyan, aki nyolcszor váltott nevet, hitet.

Körülöttünk változott az élet, de a Hegy a régi fészkén ült. Egyszer összeszetereltek bennünket, és a ruszki parancsnok felszabadulásról, egyenlőségről, jobb világról ágált. Nem feltételezem, hogy bárki is hitt neki. Dörgős Alfréd egyenest kimondta: »Mi a f..t ígéretsz te itt, amikor azt se tudod, mi az a jó világ. Itt az volt, míg nem jött a háború. A bort, ami a családnak kell, megtermi a Hegy. A kertünk, a szőlőnk ad élelmet, italt. Akinek van földje, dolgozik rogyásig. Akinek nincs, hónaposnak, aratónak mehet. Télen meg favágás akad. Tele van az erdő gombával, bogyókkal, nyáron elcsaphatja a gyomrát, aki éhes. A füvön, a parlagon megél a tehén. A síkvidéki falvakban a téli bérként kapott fáért vagy az oromnál a senki bányájából kitermelt márványkőért mindig lehetett cserélni ezt-azt. Kevéske kukoricán, kerti gyomon, erdei makkon felhízik a malac. Régebben három süldőért már egy kisborjút is kaphatott az ember. Minek nekünk a jobb világ?»

Igaza volt, kérem, hiszen fogalmunk sem volt róla, a muszkának mit takar a jó világ.

Szerencsére a beregszászi tolmácsgyerek nem fordította azt, amit az Alfréd mondott. Hazudott helyette valamit. Ő már ismerte a főnökét, ő már tudta, milyen is az orosz jobb világ. Akinek nem volt elég jó az éhezés, a nincs, az mehetett Szibériába jeget simogatni, fát hasogatni.”

Dörgös Alfréd hasba rúgta az eget

Tanító:

„Háromszor haldoklott a Hegy. Én háromszor hittem, nincs tovább. Út hiján is ránk talált a hír, hogy véget ért a háború. A Hegy a régi fészken ült tovább, magányosan, mintha kissé kirekesztette volna a világ, vagy mintha a Hegy bujdosott volna a világ elől. Igen, úgy hírlett, a háború véget ért. De a béke még nem kezdte el a számolást.”

Fejős:

„Még alig ért véget a fegyverropogás, máris furcsa hírek éreztek a Paragokból. Azt suttogták, mind a három ottani asszonynál elszállásolta magát egy-egy huszonöt-harminc év körüli férfi. Hogy honnét jöttek, nem tudta senki sem. A Mészáros Mátyásné meg lehetett érteni, hiszen az ő ura a fronton veszett és ott voltak a földjei, hiányzott az erő. A szintén özvegy Gödénének otthon volt a sánta fia, de a másik kettőt katonának és leventének hurcolták, nála is elkelt a férfikéz. A Lombosiné, a Nani viszont még hazavárhatta az urát, aki márciusban üzent: él. Persze aztán amilyenek az emberek, rögtön pletykálni kezdtek, hogy a három jövevény és a három asszony összeállt. Azt is sugdosták, hogy az a három bújtatott zsidó lehet vagy éppen rejtőzködő németek. Egyszer csak hallottuk, a Gödéné sánta fia jól összeverve került elő, veséje vagy lépe szakadt, nem emlékszem már igazán. Alig felgyógyult, végleg a városba, egy rokonukhoz költözött. Később órák lett belőle, soha többé nem ment haza. Egyszer ingyen megcsinálta a vekkerem.”

Zsöndöcsné:

„Fekete világ járt ránk, fekete, sötét világ. A férfiaknak szórakozás volt a háború. Az asszonyoknak jutott a legtöbb teher: család, szőlő, állatok, gyerekek, sóhajtozás, vágyakozás, aggodalom és félelem.”

Dörgös Alfréd ostorszóra tanította az új lovait.

– Gyí Sári, hogy az átok verjen meg! Manci, hogy döglött volna meg az anyád!

Pedig a két ló nemhogy szaladt, röpült. Birták erővel. Gazdájuk jól tartotta őket, oldalukon fénylett a szőr. A kocsiban a széna alatt két vég szövet, egy nagykabát s három ezüst gyertyatartó lapult.

Dörgös számolgotott: megérte a fuvar. Mint az aranyat, úgy vették az avas szalonnatáblákat. A város maga a nyomor. Lebombázott, szétlőtt házak, kiéhezett emberek. Mennyivel többet ér a Hegy.

Trappoljatok! – nógatta magában az igásokat. A faluban még megállít-

hatnak, s ott is fenekestül felfordult a világ. Az urasági csósz bírónak titulálják, most tanulja újból a nagybetűt, az esküdtjei meg húszholdasok.

A széna alatt sok érték lapult.

– Gyí, Manci! Ne kisasszonykodj, mert véresre csépelem a farod.

Ez a jó köves út is hány helyen felszakadt. Azelőtt egyhuzamban mehettek rajta a lovak, míg a meredek ki nem szakította belőlük a szuszt – dühöngött Dörgös, amikor egy mély kátyúban megrekedt. Leszállt. S nekifeszítette vállát a hátsó saroglyának. Akkorát emelt, hogy egy pillanatra meglátta az ég összes csillagát.

Fejős:

„Híresztelték hogy, az uraság végleg elszelelt. Így a jó munkám végleg odalett. Az erdei major olyan volt tehenek nélkül, mint egy kiszáradt folyómeder. Az oroszok oda kötötték be a gebéiket. Kicsiny lovakon ültek, nem olyan erősek, sodrottak, mint amilyeneket az Alfréd hozott. Úgy hallottam, a Dörgös a németektől vette aranyért a két paripát, és posztóval fizette ki az orosz parancsnokot, hogy megtarthassa őket. De az is lehet, hogy csak elkötötte az állatokat, és senkinek semmit sem adott.

Ahogy nagyobb lett a csend, szereztem megint egy jó kutyát. Igaz, nem volt alföldi, s nem is kuvasz, mint a régiek. Az anyját mintha farkas hágtat volna meg. Rengeteg vadság szorult bele. Hónapokig magyaráztam neki, mit szabad, s mit nem lehet. Valamelyest megjuhászodott ugyan, de gyakran kitört belőle a természete. Ordasnak neveztem el. Egyszer Kariék tehenéről majdnem leharapta a tőgyet. Hozott haza szarvasfejet. Fogott nyulat. Az embert, ha nem hergelték, nem bántotta. Akkor nem türtem volna meg. Szerencsére az agyarái akkorák voltak, ha vicsorított, mindenki elpucolt.

A kicsinyke almáskert egész évre dolgot nem adott, s még kevésbé kenyeret. A Dörgösnél, a Kari Károlyéknál akadt néha szántani-, villáznivaló. Hívtak ide, hívtak oda, elkelt akkoriban a férfikéz. Azonban jóformán csak köszönőmmel fizettek, abból meg megélni nem lehet. Töröztem a réten, jól ismertem a vadcsapásokat. Néha sikerült elkapnom egy-egy nyulat. Kint megnyúztam, a bőrért nem hoztam haza, nehogy megtalálja valaki. Ismertem, hol terem csibegomba, pereszke, melyik fára gallyaz a fácán, hol találok bibictójást. Elvállaltam, hogy rendben tartom a Zalainé szőlejét. Harmadéért béreltem ki, nekem magamnak elég volt ötven liter bor, a többit elcseréltem élelemért.”

Kató:

„Másnap hajnalban szorongó szívvel másztam fel az erdész rejtekéhez, vittem magammal a régi vödört (kicsit már eresztette a vizet) és némi szemest. Azt gondoltam, a ló már biztos odébbállt. De nem, a kunyhóba vackolta be

magát, látszott rajta, jobb sorshoz, istállóhoz, alomhoz szokott. Még várt is rám talán. Nem kellett biztatni, kiharapta a tenyeremből a kevéske búzát. És, mint aki sosem ivott még, úgy hörpölte a vizet, három vödörrel is vittem a patakból talán. Visszacsalogattam a kunyhóba, a kidőlt ajtót keresztbe tettem, megtámogattam kétfelől, ami rés megmaradt, azon ló ki kinézhetett, de ki már nem férhetett.

Az erdő elrejtette a kiscsikót. A környező tisztáson téptem neki füvet. A patak adott neki vizet. Ha jött az este, a kunyhóban a szalmára heveredett. A kezemből evett.

Elárultam Árminnének, milyen szerencse ért. Intett, le ne hozzam, míg itt vannak az oroszok, hanem azt tanácsolta, hogy a csikót valamiképpen járatni kell, mert megpókosodnak, legyengülnek a lábai.

A Paliról nem jött semmi hír, és nyoma veszett a fekete legénynek. Benem egyre hűlt a zűrzavar, a lobogás. A nyugalom visszahozta az eszem. A Palit már-már úgy tekintettem, mint szerelmes testvéretem. A kunyhóbeli, sebesült férfit meg, mint elveszített gyerekemet. Néha azért el-elbámultam a völgy felé, ahol a Pali feltűnhetett. Mindennap felkúsztam a kunyhóhoz, de már nem a fekete férfi miatt, hanem a csikóért, ő lett a titkos kedvesem.”

A béke kezdte visszaküldözgetni azokat, akiket a háború meghagyott. Először a Koldárék Ignáca tért haza. A testvére, a Mariska fohászaiba foglalta ezt a napot. Mint a tűz, úgy terjedt a hír. Csakhamar lángja köré vonta az egész Hegyet. Alig fértek meg a konyhában, szorongva, szorunkodva hallgatták, hogy a szegény Ignác lelke mit rejteget.

A szeméből kiszáradt már a könny. A hangja szomorú volt:

– Szóval a Jánosunk, az meghalt szegény? De miért ő, miért nem én?

Ezt hajtogatta szinte szüntelen.

A Mariskájuk csak simogatta a fejét.

– Istennek hála, hogy te itt vagy megint.

– Miért éppen a Jánosunk lett oda?

– Te visszajöttél. Istennek hála, az egyik imám legalább meghallgatott.

Az emberek elköszöntek, megérezték, a bánatban semmi szükség rájuk, s ahogy érkeztek hirtelen, úgy röppentek gyorsan szerteszét.

Csak az Árminné kérdezte meg:

– Ignác, és az én uramról nincs híre?

Majd rögtön a Kató:

– És a Pali, a Zsöndöcs, nem üzent a családjának valakitől?

Fejrázás volt a válasz csupán.

Kató:

„Annyira vártam, hogy jöjjön vagy írjon már a Pali. Mintha megéreztem volna a veszélyt. Az Árminné is folyvást a Béla bátyám után sóhajtozott. Reménykedéssel, várakozással telt meg a ház. Nem akartam én a Palit a feleségétől elvenni, de rám bízta a két gyerekét. Igazán nem is tudtam figyelni rájuk. Nagy volt számomra ez a teher.”

Az urasági krumpliverem rég felszakadt. Ettek már abból németek, oroszok. A hegyiek nem nagyon merték megdézsmálni, egy-egy fél zsákkal osont el csak az éhesebbje is. Aztán, ahogy tavaszodott, elkezdett bűzleni, rohadni. Dörgös Alfréd tudta, hogy a nyúlós, csírás halom alatt még ép krumpli is jócskán van. Jól megrakta a szekérdereket. Gondosan eligazgatta rajta a kukoricaszárt, amit látszatként felszedett. Az ülés alá bedobott ezt-azt, amit a majorban még talált, kisvályút, kocsilőcsöt, csorbult ekevasat. A falut a szurdok irányába kerülte meg, hogy aki látja, azt higgye, Szentpál felől jön, onnét hordja a kórót.

– Már megint loptál, te isten ostora? – förmedt rá a felesége. – Meglátod, egyszer csendőr vezet el.

– Csendőr? – morogta Dörgös Alfréd és fölnevetett. – Elpucoltak már azok, amelyik megmaradt, az örül, hogy él. Az új polgárőröknek meg csak pofájuk van nagy, ha rájuk kiáltok, teleszarják a gatyájukat.

– Csak ne szájalj! Itt járt érted lentről, Dombfaluból a Tar Laci. Holnap kilencre hívatnak a bíróhoz.

– Honnét tudjam én, hogy mikor van kilenc – mérgelődött Dörgös Alfréd. – Egy vekkerem volt, azt is elzabálta valamelyik orosz.

– Majd elindulsz reggel, jó korán.

Dörgös látszólag egykedvűen végezte a dolgát tovább, pedig belekapaszkodott gondolataiba a váratlan meghívás.

Szapot kaptak talán? – töpregett. – Mindenki előtt nyitva állt a városba az út, s jó szalonnát adtam a szövetért. Az urasági krumplit is vihette, akinek volt mersze. Csak megrohadt volna a veremben. Majd bolond leszek otthagyni, amikor fél zsákért birgeri csizmát lehet cserélni odabent. Mindegy! Rajtam nem fognak legyet. Hirtelen felöltött benne egy másik gondolat: Vagy talán a lovak...?

– Hé, kölyök! – kiáltott rá a Ferkó fiára. – Eredj, mondd meg anyádnak, szűrjön egy demizson bort a noával kevertből, csak nehogy sóprús legyen! Te meg etesd meg a tehenet!

Fejős:

„Én egy kalappal köszönök, köszöntem mindenkinek. Lehetett az a Ta-

nító, lehet a Dörgös vagy az amerikai Szüle. Mert itt a Hegyen mi egyformák vagyunk. Nincs közünk uraság, fiskális. Csak az egyiknek nagyobb tenyere nőtt, a másiknak meg kisebb. Az egyik többet markolt magának vele, a másik meglegedett azzal, amit az Isten egy napra adott. Az új kutya kedvemre volt. Ugatása távol tartotta házamtól a népeket. Egyszer a Szüle Géza hívott, hogy van egy darab répája, menjek el egyelni, ha ráérek. Ígérte, hogy majd ő is visszasegít. Kiváltképpen, ha megjön a három legény fia. Hirt kapott már mindegyik felől. A kisebbik, akit a németek vittek magukkal, Németországból, a másik még a keleti frontról üzent, a harmadik Pestről, ahol dolgozott. Mondta is az öreg: jó, hogy nem volt több fia, mert akkor Európa minden sarkába vetődött volna belőlük egy.

Nehezen ment az egyelés, a csizmánkra ragadt a föld, alig bírtuk hordani a sok kölöncöt. A répa is a sárba fült. De jó volt újból kint dolgozni a földön, érezni a szagát, s lépkedni rajta anélkül, hogy az emberfia repülők után vizslatná az eget. Vitakoztunk is, hiszen mindenféle hírek keringtek szerteszt. Földosztásról susmorogtak. A Szüle Géza váltig állította, a földnek ára van, mióta a világ, világ. Fizetni kell érte, ha nem pénzzel, hát terménnyel, ha nem terménnyel, hát erővel, az étellel, nélkülözéssel, elvesztett boldogsággal, ha nem azonnal, hát majd évtizedek után. Hittem is neki, hiszen ő már belekóstolt, milyen is a másik világ. Gyerekkoromban többször intett bennünket az apánk, ne lopjunk, mert az ebül szerzett jószág, ebül is vész el.”

Tanító:

„A ruszlik nyíltan hirdették, nekik a kommunisták a barátaik. De ettől még az esperesnek lent a faluban nem lett kevesebb a szava. Hozzá járt a régi adóügyi jegyző, a szegénybíró, s a többi „fentforgó” is ostyáért, tanácsért. Aztán jöttek az új, hivatalos emberek. A Hegy eléggé el volt zárva, hozzánk nem tolakodott sosem a hatóság.

Negyvenöt áprilisában vagy májusában megkerestek a Dombfaluból, hogy segítsék kiválasztani valakit a hegyiek közül a földigénylő bizottságba. Sorba vettem a férfiembereket. Jómagam, kérem, semmiképpen sem kerülhettem szóba, s ugyanúgy a Fejős se, mert ő mindig cseléd volt és a hegyieknek idegen. A Fekete Marci mindig az asszonyokkal tartott, a háborúból visszatért Koldár Ignác fiatal volt az efféle férfidologhoz. A Szakács Rudolf pedig világleletében sem tett a vitákhoz többet, mint ühümöt, igent és az-ám-ot. Egészében véve még a Dörgös Alfréd látszott a legalkalmasabbnak. Az esperes, aki ébredése szerint hol tegezett, hol magázott, azonnal egyetértett velem, mondván: »Ne higgye, József, hogy ezt a fölfordulást büntetés nélkül végig lehet vinni, visszajönnék

még a báróék, a fiskális is, s akkor lesz cudar világ. Ez a Dörgös pedig, Isten jóváhagyásával is megérdemli a büntetést.«”

Dörgös Dombfaluba készülődött.

– Csak nem ünneplő ruhában akarsz a faluba menni? – zsörtölt a felesége. – És ha valami baj ér odalent? Ha berúgsz és leokádod magad? Ez az egyetlen olyan ruha, amiben még eltemettethetlek.

Kettőjük közt már nem volt éle a szónak. Indulataikban már röpködtek kések, csaptak karók, dördültek fegyverek.

Kívántak már egymásra dőghalált, rothadást, kiszáradást. Két lelkük volt: az egyik a megszokás, a másik a gyűlölet.

– Kushadj már! – csapta le a pálinkáspoharat Dörgös. – Addig, míg az emberek megisszák a bort, s míg lyuk van a zsebükön, engem nem érhet baj. A cserélt holmit elrejtettem, kutathatnak utána, találni úgysem találnak semmit, mint, ahogy eddig is hiába keresték oroszok, németek. Ti sem tudjátok, hova dugtam. Imádkozz inkább, hogy szerencse kíséren, mert a pénzt is mind magammal viszem, egy garast se hagytam neked a sublótfiában. Ha vissza nem jövök, éhen döglötök.

– A pengőiddel nem sokra mész, lassan egy gatyakötőt sem érnek.

– Mit gondolsz, azzal a sötét agyaddal, miért szövetért, kabátért adtam el a szalonnát, ezüstért a sonkát, gabonáért a bort?

Kató:

„Kijártam dolgoztatni a Szőlősbe, a két konyhakertet az Árminné rendezte el. Amikor meg tehettem, s nem láttak a katonák, elosontam a kunyhó felé. Megsétáltattam a csikót, megittattam, megkeféltem. Lent a faluban szereztem zabot, húsz liter bort adtam érte. Azt füllentettem, kásának viszem.

Olyan járása volt annak a lónak, hogy a hercegisasszonynak sincs külön. A fejét odadugta hozzám, az orra, mint a bársony, s a nyelve is meleg.

A kunyhónál gyakran eszembe jutott a fekete férfi is. És ha olyan babonás lennék, mint a Zsöndöcs Pali felesége, akkor azt hinném, hogy a legény változott csikóvá. Annak sebes, ennek csillagos volt a homloka. Mindenesetre a csikó szeretett engem nagyon, amikor meglátott, már nyihogott. Alig győztem csitítani, hogy meg ne hallja valaki eltévedt idegen.”

Zsöndöcsné:

„A szegénytől majd lesült a képemről a bőr. Megyek, hogy kotlóst szerezzek a tojás hegyé, hát ki jön velem szembe a Hegyen? A sógorasszonyom. Tépetten, koszosan, domborodó hassal. Mint akibe belefészkelte négy gyerek. Köptem egyet, s átmentem az út másik oldalára.

Rám kiabált: »Ne nézz így rám, nem én vagyok az oka. Magukkal cipeltek a németek. Úgy szöktek vissza gyalog. Közben meg megerőszakoltak az oroszok.«

Látni se bírtam, gyorsan befordultam a Korsóékhoz, pedig hozzájuk nem voltam járatos. A Hegy összes gyereke kint lógott az utcán, s ott bámulta a szégyentelent. Gondoltam, szerencse, hogy nincs itthon az uram, mert kibálná a haját. Ekkora gyalázatot még nem látott a Hegy. És volt pofája visszajönni... Én a helyében a világ végére elbujdostam volna, oda, ahol senki se ismer, ahol mindegy, hogy magyar, német vagy orosz gyereket hozok a világra.

Végül szerencsével jártam, mert a Korsóné, a József felesége adott egy kotlóst. Igaz, ő már megülte egyszer, de kilopkodták alóla a tojást a gyerkőcök. Ám még otthon is evett a méreg, mart a csúfság. Idegességemben a falnak koccintottam a lámpaüveget. Meg is repedt.

A kisebbik gyerek hazafutott az erdő alól, és lelkendezve újságolta: »Idesanyám, megjött a keresztanyám!«

Elővettem azon frissiben: »Jegyezd meg, a Piri nem keresztanyád többé! Megszállta az ördög, s ha az utcán találkoztok vele, nem kell, hogy köszönjete nekik! Mondd meg a bátyádnak is, meg ne lássam még egyszer annak a kurvának az udvarán.«

Fejős:

„Annyi már igaz, hogy a nő nagyon védtelen. Főleg, ha hajtja a vére és megszédíti a férfiszag. Talán nem tiltakozott elég hangosan, és a katonák belegezésnek vélték a szavát. A Zsöndöcs Piri, a Török Berci hites felesége holtáig azt állította, hogy miután a németektől megszökött, hazafele az oroszok vettek rajta erőszakot. A hasa állásából más időpontra, a német fattyára saccoltak az asszonyok. A Piri élete végéig kitartott amellett, hogy az oroszok kényszerrel hágták meg. Azt állította: két orosz tette vele az erőszakot, egyiknek akkora volt a szerszáma, mint egy öszvéré. Lehet, hogy csak álmodozott szegény. Azt mesélte a Piri, hogy elment feljelentést tenni Mosonmagyaróváron az orosz parancsnokságra, valami orosz katonanő megvizsgálta, aztán ott fogták, a parancsnokságon kellett neki takarítani. Nagy férfibolondító volt ez a Piri, már lány korában is, mint legyenek a cukros lén, úgy gyülekeztek körülötte a legények. A Török Berci két dombfaluit is megbicskázott, amikor már a Piri vőlegénye volt. Még a Szakács Rudit is összetoldták vele. Amint meglátták a másállapotát, napokig másról se beszélt a nép. Én rá se rántottam. Visszajött, hát visszajött. Egy-két napos csoda volt ez is csak a Hegyen. Aztán megszokták, mint kisbárány a kutyaugatást.”

Kató:

„Csak aki férfit soha nem látott, vétket soha nem szolgált, az szólhatta meg a Zsöndöcs Pirit. Keservesebben senki nem szolgált meg pár percnyi örömet, mint a nő, aki gyereket szül. De borzalmasabb nincsen annál, akit letepernek, megaláznak, és még hordania is kell a nem kívánt magzatot. Az így megesett nőnek nem csak a teste fáj, hanem a lelke is, és vele ordít a belsejében a gyerek. Én sajnáltam a Pirit, hiszen a Dörgös bűnéből járhattam volna ugyanúgy. A népek szemében akkor sem a férfi lett volna a hibás. Mindig a nő a teher, a nő a megszegyenülés s a nő gondja a gyerek.

A Piri ellen a sógorasszonya, a Zsöndöcs Pálné szította legjobban a tüzet. Tudtam, a Pali nem örülne neki. A Zsöndöcsné főképpen azért lázított, mert miután a Piri elszökött a németekkel, ő a Takács házából magához hordta a sógornője holmiját. Szégyenszemre vissza kellett küldenie a lábast, a kabátot, a kendőket, az ágyneműt, a kanalat. Nagy szájalásával a saját bűnét akarta a Pirié mögé bújtatni. Nem szívelt engem a Zsöndöcsné sosem, pedig haragra nekem lett volna okom. Elvette tőlem a Palit, mégis ő kezelt ellenségként engemet. Elemésztett volna egy kanál vízben, ha teheti, sőt lehet, hogy még most is az tartja benne a lelket, hogy a haláloamat lesi.”

Csaknem éjfél volt már, mire a faluból a Dörgös jó kapatosan hazakeveredett. Fejét megülte a bor, az arcán örömvirág virult:

– Na, mit tárod a szád, láthatod, nem fogtak ott! – mordult a feleségére. – Sőt! Itt a hivatalos megbízás: én osztom a Hegyben a földeket. Ezek a málé falusiak ugyan még számolgatni, szavazni akarnak, hogy kinek, mennyi jut, de én többet a gyűlésükre nem megyek. Mire kiceruzáztatják a sok részletet, addigra én kikaródom itt a jobbik urasági birtokot. Én, Dörgös Alfréd mondom meg, hogy ki mennyit kap. Azt is én döntöm el, ki hol hasíthatja ki. A végén, a mérésnél is ott leszek.

– Kellte ez neked. Még nem utáltak eléggé az emberek – kárálta az asszony, és az ura elé lökte a levest. – Itt a sok munka, én szakadjak bele, te meg majd ellődörgöd az időt. Ehhez van eszed meg ahhoz, hogy a szalonnát fekete szövetre váltsd. Nem mondanád meg, mit csináljak azzal is? Talán terítsem vele végig a Hegyet?

Dörgös kanalizott egyet a leves sűrűjéből és miközben a keményre sikerült babot örölte, kajánul vigyorgott:

– Majd hazajön a Szüle Géza nagyobbik fia és megvarrja. Annyi gönc kitelik abból, hogy még a gatyánk is fekete posztóból lehet. A földosztás pedig hamar-munka lesz. Az urasági birtokot, a Bárók dombját úgy ismerem,

mint a tenyeremet. Vasárnap nekiállunk, s egy nap alatt kiméretem. Húzza a láncot az, akinek kell a föld. Jó cupákos ez a csülök, hanem a bicskám, hova a fenébe lett?

– Elkérte a Ferike, sípot farag vele.

– Még meg se döglöttem, máris jussot osztogatsz? Abban bízta, hogy ott fognak? Hogy elhajtának a ruszlik? Pedig inkább paroláztak velem. A bíró, az esküdtek, alig győztem fogadni a sok kézfogást.

– Majd megesznek a hegyiek – morogta a felesége. – Kés nélkül, villa nélkül, csak úgy pusztá kézzel, ne félj! Ha meg nem ők, akkor az uraság. Csokrot köttet a nyakadra, ha visszajön! Kár, hogy az öreg Zsöndöcs már nem él, elmondhatná neked, mit kapott, pedig ő csak a száját jártatta tizenkilencben, nem lopott.

– Sötét ez neked, mint galambnak az odú – zárta be a vitát Dörgös, és szétnézett a lovak körül.

Zsöndöcsné:

„Az Alfréd átszalasztotta hozzám a kisebbik fiát, hogy vasárnap földosztás lesz. Ideges lettem. Rámenjek a máséra asszonyfejjel, egymagam? Itt van a két neveletlen gyerek, könnyebben megélnék, ha nekünk is osztanak. Lehet, hogy a Pál sosem ér haza.

Akkor éreztem igazán, hogy milyen egyedül vagyok, s milyen védtelen. Nem volt más esélyem, elfohászkoztam néhány imát. De az Isten sok dolga közt nem ért rá az én kérdéseimre hallgatni. Nem küldött jelet. Felkötöttem a tiszta kötenyt. Gondoltam: valakitől megkérdezem, mit tegyek.”

Szüle Géza a kiskonyhában az asztalnál ült és kanalazta a gőzölgő krumplilevest.

– Mit tegyek, Géza bátyám, mit tegyek? – sopánkodott Zsöndöcsné. – A Dörgös üzente, hogy osztják a földeket. Csak hát nem tudom, menjek-e, merjek-e.

Szüle Géza mintha nem csak a krumpli lenne forró, hanem a szó is, amit kimond, úgy mérte lassan a foga között.

– Én azt hiszem, a környéken nincs egy talpalatnyi föld se, melynek neve vagy gazdája nincs. A Szurdokvégtől jobbra a papok, balra az uraság dülője húzódik. A Szőlősből a legtöbbünknek van pár sora. A szentpáli dülő, a Köleses a báró tulajdona. Nem tudom, mit akar felosztani a Dörgös. A maga pár kataszterét talán? Vagy az erdőt? Mert a legszabadabb az lenne még. Azt sose lépték le, hány lépés hosszú, azt se számolták, hogy a belsejében hány fa áll. Én Amerikában kinkeservvel megdolgoztam azért, hogy miután hazajöt-

tem, az öt holdamat megvegyem. Ez már az én tulajdonom, nem engedném, hogy más elvegye. Ott a tengerentúlon, aki elvándorolt jó messzire hasíthatott, égethetett magának akár száz, kétszáz hold földet is. Aztán dolgozhatott, míg bele nem szakadt. Én a magyarországi öt holdról álmodtam akkor is. Ha venni lehetne, és olcsón megszámitánák, nem mondom, én szintén kiméretnék pár ezer ölet. Kuporgattam rá, van némi tartalék. A pengő viszont egyre rongyabb. Aki a városba megy valamiért, az borral, terménnyel, tejneművel fizet. Aki a városból jön, az tyúkért kést, ezüstkanalat, gyerekgöncöt kínál. Ingyen nem adnak semmit senkinek.

– Az apósom azt mesélte, tizenkilencben is több helyen szétmérték a földeket – bökte ki Zsöndöcsné. – Az oroszoknál meg kolhoz van.

– Hát, hogy a kommunisták mit csinálnak a földdel, azt nem tudom, meg azt sem, hogy az oroszok meddig maradnak itt. De, ha bejönnek az amerikaiak vagy az angolok, újból annak lesz igaza, akinek rangja, vagyona van.

– Mit tegyek? – tanácsalankodott Zsöndöcsné. – A föld igen kellene.

– Van egy mondas – vetette közbe Szüle Gézané –: „ha adnak, fogadd el, ha ütnek, szaladj el!” Abból, hogy kimész az osztásra, aligha lehet bajod. Az uraság, majd a férfiakat kapja el. Főként a Dörgöst, hiszen a mérőül az ő kezében lesz.

Szüle Géza tányérján kihűlt a leves. Sajnálta, hogy tanácsot kértek, s ő maga is tanácstalan. Zsöndöcsnének hazafelé már csak egy mondat maradt a fejében: „Ha adnak, fogadd el!...”

Fejős:

„Földfoglalás helyett én inkább elballagtam a major felé. Másnaponként kinéztem, hátha visszajött az intéző, és rám úgysem bíztak túl sokat. A karámban az oroszok futtatták lovaikat, kicsinyek voltak, és rosszul tartottak. Két katona őrizte őket, azok már ismertek. Az öreg istálló tetején megrogyott a nád. Pár kéve rőzsét vágtam, betömtem vele a lyukat. Nem sokat ért, de legalább meglátszott a kezem nyoma.”

Zsöndöcsné:

„Éppen teregettem az udvaron, amikor beállított egy férfi. Elég poros, elég nyüzött volt. Azzal köszönt, hogy a Zsöndöcséket keresi. Elárultam neki, itt vagyunk, mi vagyunk. Morgott valami nevet, meg, hogy hazafelé Vas megyébe tart és, hogy valahol találkozott az urammal, a Pállal. Azt mondta szó szerint, sosem felejttem el: »Jóasszony, a maga ura igen odavan, nem biztos, hogy hazaér. Sokat szenvedtünk együtt, mindig emlegette magát. Csak hát az oroszoktól elkapott valami bajt, csont és bőr, nem hinném, hogy sokáig bírja a táborozást. Szegény, rágja a bajuszát és piheg. Ennekem sikerült kereket oldanom.

Veszprémben fogtak el, ott meg hamar megkaptam az igazolást.

Nem is tudtam, mit csináljak, az egyik szemem sírt, hogy él a Pál, de aggódtam is rögtön, hogyan bírja ki. A férfit leültettem, volt eldugva egy kis sonka, azzal megettettem, még útravalót is pakoltam neki. Búcsúzóul még hozzátette: »Aggódott a férje azért is, hogy növéget-e már a három gyerek.« Három gyerek? – ütődtem meg. »Itt valami tévedés lehet, nekünk csak két fiunk van« mondtam a férfinak. »Hát pedig háromról beszélt az én bongyor hajú Palkó komám« erősítette az idegen, aztán azzal, hogy még Szömörén is be kell valakihez néznie, elköszönt. Adtam neki még egy liter bort is az útra. Aztán ott maradtam kétségek között, egyedül. Néztem utána a kapuból, az egyik pillanatban még ott lépdelt a Zalaiék háza előtt, a másikban nem láttam sehol. Eltűnt, nem maradt utána más csak egy füstpamacs.

Kiáltottam a szomszédasszonynak, hogy tudassam a hírt, de éppen a Szőlősben járt. Másnap a kútnál odaszólt a Fejős, hogy hozzám jött-e be az a katona. Mert, hogy tőle érdeklődött: lakik-e itt egy asszony, akinek a fronton van az ura. A Fejős meg azt felelte rá, hogy több is van ilyen. Erre a férfi csak annyit mondott, hogy valamilyen Péter vagy talán Pál volt a társa neve, aki vele üzent. A Fejős meg nem tudott másra gondolni, hogy az csak az én Pálom lehet, így azután elmagyarázta neki, hol lakunk. A férfi tovább kérdezgelődött tőle, van-e gyerek, milyen színű volt a Pali haja, volt-e bajusza meg ilyeneket. A Fejős meg elmondta, hogy igen, van több gyerek, hogy barna, hullámos, bongyor hajú a Pál, és bajsza is volt, amikor legutóbb szabadságra itthon járt. Hazafelé a vödörrel már majdnem elsírtam magam a kapunál, amikor lenéztem a porba. Nem bakancsnyomot, hanem két patanyomot láttam én.

Rögtön tudtam, az ördög járt nálunk, és a Pál nem üzent senkivel.”

Dörgösben hajnalra feltámadt a szegénybarát.

– Levakarom a lovakat és indulunk – közölte csizmahúzás közben. – Urakat csinálók a koldus hegyiekből. Tépj ki pár irkalapot, gyerekek! Jössz te is velem. Majd én mondom a neveket, és utána az ölet. Írd fel pontosan!

Dörgös hét órára hirdette a földosztást. Faluhelyen a hét óra már inkább későn volt, mint korán.

Öt igénylőt szalasztott csak össze a Hegy. Az egyik Korsóné, a Kelemen felesége, a Lombosi Ernőné és a nála élő fiatal férfi, a Zsöndöcsné valamint a Szakács Rudolf várakozott csöndesen.

– Van ott az aljban két vendégülés, kapaszkodjanak föl a kocsira, mert kevés az időm! – mordult Dörgös, és már csapott is a lovak közé. – A többiek, ha még nem keltette fel őket a nap, hát jöjjenek gyalog.

Buckákat vetett a dűlőút, dobálta a kocsit. A fahíd, amelyik a kiszáradt Berettyón szolgálta az átkelést, teljesen összerogyott.

Dörgös a lovakat pányvára vetette, és gyalog evickéltek át a meredek patakpartoldalon. Hívta-húzta őket a föld, az ismeretlen hatalom.

Elöl Dörgös fia mászott ügyesen, mögötte Korsóné, meg-megvillantak a combjai, a göndör hajú férfi a Lombosinét segítette, Dörgös meg Zsöndöcsné alá nyúlt, de a keze lekonyult ahogy a lapos fenékre tapintott. Szegény Szakács Rudolf nem bírt a meredéllyel, így kénytelen-kelletlen a másfél kilométerre lévő kishíd felé került.

Tanító:

„Olyan földosztást se látott még a világ. Mesélik, a Dörgös nagyon kapkodott. Egyszer hosszában végigmérte az urasági dűlőt, aztán eldobta az ölet.

Utána csak intézkedett: »Magának három holdat adjak vagy inkább négyet? No, akkor itt a széle.«

Még cövek se volt. A bokrosban vágta husángokat. Az első gyorsan végzett, és talán húsz perc se telt, már telikürtölte a Hegyet. Nekem is beszóltak. »Tanító úr, a Dörgös mindenkinek annyi földet mér, amennyit csak akar.«

Én maradtam, de szaladtak sokan. A Báródomb, úgy hívják az itteniek, nem túl nagy tábla. Hatvan kataszter talán, abba már a rét is beleszámítódik. Nos, széjjelmérték, alig több, mint fél nap alatt. Még hajba is kaptak azon, hogy aki később ment, annak kevesebb maradt. Nekem nem kellett a föld, s jól tudtam, hogy a muszkáknál a kolhoz váltotta fel a birtokot. A fiskális, a báróföldek új ura, már kiszagolta a változást, mert tavasszal mindent itt hagyott parlagon. Így terményben nem tett kárt a karók nyoma. Inkább a fejeknek ártott a szeleburdiság.”

Az osztás utáni második nap már siettek ásni, szántani, babot vetni az „újgazdagok”, amikor beköszöntött a Hegyre a falusi boltos, az újdonsült bíró, néhány paraszt és velük egy városi ember is. Úgy érkeztek, mint a temetési menet. Csapatban. Lesunyit fejjel. És rögtön elkezdték a prédikációt.

– Megálljanak – parancsolta a pantallós férfi. – Itt nagy hiba történt. Más a módi! A földosztásra szervezetten kerülhet csak sor. Ki kell jelölni az alkalmas területet. Nem lehet szétmérni azt, amire éppen kedvük akad.

– A hegyieknek a szentpáli részen, a Kölesesben jut majd föld, ha jut – dörmögték a falusi parasztok.

– Hiszen az öt-hat kilométer ide – fortlyant fel a Szakács Rudolf.

– Ennyi fáradságot csak megér az a pár hold, és ami rajta terem – vélte a városi.

– Azt se kívánhatjátok, hogy mi a faluból járjunk át oda, keresztül a hegytetőn – mordult közbe a falusi bíró, akinek tiszte szerint egyformán kellett volna védeni Dombfalut és a Hegyet. – Vagy ott kaptok földet, vagy sehol. A Báródomb nekünk lesz szétosztva, tiszta sor.

Az utca végén fegyverben állt egy szakasz orosz. Fejős figyelte a megálázott hegyieket.

Visszakozott mindenki, mint a kutya, amikor a gazdája feddi meg.

Csak vicsorogtak, morogtak, mint a gyáva kutya a kerítés mögül.

Akár a szörmók korcsok, magukban tegezték az eget.

Elkullogtak, mint az a kutya, amely már doronggal eleget kapott.

Zsöndöcsné:

„Egy védtelen asszony két gyerekkel mit tehet? Csak lett volna itthon a Pál, majd megmagyarázta volna nekik, kié a Báródomb.”

Kató:

„Örültem, hogy nem volt itthon a Pali és a sok erős férfi. Mert akkor biztosan nem maradt volna annyiban a dolog. Talán vér is folyik, emberélet, annyit pedig nem ért a föld.”

Fejős:

„Én nem keveredtem bele az osztásba, inkább körbeástam az almafáimat.”

A dombfalui igazságtevők Dörgös Alfrédot is elővették, és rápirítottak csúnyán.

– Földet osztani ilyen hebehurgyán. Hát hogy képzelte maga? – förmedt rá a városi.

– Ebből még nagy baj lehet – replikázott a boltos. – Az értekezleteken mindenkinek pontosan elmondtuk a szabályokat.

– Persze a pereputtyodnak kimérted a közeli legjobb táblát, mi falusiak meg járhattuk volna hetedhét határba hegyen át, völgyön át – dörmögte a bíró.

Dörgös különösebben nem hőkölt meg.

– Nem hihatték, hogy minden nap a szar gyűlésekre járok – fortyant fel. – Ezer dolgom van nekem. Úgy teszték, mintha a magatokét adnátok, pedig ez mind az uraság földje volt. Nagy f.ok vagytok, mondhatom. Én, Dörgös Alfréd elintéztam az osztást egy délelőtt, faintosan, mindenki elégedett vele. Legközelebb keressetek magatoknak másik bolondot. Hanem, ha már ilyen messzi eljöttetek, igyatok egy pohár bort, ingyen adom.

Fejős:

„A második földosztó bizottságba nem került be senki a hegyiek közül.

És a dombfaluiak persze, hogy az ittenieknek adták ki a legtávolibb és legsilányabbnak tartott táblát.”

Zsöndöcsné:

„Amit a Dörgös mért, jó föld volt. Ráadásul közel is esett. Az uraságról sokáig azt se tudtuk, él-e, hal-e. Csak amikor már teljesen elcsitult a világ, akkor került elő, negyvenhat nyarán. Egy csészán körbevitettem magát az egykori birtokon, de nem tett szemrehányást senkinek. Aztán eltűnt. Azt hallottuk, hogy a kommunisták már kerestetik, mert volt neki még majorja Ivánban, erdője Ravazdon, háromszáz holdja Nyúlon. Állítólag a nyúlt tartotta meg.

Az a föld, amit nekem bosszúból Szentpál-szélben, a Kölesesben kijelöltek, békát, sást termett addig csupán, a szomszédé meg bibiceket. Görcs állt a lábamba, a szívembe meg a félelem; mi lesz, ha megjön a Pál, és meglátja, hogy kibántak velem?”

Dörgöst is ette a penész. Reggelenként a mérgét a feleségén töltötte ki.

– Te morogtál, hogy elmegy a drága, a sok idő. Még szerencse, hogy nekem helyén van az eszem. A bíró, nálam is koldusabb, és lent a faluban jó bor sosem termett. Őhozza meg, mint panaszkolta, a fél város odajár. Ötven liter noa. Igazán nem volt nagy ár, és az én földem mégse kacsausztató. Ráadásul egy hold rét ráadásba jött, és megkaptam az urasági pincét, papír szerint egyik sem járt. Csak nekem köszönheted, hogy nem marad éhesen az a nagy pofád.

Észre se vette, hogy már rég az asztalfiók hallgatja csupán.

Kató:

„Nekem azt mondták: nem jár föld, mert egyedül vagyok. »Menj férjhez egy jó gazdához, és majd lesz neked is« viccelődött valamelyik dombfalui paraszt. »Olyanhoz, mint te, akkor se mennék, ha övé lenne az egész határ.« vágtam vissza neki. De rosszulesett, hogy nem kaptam semmit.

Szerencsére, akkortájt hozzám járt borért a Zalainé. Ő meg azon panaszkodott, hogy nem tud mit kezdeni a földdel, amit mértek neki. Megegyeztünk: a négy holdat kiadja bérletbe nekem. Sőt azt is ajánlotta, ha öt éven keresztül adok neki száz-száz liter bort, úgy nevemre íratja az összezet. Nem csaptam a markába. Akkor még mindenki attól tartott, hogy az uraság visszaveszi a birtokát. Örültem, ha csak bérbe is, de lett földem. Az apám mindig cseléd volt szegény, mások kapcarongya, és egész életében saját birtokról álmodott.

A mi környékünkön nincs olyan rossz szántó, hogy ne érné meg beletolni az ekét. Szerettünk volna egymás mellé kerülni az Árminnéval. Nem lehetett. Sorsot kellett húzni mindenkinek. Bár szerintem a Dörgösnek már akkor markában volt a papír, amikor a kalapba nyúlt, így neki az a darab került,

ami nagyvízkor is szárazon maradt. A dombfaluiak a markukba röhögtek, de a sors igazságot szolgáltatott. Negyvenötben olyan száraz esztendő volt, hogy a Józan-tagban szikrát hányt az eke. A falusiak még a beszolgáltatást se tudták kinyögni, a bab, a borsó elszáradt, mielőtt hüvelyt hozott, a kukoricájuk visszafelé nőtt, nekünk meg akkor is termett Szentpálon szépen.

A föld egyszerre lett gond és öröm. Ha a csikó nincs, talán nehezebben vágok bele. De ott volt. Jól volt. A kunyhóhoz még a helybeliek se találtak csak úgy oda, nemhogy idegen. Az öreg erdész tudta, hogy az erdő sokszor egy vastag falnál, öles kerítésnél is erősebb védelem. A csikót eldugtam, jöltartottam. Naponta felmentem etetni, pedig felfelé háromnegyed óra volt az út. Már messziről megérezte a fű és lóhere illatát, olyankor nyihogott, nyihogott. Féltem, hogy valaki meghallja. A patakhoz is mindig lopva vittem el. Akkorákat szürcsölt, hogy azt hittem, kiissza az összes vizet.

Egyszer azután elhatároztam: hazaviszem az állatot. A Hegyen, akkor már nem voltak oroszok. A nyakán a szőrt már mind lehordta a borjúkötél. Alig értem az első házhoz, mindjárt kicsődült az összes gyerek. Gondoltam, jó is. Hadd lássák. Hadd szokják.”

Fejős:

„Épp a fűrész fogát metszettem, amikor ricsaj ütötte meg a fületem. Azt hittem, megint hazaért valaki. Mert akkor már javában szállingóztak vissza a frontot járt emberek.”

Tanító:

„Először a kisebbik Koldár gyerek, az Ignác jött meg. Aztán a Szüle Géza középső fia. Majd az Ihász Mátyás, a Zsöndöcsné szomszédasszonyának ura. Pár napra rá a leventébe hurcolt másik Zombori gyerek. Nagy volt mindenhol az öröm. Nemcsak a rokonok, a többiek is mind rohantak és kérdezték, hogy az ő hozzátartozóikkal mi lehet. Volt, aki megnyugodva távozott, még akkor is, ha az ura orosz fogságba esett. Hiszen a halálnál minden jobb. A halál az már végleges. Persze a rossz hírt nem szívesen mondta el senki sem.

Egyik hajnalon beállított a leventék közt elhurcolt Tóth Béla. Amikor nem találta otthon az anyját, a Zomboriékhoz ment át érdeklődni, hogy hol lehet. A Zomboriné nem hazudozott: »Kint van a temetőben, fiam. Meghalt. Eltemettük tisztességesen.« Örült, hogy a legényke elrohant, és nem neki kellett elmesélni azt, ami a Tóthnéval megesett. A Béla a temetőben kisírta magát, és persze lassanként meghallotta, hogy az anyját megerőszakolták a ruszlik, s az, szegény, bánatában a Mélykútba ugrott.

Utána, ha az anyja szóba került, a Béla mindig könnyezett és azt hajto-

gatta: »Csak az apám ne tudja meg, csak a bátyám ne hallja meg.« Pár hétre rá az apja, a Tóth János is hazatértorgott. Nótázott, ahogy a torkán kifért és potyogtak a könnyei. Ő már a táborban hírét vette a feleségével történeknak, gyógyírt is szedett rá borból, eleget. De míg régen az asszony el-eltérítette az ivástól, addig özvegyiségében a szesz lett az egyetlen hitvese. Úgy éltek egymás mellett a fiával, mint két ismeretlen, két idegen.”

Fejős:

„A fűrész metszettem éppen, és kinéztem, mi ez a nagy ricsaj. Azt hittem megint hazatért valaki. A szemem-szám elállt attól, amit láttam. A Tüske Kató nyomában járt a sok gyerek. Ő meg kötélén egy szép csikót vezetett. Vézna volt egy kicsit a lovacska, de a járása jó.

Oda is kiáltottam: »Mi van Katinka, csak nem a prépostság lovait osztják Dombfalun?«

„Á, nem. Ez az enyém! Vettem!« kurjantotta vissza ő.

Én a csikót lestem, fejét jöltartotta, mint egy igazi mén, lerítt róla, jó vérből való. A éjfekete tomporán csillogott a nap. A lába formás, nem görbe, nem pókos, nem inas. Akkortájt a ló csodaszamba ment. Hat anyadisznót is elkértek érte. Annyi meg az egész Hegynek se lehetett. Gyanítottam, a Katinka aligha vette, inkább befogta valahol.

Én is láttam az erdőszélen szaladozó, elvadult lovat, meg olyant is, amelyik megdőglött, talán meglőtték vagy csak nem talált vizet. De ez nem volt katonaló. Valamelyik urasági ménesből állhatott tovább. Figyeltem a Katinka boldog arcát, amint vezette a csikót. Mondtam is magamban: hiába a szép paripa, magában semmit sem ér. Istráng is kell rá, mögéje kocsi, szekér. Eléje fű, széna, lucerna, tarisznyájába zab. S olyankor, amikor az embernek magának sincs elég, olyankor választani kell, vagy a ló, vagy én.

Kint a szőlőben újból végiggondoltam ezt, és bár nem tudtam, hogy a Katinka honnét szerezte az állatot, sajnáltam mindkettőjüket. A tehén a falusi ember kútja, a ló pedig a legderekasabb béres, de mindkettő csak akkor, ha jól bánnak vele. Akárhogy is, énbennem irigység nem lakott. Még segíthettem is tehetségem szerint. A padláson elfalazva, volt egy lószerszámom. Akkor mentettem meg, amikor még a fiskális volt az úr. Valaki kint felejtette a vályúnál. Három napig kerülgettem, azután bevittem a tehénistállóba, hogy tönkre ne ázzon. Csak egy hónapjára tudtam meg, keresték mindenütt. Nem volt mersem odaállni, megmondani, hogy én tettem el. Éppen akkortájt három cselédet is elzavartak, mert kitalálták, ragad a kezük. Szóval ez a lószerszám a sors akaratából hozzám került. Gondoltam, lovam nekem úgyse lesz, odaadom Katinkának, hátha boldogul vele.”

Zsöndöcsné:

„Máig is szeretném tudni, hogy olyan inséges időkben, amikor kenyérre, eleségre is alig telik, miként vehetett valaki lovat? Hogy becsületes úton nem, az szent igaz! Főként az olyan nem, akinek előtte kecskéje se volt. »Katonaló, katonaló« sugdosták az asszonyok. Én meg kerek-perec kijelentettem: »Az a csikó csak a sátán ajándéka lehet, ha nem az ördög saját maga.«”

Fejős:

„Kint a majornál járkálva egyszer megpillantottam a parragokbeli özvegy Mészáros Mátyásné és a vele lakó legényt. Az egyik itatóvályút csenték el éppen. Megszenvettek vele, mire felhempergették az ökrös kocsira. Mészárosné fáradtan mászott a teher után, a vályún hanyatt feküdt, szoknyája felcsúszott, kibuggyant a fehér; napot nem látott, húsos combja, és talán még több is. A legény se volt rest, már ereszkedett is fölé. Én ott álltam az istálló sarkánál. Előbújni nem akartam, mert akkor biztos megijednek. És még azt is meg kellett volna magyarázniuk, hova viszik a vályút. Így kénytelen-kelletlen végignéztem, amint a férfi megfarkalta az özvegy Mészárosnéét, aki csak feküdt ott, mintha megbeszélék volna, hogy a vályúért ez lesz a fizetség.”

Kató:

„Egyszerre sok lett az irigyem. Ráadásul hiába volt ott a csikó, igazán nem tudtam, mihez kezdjek vele. Az őseim cselédek, béresek voltak. Csak a kis házat tapasztották maguknak és a Szőlősből örökölte apám a maga kilenc sorát. Ekénk, kocsink nem volt soha. Árminné is sajnálkozott, hogy nem tud segíteni, de náluk az igavonókkal mindig a férje dolgozott. Kicsapni, útjára engedni sajnáltam volna a csikót. Nem azért bűjtattam, etettem olyan hosszú ideig. Arról képzelődtem, hogy ezt a táltost hálából küldte nekem, a fekete legény. Egyszer álmomban meg is jelent. Kérdezte, jól bánok-e a lóval, mert az egy táltos paripa, ő fogta fent a fellegek között.

Szerencsére nem csupán a gondban, hanem néha az örömben is összetartanak az emberek. A Fejős egy igen szép istrángot adott. Szüle Géza bátyám szólt, nála van egy régi szekér, csak kerék hiányzott róla, három is. Az Árminéknál a bomba meghagyta a fogast, a gurgót, az ekét. Az istállójuk is aránylag épen maradt. A Fejős megmutatta, miképp kell befogni a hámba a lovat, és ő segített megmagyarázni a csikónak, hogy az ugrálás kora már véget ért. Nevet is adott neki. Azt bizonygatta, olyan, mint egy pej ló, legyen a neve Pejko. Sajnáltam szegény párát, nehezen szokta a nyakán a szíjat. Rángatta a fejét. Nyihogott. Rúgott is felém. A Fejős szerint várni kellett volna még vele, hogy erősödjék egy kicsit. De erre nem nagyon volt idő. A Dörgös Alfréd (miután ráborítottam a forró vizet, sokáig elcsapta a fejét, és én is utáltam, mint

a bűnömet, csakhogy a Hegy kicsi hely az örök haraghoz); szóval a Dörgös Alfréd azt kérdezte, eladom-e a csikót? Krumplival, terménnyel, szövettel vagy »más értékes holmival« fizetett volna érte. Első hallásra nem is volt rossz az ár. Árminnéval meghánytuk-vetettük, de rájöttünk, fogalmunk sincs arról, hogy mit érhet egy ló a háború után. Szerettem is a Pejkót, mert olyan bársonyos szőre volt, és ha mellé mentem, odadugta hozzám a fejét. Nem akartam, hogy egy vadmarha orditozzon vele. Így aztán a második puhatolódzásnál kijelentettem a Dörgösnek: »Nem adom a lovat. Megtartom én.« Talán egy pillanatra a jóság szállta meg vagy csak igyekezett feledtetni a mocskos bűnét, mert azt mondta, hallotta, hogy a kocsimról hiányoznak a kerekek. Neki van elásva hét is, s az almáriumért a hiányzó hármát odaadja nekem.”

Tanító:

„Akkor már mindenki abban a hitben élt, hogy béke van nálunk. Német, orosz helyett is csatázott a Hegy.”

Zsöndöcsné:

„A boltos többször is feljött a faluból. Új puskája volt. Nemzetőrnek nevezte magát. A pofájáról lerítt a rosszindulat. Ahogy megláttam, azt hittem, megint ránk küldte az ördög, hogy terményt, élelmiszert zabráljon tőlünk. De nem, a Katónak vitte az istenverést.”

Kató:

„A csikó lassan szokta a hámat. A kisafán kisebb súlyt is megtűrt maga mögött. Én, míg tartott a tanulódó, a szőlőben dolgoztam. Délután hazaugrottam, mert Árminné mindig főzött a gyerekek miatt valami löttyöt, meleget.

Éppen csak megettem a levest, már siettem is megjáratni a Pejkót. Mert a Fejős azt állta: »Minél többször törik, annál jobban szokik.«

Lazára eresztettem a kantárt. Szegény állat azt hitte, újra szabad. Összevissza fickándozott az udvaron. Délután a kútnál itattam, ácsorogtak körülöttem még négyen, öten. Akkor jött az a nyavalyás boltos, aki 44-ben a Hegyre, és az én nyakamra hozta a németeket. Az a szemét ismét belém kötött.”

Nagyokat szürcsölt a csikó.

Homlokán a csillag, mint a hó.

– Jó, hogy itt vagy Kató – vigyorgott a boltos. Ezért a katonalóért küldtek. Elviszem.

Nem egyedül volt, érkezett vele egy ruszki katona géppisztollyal felfegyverezve. Az is nézegette, tapogatta a lovat, orosz szavakat mondogatott neki. A csikó csak rángatta a fejét. Nem szívelte ezt a társaságot.

Kató megmakacsolta magát:

– Vigye el a Pejkömmről a kezét – szólt a boltosra –, mert én ezt egy hédervári gazdától vettem, egy zsák árpaért, négy zsák búzáért és három malacért.”

– Abból megint bajod lehet, hogy a terményeket nem szolgáltatad be, pedig kiküldtem a körlevelet. Te csikót veszel, a városon meg éhen halnak a rendes emberek. Különben, hiába hazudozol, látszik, ez orosz katonaló.

Akkorra már tízen-tizenöten is összefutottak a hegyiek közül. Nem nagyon tetszett nekik a boltos mondókája.

– Van egy csalhatatlan dolog – szólt közbe Szüle Géza –, ami messziről megmutatja, hogy járt-e hadat ez a csikó. Pisztolyt kell elsütni mellette. Ha nem ugrik meg, már szagolt puskaport, ha meg felneszel, úgy Kató mond igazat, parasztgazdától való.

A boltos már halásztá is elő a fegyverét.

Szüle Géza visszafogta:

– Nehogy itt lövöldözzön! Még valakiben kárt tehet!

Fogták a csikót és vezették a temető felé.

Kató szíve hangosan dobogott, magában biztatta a csikót: „Ijedj ám meg, te szegény, mert ha most nem, akkor majd később megrémülsz, de nagyon!”

Az orosz katona nem igazán érthette a beszélgetést, egyik szeme a hegyieken volt, a másik a lovon.

A boltos a pisztolyával a levegőbe durrantott egyet. A csikó megugrott, méghozzá nagyon.

Ó, hogy mekkorát ugrott szegény. Majd az égig ugrott. Csoda, hogy el nem repült.

Táltosvér lehetett benne, a járása is nemes volt, mint egy kisasszonyé.

– Ez bizony nem katonaló! – jelentette ki az öreg Szüle. – Láttad? Paszmatri? – kérdezte az oroszt.

– Da – felelte az.

Azt már a hegyiek is tudták, hogy az oroszok így mondanak igent.

A boltos, akinek visszájára sült el a próba, méreggel volt tele. Végigfűrészte a fenyegetően felsorakozott hegyi embereket.

– Szarok az Istenekre – ordibálta és újból előrántotta a pisztolyát. Pár lépésre állt a temetői pléh Krisztus keresztje. Célba vette. A golyó nagy pendüléssel szelte át a vasat. Hármat lőtt bele. Egyet a fejébe, kettőt a testébe.

Az orosz katona az első lövésnél még nevetett, de a harmadiknál, megrémült. Ő is a levegőbe eresztett egy sorozatot. A boltosra szegezte fegyverét, majd elrakatta a pisztolyt vele.

A nyilásból lett nemzetőr lehiggadt. Szeme tüzelt, de a lába reszketett.

Kató a Pejkövel volt elfoglalva, nyugtatgatta a ficáncoló állatot.

Ihász né kiabált:

– Krisztusgyilkos! Pokolra kerülsz még ezért, te istentelen!

– Meglásd, megbüntet az Isten a sok gonoszságodért – szólt oda a boltosnak az idős Fekete Márton.

De a többiek is, akik a temetőig elkísérték a csikót, mind morogtak, fenyegetően, hangosan.

A boltos jobbnak látta, ha elszelel. Katónak még visszaszólt:

– Ez a próba nem jelent semmit. Nincs passzusod, ez a lényeg. Valamilyik nap feljövök és elvezetem a lovat.

Kató:

„Megkönyörült rajtam a sors. A lövöldözés híre a városba is eljutott. Ott működött valamilyen igazolóbizottság, ahol már hallottak egyet s mászt a boltos viselt dolgairól. Elővették az eset miatt. Nem a krisztusszobor megbecsztelenítése fájt nekik, nem is a csikó megrémítése. Hanem az orosz katona bejelentette: a boltos összevissza lövöldözött és őt is megfenyegette. Házkutatást tartottak a karszalagosnál. Találtak eldugva élelmiszereket, pisztolyt, és a képmény mellől előszedték a nyilas egyenruhát. Gyorsan kitudódtak a régi dolgai. A boltost elvitték, és engem többé senki nem kérdezett a Pejkö felől.”

Tanító:

„Nem elég, hogy a Jézus Krisztus oldalán örökön viseli a lándzsa szúrta sebet, nálunk kapott hozzá még három másikat. Úgy két hónapra rá, litániát tartott nálunk az esperes. Akkor a sokat szenvedett Krisztust is megszentelte, körbefüstölte és kérte őt, hogy bocsássa meg az emberek vétkeit. Ott áll még most is az a kereszt kint a temetőnél négy lyukból vérezve. Már akkor látszott, hogy a kommunistáknak nincsen istenük.”

Fejős:

„Én akkor éppen az uradalomban jártam. Amikor hazaértem, még a kút körül sügtak-búgtak a hegyiek. Legtöbbjét az izgatta: hogyan kapott újból pisztolyt a boltos, hisz boldog-boldogtalan tudta róla, hogy korábban nyilasnak állt. Mondtam nekik, van olyan ember, aki mindig a talpára esik.

Nálunk, az Alföldön, az uradalmi tanyán élt egy intéző, a Kajla Lajos. Hát azt vagy hatszor is »elgázolta a gyorsvonat«: rajtaérték lopáson, más asszonyán, ütött le embert, kerített más nyájából birkákat, de ha egyik helyről ki is tették, hamarosan újból intézősködött. Gondoltam, a boltos is az ő fajtájához tartozik. Aztán kiderült: a faluban tudták róla, hogy nyilasnak állt, de ott lent meghúzta magát, csak itt fent a Hegyen randalírozott. Amikor látta, hogy nincs tovább, feladott egy tucát rejtőzködő németet. Így, mikor meg-

indult a kérdezősködés, hogy melyik nyilas milyen bajt csinált, őt »kifelejtették« a falubeliek. És mivel már bíró is alig akadt, rábízták a polgárőrséget. Az új urat még jobban ki akarta szolgálni, mint a németeket. Ha nem kezd lövöldözni, talán már ő lenne a tanácselnök. Szerencsére elvitték jó messzire, megjárta Oroszországot, hazatérve egy kőfejtőben tanulta az új hitet. Végül az ötvenes évek közepe táján kiszabadult, felpakolta az egykor nagyszájú feleségét, a gyerekeit, és valahol máshol vert tanyát. Nem csodálkoznék, ha hallanám, hogy már megint puska van a kezében, és nem lisztmérő kanál.

Szóval, amikor a Katinka csikójával az a dolog esett, én az uradalomban piszmogtam épp. A lövéseket hallottam, siettem is haza, de a kalamajka akkorra már véget ért. Később az a hír járta, hogy a boltos kommunista volt, és nem is a ló bántotta a szemét, hanem a feszület. A Tanító úr mesélte, hogy az oroszok a saját országukban is meggyalázták az oltárokat. Hitük sincs. Megkapják majd érte a másvilágon a büntetést. Nem igaz?”

Dörgösné, aki éppen a másnapi kenyérsütéshez készülődött, kárörvendve fogadta az urát:

– Szerencséd, hogy nem voltál itthon – szájalt, miközben férje elé kopantotta egy lábasban a csülkös bablevest. – Elvitték volna a lovad. A Katónál is kipróbálták a csikót, puskalövést hallgattattak vele.

– Az nem baj. Bírják ezek még az ágyúdörejt is. Lőttek akkortájt, amikor szereztem őket, meg se rezdültek.

– Éppen azzal árulják el magukat. Az mutatja meg, hogy katonalovak.

– De a szentségit! Most már csönd legyen! – intette Dörgös. Látszott az arcán, hogy feszíti a düh. – Hát nem volt nekem két szép lovam? Nem szánhattam volna fel velük az egész Hegyet? Tehetek arról, hogy engem zavartak ki a németek lőszerért? A felrobbant lovakat, a szekeret ugyan ki fizette meg? A tiszt csak pár koszos pengőt adott. Én egy pár lovamat áldoztam fel a szövetségesek győzelméért. Kitüntetés járna nekem a két elpusztult németért.

– A végén azt hazudod, hogy te mentetted meg a Hegyet – kötekedett Dörgösné. Lerítt róla, hogy zsörtölhetnékje van. – Hallom, ismét felkaroltad a Tüske Katót. Nekiadtad a három kocsikereket. És ha megjön a frontról a fiad, megnősül, neki már nem kell szekér?

– Minek kellene? Itt van az enyém! Ha befogok és elmegyek a Rába felé, holnapra még hintót is hozhatok. Azt mondják, a felrobbantott hidak környékén, egy sereg üres kocsi, cséza ezen a parton maradt.

Dörgösné dagasztotta, gyömöszölte egy ideig a kenyértésztát, akkorákat döfött bele, mintha a férje feje lenne ott, kiszakajtvá, lisztbe hajtvá.

– Azt áruld el, hogy a Tüske Kató mivel fizetett! Szeretném: ha fogna rajtad annak a nőnek az átka, ha rád szakadna az ég, ha elnyelne a föld! Mindenki másnak rendes ura van, csak az enyém ilyen piszok. Alig várom, hogy megjöjjenek a férfiak és meghallják, mit műveltél a Hegyen. Hogy amíg ők harcoltak, addig te nőkkel erőszakoskodtál, gyerekeket vertél, öregekkel szemétkedtl.

Dörgös Alfréd elővette bicskáját, egy gyufaszál végére éket faragott, hogy ritkás, sárga fogai közül kipiszkáljon egy húscafatot. A konc szilárdan megakadt, ezért a fogai között szívta be a levegőt, mert tudta, ez a hang halálra idegesíti asszonyát.

Csak miután már megtisztult a rés, akkor harsant fel:

– Én csak segítettem a Hegyet.

– És megerőszakoltad a Tüske Katót. Sőt még másodszor is odatoltad a pofád. Viselheted örökre a jelét. Elmondhatod, hogy forró menyecske ölelte a hátadat. Mit gondolsz, mit szól majd ehhez a legény fiad?

– Az én dolgaimhoz egyikteknek sincs köze. Se neki, se neked. Ezt jó, ha felírod magadnak valahova, mert ha én egyszer igazán megharagszok rátok, éhen döglötök. Belőlem élsz, mióta bekötöttem a fejed.

– Hoztam én is ide öt hold földet. Csak azzal lehetsz nagyra, amit összeoptál, összeharásoltál. Majd meglátom, mire mész lovak nélkül. Kíváncsi leszek, hogyan túrod fel a tizenhárom hold földedet...

Dörgös Alfréd egy darabig komótosan tovább kanalazta a levest. Aztán nagy hangon kijelentette:

– Tőlem a lovakat senki el nem veszi. Mit gondolsz, nincs magamhoz való eszem? Szereztem én már róluk írást jó ideje. Most mereszted a szemed ugye? Azt meg ne csodáld, ha véletlenül más nő felé csavarodik a fejem. Te lassan olyan leszel, mint az öreg paszuly, aminek babja összeaszott és csak a szálkája van.

Dörgösné kezében a dühtől megremegett a kenyérszelő.

Kopogtattak az ablakon.

– Ki az Isten lehet? Már éjfél felé jár az idő – fakadt ki a férfi.

Mire az asszony:

– Biztos nem hozzám jöttek. Menj, nézd meg! Talán valamelyik kurvád zörög. Azért fogy egyre a zsír és az a kis szalonna, ami még megmaradt. Eredj, vidd neki! Vagy azt várod, én tegyem elé?

Kopogtattak az ablakon. Immár erősebben, türelmetlenül.

– Mindjárt! – kiáltott Dörgös, majd a feleségére nézett, ölt a tekintete. – Most már fogd be a pofád! Nem akarom, hogy hírbe keverjenek a Hegyen.

– Hallja csak a világ! Ne hidd, hogy megijedek. Ha még egyszer megütsz, kipróbálom a kést a melleden.

Megverték az ablakot.

– Megyek már! – harsogta Dörgös mérgesen.

Nem gyújtotta meg a viharlámpást, az asztali mécesest kapta fel.

– Ki a rosseb vagy? – tudakolta, elhúзва a reteszt.

Hirtelen nem ismert rá, kit takar a hatalmas bajusz.

– Megjöttem, édesapám.

Akkor látta csak hogy a nagyobbik fia a késői látogató.

– Hát te? Hazaértél végre – bökte ki, miután leért torkán a meglepetés.

– Hozd a cókémódat. Itt nagy a huzat. Még elcsapja a mécses lángját és keresgélhetjük a gyufát.

Akkor már Dörgösné is felneszelt. Kicsapta a konyhaajtót, s sietett a hang felé.

– Fiam? Hát élsz, Árpikám? Gyere! Gyere!

Ugrott a kemencepadról Ferkó is, a kisebbik gyerek. A kiabálástól úgyse alhatott. Ugrott az Árpád nyakába, rácsimpaszkodott:

– Megjött, bátyám? Úgy vártam már!

Dörgösné szava elakadt:

– Kisfiam. Hát élsz? Gyere! Gyere!

Aztán bent a konyhában, ahol már jobban világított a mécs, az Árpádra tapadt mindhármuk tekintete.

– Jót tett neked a háború. Egész megemberesedtél – mormogta Dörgös Alfréd –, de kell is ide a férfikéz. Jön az aratás, sok a szántás, a vetés.

Dörgösné nem telt be a fiával:

– Hát megjöttél? Hát élsz? Hála néked, Szűz Mária!

A kisebbik gyerek, a Feri, már bátyja combját lovagolta délcegen.

– A leves már elfogyott. Mit tipródsz itt, siess! Hozz kolbászt vagy szalonnát elő! – parancsolta Dörgös, a szoba is zengett belé. – Hát bort kérsz-e? Van még, dugtam el. Ihatsz.

Indult kifelé, hogy megkeresse a korsót a sajtár alatt.

Az asszony szeme a fián ragadt:

– Megjártad a poklot te is. Milyen vékony vagy, mint egy madár! És minek rád ez a nagy bajusz? Legalább három évet öregít, ha nem tízet – eleredtek a könnyei, pedig az ura mellett az ő szeme rég szárazra kergesedett.

Árpi földre eresztette az öccsét.

– Sokat nőttél – ütött a hátára. – Most már menj, aludj! Holnap majd adok neked madárlátta katonakenyeret.

Csak amikor elvonult a kisfiú, akkor állt fel és magához vonta az anyját, megsókolta jobbról is, balról is.

– Már megint magát kínoztá, bántotta? – faggatta csendesen. – Kihallatszott az ablakon.

– Á, csak összezördültünk egy kicsit. De most már itt vagy. Nem lesz semmi baj. Tudhatod, milyen rossz természetű az apád. A világért se szólj neki! Jobb, ha azt hiszi, minden rendben. Ugyan, ne sírj már, Árpikám! Ne sírj! Ketten majd bírunk vele valahogy.

Mire Dörgös Alfréd visszatért, szövetségre lépett anya és fiú.

Mire Dörgös Alfréd visszatért, hatalmát már kikezdte a szű.

– Hát éltesse az Isten! – mondta Dörgös, felemelve a teli poharat. – És egyél jó sokat, hogy mielőbb erőre kapj! Holnap én reggel már korán megyek, almold ki az istállót rendesen.

A frontot járt legény komótosan ivott, nyelte a szót, ízlelgette a kortyokat.

Fejős:

„Hazaért az Alfréd idősebbik fia. Nagydaráb volt, az is, mint az apja, csak vékonyabb. Természetben nem hasonlítottak egymásra. Harmadnap már a Hőbőri és az Árpi együtt ültek a kocsibakon.

Egy napon papírfecnire írt levélfélét hozott valaki, az idősebbik Tóth fiú, a Jenő, aki katonának jelentkezett, és a parragokbeli Göde Kari tudatták, hogy Sárváron egy táborban várják az igazolást. Üzentek, ott meglátogathatók. A Tóth János talán fel se fogta a hírt, napi egy-két liter borért a Dörgösnél rabszolgáskodott. A kisebbik Tóth gyerek, a Béla, a Gödénét kérte meg, hogy vigyen az ő testvérének is csomagot. Némi szalonnájuk akadt otthon, kalácsot meg a Szüléné sütött. Gödénének többen is lelkére kötötték: a Jenőnek véletlenül se árulja el, hogy az anyját megerőszakolták az oroszok, és öngyilkos lett szegény. Ráér a rossz hírt megtudni majd itthon is.

Gödéné, amikor visszaért mesélte, hogy a legényeket a táborból nem engedték ki a városba. Volt a láger mellett egy homokbánya, oda hordták a katonák is a szemetet. Ezért aztán, aki a kerítésen leskelődve észrevette, hogy hozzátartozója érkezett, az gyorsan megrakta a kordét hulladékkal, és három társat kerítve kihúzták. Így került ki a Gödénéhez is a fia és a Tóth Jenő. Alig beszéltek pár szót, a Jenő máris az anyját, apját, testvérét kérdezte. Gödéné meg elhúszagolta, hogy a Tóth János már hazaért a frontról, meg a levante testvére is. Majd azt hazudta, hogy Tóthné jól van, csak a sok dolog miatt nem jöhetett. Így a Jenő megnyugodott. Tele voltak a fiúk mesélnivalóval. Hiszen szinte gyerekként nem csak beöltöztették őket katonának, még háborúztak is Mór környékén. Ott volt egy nagy ütközet az oroszokkal. Azt a bevetést sike-

rült átvészelnük, utána futottak, ki egészen az Oderáig. Onnét indultak haza május vége felé. Útközben „összeszedtek” ezt azt, de az első gyűjtőtáborban, Sopronkőhidán mindent elvettek tőlük az oroszok. A Tóth Jenőnek egy töltőtolla maradt. Odaadta Gödénének, hogy vigye el az anyjának.

Aztán, ahogy Gödéné mesélte, ez a Jenő kibontotta a csomagot, megcsókolta az otthonról kapott szalonnát, majd beleharapott az egyik szelet kalácsba, és megszólalt: »Ezt nem az én édesanyám sütötte. Valami baj van vele, ugye?« A Gödéné tiltakozott, hogy a kalács Tóthnéthől való, csak talán melaszt tett bele, mert nincs cukor, attól ilyen más az íze. De a Jenő csak ült, s hallgatott, míg nem kiáltottak nekik a táborból, hogy vége a szemétkimaradásnak, azonnal menjenek. ”

Tanító:

„Augusztus közepén, kérem, gondoltam egy nagyot, elhatároztam, beindítom a tanítást, úgyis sok volt már a gyerekeknek a háború okozta kimaradás. Végigkilincseltem minden szülőt, s kértem: küldjék iskolába a nebulókat. Az első reggelen csak hárman jöttek: a Zomboriéktól az egyik kisebb gyerek, a Kariéktól az Ádám meg a Korsó Borcsa.

Kérdeztem tőlük: »Hát a többiek?« Elsorolták: az egyik az apjával ment szénát gyűjteni, a másik a szőlőt kötözi a pincesoron, a harmadik az erdőt járja, a negyedik elindult, csak még nem ért ide, az ötödik meg a hatodik teheneket hajtott ki legelni és így tovább.

Leültettem őket, csak az imádságot mondattam el. Keserűség ülte meg a lelkemet. Egész nyáron szögeltem, toldtam-foldtam a padokat, azt a keveset, ami a németek után megmaradt. Ünneplőbe öltöztem és összekapartam néhány könyvet is. Álltam az üres osztály közepén, szemben velem a három mállé gyerek. A legkisebbik a Zombori, izgett-mozgott, emelgette a fenekét, más-kor egzecírozta volna nyilvánosan, de akkor hagytam, majd rájön, mi a rend.

Megszoktam én itt a Hegyen, hogy egy osztályba sokszor csak néhány gyerek jutott. Elfoglaltam őket szépen, külön-külön. Az egyik írt, a másik magában olvasott, a harmadik futott néhány kört az udvaron, a negyedik a palatáblánál felelgetett. Ha magyaráztam valamit, arra mind figyelt, sokszor előbb tanulta meg a kisdíák, hogy hol folyik a Duna, a Tisza, mint azt, hogy mennyi egyszer egy.

Ott álltam ünneplőben az iskola közepén, s szemben velem a három mállé gyerek. Szólítottam a legidősebbet, a Kariék vezna fiát. »Hány osztályt jártál te, kiskomám?« »Kettőt, Tanító úr, de már kilencéves vagyok. Úgyhogy nekem a negyedik dukál.« Mondtam neki: »No, olvass akkor egy kicsit.« Vette a gyerek, s bámulta a könyvet. »Halljuk, mire vársz!« »I sö tö e nö nö e kö”,

betűzte az egyszálbelü lurkó. Nem tudta egyberakni a szót. Rápirítottam: „Is-tennek hála, az áll ott, láthatod.« Mire ő: »Látom én, Tanító úr, csak olvasni nem tudom.« Elmosolyodtam, pedig sírás lett volna ildomos. Kintattam még egy darabig a megjelenteket, meséltem is nekik, hogy jobban teljen az idő. No és azt se akartam, hogy másnap ne jöjjenek.

Este felkerekedtem, még egyszer végigzörgettem a házakat. Hát, kérem-szépen, ha a sajnálkozó pillantásokból, a szégyenkezésből, a nemtörődömségből házat lehetne építeni, nekem volna itt a legnagyobb palotám. Dörgös Alfréd közölte: nem engedi a fiát, mert az kint őrzi a legelőn a tehenet. Korsóéknál meg az egyik kis keményfejű gyerek, tízesztendő is elmúlt, ha jól emlékszem, egyenesen nekem rohant: »Azt intézze el a Tanító úr, hogy hazajöhessen az apám.« Mit lehet erre mondani? Hogyan értené a gyerek, hogy a tanító, akiről azt hitték, a feje csupa tudomány, semmit se tud. Szava meg? Annyi sincs, mint annak, aki libákat terelget a domboldalon. Megtanultam én ezt a leckét a háborúban.

Egész este rágtam magam. Miután másnap reggel is csak öt gyerek jött a tizen négy helyett, hazaküldtem őket. Lesétáltam az espereshez, kértem, járjon el az érdekemben, hadd tanítsak máshol, jobb helyen. Az öreg pap mindig is bölcsebb volt, mint én. Talán csak a háború egynémely dolgában nem értettünk egyet. Leültetett, csak azt nem mondta: ejnye, te rossz fiú! Aztán elmagyarázta, ha szégyenemre megfutok, teljesen magára marad a Hegy. Nem lesz, aki oktas-sa a gyerekeket, és szemmel tartsa, néha irányítsa a felnőtteket. Úgyse vártam mást, mint pár jó szót, kevéske biztatást. Megkaptam, maradtam. »Carpe diem«, tanácsolta az esperes, de ugyan mit lehetett élvezni, az én napjaimon?

Beszéltünk még egy kicsit a háborúról. Én a frontélményeimet sorolgtattam, az esperes meg a világ bűnein sajnálkozott. Útravalóul azt tanácsolta: vigyázzak a szóval, mert bent a városban már nem vesztés háborút, hanem felszabadulást emlegetnek. Puhatólództam nála, mit gondol: mi lesz velünk? Biztatott, hogy minden marad a régiben, és majd ha kicsit leereszkedik a hideg, bejönnek az iskolába a gyerekek. Rövidre rá egyszer hívtak Dombfaluba. Ott volt egy városi tanító összevissza handabandázott nekem felszabadításról, demokráciáról, kommunizmusról. A magyar szellem, a magyar kultúra szóba se került. Ez már adott némi eligazítást, ha nem is túl sokat. ”

Fejős:

A Koldár Ignác felesküdt polgárőrnek. Csodálkoztam rajta, hiszen alig tette le a puskát, ráadásul valami olyasfélét kellett neki megfogadni, hogy a közérdeket tartja szem előtt, és szolgálat alatt szeszeseztalt nem fogyaszt. Az Ignác ugyan nem volt részeges, de nem vetette meg az italt. Polgárőrként vi-

szont nem sok vizet zavart, egyedül talán a Zsöndöcs Pirit faggatta ki, hogy merre járt, mit csinált.”

Kató:

„Sajnálta a kis csikót, amikor először mozdította meg a szekeret. Pár tétova lépést tett, megállt, furcsa volt neki a teher; azután elindult és húzta kinkeservesen. Az a ló fickándozásra, szaladozásra, ügetésre termett. De az asszony sem arra, hogy földet túrjon, trágyát hordjon, vetnivalót kunyeráljon. Az asszony tiszte a gyerekszülés, a főzés, a takarítás, az ura kiszolgálása, szeretete. Az asszony a családban a kovász, legalábbis így tartották a régiek. Az én hosszúra nyúlt lányágomat csaknem mindenki az apám részegeskedésének és a Dörgös vétkének tudta be. Pedig ha most számadást készítenék, azt mondanám: első ok a Pali iránti szeretetem volt, második a szegénység és csak a harmadik az apám. Majd jött egy negyedik is, a föld. A Dörgös ebben az ügyben nem osztott, nem szorzott. Talán az én természetemben is volt valami különös, mert bár akadt volna jelentkező, nem akartam páromnak hegyi legényt, aki a szememre hányhatja a nincstelenségemet és más bűnömet.

Árminnéval összedolgoztunk, amennyire lehetett. Egyikünk vezette a Pej-kót, másikunk tartotta az ekét. A Hegyen nem volt sok fogat: a Dörgös két lova, Szüle Géza bátyámnak, a Kari Károlynak két-két ökre, nálam a csikó és az Ihász Mátyáséknál egy tinó. A Zsöndöcsné befogta ugyan az egyes járomba a tehenet, de hamar felhagyott vele, mert elapadt a tej. A tejfőlért, az aludttejért, néhány tojásért, lopva vágott disznó szalonnájáért kijártak ide a városiak. Dörgös néha felpakolt, a bort gabonára cserélte. Sok szőlője termett, vett is, a beadás után maradt legalább három nagy hordó bora. Kettőt eldugott, csak egy állt a pincében, azzal a mindig tele hordóval hülyítette a fináncokat. A többi valahol a városban és a dombfalui iszákosoknak adta el. A törkölyből pálinkát főzött vagy főzetett. Arra is mindig akadt vevő, olyan, aki inkább nem evett, csak égesse a torkát a szesz.

A termés javát elvitte a beszolgáltatás. Hiába volt a távoli föld, a Szentpáli-dűlőben, ha nem tudták művelni. Egymás után jöttek kérni a csikót. Eleinte oda is adtam, azzal, hogy aratáskor; csépléskor kapáláskor kézi erővel visszafizetik. De aki nem a sajátját hajtja, az nem nézi se a kocsi terhet, se az ostor hegyét. Egyszer azt a szegény pára állatot úgy megcsapdosta a Zombori, hogy az oldalán és a hátán hurkákat vetett a bőr. Eldöntöttem, nem adom a lovat senkinek, csak akkor, ha magam is ott vagyok. Ez okos dolog volt, mert így a csikó is többet pihenhetett. Nem mentem minden szőlítésra. Hiszen egy nőnek akad munkája otthon is: a mosás, a kert, a szőlő. Főzni leginkább az Árminné szokott. Rég nem méricskéltek, hogy ez az enyém, az a ti-

éd. Közösen voltunk kosztban is, munkában is, örömben is, bánatban is. Az aratásra már annyi volt az adós napszámosom, hogy rendenként állhatott volna két kaszás, három marokszedő.”

Fiú:

„Azt meséltétek, hogy az első években csak gondot termett a föld. Fönt az égen egy nap helyett kettő sütött. A nagy szárazságban a répa öklömnyi maradt, és a gyerekek melaszt kaptak cukor helyett. Az erdő sirt, mert ott nyáron is fejsze, fűrész dalolt. Az akácokról már júliusban hullani kezdtek a sárguló levelek.”

Fejős:

„Így is történt, '45 szeptemberében előkerült az erdész és az intéző. Nekem üzentek, hogy lent a karámban megszűnt a munka, nem hozzák vissza ide a barmokat, de az erdőben szívesen látnak továbbra is. Fát szedettek velünk. Egy cserest vágtunk hónapokon át. Hívtak mások is, hol szénát rakni, hol gödröt ásni. Ha három kezem lett volna, még az is kevés. Az intéző csak járta az irtást és azt hajtogatta: »Lassan telik az öl.« Külön raktuk a rönkfát, külön a dúcfát és külön a botot. Az ág szabad préda volt. Tördeltek is belőle az asszonyok. Csomókban hordták le a hátukon. Én a fájárandóságomból nem vittem haza csak két ölet. A többi Dombfaluban adtam el. Nem, nem pénzért, mert az semmit sem ért, hanem búzáért, szalonnáért, még a kutya is töpörtyűt kapott.”

Kató:

„Vetni: bizakodás. Aratni: öröm. De cséplés után jön a keserű számadás.”

Zsöndöcsné:

„Egyszer felmászott a Hegyre a kishíró, ő hozta a hírt, hogy az Alfrédot törvény elé citálják a földosztás miatt.”

Dörgös rendelkezett:

– Árpi, a lovak itt maradnak. Én gyalog megyek. Te meg vigyél ki pár kocsi trágyát. Az Ihásztól kapom a fuvarért. Kocsinként van az alku, úgy-hogy rakd púpra mindegyiket!

– Megmondtam, hogy baj lesz abból a földosztásból. Ott a városban már egy-két demizson bor semmit se ér – sopánkodott Dörgösné. – Lecsuknak. Nekünk meg itt marad a sok munka, hogy dögöljünk bele.

– Fogd be a pofád! Amennyivel kevesebb lesz a kéz, annyiival kevesebbet eszik a száj – jelentette ki Dörgös. Majd hozzátette: – Ha soká nem jönnek, tartsátok rendben a határt. A szürkére vigyázz, Árpi, nem szabad nagyon

engedni, mert a Sári mellett megszakad. Te meg, Feri, hajtsd ki legelni a tenenet! Egy hónap múlva is helyén lesz még az iskola.

– Csak aztán te is vigyázz. Legalább ott ne hőbörödj! – óvta az asszony csendesén.

– Hogyne, majd még eltűröm, hogy koszoljanak, mint a kapcájukat...

– Legjobb, ha csöndben marad, fater. A városban nem erő szerint mérik az embereket – békítette Dörgös Árpádot, a fia. – Ismerje el, hogy hibáztott, az a legtisztább dolog.

– Miért hibáztam volna? Mindenki kapott földet. Hogy nem ültem végig az összes gyűléseket? Akadtak fontosabb dolgaim. És nekem ne adj tanácsokat, gyerek! Jegyezd meg, míg az én kosztomat eszed, be kell húznod a farkadat!

Zaklatott volt az egész család. Dörgös Alfréd se nyughatott.

Levizelte az istálló falát.

Sarkaiban rezdült a ház, ahogy becsapta a kaput.

Zsöndöcsné:

„Már igen vártam az uram. Hiányzott a házból a férfikéz. A pajta oldalán befűjt a szél. Onnan fészegetett deszkát a Fejős, amikor az apósomnak koporsót eszkábált. A malac a vályút rágta szét. Minden reggel kértem Máriát. Esténként elmondtam egy imát, s vártam a férjem egész napon át. Ólmot is öntöttem. De az sem mutatta, hol lehet a Pál.”

Kató:

„Kinéztem néha a Horgas felé. Hátha megpillantom a Palit, amint jön hazafelé a frontról délcegen. Máskor a Szurdok felé lestem, mert onnét is kerültek elő emberek.”

Fejős:

„Én nem meséltem el senkinek sem, hogy az özvegy Mészáros Mátyásné kint a majornál a legény alá feküdt, a kapcsolatnak valahogy mégis neszét vették az emberek. A Hegyen egyre több pletyka keringett arról, hogy mindhárom parragokbeli magányos asszony férfit fogott. Leginkább a Zsöndöcsné szólt meg őket, elmondva büdös kurvának mindegyiket. Pedig kettő közülük szabad volt, hiszen a Mészáros Mátyás a fronton halt meg. A vincellér Gödéné pedig még 1940-ben megözvegyült. A sánta fia, aki legnagyobb segítsége volt, elköltözött. A kisebbik gyerek, aki levetefogságból jött haza, szintén bement a városba a bátyja után. A katonának állt suhanc elkeveredett valahol, utóbb már Constantából üzengetett, egészen odáig cipelték őket a Tóth Jenővel együtt mint hadifoglyokat. Így a Gödéné, a húsz holdjával ott maradt egyes-egyedül. Jól jött neki a fiatal segítség. A Lombosiné is siránkozott, hogy semmi hír az ura felől, pedig már alig várja haza.

Furcsa volt persze, hogy valahonnét előkerült három huszonéves férfi és befogadta őket három magányos, harmincöt év körüli asszony. Érthető, hogy kikezdte őket a szó, és ment a pletykázkodás. Az özvegy Mészáros Mátyásné nem totojázott sokat. A nála lakó legénnyel, még negyvenötben, templomban, összeesküdött. Akkor derült ki, hogy a jövevényt Zimonicsnak hívják, a tanújának a Gödénénél lévő férfinak meg Karvalics volt a neve. A harmadik is valamilyen -ics lehetett.

A Tanító úr azt gyanította róluk, hogy szerbiai magyarok talán, akik nem akartak visszamenni a szülőföldjükre. Az is lehet, hogy belekeveredtek valamibe, vagy éppen megunták a magyarüldözést. Valami oka biztos volt annak, hogy a szabadság helyett a Parragok rejtekét, a náluk korosabb asszonyokat választották.”

Dörgöst feszélyezték a komor falak. Vastagok voltak, szinte ölesek. A folyosók sötétek, hosszúak. Az urak pantallót hordtak és cipőt. Az a pár csizmás, aki ott járt, mind fejét lehajtva kullogott.

Dörgös hiába ágált, hogy messziről jött és sürgős dolga van. Leintették, várjon, míg rákerül a sor.

Vitt magával egy demizsont, a legjobb borával tele. Miközben a kabátját letették, a bort odaállította a fogas alá. Tekercsben volt zsebében a pénz. Szitává vált akkortájt a pengő. Az értékét mind elpotyogtatta, csak papír maradt.

Kató:

„Egyik nap eladtam egy fél zsák zöldbabot. A városból kopogott be hozzánk egy asszony, megsajnálta nagyon. Harmadnap Dombfaluban az árért az új boltos két pár cipőfűzőt kínált. Bántam is a rossz cserét.

Az én csikómnak kevés volt a széna, a réti fű, a vadon nőtt lóhere. Zab kellett neki. Elhatároztuk, hogy valahol távolabb becseréljük a bort. Az Árminné jött velem. A gyerekek őrzését a Zomboriné vállalta, a házát a Fejős. Négy napig jártunk Vasban. A bornak arrafelé nagyobb volt a keletje, mert kevés volt a szőlő és sok ember akart felejtetni. Lett cserébe zab, és lett két nyüzgér malac. Nagyobb bugyrot cipeltünk haza, mint odafele.”

Dörgös már harmadszor kezdte meg a szót:

– Értse meg az úr! Azt mondták a faluban: szétosztjuk az urasági birtokot. A Kajla Pista és a Varga Pál, ismeri őket biztosan, papírt is adtak arról, hogy a Hegyen én dirigálhatok.

– A nemzeti bizottság parancsol most, nem a te félék – csapta az asztalra súlyos öklét a dombfalui Scherman Pista, akit tanúnak idéztek a földosztás ügyében.

– Miért aztán te ki vagy? Egy senki, még annyi földed sincs, hogy megélj belőle – méltatlankodott Dörgös

– Ha már megkérdezted, én 19-es kommunista vagyok, maceráltak miatta a csendőrök eleget. Minket már akkor felvilágosítottak a szovjetek. Nélkülük, nélkülünk nem lenne földosztás. Arról szó sem volt, hogy valaki csak úgy kimerje a Hegyen a legjobb táblát, mert az esik neki közel.

– Bizony, szabályok vannak, amiket be kell tartani – bólogatott a nyakkendősről a férfi.

– Szabályok, szabályok... – dörmögött Dörgös. – Kapott földet a Hegyen mindenki, aki akart. Egyiknek több jutott, a másiknak kevesebb. Az élet már csak ilyen.

– Egy a lényeg – jelentette ki a nyakkendősről –, maga jogtalanul, szabálytalanul járt el. Lejáratta a jó elképzelést. Ellenségeket szerzett nekünk, nem barátokat.

Tanító:

„Ha az eső esett, eljött az iskolába tíz-tizenöt gyerek. Imádsággal kezdtük, egyszerre egyet folytattuk, az ABC-vel zártuk a napot. Üres volt a fejük, akár a nádszál belseje”

Zsöndöcsné:

„Hazajött az Ihasz Mátyás nagyobbik fia, szinte zörögtek a csontjai. S ő hírt hozott az uram felől. „Lágerban van. Nincs baja... Csak kicsit náthás szegény. Beszél valakivel, aki látta az Ármin Bélát és a Török Bercit is.”

Fejős:

„A Zombori az erdőben egy odúra bukkant, fegyverek voltak benne, meg löszerek. Jelentette. Katonák cipelték le a sok holmit, megtelt velük három szekér.”

Dörgös hangja kissé már csitult:

– Értse meg az úr! – kezdte rá negyedszer is. – Nekem azt mondták, osztani kell a földet. Kik érdekelt a sok tanácskozás? Az uraság birtoka ott fekszik, egész közel. Ő meg, a fene tudja, hol bujdosott. Igaz, Dombfaluban számolgotni akarták, kinek mennyi jut. De a Hegyen volt föld elég. Így megeshetett, hogy egyik-másik embernek kicsivel többet mértem és valóban, nekem is több jutott. Nem értem én rá a babramunkára. Siettem, igen, mert már várt engem is a dolog.

Kató:

„Árminné nehezen bírta mellettem a kocsikázást. Nem a fáradtság, az aggodás gyötörte. Krumplit főzött a gyerekeknek eleget. Só, zsír is volt, s más

mellével. Zomborinét megkérte, tartsa rajtuk a szemét. De mindig azt hajtogatta, nem tudja, mi lehet velük. Szerencsés volt az út. A csikó még sosem evett annyi abrakot. A nagyobb városokat elkerültük, mert azokat megszállták az oroszok, a nemzetőrökkel együtt keresték az idegent. Én, hogy a két nőre ne vessenek szemet, felhúztam apám csizmáját, nadrágot is hozzá. Bekecset a Fejős adott, kerestem egy kalapot. Korommal bajuszt rajzoltam magamnak. Nagyon látszott alatta a hús. Le is töröltem. A hajam elfért a kalap alatt, és Árminnéval úgy festettünk, mint anya, meg szórtan legény fia. Általában az Árminné beszélt, az idősebbek különben is őt kérdezték a kora miatt. Nagy utat járt meg velünk a ló. Láttunk kiégett tankokat, dögöt húzkodó cigányokat, romba dőlő házakat, felrobbantott hidakat. Láttunk temetetlen holtat, már jórészt lefoszlott róla a hús, jóllakott varjakat. A földek egy része el volt vetve, de Vasban sem lehetett sok eső. A krumpli bokrán már nem látszott levél, s alatta is csak akkorák ültek, mint egy fűrjtojás. A határban sokfelé emberek, szántottak, gazt nyűttek, vagy éppen csak a földre vigyáztak. Terményre, malacra cseréltünk egy akónyi bort, két zsák zöldbabot. Alma volt arra is, amit vittünk, mind megmaradt. Szénát raktunk a csere holmik fölé. Eladtam a hordót is, otthon volt még üresen három, csak kádár kellett hozzá, aki a száradásból kigyógyítja. Kétszer állítottak meg bennünket a katonák. Ímmel-ámmal beleszúrtak a száraz fűbe, aztán engedtek tovább.”

Tanító:

„Néha, kérem, ha az eső esett, csaknem megtelt az iskola. Máskor meg kongtak a padok, mint azon a szörnyűséges napon.”

Dörgös kezdte már megszokni a vastag falat. Csak a gondolatai szök-döstek ki a faggatás hosszú óráiban. Mérgelődött, hogy ilyen sok időt elpazarol. A szájának se tudott parancsolni, folyton kifakadt:

– Értse meg az úr, hogy a mennykő szakadna le! Nem bujtott fel engem senki. A kommunistákról azt sem tudom, fehérek vagy feketék. Az öreg Zsöndöcsről beszéltek, hogy tizenkilencben komcsi volt. De ő meghalt már, a fagy vitte el. Különben is, a faluból a bizottság rám bízta a földosztást. Megköszönték, hogy vállalom. A dombfalui bíró, akit idecitáltatott az úr, nyíltan igazolta, a nyilasokhoz sincs közöm. Már az egész napom elvesződött. Otthon vár a sok dolog. Hanem... van itt a fogasnál egy demizson jó borom. Kiszáradt a torkom, ihatnék egy kicsit. Már csak ketten maradtunk, koccintson velem az úr. Otthon is akad még egy-két liter, ha ízlene magának, egy ötvenliteres hordót szívesen megtöltenék vele. Én, Dörgös Alfréd jó gazda vagyok, a legjobb a Hegyen, az osztással is azért bíztak meg, mert hallgatnak rám az emberek.

Mire a nyakkendő:

– Üsse kő, most, hogy nincsenek itt a szocik, megmondom, nem bor kell nekem, hanem szavazat. Kijuttatom innét, ha a kispapokra szavaznak a helyen az emberek.

Dörgös a markába csapott.

Kató:

„Néhol gyökerestül kifordult a fa. Máshol törmelékhalom állt. A háború sok súlyos nyoma. Láttunk olyan férfit, aki maga húzta az ekét. Az egyik uradalomban a béresgazda ostorral támadt ránk. Kóbor kutyák járták a határt, a hátuk egészen elszalonnásodott. Emberhúst ettek talán vagy döögöt? Kiegett tankok célozták az eget. Aknatölcsérek kerülgettünk az úton. Minden nagyobb falu, tanya mögött apró parcellák sorakoztak, gazdájuk vagy rajtuk nyögött, vagy a háza táján szakadt a munkába bele. Mórighida előtt újból megállítottak az oroszok. Megijedtem, mert a malacok gyakran rőfögtek az oldalra rakott kórószar és széna alatt. Levegőjük is kevés lehetett, állandóan a saroglyához dugdosták az orrukat. Szóval megállítottak az oroszok, szerencsére még hagyunk egy kevéske bort. A kezükbe nyomtuk a demizsonnal együtt, vigyék. Amikor intettek, hogy mehetünk, nógattam a csikót, de nagyon. Szerencsére baj nélkül hazaértünk. Otthon várt bennünket a jó hír; él a Pali és él az Ármin Béla is. Másnapra megsütöttünk egy csirkét.”

Dörgös elevenében volt.

– Van még a demizsonban, igyék az úr! Értem én a szót – verte a mellét félig részegen. – Kispapokra szavaz az egész Hegy, megígérhetem. Dombfalu, ha akar, maradjon paraszt. Igyék az úr! Én tartom a szavam. S higgye el, megtorolták rajtunk a tévedést. Mérték földet Szentpálon, de olyan messze ám, hogy indulhatunk a Hegyről akármilyen kora hajnalban, mire kiérünk, mindig élénk kerül a nap. Hogy nekem miképp jutott a tábla legjava? Hát arról a falusiakat kérdezze meg. Akkor már náluk volt az öl, övük volt a rúd. Nem mondom, a boromat ők is szerették nagyon. Ez még jórészt abból a fajtából van, amit az apámnak a filoxéra meghagyott. Ültettem hozzá otellót, noát, de a régi tőkéket meghagyom. Mondja az úr, nincs itt valahol cigány? Fickándozik pár nóta a zsebemben, a pengő pedig úgyis romlik nagyon. A mai nap már mindenképpen odalett... Megvidítana egy fehérszemély.

Fiú:

„Azt meséltétek, azon a napon feketébe öltözött az ég. Eső esett, s az utat síkossá tette a sár. A teheneket se hajtották ki, nehogy felfújódjanak. Azt mesélték, együtt indult iskolába a négy gyerek.”

Fejős:

„Még most is könnyes a szemem, ha arra a napra gondolok...”

Zsöndöcsné:

„Előtte kaptam hírt, hogy az uram él. Máriát éltettem, Isten a tanúm. Kovászt újítottam, ha majd megjön Pali, lehessen előtte friss kenyér.”

Fejős:

„Fekete volt az ég. Először a viharnek tulajdonítottam a dörrenést.”

Zsöndöcsné:

„Mind a kettő az iskolába ment. Reggel még zséterből itták a friss tehentejet.”

Tanító:

„Úgy hírlett, nálunk véget ért a háború. Eső esett és az udvaron futkosott a szél. Beszökött az iskolába is, mert az ablaknak elég sok híja volt. A szél hozta be a távoli dörrenést. Az egyik gyerek megszólalt: »Tanító úr, Szent Péter megint a hordóit görgeti!« Megintettem, hogy Istennek, szentnek nevét, hiába ne vegye. Nekem furcsán ismerős volt a zaj, füleltem, folytatja-e tovább.”

Fejős:

„Ilyen hírt vinni! A szívem beleszakadt. A lábam is alig bírta már... Amikor meghallottam a dörrenést, éppen ballagtam haza. Arra neszeltem fel, hogy az árokparton egy gyerek jajgat. Odarohantam. Láttam, a karjából ömlik a vér. Az ingemből tépést csináltam hamar. Jól elszorítottam a kezét. Futottam vele, mert a kötésen a vörösség már így is átütött.”

Tanító:

„Felugrottunk mi is, mihelyt meghallottuk a kiáltásokat. A Fejős nagyon szuszogott, s a karján merő vér volt a gyerek. Pólyáért, gézért kutattam, de elvitték azt is a háborúzó. A diákokra ráparancsoltam, maradjanak odabent. Az utcán már gyűlt az asszonyssereg. Szaladt Zsöndöcsné is, a szemét eszelős tűz ülte meg. »Vendikém, mi van veled? Vendelkém, beszélj!« kiáltozta. De arra is várni kellett, míg a gyereke a sírás beleszakadt. Szerencsére nem volt túl mély a seb. A pálinkától, amit rácsepegtettünk, a Vendi újból elalélt. A Fejős is csak miután kipihegte magából a lihegést, az után beszélt el, hogy épp az erdőn dolgozott. Az eső esett, ennek ellenére kiment, mert előző nap kint hagyta a harangfűrész. Azt hitte, az ég szakadt rá, amikor meghallotta a dörrenést. Fejszét, fűrész, mindent eldobott. Futott-futott a dörrenés, a jajgatás felé. Ahogy meglátta a fiút, az ingéből rögtön tépést csinált. Amennyire a tüdeje bírta, pocakja engedte, végig loholt. Talán tíz perc is eltelt, a Vendel gyereken még mindig nem fogott a szó. Zsöndöcsné is akkor ugrott csak, s kérdezte, hol lehet a Pál fia? Annyit tudtam, hogy az iskolában nincs. Kórusban

hadarta a többi gyerek, hogy reggel négyen indultak el az erdő felé. Fontolgattuk, melyik az a négy. Aztán lassan összejöttek. Hiányzott a Ferike, a Dörgös Alfréd kisebbik fia. A másik Zsöndöcs ivadék, a Pál, s a Zomboriné se találta az egyik leányt. A Fejős sajnálkozott, hogy nem nézte meg közelebből, hol volt a robbanás. Azt hitte, aknával játszott a Vendel gyerek, vagy löszert, dumdumgolyót talált, és az sebezte meg.

A Dörgös Árpi rögtön elrohant. Utána futottak a többiek. Az iskolánál a Zsöndöcsné, a Vendelke maradt és pár öreg, aki nem bírta az utat. De bár ne mentünk volna annyian. Ahhoz a látványhoz a háború is semmiség.”

Zsöndöcsné:

„Ha igaz, hogy a bánattól megszakadhat a szív, akkor miért élek én?”

Tanító:

„Hiába volt körülöttünk a csend. Hiába kiáltottuk, itt a béke már. Mégsem mertem elkezdni a számolást. A háború tovább szedte a vámot. Nem lehetett tudni, ki az, akire még szemet vetett. Borzalmas volt a látvány, leszakadt testrészek szerte-szét, s még borzalmasabb a három kis kereszt: Ifj. Zsöndöcs Pál élt hét évet. Dörgös Ferike élt tizenkét évet. Zombori Julis élt tizenegyet évet. Jól mondta, kérem, Horatius: »Bella matribus detestata«, a háború az anyák átka.”

Dörgös Alfréd a sírnál nem bírta tovább a hallgatást. Még tartott a gyászbeszéd, de leintette az esperest.

– Hagyja már békén az Istent, a hazát. Meghalt a három gyerek. Vissza nem adja őket senki már.

– A feltámadáskor találkozunk velük – emlékeztette csendesen az esperes. Dörgösnét hárman is tartották, hogy ne ugorjon a kis koporsó után.

Zsöndöcsné meggörbült, összetört. Egy hokedlit toltak alá, a kisebbik fia, a Vendel kezét szorongatta, akin látszott, hogy a nagy bánatból, a testvérhiányból még semmit sem ért.

Zomboriné az ég felé tárta karjait, és úgy sóhajtozott:

– Szép kis arca volt, s pár év múlva kérője is lett volna, elég!

Fejős:

„A Hegyen fél évig mindenki viselte a gyászt. Nem volt ennél szomorúbb temetés.”

Kató:

„Árminné majd megszakadt, annyira sírt. Magához vona mind a két fiát. Csókolta őket arcukon, kezükön, azt hittem, sose lesz elég. Mintha őt érte volna a nagy bánat, a veszteség. Én csak ültem, s nem tudtam, mit tegyek. Hiszen levelében a két fiút rám bízta a Pali. Szerencsére nem vagyok ájulós. De

amikor elmondták a hírt, majdnem hanyatt vágódtam kint az udvaron. A rosszullét kerülgetett. Ecetet szagoltattak velem. Elkerült minden gondolat. Az sem vigasztalt, hogy él a Pali, lágerban van, és nemsokára hazajöhet. Éjszákán át sirattam őt, sirattam magam. Mi lesz, ha hazaér? Mit mondok neki? De mindenkit beborított a gyász, a fájdalom. Az asszonyok felrakták fekete kendőiket. A férfiak a kabátjukra varrattak szalagot. Fél évig senki se vette le.”

Dörgös, mint máskor, úgy kezdte a napot.

Kialmolt a tehenek alól, vizet húzott, ellátta a lovakat.

Szokása szerint az álmos macskába rúgott egy nagyot.

Felesége is fölkelt. A tűzhelynél matatott. De a kezében nem volt erő, eluralta a remegés. Minduntalan kialudtak a gyufaszálak.

– Eredj, keltsd fel az Árpit! – förmedt rá Dörgös.

– Hadd aludjon! Most már csak ő maradt nekünk – suttogetta bánatosan az asszony. S szeméből megindult a könny.

– Ha én itthon vagyok, nem történik ilyen! Akkor legel a két tehén. A gyerek se bóklászott volna az erdőben dologtalan.

– Isten! Miért büntetsz engemet? Hát nem elég a gyász? Nem elég, hogy nincs többé fiam?

Dörgös felhördült:

– Ne sápítozz, inkább tégy fel a malacoknak vizet! Lassan enni is kelle-ne már. Ma a városba megyek!

– Persze, vár rád az úr. Siethetél volna haza akkor is. De nem jöttél, míg meg nem telt a beled. Híre jött, szétrúgtad a Harcsa csárda oldalát, amikor minket itthon már agyonnyomott a fájdalom. Az Árpink majdnem ráment, úgy siratta a Ferit. Nekem az eszem sem volt a helyén, és meg kellett érnünk, hogy te nótázva jössz haza. Akkor már az egész Hegy gyászban volt. Hát nem sül ki a szemed? Emberek elé se mernék menni. A helyedben vermet ásnék, abba bújnék bele.

– Hát tudhattam én? Ittam, persze, a városban nyaggattak eleget, a szabadulásra jólesett a bor, hát mulattam egyet. Csakhogy a kölyköt te engedted el!

Dörgösné az ölébe ejtette a kezét:

– Ittál a szabadulásra. Eladtad érte a Hegyet. Alig temettük el a Ferkót te azért kódorogtál napokig, hogy a Hegy a kisgazdák mellett legyen. Most sietsz, hogy vihesd a hírt, hogy megint részegre zabálhasd magad. Ha irgalmas az Isten az égben, úgy téged veszejt el a Ferke helyett. Az lett volna az én legboldogabb napom. Te ölted meg a gyerekeket. Belőled szorult belé a szófogatatlanság. A gőg. Ő vitte bajba a többieket is. Elárulta a megmaradt Zsöndöcs gyerek.

– Engem Dörgös Alfrédot, nem ér utol a halál. Párszor már találkoztam vele, és nem félek tőle, tudod-e?

– Nem félsz, mert míg a nagyobbik fiad a fronton szenvedett, te addig itt kihasználtad az ütődötteket, kiraboltad a szegényeket. Megerőszakoltad a Tüske Katót és ki tudja, hányat még, akiknek nem kelt híre.

– Megmondtam, keltsd fel a gyereket! – csapott az asztalra Dörgös.

– Nem keltem, már csak ő maradt nekem. Senki más. Nem hagyom, hogy belőle is szolgát, bérest csinálj! Hogy őt is megöld, akár a másikat!

– De most már csönd legyen! Ha mérgesítesz, behozom az ostort, s olyan táncot jársz, hogy lepotyognak a csillagok!

Nyílt az ajtó, belépett a Dörgös nagyobbik fia. Látszott, majd szétfeszíti az indulat. Keze ökölbe szorult, akár az apjáé szokott. Szemében a fájdalom mellett a harag lobogott.

– Maga nem táncoltat itt senkit, tudja-e? Maga legjobb lesz, ha elmegy és viszi a hírt, hogy elárulta az egész Hegyet. A júdascsimát hordhatja a városra.

Dörgöshöz a kispad volt legközelebb. Már markolta is. A lebillenő dörből kiömlött a víz.

– Na, majd én móresre tanítalak.

A fia kitért, a zsebében kést keresett.

Dörgösné vetette közéjük magát.

– Hát nincs neked Istened? Még erre is kezet emelsz?

Dörgösben lelohadt a tűz. Érezte, túlment a megengedhetőn. De jó szó a szájában nem akadt. A sarokba vágta a padot. Kiment. Befogott. S elporzott a város felé.

Kató:

„A Hegyen nincs titok. Lehetnek bármilyen vastagok a falak, lehetnek plébából az ablakok, minden napvilágra kerül. Ismerik egymást az emberek. Elég egy fél szó, fintor vagy sejtelmes mosoly, már gerjed is a hír. Így volt a Dörgösékkal is. Amikor Iházné átment hozzájuk egy kis petróleumért, ott sirt egymás mellett anya és fia. Iházné azt hitte, még mindig a gyász nyomja a szívüket. Vigasztalta őket. De a konyhában összetört a pad, az asztal is feldöntve feküdt. Azt is látták többen, hogy Dörgös Alfréd a lovait verve elszelelt. Délután Dörgösné a Horváthék portája felől kérdezett. Üresen állt, mióta felakasztotta magát a két öreg. A gyerekeik Szüléékre bízta a házat, hogy adják el, ha lesz rá vevő. Dörgösné kifizette a kevéske árat és az Arpival, a megmaradt fiával, még aznap délután átköltözött. Magukkal vitték a szekrényeket, az ágyakat. Szerencsére nem esett túl messze egymástól a két épület, és a cipekedésben segítettek mások is. Kifoltozták

a falat, megtömködték náddal a tetőt. Átvezették a két tehenet, átvitték a malacokat. A Dörgös Alfrédnak, mire újból hazaért, már nem sok mindene maradt.”

Fejős:

„A Hőbőri három napig odavolt. És mire kijózanodott, az újabb napba telt.”

Kató:

„Hamar megtudtuk a Hegyen, hogy az a vadbarom Dörgös mit művelt a fiával, a feleségével. Így mialatt kötekedős részegen végigordította utánuk a Hegyet, senki sem árulta el, hol vannak a „szökevények”. Csak miután megcsendesedett, akkor tudta meg, hogy elköltözött a felesége, a fia. Úgy tett, mintha nem érdekelné. A lovai, a szerszámai megmaradtak, a földje úgyszintén és mesélték, hogy zsáknyi ezüstje lehet abból, amit a zavaros, éhezős napokban összeügyeskedett.”

Dörgös:

„Amikor először összefutottam az asszonnyal, köptem egy nagyot. Azt hitte: megaláz, felkopik az állam, könyörgök majd neki. De én Dörgös Alfréd vagyok. Meg nem hajlok senki előtt, főleg ha az egy vászoncseléd. A vagyont is hagytam, hadd vigyék. Maradt nekem elég, amiről fogalmuk sem volt mennyi, és hol tarthatom.”

Fejős:

„Én úgy tudom, a Hőbőri háromszor is elment visszahívni a feleségét. Visszont a Margit ajtót mutatott neki. A fiú harmadszor még rá is kontrázott, kijelentvén, ha azonnal el nem szelel, megmártja az apjában a konyhakést. Persze lehet, hogy ez is csak mese.”

Fiú:

„Valamilyen sírkövet is emlegettek sokszor.”

Tanító:

„Egyik emberben elcsitul, a másokban egyre mélyebbre ás az indulat. Dörgös Alfréd mindig vad volt és féktelen.”

Kató:

„Mindenkihez lehet kulcsot találni. Csak forgatni kell a szót.”

Fejős:

„A Hőbőri nem nyughatott, pedig majdnem mindenki ellene fordult, ellene beszélt. Én békétűrő vagyok, de emlékszem rá, ahogy a sírkövet megláttam, engem is elfutott a szentharag.”

Zsöndöcsné:

„Naponként vittem virágot a kis Palira. Egészen addig, míg a krizantémokat is el nem kókasztotta a dér. S mindig elimádkoztam pár Miatyánkot a

lelke üdvéért. Akkor volt az én bánatom, hogy azt nem bírta magában tartani a ház. Kifelé ballagtam a temetőből, s nyeltem magamba a sok könnyet. Akkor pillantottam meg, hogy van ott valami fekete, valami új kődarab. Nagyobb, mint a papé.”

Fejős:

„Dörgös a városban rendelte meg a sírkövet, mert itt nem akadt volna rá vállalkozó. Éjjel lopta be, amikor nem látta senki sem. Azt mondják, a faluból segített neki egypár markos legény. Addig csak a régi papnak volt a Hegyen márvány köve. A temető árkában, ahova a másodikat tették, nem volt se halom, se sír.”

Fiú:

„Soha nem láttam azt a botránykövet. Pedig gyerekkoromban hallottam róla sokat. És siettem is párszor, hogy megnézzem, hogy magam olvassam el a szöveget.”

Kató:

„Csak három napig állt azon a helyen.”

Dörgös Árpád egy kocsitengellyel ütötte, verte, de a márvány erős volt, alig csorbult, nem engedett. Erre rudat tolt alá, és nehezen ledöntötte. A Katónak szólt, hogy a lóval húzassa el. A csikónak nagy volt a teher. A Kari Károlyéktól hoztak ökröket. Aztán a kőfejtőnél leengedték a márványba vésett gyalázatot a meredek szirteken. Mire lenéztek utána, már három darabban állt. De hiába lökték le. Az írás mindannyiukban megmaradt. Kívülről tudta azt öreg, gyerek. Az állt rajta:

»ITT NYUGSZIK MAJD DÖRGŐS ALFRÉDNÉ,
SZÜLETETT KARI MARGIT,
AKI NEM FÉRT MEG AZ URA OLDALÁN
KOLDULJON ADDIG,
AMÍG EL NEM VISZI A HALÁL!«

Fejős:

„Tört volna el annak a mesternek a keze is, aki ilyen gyalázó szöveget kifaragott. A Hőbörinek akkor is felfelé forgott a kerék. A borával hegyen-völgyön sok barátot szerzett.”

Dörgös:

„Egy disznó ára volt a kő. Még a városban is erről beszéltek az emberek. Azt mondogatták: »Ez az Alfréd, megint hasba rúgta az eget.«”

Tanító:

„Az esperes hozta a hírt, hogy tényleg véget ért a háború. Japán is ka-

pitulált. Azt mesélték, olyan bomba hullott rájuk, hogy azonnal elpusztult tízmillió ferde szemű.

Hazaért ismét két, háborúzó siheder: a Tóthék 19 éves Jenő fia és a Paragokból a Göde Karcsi. Negyvennégyben, a boltos fenyegetőzésére állt mindkettő katonának. Gyerekként mentek el, és megtört felnőttként értek haza. Itthon várta őket az új megpróbáltatás. A Jenő szava elakadt, amikor megtudta, hogy az anyján erőszakot vettek az oroszok. Fél órán át csak hallgatott. Azután átkozta a muszkákat, kívánva, hogy mindet idegen földön érje a halál. Majd vádolta a Hegyet, hogy nem vigyáztak az anyjára eléggé. Hiába meséltük el neki, hogy semmit se tehettünk, kiszolgáltatottak voltunk, nem volt se merszünk, se fegyverünk. Később már csak magát okolta, hogy: miért jelentkezett katonának, miért nem szökött meg az igazoló táborból, miért hagyta, hogy Constantáig cipeljék, egyáltalán miért él. A testvére, a Béla azokban a napokban végig mellette állt. Együtt mentek ki a temetőbe, együtt könnyeztek. Még az apjuk, a Tóth János is megváltozott kicsit. Visszafogta az ivást, nem rúgott be minden nap, a saját, kapott földjükön is többet ügyködött. A Jenő egy évig cipelte a gyászt, aztán kiválasztott egy dolgos falusi leányt, elvette feleségül. El is költözött.”

Fejős:

„Nem volt szerencsés a másik hazatérő: a Göde Karcsi sem. Ő meg arra eszmélt az anyjával történt első üdvözlés után, hogy apja ágyában egy idegen férfi fekszik, és a két testvérét kitűrták a házból.

Amikor a kérdéseire választ követelt, a Gödéné csak annyit mondott: »Ha nem tetszik a helyzet, elmehetsz te is.«

Az alig húszéves Karcsit azonban megedzette a rövid katonaság. Máig sem derült ki pontosan, hogyan és miért, másfél hét után odébbállt a Gödéné mellett »szolgáló« legény. A Karcsi hívta vissza a testvéreit, de azok nem akartak már az anyjukkal egy lábasból enni. Így aztán a Karcsi itt ragadt, és fiatalon a sok föld rabja lett.

A Gödéné néha felpakolt és két-három napra elutazott. Vonattal ment, nem tudták, kihez. Inkább csak gyanították, hogy elérhető messzeségbe költözött el tőlünk a legény, s az asszony utána járt, annak vitte a csomagot, s magát.”

Tanító:

„Legszívesebben naponta elmondatnám tízszer mindenkivel: »A háború borzalom. A háború maga a halál.« Mert hiába örült a békének a nép. Hiába termelt a föld gyümölcsöt, gabonát. Hiába építettünk itt új hazát. A háború pusztított közöttünk tovább. Akik szerencsések voltak, hamar hazaértek a frontról fél lábbal, átlőtt tüdővel, megtört lélekkel. Mások a fogságban rabos-

kodtak esztendőig, és akadt olyan is, akit még ma is várnak vagy örökre temetetlen marad. Sok elszabadított indulatot, feldúlt családokat, ordas eszméket hagyott ránk örökre a háború. Nyakunkba ültek az oroszok és mindennapos társunk lett a rettegés. Volt idő, amikor az ágreccsenésről is azt hittem, puska lövés. Sokáig, ha repülő szállt a Hegy fölött, az idősebbje hasra vetette magát. Igen. Évekig itt körözött köztünk, ahogy Zsöndöcsné mondogatta: »a háború, az a fekete madár«.

Először akkor sérült a Hegy, amikor a bomba leesett. Nyílt seb volt ez, és szakadt belőle a vér. Meghalt az a hit, hogy a Hegyet nem érheti baj. Ez volt a mulandóság első jele. Azt mondhatnánk, az első szélütés. A második, a csendes agónia, sokkal észrevétlenebbül érkezett. Még mindig úgy hívták, háború. Végül elkészítettük a számadást. Kilencen haltak meg a hegyiek közül a frontokon, majd követte őket a három gyerek. Ez, akárhogy is veszem, hatalmas veszteség, szörnyű kár.”

Fejős:

„Minden porcikánkba beette magát a háború, rágott bennünket, mint öreg fát a szű. Ráadásul a pengő teljesen elértéktelenedett, a kevéske pénzem, amiből egy tanyát álmodtam, semmivé lett. Jött a forint, akinek nem volt aranya, drágaköve, sok élelme, az mind koldusként kezdett.”

Tüske Kató szenvedelmei

Kató:

„Gürcöléssel teltek a napjaink. Reggel keltem, átmentem az istállóhoz és elláttam a lovat, Árminné megfekte a kecskéket, nekem és a gyerekeknek készített egy kis tejeskávét. Utána én indultam a határba vagy a Szőlősbe. Árminné mosott, főzött, a kertekben kapált, a két lurkóra ügyelt és várta az urát. Észre se vettem, csak nagy soká, hogy megint lötyög rajta a szoknya, pedig két hónappal azelőtt varrtunk bele új csipést.

»Többet kellene enni« korholtam. Ő csak legyintett: »Nem az éhség rág, hanem az, hogy nem tudom, hol van az uram. Már rég meg kellett volna jönnie. Pedig érzem, él. De akkor miért nem siet haza? Miért nem jön haza?«

Hallottam én ezt a kérdést már sok százszor és mindig biztattam, hogy majd az Ármin Béla is megérkezik. Hiszen érkeztek többen is késve a lágerek-ből, a munkatáborokból. Ők mesélték: Szibériában, ahol egész évben nem kel fel a nap, még sokan vannak fogságban. Hiába sóhajtozott az anyjuk, az Ármin Bélára már csak fényképről emlékezett a két gyerek.”

Fiú:

„Hát itt nem voltak soha szép, boldog napok?”

Tanító:

„Már hogy ne lettek volna. Akadt belőlük, ha nem is túl sokszor. Emlékszem a szüleid lakodalmára. Alig ért véget a háború. A tűzhelyen tyúkokból főtt a leves. Zene is volt, habár csendes, hogy ne zavarjon senkit, akit a bánat emészt. Szinte az egész Hegy hivatalos volt. Apádat, pedig dombfalui volt, becsülték nagyon. Három ember helyett dolgozott. A Szüle Gézánál, a nagyapádnál elkelt a kéz, mert a két fia a háborúból épp hogy csak hazaért, már pakoltak is. Mesterséget tanultak. Az egyik hentes és pincér lett, a másik úri szabó. Pesten keresték a jövőt. És szép nap volt az is, amikor a bábaért futott apád. A háború után te születéssel elsőként a Hegyen.”

Fejős:

„Rosszul emlékszik a Tanító. Szült már akkor egy fiút a Zsöndöcs Piri. Csak azt, az idegen vér miatt nem fogadta be a nép. Mint a tejföl, olyan szőke volt a haja, ferde vágású a szeme, és mindig nevetett a tekintete. Ha engem kérdeznek, azt mondom rá: a haja német, a szeme talán orosz, de a szíve magyar. Sokszor totyogott oda hozzám az a kisgyerek kutyát simítani. Féltettem, mert a kutyákban a farkas mindig ott lakik. A Zsöndöcs Piri... no inkább magamnak tartom a véleményemet... A Piri nem nyugodhatott, alighogy megszült, ismét rázta a farát, és hamarosan összeállt a Koldár Ignáccal. A Sza-

kács Rudolf házában egybeköltöztek, kiprédikálta őket az esperes, hiszen a Piri hites urának, a Török Bercinek holt híre nem érkezett. Eltűntnek se nyilvánították akkoriban. A Koldár Mariska volt az egyetlen, aki megbocsátott a testvérének és a Pirinek. Segítette őket, amivel csak lehet.

Voltak szép napok, hogy ne lettek volna. Akadt olyan ős, amikor a szőlő a nagy fűrtöktől majdnem megszakadt. Közvetlenül a háború után is ültetem és oltottam harminc új almafát. A második évben szépen megeredtek.

Majd elfelejtem, negyvenhat végén megjött a Zsöndöcs Pali.”

Dörgös:

„Az a Pali eléggé lestrapálódott, vaságyastul, ha volt ötven kiló.”

Tanító:

„A Zsöndöcs Pál már a lágerben megtudta a hírt, hogy meghalt a nagyobbik fia.”

Tüske Katónak sokszor eszébe jutott a Palival való újbóli találkozás.

A Palit meggyötörte a háború. Alig ismert rá, annyira lesoványodott szegény. A legrosszabb az volt, hogy a Pali csak nézett, semmit se szólt. Kató indult felé, hogy megcsókolja, úgy, mint a testvért szokás.

A férfi hangja megállította. Azt kérdezte a Pali:

– Mondd, érdemes volt ezért? Bújtam, reszkettem, hogy ne érjen semmi baj. S amíg én elrejtőztem a halál elől, addig itthon megrabolt.

Tüske Kató tudta, nem szólhat semmi biztatót.

Mert a nő kisírja bánatát, de a férfiban, ha megfészkel, ott is marad a gyász. Kató ette magát a Palika halála miatt.

Fejős:

„A Pali elcsöndesedett. Ha kérdezték, igent mondott vagy nemet. Szakított olyan lett, mint az apja, csak a verebek helyett a Vendel fiát nézte szüntelen.”

Zsöndöcsné:

„Az uram 1946 végén hazakerült, de elmaradt a kenyérsütés. Lassan balagott végig a Hegyen, hol ez, hol az áridálta meg. Hallottam, hogy jön, hozták a hírt a Zombori gyerekek. Gyorsan sóért küldtem a Szüléékhez a Vendelt, a kisebbiket, aki megmaradt. Mire hazaért, már hangosan sírt a Pál. Az arcán végigfolytak a könnyei, amikor az ajtóból rám köszönt. Életemben talán legszomorúbb este volt. Örülök, hogy az Isten adott hozzá erőt. Elmondtam neki, hogy rontás, átok járt miránk. Elmeséltem az apja halálát, a fiunkét, a kis Paliét. De az ő szava teljesen elapadt, csak húzta magához a Vendel kezét. Hiába próbáltam ráerőltetni a beszélgetést. Ült a sarokban, s nézett valahova messzire. Ész-

revettem, hogy a szája néha megremeg. Kértem az Istent: adja vissza a régi Pált, azt, aki nevetni tudott, azt, aki a gyerekekkel eljátszogatott. Bíztam abban, hogy a föld megbékíti, munka közben majd elfelejtődik a bánata.”

Tanító:

„Már pontosan nem emlékszem, mikor, talán negyvenhétben megjelent a Hegyen a tanácselnök és mögötte egy ökrösszekér, megpúpozva mindenféle kacattal. Nyomában egy család. Felnyitották a Winkly-féle házat és beeresztették az idegeneket. Később derült ki, hogy valahonnét a Felvidékről kergette ide őket a sors. A magyart jól beszélték, de miután Kovacsicsnak nevezték őket sejtettem, hogy a család valamelyik őse régen, valahol Horvátországban kezdte el a földönfutást. A házaspár olyan harminc, harmincöt körül lehetett, két gyerekük volt. Nem igen ismerkedtek a Heggyel, a hegyiekkel. Mintha szégyelleték volna, hogy elüldözték őket a Felvidékről, hogy egy volksbundista házat, földjeit kell bitorolniuk. Többnyire akkor lehetett csak őket látni, amikor a földekre mentek vagy onnét jöttek. Dolgoztak mindannyian szorgalmasan, azután magukra zárták a nagykaput, bekulcsolták az ajtót. A gyerekek eljárogattak a falusi iskolába, de ők sem barátkoztak senkivel. Pedig a lányka helyes volt nagyon, a zöld szeméiért bolondultak a fiúk. Hiába ácsorogtak a ház előtt. Valamelyik még szerenádot is adott. Annak se gyúlt világ.”

Kató:

„Az Árminnének megfájdult a dereka, elment belőle minden erő. Csak feködött szegény, forgatni is alig tudtam, ott sírt mellette a két gyerek. Elhívtuk az orvost, megállapította, ez nem egyszerű becsípődés, injekciót adott, az se hozott javulást. Szegény Árminné heteken keresztül az ágyat nyomta, az urát siratta, a fiait féltette, magát ette, emésztette. Egyik éjjel álmodt, megjelent az anyja, és azt tanácsolta neki, tegyen a fájdalmas helyre valami nagyon meleget. Éppen héjas krumplit főztem a malacoknak, még gőzölgött, ahogy a nagyfazékból belemertem egy zsákba. Ráfektettem, ráhúzkodtam az Árminnét és jól bebugyoláltam. Szegény még a forróságot se érezte igazán. A háta teljesen kivörösödött, de délután már felült. Még kétszer végeztük el a kúrát és teljesen rendbe jött. Jó édesanyja lehetett, hogy még a másvilágról is őrizte őt.”

Fejős:

„Az én kertemben is termőre fordultak az új almafák. Negyvennyolcban már csaknem három mázsá almám termett. Az volt az első igazi év. Ötvenkettőben harminckét mázsát adtam el a beadás után. Hatalmas termés ám az, úgy bizony!

Úgy emlékszem: 1948-ban az urasági föld egy részén pedig megalakult a téeszecsoprt. Hívtak engem is. Nem mentem. Két dolog lett az éltetöm. S úgy hi-

szem, mindkettőt jól megtanultam. Az első: nem kötöm senkivel össze az életem. Egyedüllétre ítéltam magam, de úgy éreztem, ami nekem kell, azt előteremtem, míg bírja a kezem. Ebből indult az én másik fontos döntésem: nem kell nekem tíz hold föld vagy még annál is nagyobb. Elég a kert, a hetven almafa. Megtanultam már a szülőhelyemen, ott, ahol messze kiabálnak a jegenyefák, hogy a föld önmagában még nem öröm. Fogat kell hozzá, sok erő, vetőmag, adó, segítség, eső, jó idő, s ezernyi más. Ha mindez összejön, a föld akkor sem boldogságot, hanem pénzt, földet fial csupán. Az ember egyre kapar, kapar, mindig kezdi előlről a küszködést. Nemcsak én tartottam ezt, ugyanúgy látta nagyapád, a Szüle Géza is. Őt már megkötözte a föld, de a gyerekeiből nem csinált szolgát. Nehéz szívvel beleegyezett, hogy szerteszét fussanak, mesterséget, szakmát tanuljanak. Mert az a tudás a legbiztosabb, ami a fejben van, az a mozdulat, ami a kézben él, azt nem verheti jég, nem áraszthatja eső. A fagy sem árt neki. Én nem kapaszkodtam a föld után. Az osztott parcellán kétszer vetettem ugyan, egyszer arattam. Utána a Dörgös Alfrédnek adtam bérbe.

Akadtt azért közben is izgalom. A Parragokból a Lombosi Ernőné, a Nanit bilincsben vitték el a rendőrök. Végigvezették itt a Hegyen. A kútnál beszélgettünk többen is. Senki sem értette, miért fogták el szegény asszonyt, hiszen politizálni nem politizált, a kommunisták ellen se lázított, a beszolgáltatást is teljesítette pontosan. Csak másnap derült ki, a Vincellér Gödéné hötyögte el, hogy ez a Nani megölte az urát.

Az egyik tavaszi délután a saját udvarukon játszadozott a két Lombosi gyerek: a Pistu, akkor lehetett olyan tizenkét éves, a kisebbik meg kilenc. Ugye említettem, hogy a Lombosi Ernőnéhez a Nanihoz is beszállásolta magát egy horvát vagy szerb legény. Furcsállották is sokan, mert a Nani ura az Alföldről, talán Kecskemétről üzent, hogy nemsokára indul haza. Aztán teltek-múltak a hónapok, nem került elő. A Nani sóhajtozott, panaszkodott, állítólag még a falusi bírónál is járt, hogy kerestesse a vöröskereszttel az urát. Közben ott dolgozott, lakott nála az a fiatal legény. Persze, hogy szájára vette a nép. Mondogatták, lesz majd még itt haddelhadd, ha hazaér a Lombosi. Az Ernő kezében, legénykorában gyorsan megvillant a bicska, és hamar előkerült nála a szőlőkaró, az asszony hátán is táncolt a bikacsök, a szíj. De az Ernő, mint mondtam, nem jött.

A lurkók kint játszadoztak az udvaron, a hasas disznó a ganéthalmot túrta, egyszer csak valami gömbfélélt ásott elő. Bökdöste az orrával, görgette, míg fel nem figyelt rá a nagyobbik gyerek. Odament megnézni, mi az, hát látta ám, hogy egy ember feje. Az anyja és a bérese Táplányon szántottak, ezért a nagynénjéhez, az egykori Mészáros Mátyásnéhoz, a Lombosi Linához szaladt. A Lina először nem is értette, mit habratyol az ijedt fiú, de azért kötényt

kötött és átballagott vele. Megdöbbenően látta, tényleg egy emberfej bűdöslik az udvaron. Hogy a trágyalé tartósította-e vagy más volt az ok, de a koponyán még rajt volt a bőr, a hús. Mészárosné, az új asszonynevét máig sem tudom megjegyezni, vett egy vödör vizet, és lelőtyintette vele a mocskos kobakot. Akkor ijedt meg igazán. Az arcon lévő régi forradásról egyszerre tudta, hogy a testvére, a Lombosi Ernő feje az. Ő értesítette a hatóságokat. Mire a Nani és a segítője a határból hazatért, a rendőrök és a katonák már szanaszét szórták a trágyadombot, felásták a kertet, végigkutatták a házat. Nem leltek mást, csak azt a koponyát, de azon találtak hátul egy lékelést. A többit már a Nani vallotta be. Gyorsan megtört. Biztosan nyomta a lelkét már a bűn nagyon.”

Tanító:

„Szokványos történet volt ez, kérem, akkoriban. Elcsépelte a dramaturgia. A férj a háborúból üzött, nőre éhezve hazatért, s otthon az ágyban egy másik férfit talál a saját helyén. Kést ránt, szúrna, ám az asszony nem hagyja pusztulni kedvesét, ő üt előbb. A férj meghal, elássák, a nagyvilág előtt még immel-ámmal keresik, aztán elveszettnek nyilvánítják. Amit könnyen megtesz a hivatal, hiszen tízezrek tűntek el örökre akkoriban.

Mondom, szokványos volt ez a dramaturgia. De a Lombosiéknál akadt benne némi újdonság, némi taktika. Állítólag a Nani felfigyelt a kutyaugatásra, meglátta, hogy a dülöút végén hazafelé tántorog részegen az ura. Nem sokat teketóriázott, elővette a nagyfejszét és a kapunál lecsapott vele. Utána előhívta az állatok körül szorgoskodó legényt, és immár közösen becipelték az istállóba a tetemet. Szénát dobtak rá, mivel a két gyerek iskolában volt, szerelmekedtek is egy nagyot. Aztán meghányták-vetették a dolgot, kimentek és egy csontozó bárdal lenyeszetelték a fejet és berakták a ganékupac közepébe.”

Fejős:

„A nyomozókat ugyancsak érdekelte, hova lett a test. Faggatták a Nanit, de míg az ura megölését készségesen elismerte, addig erre a kérdésre csak mellébeszél. Végül a legény bökte ki, hogy az Ernőből szappant főzött a Nani. Lúgkőben oldotta fel, felfőzte, kiszáritotta, felszeletelte és azzal sikálta a szennyes ruhát. Az urával mosott. Ez elborzasztotta még a sok furcsaságot megélt bírót is. Életfogytiglant kapott a Nani, tizenkét évet a legény, amiért segített elkendőzni a bűnt és részt vett a darabolásban is.”

Tanító:

„Bár én mindig bolti szappant vettem, mégis sokáig viszolyogva mostam kezem.”

Kató:

„A két Lombosi fiút a Mészárosné és az új férje fogadta magához, majd-

nem mindenét rájuk íratta. De szegény gyerekek sosem heverték ki teljesen azt a napot. Megöregedtek, beléjük fagyott a mosoly.”

Dörgös:

„Negyvenötől három igen gyenge év volt. A tartalékhoz is hozzá kellett nyúlnom, hogy kiügyeskedjem a beszolgáltatást.”

Tanító:

„Rajtam bosszút állt a háború. Negyvennyolcban újból útra kelt mellemben a szilánk. Mire visszakerültem a kórház után, már leterelték Dombfaluba a tanítványaimat. Azt mondták: nem szükséges már a Hegynek se egyházi iskola, se kántortanító. Mindig szerencsés embernek véltem magam, amiért a túléltem a háborút, pedig a szilánkra ráment a fél életem. Töprengtem: most aztán hová, se hajlékom, se rokonom. Kaptam a szón, amikor ajánlották: hadirokkantként, az iskolaépületben lévő szobámban megmaradhatok. Itt a levegő is sok jót tett velem. Naponta elballagtam az erdő felé. Beszívtam az akác, a gyanta illatát, a virágokét. Néha elmerészkedtem a patakig, s órákon át hallgattam a locsogást. A tétlenség persze hamar utolért. Gondozgattam a virágoskertemet, pünkösdirózsa, tulipán nyílt benne, és az ajtóm előtt hűstartónak, darázscsalogatónak állt egy hatalmas körtefa. Figyeltem a Hegyet. Volt időm elég. Mert a magányos embernek az a legnehezebb, hogy elfelejtse önmagát. Hogy ne bámulja mindig a sebet, ne sirassa az elszalasztott éveket.

Dombfaluba nem is hívtak engem tanítani. Furcsállták a térdnadrágomat, utálták a nyakkendőimet, a gojzerverrott cipőimet, a sétatálcámat, ismerték a hitemet, sejtették a nézeteimet. Rám sütötték a bélyeget: reakciós. Ez különösen nem érdekelt. Az én szótáramban a kommunista jelentette a gyalázatot.

Itt, a Hegyen jók voltak hozzám az emberek. Tanító úr voltam, Tanító úr maradtam a mai napig. Ha valamelyik kis lurkónak nehéznek bizonyult a lenti tanoda, hát hozzám jött, szívesen feltártam előtte a számok, betűk rejtekét. Nagy öröm volt, sokkal nagyobb, mint egy egész iskolát tanítani. Magam sem tudom pontosan, miért.”

Árminné meghalt.

Váratlanul, csendesen.

Egyik délután ruhát mosott; a teknő fölé görnyedt, gyökérkefével súrolta a vásznakat. Egyszer csak azt hallotta az Andris gyerek, hogy anyja a vizesfazék mellé puffan, zuhan. Rögtön ugrott, emelte volna fel, de az Árminnéban már nem volt erő. A jajgatásra Kató is előkerült a kertből. Ő is húzta, ő is vona, élesztgette, szölongatta. Nem hitte el, hogy az áldott jó szív már nem dobog.

A temetés békés volt, nem zavarta semmi zaj.

A nap felitta a megszorult ködöt.

A sírt ellepte az összehordott sok virág. A lelkesz szép szavakkal elköszönt.

Kató hazavezette a két zokogó gyereket.

– Ne sirjatok! – nyugtatta őket. – Édesapátok él. Csak éppen még hírt adni nem tudott.

– Mi lesz velünk? – kérdezte könnyein át Miksa, a nagyobbik gyerek.

– Mi lenne? Itt maradtok velem. Nagy ez a ház, ha négyen megfértünk, elleszünk benne hárman is. Ti nem maradtok árvák, mint én annak idején.

Tanító:

„Régen a bajban összetartott a Hegy. A kevésből az Ármin fiúknak is juttatott. Volt, aki kolbászt, babot vitt, a másik a gyerekeiről levetett ruhát. Én, kérem, a fejükbe csepegtettem némi tudományt. Kató adta a legtöbbet, otthont, önmagát.”

Fejős:

„Árminné az urát várta haza, minden este, minden hajnalon. Mert a Béla haláláról hír nem érkezett. Egyszer, már a háború vége után, egy táborból üzent valami olyat, hogy nemsoká érkezik. Aztán eltűnt teljesen. Volt, aki azt gyanította, hogy meghalt. A Zsöndöcsné szerint más asszonyt fogott, de Árminné ezeket a pletykákat egy percig se hitte el. A Tanító amellet kardoskodott, hogy a Bélát az oroszok cipelték el valahova, azért nincs híre, azért nincs nyoma.

Árminné az urát várta haza minden istenáldott napon. Beleszakadt a szíve a sok reménykedésbe, a sok reményvesztésbe. Szerencsére a gyerekek – bármilyen bánat éri is őket – könnyebben felejtenek.”

Kató:

„Olyan váratlanul jött ez a halál. Felfogni se tudtam nagyon. Még hetekig, hónapokig vártam, hogy Árminné előlép, rám köszön. Nem láttam rajta betegség nyomát, igaz, sóhajtozott sokat, igaz, imádkozott rengeteget, igaz, fogott is, de mindezt a temérdek küszködésnek, az ura utáni epekedésnek tudtam be. Nem tudta felfogni, hogy ha már üzent, akkor miért nem érkezett régen haza. Csak mindig azt hajtogatta, tudja, hogy a Béla él és jön, mihelyst lehet. Az orvos szívszélhűdést állapított meg. Kegyes és gyors elmúlás. Nekem az Árminné anyám volt, anyám helyett. Tucatszor felszólított, hogy tegezzem és hívjam a lánynevén. Végig nénémnek szólítottam, anyámként tiszteltem. Vigasztalt, óvott a sok munkától, biztatott, keressek egy férjet magamnak, mert az élethez kell a társ. Én meg nem tudtam neki semmit mondani, még elbúcsúzni sem, még megköszönni sem. Siratni is csak éjjel sirattam, amikor nem látta a két gyerek.”

Tanító:

„Árminné rendes asszony volt, elmondtam a lelkéért egy-két imát.”

A két fiú lassan szokta az árvaságot. Ha tehették, Kató körül sürgölődtek. Együtt simogatták, kefélték a Pejkót. Sírásuk néha már mosolyra váltott, áhították a szeretetet, szűröskölték a jó szót.

Egyszer Kató éppen a szántásból ért haza, mosolyogva hívogatta a Miksa:

– Kató néném, jöjjön! Már vártuk nagyon.

Kató szíve elszorult: mi ez a nagy öröm, az apjuk jött meg talán?

A szobában senki sem volt. Csak a konyhában állt az asztalon egy kormos fazék.

A két fiú meg feszülten, mosolyogva figyelte: mikor veszi észre már.

Aztán az Andris felemelte a fedőt.

– Biztos elfáradt. Egyék!

Kató azt hitte, a boldogság ott helyben szétveti. Kimerte a levest, kari-máig töltve a tányért. Kórusban kívánta a Miksa és az Andris:

– Egészségére váljék az ebéd.

És bár ízesítőre nem gondolt a két kis szakács, a kanálba csepegő örömkönnyeiktől Kató nem érezte, hogy a leves sóltan.

Az sem zavarta, hogy a mosatlan krumpli homokja meg-megrosszan a fogai alatt. Ette, nyelte boldogan, szóltan.

Dörgös:

„A sírkő miatt egy időre ellenem fordult a Hegy. De hát mit akartak? Mind koldusok voltak. Ha fuvar kellett, csak jöttek, s kértek is. A borhoz mindig akadt társalkodó. Egy év se telt el, minden a régi lett. A házam sem maradt üres. Faragott ágyat vettem bele, tornyosat. Még a szalmazsákját se kellett tölteni. Lassan bejáratos lett hozzám az egész népség. Csak a feleségem és az Áрпи kerültek el, igaz, be sem engedtem volna őket, esetleg térden csúszva, a küszöb alatt. Na meg a Kari Kari, a volt sógorom tartotta a három lépés távolságot velem. Leszartam őket éppúgy, mint az összes ellenségemet.

Dolgoztam döglésig, hogy a fészkes fene enne meg. Szántottam, vetettem, arattam. Az összes föld, minden dolga az én nyakamba szakadt. Az Áрпи fiam nevére négy holdat ráírtam én bolond, de tudhatta, az csak holtom után jár neki. Nagy szerencsével mindkét kancám megfialt. És pénz is jött. Na nem az ablakon. Én Dörgös Alfréd kerestem meg ezzel a két kezemmel. Sosem spóroltam, sosem kuporgattam igazán. Ha nótára termett kedvem, elnyomtam pár tizezt a cigány homlokán. Itt a Hegyben kocsma se volt. A pincében vagy lent a faluban csaptunk pár murit. De mekkorát, hű, de mekkorát!”

Kató:

„A Dörgös tivornyáinak híre a Hegyre is eljutott. Innét nem tartottak vele az emberek. Mindenki a Dörgösnéhez húzott. És becsülték az Árpádot is, amiért kiállt az anyjáért, az anyja mellett.”

Tanító:

„Az Alfréd élvezte, ha beszéltek róla az emberek. Talán még 46-ban volt vagy negyvenhét elején, amikor egyik reggelre a putri is újból megtelt, pedig már azt hittük, a Hegyre sose jön cigány. De ők megúszták a haláltábot, idejében elvándoroltak. Visszaérkezett az egész család. Véznaak voltak, tépettek, a hidegben fázott a lábuk, és mondhatom, mert úgy igaz, sült krumpli volt a bibliájuk. Azt olvasták reggeltől, estéig. Még máig sem sejtem, hova tűntek el a háború alatt, hol rejtőzött, merre kóborolt a cigánysereg. Az egyik rajkó azt mesélte, hogy amerre ők vándoroltak, a miénknél magasabbak, havasak a hegyek, és másképpen beszéltek a szót, értik a cigányt, értik a magyart. Úgy gondolom valahol a Kárpátokban jártak. Visszajöttek, akár a fecske a hideg tél után.”

Fejős:

„Az öreg Kolompár a háború alatt elleste valakitől a drótozást, foltozást, hasznossá tette magát vele. Hiszen annyi volt akkorára a lyukas edény, hogy a szurdokárkot elborította volna aljától, fölig. Sokszor gondolkodtam azon: milyen merész a cigány. Azt se sejt, hol alszik holnap, de nekivág. Reggel még nem tudja, mit eszik, de este már sosem éhez. Az övé a szabadság, nem béklyózza föld, ház, vagyon. A cigányok megfogadták a mondást: »Sokasodjatok!« Így, ha a fergese hullik is, az életrevalóbbja megmarad, és egyre több. A hegyi dádék voltak már vagy tizenöten. Mindig, mindenkinek előre köszöntek, jó nagyot. Volt, aki visszaszólt, volt, aki nem.”

Dörgös:

„Nem tagadom, mert én Dörgös Alfréd nem félek senkitől. Kimosdattam az egyik purdét. Nálam segítkezett a lány. Ha füstös is volt, dolgozott sokat. És ha szagos is volt, öle akár a tűz. Köptem rá, hogy mit mond a sok pipás. Mert nekem egy parancsolóm volt csupán, azt is Dörgös Alfrédnek hívták. Ő tartotta bennem a lelket, ha már minden összetört. És a dög nehéz kévék másikat felét is ő emelte talán. Lehet, hogy a purdéval is ő szeretkezett, de nekem is jutott bőven ölelés, élvezet. Annak meg külön örültem, hogy a megfutott feleségemnek újabb kint szerezhetek vele.”

Elgördült a nap, sunyni a Hegy mögé. Kató olyan fáradt volt, keze, lába oly nehéz, hogy azt hitte, fel sem áll többet. Azt hitte, megszakadt a szál. A szegény ló is szomorúan ácsorgott a sok szántás után.

A szentpáli földekről mindenki hazament. Csak Kató görnyedt ott, elcsigázottan, összetörten. Tíz barázdafordítás még hátravolt. Felkelt a hold, megmutatta tágas udvarát.

– Indulj, menjünk tovább! – biztatta a lovát.

A szikkadt föld szüntelen kidobta az ekét. De Kató nem akarta, hogy túrás legyen a szántás helyén. Igazgatta, nyűtte egyre vissza. A ló, talán meg-sajnálta a Katót, mert nyihogott a baglyoknak egy hatalmasat.

Fejős:

„Többször is hozzám futott a két Ármin gyerek. Kérdezték, a Katóval mi lehet, hol lehet. Első alkalommal átmentem hozzájuk, vártam velük reggelig. Elbóbiskoltak közben, de a Miksa minden zajra felneszelt.

Én nyugtatgattam: »Csak a kutya csaholt, csak a disznó dörgöli a hidas oldalát.«

Másnap reggel alig pirkadt, már indulni akartak a gyerekek ki a pusztára, gyalog. Tartóztattam őket, várjanak kicsit. Hiszen ha baj lenne, a korán kelőkkel már visszaért volna a hír. Úgy déltájban hallatszott a szekérezőrej. Láttam, a ló alig vánszorog, s a bakon ott szendergett Katinka. Megtörtént ez többször is, míg bírta a munkát, nem jött haza, a bérelt föld mellé nyakába szakadt még Árminéke is teljesen. És versenyre kelt sok férfival. Itthon is ezer dolga volt. Nemegyszer elnéztem, hogy kap ide-oda. Főzött, mosott, majd várta a kert, a szőlő. S még arra is volt benne szusz, hogy a gyerekekhez legyen kedves szava.”

Zsöndöcsné:

„A mi házunkra rászállt a szégyen és a baj. Már előtte is beszéltek az emberek, hogy újból terhes a sógorasszonyom. Nem törődtem vele. Össze nem jártunk, mióta a némettel megszökött. A Pál vele sem beszélgetett. A Piri papírt szerzett arról, hogy eltűnt az ura, de a Koldár Ignác nem vette el. Együtt éltek, mint az állatok.

Aztán egyszerre jött a hír, hogy a bába itt járt a Hegyen, s világra segített egy kis vörös szörnyeteget, a Zsöndöcs Piri gyermekét. Én nem törődtem vele, de az uram a szívére vette nagyon. Emésztette magát napokig. Azt hajtogatta: »Lám, a húgomnak már kettő is akadt kéretlenül. Mi meg aggódhatunk, hogy legalább ezt az egyet ne érje semmi baj.« Én örültem, mert legalább szólt hozzám a Pál. Akkorra az Iházné, a szomszédasszonyom is elszakott tőlünk, nem bírta azt a tengernyi hallgatást.

Egyszer odasúgtam a Pálnak: »Még nem vagyunk olyan korosak, lehetne kisbabánk.« De ő csak elfordult a fal felé és jó negyedóraig zokogott. A Vendelke, mintha a bátyja helyett is nőne, szépen iperedett. Más, az akkora

gyereket már kapára fogja. Gulyásnak adja. Nálunk nem engedte a Pál. Még kint a határban is épített neki egy kunyhót, ha vihar támad, a Vendelkét ne verje az eső. Néha elfogott a keserűség. Sok ember naponta tízszer is vétkezik, az Úr őket mégsem büntette, csak minket vert, pedig hű szolgálai voltunk. Tőlünk elvett, bezzeg a Tüske Katónak szülés nélkül két fiat adott.”

Kató fogta az Ármin fiuk kezét.

– Azt akarom, hogy mind a ketten tanuljatok. Legyetek többek, mint mi itt a Hegyen. Legyetek tanító, esztergályos vagy mit tudom én.

– Én katonának megyek – szölt a Miksa lelkesen.

– Jaj! – húzta magához Kató. – Csak katona ne légy, az istenért! A katonára ezer veszély leselkedik, gyakorlat, háború. Az anyád fejfájánál megfogadtam, ha nem is hallhatta már, hogy mindkettőtökből embert faragok. Meg akarom tartani a szavam.

– Én itthon maradok. Majd ketten járunk a földre – hízelgett András, és megszorította Kató kezét.

– Ó, a parasztsors nem neked való. Látod, hogy az a nyomorult ló és én mennyit szenvedünk. De még az sem a miénk, amit a föld terem. Kérnek adót, visznek beszolgáltatást, éjszaka sem alszol, az eget lesed, hogy esik-e az eső éppen, amikor kellene? Vagy méred a havat, elég vastag-e, betakarja-e a vetéseket? Futkosol a cséplés után, könyörögsz a jó magért. Átok ez, nem boldogulás.

– Én akkor is itt maradok veled.

Kató úgy érezte, nem hiába élt. Ez a perc több volt, mint amire bármikor számíthatott.

Zsöndöcsné:

„Két nappal az után, hogy megszült a Piri, rám szólt az uram: »Készítsd össze, és vidd át a paszitát!« Hirtelen nem tudtam mit, hova. Pár perc is eltelt, mire feleszméltem, eszembe jutott, hogy a sógorasszonyomnál született egy kölyök, egy...”

»Csak nem ahhoz a cafkához akarsz küldeni?« kérdeztem. »Nincs annak se szégyene, se Istene. Az első gyereke egy némettől való, a második a Koldártól, de azzal is csak összeállt.«

A Pál hajlíthatatlan maradt. »Megmondtam! Vigyél neki ételt, italt, süteményt!« Gondoltam, hergelem még egy kicsit, hátha jobban beszédre fakad, és ha egyszer megered benne a szó, akkor tán hallgatagsága is megszűnik. Visszaszóltam neki: »Nem tudsz te semmit. Fogalmad sincs róla, mit művelt a húgod a háború alatt. Hempergett füvel, fával. Ő és a Tüske Kató. Ők

voltak a Hegy szegényfoltjai. A Kató először a Dörgös szalmazsákja lett, majd az erdőre is följárt hosszú ideig, sokszor éjszakákat töltött ott. Biztos nem őzeket lesett. A testvéred pedig a németekkel hetyegett, míg én téged vártalak.»

És... Nem is tudom, elmondjam-e, hogy el merjem-e mondani? Megvert. Igen. Akkor ordított és megütött a Pál. Azt vágta a fejemhez: »Bárcsak tebened lett volna annyi tűz, bárcsak tebened lett volna annyi aggodás, hogy nem eggyel vársz a kettő helyett. Tudod, mennyi az egy? Nem csak eggyel kevesebb a kettőnél, hanem éppen a fele, mint a hatnak a három, mint a nyolcnak a négy. Ha a Zombori tíz gyereke közül elvesztene ötöt, ugyanannyi maradna még neki. Ha abból az ötből elpusztulna egy, még mindig lenne négy. De nekem a kettőből egy maradt. S ha ezt valami baj érné, nem lenne senkim sem. Most pedig menj! Vidd a tálat. És ezután tartsd a szád! Nálad ezerszer többet ér a Piri.«

Ennyit különben nem beszélt egyvégtében a Pál. Még örültem is neki, gondoltam, ha megütött is, legalább ismét rátalált a szavára.”

Fejős:

„A Kari Károlynál rendőrök, beadási biztos jelentek meg váratlanul. Találtak hat zsák búzát, három zsák rozsot, hiába hajtogatta, hogy vetőnek tette földre, elvitték tőle mind, pedig teljesítette a beszolgáltatást. Valaki azt híresztelte, hogy a Károlyt a Dörgös jelentette fel.”

Kató:

„Messze volt a szentpáli határ. Kocsival a ló több mint egy óráig baktatott. Ritkán, ha nagyon sok eső hullott, sártenger volt az a föld, csak kákics nőtt ott. Máskor viszont sűrű búzát termett, és akkora kukoricacsöveket, mint a karom.”

Dörgös:

„A málé falusiak nem ismerték eléggé a dülöket. Amikor osztották a birtokot, azt hitték, büntetés lesz nekünk a Köleses-dülői szántó. Pedig tudhatták volna: a hegyi ember a jég hátán is megél, egy Dörgös Alfréd a szarból is aranyat csinál. A szentpáli talaj nem volt silány, csak ganéztatni felejtette el az uraság. Mi viszont kocsiszám hordtuk a trágyát a földre. A legtöbben a disznókkal tiprattak némi szalmát. Sokkal jobb volt a tehenek alól kihordott alom. Én a faluban is vettem egyszer hét terét. A föld meghálálta a gondoskodást. Bőséggel fizetett. Egyik évben akkora volt a kukoricaszár, hogy nyújtózkodva is elveszett benne a csősz. Én, Dörgös Alfréd kimódoltam, hogy a beadás után is maradjon elég. Akkor már a falusi bíró is tegezte önmagát, amiért a szentpáli táblát elkótyavetyélte. Tagosítani akartak, de arról szó se lehetett. Ezt tudtuk mi is, hiába fenyegetőztek a dombfaluiak. Hiszen, ha fi-

gyelemben veszik az összes hascsikarást, akkor még most is a földet osztanák. Tőlem tanulhattak volna, mert én elintéztem az egészet egy délelőtt. Máshol is hiába futkostak, tárgyaltak hónapokig, béke mégse lett, mindenki mást akart. Én mondom, s akkor már az szent igaz, hogy a szentpáli föld jó volt, főleg ötvenegyben meg ötvenkettőben, amikor máshol a szárazság aratott.

Csakhogy mindig jöttek a beadási ellenőrök. Még az ember valagába is benéztek, hátha találnak benne korpát, és sarcot vehetnek még abból is. Disznót csak engedéllyel lehetett hizlalni, vágni. A zsír jó részét elrabolták tőlünk, beszolgáltatuk filléreikért. Masinázáskor számolták a zsákokat. Lopni kellett az embernek a sajátjából. Manapság talán már el se hiszik. Azért a paraszt-ember mindig megélt valahogy. Nekem tartalék is maradt, mert kitaláltam sokféle praktikát. Igaz, nem sajnáltam sosem a bort, hol ezt, hol azt kentem, itattam meg vele. A napi két liter nekem is megmaradt. Gyakran két hétig egy korty se ment le a torkomon, de az is előfordult, hogy egyfolytában mulattam öt napig. Egyszer a Kari Karinál megjelentek a biztosok, elvittek tőle egy szekérnyi gabonát, még vetője is alig maradt. Hiába, na, a Karinak a földhöz volt esze, de az üzlethez fikarcnyi se. Haragudtam rá, mert biztosan ő tángálta az én volt feleségemet. Különben az is visszakönyörögte volna magát biztosan.

Nekem, Dörgös Alfrédnak nem kellett koldulnom senkitől. Még '46-ban megvettem a majort a fiskális úrtól. Három hónapig hordtam neki érte télen a vagonokba a fát. Az épületeket lebontotta a három cigány. Lett téglá, cserepet, úgy vettem újat, magam fuvaroztam haza. A városban szereztem az újjáépítésről terméskövet. Az erdőben a jáger szerette a bort, adott érte faanyag-nak valót. Kőműves koma is akadt három faluval odébb.

Pár év múlva szétdobattam a régi házat, mert az valamikor még tömésből épült, csak az istálló meg a kiskonyha maradt. Megrakattam a falakat. Palotát építettem ide, három szobát, csak konyhát, akkorát, mint az egész Zombori ház, kamrát, spejzt, tornácot, hétoszloposat. Azelőtt nem voltak itt csak viskók, szoba, konyha, kamra, istálló. Azt akartam: bámuljanak az áru-lók, akik elmenekültek mellőlem, emésszék magukat. Tátsák a szájukat, akik azt hitték, hogy nélkülük megesz majd a kosz, elborít a tetű. A feleségem és a fiam még mindig abban a régi viskóban éltek, nyakukba csorgott az eső.

Értette ezt mindenki. Az egész Hegy lesben állt. Várták, mikor csap le rám az Isten ostora. Mert buták voltak mind, azt gondolták, amit ők nem mernek, azt másnak se szabad. Igen, az egész istenverte Hegy lesben állt, bíztak, hogy a sok munkába beleszakadok. Talán még imádkoztak is, hogy elérjen a büntetés. Főleg ott, az öngyilkos Horváthék házában, ott várta a rossz soro-mat két személy. De én új portát húztam ide, illet azóta se épített a Hegyen

senki más. Megköszönhetné ez a koldussereg. Mert ez a ház úgy van megrakva, hogy akár két-háromszáz évig is eláll. A falai meleg, hatvan centi vastagok. Az urasági téglából kitelt. Pár liter borért, egy kis ételért többnyire akadt napszámosom, béresem. Ha mulatni jött kedvem, lent a faluban vagy a városban mindig került barát.”

Tanító:

„A kommunisták elvették tőlem az iskolát, a háborúért kitüntetésül kaptam egy repeszt, de míg mások elhánták a Vaskereszteket, addig én a testemben hordtam szüntelen. Időm volt. Csak az volt. Fürkészgettem a hegyiek titkait. Egyformán teltek a napok, csaknem mindenkinél. A hajnal nem hagyta békén az embereket, beküldte a szobába a fény első sugarát és addig szurkált ott, míg bérlőit kivetette az ágy. A legtöbb hegybeli a gürcölést választotta életéül. Mentek a földekre, amint a reggel engedte már, s nem jöttek haza, csak a felfénylő csillagok nyomán.

A föld nagy erő, mágnessége van. Magához vonzza, s oda is köti az embereket, kiszívja erejüket, elrontja ünnepeiket. Sokszor figyeltem az amerikai Szüle Gézát. Akkor már túl járt a hatvanon. Csak bajusza volt még kacskiás. Szépen, komótosan elballagott a két ökör előtt. Jámborak voltak az állatok, ismerték az utat, eltaláltak volna maguk is. Az öreg pihenhetett volna a bakon. De nem, ő nem, lépkedett mellettük csendesen. Mintha attól félne, ha egyszer megáll, nem lesz többé elindulás.

Engem más szemmel nézett a nép. Pantallós voltam közöttük mindig is. Ha mást kap el úgy a tétlenség, mint engem, biztos, hogy megszólták volna. Hiszen, ha valaki délután megtámasztott egy fát a kapu előtt, és onnét vallatta a másnapi eget vagy éppen a hangyák jártát figyelte csendesen, nos, rögtön akadt szomszéd vagy kútra tartó szorgos asszony, aki odaszólt: »De jól megy a kend sora, bent meg a jószág béres után kiált!« És az, akire így rápirítottak, gyorsan magára csukta a kiskaput. Mert igazából ő sem érzett másként, csak egy kicsit, egy egész picit elzsibbadt, megpihent.

Engem más szemmel néztek a Hegyen. Pantallós voltam köztük, annak ismert meg, annak tartott a nép. Gyerek, öreg megbámulta a kockás térdnadrágomat, a csokornyakkendőmet, a nyúlászorkalapomat. Tőlem talán az lett volna a furcsa, ha ekét fogok, nekiállok szántani. Megszokták, hogy napjában háromszor: reggel, délben és sötétedés előtt végigjártam a Hegyet. Akit megláttam, annak előre köszöntem. Cipeltem magammal sápadtságomat, betegségemet. Mert már begyógyult a seb, a sérült tüdőt is egészsésként viseltem, de még mindig mielőbbi javulást, jó egészséget kívántak az emberek. A doktorok hivatalossá tették rokkantságomat. Miután az iskolából kitűrtak, rengeteg lett a ráérő időm.

Fa leveledését, fű növéstét, méhek táncát, rigók fütyét figyeltem. Többször kiolvastam, kérem, minden könyvemet. Ültem a padon, hallgattam az asszonyok fecserését a kút előtt, ásitóztam árnyékban, térdepeltem a kápolnában. Úgy fogadtak el a hegyiek, mintha csak én lennék a világon az egyetlen semmittevő.

Egyszer aztán az amerikai Szüle, akivel beszédesebb viszonyban voltam, mint a többivel, rám pirított: »Tanító úr, ez nem jó így. Annyira megspórol minden mozdulatot, minden csepp erőt, hogy egyszer fellázad a test ez ellen a kevés ellen is. Hallom, lent újjáalakult a földműves-szövetkezet. Számadót, könyvelőt keresnek, az lenne magának való. Bármelyikünknel jobban kibeszéli magát, a sok papír, szám is kedves ismerős. Én mondom: jó elfoglaltsága lenne ott.« Le-sétáltam, tényleg igaz volt a hír. Így lettem én a szövetkezetnél könyvelő.”

Fiú:

„Igen, ezt a nagyapám kicsit másként mesélte, ő úgy emlékezett: »Egyszer véletlen rajtakaptam a Tanítót, hogy kint az erdő alatt a Zsöndöcsék kecskéit oktatja hangosan. A szegény jószágoknak nem ízlett az egyszerű, ráadásul a zöld fűvön se tudták megmutatni a Nagy-Magyarország vármegyéit, hegyeit. A Tanító úr megorrolt rájuk. Láttam én. Sétabotjával böködté a gyepet, s magyarázta nekik hangosan: Ez a kis pont, ez itt a Hegy. Ez a pár szál virág, ez a város itt. Arra lent, a lapulevél, az a Balaton. Menj arrább te, lelegeled a Kárpátokat! Szóval, láttam én, hogy a Tanítót a tétlenség már majdnem felveti. És amikor hírül hozták, hogy a szövetkezetbe keresnek egy jó számadót, rögtön a Tanítóra gondoltam. Szerencsére ő is kapva kapott a szón.« Igen, nekünk így mesélte a nagyapám.”

Tanító:

„A kecskéket oktattam volna? Előfordulhat. Docendo discimus...tanítva tanulunk, kérem. Tanítottam volna én szívesen az egész Hegyet. De a diákjaimat levitték Dombfaluba. Nem számított, ha télen hiányoztak pár hetet. Azt mondták az iskolában, úgyis kevés a szén. Tíz-tizenöt perc alatt leszaladtak a faluba a Horgason. Felfelé már nehezebb volt az út, előfordult, hogy csak késő délután értek haza.

A kecskéknél beszéltem volna? Lehet. Akkoriban nagyon hiányzott a szó. Az öreg esperes meghalt. A helyére egy fiatalabb plébános került, aki az alkalmi kántorságon kívül, három mondatra se méltatott. No, és önmagammal is volt megbeszéltnivaló. Láttam, kérem, az ország, ha csonkán is, de megmarad. Kissé szégyenlettem az önkéntes bevonulást. Én szegény, azt hittem, megyek és megvédem a nemzetet. Pedig itthon kellett volna maradnom, vigyázni a Hegyet. Megjegyzem: egy párthoz se kötődtem soha, a kommunisták szerencsére nem is hívtak maguk közé, mert tudták: van vallásom, van Iste-

nem. Nem voltam más nekik, mint ittlejtett múmia. Emlékszem, megbicsaklott a hangom, amikor először mondtam szovjeteket a muszkák, az oroszok helyett. Sok derék társam az országukban maradt. Tudom, kérem, hivatlanul mentünk oda. De akkor is. Odadobtak bennünket semmiért. Az osztrák testvérek, a németek kapták Amerikától a segélyt. Nekünk meg a szeminárium, a bűnhődés maradt. Kétellyel tömték tele akkortájt az emberek fejét. Szégyellelni kellett, ami addig szép volt és dicső. Nem örültek a komcsik, ha emlegettük a háborút. Az ország jóvátételt fizetett, s kurtítottak is rajta még. Nem igazán tudtam, nem igazán akartam követni a sok változást.

Szóval a kecskéknek beszéltem volna? Az is lehet, hogy a kecskék beszéltek nekem.”

Fiú:

„Szép emlékem egy színdarab. A Tanító úr volt a rendező. Tetszett, hogy a legény, a Ludas Matyi jó párszor elveri a nagyhasút. A darab előtt verset is mondtattak velem: » Bíbor piros... az ég alja, Sztálin József lakik arra, dolgozóknak édesapja...”

Tanító:

„Színdarab? Igen már emlékszem, hogy kirántsam álmaiból a Hegyet, egyik télen, lehetett már '51-ben is, betanultuk a Ludas Matyit. A Matyit a Dörgös Árpád játszotta el. Harmincon túl járt akkoriban. Az apja parasztpalotát épített, duhajkodott, kapart szüntelen. Az Árpi pedig, hogy magát és az anyját eltartsa, napszámosnak állt, a nagybátyjánál, a Kari Károlynál, az erdőn vagy valamelyik módosabb falusinál dolgozott. A darab begyakorlására is alig maradt ideje. Tél volt ugyan, viszont az erdőn olyankor kezdődik az igazi dologidő. Az Ihász Mátyás alakította a Döbrögit. Kitömtük, hogy formázza kissé az urat, és a fenekén is fájdalom nélkül suhogjon a husáng. Hanem az előadáson Döbrögi helyett Dörgöst értett a nép. Biztatták az Árpit: »Verd el az apád! Ne sajnáld! Húzz oda rendeset!« Mindig zúgott a taps.

A vége az lett, hogy a harmadik este után megkeresett az Alfréd. Egy demizson bort hozott. Azt kérte, ha lehet, kerítsek egy olyan darabot, amelyben az ő kezében van a bot. Vagy legalább olyat, amiben a férj elagyabugyalja az asszonyát. Igen. Az Alfréd már csak ilyen volt. Vad és féktelen. Eszes és sunyi. Nem tagadom, sokat dolgozott. De míg a többiek gür-cölésének látszatja is alig volt csupán, addig neki a kalapszalagján kicsordult a zsír. Ha akarta, lent a faluban az egész kocsmának fizetett. Azt fül-lenttettem: nincs olyan színjáték, amelyet ő kíván. Belenyugodott. Hiszen tudta, igenis van. Még pódium se kell hozzá. Az igazi drámát ott a Hegyen, a feleségével, a fiával ő játszotta el.”

Kató:

„Minket, ha beszoláltattuk a terményeket, a tejet, a húst, többnyire békén hagyott a dombfalui hivatal. De a Kari Károlyhoz, akinek akkor közel húsz hold saját földje volt, gyakran beugrottak a fináncok, a beadási biztosok. Volt, hogy semmit se vittek, máskor kihúzkodták az ólból a malacot.”

Dörgös:

„Engem még az öregapám kitanított a vincellérség minden csínjára-bínjára. Nálam nem fordulhatott elő, hogy rossz szőlőtermés miatt kevés legyen a bor. Sok módja volt a szaporításnak. Nemcsak a víz átváltoztatása. Én nem húztam meg sosem annyira a prést, hogy még a csutkából is kinyomja a levét. A nagybábol kisajtolt törkölyt félreraktam, abból sokszor jobb bort csináltam, mint ami az elején kifolyt. Érteni kellett a módit. Tudni egypár titkot, apró fogást. A második sajtolás után a törköly még mindig nem a trágyára ment, némi feljavítás után pálinkát is adott. Jut eszembe, akadt olyan év, amikor szőlőmagból is előírtak beszolgáltatást, volt, aki azt állította: olajat csináltak belőle, mások szerint meg ledarálták búza helyett.

A cselédek, napszámosok a seprőbort imádták. Nem tudták persze, hogy a hordók alján összegyűlt borpiszkot egy kis cukorral összekevertem, felöntöttem, kierjesztettem. A színe fakóbb volt, mint a rendes vörösnek, de előbb a fejbe állt. Így aztán, még ha választhattak is, azt kérték, a rózsaszínűt, mert esküdtek rá, hogy a többi a lötyt.”

Fiú:

„Meséltétek, hogy megnyílt a föld. Elveszetteket, elsíratottakat adott elő.”

Fejős:

„Igen. Ötvenegyben vagy ötvenkettőben lehetett. Keverem már kissé az éveket. Néhány esztendőről még azt is pontosan tudom, hogy mikor szállt le először a dér. Más időszakok meg, mintha nem is lettek volna, elmúltak nyomtalanul. Most, hogy említéd, rémlik az eset. Fölbolydult a Hegy. Izzott a parázs jó néhány napig. Ünnepe volt. Május elseje? Nem. Előbb! Még csak akkor rügyeztek az almafák. Talán április negyedike lehetett. Valami miatt aznap tilos volt dolgozni. Két ember jött végig a Hegyen. Kabátjuk a földig ért. A kapuban álltam, s láttam, hogy szóba elegyedett velük a Zombori.”

Tüske Kató a tűzhelynél szöszmötölt. Nedves volt, nem égett rendesen az ág. Füst szállta meg a konyhát. Szemet mart, torkot kapart.

Kató fosztásból új gyújtóst pödört. Végre elkapta a láng a fát.

Kikiáltott az udvarra:

– Miksa, hozz már be pár tojást!

A fiú hamar visszaért a tyúkólból. Két kezében alig fért a törékeny teher.

– Jaj, vigyázz, még elejted! – szaladt elé Kató.

Rántott hús lesz vagy tojásos leves? – kíváncsiskodott a gyerek. S már tűrte is az ingét, hogy ő majd segít.

– Nem kell, rágyőzők! Inkább játszatok! – háritotta el Kató. De közben besomfordált az Andris, és suttogott félszegen:

– Egy ember jött hozzánk, most nyitotta be a kiskaput.

Kató megrémült: ki a csuda lehet? Az idegen többnyire a baj, a gond hírnöke. Pénzt visz, zabrál, begyűjt, felír, utasít, fenyeget. Az idegen nem jár csak úgy jókedvéből a Hegyen.

Lecsapta maga elől a kötényt, hogy ne találja senki piszkosnak. Nyílt is az ajtó. Ott állt egy férfi. Szeme könnyezett. Kitárta karjait.

– Hát gyertek, gyertek!

De csak a semmit ölelte két keze.

– Gyertek picinyeim, gyertek mindeneim!

A Kató ismerte fel.

– Béla bátyám, maga az? Visszajött? Ó, milyen kegyes az Úr. Gyerekek! No! Fussatok már! Csókoljátok meg édesapátokat!

Először a kisebbik, az Andris indult el. Az apja magához szorította.

– Ejnye, hát nem ismered meg jóapád? Eredj! – lódított Kató a másikon.

Aztán ment az is, apjába csimpaszkodott. Sírás töltötte meg a szobát. Sírt Ármin Béla, sírt a két gyerek. Tüske Katónak is eleredtek a könnyei.

Összeborultak négyen együvé. A kisebbik fiú apja kezét csókolta, a nagyobbik a derekát markolta. Kató a két gyerek hátát simogatta.

Mindnyájukat rázta a zokogás. Körülöttük elült már a füst. A találkozás volt, ami szemet mart, gégét kapart. Öt perc is eltelt, mire Kató felneszelt.

– Üljön már le! Fáradt lehet nagyon! – Csak miután már a férfi letelepedett, akkor kezdte el: – A felesége... – a hangja megbicsaklott.

– Tudom, már tudom – sóhajtott Ármin Béla, és beesett, vézna arcán fájdalmasan rándult az ín, kajla bajuszán elakadt a könnypatak.

Kató örült, hogy két napra főzte a levest. Így jutott belőle a vendégnek is. Ármin Béla kezében lassan forgott a kanál. Kató bort hozott. Koccintott is a férfival.

A két gyerek meg csak ült, félszegen, hol egyikükre, hol másukra röp-pent a tekintetük.

– Sokat szenvedett? – kérdezte Ármin Béla nagy soká.

– Hát szenvedett, de nem betegség miatt. Bánkódott, mert odalett a ház, s várta, igen várta magát vagy a hírét legalább. Nem volt nap, hogy tízszer ne mondta volna el.

– Szibériából nehezen jön levél – szabadkozott Ármin Béla, és sóhajtott nagyot. – Pedig negyvenötben már itt voltam egy ugrásnyira. A lágerben vártuk az elszámoltatást. Én is vágytam a szabadulást nagyon. Szinte éreztem már a feleségem illatát. Csak ő járt az eszemben és a két pulya. A hadnagy úr heccelt bennünket, hogy haza lehet menni, csak nagyon akarni kell. Leütöttük az őrt. Ketten voltunk, a Török Berci, a Zsöndöcs Piri ura, meg én. Még a kerítésnél elkaptak bennünket, és másnap már mindkettőnket vittek Oroszország felé. Több mint egy hónapig ment velünk a vonat. Vízet kaptunk, kevés kenyeret. Kilenc kilót fogytam egy hónap alatt. Szibériában volt a végállomás. S onnét nem posta, de még a sóhajtas se ért haza.

Andris megfogta az apja kezét.

– Ugye, papa, most már mindig velünk marad?

– Igen. Legalábbis amíg Isten engedi.

– Elfér itt – szólalt meg halkán Kató.

– Nézze, én nem nagyon ismerem magát Kató. A Zombori Istóktól hallottam, hogy mindent, mindent magának köszönhetek. Igyekszem meghálálni majd.

– Ugyan, ne mondjon már ilyent. Én csak azt tettem, amit más is, ha módja engedi.

– Szóval, mivel a hála köt, éppen azért nem tanyázhatok itt. A Kari Károly befogad, ott mégis van férfinép. Ma éjjel náluk alszom. Holnap meg a városba megyek. El kell döntenem, hogyan lesz tovább. Örülnék, ha a gyerekek itt lehetnének még pár napig.

– Pár napig? – sóhajtott Kató. – Akár örökre is. Úgy a szívemhez nőttek. Olyan üres lesz nélkülük a ház.

– Ne sírj, Kató, én itt maradok, veled – simogatta meg a fejét az András gyerek.

– Dehogy maradsz! – szedte össze magát Kató, s letörölte könnyeit. – Dehogy maradsz. Látod, megjött az édesapád. Benézhetek hozzáam akár minden nap is. Megvan a szánkó, télen lecsúszhattok vele a szurdokon. Nyáron meg majd felballagunk a patakhöz, az öreg erdész régi kunyhójához. Tudjátok, oda, ahol a csikó lakott.

– De ha mi elmegyünk, akkor te megint egyedül leszel. Inkább maradjunk – tiltakozott András.

– Ó, én már megszoktam, nekem már fel se tűnik az árvaság – suttogta Kató. S mint akinek sürgős dolga van, az udvarra futott, ott sírta kötényébe bánatát.

Fejős:

„Hazajött az Ármin Béla és a Török Berci, a Zsöndöcs Piri ura. Azt hittük, mind a kettő halott. A Piroskának még papírt is adtak róla a városon. Na – gondoltam –, még ma vért lát a Hegy. Nemsokára a kúthoz szaporázott az öreg Szakács, alig bírta már a lábait. Azt motyogta: »Az asszony nincs idehaza. A Koldár Ignáccal búcsúba mentek Dombfaluba, és szerencsére velük van a két gyerek. A Berci meg csak bement, s leült. Valamit csinálni kellene!« Az öreg Szakács ki is fulladt ennyi beszéd után. Én ajánlottam: »Esetleg eléjük mehetek. De hova fúsanak, hova rejtőznek?« A Szakács nem válaszolt. Megtette, ami tőle telt. Nekem sem tetszett a dolog, gondoltam, majd a Zsöndöcs Pali segít.”

Zsöndöcsné:

„Máig sem értem, hogy miért éppen hozzánk jött a Fejős? Nem volt az uramnak a húgához semmi köze. Mondtam is rögtön: büntesse csak meg az Istent, csapja agyon az ura, megérdemli az ilyen nőszemély. A Pál félretolt, csizmát húzott, s öltözött. Ő maga ment le a húga elé. Búcsú volt a faluban. Nagy kavarodás, ott játszott a két gyerek, a kisebbik is a vattacukrot rágtá már. A többit én már csak úgy tudom, ahogy az a Pál pár elejtett szavából kiderült.”

A ringlispíl pörgött, a hajóhinta forgott. Dombfalu apraja-nagyja a sátrak, céllövöldék, cukorkások körül kevergett. Zsöndöcs Pál hamar felfedezte a tömegben a színes csapatot.

Ott voltak mind: a Pirijük, a Koldár, a két lurkó. A nagyobbik, a kesehajú épp simlabdát próbálgatott. A kisebbik, a vörös papírtrombitát harsogtatott. Boldogság, gondtalanság volt az arcukon.

Zsöndöcs Pál nem tanakodott, nem szánakozott. Melljük lépett és megpaskolta a Koldár vállát.

– Ignác, te most már szabad vagy elmehetsz! – közölte. – Keress magadnak másik fehérszemélyt!

Koldár ábrázatán sötétre vált a szín. Szemében értetlenség villant, harag. Ökölbe rándult a keze. Zsöndöcs Pál nem törődött vele. A húgához fordult:

– Te meg, leány, siess haza! Megjött az urad. A törvényes. Akinek hűséget esküdtél Isten előtt. Eredj, állj elé!

Zsöndöcs Piri pirosítós arcából kifutott a vér. El nem ájult, de a lába remegett.

– Mit beszélsz? – kérdezte.

– Hallhattad. A Berci megjött a fogságból, és már vár téged nagyon.

– De hiszen azt mondták...

Mentek egymás mellett némán, felfele a Horgason.

Zsöndöcs Pál kézen fogta a kis szőkét.

A másikat cipelte a Piri.

Koldár Ignác leszegett fejjel a nyomukban koslatott, szótlanul.

Hallgatagon vonultak, mint a temetői menet.

Mire a Szakács Rudolf háza elé értek, ott már volt egy kisebbfajta csődület.

– A két gyerek itt marad – szólalt meg Zsöndöcs Pál csöndesen – Majd, ha az urad elszámolt veled, viheted őket is.

Apróbb csoportokba verődve toporgott az utcán a nép. Férfi, nő, öreg, fiatal. Csak a kisebbeket zavarták haza, hogy vért ne lássanak. Inkább kíváncsiság, semmint félelem ült az arcokon.

A Zsöndöcs Piroska egy helyben toporgott, nem vitte a lába befelé. Talán az életében először, nagyon félt az urától szegény. A szeme riadt volt, mint azé a kecskéé, akit a gazdája vágni visz.

– Emberek! Ne legyen itt több halál! – szólt a Tanító.

A Zsöndöcs Pál taszított egyet a hűgán:

– Indulj, Piri! A Berci eleget várt hosszú esztendőkön át.

Ott állt a tömegben a Kató, ott topogott az Ármin Béla is. Két karjába, két fia csimpaszkodott.

Zsöndöcs Piroska a Horgas felé lesett, aztán a szurdokra vetette tekintetét. Látszott, legszívesebben szaladna el a Hegyről, el a világból. De útját állták volna az emberek.

Végül az Ármin Béla szánta meg:

– Legjobb, ha mindannyian megyünk! – jelentette ki. – Igaz, a férfi és az asszony dolga ez. De én tudom, Piri, hogy az urad csak rólad álmodott ennyi éven át. Érted, miattad bírta ki. Eredj csak! Ha baj adódna, mi is ott leszünk! De te menj elöl!

S az estében, akár egy összeesküvő sereg, úgy indult a Szakács Rudolf udvarába a „hegy”. Az ajtóban még megállt a Piri. Visszanézett, látta, ott vannak mögötte a többiek. Aztán benyitott. Ármin Béla egészen az ajtófélfához állt, hogy léphessen, ha kell. De bent a férfi, sírt csupán. Zokogása jól hallatszott az udvaron. Zsöndöcs Piri halkan vigasztalta. Majd csendben sügtak-búgtak egy hosszú félórán át. Aztán kijöttek mind a ketten. S megszólalt a Berci:

– Hadd lássam! Hol az a két gyerek?”

Kató:

„Kilépett a Berci és azt mondta: »Hadd lássam azt a két gyereket?« Valahogy könnyebb lett mindenkinek a lélegzete. Azt hiszem, megkönnyebbült a Hegy.”

Tanító:

„Való igaz, rájuk zörrentem, kérem, hogy több vér ne ömöljön. Mert páran halált huhogtak ott. De megutáltam én a gyilkolást. A háború elvitte, amit akart, s a béke is megkapta a ráadást. Akkor este én azt hittem, a Hegy népe valóban azért állt az ablak alá, hogy megakadályozzon valami szörnyű bűnt. De később egyre jobban élt bennem a gyanú, hogy vért látni mentek oda nagyon sokan. A Török Bercit megokosította a szenvedés, alázatra tanította a háború. Az asszony utáni vágy nagyobb volt benne, mint a hirtelen indulat. Amikor az ablak alól szétszéledt a tömeg, akkor is csendes volt. Hogy miképpen békélt meg olyan rövid idő alatt, azt nem tudhatom. Pár napra rá már feleségével együtt járta a határt. Úgy tűnt, minden rendben van. Csakhogy a Hegy másként értékelte a történeteket. Suttogni kezdtek – főként a Zsöndöcsné bujtogatására – az asszonyok. A Piroskáról azt terjesztették, hogy szajha, a Török Berciről, hogy mamlasz, nyámnyila. Még a Koldár Ignácot is lovalták, amiért hagyja, hogy idegenhez kerüljön a két gyerek. Benne valószínű nagyobb volt a legénykedés, mint az őszinte ragaszkodás, mert inkább messziről elkerülte Zsöndöcs Pirit és a saját fiát. Az ilyen kis helyen, mint a Hegy, nem titok a titok. A Berci is észlelte szegény, hogy mást vártak tőle az emberek. Pár hónap után, amint már látszott, hogy a felesége ismét, immár tőle állapotos, összehalkolta a családját és három megyével arrébb költözött. Józan ésszel ezt az egyetlen utat választhatta. Ha itt marad, azt a kis boldogságot, amit még remélhetett, azt is megölte volna a sok szóbeszéd. Mindhárom gyereket nevére vette a Berci. S ami fő, a Zsöndöcs Piri az urához hű, rendes, családszerető anya lett. Néha hazajöttek, s végimentek a Hegyen, a két felnőtt, a három gyerek.”

Zsöndöcsné:

„Sokszor eszembe jutott, hogy azon a gyászos éjszakán, amikor az átok megfogant a Hegyen, a sógorasszonyom egy Pistit, egy Palkót és egy Juliskát kívánt. Hát az ördög teljesítette mind, csak rájuk tette a kézjelét. Az Iván szőke volt, akár az erőfélben lévő kalász. A Balázs vörös, mint a zászló, mit akkortájt a szél lengetett, a harmadik a kis Aliz pedig fekete, kormosszemű lány. Egyszer eljöttek hozzánk mind az öten. Az uram velük is keveset beszélt, csak szemével cirógatta a három gyereket.

Reszka néném ott a pokolban nem számíthatott jó boszorkának, mert mind visszájára sült el a hegyiek kívánságai. Igaz, én nem kértem semmit, mégis a legtöbb rosszat én kaptam. Amikor láttam, hogy az uram testvéreként szereti tovább a Pirit, megbékéltem vele. A rontás nem a sógorasszonyomtól származott, csak gyenge volt, nem tett semmit ellene.

Emlékszem, miután véget ért a háború, és kiosztották a földeket, újból összeverődünk mi asszonyok. Megittuk az áldomást. Másodjára már vigyáztunk, hogy ne keveredjenek közénk férfiak. Az Ihászék pincéjében, magunkban poharazgattunk, csendesen. Jó pár üveg bor, cukros pálinka elfogyott. Ünnepeztük, hogy elszállt a gonosz.

Pedig a Tüske Kató átka köztünk maradt. Ő pedig felöltötte a szentek arcait. Sajnálhatta magát, hogy sokat dolgozik, Árminékat is magához eresztette, csak hogy feledtesse velünk az átkait. De én tudtam, a rontás lassan megöli majd a Hegyet, mondogattam is, hogy Reszka néném lelke Átokkátóba költözött.”

Tanító:

„Az új plébános elnézőbb volt a bűnnel, mint az esperes. Lehetett lopás, lehetett házasságtörés, hamar megadta a feloldozást. Eltűrte Zsöndöcsné babonáit is. Egyszer, gyónáskor, Dörgös Alfréd közvetlen előttem állt. Vagy tíz percig sorolta a bűneit. Meghallottam, hogy a pap három miatyánkot és üdvözlégyet rótt ki neki, utána ugyanannyit nekem.”

Fejős:

„Egyetlen nap ismét emberek sorsát fordította meg. Két eltűnt megkerült. Két gyerek a Hegyen új apát talált, s két gyerek a Hegyen elvesztett egy anyát. Amit adott egyik kezével, azt a másikkal elvette a sors. Ármin Béla, bár azelőtt ő volt a részesbrigádban a legjobb kaszás, búcsúzóul a Katinkára hagyta a szentpáli földeket. Biztos azt hitte, ezzel mindent adósságot leró, mindent meghálál, megfizet. Ő nem tudhatta, mit tett a családjáért a Kató, hogy feleségének egyetlen támasza, gyerekeinek anyja volt. Sajnáltuk Katinkát mindannyian, amikor hármában, kézen fogva megindultak le a Horgason. A két gyerek méterenként megállt. Intettek vissza. Adtak a Katinkának tíz búcsúcsókot is. Ő meg csak állt megtörten, könnyesen, mint aki éppen valakit temet.”

Tüske Kató aznap az ágyban sem nyugodhatott. Hiányzott a gyerekszuszogás. Reggel a konyha sivár, üres volt nagyon. Ételt se főzött. Minek? – gondolta. Neki, magának a szalonna is megteszi. A pálinka melyből szokása ellenére nem egy, hanem három kupicával ivott, megfeküdt a hasát és a fejét is elbódította kicsit.

Ült csak és azon kapta magát: ötpercenként az ajtót lesi, mikor lép be rajta a két fiú.

Délutánra kicsit már megkeményedett, kivonult a szőlőbe és bár nem régen bontotta ki a tökéket, kapálta, húzta-vonta a gyomtalan rögöt, míg már nemcsak a feje, de az egész teste sajgott bele.

Sötét lett, mire hazakeveredett, teleszívta a kis demizsont... Nem kellett hozzá pohár. Szájához emelte a hideg üvegcseszet, és nyelte a bort.

Közben sóhajtozott:

– Istenem! Sokszor megbántottalak, de ezt a két gyereket meghagyhattad volna nekem.

Úgy tíz óra felé, az asztalra kókadt a feje.

Kató:

„Gyermekekacaj, férfiszó, női társ nélkül üres volt, kongott csak a ház.”

Fiú:

„Állt itt Ménfő és a Hegy között egy hatalmas szilfa, az egész eget behálózták az ágai. Derekát négyen se értük át, s törzsén lakott vagy harminc hangyaboly, ágain madarak raktak fészkeket. Villámok sújtották. Belsejét kiette az idő, mint a fejem, akkora odva volt. Azt mesélték, Rákóczi fejedelem ahhoz a fához kötötte a lovát.”

Tanító:

„A fejedelem sosem járt mifelénk. Esetleg egy kisebb csapat, netán valamelyik alvezére, talpasa. Ha nem is Rákóczi volt, aki itt megállt, úgy valaki, vele tette, lélekben rokon. Fújta Sokoró, hajtogatta Dombfalu, híresztelte Szömöre, hogy ez a fejedelmi vizit csak a hegyiek meséjében létezik. De a hatalmas fát valóban több évszázada Rákóczi-ereklyeként becézte, tisztelte, süvegelte a nép.

Én elképzelttem, kéremszépen, hogy miért? Mint minden ember, a Hegy népe is félt attól, hogy majd jön a végső elszámolás. S ha máskor nem, a fel-támadás előtt megkérdezik a mennyben fenn: hol voltak, mit tettek az itteniek, amikor mindenütt forrongott, változott a világ? És az ilyen kérdésre ugyan mit válaszolhat a Hegyhez láncolt földlakó? Esetleg azt: »Kibírtunk mi törököt, tatárt, túlélünk két világháborút. Az elsőben nyolc ember odalett. A második már kilencet markolt. Egy bomba is leesett, s mi magunkban szídtuk a sorsot.« De a nagy elszámoláskor ez már kevés. Szekundát ad rá az égi bíró. Vagy ha irgalmas, akkor tovább érdeklődik: »Tett-e a Hegy a haladáshoz akár egy csipetnyit is? Adott-e a hazának pár okos, hű fiat?« S ha valamelyik megtévedt helybéli ilyenkor azt mondaná: »Élt itt egy bogaras Tanító, ő rohant önként az országot menteni, magát veszíteni.« Az értékelők legyintenek, kérem: »Az is csak egy balga volt.«

És midőn már elfogyna minden kifogás, minden apropó, még megmaradna mentőövnök a Rákóczi-fa. Hisz büszkén lehetne vallani: »Igaz, igaz, többnyire csak hagytuk, hogy a Hegyet hátán cipelje a világ. A haladás se volt a mi kedvesünk. Nem hősokeket adtunk a hazának, csak élőket és halottakat.

Igaz, mindez igaz. De itt áll egy fa a Hegy végén, a törzse csaknem három öl. Valamikor Rákóczi fejedelem ahhoz kötötte ki a lovát. Mi nem tettünk többet, őriztük azt a fát, fenntartottuk a fejedelem nevét. Megtanítottuk rá a gyerekeinket, hogy ismerjék, milyenek a hős magyar emberek.« Akkor legyintenek az elszámoltatók: »Nos, hát, ha más nincs, lássuk azt a fát!« És mi lesütnénk a szemünket, dadognánk: »Az a fa már nincs meg..., csak a gyökere talán..., de ültettünk helyette másikat.«

Ugyanis a nagy fát, igaz, akkor már csak pár élő ága volt, a Dörgös Alfréd a cigányoknak adta, s azok eltűzelték alig egy tél alatt.”

Dörgös:

„Én többnyire borral fűtöttem magam, csak a konyhában pislákol a tűz. A cigányleány élesztgette, aki nemcsak kedvemre tett, de főzött is rám, és ha elvertem, ki is mosott. Kemény hideg volt akkor télen, a romák a nyakamra jártak, hogy a konyhában melegedjenek. Akkor már a rendőr párszor megugrasztotta őket falopáson, az erdősz is megtöltötte a fegyverét.

Elfutott a szentharag: »Fáztok, purdék? Hát menjetek az erdőre és lopjatok! Féltetek, hogy a jáger sózott golyót ereszt a valagatokba? Fagyjatok meg, én nem segíthetek!«

Csak remegtek ott, még a szájuk széle is szürke volt. Aztán eszembe jutott, hogy a földem végén, ott a nagy fánál többször is elakadt a megrakott szekér. Volt bennem vagy öt liter, mert józanul talán ilyet nem teszek. Mondtam nekik: »No, lássátok dádék, hogy én úr vagyok! Lent a Gérhák sarkán áll egy nagy fa, nektek adom. Menjetek. Ha kivágjátok, két télen tüzelhettek vele.«

Meg is tették. Már kétharmadát elhordták, amikor észrevette a Zombori.

Hej, a rohadt életbe, hogy felzúdult a nép! Pedig öreg volt az a fa, a belseje pudvás, villám égette el az ágait, úgyse sokáig bírta volna már. Rám törték mindhárom ablakot az éjszaka kellős közepén. Mire hosszú gatyában a baltával és a vasvillával felszerelve kiugrottam, persze mindenki elinalt. Mindig is gyávák voltak az itteniek. Megérdemlik a pusztulást.”

Tanító:

„A kis tölgycsemetének, amit a régi helyére ültettünk, szintén Rákóczi-fa lett a neve. Már a karomnál is vastagabb. Ugyan hogyan hinné el az utókor, hogy a fejedelem ahhoz kötött lovát?”

Tüske Kató ült csendesen, vállán a két Ármin fiú keze. Pusztították jobbról, balról, nyálasan.

– Hát mégis eljöttetek? Azt hittem, sose találkozunk mi már.

– Tudja, messze van a város – szabadkozott Ármin Béla. – De minden

nap emlegették a fiúk. Nézze, ezt a keresztet a falra, a Miksa vette. A Bandi meg ostort hozott. Nem a lovat bántani, dísznek, a szekérre.

– Tényleg, a Pejko – ugrott fel Kató. – Gyertek, nézzétek meg! Sajnos, egyre nehezebben bírja már.

Az istállóban ott állt a ló.

Virgoncsága rég lelohadt, nem ugrált, nem ficáncolt, csak lógatta a fejét, ropogtatta a bőséges abrakot.

– Minden este levakarom – mutatta Kató. – Szénája, zabja van elég.

– Nyáron újból meglátogatjuk – ígerte Ármin Béla. – Aratni is segíthetek, még nem felejtettem ám el, hogyan fogják a kaszát.

– Köszönöm, Béla bátyám, nem kell! Aratáskor mindig összefog a Hegy. Ha valakinek a lóval dolgozok, az mind olyankor segíti vissza. Maga csak vigyázzon erre a két gyerekre! Hanem ti, ha akartok, gyakrabban is jöhettek ám! Fialatok vagytok, könnyen megmásszátok a Horgast is. Holnap sütök nektek rétest. Tudom, Bandi, te nagyon szereted.

A várt öröm elmaradt. A gyerekek apjukra lestek félszegen.

– Az a helyzet – bökte ki Ármin Béla csendesen –, hogy mi még ma este visszamegyünk. Dombfaluból jár egy busz. Kilenc előtt indul utoljára a város felé. Tudom, szeretné, ha nem volna ilyen sietős, de én a gyárban brigádevető vagyok. Befogadtak, megbecsülnek ennyi évesen. Reggel ott vár a sok dolog. Temérdek öntvény kell az országnak. Most főként azért jöttem, mert a Zsöndöcs Pál írt egy levelet, hogy ha akadna munka, ő is eljönne a gyárba szívesen. Megbeszéltem a főnökkel, felveszik.

– Ejha! – hökkent meg Kató. – Sose hittem, hogy egyszer elkíváncozik innét a Pali. Gyerekkorában imádta a szénaillatot, kaszáláskor mindig a boglyákban aludt.

– Változunk mindannyian – állapította meg Ármin Béla, s szedelőzködött, hogy útra kel.

– Innét nem mennek ám el üres kézzel! Hogy gondolja kend? – sértődött meg Kató. – Intézze csak el a Pállal a dolgait! Addig a két fiam itt marad.

– Jó, akkor majd értük jövök – egyezett bele Ármin engedékenyen.

Tüske Kató kapkodott. Két szál kolbászt leakasztott, szalonnát vágott. A sonkából is lekerített jó darabot. Egy zacskóba babot töltött. Karácsonyi szőlőt vett elő.

– Megszoktatok már a városon? – szólt a fiúknak két kapkodás között.

– Az apu mindig dolgozik – dörögte a Miksa. – Legtöbbször egyedül vagyunk. Maga gyakran eszünkbe jut. Olyankor egymástól kérdezzük: „A Kató nénye már hazaérhetett, vagy megint kint van egész éjszaka és szánt a

pusztán, míg bírja a ló?” Találgatjuk, most ki eteti meg a tehenet. Főz-e valaki krumplilevest? És a mama a Mennyben mit csinál?

Kató szíve elszorult.

– Most jut eszembe, túró is van, nemrég hevítettem.

Mire Ármin Béla visszatért, mindannyiuk szeme alatt felszáradt a könny.

A búcsúzás kurtára sikerült. Puszi, csókolom, jó napot. Azonban a fájdalmas emlék egész éjszakára Katóval maradt.

Hánykolódása a szeme köré rajzolt sötét árnyakat.

Fejős:

„Nem szeretem mások bánatát nézni. Főleg ilyen közlelől, ahogy a Katinkát láttam én. Sokan azt hiszik, a munka mindenre orvosság lehet. A Kató is erre hajlott, a sok dologba temetkezett. Nálam szépen termettek az almafák. De itt, a Hegyen nem adtam el egy évben tíz kilót. Hogy miért? Talán sajnálták rá a pénzt. Ették a magukét, hiába volt az sokkal nyamvadtabb, férgesebb. Gyönyörű almáim teremtek, nagy, sárga, vörös golyók, mintha karácsonyra készült volna mindig a kert. Meg is lopták néhányszor. Tudtam, torkos rosszcsont gyerekek a tolvajok, azért nem eresztettem szabadon a kutyát. Bent a városon a gyümölcsnek nagyobb keletje volt. Házakhoz, piacra hordtam mázsaszám, mert ha kértem, nekem odaadta a Katinka a lovat. A hír, hogy én az almát helybe is viszem, szájról szájra járt. Gyakran megállítottak az új vevők.”

Fejős a gabonapiac szélénél pakolt.

Átemelte a fülest a kocsi oldalán.

Még három megrendelője hátravolt.

Abban bízott, délre végez talán.

– Látom, szép almát árul – szólt oda egy férfi. A kalap alól kilátszó haja olyan volt, mint a fényes szurok, és a szeme is nagyon sötét, szinte égetett. Azt hihette volna róla az ember, hogy cigány, ha a bőre nem lett volna nagyon is fehér, halovány.

– Úgy igaz – hagyta helyben Fejős.

– Vennék ötven kilót! A lakásomhoz kellene hozni, nem ide – közölte az idegen. A szavai pattogtak, mint a parancsszavak. – Két utcával odébb, a kórház portájával szemben lakom. Megoldható?

– Meg – válaszolta Fejős, s csak abban reménykedett, hogy nem egy adószedőt küldött vevőjének az Úr. Igaz, az alma már nem volt beszolgáltatásköteles, ám a „parasztnyúzók” kitaláltak volna más sarcot, biztosan.

– Az a baj – jegyezte meg Fejős –, csak akkor jöhetnek újból, ha megint

szabad lesz a ló. Mert ez a Tüske Katóé, nem az enyém. Tőle szoktam elkérni, ha nagyobb fuvar hozok.

A fekete férfi hirtelen megváltozott. Összeszaladt a két bozontos szemöldöke, szája sarka mosolyra nyúlt.

– Mit mondott, kié a ló?

– A Tüske Katóé – felelte Fejős. Még csikó korában vette, ezt tanúsíthatom! – tette hozzá, mert eszébe jutott, hogy valamikor a boltosnál már gyanúba keveredett a Pejko.

A kalapost nem érdekelte a megfáradt gebe. A távot vallatta.

A semmibe meredt a tekintete.

– Mondja, elvtárs, hova való? – kérdezte kis idő után.

– Hát a Hegyre – közölte Fejős, akit megrémített az elvtársazás. – Tudja, van ott egy kis falu az erdő ölén.

A fekete férfi egészen felmelegedett. Szúrós feketéből kedves barnára váltott a tekintete.

– Igyon meg egy kávéval velem! – javasolta.

Fejős nem tudta mire vélni a barátkozást. Gyanús volt az idegen: nyúl-szörkalap, vasalt nadrág, nyakkendő, lódenkabát, félcipő, vallató szemek, fehér kezek. Az ávosokról sok rossz terjengett akkoriban. Aki bajuszt akasztott velük, hamar a kötörőben vagy börtönben találta magát.

Fejős világéletében az ösztöneire hallgatott.

– Én csak frankkávét iszok. Különben sem hagyhatom magára a lovat – bökte ki kifogásként azt, ami először eszébe jutott. – Megugrasztja a sok autót.

A férfi nem hagyta lerázni magát.

– A városháza biztos útjába esik. Addig elvihet. Közben beszélgetünk.

És már fel is pattant a bakra. Aztán csak érdeklődött. Egész úton arról faggatta Fejőst, hogy néz ki a Tüske Kató, mi van most vele.

Fejős először azt hitte, hogy az idegen Kató valami távoli rokona lehet, így aztán elmesélte, miként járt a Kató, hogy vele élt egy darabig a két Ármin gyerek, hogy sok bánat érte a háború alatt, utána meg parasztnak állt. Nem volt hosszú az út. A férfi is sokat kérdezett. Egy-kettőre odaértek a városháza elé. A fekete férfit végig megkalkolták a városban az emberek. Még a katonák is szalutáltak rendesen. Gondolta akkor már Fejős, hogy nem akárcsak utasa akad. A kalapos a Fő téren leugrott. Ötven kiló almát rendelt, de hozzátette, lehet hetven is. Búcsúzóul meghagyta nagyon:

– Mondja meg annak a Katónak, hogy: a kunyhóbeli sebesült férfi él. Jöjjön be, a városházán megtalál. Neki nem a föld való. Tanulnia kell! Mondja meg neki, jóember, hogy keressen meg valamelyik szerdai napon.

Fejős:

„Egész hazáig az eseten rágódtam. Elbizonytalanodtam, mint mókus a szegen. Nem tudtam, hogy a férfi ki lehet, miért érdeklődött annyira. Reméltem, nem akar rosszat a Katinkának, és nekem is jó vevőm lehet.”

Fejős bekopogott Tüske Kató ajtaján.

– Katinka, meghoztam a lovat, megittam, a helyére kötöttem, abrakot is kapott, a fuvar majd visszaszolgálom, csak szóljon, ha olyan munka van – hadarta el egy szuszra. – Az Árminék köszönik a csomagot. Sokat nőtt már a két gyerek. A nagyobbik gimnáziumba jár. Azt ígérték, a nyáron ők is jönnek. Segítenek.

Kató éppen egy libát mellesztett, a pihe lassan szállt, akár a tétova gondolat.

– Nem kell nekem segíteni. Csak legalább lássam őket. Biztos vékonyak. A városban drága az élet, az apjuk sem kereshet sokat.

– Ó, felvitte az Isten a Béla dolgát, nagy ember lett, üzemvezető – újságotla Fejős. – Meg is fizetik, úgy hiszem. A gyerekeknek sincs rossz soruk. Az anyjuk gondolzza őket szépen, fényesen.

Leállt a kéz, a tolltépés elmaradt.

Akár az ólom, koppant a gondolat.

– Az anyjuk? – döbbsent meg Kató.

Hirtelen azt hitte, hogy hall egy újabb csodát. Olyat, mint amikor az Ármin Béla tért haza.

– A Béla, hogy is mondjam... újból nősült. A felesége tetszetős fehér-személy – bökte ki Fejős, aki már jó két hónapja magában őrizgette a hírt, mert nem akarta Katót keseríteni vele.

– Mostohát vitt a nyakukra? – roskadt le azonnal Kató. Beesett arcán átsuhant a fájdalom, egy darabig hallgatott, aztán a mehetnék kapta el. – Beszélnem kell a fiúkkal. Ha győtri őket az a nő, elhozom mindegyiket. Hiszen olyan jól megvoltunk mi. Még azt se bántam volna, ha az apjuk itt marad. Úgy szerettem én ezt a két gyereket, mint a sajátomat. Nem panaszkodtak, hogy hiányzik nekik, hogy piszkálja őket a mostoha?

– Amikor ott jártam, olvasgattak épp; szerintem nincs rossz soruk. Az „új Árminné” le is ültetett. Rummál kínált. Néztam a kezeit. Elég dolgosak.

Kató elmélázott, és a Fejős is hallgatott. Az a fajta ember volt, aki megérezte, mikor áhítja a másik a csendet, mikor nyeli le a bánatot.

Köröttük szállongott pár tollpihe.

Bennük kavargott sok gondolat.

– Úgy gubbasztunk itt – szólalt meg Tüske Kató egy idő után –, mint akinek elvitte a tyúk a zsíros kenyerét. – És már mosolygott is az apjától sokszor hallott mondaton. – Igyunk egy pohárral! Megkínálhatom? Igaz, az enyém csak fejtetlen idei bor, de szépen tisztulgat, fényesedik.

Kétdecis poharat vett elő, a demizson már a vizespad alatt őrködött. Töltött is. Fejős még egészségére se kívánhatta, amikor már Kató felhajtotta a bort.

A szomorúság árka tovább mélyült arca két oldalán. Megitták a második pohárral is.

– Úgy hiszem – szólalt meg egy idő után a Fejős –, hogy egy férfiembernek is nehéz lehet ott a városon, két fiúval, főleg, ha gyárban tizenkét órát dolgozik. Így legalább megoszlik a felügyelet. És... jóra valónak látszott az a nő. Negyvenöt már elmúlhatott, aligha akar saját gyereket. Persze kiismerni mindenkit csak lakva lehet. Hanem, mást akartam én említeni. Egy elvtársféle úr almát rendelt tőlem a városban. Már nem emlékszem, hogyan, de a Katinka is szóba került. Igen figyelmes lett, kíváncsi volt, hogy maga mit csinál, hogyan is él. Amikor leszállt, azt üzent: „Mondja meg a Katónak, hogy a sebesült férfi él. Jöjjön be, a városházára, ott megtalál. Tanulnia kell! Neki nem a föld való. Mondja meg neki”, erre külön kért, „hogyan keressen meg valamelyik szerdai napon”.

– Ki volt az? Hogy hívják? A városban én kevés embert ismerek – csodálkozott Kató. – Valamelyik elszármazott dombfalui talán?

– A nevét nem kérdeztem. Csak a lakáscímét mondta meg, a kórházzal szemben lakik.

– És hogy nézett ki?

– Nálam egy fejvel magasabb lehet, kalapja, fehér ingje, nyakkendője, lódenkabátja, félcipője volt. A haja fekete, akár a tört szurok. Az arca fáradtnak tűnt. És ott a városháza előtt elvtárszták, süvegelték nagyon.

– No, és mit üzent? – kérdezte Kató, mintha nem hallotta volna pár perccel előbb.

– Hát, hogy mondjam meg magának: „a sebesült férfi él...”

– Nem látott valami heget a homlokán? Valami egész kis forradást?

– Nem figyeltem, de úgy rémlik, eléggé a szemére volt húzva a kalap, az alatt elfért egy seb, nem is kicsi – vont a vállát a Fejős. – A szemöldöke olyan volt, akár a sűrű bozót. És állandóan ide-oda röpködött a tekintete. Ha az emberre ránézett, máris melege volt. No, eszembe jutott, mint a Zsöndöcsnének, épp olyan a szeme, csak fehérje van és bogara, mindkettő verni tud vele.

– Azt üzent, hogy a sebesült férfi él – tűnődött el Kató. – Mondja, nem látszott rajta, hogy beteg, hogy gyötri a láz?

– Nem, az nem. De sápadt volt nagyon. És mondom, a tanulásról beszélt, meg arról, hogy a föld nem magának való. Jut eszembe! Valamilyen kunyhót is emlegetett.

– Fiatalabb volt még nálam is?

– Esküdni nem mernék rá. Hiszen, ha megharagszik is, kimondom, magát Kató, megtörte ez a sok dolog. Talán igazat üzent az úr. A föld nem nőnek való. Én férfi létemre se vállalkozok ilyen sokat, mint maga. Ha az ember egyedül van, kevesebből is megél.

– Valamelyik szerdai napon?

– Igen, csak azt nem árulta el, hogy a városházán melyik szoba, mert nagy ám az a ház, körbejárni is elég. Egyszer a Dörgös küldött oda velem egy papírt. Úgy eltévedtem, hogy egy nőt kellett megkérnem, mutassa meg a kijáratot.

– Azt üzent, hogy a férfi él?

– Azt, azt. Igen sajnálom, hogy nem kérdeztem meg a nevét.

Fejős két újabb pohár bor után elkészönt. Kató maradt. Megszállta a sok gondolat.

Egyik percben amiatt aggódott, hogy az Ármin Béla megnősült, mostohát kapott a két szegény gyerek. A másik percben már az üzenetön járt az esze. Sejtette: sebesült férfi más nem lehet, mint az a fekete legény, akit a kunyhóban gondozott. Pedig őt, a Zsöndöcs Palival együtt, sokszor elsíratva már. Könnyezett utánuk, értük jó néhány szomorú éjszakán. Él hát az a fekete legény.

Azon az éjjelen Kató zöldet s kéket álmodott. Semmi mást. E két szín kavargott előtte. Kék gömbök, zöld felhők alatt. Mit jelent, ugyan ki fejti meg?

Másnap még csak vasárnap volt. Utána a hétfő, a kedd. A lusta percek most nem taposták le egymás sarkait.

Zsöndöcsné:

„A föld, amiről azt hittem, Isten áldása lesz, a föld, amiről azt reméltem, hogy majd biztos megélhetést terem, a föld, az a négy hold elsilányított benünket. Rontás volt azon. Nekem a lábam nem bírta, kijöttek rajta a visszerek. Lovaink nem voltak, a teheneket kellett a hámba hajtani. Így viszont a tej is hamar elapadt. A Pál a határban szántás, sarabolás közben kigondolta magában, jobb sorunk lesz, ha ő a gyárba megy. Bérbe adtuk a földeket, nekünk csak egy kis kukorica, a Szőlős, meg kert maradt. Az Ármin Béla szerzett az uramnak helyet. Az a Béla a párta is belépett. Ezért aztán tolták előre nagyon. Akárhogy is, az én férjemmel jól bánt, nélküle nem vették volna fel.

A gyár magához láncolta a Pált. Hajnalban, fél négykor felkelt. Odapakoltam neki egy kis hideget, aztán visszafeküdtem vagy tettem én is a dolgozat. Délután négyre, ha túlóráztak, hétre ért haza, mert fölfelé nehezebb, hosszabb volt az út.

Egyszer szavát tettem: »Nem tudom, jó lesz-e így? Alig vagy itthon, és minden kerti munka elmarad. Ráadásul az erőd is elfogy ott bent a gyárban.« Mert sajtolókovács lett a Pál. A kemencéknél dolgozott. Mesélte a Vendikének, hogy ott szinte folyik a vas, akkora a meleg. Egyszer, karácsonyra egy tálcát is hozott nekünk, egy galamb szállt rajta, mellette két hatalmas kalász. Szép volt, csak nehéz és hamar berozsdásodott.

Jó esztendeig harmadmagával járt innét a Hegyről biciklivel a Pál, mások vonattal mentek, a domboldalon a Ménfő felé, egy földúton négy kilométerre volt az állomás. Aztán a Paliékhoz csapódott pár fiatalabb, és akkor már Dombfaluban felvette őket a busz. Nem szóltam érte, pedig a jegy elég sokba került. Később, ahogy szaporodtak a gyárba járók, a Kóter feljött ide, a Hegyre. Még azt se állíthatnám, hogy az uram rosszul keresett. Tudtunk félrerakni, és abból építettük a kiskonyhát, a füstölőt. Sosem jött üres táskával haza, mindig volt benne a Vendinek cukor; egy-két keksz, speciál. Még szalámit is vett, rá is pirítottam, felesleges, hiszen ott lógott a spájzban a sok füstölt disznója. Este, miután hazajött a Pál, mindig a nyakában lógott az a kajla gyerek.”

Fiú:

„Emlékszem, a Zsöndöcs Pál bátyám telente füles sapkát viselt. És míg a buszról együtt jöttek, mókáztak a többiek, addig ő utánuk ballagott, egyedül, mint egy árva, kiveret madár. Hiába próbálkoztak a társai felderíteni. Nem haragudott rájuk, csak neki másfelé járt az esze. De ha mi gyerekek eléje mentünk, a fejünkre barackot nyomott, az orrunk alá bőrbajuszt húzott. Vagy sajtot osztott köztünk, mert azt is kaptak az üzemben védőétel gyanánt. Ha a Vendi ott volt velünk, még nevetett is egy keveset. Barna arcában, a Jávor bajusz alatt olyankor féhéren világítottak a fényes fogak.”

Zsöndöcsné:

„A Pált nagyon megviselte, hogy meghalt a Palink. Nem azt mondom, hogy otthon egy szót se szólt. Megbeszéltük a legszükségesebbeket, a férfi munkát el-elvégezte a ház körül és velem is úgy bánt, mint jó asszonnyal szokás. De a Palika halálának árnyéka végig rávetült. Nem láttam nevetni évekig. Evett, ivott, dolgozott. Bánkódott, hogy csak egy fiúnk, a Vendelke maradt. Annak mindent megengedett. Azt se bánta volna tán, ha a hátán tuskót hasogat. Amikor már a gyárban dolgozott, egyszer kissé megváltozott. Azt hittem, megint a régi lesz.”

Tüske Kató kószált a városban. A háború után gyakran járt ott, többnyire a piacra loholt, a lóval mindenhol megállni sem tudott. Csak bámulta a sok kirakatot, drága kacatot. A városháza tényleg akkora volt, amekkorának Fejős lefestette odahaza. Az ajtónál a „katona” megállította Katót:

– Menyecske, kit keres?

– Egy férfit – árulta el pirulva Kató. – Csak nem tudom a nevét.

– Az baj, mert itt kétszázan vagy még annál is többen dolgoznak ám.

– Akihez én jövök, annak a haja fekete, mint a szén, és olyan a szeme is. A homlokán meg van egy forradás. Sűrű a szemöldöke, és a bal kezén... várjunk csak... igen, az egyik kezén megsérült. Mondom, a szeme fekete, mint a szén.

– Fekete ember van itt elég. A szemüket pedig sose nézem – vonta meg vállát a pufajkás. Majd elindult dolga után, mert az ajtót nyitogatták szüntelen. Kató magába roskadt. Nézte a sok-sok futkosót. A nőknél nem csizma volt, hanem magas szárú cipő. S Kató csodálkozott, mert némelyikük vékony selyemharisnyában tűrte a hideg időt.

– Fiatalasszony, nem jutott eszébe a név? – kérdezte egy idő múlva az őr.

– Nem. A Fejőstől üzent. Azt, hogy vár engemet. Igen, azt üzente, hogy a városházán megtalálom őt, s szerdán jöjjenek, mert akkor fogadónapja van.

– Így már könnyebb a dolog – derült fel a kapus. – Mindjárt megnézzük a táblát. Látja, csak hárman tartanak fogadónapot. A munkaügyi, az építési osztályvezető és az elnökhelyettes elvtárs. Jut eszembe: az elnökhelyettes elvtárs elég fekete. De ezzel nem mondtam semmi rosszat ám. Ha az hivatta, akkor siessen, jóasszony, nem szabad megvárakoztatni őt. Felmegy az első emeletre, szemben a lépcsővel ki van írva, hogy titkárság. Oda kopogtasson, majd elmondják, hogyan tovább.

Kató szíve a torkában dobogott, mire felért. Várta is, félté is a találkozást.

Benyitott az ajtón, a szobában nem a fekete férfi ült, hanem egy szőkeség.

– Az elnökhelyettes úr... fogadónapja van... a Fejőstől üzent, hogy jöjjenek – dadogta Kató keveredetten, alig találva mondókájához egy-egy szavát.

– Feliratkozott? – vallatta a festett szőke nő.

– Nem. Nem. A Fejőstől üzent. Azt ígérte, szerdán itt lesz.

– Ma tényleg fogadónapja van. De behívták a párthoz, gyűlésre ment.

– Úgy rendelte, ma jöjjenek. Mára üzente, biztosan.

– Kint megvárhatja. Talán délelőtt visszaér – közölte a nő, és írni kezdett, hogy jelezze, neki dolga van. Kató állt egy darabig, hátha hall még valami jót, aztán megigazította a kendőjét és csendesen kiosont. A folyosó falának támaszkodott.

Sokáig ácsorgott, talán két óra hosszáig is. A falakon csupa egyforma kép. Mindegyiken felváltva Rákosi, Sztálin.

Katóban elcsendesült az izgalom, inkább már azon idegeskedett, hogy lekési a buszt. Elhatározta, újból megkérdezi a kapust: hány óra lehet? Kedveszegetten ballagott a lépcsőkön le, ügyelve az utat, hogy el ne tévedjen, mint a Fejős. Vele szemben egy kalapos férfi sietett felfelé, mellette három gyerek. Kató köszönt illedelmesen. Visszabólintott a férfi is.

– Elkerülték egymást? – kérdezte a kapus. – Épp most ment felfelé.

– Az elnökhelyettes? – csodálkozott Kató.

– Az, az, hát nem ismerte meg? Vele volt a három gyereke.

– De hiszen ez az ember ráncos, csontsovány és nálam öregebb.

– Pedig ő volt az – állította a kapus még bólogatva is.

– Nem lehet – makacsodott Kató. – Negyvennégyben én ápoltam őt. Az öreg erdész régi kunyhójában feküdt betegen. Fiatalabb volt nálam jó pár évvel biztosan.

– Nocsak, partizán volt maga is? Ha így áll a dolog, siessen vissza! Biztos szívesen látja magát. Azon meg ne csodálkozzon, hogy ráncos lett. Mindannyiunkat meggyötör az idő. Ő meg három ember helyett dolgozik. Menjen csak a járást tudja már!

– Nem – tiltakozott Kató csendesen. – Eszem ágában sincs zavarni. Ott van vele az a három szép gyerek.

Bár az ór biztatta nagyon, Kató meghúzta a kendőjét és gyorsan elszelelt.

A városban sok mindent lát a nép, így csak néhányan bámulták meg Katót, és az arcán végigpergő könnyeket.

Tanító:

„Nem nagy ördögösség a könyvelés, főként olyan időkben, amikor az egész irattár egy kék fedelű kockás füzet. A szövetkezethez először csak a dombfalui két bolt, három vendéglő tartozott, nálam mindig fillérre passzolt az elszámolás. Rágták, kérem, a fületem a hegyiek: ott áll üresen a Winkly-féle épület egy csárda nekik is kellene.”

Fejős:

„A kocsmáról sokan azt hiszik, csupán ivásra van. Pedig valójában egy találkozóhely. A saját pincéjébe nem hív az ember, csak jó barátot vagy kedves ismerőst. De a csárdában mindenki, mindenkivel szóba áll. Ha egy nő férfi bejelenti otthon: »Kiugrok a pincébe egy kicsit«, az asszony szeme rögtön csáléra áll, és már dohogja is: »Persze, hogy megint telezabáld magad.« De ha az ember azzal áll elő: »A kocsmaiba megyek, megkérem a Dörgöst, hozza fel a szárt«, akkor az asszonynép se szól, mert nem a fröccs látszik, ha-

nem mögötte a dolog. Ha egy magamfajta özvegyember elunja a hosszú téli esték sorát, elsétál az ivóba, kér egy kupica pálinkát, leül a sarokba, hallgathatja, mit beszélnek a többiek. Még meg is térül a féldeci, hiszen otthon addig nem ég a tűz, nem fogy a fa vagy még inkább a szén. Én mindig rossz telenlő voltam, mint a szegény ember lova.”

Tanító:

„Végül beleegyeztem. Hát legyen ott csárda, de legyen benne bolt is – gondoltam én. Legalább ritkábban kell mászni a Horgast. Még a szövetkezetnek is jól jön ez, mert így többet költ a nép. Kovacsicsék, a telepések megkapták ugyan a Winkly házát, de a csapszék, mivel annak az utcáról, külön volt a bejárata, nem lett az övék. A tanács odaadta egy szóra. A kocsmárosságot elvállalta a Koldár Ignác, aki annyiban hasonlított a Dörgöshöz, hogy magasra nőtt, dühöngött benne a nyers erő, így a rendet is fenn tudta tartani.”

Kató:

„Belebetegszik néha abba is az ember, ha ellopnak tőle egy álmot vagy ha sokáig sorban áll, és a később jövőt szolgálják ki előbb. Megkönnyeztem én újból a fekete legényt.”

Kató a buszban egy dombfalui ember mellett ült, aki szerencsére nem szólította meg, így nyugodtan rághatta magában a történeteket. Fejében nagy volt az összevisszaság.

Egyik pillanatban a legényt látta maga előtt, amint szíve egyik sarkában kucorgott lázasan, betegen. Másik pillanatba az a férfi ötlött elé, akivel a lépcsőn találkozott. Aki – utólag visszagondolva –, formázta ugyan a Kató által ápolt személyt, mégis más volt. Idegen.

Egy férfi – töprengett Kató. Egy férfi fáradtan, megtörve.

Egy férfi, akinek szemében megalvadtak a fekete csillagok.

Egy férfi, a sok közül. És három szép gyerek vele.

Az élet ismét meglopott.

Altatódalt duruzsolt a busz.

Miért van az – kesergett Kató – hogy a sors a legtöbb nőnek adott gyermeket, tőlem meg csak rabolt. Hiába ölelt a Pali. A termés elmaradt. A Dörgös Alfréd erőszakkal letepert, de vetni ő sem vetett, csupán szegyenben, bánatban hagyott. És amikor az anyjuk halálával rám maradt a két Ármin gyerek, szépek, okosak, szívet melengetők. Amikor már azt hittem, nekem is nyílik virág, hiszen úgy szerettem őket, mint sajátomat, akkor a sors ismét belém rúgott. Küldte az elveszettnek hitt apát, s szerzett a gyermekeknek egy új, ismeretlen anyát. Hát igazságos ez?

A busz egy hosszú altatódalt duruzsolt. Meg-megbillentek a fáradt fejek. Csak Kató szenvedett tovább. Régi bajait elfeledve, megint az újra lelt. S hozzájuk, ez a férfi – szipogta bánattal teli. – Mi volt ez, ha nem a sors ostora. Sebesülten én ápoltam, a szívemben én őriztem. Három szép gyermekkel mégis más ajándékozta meg.

Sebesülten én ápoltam, szívemben én őriztem...

A sorompónál a kerék nagyot zötytyent. Katónál megszakadt a szál.

A busz csendesen duruzsolt tovább.

A sofőr halkan krákogott. Kató sem hallotta már.

Dörgös:

„A kommunistákat és más dirigálókat ki nem állhattam. Mindnek az fájt, hogy én, Dörgös Alfréd viszem valamire. Hol a tanácstól jöttek cseszegetni, hol fináncokat, begyűjtési ellenőröket küldtek a nyakamra. Egyszer az egyik öt sonkára rátalált. Faggatott, hogy az egy hizómnak, amire vágási engedélyt kaptam, hogyan lehet öt sódarja. Mondtam neki, ne szarozzon velem, ha éhes, vigyen el egyet nyugodtan. De ez fafejű volt, esetleg a társától félt. Elkobozta a sonkát, nem csak az egyet, mind az ötöt. Kirakták a városban a kirakatba, és a nevemet is melléje írták, hogy feketevágó vagy mi a franc vagyok, aki szabotálja a közellátást. Ha a tanácselnök, aki gyerekkorában nálam gulyáskodott, nem áll akkor mellém, elvittek volna valahova robotra, az Alföldre vagy rezet bányászni, szemet fejteni. A falusi Hángli Nagy Antit állítólagos feketézésért két évre felejtették Recsken, élete végéig nem múlt el benne a harag. Szerencsére nekem mindig voltak jó embereim. Kaptak, adtak. Már csak ilyen a világ. Az a Karcsi, a falusi tanácselnök azt tanácsolta, mondjam vissza a bérelt földeket, mert különben előbb-utóbb kuláklistára tesznek. Hallgattam rá, pedig messze voltam én a kikötött huszonöt holdtól. Csakhogy Dombfaluban pofára ment a számolást. A tizennyolc sor szőlőmet legalább két kataszternek vették, a kerteket is megduplázták. De én, Dörgös Alfréd azért kimódoltam, hogy nekem juss is, maradjon is. A legnagyobb kommunisták, mind szarjankók voltak azelőtt, nincstelenek. Ismertem én azt a Karcsit is. Mondtam már, nálunk volt egygyatás gulyásgyerek, a háborúból már csillaggal a homlokán jött elő. Áttért a fogságban a muszka hitre vagy mifene. Én jóban voltam a dombfaluiakkal, mert ha rám jött a bolondéria, akkor az egész kocsmának fizettem, és nekem húzta minden cigány. Miután ezt a Karcsit megtették tanácselnöknek, többször elhozta hozzám a cimboráit. Hiába, nekem volt a legjobb és a legtöbb borom a Hegyen. Öntöttem nekik, míg bírták. Csak a hordónak mondtam: »Fulladjatok bele!«”

Tüske Kató felriadt. Hirtelen azt sem tudta, hol lehet. Aztán észrevette, hogy körülötte a busz már üres, és a Zsöndöcs Pali lökdösi félszegen.

– Kelj fel, itthon vagyunk! Már mind kiszálltak a többiek.

Összekapta a cuccait. Szatyrát, kosarát. Indult a férfi után. A bejáró hegyiek már jóval előttük caplattak fel a koromsötét Horgason. Csak viháncoló, nevetgélő hangjukat lehetett hallani.

– A városban voltál? – kérdezte egy idő után Zsöndöcs Pál.

– Ott – felelte szomorúan Kató.

– A piacon, ilyen sokáig?

– Akadt más dolgom is.

– Vigyázz, mert itt rossz lesz majd az út. Kimosta a víz – figyelmeztette Zsöndöcs, és maga is óvatosan lépkedett.

– Jó, hogy szóltál. Éjszaka nem nagyon járom a Horgast – köszönte meg Kató.

Szótlanul másztak felfelé, észre sem véve, hogy rövidülnek a lépteik.

Egyszer csak Kató érezte, hogy egy kéz fogja a kezét. Hagyta. Furcsálkodva tapasztalta, hogy az érintéstől már nem röpköd a szíve, mint a rakoncátlan kismadár. Akár egy testvér, úgy fogta kezét a Pali.

A sötétben nem látták egymás tekintetét. Végül a férfi szánta el magát:

– Ne haragudj rám, Kató! Hallottam, tudom, hogy sok baj ért. És látom, a munkába veszejtéd magad.

– Te ne neheztelj rám, Pali! Én vétettem ellened. Semmit nem kértél tőlem, csak azt, hogy a két fiúra vigyázzak. Látod, az sem sikerült.

– Nem a te hibád, Kató. Engem büntetett a sors, a gyávaságomért, a gonoszságomért. Talán boldog lettem volna, ha, bármit mondott az esperes, téged veszlek el, és elszökünk valahova. Mostanra nekem semmi más nem maradt, csak ez az egy gyerek. Nem tudom, megértesz-e?

Kató szomorúan szólt:

– Persze, igen is megértelek. Szívesen könnyítenék a terhedem. Átérzem minden bajod. Átvinném az összes bánatod.

Újból elindultak a Hegyre, hallgatva a koppanó lépteiket. Csak a Horgas tetején szólalt meg ismét Zsöndöcs Pál.

– Jó volt beszélgetni veled, Kató. Mintha elmúlt volna bennem valami nagy nyomás.

– Én is így vagyok – sóhajtott Tüske Kató. És magában hozzátette: ma kétszer lettem könnyebb, kétszer lettem szabad.

Tanító:

„Volt néhány esztendő, kérem, amikor bármilyen szegények is voltunk, békére lelt a Hegy. A sok dologban eltemetkeztek az emberek, és csak a fáradtság vett rajtuk erőt. A legények néha összeugrottak egy-egy lány miatt. Ókor-ókor a bicska is előkerült. A férfiak eltársalogtak azon, milyen termés várható, morgolódtak, amiért lent kell természetüik. Mérgelődtek, hogy jó termés idején csak krumpliból nem engedték teljesíteni a beadást, de ezt is csak csöndesen. Az asszonyok nyelve is kisebb lett talán. Igen, akadt néhány esztendő, amikor úgy látszott, nyugalmas hely marad a Hegy. Persze a békességet se mérték egyformán mindenkinek.

Említettem talán, hogy a Kari Károly volt itt a Hegyen a legmódosabb. Míg a Károly a háborúban volt, sokat kínlódott, szenvedett a család. De később béreseket tartottak, lovakat vettek, gürcöltek hajnaltól napnyugtig. Amikor elkezdődött a kulákozás a földjei egy részét átíratta a gyerekeire, csak-hogy még így is több mint húsz holdja maradt. Valakinek biztos a bögyében is volt, mert elég sokszor megjelentek nála a behajtási biztosok. Feltúrták mindenét, és sokszor elvitték a családnak szánt gabona egy részét is. Persze, akinek több van, annak több is marad.

Védekezett ő is a padlásseprés, a beadás ellen, akár a többiek. Egyszer, szombati napon, megjelent itt a Hegyen pár pufajkás férfi. Egyenesen a Kariékhoz mentek, a Károly a Szőlősben dolgozott. A Tivadar kísérte őket oda. Se szó, se beszéd megbilincseltek a Károlyt, és elvitték. A gyerekeknek csak annyit vetettek oda, hogy az apja szabotálásért bíróság elé kerül. Összebilincselte kézzel, kockás ingben, bársonynadrágban, bakancsban kísérték le a Horgason, mert a meredekkel nem bírt meg a régi Poyjeda. Én ott találkoztam, kérem, velük. Nem tudtam mire vélni a dolgokat. A Kari Károly rendes ember volt. Kisegítette azt, aki nagyon megszorult. Koldust el nem kergetett. Az egyháznak ebben a kommunista világban is juttatott. Irigyei persze akadtak. A felesége futott fűhöz-fához, tanácselnökhöz, párttitkárhoz, ügyvédet fogadott bent a városban. Hiába. Aztán egyszer csak megjelent a Dolgozók Lapjában egy cikk, megőriztem, odaadom!”

„Elszabotált tarlóhántás

Kari Károly a 22 holdas hegyi kulák mindig rosszban sántikált. Legutóbb a tarlóhántást »nem volt kedve« elvégezni. Inkább feketézett vagy ellátogatott a kocsmába, leöblögetni gyakran kiszáradó torkát. Utána kedvenc foglalkozását űzte: Amerika hangja botor hazugságait terjesztette. A kocsmázás Kari »úrnak« nem új foglalkozása. Évtizedek óta gyakorolta ezt a »nemes« szokást. Szolgát tartott, kihasználta a szegény ember nyomorát. A bi-

zottság többször felszólította Kari Károlyt, hogy ő is végezze el földjein időben a tarlóhántást. Büszkén válaszolta: »Ne tanítsák őt gazdálkodásra«. – Ti tanítottok engem szántani? Inkább jöjjetek hozzám tanácsot kérni. Mit gondoltok, lenne vagyonom, ha nem lennék okos ember? – szokta mondani. Azonban egyről a Kari »úr« megfélemedezett, és pedig hogy most nem a húsz-huszonöt holdas kulákok az »okosok«, mint a múltban, hanem a dolgozók, azok, akiket a Párt vezet és tanít, akik leleplezték gazemberségeit. A bíróság a napokban tárgyalta Kari Károly szabotázsügyét, és jogerős ítélettel egyévi fogházbüntetésre ítélte.”

Kató:

„A Dörgöst bezzeg békén hagyták, pedig az tényleg csalt, lopott, kapart, erőszakoskodott, de ő mindig megtalálta a kiskaput. Szegény Kari Károlyné nem tudta megmenteni az urát, arra is két disznójuk és ki tudja mennyi forintjuk ráment, hogy a bíróság ne rendeljen el teljes vagyonelkobzást, a földekből tíz holdat átadtak a téesz csoportnak. Így aztán újból a gyerekek és az asszony nyakába szakadt a sok dolog.”

Tanító:

„A Károly nem volt annyira észér, mint az Alfréd. A barátkozásban sem vitte a prímet. A kocsmába be-betért, de inkább csak azért, hogy valamilyen munkára összeszedjen néhány naplopót.”

Fejős:

„Mondtam a Karinénak, hogy takaroláskor, masinázáskor szóljon, ha kevesebbet tud fizetni, akkor is elmegyek. A szántást nem vállaltam, a barázdat nem bírták a lábaim.”

Zsöndöcsné:

„A Kari Károlyné is azt kapta, amit megérdemelt. Egyszer még a háború alatt átküldtem hozzá a Vendikét cukorért. Adott, de csak egy merőkanállal és rá egy hónapjára rám szólt a kútnál, hogy megadhatnám már a tartozást.”

Dörgős:

„Akinek sok a földje, az még nem biztos, hogy eszes is. Aki jó gazdának tartja magát, az még nem biztos, hogy életrevaló.”

Kató azon kapta magát, hogy esténként meg-megáll a tükör előtt. Arcát megfonnyasztotta az idő. Találhatta hol, mitől szerezte a változásokat:

Szája körül a két mély árok: talán Pali és a sebesült fekete legény emlékének záloga.

Szeme mellett vidám szarkaláb: a két Ármin gyerek kedveskedése, mosolya.

Tenyerén a gyürkés kéreg: a férfimunka kiszikésedett nyoma.
Hajában a néhány ősz szál: a visszafogott könnyek szurdoka.

Zsöndöcsné:

„Hálát adtam, amiért megsegített az Isten. Egy időre feltámadt a Pál. Lehetett akármilyen fáradt, mindig volt hozzám egy pár szava. Hogy minden mégse menjen rendjén, a Vendelke is fordult, dacos lett, feleselős. Kést forgatott a szívemben, amint azt kiáltotta, hogy a Hegy boszorkája nem a Kató, hanem a Hegy megrontója, babonása én vagyok. Az apjának nem is mertem említeni, hiszen szó nem érhetne, szellő nem fújhatta a fiát. És különben, mint már mondtam, akkor egy időre feléledt a Pál. Még éjszaka is békésebben aludt.”

Fejős:

„Megnősült a Dörgös Árpi is. Napszámba járt, bérelt földön, az erdőben dolgozott. Egyszer csak kocsival állt elő. Felpakolta rá anyját és a megmaradt motyót. Leköltöztek Dombfaluba. Ott szereztek neki egy girhes nőszemélyt. Lagzi se volt. A nő a téesz csoportban dolgozott. Mert nem tudom, mondtam-e, a falusiak még valamikor negyvenkilencben téeszcsét csináltak az urasági birtokon. Többnyire olyanok álltak oda, akiknek a nadrágján a folton is folt volt. Kínlódtak, de alig mentek valamire. Igaz, az államtól kaptak traktort, masinát, csak legtöbbjükből hiányzott a földalázat, az állatszeretet, és nekik is le kellett adni a terményeket. Nagy újság volt, hogy megnősült a Dörgös Árpád. Még nagyobb lett, amikor azt beszéltek, hogy ő is a csoportba áll. Az apja szinte megtévelyült.”

Dörgös kileste fiát, ahogy az a téesziroda felé ballagott. Az lovak közé csapott, hamar utolérte az előtte baktatót. Melléfarolt.

– Ide figyelj, gyerek! Remélem, tudod: a föld továbbra is enyém, ahhoz semmi közöd! Nevemen van a haszonélvezet.

A fiú fel se nézett az apjára, azt dörmögte:

– Nekem is osztottak, az én nevemre is írtak, majd a tanács felez.

Az idősebb Dörgös agyát teljesen elborította az indulat, kifakadt:

– Ne fordíts hátat, hallgasd meg a szavam! Ha nem tudnád, az apád és a parancsolód vagytok!

Dörgös Árpád olyasfélét felelt, hogy kinyalhatja, akárki is...

Dörgös Alfréd ganét hordott nem sokkal előbb. Kéznel volt a villa. Ütött.

A veszekedésre több dombfalui téeszcsés is előkerült. Egyik visszaugrott fejszéért, a másik kezében szívlapát... Dörgös inkább elvágatott.

Kató:

„Nem volt az Árpinál semmi, még védekezni se tudott.”

Dörgös:

„A kölykeimtől a visszafázást sohasem türtem el. Nem akartam én akkorát rásújtani, de ha elöntött a szentharag, nem fogtam vissza magam. Utána hallottam, hogy a gyerekek keze és lapockája tört. Azért használt a feketeleves. A földet békén, a nevemen hagyta, ő meg az anyjával beállt kapásnak a téesz koldusok közé.”

Tanító:

A Dörgös Árpád talán három hónapig is betegeskedett. Utána, mivel az esze jól fogott, ereje volt, elküldték traktoriskolába. De fél évet se szánhatott. Egyszer, amikor a határból hazafelé tartott, a kukoricából eléugrott az ütődött Korsó Józsi. A Jozsónak az Isten nem sok ész adott. Talán megijeszteni akarta a traktort, mint szürkületkor az asszonyokat. A lábán ment át a kerék. Az eke felszakította a hasát, kiomlott a bele. Ott helyben szörnyethalt. A Dörgös Árpádnak fékezni se volt ideje, a dűlőúton kitérni sem tudott, mégis másfél évet kapott. Ha a háborúban ilyen szigorúan büntették volna a kioltott emberéletet, egyesek raboskodnának a végítéletig.”

Fejős:

„Szegény Dörgösnére csöstül tört a baj. Először a testvérét, a Kari Károlyt csukták le, utána a fiát. Ott maradt a menyével, a nászasszonyával kiszolgáltatva, egyedül. Azt mondták mind a kettőre, hogy hárpia.”

Dörgös:

„Miután a gyerek börtönbe vonult, én a Fekete Marcit leküldtem az asszonyhoz. Megüzentem neki, hogy az új ház az enyém, de az istálló a régi, az még közös, ott szoríthatok neki helyet. Válasz nem érkezett, az se tudom, hogy a Marci átadta-e.”

Zsöndöcsné:

„A Dörgösnét ide temették a Hegyre fel. Az orvos szerint tüdőgyulladás vitte el. Inkább azt hiszem, a falu nyomta agyon. Hozzám hasonlóan a rosszból is jutott neki elég, meghalt a kisebbik fia, a Ferke, a mi Palikánkkal együtt robbanás szaggatta szét. Dörgösnének még ráadásul ott volt a barom ura, hozzá képest egy áldás volt az én férjem, a Pál. Az utolsó csapás az volt szegény asszonnak, hogy a baleset miatt leültették az Árpit, a támaszát. Hiába tanúskodtak mellette még a Korsóék is. Ők is elmondták, hogy bolond volt a fiuk, a Jócó, és biztos a traktort akarta megijeszteni, mert a gyerekekre és az öregekre is sokszor ráhozta az idegsokkot szegény, ahogy egy bokorból eléjük pattant és azt kiáltotta »Búúú«. A bíró kijelentette az Árpinak, számítani kellett volna rá, hogy a dűlőúton bármikor eléléphet valaki.”

Fejős:

„A Dörgösné búcsúztatása igen szomorú temetés volt. Valóságos istenverés. Egy sír, melynek széléről hiányzott a két gyerek, a testvér, a férj. Az Árpit és a Kari Károlyt nem engedték haza a börtönből. A Hőböri pedig otthon mulatott.”

Fiú:

„Emlékszem, tele volt virágokkal az a sírhalom, talán sosem láttam egyszerre annyi koszorút.”

Zsöndöcsné:

„Hát persze. Hét koszorút az a gonosz Dörgös köttetett velem. Azt kiabálta, neki többet is megér, hogy a felesége lepcsés szája végleg elhallgatott. A temetésről bezzeg távol maradt. A kőházban húzta a nótáit három cigány. A plébános úr ugyancsak erőlködött, hogy imáját el ne nyomja az istentelen vigadozás.”

Fiú:

„Mindenki könnyezett. Csak mi, gyerekek, mi nem értettük, mire ez a nagy szomorkodás. Az erdőből virágillatot hozott a szél. Alig vártuk, az áment, máris indultunk a madarak után.”

Zsöndöcsné:

„Hát mi járt itt, akkor is, ha nem az ördög maga. Zokogott a sírnál a Hegy, s közben az új kőházban a Dörgös Alfréd nótáit húzta három cigány.”

Dörgös:

„Kiadtam nekik, úgy muzsikáljanak, olyan hangosan, hogy lent a faluban is lehessen hallani. Nyűtték is a vonót, keményen.”

Zsöndöcsné:

„Az Úr büntetett! Megmutatta, a Hegyre is figyel. Ballagtunk haza a temetőből szótlanul. Hirtelen füst szállt felénk, mintha a halott lelke repülne el.”

Fejős:

„Nagy volt a láng, pattogott a tűz. És senki sem rohant oltani. Pedig ez addig olyan törvény volt a Hegyen, mint a tűzparancsolat.”

Zsöndöcsné:

„Az Úr büntetett. Dörgös feje fölül leégett a tető. Szerencsére hátra, a kertek felé hordta a pernyét, a szikrát a szél.”

Dörgös:

„Elosontak az égő házam előtt a hegyiek, nem fogtak vödöröt, nem húztak vizet, nem jöttek segíteni. Arra vártak, hogy megdögöljek. De egy Dörgös Alfréd nem adja meg magát.

Kihordtam a gabonát, kicipeltem az asztalt, a szekrényt – az ágy az tel-

jesen odalett –, kiengedtem a lovakat, a teheneket, kitártam a baromfiól ajtaját. És szerencsém volt megint, az eső is ráeredt.

Nem segített más, csak a három cigány. Visszaszolgáltam nekik. Még füstölgött a tető, amikor felültünk a csészára, levágtattunk a szurdokon. Át a szomszéd faluba, ott élt egy másik muzsikus banda. Azok húzták az enyémekek másnap reggelig. A nóta az egekig ért. Hadd botránkozzon a nép, ha akar! Törje őket a fészkes fene. Ha hitték, ha nem, én is sajnáltam a feleségemet. Csakhogy ő ment el, ő hagyott ott. És elcsalta a gyereket is, a segítségemet. Igen, örültem, hogy a szégyen véget ért. Igen, nekem sokszor a bor és a nóta jelentett feloldozást. Elosontak a hegyiek az égő ház előtt, várták a halálomat. De mert kőből volt az épület, nem égett le más, csak a tető, a padlásdeszka és megpörköldtek az ajtók, az ablakok.”

Fejős:

„A cigányok mesélték később, hogy Hőböri nem bírt magával a volt felesége temetése idején. A tornyos ágyát félrehúzta, s koszos lepedőt terített rá. Az ágyra tetette a nagybőgőt, mellette két gyertyát gyújtatott. Nótával, táncal gyászolta asszonyát. A csárdáshoz már kicsi volt a szoba, az udvar kellett neki. És miközben kint ropta gyalázatos, bicegős táncát, a lepedőhöz ért a gyertyaláng. A nagybőgő fája pedig száraz nagyon. Mire véget ért a dal, már az ablakot nyaldosta a láng.”

Tüske Kató az asztalnál ült, mint akkortájt annyiszor. Előtte üveg bor, homályos pohár.

Nem ivott sokat. Csak annyit, hogy a felejtés ellepje az agyát.

Hogy ne hallatsszon az óra ketyegése, és ne vakítsa a mécsvilág.

Hogy ne rázza testét a vágy.

Pár nyelet bor, és az éjszaka megnyugvást hozott. Néha vendég is érkezett. Többnyire a Fejős nézett be, máskor valamelyik asszony vagy éppen az italt kolduló Zalainé. És aminek Kató legjobban örült, ókor beugrott hozzá a Zsöndöcsék Vendel fia. Megnyúlt a gyerek, kappanhangja lett, nyolcadikba járt. Az anyja azt akarta, hogy otthon maradjon, a kevéske földjükön görnyedjen. Az apja azt, hogy öntő legyen. Kató biztatta: egyik se. Tanuljon, mint a két Ármin gyerek. Legyen belőle orvos, patikus, pap, tanító. Csak ne földtúró, ne paraszt! Úgy sejtette, a Vendi szíve szerint beszél. Megnyílt előtte a fiú tekintete, elmesélte a napi gondjait, hogy az apja mostanában már elviselhetőbb, de az anyját ki nem állhatja a sok-sok szentjével, a boszorkányaival, az örökös féltéseivel; és bevallotta: tetszik neki az egyik Zombori leány. Kató meghallgatta, úgy érezte, újból gyerekre lelt. A fiú arról álmodott, hogy mér-

nők lesz. Bár nem nagyon tudta, e mesterség mi fán terem. Az apjától gyakran hallotta: „Lejött a mérnök úr, megnézte a kovácsdarabokat”. Vagy: „Megdicsért a mérnök úr.” S ebből azt hámozta ki, hogy a mérnök csak nagy ember lehet.

Kató pedig ösztökélte a fiút:

„Hát legyél mérnök, ha ahhoz van kedved, vagy orvos, patikus, pap, légy tanító, csak földtúró ne. Ne légy paraszt!”

Zsöndöcsné:

„Az Úr egyik kezével adott, mert a Pál békére lelt, de másik kezével el is vett az Úr, mert egyre makacsabb, csökönyösebb lett a Vendelke. Mondtam neki: maradjon itthon. A kis földön eldolgoztatunk, veszünk neki lovat, kocsit. Visszakérjük Dörgöstől a bérletet. Az apja meg arra biztatta, menjen öntőnek, mert az igen szép dolog. Izzik a vas, folyik, mint a méz, s mire kihül, rúd lesz belőle vagy vonatkerék. Még a gyárba is bevitte. De a Vendel egyikünkre se hallgatott. Egyre azt hajtogatta, gimnáziumba megy, mérnök lesz, orvos esetleg patikus. Az uram ráhagyta: »Tanuljon, ha bírja az iskolát.« S mivel már csak ez az egy maradt, mit mondhattam volna én? Estéknént, néha eltűnt a Vendi, azt hazudta, focizni megy. Kilestem egyszer, láttam, a Tüske Katóhoz inal. Ott üldögélt, jó másfél óráig is. Az anyai szív mindent megérez. Tudtam én, hogy az Átokkátó nem nyughatik, csak színleg húzódott meg, látszólag csendesült, de közben a rontás hálóját szötte, erősítgette szüntelen. Megparancsoltam a fiamnak: „Oda többet nem mehetsz!” Az uram ellenem szegült: »Miért ne, hiszen rokon a Kató!« És én örültem, hogy a Pál békére lelt. Nem vitatkoztam, nyeltem nagyot. Megkötözte őt is az a nő.”

Tanító:

„A Dörgösné halála is jelezte, hogy a háború sok és hirtelen vesztesége után kezdődik a Hegyen a lassú pusztulás. Sokat töprengtem már azon, hogy miért volt az a pár esztendőnyi csend, aprócska haladék. Rájöttem, erőt gyűjtött a Hegy, hogy későbbi halódása annál látványosabb legyen. Az embereket megfojtotta a föld. A begyűjtés időszak kész tortúra volt. A becsületesek épp megéltek kinnal, keservesen. Első volt a beadás, második a vetőmag, és a kevés, ami megmaradt, az jutott élelemre, kenyérre. Az ügyesebbek a magukéból loptak, és a máséval spóroltak. A napi betevő mellett, ha valami kevés maradt, élére rakott garas, kuporgatott fillértekercs, abból egyik ember földért kepesztett tovább, a másik számolgatta a forintjait, és álmodott valami nagyot. Néhányan elverték a nádtetőt, rakattak a házukra cserepet, mások mór-téglát vetettek és felhúztak egy új szobát, istállók, ólak épültek.

A tűz után a Dörgös Alfréd palát hozatott, messziről. Miközben felszö-

gelték, kiállt az út közepére, s onnét harsogta: »Ezen majd nem fog a láng. Kipróbáltam a sparherdben, bírja a tüzet.«

És mert a temetéskor nem mentek oltani, büntudattól szemlesütve járkáltak Dörgös megújult háza előtt az emberek.

Én az új tisztem miatt kevesebb időt töltöttem a Hegyen, ám szívemen viseltem a sorsukat. A villany dolgában is én jártam el. Ígérték a tanácson, kiépítetik a Hegyre, csak fizessük meg a hozzájárulást. Persze, a legtöbben ágáltak ellene. Négyen írtuk alá: a Tüske Kata, a Szüle Géza, a Zsöndöcs Pál és jómagam. Végül kialkuadtam, hogy így is felvezetik, csak megmondták, csak akkor költethetik be a többiek, ha befizetik házanként a kétezer forint hozzájárulást. Lent a faluban akkor már több éve égett a villany. Ám mi mindig is esztendőkkal kullogtunk a Dombfalu után.”

Az asztalon bor, mellette két pohár.

– Sötétedik – állapította meg Kató – és akkor először, a kis kapcsolóval bekapta a szobába a fényt.

Fejős arca elé kapta a kezét.

– Túl világos ez – berzenkedett. – Rontja a szemet, eszi a pénzt.

– Dehogy rontja – ellenkedett Kató. – Akkor a városiak már megvakultak volna rég.

– Ennyi világosság teljesen felesleges – szögezte le Fejős. Szedelőzködött, hogy elindul haza.

– Ne siessen! – tartóztatta Kató. – Egy pohárral megihatunk még.

Kiürült a két pohár kétszer, háromszor is. Fejős szeme már megszokta a kivilágítást, esze is inkább az árát, a kétezer forintot vetette el.

Egyszer csak kihunyt a fény.

Sötétség jött váratlanul, hirtelen.

Tüske Kató gyufa után kajtatott, a nagy vakságban ki kellett tapogatnia, merre van a mécs.

Még fel se lobbant a kanóc, egy sikoltás szántott végig a Hegyen és kővette jajveszék.

Fejős rögtön indult, Kató a viharlámpát akasztotta le.

Fejős:

„Sose szerettem a gyászt, és nem szívesen néztem más bánatát. Mégis kétszer adatott meg nekem a szomorú tisz, hogy rossz hír-vivő legyek. Kirohantam a sipító hang nyomán. A sérűskert előtt jajgatott az Eszti, az egyik Zombori leány. A sötétben, már csak egész közről láttam, hogy valaki hever a lány előtt. Gondoltam: valami legényvirtus lehetett megint, karózás, késeles. Gyorsan gyufát sercintettem, kerestem a vér nyomát. Nem leltem sehol.

Amikor a fejéhez emeltem a körmömre égett lángot, akkor láttam, hogy a kisebbik Zsöndöcs gyerek, a Vendike fekszik ott. Nem tudtam már felkapni, mint a robbanás idején. Szerencsére a Kató is odaért, lámpást hozott, s jöttek a dobogásra, sikoltozásra még sokan. Aztán az Ihász Gergővel vállnál és lábnál, megfogtuk ketten a fiút. Mire Zsöndöcs Pál az utcaajtóba ért, ott voltunk vele. Bent, a mécsvilágnál láttuk, hogy a bal kezét, a halántékát érte valami feketeség. Nem élt.

Azt nem lehet elmondani, mekkora volt a fájdalom. Istenem! Hogy a Pál mit csinált. Hárman fogtuk, hogy a fejét ne verje szét a falon. A homloka felszakadt, ömlött belőle a vér. Mi kötöttük be. A Zsöndöcsné meg csak sopánkodott. Nem látta a szenvedő urát. Átokról kerepelt és a szemével próbálta megölni a Katinkát. Senki sem aludt azon az éjszakán. Négyen ott maradtunk, nem hagytuk magára a Pált. Így is alig birtunk vele, amikor a Szüléné a gyerek ünneplő ruháját kérte csendesen. Felöltöztették a fiút, majd gyertyát is gyújtottak neki.”

Zsöndöcs Pálnak már nem voltak könnyei.

– Sírj! – motyogta Tüske Kató. – Rídd ki magad, Pali. Tudom, erre a bánatra nincsen ír. Erre a bajra nincs vigasztalás.

Zsöndöcs Pálnak már nem voltak könnyei.

Csak az arcát marta szét a keserűség.

A teste megtört, összetöpreődött.

Reggelre a reszketése is alábbhagyott.

Kérte az embereket, menjenek, hagyják nyugodtan őt, mert intézkednie kell, ezernyi dolga van.

– Próbálj sírni, Pali! Rídd ki magad, az talán segít – biztatta Kató. – Bár tudom, erre a bánatra nincsen ír. Erre a bajra nincs vigasztalás.

Dörgős:

„Nagy csapás érte a Zsöndöcs Palit. Megrokkant bele. Mondtam neki: »Ne emészd magad ennyire. Nekem is volt két fiam, most egy sincs, mégis ki bírom, mert az élet ilyen.«

Koporsóért, koszorúért mentünk, ott gubbasztott mellettem a bakon. Egyszer csak szólt: »Állj meg egy kicsit! Ostort ígértem a gyerekeknek. Van itt egy szilfa a partoldal tetején.« Gondoltam: hátha a sirjára teszi. Vártam vissza. Telt az idő. Hogy mennyi, azt meg nem mondhatom. De sok elmúlhatott, már rúgta a követ patájával a ló, amikor észrevettem, hogy eltűnt a kocsiról a rudazókötel. Rosszra gyanítottam. Felkapaszkodtam a Horgas oldalán. Vissza is csúsztam párszor. És mire felértem, hát... a szilfán ott lógott a Pál.”

Kató:

„Nem szabadott volna magára hagyni egy percre sem. Kettőt temettek akkor, de Zsöndöcsné háromnak készítettet koporsót, sírhelyet. Meg volt ásva mind a három gödör. A harmadikat, amit a Zsöndöcsné magának vájatott, a pap temettette be.”

Fejős:

„Később mesélte el a Zombori leány, hogy éppen sétáltak vissza az erdő felől, amikor a Hegyen először kigyúlt a fény. Az egyik lámpánál megállt a Vendel, megkérdezte: »Akarsz-e csillagot?« A lány bólintott, és a fiú már kúszott felfelé. Úgy mászta meg az oszlopot, mint a májusfát szokás. Azt állapították meg a hivatalos emberek, hogy fent a vezetékhez nyúlt. Nyomban utolérte a halál. Szegény apja nem bírta el a terhet. Felakasztotta magát. Az ő haláláért a Dörgöst okolták sokan. A gyerekéért meg a Tanítót, ő akarta, hogy nálunk legyen villany. Buták az emberek. Felelőst keresnek mindenért. Pedig a sorsot nem mi írjuk. Fölöttünk alakítják azt az égben, fönt, úgy bizony.”

Kató:

„Sirattam a Vendelt, a Palit. De legjobban sirattam önmagam. Elment mind a kettő, akihez kötött még valami kapocs.”

Tanító:

„Ki gondolta, kérem, hogy ölni fog a fény? Iskolában talán nem tanulták az áramot, hogy a drótokban ott a veszély?

A Zsöndöcsné nem gyűjtött villanyt többet sosem. Három vagy négy év után le is szerelték náluk a vezetékeket.”

Dörgős:

„Ugyan mit tehettem én? Levágtam azt a Pált. Élesztgettem. Nem volt már benne szusz. Ölembe kaptam, úgy csúsztam le vele a Horgas oldalán. A rudazókötel örökre ott maradt. Még most is a fán fityeg talán. Szerintem, ha akkor nem köti fel magát, megteszi máskor. Gyenge ember volt ez a Pál. Megette a lelkét a háború meg a lepcsés szájú asszonya.”

Fejős:

„Amikor meglátta a lámpafényt, azt kérdezte: »Akarsz-e csillagot?«, és már kúszott is felfelé...”

Zsöndöcsné:

„Valaki azt terjesztette: egy ismeretlen vétkemért vagy mások hibáiért nagyon megvert engem az Úr. Két kézzel büntetett. De én tudom, hogy a Tüske Kató átka hatott.”

Fejős:

„Abban az évben eldobálták virágaikat az almafák. Ami beérett,

az is ványadt, vásott, töpörödött maradt. Rossz volt a termés mindenütt, hozzá még a beszolgáltatás. Rám tört a szükség. Össze kellett húznom magam. Kint a szőlőben a pincéknél pálinkát főztem, vigyáztam, mert a finácoknak jó orruk volt. Kiszagolták a cefrét messziről, és büntettek is a főzésért nagyon. Reggel egy féldeci és legalább délig a gyomrom nem korgott annyira.

Hideg évekre emlékszem. Szerencsére a hegyi embereknek fát sosem kellett venni, mert mehettünk az erdőbe fáizni. Külön ölbe kellett lerakni a rönkfát, a dúcfát és a botfát, az utóbbi öt és tíz centi vastag volt. A fából minden ötödik ölet kaptuk fizetségként. Az ágot ingyen odaadták, ha kiszedte valaki, akkor a tuskót is, annak volt a legnagyobb melege.”

Tüske Kató a téllal küszködött.

Követelődző volt a hó. Kupacban magasodott a házak között. Hajnaltájt ellapátolták, de a szél cipelte torlasz délre ismét összegyűlt az ajtó előtt.

Fejős kutyája az ölben kushadt.

A verebek reszkettek az eresz alatt.

Egyik reggelre, bár este még ivott, megdöglött a Pejko.

– Úri ló volt ez, paripa – bizonygatta a Fejős. – Talán éppen a bábolnai ménesből szökött. Nemes vér keringett benne. Szaladozásra, ügetésre temett, arra, hogy nők, férfiak feszítsenek a hátán. Megaláztatás volt ennek az igavonás, a szántás. Éppúgy, mint neked is, Katinka.

– Szegény pára – kesergett Kató. – Olyan volt, mint a gyermekem.

– Megdolgozott ez három ló helyett – vigasztalta Fejős. – Nehéz lesz meglenned nélküle.

És a Pejko, mintha igazolni akarná a feltevést, azonnal gondot okozott. Dörgös Alfréd kijelentette, ő nem hord dögöt. Szüle Géza adta kölcsön az ökröket. Szánkóra fektették a lovat, és azon húzták ki a dögkút felé.

– Nehéz lesz a dolgod nélküle – így Fejős.

– Úgy hozzám szokott már – pityergett Kató –, a tenyeremből evett.

– Nehéz lesz nélküle – hajtogatta Fejős.

– Együtt jártuk évekig a földeket. Mindig hoztam neki zabot, teremtettem szénát, nem is akármilyent. Még a határba is vittem neki pokrócot, vizet.

– Nehéz lesz neked nélküle.

Este a pénzét számolta Kató. Futotta volna egy másik lóra.

Másik lóra, de nem Pejkóra.

Úgy döntött, megvárja a vásárral a tavaszt.

Dörgös:

„Én időben elpasszoltam mind a két katonakancát. Figyeltem a fogukat, már erősen kopott. Egyre többször megálltak szántás közben is. Vettem azután egy pár muraközit. Jól bírták a strapát. Ha nem húztak, ostorral mértem nekik a porciót. Sokan sajnálják a gebéket megütni, pedig a rendhez az is hozzátartozik. Ha nem használ a jó szó, másfajta nógatas kell. Hiszen az ember is sokszor kap pofont, akkorát, hogy földre esik. Nem kézzel, bicskával vagy ostorral, ahogy régen mérték a verést. Papírral, parancssal, begyűjtéssel, adóval, téeszcsével ütnek a parasztemberen.

Leváltották az ismerős tanácselnököt, az új meg majdnem hidegre tett. A városiak faggattak egy egész délelőtt. Bizonygattam nekik, hogy nyolc vagy tíz hold a sajátom csupán, a többi a fiamé, részesben művelem, és a négy ember sem a béresem, csak mellém szegődtek, mert érezték rajtam a hússzagot. Két szolgálóm dombfalui volt. Nem jártak összesen három elemít. Annyi eszköz volt, hogy a búzától megkülönböztették a zabot, ember kellett melléjük, aki parancsot ad, figyel a munkájukat. A másik kettőről meg tudták, hogy cigány. Hagytam, hogy az istállóba költözzenek, és a kiskonyhában megfőzzék az ételüket, kacsát, nyulat, tyúkot, őzet, mikor mi jött. A Kató lova a dögkútnál jól kifagyott, azt is ették négy vagy öt napig. Többször zavartam őket: »Ott a téesz, ott a gyár, menjetek!« Feltették a szabadságukat. Nálam urak voltak. Ha elvégezték a munkát, megkapták a bort, a pálinkaadagot és a terményt is alku szerint.

Igen, az új tanácselnök majdnem kuláklistára tett. Először azt hittem, a fiam, az Árpi bérelte fel, mert akkoriban már kiszabadult. Újra húzta a közös igát. Többször is bicskát ígért belém. Mintha én tehettem volna róla, hogy elgázolta azt a félnótást, és az anyja meghalt, míg oda volt. Pedig még jól is járt. A börtön után, mivel traktorra nem ülhetett, brigádvezetővé léptették elő. De az a marha éppúgy gürcölt, mint a többiek. Nem sok ész szorult bele.

Emlékszem, a téeszcsések egyszer az én kukoricám mellett aratták a gabonát. A pár holdra odasereglettek vagy ötvenen. Fattyaztam a teheneknek, s átkiáltottam nekik: »Hé, emberek, öt forintot kap, aki az én földemre szarik!« Talán még erőlködtek is, mert hetven forintot összezsínáltak nekem. Annyi strigulát húzott a vízholdó gyerek. Akkor azt üzent a fiam: hogy ne találkozzék velem, mert ő meg az én fejemet tojja le. Kiröhögtem. Éjszaka valahol kimerette a klozetot, s odahordatta az ablakom elé. Napokig olyan bűdös volt, hogy még a cigányok is befogták az orrukát. Én viszont megnyugodtam, hogy az Árpi ereiben folyik még némi vér.”

Boldogság, te röpke perc

Fiú:

„Akkortájt a Hegy új boltosra lelt. Ördögfarkát, rumoscukrot is hozott, s ha volt pár fillérünk, már szaladtunk hozzá elkölteni.”

Az udvaron olvadni kezdett a hó, üzent a tavasz. Kató elhatározta: ideje új ló után nézni. Benyúlt a sublótba, ismét átszámolta a pénzt, mely egy zsebkendőbe kötve egész télen ott hevert. Méregette a gyűrött ötven-, százforintosokat.

Mennyi munka, mennyi év. Miért van az, hogy az ember legnagyobb nyűge a pénz? Hogy megkeresni kín, kiadni fájdalom?

Kopogtak. Hármat, egymás után.

Ki a franc lehet? – neszelt fel Kató. A Fejős ilyen későn már nem jön át. És most, hogy nincs lovam, fogatért se keresnek a hegyiek.

Gyorsan visszacsomózta a köteget, a köténye alá rejtette, gondolván, ott van a legjobb helyen.

Még egyszer kopogtak. Hármat, egymás után.

– Én vagyok az, Kata. A tanító! Engedjen be, ha fent van még. Lenne magához pár szavam!

A Tanító? – hökkent meg Kató. Hát ez meg mit akar?

Beengedte. Leültette. Érdeklődtek egymás egészsége felől. Kató bort is töltött; kéznél volt az üveg. A vendég gyorsan a lényegre tért.

– Hallottam már korábban, hogy megdőglött a ló. Sajnálom. Magánál nagy becsben volt. És tudom, ügyes asszony maga. De, kéremszépem, nem ez hozott ide. Két éve kijártam, hogy kinyisson a bolt a Hegyen. Az emberek kevesellik a négyórás nyitva tartást. Elintéztem, hogy hatórás legyen. A lány, aki feljárt a faluból, a három gyereke mellett így már nem vállalja el. Helybeli boltos kellene. Magára gondoltam. Dolgozni szeret. Megbízható. S úgy emlékszem, a számtannal se volt sok baja.

Kató hamarjában azt sem tudta, hideg van vagy meleg.

A Tanító bátorította:

– Nem nehéz munka, a hat órában rágyőz rendesen. Ügyes asszony maga, s ami nem utolsó szempont, szeretik a hegyiek.

Kató csak a szemeivel beszélt. Az egyik sarkot bámulta, ízlelgette a javaslatot, megvillant benne a büszkeség.

A Tanító folytatta a korteskedést:

– Meglátja, kéremszépem, jó vásárt csinál. A fizetés attól is függ, hogy

mekkora a forgalom. Ha lesz itt mindig kenyér, só, ez-az, nem jár rosszul. Ebben én vagyok az illetékes. Megígérhetem. Beszámítjuk, hogy a Hegyen már csak nyolcvan körül élnek, s emiatt ez a bolt kisebb a többinél.

– Hát – nyögte végül Kató – a sok föld, a kert, a Szőlős rengeteg dolgot ad. A kettőt együtt én már nem bírom.

– Eladja a szentpáli földeket, úgy tudom, most már lehet. Nézze, maga egyedül él. Szántani, vetni, fuvarozni nem nőnek való, és az embernek, kéremszépem, az öregségére is gondolni kell. Ebbe a parasztmunkába előbb-utóbb beleszakad. A boltosnak nyugdíj jár. Az orvos, a kórház is ingyenes. A Szőlöst s a kertet megtartja, arra rágyőz az üzlet mellett is. Hiszen, ha megfelel, úgy délelőtt nyitva lesz héttől tízig, délután meg háromtól hatig. Nem akarom én magát rosszba rángatni, már eddig is eleget szenvedett. Fontolja meg! Reggel benézek a válaszáért.

Tanító:

„Úgy éreztem magam, mint aki ajándékot visz. Mint a kapitány, aki a viharból nyugodtabb vizekre kormányoz egy hajót. Mindig kedveltem ezt a Katát. Figyelemre méltó sorsa volt. Nem csak az, hogy árván is állva maradt. Vonzotta magához a szenvedést. Úgy élt, mint akinek az a tiszte, hogy átválalja a Hegy összes gondját-baját. Azt mondják, az ember már születésekor magában hordoz egy parányi magot, egy molekulát, mely csak a sajátja, melyet megváltoztatni nem lehet. Ha ez igaz, úgy a Kata ott, ebben a porcikájában őrizte a másokért való küszködést.

A hír, hogy boltosnak hívtam, igaz volt. Csak a sürgősséggel csaltam egy kicsit. Másként fest az ajándék, ha a csomagolása szebb. Mert én már előre kifundáltam ezt. Több hónappal azelőtt, hogy megtettem az ajánlatot. Tudtam azt is, a Katát tartóztatja majd a föld. Ezért nem adtam neki a töprengésre többet, csak egy éjszakát. Izgultam, mint egy kezdő tanár, aki kísérletet csinál, aki érti a módját, hiszen a könyvekből ismeri, de azért nyugtalan, ha a gyakorlatra vált. Nem. Nem is. Úgy éreztem magam, mint a madárbarát, aki a vadásznál meglátja a foglyul ejtett cinegét. Megveszi. Kinyitja a kalitka ajtaját, és közben drukkol, hogy a cinke elrepül-e még.

Másnap visszamentem. A Kata az asztalnál ült. Előtte csomagolópapír, tintaceruzák. A papíron hosszú számoszlopok. Mosolyogva adta a kezembe: »Nézz meg, Tanító úr, talál-e bent hibát?« Vannak az életben olyan pillanatok, amikor az ember úgy érzi, nem élt feleslegesen. Nem kell ehhez feltétlen halhatatlanság, Nobel-díj, csoda. Elég egy felépített góré, egy tehetséges gyerek vagy egy valóra vált gondolat. Hát így voltam én. Persze, az még az első lépés volt csupán.”

Fejős:

„Boltos lett a Katinka. Engem úgy ért a hír, mint az almát az első nap-sugár. Váratlanul, s mégis kedvesen.”

Zsöndöcsné:

„Három jelet küldött számomra az Úr. Három figyelmeztetést. Ráment a két gyerekem, a férjem. Én fel se vettem a többi kinszenvedést. Az egész Hegy véteiben, mocskokban élt. A sok gyötrelem mégis nekem jutott. A Dörgös Alfrédnek velejéig hatolt a gonosz, és ő mégis virult. Az én uram meg, akinek nem volt egy rossz szava, bűnnel halt meg, még a mennyországba se kerülhetett. A Tüske Kató a világ cafkája, átkával megkeserítette a Hegyet, ám az Úr engem sújtott, odalett mind a két gyerek. Két szép, nagy gyerek. Kértem az Istent, vigyen el engem is! De nekem az élet lett a büntetés!”

Dörgös:

„Az a falusi fehérszemély, akiről azt mondták, hogy a menyem, olyan volt, mint egy piszkafa. Lapos. Sehol egy völgy, egy domborulat, ahol az ember megpihentethette volna a szemét. Egyszer száját biggyesztve elvonult mellettem, hallottam, amint csúszkált a csontján a bőr. A kocsmánál álltam. Nem köszönt. Köptem egyet a lába elé. Gondoltam: épp’ a fiamhoz való. Elképzeltem, amint este lefekszenek, kihűl alattuk az ágy, és elfogja őket a reszketés. Egy gyereket se tudtak összehozni, nem bizony. Mérget vettem volna rá, hogy kiveszik a Dörgös név, írmagja se marad.

Igaz, én potyogtattam mindenfelé a magot, de nem tudok róla, hogy máshol is megfogant. Néha azon törtem a fejem, hogy vénségemre én fogok egy szukát. Csak hát szájalós fehérszemélyből egész életre elég volt az az egy, akivel a pap összeadott.”

Tüske Kató a boltban új életre kelt. Arcán kedves mosoly vert tanyát. Sürgött-forgott, ez jelentett neki a szántás-vetés elhagyásáért feloldozást.

– Rózszi néném, mit adhatok? Ne csak élesztőt vigyen! Van itt szalámi, csak egyszer próbálja meg! Jobb, mint a kolbász, és hetente frissset hoznak belőle, nem eszi még a penész.

– No, adjál öt dekát.

– És maga, Géza bácsi? Ugye, pipadohányt? Hozattam három kartonnal is. Nem szortyogtat itt többé senki üres pipát.

A jókedv, a tűz, ami Katóban lobogott, vonzotta az embereket. Sokszor tértek be a boltba csak körülnézni, beszélgetni egy kicsit.

Kató a boltban új életre kelt.

Szemében kivirágzott két fénysugár.

Fejős:

„A Katinka eladta a földeket, s kapott értük egy véka pénzt. Hiába fiatalabb volt, mint a többiek, ki tudott bújni a rabság alól. Azt említette egyszer, a boltoskodásra a Tanító vette rá. Ha igaz, úgy nagy jót tett vele, elkopott volna, akár a többi nő. És a Kató még jókor eladta a földeket, ő még kapott érte egy véka pénzt.”

Gond, ha nincs, gond, ha van. Tüske Kató méregette az összegyűlt vagyont. Nem akarta elkótyavetyélni, de a zsebkendőbe kötve se okozott sok örömet. Húsz-harminc este is eltelt, mire megérett a gondolat: az talán nem pazarlás, ha vesz egy bútort. Az ágyakat, a szekrényeket még az apjáék csinaltatták, valamikor a világ kezdetén.

– Ez diófából készült, bátran ajánlhatom – biztatgatta a kereskedő. – És nézze, jár hozzá egy háromszárnyas tükör. Minden oldalról láthatja magát.

– Ugyan? Én? Minek? – pironkodott Kató. De tetszett neki a garnitúra, és éppen a tükör miatt.

– Vigyázni kell, hogy bele ne menjen a szű – jegyezte meg hazafele Szüle Géza, aki elől ült a bakon. Kató a kocsiderékban a tükröt markolta.

Hogy fel ne dőljön, mert már az övé lett volna a kár.

Hogy el ne törjön, mert akkor biztosan újabb hét esztendőre pártában marad.

Első éjszaka majdnem kivetette az ágy. Hiányzott a szalmazsák. A második este mindent végigtörülgetett. S a harmadikon is. A negyediken már nem. Hátha megkopik a politúr.

Az ötödik este odaállt a tükör elé. A boltban töltött idő alatt alakja kissé kitelt, mellei is domborodtak, szégyentelenül, peckesen.

Éjszakánként csatakos lett a lepedő. Ismeretlen férfiakkal álmodott.

Zsöndöcsné:

„Az egy esztendő rég eltelt, de az én szívemben a gyász örökös lakó maradt. Ahogy múltak a hónapok, egyre inkább éreztem, hogy élni a legrosszabb kínhalál. Hiába kuporgattam, csak fogyott a háztól a pénz, és befelé nem talált utat. Visszavettem a bérletbe adott földeket. De minek? Négyyszer mentem el a Dörgös Alfrédhoz, hogy szántsa meg. Mikorra odaért, esővel jött az istenverés. Úgy tapostam be a földbe a magot. Csomókban kelt az árpa, akár egy rossz, hiányos kefe. Aratáskor se jött el más segíteni, csak a Fejős. Ő vágta a rendet, én szedtem a markot, terítettem a kötelet, kötöttem a kévét.

Emlékszem még pontosan: tizennyolc kévéből állt egy kereszt, és négy keresztre már azt mondtuk, egy kepe. Nekem akkor nem lett csak mindössze három

kepe. A takarolást se vállalta senki sem. Végül a Szüle Géza szánt meg, és össze rakta az aprócska asztagot. Cséplőgép nem volt fent a Hegyen. Aki fogattal bírt, az lehorolta a gabonát a Horgason. Visszafele a szalmát hozta. De a magamfajta magányosok csak azt várhatták, hogy a masinázás mindenhol véget érjen, és felvontassák a gépet a traktorok. Mire hozzákezdek szeptember közepén, kicsírázott az asztagban a gabona. Még az se volt elég, mert a termés javát elvitette a cséplési ellenőr, könnyörögtem neki, hogy itt maradok éhen, vetőmag se jut, csak rángatta a vállát, mint akit az anyja halála se érdekel. A három kepeből lopni se lehetett, pedig mindig beszéltek, hogy a Dörgös titokban csépelgetett, a köles helyett árpát vetett, s annyi bora termett mindig a szőlőhegyen, mint az összes többinek.

Huszonkét tojással és negyven kiló búzaértékkel elmaradtam a beadásnál, mert a termés pocsékba ment, a róka pedig elvitt öt tyúkot. A tanácselnök vagy a párttitkár, nem tudom, melyik dombfalui népnyzó felüzent, hogy ha nem pótolom, nagy bajom lehet. Az Ihászéktól kértem kölcsön tojást, a gabonát meg Dombfalun kellett vennem, rendes áron.

Eladósodtam. Féltettem magam. A háború idején – pedig akkor is volt beszolgáltatás, rablás – a szegénység egyformán minden ház vendége volt, és segítség is jobban akadt. Aztán minden megváltozott, csak önmagukkal s a pénzzel számoltak az emberek. Férfi nélkül, támasz nélkül, magányosan nem láttam semmi biztatót. A húgom, aki a családjával Dombfaluban lakott, hatalmas házat épített, három szobát, két konyhát, egy kicsit és egy nagyot. Az ura a Szerzőgépgyárban dolgozott, a Vicáknak csak a kerti munka jutott. Észrevettem, nem nézik jó szemmel, ha hozzájuk megyek. Ők vidámak voltak, gondjuk kevés. Én meg nem bírtam el mások jókedvét sem. Befogtam a fülem, ha körülöttem valaki nevetett, lehunytam a szemem, ha láttam a boldog arcokat.

Kérdeztem a papot, mit tegyek? Vigasztalt: Isten majd megsegít, ha bánat rág, mondjak el pár imát. Elkopott kezemben az olvasó. Csak hát ettől még a tartalékpénz fogyott. Koszorút már sokszor a városból hozattak az emberek. Néha a piacra járogattam, kis zöldséggel, tejnőművel, de a költség majdnem több volt, mint a haszon. Félttem, remegtem, mi lesz velem. Volt egy kis spórolt pénzünk, habár sokba kerültek a sírkövek. Számítottam, akár mennyire is meghúzom magam, négy-öt évnél tovább nem tart ki. Az este ezzel a nyűggel altatott, a reggel ezzel a bajjal ébresztett. Amikor a Kató bútort vett, elkapott a hányás. Három napig jött belőlem az epe.”

Szüléné zörgette meg az ablakot.

– Ne haragudj, Kató, de elfogyott a sütőporom, s mára várom Pestről az egyik fiam. Tudom, vasárnap van, de hát...

– Mindjárt, Juli néni – mosolygott Kató, és félrehúzta a karikáról a tűzhelyen fortyogó babsűrűt. – Átugrunk. Semeddig se tart. Gondolkodjon csak, hátha kell még valami más.

Kötényét lekapta. Köpenyt húzott. Leakasztotta a kulcsokat.

– A bútoromat látta-e már?

– Mesélte az uram, hogy igen szép. Biztos sokba került.

– Olcsó nem volt. Én is sajnáltam rá a pénzt. Nézze már meg! – hívta Kató.

– Hát ez valóságos csoda – áradozott Szüléné, megkopogtatva a szekrény oldalát. – Fából van, nem furnér. Az én lányomé is vettek egy konyhaszekrényt, mint a papír, olyan vékony az ajtaja. Mondtam is nekik, vigyázzanak, rá ne tenyereljen a kisgyerek, mert akkor biztosan beszakad. De ők házat építettek lent a faluban, tudod. A kőműves meg az anyag szinte ette a pénzt. Örültek, hogy ilyenre is maradt. A tiéd szép. Tetszik nekem is. Két ágy van hozzá. Akár felváltva alhatnál bennük haláلودig. Hanem, azt mondom én neked, Katókám, itt áll a házad, van bútorod, a munkád se akármilyen. Férfi kellene melléd, tudod-e?

– Ó, vénlány vagyok én már, nem kellek senkinek – szabadkozott Kató. De azért jólesett neki a biztatás. Kitérte a szekrény ajtaját. – Nézze, magam gyűjtöttem a stafíringot is.

– Ügyes asszony vagy te. Minden férfi jól járna veled. Kár, hogy leánykorodban annyira belehabarodtál a Zsöndöcs Paliba.

Kató érezte, hogy nyaka, arca lángvörös. Tiltakozni akart, de megszállta a kíváncsiság:

– A Juli néném tudott róla? – kérdezte félszegen.

– Ó, leányom, itt a Hegyen a holtaknak se lehet titkuk. Ne az mozgáson téged, hogy mit mondanak a többiek. Tudod, annak idején az én Gézám eltökölte, hogy Amerikában próbál szerencsét. Nagy lett a bánatom, mert az első gyerek már érkezőben volt. Nem is a pici miatt félttem, hanem amiatt hogy: mit szól a Hegy, mit mondanak, miért hagyott el az uram. Hát szóltak. Ki rosszat, ki jót. Kenyeret egyik se adott. Ha akkor megkötöm magam, talán elbolondítom az uramat. Itthon marad, de tönkreteszem az életünket, mert egy életen át azon rágódott volna, mi történik, ha kimegy. Így kétszer megjárta Amerikát. Látta, ott sincs aranyból a világ. Ezért hiszem: merjen az ember néha mást is tenni, mint a többiek. No de... – kapott a kötényéhez Szüléné – elbeszélgetem itt az időt. Hazajön Pestről a fiam, a menyem, a süteménnyel meg nem vagyok sehol.

– Persze – rezzent össze Kató. – Már megyek. Örültem, hogy beszélget-

tünk egy kicsit. Tudja, amióta az Árminné meghalt, nincs nekem barátom, nincs nekem anyám.

Még este is azt mondogatta:

– Nem lesz nekem barátom, nem lesz soha többé anyám. Gubbaszthatok, mint a kert sarkában az árvacsalán.

Fejős:

„Kari Károly kiszabadult a kényszermunkából, és megunta a sok nyűglődést. Pedig ő jó gazda volt, és a Dörgösnél jártasabb, sokkal gerincesebb. Mindig akadt valami új ötlete. Az egyik esztendőben paradicsompaprikát termesztett egy holdon, a másikon cirkot vetett. Mégis megölték a kulákozással, a beszolgáltatással, az örökös zaklatással. Felkerekedett. Elment a gyárba. Pénzzé tett mindent: lovakat, ökröt, szekeret. Beadta a földet a téscsoportba, és odaállt a gyárba járók, a kóterozók közé.

Emlékszel még a kóterre? Teherautóra raktak egy deszkabodegát, azzal hordták a városba az embereket. A falusiak inkább biciklivel mentek, de az ittenieknek hazafelé meg kellett mászni a kerékkel a Horgast, és az nem könnyű tíz-tizenöt kilométer tekerés után, főleg az éjszaka közepén. Az állomás meg gyalog négy kilométerre volt. Aki vonattal járt hazafele, a munka után még a domboldalon is fújthatott. Sokan elvándoroltak emiatt. Főleg a fiatalabbak. Itthagyták a Hegyet. Megszólták őket, haragudtak rájuk az öregek. De én az alföldi gyökereimmel azt mondom: ha menni kell, úgy merni kell. A gyárakban biztosabb a fizetés, minden hónapban kézbe adják a borítékot. A parasztember meg csak akkor kap, ha eladja a felesleget vagy éppen azt, amit maga, a családja ehetne meg.

A kóter megváltásnak számított. Akár még aludhattak is az úton, míg fel nem rázta őket a sok döccenő.

Ám a Kari Károlyt nem értettem, mert annak vérében volt a föld. És ami a legfurcsább, közel ötvenévesen a felesége is felkerekedett. Valami textilgyárba ment. Megütözték rajta nagyon. Mert én azt mondom, s azt tartották mások is, az asszonynak a tűzhely mellett a helye. Kapáláskor, aratáskor, kukoricatöréskor segít az urának, ellátja a kertet, a jószágokat. De a legfontosabb az, hogy a gyerekekkel van, összetartja a családot. Én biztos nem engedtem volna a hitvestársamat a gyári nők közé, hiszen azt mondták, azoknak a hónaljáról is gépolaj csordogált.

A Kari Károly még büszkélkedett is vele, állítva: az asszony majdnem annyit keres, mint ő. Egyszer az Ihász Mátyás, az én fülem hallatára belekötött: »A fene megette az olyan férfit, aki a feleségét se tudja eltartani.« A Károly meg azt felelte rá: »Szerintem az a férfi a kötélrevaló, aki hagyja, hogy

otthon butuljon, porosodjon az asszonya, és beleszakadjon a sok munkába és öregségére még nyugdíja se legyen.«

Mind a kettőjüknek igaza volt. Mert a Hegyen élő nők sokszor többet dolgoztak, mint a férfinép. Hanem a Kari Károly távozásán csodálkoztam, és furcsállották mások is. Mert ha olyan ember hagyja ott a földet, akinek nincs hozzá szíve, arra azt szoktuk mondani: »Na, ebből úgyse lett volna sült hús, csak töltelék.« De a Kari Károlynak a kezéhez simult a föld.»

Dörgös:

„Ötvenháromban vagy ötvennégyben, már nem emlékszem, pontosan mikor, megígérttem a cigányaimnak: masinázás után teszek velük egy ingyen juvart, hazaviszem a járandóságukat. Jó ötlet volt, mert gyorsabban mozgott a kezük, csak hát nem akarták elfelejteni. Halogattam egy hétig, kettőig, beforgattam már a tarlót is. Aztán láttam, a vérük igen pezseg, nincs maradás. A lovakat nem adtam ki a kezemből. Féltem, hogy meglógnak velük, és egy ekora országban, mint a miénk, nyomára se jutok a két füstös képűnek.

Belenyugodtam, a rosseb ott egye! Rájuk szánom azt a pár napot. Pakoltam egy kis elemőzsiát, és kiadtam a romáknak a terményüket. Azt is megengedtem, hogy ketten mellém, a bakra üljenek, hátulra meg felkapaszkodott a putriból a másik more és vele a sok kölyök. Olyan voltam, mint egy purdékereskedő.

Alig értünk a szomszéd faluba, kértek a cigányok: »Álljunk meg, mert itt van valamelyik rokon!« Befordultunk. Azok meg örültek nekünk. Hogy honnét teremtettek mindenféle jót, nem tudom. Kacsát, libát raktak elénk. Saját szemmel láttam, hogy levágták őket, mert azt kikötöttem jó előre: dögöt nem eszek. Két faluval odébb, megint akadt egy másik pereputty. Hiába nógattam őket, az én cigányaim letáboroztak, ittak, zabáltak jó nagyot.

Minek folytassam, a megyehatár után már minden faluban került elő atyafiuk, néhol öt is, és el nem mentek volna mellettük az én Kolompárjaim. Majdnem mindenhol ivászatá fajult a vendégjárás. Az én csávóim dicsekedtek: olyan gazdájuk van, aki az egész világon körbehordaná őket. Engem meg evett a düh, mert már lassan egy hete voltam velük. Persze a temérdek bor és a sok evés-ivás néha nekem is elvette az eszem. Ókor-ókor közéjük álltam, rúgtam velük a port hajnalig. A füstöseim meg verték a mellüket: »A mi gazdánknak nem büdös a cigány! Nem ám, nem bizony.« A kocsiderékban aludtam ki néha magam.

Egyszer, ahogy poroszkáltunk megemlésttem nekik, hogy hosszabb lesz az út, mint amiben kiegyeztünk, jó volna valami fizetségről gondoskodniuk. Hozzátettem: elfogadom természetben is, főleg ha tiszta és tüzes a leány. De csak ingatták a fejüket. Azt hajtogatták, nem lehet, mert hogy ők oláhcigá-

nyok, náluk az asszony az úr, és különben is, aki magyar emberrel hempereg, azt kivetik a többiek. Felpaprikázódtam, mi van, még ezek a koldusok is fennhordják az orrukat. Örülhetnének annak, ha egy Dörgös Alfréd maga alá eresztí a lányukat. Egy gazda, nem akárcicsoda, egy gazda! A két gádzsó csak nyámnyogott: »Nem lehet. Magyarra nem lehet!«

Annyit azért elértem, hogy a hátralévő falvakban már nem keresték a retyerutyájukat. Odaértünk hozzájuk. Mórtéglás viskójuk volt nekik, persze a szoba-konyhában laktak annyian, hogy egy bérházban sem többen, a városon. Az apjuk olyan hetven év körüli lehetett, de a fene se igazodott ki a ráncain. Az öreg Dádé, épphogy csak megölelte a két füstöst, nyújtott nekem is egy parolát, aztán rögtön a lovaimhoz ment, simogatta a hátukat, leste a patkójukat, a fogukat.

»Szíp luvak« azt mondta. »Szíp luvak.« Jóváhagytam: »Szépek hát, három faluban se találnál különbeket«. »Erős luvak, szíp luvak.« hajtogatta az. Közben megkezdődött ott is a sürgés-forgás. A ház belülről, amúgy tiszta volt, az udvaron még klozet is akadt. A cigányasszony elvette a fiaitól a pénzt s megköpdöste jól, berakatta a búzászsákokat, aztán elszalasztotta a három kisebbik gyereket, ahogy visszajöttek, egyik szalonnát, másik tyúkot, a harmadik pálinkát hozott. Készült a lakodalom.

Az apjuk, az öreg, ott pipázott kint a ház előtt, s csak bámulta a két lovat. Elunva magamat, odamentem melléje, megint csak rákezdte: »Szíp luvak. Szíp luvak.« Rámordultam: »Mi van, Dádé, a nyű enné ki a seggedet, kótyagos vagy talán, hogy állandóan azt fűjod, szíp luvak, szíp luvak?« De csak hajtogatta: „Szíp luvak. Szíp luvak!” Szóltam az egyik legényemnek: »Móré, hallgattasd már el az apád, mert azonnal elmegyek. Folyvást a lovaimat dicseri.« A legény csak röhögött: »Vigyázzon vele, nagy kupec!«

A nagylábasban főtt többféle hús, hanem a láda köré csak négyen ültünk, az öreg cigány, a két legény és én. A purdék az egyik sarokból lesték, hogy mi marad. Az asszony meg leült, rágta a bagót és az udvar felé sercintett pár laposát. Megszólalt falás közben a dádé: »Bent van azokban húszezer forint, legalább.« »Mikben, te?« kérdeztem tőle gyanútlanul. »Hát a luvakban«, kapott a szón az öreg. »Mert szíp luvak, szíp a járásuk is, csak a lábuk pókos egy kicsit.« Erre már elöntött a szentharag: »Te roma, hagyd békén a lovaimat! Mi a ménkü szállt beléd, hogy állandóan ezt hajtogatod?« »És ha azt mondom, huszonkétezer?« A két Kolompár röhögve majszolta a főtt tyúkot. Én meg már tényleg dühösen vágtam oda: »Csak nem hiszed, hogy eladom őket?« Az öreg a fejét ingatta föl s alá. »Szíp luvak, szíp luvak.« Még az a kevés étvágyam, ami volt, az is lelohadt. Ráförmedtem: »Ide figyelj, Dádé! Szépek a lovak, úgy igaz!

Magam is húszezret adtam értük, nálam gömbölyödtek ki, lettek fényesek. A környéken annyit a vendégoldalra senki sem rakott, mint a takaroláskor én. Tudom jól, mit érnek ezek az állatok, vajdátok lehetne akármelyik.« »Utolsót mondom: huszonötezer!« recsegte mély torokhangon az öreg. Erre már én is lassabban örültem a húst, mert huszonötezer forint nagy pénz volt akkortájt. Igazság szerint tizenhatezerért vettem a lovakat annak idején. »Szíp luvak«, kezdte újra az öreg Dádé. »Szíp luvak... adok érte... huszonötezer.« Szopogattam a csontot, törtem a fejem, mit tegyek. Rosszul nem jártam volna semmiképp. Mifelénk huszonötezerért még táltost is vehetett az ember. Láttam: a két legény szája fülig ér, az asszony köhintett párat, az ajtóhoz ment, és kiköpte az udvarra a dohánylevet. Hátral az aprónép feszülten hallgatott. »Szíp luvak, szíp luvak«, kezdte el az öreg Dádé »bennük van a huszonötezer«. Gondoltam egyet. Üsse kő! Kimondtam: »Huszonhatért a tied, hozzá háromezer a szekér. Egyben viheted!«

A Dádé arca kisimult, nem harapdálta többé a bajuszát, rögtön fogta a tenyerem, maga elé húzta, belevágott öt hatalmas parolát. Ekkor már nem bírta az egyik legény, hangosan is elröhögte magát. Mi meg valami rettentő rossz borral, megittuk az áldomást. Másnap reggelig egy szó sem esett. Jó idő volt, én kint aludtam a két oldal között. Reggel megint rákezdte az öreg: »Szíp luvak!« Intettem neki: »Hozd a pénzt és a tied!« Erre elfarolt. Én meg kimentem a faluba, ahol ugyancsak furcsán néztek rám, hogy magyar létemre a cigánysoron vendégeskedek. Mindegy, megtudtam, hogy két átszállással eljuthatok a városig. Délután indult is egy vonat.

Ebédre megint összefőztek mindenféle zagyalékot, de engem már inkább az izgatott, hogy a pénz előkerüljön és legyek minél távolabb. Elkaptam az öreg: »No, Dádé, az alku megvolt, hol a pénz?« S az öreg cigány elkezdte forgatni a zsebét. Végignézte egyszer, kétszer, háromszor, láthattam, azokban csak legfeljebb dohánymocskot talál. Aztán leült, s megeredtek a könnyei. Mellettem meg nyitott a két legény, velük az egész purdésereg, csak a cigányasszony forgatta szájában szóltanul a bagólevet. Gyanítottam már akkor, hogy valami kópéságon estem át. Főleg, amikor eltűnt az öreg cigány. Bőgött, folytak a könnyei. Nemsokára elmesélte az egyik legény, hogy az apjuk mindig kupeckedett. Megvett sok rossz gebét, kicsit helyrehozta, megvirgoncosította őket, aztán adta tovább, forgott kezén a ló, a pénz. Pár esztendővel ezelőtt két parasztygyerekre is rásózott egy beteg csikót. Alig értek vele haza, megdöglött a ló. Az öreg hamar hírt vett, és mire keresték, elrejtőzött előlük a zsombékoson. De kupeckednie kellett tovább, és az egyik vásáron ráakadt a két parasztygyerek. Kilesték, mikor indul haza, aztán ott, ahol senki se látta, jól elagyabugyálták. Annyira, hogy a fejében összerázódott a négy kerék. Mindig a

vásáron járt az esze. Ha lovat látott, megalkudott rá, bármi áron is. S ha igent mondtak, nyújtotta a kezét. Úgy titulálták a környéken, hogy a parolás cigány. Csak persze, csóré volt szegény, a pénze hibádzott a vásárhoz. Talán jobb is, mert lehet, hogy később sajnáltam volna azt a két lovat.”

Fejős:

„A saját szőlőm mellé fogadtam két harmadost. A tőkék öregek, göcsösek voltak, de a beadás után még így is megmaradt nyolcszáz liternyi lőre. Én meg világeletemben többre becsültem a fröccsnél a féldecit. Egy vasi ember keresett meg, hogy venne bort többet is, a kikötése az volt: ne legyen összekeverve az otelló és a noa. El is adtam neki. Nem tartottam meg többet, mint ötven litert. Egyedül nem csúszott az ital. Ha meg véletlenül társaságra kerekedett kedvem, átrándultam a csárdába. Kértem egy kupica pálinkát. Elidögáltam ott, senki se zavart. Figyeltem, mit beszélnek, közbeszóltam, ha nagyon piszkált a magányosság, de nem bandáztam senkihez. A csárdában érdekesek az emberek. Ott volt például a Korsó Imre, akit, mivel egy másik Korsó Imre is lakott Dombfalun, az öregapja neve után, mindenki csak Korsó Kelemenként ismert. Ha pénz jutott a keze közé, rögtön a kocsmába vezetett az útja. Nem csak maga ivott, hanem vendégelte az egész Hegyet. Sosem nézte, hányan ülnek az asztalok körül, kimérette a fröccsöt főnek-fának. Amikor elfogyott a pénze, megbékélt egy időre, és szopogatta otthon a saját borát vagy éppen szomjazott.

Még egy bónája volt ennek az embernek, mihelyt a kocsmába lépett, azonnal félretetett két üveg likőrt azzal, hogy az a legfontosabb. És, ha éjszaka tökrészezen esett-kelt hazafelé, akkor is, még kábultságában is, semmi más gondja nem volt, csak a két üveg. Mindenki tudta persze: a Korsóné is kedveli az italt, főleg az édeset.

Egyszer mégis megharagudtam erre a Kelemenre. Éppen elkapta a boldériá, rendelte sorra a fröccsöket. Szedelőzködni kezdtem, mert egyetlen porcikám se kívánta a bort. De az ajtóban utolért a Kelemen. Rám kiabált: »Mi van, te félszemű, nem látod, hogy a barátod fröccsöt méretett neked?« Ezt a csúfolódást eléggé zokon vettem. Én annyira megszoktam az egy szemem, hogy sokszor nem jutott eszembe hónapokig. Még borotválkozásakor se ügyeltem rá. De egy-egy ilyen megjegyzés, mint a Korsóé, újból felnyitotta a lelkemben a sebet.

Ennek a Kelemennek a legkedvesebb egykomája az özvegy Tóth János volt. Máig se értem, miképpen intézte úgy a sors, hogy ez a két ember egymáshoz törleszkedett. A Korsó Kelemen Imre alig látszott ki a földből, akkora volt, mint a félig telt krumpliszak, és mivel a húsát mindennap rágt a szesz, csontsovány volt. A Tóth János viszont magas, természetes. A Korsó Kelemen,

mint már említettem, fizetett volna talán az egész világnak is. A János pedig inkább hagyta, hogy agyonüssék, semmint valakinek ingyen italt vigyen. Ő, a kocsmáros után is mindig megszámolta a tízfilléreket. Nem a fukarság dolgozott benne, dehogy, hiszen éppúgy italra költötte összes feleslegét, mint a Kelemen, inkább valamiféle tartózkodás. Mert bizony gyakran megesett, hogy a Kelemen pénze elfogyott a hatodik kör után, és a Tóth János még mindig komótosan hajigálta a féldeciket, a fröccsöket. De véletlenül se hívta volna: »Gyere, most én hozatok neked pár pohárral, komám!« Ha inni akart a Kelemen, kölcsönt kért tőle, s le is törlesztette becsülettel. Emiatt sosem volt közöttük harag, hazafelé egymás vállát öelve énekeltek a »szegény juhászlegény«-t. Még egy furcsaság tűnt fel nekem a kettejük dolgában. A János marokra fogta a poharat, egyetlen kortyra lelöttyintette az italt, utána pedig húzott párat a nyakán...”

Füü:

„Emlékszem, Gúnár Jánosnak csúfolták. Mi gyerekek a kapu mögül kántáltuk: »Gúnár János, Gúnár János nyaka viszket, szeme álmos. Gúnár János, Gúnár János nyaka hosszú, keze sáros, hej de berügött...«”

Fejős:

„Nem tudom, ki költötte ezt a mondókát, de illet rá. Ám, hogy a szavamat ne felejtsem, a János egyszerre, egy kortyintásra ivott, és én mindig azt gondoltam, azért tekeri meg a nyakát, hogy mutassa, milyen simán elbánt az itallal. A Kelemen kortyonként csepegtette magába a bort. S bármennyire különbözött is ez a két ember a kocsmában, a Hegyen nem volt náluk jobb barát. Közösen szántottak, vetettek, arattak, együtt mulattak, együtt heverték az árokban vagy valamelyik kerítésoszlopnál. Talán megosztottak volna a feleségükön is, de a Tóthné, ahogy már meséltem: kútba ugrott, miután a muszkák megerőszakolták. A János eleinte a két fiával, később a lányával és a vejével élt egy házban. Kevés vizet zavart, hiszen vagy a földeken dolgozott vagy a kocsmában koptatta a padot.”

Katóhoz megérkezett a rendelés. Mindig nagy drukkal bontotta ki a csomagokat, akár más a külföldről érkezett ajándékot. Izgult, hogy mit kapott meg a kért áruk közül. Többnyire nem volt meglepetés.

Félig lehúzta a redőnyt, hogy ne zavarják a gyerekek, akiknek mindig az utolsó pillanatban jutott eszébe, kellene még egy kis üveg- vagy krumplicukor.

– Megint küldtek rizst, pedig azt nem is kértem – mérgelődött félhangosan Kató. – Senki se veszi ilyenkor, csak disznóölés idején. Tűzkő viszont nem jött, egy tasakkal se. Legalább tíz öngyújtós ember van a Hegyen.

Megint csak hitegethetem őket, hogy várjanak két hétig.

Hirtelen megzörrent a redőny, s a következő pillanatban már lökték is felfelé.

Kató dühösen kapta fel a fejét: ki lehet az erőszakos látogató. Dörgös Alfréd fia, az Árpád állt az ajtóban. A fejét kissé lehajtotta, hogy beférjen a keresztfa alatt. Kalapja hetykén, csáléra ült.

– Elnézést a zavarkolódásért – dörmögte pincemély hangon, akár az apja –, láttam, hogy nyitva van még a kóceráj. Kellene egy pakli dohány!

Kató felállt a dobozok mellől.

– Szerencséd van, mert bezárt már a bolt. Árut veszek át, azért nem mentem még haza.

Dörgös Árpád arcán nem hervadt meg a vidámság.

Egyszer az életben nekem is lehet szerencsém.

– Melyikből kérsz? – érdeklődött Kató.

– Az olcsóbbikból.

Kató kivett egy csomag dohányt, s odaadta. De a Dörgös ott téblábolt tovább.

– Papír nincs? – bökte ki a férfi.

Kató azt is adott.

Dörgös Árpád kiszámolta pénzt, majd komótosan hozzálátott cigarettát sodorni. Beleszorongatta a dohányt a vékonyka papírba, megpödrölte, megnyálazta, aztán újból megszólalt:

– Gyufa is kéne. Mindenem elfogyott.

Kató már-már kissé mérgesen ment vissza a pult mögé.

– Előbb is kitalálhattad volna!

– Aztán miért – csodálkozott Dörgös Árpád. Sűrű, bozontos szemöldöke felcsúszott homloka tornácára. – A boltosnak az a dolga, hogy kiszolgálja a vevőt.

– Akkor, most gondold meg, kell-e még valami – zsörtölt Kató –, mert nekem még sok a munkám. És a boltos is csak a zárásig boltos, tudod-e?

– Persze – helyeselt Dörgös Árpád. – Itt szabott az idő. Csak a földön nem. A parasztnak még a naplemente se húzhatja le a redőnyt. Éppúgy, mint nálunk, a téeszben. Éjjel etetünk, hogy nappal arathassunk. Hanem, te jól jártál, Kató. Sajnáltalak, hogy annyit küszködtél a földdel. Nem nőnek való az ilyen gürcölés. A nő, az legyen házias, kellemetes, és ne éppen olyan dögfáradt, mint az ura.

Kató tovább tologatta a csomagokat. Kipipálta a beérkezett holmit.

– Mert tudod, – folytatta Dörgös Árpád – koldusnak koldus a keresztje.

– Sok a munkátok a csoportban? – kérdezte Kató, csak hogy szóljon valamit.

– Temérdek. Mindig gazos mindenünk, mert annak idején, amikor átvették az urasági birtokot, csak az volt a fontos, hogy nagy darab föld legyen. Senki se gondolt arra, erő is kell majd a megmunkálásához. Mire a répasoron végigérünk, a kukoricában már virágzik a gyom. Idén egyszer, ha rágyőzünk a kapálásra. A búza gyenge, a répa közepes, a teheneknek olyan kevés takarmány volt két éven át, csoda hogy élnek; minket éppen úgy kirabol a beadás, mint akárki mást, ráadásul azt is jobban megszabják, hogy miből, mennyit vessünk, mint a maszekoknak. Év végén kapunk is valamit, meg nem is. Cso-da, hogy lopnak az emberek?

– Mindenkinek nehéz – szögezte le Kató, a panaszsor után. – Itt a boltban jól látszik, hogyan élnek az emberek.

– Gondolom, nem sok csokoládé fogy. Legalább több marad neked – élcelődött a férfi. – Hanem Kató, kérhetnék valamit? Igen jólesne nekem egy deci pálinka. Csak hát ..., hogy is mondjam: nincs nálam annyi pénz. Majd behozom.

– A hitel tiltott, tudod-e? – nézett rá Kató. De azért felállt és levett két féldecis üveget. – Majd kifizetem a sajátomból. El ne mondd senkinek, mert még meg is büntethetnek ezért!

– Mondja a mondó – dörmögte Dörgös Árpád. Gyorsan kiürítette a két üveget, majd elköszönt.

Kató a boltban maradt, este nyolcig árut pakolt.

Hogy a bőségnak legalább látszata legyen.

Pedig az egyik polc ecettel volt tele. Öt csomag só árválkodott a másikon. Kizacskózott hozzá tízkilónyi cukrot.

Nem sok áru fogyott a Hegyen.

Zsöndöcsné:

„Reggel félelemmel ébredtem. Nincs borzasztóbb, mint ha az ember tudja, hogy lassan elcsordogál a spórolt pénze. A tejet elvittem a falusi csarnokba. Onnét kaptam néhány forintot, de az élethez kevés volt, túl kevés. Az uramra és a két gyerekre szép kőkeresztet faragtattam. Az is majdnem négyezer forintomba volt. Szerencsére a Szüle Géza egy vásáros napon ingyen hazahozta a városból. A szomszédasszonyomhoz, az Ihásznéhez se jártam már át. Annak ott volt az ura... Nekem meg az üresség. Esténként tollat fosztottam, aztán azt sem, mert rájöttem, csak fogy a drága petró. A villanyt én nem gyújtottam fel soha. Egyszer kijöttek a szerelők és lekötötték az oszlopról a drótokat.

Sokat törtem a fejem: mihez fogjak, merre fordítsam az életem. A földdel nem bírtam egyedül. Dombfaluban a magamfajta özvegyasszonyok beálltak a

téeszecsoportha. Én sajnáltam eltékozolni azt a kis vagyont, amit a földosztás-kor szereztem. Mert a téeszcsék bagót fizettek a bevitt szántóért. Ráadásul nem is ment nekik valami fényesen. Megkérdeztem, ha előbb eladnám a szentpáli táblát, akkor bevennének-e? De az akkori elnök, a falusi Ihász Bálint, az Ihász Mátyás első unokaöccse, rám förmedt, hogy nem özvegyek otthona, egyedülálló menhelye a csoport. Ha a csoportot akarom, vigyem be amim van a közössé-be éppúgy, mint a többiek, sőt még azt is hozzátette, hogy a telet kivéve, minden hétköznap ki kell járnom dolgozni a határba, mert náluk az úgy szokás.

Sírtam-ríttam magamban. Szidtam Pált, a két gyereket, hogy itt hagyta-k engem csúfosan egyedül. Néha már arra jutottam: legjobb lenne nekem is egy darab kötél vagy egy-két korty nikotin. Aztán letettem róla, mert itt maradt volna a ház üresen. Csak az amúgy is zsíros testvéremet gazdagítottam volna tovább. Amikor a hagyaték miatt bent jártam a városban, láttam egy apró fehér és piros virágos, szép pargetruhát. Rég eltelt a gyászév, s gondoltam, ennyit már csak megengedhetek. A Pali életében úgys a szememre vetette, hogy úgy öltözök, mint a vénasszonyok. Egyszer rászántam magam és bementem a városba. Persze, akkorra már rég elvitték a ruhámat. A boltos, egy kopasz, szemüveges férfi, a ceruza ott nyújtózkodott a füle mellett, igen sajnálkozott, hogy hiába jártam meg a hosszú utat... Mutatott egy szép színes selyemruhát, lila, kék, sárga virágokkal. Hozzám mérte, a termetemre éppen megfelelt. Nem akartam én megvenni. Dehogy. Csak az a férfi lyukat beszélt a hasamba. Hirtelen azt vettem észre, hogy már a hónom alatt is van a csomag, és az utcán lépkedek vele.

Kint a friss levegőn, a sok locsogás nélkül, már józanabbul látja az ember a dolgokat. Rájöttem: istenkáromlás az a színes ruha. Toporogtam egy ideig, visszamenni nem mertem. Otthon besuvasztottam a pakkot a sublót fiókjába. Jó két hét is eltelt, éppen a pénzemet számolgattam, újból a szemem elé került. Igencsak mérges voltam magamra a nagy pazarlásért. Fel-felpróbáltam. Le is vettem abban a minutában. A Hegyen egyedül a Kari Károly feleségének volt olyan színes selyemruhája. Megszólták érte az asszonyok. Evett a méreg a meggondolatlanságom miatt.

Egy darabig rakosgattam ide-oda, aztán elhatároztam, megmutatom a Karinénak. Termetre hasonló, mint én, talán valamelyest farosabb, mellesebb. Gondoltam, ha a rendes áránál kevesebbet is ad érte, már akkor se olyan nagy a veszteségem. Éppen főzött, amikor betoppantam hozzájuk, szívesen fogadott. Egy kicsit üldögéltem, kérdezgetett, hogy milyen a kukorica, én meg az idősebb fia, a fia felől érdeklődtem, aki nem sokkal azelőtt nősült. Szóval, beszélgettünk, de csak nem akart kibukni belőlem, miért is mentem. Végül aztán kértem tőle egy kis sót, hogy neve legyen az otlétemnek.

Hónom alatt a csomaggal hazaballagtam. Otthon persze szidtam magamat.

Este eszembe jutott a megoldás. Másképpen fest a dolog, ha azt mondom: nem én vettem a ruhát, hanem úgy kaptam. Igen ám, de kitől? Nem volt nekem senkim az égvilágon. A dombfalui húgomról tudta mindenki, hogy nem ajándékot, még egy liter tejet se adna. Végül megsegített a szerencse. Minden papírt elrakok egy nagy dobozba, mert sose tudja az ember, mikor lesz rá szükség. Éppen a tehén passzusát kerestem, amikor kezembe akadt egy cetli. A gyárból küldték, ahol az uram dolgozott, száz forint kíséretében. Segélynek vagy mifénének mondták. Juttathattak volna ők ruhát is.

Másnap kimarkoltam a tartóból jó maréknyi sót, többet, mint amennyit a Kariné adott, és hónom alatt a csomaggal ismét átballagtam hozzájuk. Kariné főzött. Hiába, csak a munka után ért rá szegény. Beszélgettünk egy kicsit, aztán előrukkoltam: szoknyát küldött a gyár, ugyanis ezzel akartak segíteni engemet, de én szívesen továbbadnék rajta, mert istenkáromlásnak tartom ezeket a harsány színeket, meg különben sem nekem való. A Kariné csak mosolygott és azt mondta: »Ugyan, ne légy már ilyen dőre. Más örülne a szép ruhának. Nem vagy te még öregasszony. Bent a városban a nők ilyen holmiban járnak. A gyászév rég letelt. Nem hordhatsz örökké feketét... Ha igen akarsz, megbeszélem az urammal és megveszem!«

Ki is kiáltott mindjárt a Károlyért. Az meg nevetve vont a vállát: »Magad keresed a pénzt! Most is kaptál majdnem ezerkétszáz forintot. Kitelek belőle egy ruhárávaló.«

Végül a teljes árat kifizették, csak a busz költség lett a veszteségem. Hazafele nem hagyott nyugodni, hogy a Kari Károly felesége ezerkétszáz forintot keres. Nekem a tejből egész esztendőben sem folyt be annyi, mint neki két hónap alatt. Éjjel és másnap is ez a kétezer forint motoszkált a fejemben. Másnap megkértem a Karinét, érdeklődj meg, felvennének-e?»

Füú:

„Akkortájt lehetett, hogy kirándulók jöttek a városból, és vidravasba lépett az egyik gyerek. Úgy emlékszem, lába tört. Vértelt is csúnyán. A rendőrök végigszaglázták, orrvadászattal gyanúsították az egész Hegyet.”

Fejős:

„A hegyiek mindig is élvezték az erdő gyümölcsseit, nem csak az epret, a somot, a galagonyát, a gombát, hanem a vadakat is. A Zomboriak voltak a legfőbb törzökök, de utána ideszoktak a falusi téeszcsések. Egyszer én is beleléptem az egyik hurokba. Szerencsére a zsebemben mindig ott van a jó halasi bicska. Meglestem, ki nézi fel a csapdát. A Dörgös Árpi volt.

Ez az Árpi külsőre az apját formázta, szálas, közel kétméteres, csak vé-

konyabb. Jóképu embernek mondták, összesúgtak a háta mögött a menyecskék. A természetében már nem az apjára ütött. A Hegyen akkor kezdték becsülni az Árpit, amikor az anyjával együtt elköltözött. Másodszor meg akkor került a közsájra, amikor beállt a téeszcsébe. A Hegyről ő volt az első nyomoronc. Persze, a szükség kényszerítette rá. Ha hegybéli férfiak a csoportról beszéltek, csaknem mindig úgy említették: »A koldusbrigád, tudjátok, ahol a Dörgös fia is dolgozik.« Mert szegények voltak a téeszcsések, az nem vitás. Ahol minden embernek parancsolnak, és minden ember parancsnoknak érzi magát, ott a munka se lehet rendes.

En, személy szerint beszédes voltam az Árpival. Néha, ha a Hegyen, a kertjükben járt, be is ugrott hozzám egy-két szóra. Szidni sose szidta a csoportot, de úgy vettem ki a szavaiból, hogy nem smakkol neki igazán a közösködés. A feleségével is jól bevásárolt. Lefetyelős fehérnép volt, a munka pedig megaludt a keze alatt. Az Árpi a börtön után brigadéros lett ugyan a csoportban, viszont az csak annyit jelentett, hogy neki kellett ugrálni a többiek után, noszogatni őket, és ha nem mentek mások, akkor elvégezni a sürgős munkát. Mindig első volt a sorban. Húzta, nógatta a kapásokat, a kaszásokat. Mondtam is neki: »Árpi, én a te helyedben nem törném magamat ennyire.« De a vérében volt a szorgalom, mert azt el kell ismerni, hogy ha hozzákezdett: az apja is dolgozott három helyett.»

Zsöndöcsné:

„Egyik délután azzal a hírrel jött át a Kariné, hogy fonónak az én komban nincs felvétel, a kártolókhöz esetleg elmehetek. Ott is meg lehet keresni hétszáz forintot. Napokig azon rágódtam, mit tegyek? Senki, egy jó szóval nem segített. Elmondtam három imádságot és eldöntöttem: megyek.”

Tüske Kató minden adósságot gondosan feljegyzett egy kockás füzetbe. Nemcsak a Dörgös Árpáddal, de másokkal is előfordult, hogy kifogytak a pénzből. Olyankor Kató a sajátjából segítette ki őket. Ahogy teltek a hetek, egyre biztosabbnak tűnt, hogy a két féldeci a veszteséglistára kerül. Kissé csodálkozott, becsületes, szavatartó embernek ismerte a fiatalabbik Dörgöst. Szerencsére a tartozás nem volt akkora, hogy patáliát csapjon miatta. Miután már két hónap is eltelt, hogy ne zavarja az egyetlen hiányzó tétel, halványan áthúzta a két féldeci árát. Annál nagyobb volt a meglepetése, amikor egyszer zárás idején ismét beállított a boltba a Dörgös Árpád. Már csak Zomboriné toporgott ott. Fontolgatta, hogy öt vagy három deka élesztőt vegyen? Katót nem zavarta, megszokta már, hogy Zomboriné minden fillér helyét háromszor is megrágja. Volt miért. A sok éhes gyerek száját be kellett tömni és a boltra ke-

vés jutott. Előfordult, hogy a tél végére már csak nekik is a „hozom” maradt. Dörgös Árpád félrehúzódott, mintha a pótkávé feliratát akarná kívülről megtanulni. Kató söpört.

– Állj már félre, hadd csapjam el a port! – szólt rá a férfira. Közben magában azt fontolgatta, vajon fizetni vagy kérni jött a férfi.

– Legyen inkább öt deka – szánta el magát Zomboriné. – Mert ha nem kel meg a tészta, akkor az a baj. A múltkor is olyan lapos lett, mint a táplányi föld. Az uram meg úgy szereti a buktát, ha dombja van. Különben is, a liszt és a többi belevaló kerül sokba, nem az élesztő.

Kató kimérte az apró adagot. Zomboriné felvette a két cekkert, s egy istenáldjával mindkettőjüktől elköszönt.

Dörgös Árpád közelebb lépett. Torkot köszörült, nyelt, aztán megint a mély hangján reszelt:

– Volna itt valami rendezni valóm – bökte ki, és letett a pultra húsz forintot.

– Ki is ment már a fejemből, mivel tartozol – lódította Kató.

– Négy feles – jelentette ki az ifjabb Dörgös.

– Dehogy! – tiltakozott Kató. – Csak két féldeci volt. Kettő. Nincsen tízforintosod? Kár felváltani ezt az huszast, mert az öregjét elpakoltam, nekem már csak fillérem van elől.

– Négy féldecit kértem! – erősködött a férfi. – Kettő az adósság. Egyet most innék én. Egyet meg te, Kató. Ha elfogadod tőlem a kamatot! Szégyellem a pofám, amiért előbb nem tudtam megadni. Az asszony mindig kiforgatja a zsebemet. Most az erdész adott egy kis különmunkát, onnét jövök.

– Nem volt annyira sürgős – füllentette Kató, aztán hogy legalább a saját tükrét ne hazudtolja meg, hozzátette –, aki nem fizet, annak másodjára már úgysem hitelezek.

A pultra került a két feles. Tüske Kató, mint akinek rengeteg dolga van, a cukros zacskók rövid glédáját igazgatta, és az egyik polcon is talált három rizsszemet.

– Egészségünkre! – szólalt meg dörmögő, de mégis bársenyos hangján Dörgös Árpád és összekoccantotta a két üveget. – Remélem, nem sértesz meg azzal, hogy nem fogadod el.

– Mindjárt – egyezkedett Kató. – Lehúzom egy kicsit a redőnyt, még éppen az hiányzik nekem, hogy valaki meglássa, amint egy nő emberrel iszik.

– Miért, mi van abban?

– Éppen semmi. De tudhatod, a Hegy összetoldja a kéket is a sárgával, a lovat is a tehénnel.

A pálinka áramlott, mint a tűz. Mart gégét. Torkot fojtott. Égetett gyomrot. Kató letette a pult alá az üres üveget, majd vette a kulcsot, hogy bezár és megy haza.

– Nagy kedvem volna még egyre – sóhajtotta Dörgös Árpád.

– Hát igyál! Ezt én állom – önérvényeskedett Kató. És leemelt a polcról még egy kisüveget.

– Hát te?

– Nem kell több. A pálinka hamar fejembe száll.

– Ökör iszik egymagában, tudod-e? – sunyorított Dörgös Árpád.

– A múltkor nem voltál ilyen finnyás.

– Az más. Adósságra nem lehet vendéget hívni. Most van pénzem. És holnap megyek az erdőre, újból kapok. Koccintsál még egyet velem!

Kató látta, hogy a férfi szemében erőszakosság villan.

– Olyan vagy mint az apád. Tisztára olyan vagy. Akaratos. Nyakas.

Dörgös Árpád elszégyellte magát:

– Nem szívesen hallom. Mindenkire inkább szeretnék hasonlítani, mint rá. De sokszor én is észreveszem, hogy szorult belém valami a természetéből. Ő nagyot vétett ellened, megérdemelném, hogy ne is állj szóba velem.

– Miért? Ha az a vadbarom bejön, őt is kiszolgálom. Ne félj, ha most tenné azt velem, belefojtanám a szuszt, és a képén se maradna bőr. Csak akkor, olyan keveredett volt a világ és én... vézna..., tapasztalatlan..., még szinte gyerek.

– A faterom olyan, mint a vihar. Csak pusztít, ront, de őt, magát sosem éri baj, valahogy mindig ő marad felül. Megfutottunk előle az anyámmal. Azért jólesett, hogy rám nem neheztelsz. Igazad van, nem erőltetem a féldecit. Nekem is kár volt kikérnem. De olyan egyedül vagyok ebben a világban, mint az ujjam.

– Mindenki ezt mondja. Még a Zomboriné is, pedig körülötte ott csatázik a sok gyerek. Hanem, húzd le gyorsan, mert most már mennem kell haza!

A redőny nem akart a helyére csúszni. Kató a lábával taposta, hogy összeérjen a két füle.

– Hagyd, majd én! – vette ki a kezéből a kulcsot Dörgös Árpád, és egyetlen mozdulattal helyére taszította a vasat. – Micsoda semmi kis lakat – morogta. – Még a pincékre is különbeket raknak.

Zsöndöcsné:

„Megréműltem a gyártól. Hatalmas volt, talán nagyobb, mint a Hegy. Idegeskedtem, hogy eltévedek. Rettegtem az irodáktól, a sok kérdéstől, a vilánytól, a dübörgő léptektől, a gépektől, mindentől. Olyan ijesztő volt a bé-

kés, csendes föld után. Rengeteg ajtó, az egyiken ki, a másikon be, az egyiken ki, a másikon be, az ember azt hitte, valamilyen elvarázsolt országban jár. A kártolás nem ment. Féltettem a szerkezettől a kezem. A bálázásba, gyapjúhajtogatásba könnyen beletanultam, így azután oda raktak.”

Fejős:

„Zalainé minden reggel átcsoszogott a boltba a szokásos sósborszeszre. A szőlőjét akkor éppen ismét én műveltem. Fele bor az övé maradt, de sokszor már decemberben kiürültek a hordók. Hogy a féldecire honnét szedte a pénzt, máig se tudom. Azt beszéltek, hogy a testvére támogatta, aki már évtizedekkel előbb elkerült Veszprémbe. A Zalainé bőre olyan szürke volt, mintha hamuban hempergett volna esténként. Nem pazarolt magára sok vizet, és főzéssel is csak imitt-amott vesződött. A reggeli szesz tartotta benne a lelket. Állt a bolt előtt: leste a Katót. Így azután azon a reggelen is ott terpeszkedett. A Katinka ment, hogy nyitja a rolót. Kezében a kulcs, lehajolt, hát a lakat sehol. Először nem is akart hinni a szemének, mert a redőny a helyén volt lehúzva.

Tüske Kató rögtön arra gondolt, hogy betörték a boltba.

– Maradjon itt, és senkit se engedjen közel – hagyta meg az ácsorgó Zalainénak. – Elugrok a Tanító úrért.

Az öregasszony a vadgesztenyefával vagy az egerekkel beszélgetett. Mit számított neki a bolt, a való világ.

A féldecikben várt rá a feloldozás.

Kató alig tett pár lépést, elfogta a kétségbeesés: most mi lesz, most azután mi lesz. Ha sokat loptak, a szövetkezetiek lefoglalják a házamat. Édes Istenem, rámehet mindenem, a becsületem.

Mire az iskolához ért, már könnybe lábadt mind a két szeme.

– Tanító úr! A boltnál a lakat nincs a helyén. Valaki letörte, azt hiszem.

– Hej, a betyárját! – mérgelődött a Tanító. Magára kapta a kabátját és elindult Katóval a bolt felé.

– Ki lehetett? – latolgatta útközben. – Ki hozza megint hírbe a Hegyet? Dombfaluban máris úgy beszélnek rólunk, mintha itt megállt volna az idő. Mintha nálunk lenne a világ vége. Ugyan, ki képes erre?

– Nem tu...dom – hüppögött Kató. – Be se mentem még az üzletbe. Előfordulhat, hogy mindent kipakoltak.

– Majd meglátjuk, kérem. Nyugodjon meg, Kata.

Zalainé hátát vakarta a gesztenyefán.

– Egy féldecit, csak egy féldecit! – esedezett, ahogy meglátta a Katót.

– Most nem lehet, Vica néni. Menjen haza! – küldte el a Tanító. – Senkit sem engedhetünk be addig, amíg meg nem állapítjuk, mekkora a kár. Utána meg ki kell hívni a rendőrséget.

– A francba, még egy féldecit se kaphatok. Még egy féldecit se, egy csoszával se, pedig itt van nyomomban... rám talált, mindjárt elér. Hagyjanak, fázok. Csipkés, csipkés kombiné – motyogta összefüggéstelenül a gesztenyéknél Zalaíné. – Egyen meg benneteket a rosseb. Dögöljete meg. Legyen tésztás a hátatok. Katókám csak egy féldecit, a féldecit, ha lehet!

De Tüske Katót más foglalta le: redőny fel, szív a torokban dobog, lélegzet sűrűl. Sójában a megkönnyebbülés.

Összedúlt, felforgatott zsákok, polcok, összetört üvegek látványára készült. Ahogy az ajtóból szénézett bent, nem volt felfordulás.

– Bizonyára a bevételt vitték el – vélekedett a Tanító.

– Azt nem – tiltakozott Kató. – Mindig itt hordom, a kötényem zsebében. Sosem hagyom a boltban éjszakára.

– Hála az égnek.

– De – kezdte Kató –, most, hogy jobban nézem, erről a polcról hiányzik pár doboz cigaretta. Innét csokoládé, nem sok, egy-két szelet. Bor. Igen, a bor is kevesebb három üveggel. Tudom, mert tegnap raktam ki ötöt.

– És más?

– Mást nem látok. Persze, a lisztből, cukorból is meríthettek. Azt így szemre meg nem mondhatom.

– Száz forintnál nem hinném, hogy nagyobb a kár – állapította meg megkönnyebbülten a Tanító. – Be kellene jelenteni a rendőrségnek. Azok meg kiszállnak, és mindenkit összeviszza forgatnak itt a Hegyen. Biztos, hogy nem hiányzik más, drágább dolog?

– Nem. Semmi sem.

– Hát, én, kéremszépen, szívesen feláldoznék a fizetésemből ötven forintot, hogy ne kelljen kiállnunk a hivatalos procedúrát, és ne költség a Hegy rossz hírét – ajánlotta a Tanító.

Kató megsejtette a szándékot.

– Azt hiszem, a többi elkárolhatom. Veszek egy új lakatot és kész.

– Az lesz a legjobb. Nem akarom, hogy megint hírbe keveredjen a Hegy. Azért szívesen megtudnám, ki tört be ide?

– Biztos valami kis csibész. Ugyan, melyik férfi visz magával csokoládét?

– Akkor én elportyázok – mondta a Tanító. – Már így is sietnem kell lefele.

A Tanító távozása után három-négy asszony óvakodott be a boltba. Kató már ismét mosolygott, mikor kiszolgálta őket.

– Kató, kedves, hallom, megtiltották, nem árulhat többet féldecit – érdeklődött Zomboriné.

– Ugyan, miért tiltották volna meg?

– A Zalaíné újságolta az utcán, hogy nincs többet sósborszesz. Mindenkit megáridál, még az iskolába menő gyerekeket is.

– Csak azt kértem, hogy várjon egy kicsit. A Tanító úrral kellett elintéznem valamit.

– Ez a Vica már teljesen elissza az eszét. Azt mondják, hónapok óta le se vetkőzik, abban a ruhájában alszik, amiben napközben járkál – szánakozott az egyik asszony. – Annyi nála az egér, hogy nem mer belefeküdni az ágyba se.

– Én sajnálom szegényt. Nem mindenki bírja ki a magányt, és a Zalaínétól négy férfit rabolt el a sors – sóhajtott Kató. – Mit adhatok, Zombori néni?

– Lisztet, kedveském. Két kilót. Várjunk csak. Inkább másfelet. Á... elég lesz egy is.

Kató a lisztes hombárhoz ment, hogy kimérje a kért adagot. Valami furcsaságot vett észre a falon. Mintha valaki leverte volna a vakolatot. Ijedten nézegetett körbe, majd félrehúzta a ládát. Jókor lyuk tátongott mögötte.

Kató megijedt. Ha már a kocsmába is betörték, nem lehet eltussolni a dolgot. Alig bírta kivárni, hogy Zomboriné elrakja a lisztet és elmenjenek a többiek. Már is a kulcsot kereste. Csak amikor a kezébe akadt, akkor jutott eszébe, hogy lakat híján be se tudja zárni az üzletet. Több mint tíz perce idegesen toporgott, amikor Szüléné nyitott be a boltba.

– Az Isten küldte magát, Juli néném – fogadta Kató. – Le kell ugranom a faluba. A boltot meg nem tudom bezárni. Itt maradna vigyázni egy kicsit?

– Hogy-hogy nem tudod bezárni?

– Eltűnt a lakat. Valószínű elvesztettem – lódított Kató fülig vörösödve.

– Én itt nem maradok leányom. Még valami eltűnik, és rajtam keresik.

– Ej, hát megbízok én magában, Juli néni – mérgelődött Kató.

– Amikor nincs otthon a gazda, én más házába be nem megyek. Hanem, húzd le a redőnyt, majd kint strázsálok, hogy ne jöjjön be senki se.

– Úgy is jó lesz – helyeselt Kató –, majd igyekszem.

– Siessél is, mert temérdek a dolgom.

Tüske Kató futott lefele a Horgason. Vele loholt az ijedelem, nyakában ott ült a gond.

Szerencséje volt, mert a Tanítót egyedül találta az irodán.

– Baj van – rontott rá Kató. – Kibontották a falat és átmentek a kocsmába is.

– Azt a jégomát! És onnét mi hiányzik? – mérgelődött homlokát ráncolva a Tanító.

– Nem tudom. Egyenesen magához jöttem.

– Akkor hiába a jó szándék, riasztani kell a rendőröket. Átmegyek a postára... azt mondja, cigaretta tűnt el. Milyen?

– Nem cigaretta, hanem dohány és papír. Sokan úgy sodorják még a cigarettát. De miért kérdezi?

– Mert ez közelebb vihet a tolvajhoz. No, megyek.

– Én meg igyekszek vissza, mert szegény Juli nénit kértem meg, hogy vigyázzon a boltra. Így is beletelik háromnegyed órába az oda-vissza út. Hanem Tanító úr, ha nem felejtí el: egy lakatot szerezzen nekem!

– Jó, jó – bólogatott a Tanító. Látszott rajta, hogy az esze másfelé jár.

Kató visszafele nehezebben bírta az iramot. Néha lassított a kaptatón. Fújtatott, zihált, és újból eszébe jutott, ha a cigaretta árulkodó, akkor az lehet a dohány is. Kik is vesznek? – spekulált. A Tóth János, az Ihász Mátyás, a Kari Károly, a Karsó István, a Koldár Ignác. No és a Fejős. De ő szóba se jöhet. A Kari Károly se, a Koldár Ignác se, a Tóth János se, a Karsó se, az Ihász Mátyás még úgy se. Senki se. Nem rablók a hegybeli emberek.

Hirtelen eszébe jutott a Dörgös Árpai. Az is úgy pödri a szívnivalót. Megállt. Felvillant benne az is, hogy a férfi éppen előző délután járt a boltban, sőt még a zárat is lefitymálta.

Ő lett volna? – tépelődött Kató. A Dörgös Árpádról sem tudta elképzelni, hogy ilyet tegyen. – Igaz, panaszkodott, hogy a felesége elszedi tőle a pénzt. Az is lehet, hogy a „ne lopj” parancsolatát kiölte belőle a tévész csoport. Már jó háromnegyedén tartott az emelkedőnek, és teljesen lefoglalta ez a gondolat. Visszafordult. Lefeje könnyebb volt a láb. Egészen a csoport irodájáig szaladt.

– A Dörgös Árpit hol találom? – kérdezte a trécselő emberektől.

– Azt hiszem, beteg – vont a vállát egyikük.

Katónak hirtelen eszébe ötlött: persze, említette is, hogy maródi, és az erdőre jár. Annyira megszorult volna, hogy betört a boltba?

Talán nem is ő volt – nyugtatgatta Kató saját magát.

Nem hinném, hogy ő volt – Kató nem értette önmagát.

És ha mégis? Ha mégis ő volt? – rémítette meg Kató, Katát.

Megint a Horgas, a meredek út, a fogyó lélegzet, a nehéz gyanú.

– Jól elmaradtál, itt jutott eszembe, hogy reggel a tyúkokat se engedtem ki – fogadta Szüléné Katót.

– Még öt perc, Juli néném. Még tíz perc. El kell ugranom az erdőre.

Választ se várva, sietett tovább.

– Hallod? Még a tyúkokat se engedtem ki. Hé, Kató! – kurjantott utána Szüléné.

Tüske Kató jó negyedóráig bolyongott, mire meghallotta a fejszecsapásokat. Nem törődve ággal, fával, liánnal, bogánccsal, elindult toronyiránt. Hármán fejszézték a suhángokat.

– Lépj ide egy kicsit! – mutatott egyikük felé Kató.

– Én-e? – csodálkozott Dörgös Árpád.

– Te, te. Beszédem van veled.

– Aztán mi? – értetlenkedett a férfi, amikor odaért.

– Hát csak az, hogy ha valami számárságot csináltál az éjjel, még nincs minden veszve. Ha hiányzik valami a holmiból, szívesen kölcsönadok. A kocsma délután kettőkor nyit. Amennyiben minden előkerül, talán nem is vizsgálódnak tovább. Engem nem érdekel az a pár pakli dohány meg a csokoládé, a bor. De a Tanító már elment telefonálni a rendőrökért.

– Egy szavadat se értem – vont a vállát Dörgös Árpád. – Miféle holmit emlegetsz? Azt mondtad, az egyik féldecit te állod. De azon már ne müljék, kifizetem.

– Nem a féldeciről beszélek. Betörték a boltba és a kocsmába.

– Ugyan, mi közöm hozzá?

– Nem te voltál?

– Nem. Miért lettem volna? – emelte fel a hangját Dörgös Árpád. – Talán hírbe kevert valaki?

– Én gondoltam, hogy... – védekezett Kató, és elszaladt.

Visszafelé már könnyebben vitték a lábait.

– No, leányom, ma jól bolondját jártattad velem – mérgelődött Szüléné. Három óránál többet álldogáltam itt. Legalább elintézted, amit akartál?

– El, el Juli, néni. És igen köszönöm.

– Hiába köszönöd, a tyúkjaimat még nem engedte ki senki. Hárommal, négyvel kevesebbet tojnak, biztosan. Ráadásul kapkodhatok, hogy az ebéd kész legyen, mire az uram a földekről hazajön. A kertben is lett volna dolgom, elég. Sütőporod sincs, most találhatok ki vasárnapra valami másik süteményt...

Tanító:

„Délután négyre járt az idő, mire a nyomozók megérkeztek. Akkorra már az elnöknek is jelentettem, hogy mi a helyzet. Beültettek mind a kettőnket a Warsawába, és nekilódultunk a Hegynek. A Horgas közepéig még bírta valahogy az öreg járgány, ott aztán kifogyott belőle a szusz. A két nyomozó káromkodott, és elindultak mellettünk gyalog. Egyre faggattak: messzi me-

gyünk-e még? Fordult-e már elő hasonló eset? Kire gyanakszunk? Az elnök rögtön rám adta az utat, mondván, ő egyáltalán nem ismeri a Hegyet. Én meg csak vonakodtam, hogy nálunk, fent senki számba nem jöhet. Mire fölértünk, már többen is hírét vették a betörésnek. A Koldár Ignác volt a kocsmáros, ott az is téblábolt a csárda előtt.”

Tüske Kató bent a boltban rendezgetett. A rendőrök először őt vallatták ki. Elsorolta szépen, mi hiányzik, hogyan jött rá a betörésre, miképpen akadt rá a falbontásra.

Az egyik nyomozó épp hogy csak megnézte a lyukat, és máris kijelentette:

Azt hiszem, hamarosan indulhatunk vissza.

A Tanító tamaskodva fogadta a bejelentést. Sosem hitt a mesterdetektívekben, akik egy pillantásra megállapítják, ki a gyilkos, a rabló. A nyomozók kimentek a boltból, nyomukban a szövetkezeti elnök, mint egy húséges kutya.

Az egyik nyomozó érdeklődött:

– Itt van a kocsmáros?

Mutatták neki a Koldár Ignácot, aki hátát támasztotta a gesztenyefán. Odaszólt neki a rendőr:

– Magánál is lefűrészelték a lakatot?

Mire a Koldár:

– Nem. Csak a Katótól hallottam, hogy átjöttek hozzám a bolton keresztül. Be se néztem még, pedig ott bent volt az egész heti bevétel, majdnem kétezer forint.

Kinyitatták vele az ajtót. Rögtön látszott, hogy jártak a kocsmában, egy demizson eltörve, két üveg a földön. Köröztük már felszáradt a szesz. Hiányzott a sörcsap is. Az Ignác a pénzt kereste a dughelyén. Nyomban mutatta:

– Nincs itt, elvitték az összeset.

A nyomozó, amelyik a gyors hazatérést jósolta, odalépett a falhoz és azt vizslatta. A téglák szét voltak dobálva a kocsmá hátlujában. Összesüggött a két rendőr, a magasabbik megkérdezte:

– Bevallod most vagy vigyünk be, és kiverjük belőled az őrszobán?

Szegény Koldár Ignác zöld és sárga lett az ijedelemtől. Dadogott, hogy: mit vallana ő be, nem tud ő semmit.

– Odaadtad valakinek tegnap este a kocsmá kulcsát? – faggatta a nyomozó.

– Nem – állította a Koldár Ignác.

– Akkor te vagy a tettes – ripakodott rá a magasabbik.

– Nézd fiam! – biggyesztette le száját a másik. – Neked még tanulni kell. Ha valaki a bolton keresztül tör be ide, akkor az oda potyogtatja le a téglákat, a törmeléket. A boltban pedig egy-két faldarabon kívül semmit se találunk. Tisztán látszik, a bontást innét, a kocsmából végezték. De ide előbb be kellett jutni, és éppen te jelentetted ki az előbb, hogy a kulcs megvan, és a lakat érintetlen a kocsmán.

Tanító:

„Kérem, az a szegény Náci lehajtotta a fejét, és nem szólt egy szót se. A két rendőr azonnal elment Koldárék házába, mindent felforgattak, se a pénzt, se a bort, se a csokoládét nem találták. Az Ignácnak is ismét megjött a hangja. Egyre hangosabban tiltakozott. Már éppen indultak volna el, amikor a háztetőről egy borosüveg zuttyant a tornácre. Ripityára tört. A rendőrök rögtön kiugrottak. Hamar kiderült a turpisság. A kéményen állt egy gólyafészek. Abba rejtette el az Ignác a pénzt és a boltból származó holmikat. Csakhogy a gólya nem tűrte el ezt a gyalázkodást. Nem hiába mondják rá: az Isten madara.”

Fejős:

„Négy esztendőre ítélték a Koldár Ignácot. A húga siratta szegényt. Jó testvérek voltak nagyon. Mi is inkább a Mariskát sajnáltuk.”

Tanító:

„De miért tette? Már akkor se értettük, kérem, hogy mi vitte rá? Mi mindig azt hittük, hogy a kocsmárosnak van a legjobb dolga a Hegyen. Szántani nem járt, a Szőlőst a Mariskájuk művelte meg, csak folyt hozzá a férfiak zsebéből a pénz. Senki sem szólt rá, ha habos volt a sör, ha kissé oldalra dőlt öntésnél a mérőpohár. A Zsöndöcs Pirinek gyerektartást se kellett fizetnie, mert a Török Berci nevére vette mind a két gyereket. A Náci hegyesorrú cipőt hordott, akár a városiak. Karján táncoltak az izmok. A két Dörgösön kívül nem volt dombon és hegyen, aki elbirt volna vele. Szinte örült, ha egy-egy hangoskodót kipenderíthetett a kocsmából. Nem volt tolvajarca, nem volt gonosz szemű. Ki érti ezt?”

Zsöndöcsné:

„A Koldár Ignác, a Mariskájukat akarta kiházásítani. Meg is egyezett a Sörös kovács fiával lent a faluban. De az Ignácot leültették, a hozomány megcsappant. A Mariska pártában maradt. Amikor lehetett, pakkal a kezében sietett a bátyja után, és helyette is szégyenkezett. Ez a Maris, olyan se víz, se tűz leány volt. Próbálkozott nála több férfi is, de egy idő után feladta mind. Pedig amúgy arcra helyeske és melles volt. Miután az idősebb bátyja meghalt a fronton, hívtam: nálam megalhat egy ideig. Bizonykodott hogy, neki otthon kell várni a testvéreire. Amikor az Ignác a Zsöndöcs Pirivel összehált, átmen-

tem néha a Marishoz, hogy vigasztaljam egy kicsit, rögtön a konyha legtávolabbi sarkába ült. Egyszer a Tóth Ilus a kútnál azt feszegette, hogy a két testvér között lehet valami, hiszen egy tálból esznek, egy szobában alszanak. Hát ki tudja... Bár az Ignác egyáltalán nem nélkülözte a nőket. Ott volt neki ugye a Pálom testvére, a Piri, és a faluban is mindig akadt olyan, akinek megkocgathatta az ablakát.”

Kató:

„Mindig igen szerették egymást a Koldárék. De az sem jó ám, az a túlzott nagy imádat. Megsüpped bent az ember, elveszti önmagát. Ahhoz, hogy másokért éljünk, először magunkat kell megmentenünk. Persze könnyű ezt elmondani, hiszen én sem voltam képes rá sosem.”

Tanító:

„Akadnak az életben zajos napok. Fergetegesek. Kavarognak, röpködnek az események. És vannak csendes hetek. Amikor az ember azt hiszi, nem is történt semmi. Amikor a ma ugyanúgy lehet tegnap, mint holnap.”

Tüske Katót elkapta a forgószél.

Az események vihara.

Elmentek a nyomozók, a Tanító átadta az ígért lakatot, Kató bezárhatott. Alig várta, hogy hazaérjen, és a négy fal védelmében kifújja magát, feledje a sok indulatot. Egy üveg bort is vitt a pincéből, hogy könnyebb legyen a zsibbadás. Már negyedszer öntötte a poharát tele.

Kopogtak az ablakon.

– Ki az?

– Én, az Árpád.

Kató gyorsan az asztal alá suvasztotta az üveget.

– Mit akarsz?

– Hát... Így, az ablakon keresztül kiabáljak?

– Megértem úgy is.

– De én jobb szeretnék bemenni.

Kató úgy érezte, hogy tetőtől talpig beborítja a szégyenkezés. Az egész napból egyetlen dolog volt, amivel nem tudott megbékélni, amire még a bor se hozott igazi feledést: miért futott ő fel az erdőre a Dörgös Árpádhoz? Miért tette nevetségessé magát?

– Engedj már be! Nem kell félned. Becsületes ember vagyok.

A szomszédban a kutya felneszelt. Ugatása végighasította az éjszakát.

Még kijön a Fejős, és mit szól, ha férfit lát az ablakom alatt – rémült meg Kató. Gyorsan ajtót nyitott.

Dörgös Árpád majdhogynem beverte a fejét a szemöldökfába. Nem hozza szabták a régi házakat vagy őt nem mérték a régi házakhoz. Kezében egy csokor rózsát szorongatott.

– Neked hoztam – nyújtotta át. – Az anyám sírja mellől szedtem. Arról a helyről, amelyik nekem a legkedvesebb.

– Sírról, virágot adni: rosszat jelent. Különben se jár nekem rózsza – tiltakozott Kató.

– Ezt én jobban tudom – nyilatkoztatta ki Dörgös Árpád. – Az erdőn még semmit se értettem. Azt hittem, valaki bevádolt előttem. Este hallottam csak mi történt. Köszönöm, hogy próbáltál menteni.

– Ugyan! Lesül a képemről a bőr, amiért tolvajnak hittelek.

– Engem, az anyámon kívül, még soha, senki nem akart megvédeni. Ha gödörbe estem, magamnak kellett kimászni, ha fent rekedtem, nekem kellett leugrani. Fogadd csak el ezt a csokrot!

– Vázám sincs. Mibe tenném? Vidd a feleségednek, biztos jobban örül neki.

– A feleségemnek semmi köze ehhez. Nem hiszem, hogy ő utánam jött volna, bármilyen nagy bajban vagyok.

– Jó – engedett Kató. – Elfogadom. Érdemtelenül. Mert csak futkostam, mint aki nem normális. Iszol egy pohár bort? Úgy resteltem magam. Míg az Ignácot faggatták a nyomozók, végig az járt az eszemben, vajon mit tartasz most rólam, nem haragszol-e?

– Először tényleg nem tudtam mire vélni a dolgot. A fejszére bízam a mérgemet. Fél terével többet teljesítettem, mint a többiek. Mi van? Csak ígérted a bort?

– Le kell ugranom az udvari pincébe, ott tartok egy kishordót, teli.

– Lekísérlek, ha akarod.

– Minek? – tiltakozott Kató. – Párszor már jártam ott.

Előkereste a vihartécsest, meggyújtotta.

Korom csapódott az üvegre, s füst a tekintetekre.

A bolti pénz az asztalfiókban lapul, az enyém meg a szekrényben a kombinék alatt. Délelőtt még lopósnak tartottam, most meg a házamban hagyom? – bizonytalankodott Kató.

A férfiban is megmoccan a kételkedés: ha elveszik valami, rögtön én leszek gyanús, mindenki érzi rajtam a börtönszagot.

– Jobb, ha én is megyek – bökte ki Dörgös Árpád. – Nem szívesen maradok egyedül idegen helyen.

– Olyan vagy mint a Szüléné – nevette el magát Kató. – Majdnem szó szerint ezt mondta ma reggel. Hozd te a mécsest, én már ismerem az utat.

Kató előrement. Kinyitotta a pinceajtót, és óvatosan lelépdelt a grádicson. Épp csak földet ért, amikor egy recsenés hallatszott, és Dörgös Árpád már a nyakába is pottyant. Elestek mind a ketten.

A lámpa is elaludt.

– Hogy a franc egye meg! – szitkozódott a sötétben a férfi.

Kató megpróbált feltápáskodni.

– Nem ütötted meg magad? – kérdezte Dörgöstől, akinek mázsás teste még mindig lábán hevert.

– Egy kicsit.

– Elfelejtettem mondani, hogy felülről a harmadik lépcsőfok korhadt.

Én mindig átlépek. Hanem leszállhatnál rólam. Agyonnyomsz, hallod-e.

Dörgös támaszték után tapogatott. Ujjai a nő mellébe akadtak.

– Várj, előbb én felállok, és majd felsegítlek – rémült meg Kató.

De a férfi nem vette el a kezét. Szinte rátapadt a sötétben lelt halmokra.

– Ugyan már – húzódozott Kató. – Térj eszedre!

– Tetszel nekem, Kató – búsította Dörgös Árpád.

– Sokra megyek vele, ebben a sötétben. Inkább keress elő valami tűzszerszámot! A cylinder eltört ugyan, de a kanóc az ép. A demizsont se tudom, hova gurult.

A férfi a hang alapján egyezséget sejtetett. Átölelte Katót.

– Minek ide a mécses? – súgta.

– Hé, mit gondolsz rólam? – berzenkedett Kató, és hogy nyomatékot adjon a szavának, pofonra lendítette a kezét, csak a férfi nyakát találta el. – Nem elég, amit az apád művelt velem? – sziszegte.

A szorítás egyből engedett.

– Igazad van. Mindjárt megkeresem a gyújtót.

A pislákoló világosságnál mindkettőjük arca bíborszínben lángolt. De ezt a pírt nem lámpafény festette.

– Ne szívjál bort, Kató. Jobb, ha elmegyek! – szólt Dörgös Árpád.

– Én is azt hiszem.

– Haragszol?

– Haragszom, de mit érek vele?

– Akkor én, indulok fölfelé – mozdult a férfi.

– Vigyázz a lépcsőn! Nehogy megint a nyakamba ess.

Kató lekuporodott. Szedegette a mécsüveg darabjait, közben elfogta a szomorúság, szeme sarkát kicifrázta, könnyeit csalogatta.

Miért van az, hogy minden férfi máshoz tartozik? – bosszankodott. Pali engem szeretett, de mást vett feleségül, a fekete legényt én ápoltam, ám ne-

ki is más szült gyermeket. S ez az Árpád is akkor teszi a szépet, amikor már feleség várja odalent. Miért van az, hogy olyan kevés bennem az erő, s olyan könnyen megbocsátok minden férfinak? Csak magam okolhatom mindenért. Úgy élek magányosan, mint az udvaron egyedül kapirgáló csirke, mint az erdőben eltévedt őzsuta, szinte felkínálom magam: „itt vagyok, könnyű préda vagyok, ragadzatok el!”

– Gyere fel már, Kató! – kérte Dörgös Árpád.

– Hagyj békén! Menj a dolgodra!

– Akkor... Isten veled.

Fejős:

„Voltak éjszakák, hogy az új kutya, az Ordas sem fért a bőrébe. Kifigyeltem már; akárcsak elődjei, örökös perben állt a holdvilággal. Talán a kutyák onnét fentről kapnak valami titkos üzenetet, vagy valóban sajtnak nézik és szeretnék felfalni azt az aranyszínű kereket.”

Másnap reggel Kató tövisbe lépett.

Ki számít arra, hogy éjszaka egy nyaláb rózsa terem a háza küszöbén? Hogy szírompaplan süpped az ajtófélfák ölén?

Három dunsztosüvegbe alig fért a sok virág. Tüske Kató érezte: bugyborékol benne sok elfojtott, régi vágy.

Zsöndöcsné:

„Nem könnyű megszokni a gyárat. Az emberek is utálatosak. Az egyik segédmester rám förmedt: »Álljon arrébb, öreg csotrogány!« A fiatal lányok vékony, ujjatlan, rövid köpenyben futkostak a gépek között, ha lehajoltak, kilátszott még a köldökük is. Miközben fürödtünk munka után, valósággal szégyenlettem a megereszkedett, ráncos testemet. Mégis, a gépektől tartottam leginkább, csattogtak, zörögtek. Látszott rajtuk, hogy mind emberfalók.”

Harmadnap reggel Tüske Kató kíváncsisággal ébredt. Nem csatlakozott. Ismét rózsát hajtott a küszöb. Már kezdte megszokni az illatot.

Mielőtt a boltba indult, kicsit megállt a tükör előtt.

A hajába tűzött egy virágszálat.

Kinevetnének – gondolta.

És csöndben visszarakta a rózságot.

Tanító:

„»Magyarország lesz még egész?« kérdeztem a mostani papot. Csak nézett rám, mintha elrontottam volna a karácsonyi éneket. Magamra dühöng-

tem, hogyan is kétkelkedhetek. Hazaérve elővettem egy papírlapot. Leírtam ötvenszer: »Magyarország lesz még egész!« Ezzel teljesítettem a penzumot.”

Negyednap Tüske Kató fel sem öltözött. Kombinében lopódzott az ajtóhoz, résnyire nyitotta, óvatosan, hogy kezét meg ne szúrja, behúzta a csokrot. Csitult az izgalom, nőtt a félelem. Még az kell, hogy meglássák a hegyiek.

Telis-tele volt már az egész ház rózsággal. Kató minden virág illatát külön magába szívta. Reggeli harmatukkal arcát meglocsolta. Vágya felfeslett, teste nedvedzett, lelke kinyílt.

Este sokáig égette a villanyt. A szekrénybe bekészített egy teli kisdemi-zsont, három liter bor fért bele.

Zsöndöcsné:

„A temetőt jártam vasárnaponként is. Szinte vonzott a csönd. A gyárról meséltem a Palinak és a két fiúnak.”

Ötödnap reggel üres volt a küszöb.

A boltban összetört a cukorkás üveg.

Sóhajtas, sóhajt kergetett.

Kató kedvét ellepte a köd.

Fejős:

„A kutyák előtt nem marad titok, az enyém nem szerette a hajnali lovagot.”

Ötödnap este kopogtak az ablakon.

– Ki az?

– Csak én.

– Mit akarsz?

– Beszélni veled.

– Csak beszélni? – kérdezte Kató.

– Csak – erősítette meg kívülről Dörgös Árpád.

– Akkor lépj beljebb.

Fejős kutyája újból megérezte az idegen szagot. Fejét az ég felé tartotta, bánatosan vonyított, mint aki a holdban társat keres. Dörgös Árpáddal együtt beszökött az udvarról a hideg, az este lehelete. Kató az ajtónyitáskor megrázódott. A férfi arcán félszeg mosoly terpeszkedett. Mondanivalója is elfogyott, mihelyt beért. Csak állt a szoba közepén, nyelt nagyokat. Ádámcsutkája, akár egy játékos golyó, szaladt fel s alá. Kató szemében a várakozás, a rémület.

– Nini! Mennyi rózsá! – bökte ki Dörgös.

– Szeretem a virágokat – alakoskodott Kató.

– Én is – kapaszkodott a szóba a férfi. – Csak már lassan az egész Hegy kiürül. A Szakács Rudi bátyám fél óráig rázta a kezemet, mire megengedte, hogy leszedjem a kinyílt virágokat. De ezek a rózsák mind itt termettek a szívemben – toldta meg Dörgös.

– Utálom az ilyen hízelgős beszédet. A sima szavú férfiaknak üres a lelük. Különb is, te nős ember vagy, még hírbe keversz – borult el Kató.

– Vigyáztam, hogy senki meg ne lásson. És hogy nős vagyok? Ki tudja, meddig. Tudod, Kató, úgy menekültem én ebbe a házasságba. Nagyon szegényen, egyedül éltünk mi itt a Hegyen. Anyámra kellett gondolnom, akinek napról napra fogyott az ereje, mert az elvesztett testvérem, az elhagyott ház, az apám természete miatt bánkódott, emésztődött szüntelen.

– Bizony, sokat állt ki szegény – sóhajtott Kató.

– Leülhetnék? – közeledett a férfi.

– Ott a szék!

– Tudod, Kató, nagyon egyedül voltam én mindig. A szerelem nem nagyon érdekelt. Összeadtam: nekem sincs semmim, a feleségem is a közösből él, majd összeszokunk a nyomorúságban valahogy. Gyerekeket szerettem volna, hármát-négyet, akikért érdemes éjt nappallá tenni, tegnapot, holnapot egymásba rakni. Nem sikerült. Később derült ki, a feleségem lány korában megtévedt, és hogy a szégyen utol ne érje, az anyja kötőtűt bökdösött belé. Már sosem szül gyermeket.

– Igyál egy pohár bort! – sajnálta meg Kató.

Koccintottak. Kortyintottak.

Öntöttek, döntöttek.

– Tudod, Kató, te már régóta bennem laksz – bökte ki Dörgös Árpád. – De nem is mertem szólni hozzád, gondolni veled, mert a fater nagy bűnt követett el ellened.

– Az apád egy vadállat, egy rohadt szemét – komorult el Kató. – Erőszakos, csak magát ismerő. Félek, hogy ráfajoztál te is.

– Ha azt kéred, Kató, én soha többé nem lépem át a küszöbödöt. Ha azt kéred, hogy három évig ne jöjjenek a Hegyre, akkor három évig nem jövök. Ha azt kéred, hogy váljak el, azonnal elválok. Csak annyit mondj: remélhetek-e? Meg tudod-e bocsátani az öregem vétkét, s a magamét?

– Én nem kérem azt, hogy ne lépd át a küszöbömet. Én nem kérem, hogy három évig ne gyere a Hegyre. Én nem mondom, hogy válj el. Nem tudom, honnét tudnám, hogy remélhetsz-e? Ismerhetsz. Olyan magam vagyok, mint az ujjam. Most így utólag, még azt is istenáldásnak tartottam volna, ha akkor az apádtól teherbe esek. Már túl vagyok a fiatalságon, és fogalmam

sincs, miért éltem, mit csináltam eddig. Bennem irántad harag nem él, sőt a virágok pár szép napot szereztek nekem.

– Egyet mondj csak: remélhetek?

– A lovat sem fogják egyszerre a kocsi elé. És különben is rossz vásár az, ahol egyik mindent odadob a másiknak, a semmiért.

– Hallasz majd még rólam! – állt fel Dörgös Árpád és kihörpintette poharából a maradék italt. – Ami belőlem még megmaradt, az mind a tiéd. De félek, hogy túl kevés.

Dörgös Árpád elment.

Kató üldögélt a rózsaillesztés szobájában, s ahelyett hogy örült volna, a körmet rágt a tövig.

Mi lesz, ha ő nem tud senkit igazán megszeretni már?

Elszámolt lassan ötig.

És nem hiányzott neki senki, aki a dolgaiba belebeszél vagy benéz az ágy alá.

Elszámolt lassan tízig.

Nincs rosszabb, mint a magány. Vagy hogy menne az ember, de nincs hová.

Zsöndöcsné:

„A gyár egész napra lekötött. Nyolc óra munka, utána mosakodás, öltözködés. S ide a Hegyre nem vergődtünk haza délután négy előtt. Akkor megnéztem a baromfiakat, dobtam eléjük egy kis szemet, majd gyorsan kotyvasztottam magamnak is valami kis meleget, összekészítettem a másnapi enni-, vinnivalót, mert hajnali fél négykor már indult a busz. A megmaradt idő alvásra kellett. Kicsöppentem én a Hegy életéből. A buszon is inkább szundikált az ember, mint hogy tréceléssel töltse az időt. Azért a fülemben jutott, hogy a Dörgös Árpád a Tüske Kató házát kerülgeti. Hiába, a Katóban mindig dolgozott a boszorkányság, megbabonázta a férfiakat. De, hogy az Alfréd után a fiát...”

Dörgös:

„Sokan csodának tartották a Hegyen, hogy visszatért hozzám a gyerek. Én nem. Bejött. Köszönt. Elfogadtam. Kérdezte, hogy van-e valahol egy szabad ágy. Mutattam neki hármat is. Több szó miközttünk múltból, jövőről, jelenről nem esett. Másnap reggel, mire én felkeltem, ő már a lovakat itatta. Pár hétre rá nyugodtan rábízhattam a birtokot. Néha szólt, hogy a városba kell mennie. A szabadságáért perelt. Az ügyvéd biztatta, hogy egyszerű lesz a válás, mivel nincs se gyerek, se közös vagyon. Megígértem neki: »Ha tízezret kérsz, úgy annyit adok, ha ötvenezret, annyi is akad.« Túl sokat nem társalogtunk. Én se kerestem az alkalmat, ő még úgy sem. Az anyja holtában is ott állt közöttünk. Volt egy képe a

feleségéről, azt kiszeegette a szobaajtó mellé. Ha arra mentem, elcsaptam a fejem. Este, miután hazajött a határból, lemosakodott. Átöltözködött és elszelelt. Nem firtattam, hogy kinek a kertje alját járja. Nekiadtam a báránnyelű kabátomat. Ahányszor fuvarban volt, a fizetséget egy fillérig lerakta az asztalra, én meg mindig visszatoltam egy részét ő eléje. Több zsebpénze maradt, mint amennyit tévesztés korában egy egész hónapban keresett.”

Tüske Kató végighúzta testén az ujjait.

Borzongás töltötte el, patakok nyíltak meg a testén. Újraéledt a sok régi vágy.

Bokrosodott a reménykedés. Ismét nőnek érezte magát.

A tükör előtt megfeszítette melleit. Úgy vélte formásak, nem deszkák és nem is tejszarnokok.

Dörgös:

„A kolduscsoport nem akarta elengedni a gyereket. Munkára hívták, fenygették, valami rendeletre hivatkoztak. Mondtam neki: »Szarj rájuk! Legfeljebb adunk egy hordó bort valakinek.« Aztán decemberben mégis aláírták neki az obsitot. Földet nem vitt be, semmit sem kapott.”

Kató:

„Mások boldogságára mindig is irigy volt a Hegy.”

Tanító:

„Minden ember élete egy sziget. Kisebb vagy nagyobb, ketten férnek rá vagy ötszáz, egyre megy. Én a számok rendjétől vagyok elégedett, a Zalainénak a szesz hordozta a feloldozást. A Fejős az egyedülletben lelta meg önmagát, a Zsöndöcsné az örökös gyanakvás, a Kata elleni haragvás. Mind-egyikünknek megvan a maga szigete, ahova nem jön szívesen más, ahova mást nem is eresztenénk. Miért lett volna éppen Kata és a Dörgös Árpád más?”

Fejős:

„Okos kutya volt az Ordas, hozzászokott, hogy esténként megkocogtatják a Kató ablakát. Egy idő után már nem is morgott. Magába szívta az idegen szagot és elkeverte az ismerős többivel.”

Kató egyetlen boldog éjjelen kétszer repült az ég felé. Sójajtását alig tudta visszafojtani, magában tartani.

Teste megolvadt az asszonyi adakozásban.

Hajnaltól, mint a legszebb muzsika, úgy hangzott fülében Dörgös Árpád mély szuszogása. Megérintette a férfi erős karját, megcsodálta hatalmas termetét, melynek kicsi volt a gyári nyoszolya.

Elmorzsolta szeme sarkában a könnycseppeket.

Dörgös:

„Reggel, a gyerek ünneplőt húzott. Tudtam, hogy aznap mondják ki a válást. Elővettem a zsebemből kétezer forintot, odaadtam neki: »Mulasd ki magad!« »Rendben – felelte ő. – De ez kevés, mert ma nemcsak válok, nőülök is!« Akkor, már nyílt titok volt, hogy a Katót kerülgeti. Csaknem kicsúszott a számon, nem muszáj mindenkit elvenni, akinek hosszú haja és lyuka van. De visszatartottam magam. Sokáig volt távol ez a gyerek, megjárta a frontot, és furcsa indulatok lakták. Csak annyit kérdeztem: »Aztán mi lesz?« Mire ő: »Nem tudom: talán elmegyek valamilyen gyárba vagy itt maradok és kikérem a jussomat. Tízkor lesz a tárgyalás, kettőkor pedig az esküvő. Mindent elintéztem. Tanút is szereztem, a Szüle Lajos lesz az, Géza bátyám nagyobbik fia. A Kató meg a Fejőst hívta el. Úgy gondoltuk... megbeszéltük, bejöhetne maga is.«

Igen, hívott engem is a gyerek. Csak aznap már elígérkeztem fuvarba valahova. Különben is, akkor úgy éreztem, nincs ott semmi keresnivalóm. Odatettem magam elé a bakra négy liter bort, hogy ha orvosság kell, kéznél legyen. De egész nap ki se húztam a dugót. Hát, ilyen is akadt.”

Az anyakönyvvezető mutatta a helyet: – Itt írja alá a nevét.

„Tüske Kató” – vetette oda dőlt betűivel Kató.

– Nem ezt kellett volna, Dörgös Árpádnénak hívják már magát – figyelmeztette az anyakönyvvezető.

Kató rezegő tollal, akadozva, ismét leírta, immár az új nevét.

Fejős fél szemében könny csillant, amikor gratulált.

A másik tanú, a Szüle Lajos abban a szállodában, ahol egykor főpincérkedett, foglalt négyüknek egy asztalt.

Kató szégyenlősen, félszegen a férje karjába kapaszkodott. S hiába ültek négyen az asztal körül, ők ketten egymáséi voltak csupán.

Fejős:

„Szeretném az emlékezetemből kitörölni azt a délutánt. Nem is a délutánt, az estét. Hiszen a délután maga volt a boldogság. Úgy ültek egymás mellett a Kató és az Árpai, mint két szégyenlős kamaszgyerek. Szorongatták egymás kezét, s látszott rajtuk, alig várják, hogy induljon már a busz.”

Zsöndöcsné:

„Senki se tudta még, hogy összeházasodtak. Csak csodálkoztam, hogy nyíltan egymáshoz bújnak a buszon. Mondtam is magamban: »Micsoda szégyentelenek.« Aztán – akkor már hamar sötétedett – elszenderedtem én is, akár a többiek. Csak akkor neszeltem fel, amikor a busz hirtelen fékezéssel megállt. A sofőr kiabált: »Ég a téeszmajor!« Mindenki leugrált, de nagyok voltak a lángok, hatalmasak.”

Dörgös:

„Hogy szakadt volna le akkor az ég, rogyott volna rá mindenestül a Hegyre, a falura, az egész világra. Mesélik, mindenki leszállt a buszról, de csak bámulták a tüzet. Bent az istállóban meg bögtek, égtek az állatok. És hiába, az én fiamnak a háború elvitte az esztét. Különben miért ment volna egyedül? Mesélik, betörte az ajtót, nem számított rá, hogy a rémülettől már elszakíthatták kötelüket a bikák. Azt mondják: alig nyílt ki az ajtó, annyi ideje se volt, hogy félrelépjen, már le is taposták az Árpit, már agyon is gyúrták az állatok. Ugyan, ki tudná megmondani, miért ment oda, ha csak az esze nem volt túl kevés? Hiszen a téeszcséhez már nem volt semmi köze. Több mint öt hónapig itt lakott, nálam aludt, velem élt. Visszatért hozzám, mert belátta, hogy tévedett. És, akkor este már kikészítettem az asztalra az ötvenezret. Legyen az övék, ha hazaérnek. Én Dörgös Alfréd, annyit adtam volna neki, mint amennyit addig senki más még nem adott a fiának, lányának a Hegyen. Hiába vártam őket egész este. Csak másnap reggel hozták meg a hírt, hogy vége van, hogy meghalt, hogy magamra maradtam, akár a kutyakölyök, miután a nyolc testvérét agyonüti.”

Több mint két hónapig zárva volt a bolt, de senki nem tett szemrehányást a Hegyen.

Jó egy hétig az asszonyok felváltva vigyázták Katót.

A temetés utáni második napon belékanalaztak egy tányér levest.

Az orvos belédiktált két altatót.

Dörgös:

„Sivákkolt a Hegy összes asszonya, a szemekből patakozott a könny, s én meg alig bírtam visszatartani a röhögést. Mert röhögnöm kellett azon, hogy mindenki elsiratja az Árpit, csak a Kató nem meg én. És röhögnöm kellett, amikor hallottam, a pap miként erőlködik, hogy szépre, magasztosra sikerüljön a gyászbeszéd. Pedig mit tudott ő? Az Árpit nem ismerte más, csak a Kató meg én. Aztán amikor a téeszcsés koldusok a sírra tették a csokor művirágot, akkor nem bírtam, hogy kívülről is ne rázzon a röhögés. Őt szál piros művirág. Az én fiam, aki a vagyonukat akarta menteni, azoknak a kommunistáknak, öt szál művirágot ért. A temetés hamar befejeződött. Hallva nevetésemet, a pap is gyorsan elhadarta a dolóreszin ferkót. Elementek az emberek malacot etetni, tehenet fejni, levest keverni, és este nem gyászolta már más az Árpit, csak a Kató meg én. Az ágy se tűrt meg azon az éjszakán, csak ültem a szélén, józanon, és száz keserű nótát húzott a fülembe ezer cigány.”

Több mint két hónapig zárva volt a bolt, senki sem elégedetlenkedett a Hegyen.

Jó egy hétig az asszonyok felváltva vigyázták Katót.

A temetés utáni második napon Kató elfogadott egy tányér levest.

Éjszakánként az üres ágyban az Árpához simult, hallgatta szuszogását, érezte melegét.

Közben mormolta az imát:

– Ó, könyörgök hozzád, Istenem. Mindannyiunk Teremtője, Ura! Add, hogy megfogadjon bennem Dörgös Árpád utolsó ölelése! Nem kérek pénzt, gazdagságot, semmit, csak egy egészséges, eleven gyermeket! S utána, életem a tied!

Aztán meg kifakadt:

– Uram, ha nem akarod, hogy az ördögé legyek, segíts! Fogadjon meg méhemben Dörgös Árpád magzata, szálljon meg lelke, s tegyen asszonnyá, mint ahogy te a Szűz Máriát!

Végül magához fohászkodott:

– Jaj, Kató, ha az étellel ily perben-haragban állsz, legalább a halálhoz legyen erőd! Két férfi volt sokáig a szívedben, azután mindent, s mindenkit örökké elűzött onnét egy harmadik! De hol van ő? Kegyetlen sors, hol van ő?! És te mivé leszel?”

Tanító:

„Mindig is így volt, kérem, az egyiknek dőzsölés, jó sors jutott, a másiknak háború, sebesülés, a harmadiknak egy életnyi szenvedés.”

Kató:

„Az Isten meghallgatta könyörgésemet. A lelkem meghalt, de testem már magában hordozta a magzatot.”

Tanító:

„Nekem volt csak akkoriban a Hegyen világvevő rádióm. Így, kérem, én tudtam meg az itteniek között legelőbb, hogy kitört a forradalom. Megörültem, hiszen a Rákosit én is nagyon utáltam. Igaz, volt munkám, a könyvelőség jól is fizetett, de ott kellett hagynom életemet, a tanítást. Először nem tudtam mire vélni a lázadást, és a sikerben sem bízam nagyon. Azután, ahogy jöttek az új hírek, úgy lettem én is egyre lelkesebb. Forradalom, szabadságharc: Rákóczi, Petőfi, Kossuth. Ki képzelte, hogy még mi is ilyen időket élhetünk? Ki feltételezte, amikor még a gondolatot is kalickába zártuk évekig. Hallgattam a bementő szavára, kitettem rádiómat az ablakba. De a hegyieken, kéremszépen, nem látszott a lelkesedés nyoma. A Dörgöst kivéve, aki higgadtabb volt, amióta a fia odalett. A temetés után a munkába temette magát. Az Alfréd október végén befogott a csézába, a lovak istrángjára nemzetiszín szalagot kötözött, a saját

mellére kokárdát tűzött, s elvágatott lefelé a Horgason. Latolgattam: mehetnék vele, azonban előkerültek a fegyverek, engem pedig már meg-rabolt egy háború.”

Dörgös:

„Beszariak voltak ezek ott a Hegyen. Szóltam három embernek is, hogy a városba megyek megnézni, kit akasztanak. De mind kushadt csendben, azt hazudták, temérdek a dolguk, pedig már a szüretnek is vége volt. A városban nagy volt a felfordulás, nem is tudtam végighajtani a fő úton, mert tömeg torlaszolta el. Hívtak, álljak közéjük, de mondtam nekik, a csészán van az én helyem. Kérdeztem, hova tart a menet, s úgy tudtam meg, hogy a városháza elé. Ismertem a mellékutakat. A Mancsi kapott egy kis ostorhegyet, előbb odaértem, mint a tüntetők, már ott is toporgott seregnyi nép. Egyik kiáltozott, egy harcsabajszú fegyverrel fenyegette az eget. Táblákat cipeltek. Én kissé közelebb húzódtam a lovakkal. »A parasztság is velünk van, emberek!« kiáltotta valaki, s megnyitottak előttem egy kis utat. A szónok a szívem szerint beszélt, elmondta, hogy az elmúlt tíz évben a begyűjtéssel, az adókkal, a parasztok üldözésével, a tévészékkel silányították tönkre a falut. De többnyire a városról, a munkásokról folyt a szó. Ki kellett várnom a végét és még akkor se indulhattam el, mert rám köszönt egy ismerős, a jogász, aki annak idején a Kisgazdákhöz beszervezett. Azt bizonygatta: felújítják a pártot, és ott éppen olyan emberekre van szükség, mint én vagyok. De én, Dörgös Alfréd, ismertem már a helyzetet, nem akartam új földosztást, így aztán azt ígértem, majd, ha lesz időm, megkeresem. Eszem ágában se volt. Megvártam, míg lefűrészték a vörös csillagot és taposni kezdték az emberek, aztán elporoszkáltam hazafelé, Dombfaluban valakik leszdték a tanácsházáról a feliratot. De az emberek többsége lapult, bementem a kocsmába, azzal fogadott a csapos: »Alfréd bátyám, nótázni mostanság nem lehet«. Ott is hagytam azon nyomban, hiszen ha csak inni akarok, azt egyedül is tudok.”

Kató:

„Akkoriban bánat és öröm kötözött. A mások világa nem nagyon érdekelt.”

Tanító:

„Forradalom. Rákóczi, Petőfi, Kossuth zúgott bennem: »Mindnyájunknak el kell menni!« »Feltámadott a tenger; a népek tengere...« De közel ötvenévesen az ember már nem csak a versekből tanul. Hallgattam, kérem, a rádióban a beszédeket, éltették abban a kommunistákat eleget. A Rákositól is féltem, hogy viszszajön, minden ávóst se tudtak felakasztani. Maradtam hát. Silentio. Hallgattam tovább a híreket. Így tudtam meg az oroszok bevonulását is. »Jönnek az amerikaiak és megvédenek bennünket«, biztattott bennünket Szüle Géza. »Mellénk áll minden haladó ember« hajtogattam én. A felmentő sereg elmaradt. Csak később ér-

tettem meg, hogy múltunk és jövőnk, a szabadságunk veszett akkor el, s nem csak a muszkák okolhatók, egy világ nézte, miként lázadunk, miként halunk.”

Fejős:

„A Tanító úrnak volt egy rádiója, abból hallottunk a forradalom felől. Később már a városban is pattogott a tűz, de mi nem tudtuk pontosan, kinek a zsirja a siető. Aztán egyszer elindult a tengernyi nép a határ felé. Erre húztak el, az erdő alatt. Szalonnát kunyeráltak, és egyikük megvett tőlem egy füzér cseresznyepaprikát. A nyakába akasztotta, mint egy kitüntetést. Azt mondta, annak csípős íze majd mindig eszébe juttatja, milyen országot, milyen embereket kellett elhagynia.”

Szüle Géza kiült a kútnál lévő kispadra és meg-megszólította az elhaladó csoportokat:

– Hova, hova, emberek?

– Ausztriába, Amerikába – felelték többen is. – Mindenhova, csak innen el.

– Vigyázzatok – intette őket az öreg –, mert ott pénzért mérik a levegőt, s vérért adják a pénzt. Az amerikaiaknak a puska a demokráciájuk, és az arany az istenük.

Legtöbben sajnálkozva nézték, és talán gondolták is, hogy hajbókos az öreg. Azt se sejti, merre van Amerika.

– Mondja, Géza bácsi, erdő van arra is? – faggatózott egyszer Zomboriné.

– Meghiszem azt. Ott van még csak erdő – felelte az idős Süle. – Igaz, én csak az öntödéig jutottam el, mesélték, hogy délre lent akkora fák nőttek, amiket tíz ember se érne át. Erdő van, a házak is nagyok, talán még munka is akad, de a föld, az ember mégsem magyar.

– Ha erdő van, akkor ott élni is lehet – jelentette ki Zomboriné.

Aztán egyik reggelen felkerekedtek. A már közel hatvanéves Zombori Istók két katonaládába pakolta a holmijukat, egy tragacsra rakta és úgy tolt a völgynek lefele. A felesége utána ballagott, körülötte pedig az öt, még ott-hon rekedt gyerek. Úgy számolták, egy hét alatt elérik a határt.

A Korsóné azt hitte, trágját hordani mennek, még rájuk is kiáltott:

– Istók bátyám, ma nehéz dolguk lesz, mert elég süppedős a föld!

Elmentek. A házuk, amelyik mindig zsvavajjal volt tele, itt maradt. Rá két napra a Telepesék is felkerekedtek. Nekik legalább volt annyi eszük, hogy kocsival indultak az új világ felé. Csak később derült ki, hogy a városból útnak eredt a Korsó Zoli is és még két másik hegyi legény.

Zsöndöcsné:

„Ha él a két fiam és az uram, rávettem volna őket: keressünk magunknak mi is más helyet. Mindegy hol, csak messze ettől az elátkozott Hegytől,

messze a Tüske Katótól, a gránátoktól, a villanytól. Én délutános műszakban voltam, amikor a városban elkezdtek ropogni a fegyverek. Összeálltunk tízen leányok, asszonyok és kerülő úton szökdöstünk a buszmegálló felé. Aztán én nem is jártam dolgozni, csak januárban talán, akkor már negyedszer üzentek, hogy várnak, megvan a helyem. Visszamentem. Akkor hallottam, hogy a városban nagy volt a felfordulás, ledöntötték a szobrokat, felhúztak egy-két ávéhást. Mire visszamentem, már nem volt ott a főnököm, a bukszaszájú Zoli se, mert valami munkástanácsba keveredett, és azok is agyonverték valakit. Ez a Zoli párttitkár volt korábban. Nem értettem, ki harcolt, kivel, a kommunisták ölték meg a komcsikat, és mégis kommunistának mondták magukat az új urak? Disszidáltak is elég sokan, úgyhogy felajánlották nekem, átmehetek a szövödébe gépre, és magasabb órabért kapok. Maradtam a régi helyen. Ki nem állhattam azokat a forgó, zörgő, ugráló szerkentűket. Öt perc alatt befájdult a fejem.”

Tanító:

„Nem mondom azt, kérem, hogy rögtön megértettem, mi történik körülöttünk. Inkább csak a rádióból szedegtettem a híreket. Lelkesített persze, hogy fellázadt a nép és elzavarta a sok értelmetlen. De odalett már az ifjonti hév; nem pakoltam, s nem futottam, a hazát menteni. Sőt, amikor az orosz tankok Pestet lőtték, szép csendesen bevettem az ablakból a rádiót. Évek múltán értettem meg, hogy igenis, mennünk kellett volna, hogy igenis volt esély.”

Dörgös:

„Dombfaluban szétugrott a tévész csoport, az éhenkórászok elvittek mindent, ami mozdítható. Utána újból összeállt a koldus brigád, de fele termény, állat, holmi, nem került elő. Lopni tanultak meg a közönsben, semmi mást.”

Tanító:

„A forradalom a Hegynek nem ártott, azonban több embert elvitt, mint a háború. Egyszer, sokkal később, az egyik Zombori leány, az Eszti levelet írt, kérte, szerezzem meg a paptól és küldjem el a keresztlevelét. Abból a levélből tudtam meg, hogy Zombori Istók már a lágerban meghalt. Az asszony és az öt gyerek Ausztráliában kapott letelepedést. Az nem derült ki, miképpen boldogulnak, hogy ott az erdők mekkorák, és én sem tudom: a kenguruk húsa mennyire ízletes.”

Zsöndöcsné:

„A rontás fogva tartotta a Hegyet, sokan inkább elmenekültek az átok elől. Megfordult a fejemben, hogy én is velük megyek, hisz már nem volt itt se kölykem, se verebem. Maradtam, mert, ha megszökök, ki gondozta volna a sírokat. Minden nap kiballagtam a temetőbe, igazgattam a virágokat. Minden

nap elmondtam négy imát: egyet a Palikáért, egyet a Vendelkéért, egyet a Pálért, egyet önmagamért. Fohászkodtam: szólítson engem is az Úr! Már a negyedik hónapban lehetett, mire észrevettem, hogy a Kató állapotos.”

Kató:

„Megmondhatja bárki, nem szégyelltem, mint egy kitüntetést, úgy viseltem a terhességemet. Büszke voltam rá. Tartotta bennem a lelket. Mert gyereket szülni a legfontosabb, amit egy nő megtehet. Pedig suttoztak ám a hátam mögött. Sőt a Zsöndöcsné egyszer a szemembe vágta: »Furcsa dolog ez, nászéjszaka se volt, és mégis útban a gyerek. Nem tudom, mit szólna hozzá a Dörgös Árpí.«

Nem kapartam ki a szemét. Eltűrtém mindent, rossz szót, furcsálló tekintetet. Csak éjszakánként vagy amikor napközben rám tört a magány, akkor féltem, akkor sirattam az Árpádot, a boldogságomat. Egyszer az Iházné éppen az egerek itatásán kapott. Rögtön rám förmedt: »Aztán tudod-e, hogy ilyenkor a pici magzat benned, veled együtt zokog?« Rádöbrentem, hogy már vele, érte is vagyok. Elfojtottam magamban a fel-feltörő bánatot.”

Tüske Kató megállt a tükör előtt. A hasa szépen domborodott. Semmi volt ahhoz a Tanító úr fél földgömbje, mégis örömteljes volt a teher. A gyerekek ott bent nagyokat rúgott:

– Virgonckodj csak – sügta neki Kató. Az én testem, lelkem már csak a tiéd.

– Fürdøj meg birka tejében, attól göndör lesz a haja – szólította meg Iházné a kútnál.

– Ha mindenképpen csak fiút akarsz, akkor húzzál le naponta egy kevertet – tette hozzá Tóth János.

Hogyne, hogy iszákos legyen, mint te – gondolta magában Kató ...és göndör haj se kell neki.

Dörgös:

„Már attól féltem, hogy a család kihal vagy a cigányokra marad a vagyom. De, miután ez a Kató fiat fogott, újból felcsillant a remény, hogy a Dörgös név fennmarad. Nem mintha olyan dicső múltja lenne ennek a titulushoz, az öreg Zsöndöcs azt állította, hogy az egyik ükapám azért kapta a Dörgös nevet, mert ha ment az utcán akkorákat fingott, hogy zengett tőle a környék. Ha szóltak neki érte, visszafelelt: »Nem én voltam, az ég dörög.« Szellenteni én is tudok, ha nem is olyan hangosat, de rohadt büdöset. Hiszen a mondóka is azt tartja: »Hangos fingnak nincsen szaga, de amelyik hangnélküli, annak szaga rendkívüli.«”

Kató:

„Miközben még testemben hordoztam a magzatot, fiúról ábrándoztam. Árpád, Árpíka lett volna a neve. Álmaimban olyan volt, akár az apja: hatalmas, erős, nyílt tekintetű.

Kórházban szültem. Régebben otthon, a megszokott világban, a család, a rokonság védelmében jöttek világra a gyerekek. A faluból járt fel Ili néni, a bábaasszony. Értett az mindenhez, segített az anyának, ellátta az újszülötteket, és a szegény embertől még a fizetséget se fogadta el. Ismertük, ő is ismert bennünket. Nem szégyenlettük előtte magunkat. Miért kellett beszüntetni a bábákat, máig se értem. Kari Károlyné ajánlott egy orvost. Kétszáz forintot adtam neki, nagy pénz volt az akkoriban. A szülés a legboldogabb kín és szenvedés, amit az Isten az embernek kiszabott. Nem lehet leírni, elmondani a fájdalmakat, a gyötrelmet, amikor testünkből egy másik test szakad. Még Zomboriné is sikoltozott néha, pedig róla azt állították: »Kiesik belőle a gyerek.« Miután elmúlt a kín okozta kábulat, megtudtam, hogy egy kislánynak adtam életet. Először elsírtam magam. Fiút szerettem volna nagyon. Ahogy megláttam a picit, elillant minden bánatom. Csókolgattam a csöppnyi kezét, a ráncos arcát. Megvigasztaltam magam azzal, hogy egy lánygyerekekkel sokkal könnyebb lesz majd szót érteni.”

Tüske Kató érkezését már várták a Hegyen.

Szüléné jó tyúkhúsleveszt főzött, Korsóné rétest sütött, a Fekete Marci barkát szedett.

Fejős pedig, lévén, hogy nála volt a kulcs, a Kató kályhájában rakott tüzet.

Néhányan kiálltak a kúthoz, ott beszélgettek, onnét faggatták a Hegy bejáratát, várták, hogy megérkezzen a csöppség és a Kató.

A márciusi, váratlan hó miatt a Horgasban a mentő félúton elakadt. Kiszálltak. A sofőr a kocsiban maradt. A kísérő felajánlotta, hogy viszi a pólyába csomagolt csecsemőt.

– Arról szó sem lehet! – tiltakozott Kató. – Ez az én gyerekem. Senki-nek oda nem adom.

Elindult, és a szülés utáni gyengeség miatt meg-megcsúszott a kásás havon.

Veritékben fürdött csakhamar. De nem érdekelté más, csak a karjában kepesztő kicsi lény.

Félt, hogy az apróság megfázik vagy megfújja a metsző szél. Levette a kendőjét és azt is odacsavarta a kis test köré.

A mentősnél elfogyott a szusz.

– Ne siessen annyira, jóasszony, mert nem tudok magának segíteni – lihegte, miután már jó tíz méterre lemaradt.

– Nem is kell, menjen vissza nyugodtan. Ismerem az utat, a kanyaron túl már nincs csak kétszáz méternyi kaptató.

– Még elesik nekem, és akkor cipelhetem mindkettőjüket – morgolódott a mentős, s a hóbordás úton kapaszkodott ő is tovább.

– Az én picimet nem kell vinni senkinek – suttogta Kató.

Tudta, míg élete tart, addig védi ezt a gyermeket.

Tudta, ha térden is, de megmássza a Hegyet.

Mire felért, majdnem összeesett.

A kúttól meglátták az asszonyok, eléje siettek, átvették volna ők is a babát. nekik sem engedett. Betámogatták gyorsan. Le se ült már a mellét szedte elő.

– Éhes szegény, szopnia kell.

És valóban, rákapva a csecstre a kislány rögtön megnyugodott.

Alig ért véget a szoptatás. Kivágódott az ajtó, Dörgös Alfréd robbant be rajta kissé kaptatosan.

– Hadd nézzem az unokámat! Remélem, fiú, és sok Dörgös vér szorult bele.

– Nem fiú, hála Istennek, leány – mondta Kató csendesen. – És ez nem a te unokád, hanem a Dörgös Árpád gyermeke.

– Gondolhattam volna, hogy a fiam erejéből csak ennyi telt – legyintett Dörgös, aztán megfordult benne a gondolat. – Ha leány, hát leány. Mindegy. Amint meghalok, ez a vakarcs lesz az örökösöm.

– Nem kellene a pénzed, ha kazalszám állna se. És most ott az ajtó. Kifele!

Dörgös, bár forró vizet nem látott sehol, visszavonult.

– Bocsáss meg neki, lányom – nyugtatta Korsóné. – Te tudod legjobban, milyen.

Tanító:

„Kéremszépen, van, aki az egész világban magát látja, magát keresi. A Dörgös az ilyen volt. Fel se vettük tőle a kisebb durvaságokat.”

Fejős:

„Mint kisharkáé, olyan göndör volt annak a csöppségnek a haja. És az anyja csak őt látta, minket talán észre se vett. Másnapra viszont a Kató belázasodott. Lángolt az arca, tüzelt a homloka. Hiába csavarták vizes lepedőbe az asszonyok, a lázát az se vitte le. Kisvártatva már félrebeszélt.”

Az orvost lovas szánkón Dörgös Alfréd vitte fel.

– Tüdőgyulladás – állapította meg a doktor. – Biztos megfázott valahol. Adok neki injekciót, feküdnie kell és szoptatnia nem szabad.

– Tűz van mindenütt – sikoltotta Kató.

A csecsemő a pólyában oázott, ahogy a torkán kifért.

– Árpikám gyere – sóhajtotta Kató.

Ahogy a torkán kifért, úgy sírt a pólyában a kicsi.

A doktor még visszaszólt:

– Mondtam ugye: az anyja tejét most nem kaphatja, a gyógyszer ilyen újszülött számára méreg lehet.

– De jaj Istenem, akkor ezzel a csöppséggel mi legyen? – kérdezte Szüléné.

– Lent a faluban a Bekecs Péternének már egyéves a gyereke, úgy hallottam, még szoptatja, és teje is van elég. Majd beszéljek vele – ígérte az orvos.

Fejős:

„*En rögtön felajánlottam, hogy naponta lemegyek a tejért. Az almás metszését még a fagy miatt el se kezdtem, így időm volt bőven. Az első adagot felhoztam aznap délután. Fát is hasogattam a Kató udvarán és begyűjtöttem nála reggelente. A hegyi asszonyok istápolták Katót és a picit. Így aztán egy helyett három-négy anyja lett. Kató lázát egy hét alatt elmulasztották az injekciók. De alig észlelt a világra, már a csöppségért rázza a hideg.*”

Kató:

„*Rendbe jöttem, de közel egy hónapig nem szoptathattam a gyerekeimet. Az orvos a nekem adott orvosságoktól féltette a picit. Hogy el ne apadjon, naponta kétszer lefejem a tejet, a macska ette meg. Addig a kislányom a Bekecs Sárika tejtestvére lett. Úgy rászokott a cuclira, hogy alig fogadta el a mellemet.*”

Zsöndöcsné:

„*Tőlem mind elpártoltak a hegyi asszonyok, ott tolakodtak a Kató körül. Azért az átok, amelyikben elátkozta a Hegyet, rajta is fogott. Miután megszült, itt volt érte az ördög. Csak a doktor mentette meg. Négy-öt hónapos korában pedig beteg lett a leánya.*”

Kató az orvoshoz szaladt.

– Segítsen, doktor úr, az Isten áldja meg! – könyörgött. – Mióta szoptatni nem tudom, állandó hasmenése van. Próbálom a tehéntejet, de nem marad meg más benne, csak a híg, üres rántott leves.

– Adjon csak neki tehéntejet, sokat.

A következő nap:

– Jaj, doktor úr, a tej egyáltalán nem kell neki. Le se ér, már jön ki a hát-só felén. Olyan beesett a kis szeme, mintha körtefa odvából nézne kifelé. Valamit tenni kell.

– Türelem, Kató – intette a doktor. – Türelem.

Tanító:

„Láttam, amikor a picivel a karjában Kató a Horgason lefelé szaladt.”

Fejős:

„Nem is tudtam, kit sajnáljak jobban, az anyját vagy a picit.”

Eltelt három nap, a helyzet nem javult, sőt kiütések lettek a lányka hasán. Kató maga volt a kétségbeesés.

– Hát akkor főzzön neki rántott levest – egyezett bele a doktor. – Fogalmam sincs, hogy mi baja lehet, mindenesetre írok fel neki egy kis csukamájolajat. Jöjjön vissza két-három nap múlva, addigra talán lesz valami változás. Én meg valamelyik délután bemotorozok a városba, ismerek ott egy gyerekgyógyászt, megkérdezem, hátha látott már hasonló esetet.

Kató nem bírt várni, csak egy napot. Reggel futott az orvoshoz, az, a felesége szerint sürgős dologban a városba ment.

A doktoroknak a kislány csak egyetlen beteg, ők hozzászoktak már, hogy van, akit meg tudnak gyógyítani, van, akit nem, de nekem ez a csöppség az mindenem, az életem – aggódott Kató.

Örült, hogy amikor elindult, teát, pelenkát is pakolt. Kiült a rendelő előtti gesztenyefa alá, hogy megvárja a doktort, hátha valami gyógyírral érkezik. Rá-ráköszöntek a dombfalui emberek. Az asszonyok érdeklődtek a pici felől, aztán ők is mentek a dolgukra, tovább.

A kislány nyöszörgött, forgolódott, aztán megunva a kínlódást elpihent. Verebek csicseregtek a fán. Nem értették a lenti bánatot.

Kató arra neszelt fel, hogy egy korosabb férfi telepedett melléje.

– Adjon Isten jó napot – üdvözölte az öreg.

– Magának is – bólintott Kató.

– Csak nem maródi ez a szép kis leány?

– Sajnos az, és nem tudjuk, mi baja – sírta el magát Kató.

– Ó a gyerekekkel sok a veszkődés. Én elmondhatom. Szült az én feleségem kilencet, egy halva érkezett, kettőt elvett még kicsi korában tőlünk az Úr. De áldom az Istent, mert hat gyerekünk megmaradt. Azoknak is volt nyavalyája elég.

– Nekem nincsen több, csak ez az egy. Nekem nem lesz már több, csak ez az egy. Alig szopja ki a cumiból a tehéntejet, már jön is ki a másik felén – panaszkodott Kató.

– Vékonyfosása van? Minálunk is így járt az egyik fiúgyerek. Egy, másfél éves ha lehetett – melázott el az öreg. – A javasasszonyt hívtuk hozzá, anynyira odavolt. Azt mondta, a pici teste nem kívánja a tejet. A Reszka teát fő-

zetett hársfából, pipitérből. Megparancsolta, abba csepegtessünk vörösbort, és azt adjuk a picinek. Első nap minden deci teához két cseppet kellett raknunk, a második nap négy cseppet, a harmadikon hatot... egészen tíz cseppig. Megtettük, mert a Reszka már egy kisleányunkat is megmentette. Amikor bedagadt a torka, petróleumos ronggyal törölte ki, a szomszédasszony nem hallgatott rá, annak a fia odalett. Szóval hatott a tea. Egy hét után megehetette már a gyerek a vizezett tejet, és utána is hígítva itta csak egész siheder korig, akkor azután teljesen leszokott róla – nevette el magát a férfi.

– Féléves leánykának hogyan lehetne bort adni? – rémüldözött Kató.

– Én csak azt mondtam el, ami velünk megesett – jegyezte meg az öreg – És az a fiam még csak nem is lett részeges.

Egy kicsit beszélgettek még időjárásról, a hegyi ismerőseiről, majd a férfi elköszönt.

A kislány felsírt, éhesen. Kató megitta egy kis kamillateával majd duzzadó, de tejtől elapadt, mellét nyomta a szájába, azon cuppogott, míg elfáradt, ismét elaludt.

Minek a két mell, ha nem ad tejet? – kesergett Kató. Mit ér az anya, ha nem tud a gyermekén segíteni?

A doktor is hazaérkezett, megbeszélte a kollégájával, ha Julika harmadnapra sem gyógyul, akkor be kell vinni a városba, a kórházba.

Kató egész éjjel a kislányt őrizte. Leste a lélegzetét, a szeme rezzenését, kis keze rándulásait. Fel- felsírt szegényke, a gyomra kortyogott, talán az éhség gyötörte. Anyja, a tehetetlenségtől, vele zokogott.

Egy kilót már biztosan fogyott – rémüldözött. A kis szeme egészen beesett.

Reggelre azután elszánta magát. Átment a Dörgöshöz, mert egyedül annak állt egy hatalmas hársfa az udvarán.

– Miért szedtem volna hársvirágot? Én életemben sem ittam vizet, nem-hogy teavizet – harsogott Dörgös. – Hanem, a Fejős, valamilyen bajra vitt innét a birkáinak ágakat.

Hársfavirág a Fejősnél sem maradt.

– Jó lesz hozzá a „bicsketea” is, csak a magja ne kerüljön bele – tanácsolta valaki Katónak a boltban.

Csipkebogyó pedig Katónál is akadt.

Megfőzte a teát. S tett a három deci teához hat csepp vörösbort. Boltit. Az üveg szerint Egerből származott, bikavér. Kató letérdelt a feszület elé és imádkozott. Délután a kislány jobban elnyugodott. Folytatta a kúrát és, mire a tíz cseppre sor került, már teljesen elmúlt a hasmenés, jobban volt a csöppség, egész éjjel elaludt.

Kató:

„Máig sem tudom, hogy a tea, a bor vagy az imádság segített neki. Az is biztos, hogy hétéves koráig szerette a tehéntejet, utána meg egyik napról a másikra a kedvence lett.”

Fejős:

„Mindig tartottam két fejős kecskét és néhány gidát. Miután a Julika beteg volt, hosszú időn át én láttam el őket kecsketejjel, mert az vastagabb a tehénénél, és a kislány is jobban megitta. De jó pár éve már le kellett ütnöm az anyakecskéket, mert nincs a környéken bak, anélkül pedig nem fognak fiat.”

Dörgös:

„Párszor túljártak az én eszemen is. Amikor megszűnt a beadás, elhittem, hogy itt a jó világ. Ötvennyolcban négy kataszter földet vettem a Zsöndöcsnétől, így a sajátommal és a bérelt földdel együtt már közel húsz holdon húztam az igát. Míg az Árpí gyerek itthon volt, bírtunk vele, megszakadnunk se kellett bele. De a fiú odalett. A cigányokat meg összeszedte a tanácselnök, és házat építettek nekik lent Dombfaluban. Még munkával is elláták őket, szeget kovácsoltak valamelyik városi üzemnek. Napszámos egyre nehezebben akadt. Aki csak a borért jött, az úgy is dolgozott. Ha reggel nem adtam neki, akkor azért hevert, ha meg megkapta a fejadagot, akkor már délre lerészegedett. Az a néhány ütődött, amelyiket az apja, anyja szolgálni adott, azt sem tudta megkülönböztetni, melyik a kukorica, melyik a gaz. Az egyik dombfalui bugyuta gyerekkel kolorádóbogarat szedtettem keléstől egészen a virágzásig, mégis mire a szedéshez értünk, alig volt levele a krumplinak. De a gezarolt, a dédétét én nem szórtam ki akkor se. Büdös volt tőle még a krumplileves is. Egy másik szerencsétlen a teheneket őrizte. Néha beengedte őket a téeszcsé lucernásába, olyankor széttártam a kezem és sajnálkoztam, hogy nincs ki szegénynek a négy kereke. Rendes munkát senkire se tudtam rábízni. Én, Dörgös Alfréd szolgál lettem a saját földemen. A faluból fogadtam egy szukát, megfőzött, dobott napközben az állatoknak, és néha odatartotta a farát. Özvegyasszony volt, hasas, mint egy mangalica, és biztos arról álmodott, hogy elveszem. Tévedett, hehehe.

Hajnaltól keltem, megettettem az állatokat, késő este feküdtem. Roszszabb volt ez, mint a ruszikkának végzett robot. Néha kirúgtam a hámból és mulattam két-három napig, de a végén még a falurosszai is elpártoltak melőlőlem, iszkoltak haza. Elhúzott a cigány, mert várták a purdék, a kocsmáros csak azt leste, mikor esik az asztalra a fejem.

Gyűlt hozzám szépen a pénz, csak nem érdekelt igazán. Magam maradtam. Még ellenségem se nagyon akadt. Az erőm is kopott, pedig küzdöttem el-

lene. Egy-egy egész napos szántás után, este összeakadtak a lábaim. Ráadásul, ahogy említettem: voltam olyan ökö, hogy ötvennyolc decemberében a Zsöndöcsnétől megvettem négyholdnyi földet. A következő év tavaszán leganézta, jó vastagon. De nekem már csak a szaga jutott.”

Kató:

„A legtöbb embernek az a baja, hogy telhetetlen. Én úgy érzem, mindent megkaptam, amit az élet adhatott. Imáim, fohászaim meghallgattattak. Megszületett a lányom. Anyám emlékére, Júliára kereszteltem. A szélről is óvtam, magamtól is féltettem.”

Fiú:

„Én is emlékszem a téeszszervezésre. »Nem akarunk kolhoz!« kiabálták a férfiak a Hegyen. Az asszonyok sóhajtoztak, összebújtak, gubbasztottak, mint télen a verébsereg. Mi gyerekek nem igazán értettük, mitől félnek, mit is mondanak.”

Fejős:

„A téeszszervezők nálunk a Hegyen a szarvánál fogták meg a bikát. Azt mondják, a környéken sem történt ilyen furcsaság, de ide hozzánk, magam vagyok rá a tanú, zeneszóval érkeztek az agitátorok. Két napig mulattak a Dörgös pincéjében, és amikor kijöttek, a Hőbőri már aláírta a belépési papírt. No, nem teljesen ingyen. A bor árát, amit megittak, felszámította vastagon. És a téeszszervezők tartották is a szavukat. Elnököt csináltak belőle, itt fent a Hegyen.”

Dörgös, amikor három napra rá – immár józanon – meglátogatták az agitátorok, nem ujjongott.

– Aztán mi lesz a dolgom? – kérdezte.

– Te töröd majd be az ittenieket – bökött bele a fiatal Tallér Ernő, a falusi kis csoport elnöke.

– Hé, a kurva életbe, mikor ittag meg a lábvizemet, hogy csak úgy letegezel – mordult rá Dörgös jó hangosan.

– Közöttünk téeszcsésék között ez így szokás. Magáztuk az uraságot eleget.

– Na és kiket szedtetek még rá itt a Hegyen?

– Teutánad már könnyen ment a szervezés. Belépett majdnem mindenki. Igaz, akik aláírtak, főleg öregek, asszonyok. De ide kíváncozott az a kilenc dombfalui gazda is, akinek itt van fönt a földje az erdő alatt.

– Idekérdzkedtek, persze, mert ha szétmegy ez a szarság, akkor vissza akarják kapni a báródombi birtokot.

– Jobb, ha megtanuljátok mindannyian, hogy mit jelent az a szó: közös

– kötekedett tovább a falusi elnök. – Ha igen megszorultok, szóljatok, esetleg kisegítünk benneteket.

– Koldustól nem kérek kenyeret. Én, Dörgös Alfréd vagyok olyan jó gazda, mint akármelyitek.

Fejős:

„Azért mindenkit nem sikerült a téeszbe terelni. Az Ihászné, miután az ura visszajött a frontról, teljesen megváltozott. Kikerült a Zsöndöcsné szárnya alól, és újból férje imádásának szentelte életét. Vasárnaponként mindig karonfogva mentek kismisére, litániára. Az Ihászné aránylag korán meggömbült, elvékonyult, hozzáöregedett a férjéhez. Sokat gürcöltek. A legidősebb fiuk, a beteges Gergely messzire költözött és a három nagyobb leány is kiröpiült. De ott volt nekik, a Zoli, a Matild, a Lackó és az Imre. A két nagyobbik az apjának segített, a két kisebbik meg a városba járt, szakmát tanult. Az Ihász Mátyás, aki pár holdnyi földje mellett mindig megélt abból, hogy ezermesterként: fűrt, faragott, fűlest, zsombort, sóprűt kötött, ólat ácsolt, hordót passzított, megmakacsolta magát és nem lépett be a kolhozba. Kijelentette, eltartja ő a családját, akárcsak eddig, a két keze erejéből, a saját földjéből. A Dörgös, állítólag odaigért a szervezőknek az egész Hegyet. Igaz vagy nem, én meg nem mondhatom. Annyi biztos: megbosszulandó, amiért az Ihászné kimaradtak a közösködésből, megtiltotta, hogy bárki is fogatot, segítséget, és ami még rosszabb, munkát adjon nekik. Én is lopva vettem meg tőlük a két utolsó fűlest. Két ökörrrel szántogatott szegény öreg Ihász. Aztán egyszer tavasszal, szántás közben a barázda közepén elesett és ott is maradt. A marhák végighúzták még az ekét, és a föld másik végén gazda nélkül legelészni kezdtek a téesz lucernájában. Arra figyelt fel az egyik dombfalui. Rá fél évre meghalt az Ihászné is. A nagyobb gyerekek addigra már mind elpályáztak, a Zoli volt az itthonmaradottak között a legidősebb, ő vette át a családfő szerepét. Az apja temetését követő napon belépett a téeszcsébe. Meglett a Hőböri elégtétele.”

Kató:

„Van-e az életben szebb perc, mint amikor a gyermekünk először mondja ki: »ana«?”

Tanító:

„A Dörgös azért, kéremszépen, megmutatta, hogy nem akárki fia. A régi urasági földből hasított közös dűlőből s az erdőből tényleg téeszcsét alakított itt, azt igazolhatom. Rögtön a második esztendőben öt hold málnát ültetett. Volt már itt málna maszekban is, de csak mutatóba. Az Alfréd hamar rájött, hogy a téeszcséjében sok az asszonyi munkaerő. Azok legfeljebb a kapát bírják, meg a málnaszedést. Dörgös persze, akár csak maszek korában, fittyet hányt a szabályokra, a törvényekre is. Az erdőt se hagyta parlagon. Ki-

vágatott egy csomó fát, amire engedélyt kapott vagy nem kapott. Nem itt adta el, hanem kocsikra rakatta és elvitette Ács, Komárom felé. Minden teréért két-három mázsa gabonát cserélt, mert csak úgy, pénzért kereskedni, főleg tilosban vágott fát eladni, akkoriban a téeszeknek nem volt szabad. Az így termett búza, rozs nem került a magtárba, az elszámolásba, hanem a Dörgös a tagok között osztatta szét.

Sokszor eszembe jut: mennyi erdőnk volt valamikor. Elvették országunk kétharmadát, elrabolták tőlünk a Kárpátokat, a legjobb búzatermő földeket: Bánátot, Bácskát. Arról nem is beszélek, hogy egykor három tenger mosta országunk partjait...

Ott tartottam, hogy az Alfrédnak a parancsolást nem kellett kitanulnia, abban, gazda korában is jeleskedett. Béresének, szolgájának tekintett minden tagot. A modorától a férfiak zsebében kinyílt a bicska és sok asszonyt is megrikatott. Mégis elnézték neki, mert a Dörgös téeszében senki nem éhezett. Igaz, aki nem dolgozott, ha térden állt se kapott. A járásnál talán sose tudták meg a sok csereüzletet.

Én személy szerint egy dologért összevitakoztam vele. A régi iskolatermet jelölte ki téeszirodának. Mostanra be kellett már látnom, igaza volt. Abban az iskolában aligha tanulnak még egyszer a hegyi gyerekek.”

Egyik nap az elnököt, a falusi Zsedely Ferenc állította meg.

– Alfréd bátyám, fogytán van otthon a liszt.

– Menjetek be a magtárba és merjetek egy kis búzát.

És kért a másik, a harmadik. Aki dolgozott, de megszorult, aki szépen kalapolt az mind kapott.

– Baj lesz ebből – aggodalmaskodott a téeszbe frissen kihelyezett agronómus gyerek –, majd jönnek a járástól az elvtársak és kiosztják a fegyelmiket.

– Teszek rájuk. Örüljenek, hogy felkaroltam a Hegyet – rántotta meg a vállát Dörgös. – Ha valakinek nem tetszik, kinyalhatja a tejesköcsögöt.

Kató:

„A kislány szépen cseperedett. Eltotyogott mellettem a boltban. Akárki jött vásárolni, mindenkinek volt hozzánk egy jó szava. Kérdezték tőle hogy hívnak picim, máfél éves korában már megmondta: Julka. Nem Julika, nem Juliska, Julka. Ez után én is mindig Julkának neveztem.”

Fejős:

„A Katóknak csak egy csillag ragyogott. A Julikát látta csak a Kató.”

Tanító:

„A hatvanas évek első fele, itt a Hegyen a Dörgös Alfrédéről szólt. Az em-

berekből és a földekből kihozta, kérem, a maximumot. Olyannyira, hogy a második esztendő végén talán a megyében is legtöbb terményt itt adtak egy egységére. Sőt, a faluban, ahol még élt a régi téesz és alakult egy új is, szóval Dombfaluban az új kolhozosok azt kérték, hogy a Hegyhez csatlakozhassanak. Akkoriban megkeresett az Alfréd és ajánlotta, legyek én a téeszben a könyvelő. Nem hagytam el a régi helyet. Egyrészt ott már jól ismertem a dolgokat, de most már, kéremszépen, azt is elárulhatom nem akartam, hogy a Dörgös legyen a parancsnokom. Énrám, a Hegyen felnéztek az emberek. Közülük elég sokat tanítottam is. A Dörgös pedig téeszelnökként is megmaradt annak, aki volt, erőszakos, nagyhangú parasztnak.

A műtrágyában például nem bízott, ezért még a környező falvakban is öszszevásárolta a trágyát, azzal javította a földeket. Szerencséje is volt, mert jól termett a búza, a kukorica, és többnyire pénzt fialt, amihez fogott. A málna termőre fordult. Alig győztek a szedésére az asszonyok. Ugyanakkor az egyesüléssel nagyobb lett a tagság, a föld, többfelé osztódott a haszon. A Dörgös ismerte és szó szerint vette a mondást: »In vino veritas.« Borban az igazság.”

Kató a boltban ölébe vette a kislányt, megsimogatta a fejét.

– Nagyon boldog vagyok, hogy itt vagy velem. Köszönöm néked, Istenem – suttogetta el titkos imáját, melyet minden nap elmondott, mióta Julika megszületett.

Megsimogatta a kislány fejét:

– Te lettél az én életem.

Zsöndöcsné:

„Nem jártam a Katóhoz vásárolni, mert a gyár mellett volt egy bolt, abban megvehettem, azt a keveset, ami nekem kellett. A köszönő viszonyunk azért mindig fennmaradt. Láttam, imádja azt a kisleányt. De én jól tudtam: egy gyerek semmi, még kettő is kevés, ha az emberfiát az ördög kergeti. A mi házukban megrekedt a mécsvilág, és örökre rám telepedett a gyász.

Idős voltam én már a gyárhoz. A munkát még bírtam, hanem a zaj, zúgás, a csattogás megörjített. Hiába igyekeztem haza, a gépeket hallottam éjjel is. Hiába mentem ki a temetőbe, oda is utánam jött a sok zöreje. A tudómban összegyűltek a szöszmöszők, krákoztam, köhögtém éven át. Szokásommá vált a korai fekvés. Azonban csak hanykolódtam az ágyon, az álom elkerült, sokszor a reggel fáradtabban köszönt reám, mint ahogy búcsúzott az est. Egyszer aztán elszántam magam. Feltettem a pléhpoját és elmentem a kérgesszívű Dörgöshöz, kértem, vegyen be a téeszcséjébe engem is.”

Dörgösön nem látszott, hogy ujjongana.

– Aztán, hogyan gondolod? Beállsz közénk csupasz valaggal? Mert ahhoz volt eszed, hogy rám sózd a földedet. Egyszer se arattam rajta magamnak. Mielőtt megalakult a téesz, a teheneket is pénzzé tetted. Utána eladogattad a kocsit, az ekét. Mitőlünk pedig mindent elvettek. Úgyhogy még egyszer kérdezem: hogyan gondolod? Mit tudsz te behozni közénk?

Zsöndöcsné nem ijedt meg a saját árnyékától. Azonnal kész volt a válasszal:

– A két kezem még megvan, kidolgozom a fiatalok szemét.

– Azt én még el is hiszem, csakhogy neked szád is van három helyett. Nekem pedig nem kell ide boszorkányleső, folyvást kereplő vészmadár.

– Megtanultam én a gyárban bent, ott tanultam meg, hogy mit ér a jó levegő, a csend.

– A mesét elhagyhatod. Csupán arra vagyok tekintettel, hogy elvesztetted az urad és a két gyereked. Hétfőn az istállóban kezdhetsz fejként, hogy ha annyira hazavágysz, ha annyira hiányzik a trágyaszag.

Fejős:

„A Dörgös téeszelnök korában énbennem is kiegyenesítette a szöget. Hiába voltam a munkához már-már túl koros, megtett brigádvezetőnek. Volt olyan nap, hogy tizennégy ember dolgozott a kezem alatt. Kint az erdőn nagy irtást végeztek, kellett a fa. Megemlésttem az elnökönknek, hogy az erdei föld gazdag és fekete a szalonnája, a lankás részre lehetne ültetni egy almáskertet. Az én almásom még megvolt ugyan, de a fák öregedtek és egyre kevésbé bírtam vele. A Dörgös meghallgatta a szavam. Az almában nem bízott igazán, csak nyolc sort engedett, melléje pedig hatvan sor szilvát, és tizenöt sor diót ültettetett. Szidtak, a tagok, amikor temetgettük az akáctuskók gödreit, feszegettük a karvastagságú gyökereket, elegyengettük a helyet. És mintha dróton húzták volna, úgy nőttek rajta a facsemeték.”

Kató:

„Egy gyerek élete ezer veszély, és egy anya sorsa – főként, hogy olyan egyedül van, mint én – a szüntelen aggodás, félelem. A Julka még öt éves sem volt, amikor nekiesett a boltban a kályha oldalának és összeégett a kis keze. Bekentem gyorsan tojásfehérjével, és majdnem eszemet vesztettem, úgy futottam vele körbe a Hegyen.”

A Kari Tivadar a téesz-teherautón járt már akkoriban. Kató őt vette rá zokogva, hogy gyorsan vigye el őket az OTI-ig. Mire beértek, Julika szeméből elfogyott a könny. Maga elé tartotta két apró kezét, rázta, fújta és csak néha sikongatott.

Tüske Kató ült mellette tehetetlenül. Körmével marta a saját karjait. Hogy szenvedjen ő is. Hogy fájjon neki is.

Mire beértek, véres lett a tenyere. A Julika könnyes, szomorú szeme olyan volt, mint egy összetört kedves tükör. Cserepeiben Kató csak őt látta, és tehetetlen önmagát. Egy pillanatig még Dörgöst is megsajnálta, arra gondolván, milyen szörnyű kínokat állhatott ki a ráöntött forró víz miatt.

Kató:

„Csúnya volt a seb, bent fogták a kórházban a kislányt az orvosok. Kértem hadd üljek az ágya mellett éjszaka, a nővér elzavart. A kórház előtt a parkban állt egy pad, azon virrasztottam. Lestem a Julka ablakát, gondoltam, meghallom, ha sír. Hajnal felé már csaknem elnyomott a fáradtság, de tartottam magam. Mihelyt tehettem, beszöktem a portán át. A kislánykám még aludt. Apró kezén nagy fehér kötés. Azután jött az ápolónő, és ismét elterelt. Aznap, szombaton, délután volt a látogatási idő.”

Kató délelőtt a városban ténfergett céltalan. Vett a lányának cukrot, speciált, új pizsamát. Hajnalban, a buszmegállóból üzent a Hegyre, hogy a bolt zárva marad. Csak járkált fel és alá, eszébe sem jutott, hogy ő aznap még egy falatot sem evett. Kettőkor, az összegyűlt tömegben az első között törtetett befelé. Hamarosan ott állt a kórterem előtt.

A kislány nem várta, hiszen még nem tudta, mi az a látogatás.

Amikor Kató benézett, Julika egy csitrivel játszott, az a másik már tizenkét-tizenhárom éves is lehetett, haja, mint az arany, szeme, mint a fekete szén. Kató megtorpant, és az ajtóból leste őket. Majd kiugrott a szíve, úgy örült, hogy a Julika nevet.

És mint otthon, gyakorta előfordult, itt is megindult köztük a lélekfolyam.

Julika megérezte, hogy az anyja ott van, nézi őt. Az ajtó felé fordult és rögtön kitérte karjait, örömmel sikoltozott. Kató az ujjától a homlokáig végigcsókolta kicsinyke bepólyált kezét, majd kirakott a kis szekrénykére mindent, amit délelőtt összehalmozott.

– Vegyél te is. Nesze – kínálta kedvencével, a speciállal Julika a szőke hajú nagyobbikat. Aztán anyja füléhez bújt, és úgy súgta:

– Anyuci, a Nórinak is meghalt az édesapja.

Kató torkát elszorította a keserűség. Lányának érzett minden árvát, ronának minden özvegyet.

Azonnal vett az almából, a speciálból, a cukorból, s mindegyikből oda-tett a szomszéd ágyhoz is.

Büszke volt, hogy a Julika ilyen jószívű, aki csak biztatta a másikat:

– Egyél, Nóri, egyél.

Aztán a lányhoz is megérkeztek a hozzátartozók, egy szintén aransző-ke, szépen öltözött, gyönyörű asszony és két koromfekete hajú gyerek.

Julika teljesen elfeledkezvén tűzben kínzott kezeiről, produkálta magát:

– Itt van ám az én édesanyám! – kiáltott át a másik ágyhoz. Mosolyog-tak rajta, a kislány meg tovább folytatta:

– Az én édesanyám boltos, úgy hívják, hogy Dörgös Árpádné, de a He-gyen mindenki azt mondja csak neki, hogy Tüske Kató.

A szobát akkorra már ellepték a látogatók. Néhányan hangosan nevet-tek, de a szőke asszony, ott a szomszéd ágynál felkapta a fejét:

– Hogy mondtad, picim? Tüske Kató?

Kató feszengett a hirtelen figyelem terhe alatt. De Julikát igazolandó, rábólintott.

– Igen, a lánykori nevem a Tüske Kató.

A szőke asszony sóhajtott egy nagyot:

Az én férjem sokat emlegette ezt a nevet. A háború ideje alatt egy Tüs-ke vagy Tüskés Kató nevű lány mentette meg.

– Megmentette? Hogyan?

– A férjem sebesülten a környékbeli erdőkben bujdosott, megsérült, és az a lány oda hordott neki élelmet, teljesen ismeretlenül.

Kató szíve dobbant egy nagyot. Már teljesen kiment a fejéből a kunyhó-beli, sebesült legény.

– Egy szép szál, fekete ember az ura? – kérdezte.

– Igen, fekete, fekete volt – válaszolt az asszony tétován.

– Olyan volt a szeme, mint a szén – sóhajtott Kató –, lázban égett a te-kintete, és a társa ott feküdt mellette, holtan, hidegen. Emlékszem – mondta Kató –, homlokán a mély seb lobot vetett. Sűrű volt a szemöldöke, és a bal kezén... várjunk csak... igen, a bal kezén volt neki egy sérülés.

– Igen, az volt neki – helyeselt az asszony. – Hát maga az az asszony? Maga az a lány...

Édesanya nézd, csokit kaptam a Nóritól. Olyan finom. Harapjál belőle te is!

Kató figyelme a kislánya felé fordult, puszigatta az arcát, bekötött kis kezét.

Az idő, mint a cikázó fecske, gyorsan elrepült.

Kató mosolyt erőltetve a szája köré, percekig búcsúzott.

Megnyugodva látta, hogy amikor a Julika elpityeredett, a Nóri rögtön odament hozzá és figyelmét egy mesével kötözte meg.

Kató:

„Az a szépcuci, szőke asszony ott várt rám az épület előtt. Bemutatkozott. Viktóriának hívták, de kikötötte, hogy Vikinek szólítsam, mint a barátnő. Nem hagyott békémet, elcipelt magukhoz. Szép lakásuk volt, a kórházhoz nagyon közel, három vagy négy szobájuk is lehetett. Süppedős szőnyegek, faragott székek. Lehúztam a cipőmet, nehogy bevigyem a koszt. A Viki leültetett, teát főzött és likőrt is töltött, valami ismeretlen édeset. Elnézést kért, hogy a kórházban olyan kurtán-furcsán abbahagyta a beszélgetést, de nem akart bajt nekem.

Aztán hosszú ideig mesélt. Elmondta, hogy a férje, akit Ányos Gábornak hívtak, megszökött a katonaság elől. Az ellenállók közé tartozott. A sejtjével vagy mivel a városban lövöldözésbe keveredett. Megsérült, és miután keresték őket a németek, a legjobb barátjával sebesülten, az erdőben bujdosnak. Véletlenül, legyengülve, bukkantak rá a kunyhóra, ott rejtőzködtek el. A Viktória szerint a férje többször elbeszélte a megmenekülése történetét, hogy, egy ismeretlen nő mentette meg, akinek olyan illata volt, mint az érett körtének. Az arcomra nem, csak a nevemre emlékezett. Azt hajtogatta: »Nem tudom, mi lett volna velem, ha nincs ott az a Tüske vagy Tüskés Kató.«

Szegény Ányos Gábornak ezután sem volt könnyű élete, 1948 után az elvtársai tanácselnök-helyettesnek tették meg a városban. Viszont ötvenkettőben lecsukták a kommunisták, mert egy nagyobb pártemberrel összekapott. Ötvenhatban, amikor a börtönt megostromolták, kiszabadult. Egy éjszakát töltött otthon, másnap már ment a forradalmárok közé. A Nagy Imre mellett szónokolt. Megint valamilyen bizottság vezetője lett. Aztán jöttek az oroszok. November végén elfogták, ötvenhétben elítélték és ki is végezték. A Viktória nem sírt, de az arcán láttam, szerette a férjét, és a bánata örök. Azt állította: nem volt a tizenegy évnyi házasság alatt két nyugodtan, együtt eltöltött napjuk.

A Viki szerint a férje emlegetett engem, és iskolába akart küldeni. Miután a Fejóstól üzent, jó darabig várta is, hogy megjelenek a városházán. Nem mondták meg neki, hogy jártam ott. Persze ő is megkereshetett volna engem a Hegyen. Azonban ahogy a felesége elbeszélte, nyugtalan ember volt nagyon, örökösen dolgozott, s mindig háborúzott valakivel, valamivel. Ideje sosem jutott se magára, se a családjára, amikor meg lett volna, akkor börtönben ült. A fényképe ott lógott a falon. Tanácselnök-helyettes korában készülhetett róla, mert szeméből hiányzott már a lobogás. Súlyos fáradtság ült az arcán, akár ott a kunyhóban, a láz után. A Viki, miután a férje meghalt, egy régi elvtársuk kegyelméből a szakszervezethez került, ott a saját erejéből lassan feljebb jutott.

Nagyon megörült ez az úriasszony nekem. Mellém állt. Akkor éjszakára maguknál fogott. Tiltakoztam, mert nem készültem én se vendégségbe, se kór-

házba, alul egy viseltes, otthoni kombiné volt rajtam. De a Viktória még háloínget is adott. Másnap együtt reggeliztünk, az ebédfőzésbe én is besegítettem egy kicsit. Délután közösen mentünk be a látogatásra. Megfogadtatta velem, hogy ha a városban járok, megkeresem. És azt is megígérte, ha valami bajom, gondom van, hozzá mindig fordulhatok. Megtartotta a szavát.”

Kató hónapokon át babusgatta a kislány kezét.

– Ugye, már nem fáj, édesem?

– Ha anya megpusztilja, nem – és már tartotta is tenyerét, melyen örökre megmaradt a heg.

Fejős:

„Elnézegettem a Katinkát. Az a kislány lett mindene. Az öröme, a félelme, a boldogsága, az aggodása. Megértettem, hiszen az ember sokszor még egy kutya-kölyköt is megszeret. Figyeltem én a többit is. Dörgös parasztból egy időre tészelnökké változott. A Tanító az érzéseket számokra váltotta át, a kockás papír; a napi kétszeri séta, háromszori ima lett az élete. A Zsöndöcsné spórolt, kapart, s miután a gyárból megszabadult, újból előkerültek a boszorkányai. A Hegyen akkor már fogyott a nép. Akik itt maradtak, beleszoktak a tészjáromba. Hamarosan már nem kellett minden munkára órákig agitálni az embereket. Elfogyott a kevéske tartalék. Rászorultak a terményre, a pénzre, és a Dörgös mindig teremtett anynyit, hogy legalább év végén befogja a szájukat, megtömje a zsebeiket.”

Kató:

„Amikor a Julka már eszmélni kezdett a világra, esténként meséltem neki az apjáról. Eleinte azt hitte a drágaságom: az egész valóban egy mese, hogy Dörgös Árpád sohasem volt, csak az én történeteimben létezik. Aztán egyszer, akkor már hét- vagy nyolcéves lehetett, pityeregni kezdett és azt kérdezte: »Édesanya, Áрпиapa miért nem élhet, hiszen olyan jó ember volt«. Bármennyire erőlködtem, én is elsírtam magam. A kislány, meg nem tudta, mi a baj, csak zokogott velem. Arról még korai lett volna beszélni neki, hogy a halál nem érdem szerint válogat. A kis szívét se akartam szomorítani, ezért egy időre befejeztem az apjáról szóló történeteket. Azért az a szó, hogy Áрпиapa köztünk máig megmaradt.”

Dörgös:

„Mindig szálla voltam én a pártemberek szemében. Rühes paraszt. Ahhoz kellettem, hogy kirántsam őket a szarból, a téesz elején. Kitetek volna már a harmadik napon. Csakhogy a földeket én ismertem, s azt is megtanultam, hogyan kell lekenyerezni a nagypofájú, városi „elvtársakat”. Több mint ötszáz holdra rúgott az erdőnk. Nem csak a fát, a földet, hanem a vadakat is hasznunkra kezeltem. Dolgozott nálam két puskás ember; vadásznak mondták

magukat, de ha egyszer egy oroszán jött volna szembe a Hegyen, összehugyozták volna a gatyájukat. Mindegy, velük lövettem mindig vadat. A Fejős bográcsban megfőzte a fáintos pörköltet. Sereglettek az ingyenevők mint dögre a legyek. Már a látvány is elcsapta az agyukat, hozzá a szag. Zabáltak nagyokat, míg a fülükön ki nem csordult a lé. Borunk volt akószám, pálinkát is főztem. Aki akarta, az itt helyben összeokádhatta magát. Akadtak persze beszaribbak is, akik nem vállalták fel a nyílt lakmározást. Azoknak cekkerben, a gépkocsi hátuljába került a holmi: jó paprikás kolbász, füstölt sonka, szalonna, bor, pálinka, málnalé. Érdem szerint. Nem nagyon akadt olyan, aki tőlünk üres kézzel távozott. De míg a többi téeszek szinte fánként külön-külön kunyeráltak vágási engedélyt, addig én, Dörgös Alfréd hatszáz öl fát vágtam ki az első három évben. Különben is, ki mondja meg: mennyi fa van egy cseresben, mennyi egy akácosban és főként mekkorák. Beszolgáltattam a bányafát, viszont jó gabonáért, malacért cseréltem el a rönköket, és a régi risszrossz cser és akác helyére tölgyet, bükköt, fenyőt, gyümölcsfákat ültettem. Létrehoztam egy kis kertészetet. A szőlőtelepítést, amikor még mások gondolni se mertek rá, egyenesen az egyik pártatyaúristennel intéztem el.”

Fejős:

„Emlékszem, a Dörgösnek már egy hónappal korábban szóltak, hogy kapja össze magát, mert a Fok Jenő látogatja meg a megyét és nálunk a hegyi téeszben lesz az ebéd. Nem mintha a Hőbőri bárki előtt is hasra esett volna a megtiszteltetéstől, de hasznot remélve, felkészült a vendégeskedésre. Volt egy titkos fegyvere. A Parragokban összeszedetett körtéből kitűnő kisüstit főzetett. Olyan zamata volt, hogy mindenkit megbolondított. Még az is epekedett utána, aki nem szerette a szeszt. Dörgös a nagy pártember jöttének hírére a szömörei kádárral még egy húszliteres faragott hordót is készítettett, parasztok aratták rajta a búzát. Ezt a butykost szánta, a pálinkával együtt csalinak.”

A pincesoron volt a vendégeskedés. Dörgös, kitett magáért, mint a szegény tót karácsonykor. Az asszonyok, ki tudja, honnét előásott népviseletben a Fejős vezényszavai szerint zötyögtették, kavargatták a kondérokot. A falusi Nyalka Juhász Béla kalapban, pödört bajusszal, csizmában az italt szolgálta fel. A Korsó Kelemen a pálinkáért felelt.

De a „nagy ember” a pörköltből ímmel-ámmal eszegetett, az ingyen bort se istenítette úgy, mint a többiek.

Dörgös ezt is igyekezett a maga hasznára fordítani.

– Ez a bor sajnos nem az igazi, Fok elvtárs – ragadta meg a kínálkozó pillanatot. – Ez csak otelló, és hozzá kevéske noa és még kevesebb nemes há-

zasa. Én, Dörgös Alfréd értek hozzá, nekem elhiheti. Valamikor a királyoknak termelték itt a vöröst, a papoknak is feküdt itt külön szőleje. Aztán, már az apáink idejében, pár év alatt kidöglött innét a kertjava. Nem tudom, hallotta-e már: mi az a filoxéra? Hát egy szar, apró tetű, egy kis élősködő, amilyen emberben is sok akad. Lényeg az, hogy kipusztultak tőle a régi tőkék, a jó fajták helyett jött az otelló, a noa, nekünk mostanra ez a löre jutott. Szóltam én az itteni elvtársaknak, hogy jó lenne erre a napos oldalra újra nemes szőlőt ültetni. De mindig azt kántálják, másra kell a pénz. Pedig ide szerfás istállót se építettek, mert én rendbe hozattam a régi, urasági majort. Persze, én, Dörgös Alfréd megmondom magának, olyan istálló, mint amit a faluban csináltak, nekem, ingyen se kellene. Megfagnak benne a tehenek. Aki kitalálta, annak sok esze nem lehetett, vagy nem látott még télen állatot. Hanem a szőlőhöz jól jönne a segítség, a banki kölcsön, és jó bor teremne itt, azt is tudom.”

Dörgös:

„Nem jártattam hiába a bagólesőmet. A Fok odaintette valamelyik seggnyalóját, valami minisztériumi akárkicsodát, hogy azzal beszéljem meg a szőlőügyet. Félrehúzódtunk a könyökvédőssel, el is magyaráztam neki mindent részletesen. Meghívtam az ürgét családostul egy hétvégi tivornyára. Azonnal érdekelni kezdte a dolog. A Fok, a maga brancsával, az elvtársaival beszélgetett. Mindössze egyszer hegyezett nagyon, amikor kicsit már kaptosan elmeséltem neki, hogy a kivágott fát téeszét és a tagok járandóságát is a másik megyében állatra, terményre cseréltük el. Egy fullajtár közbeköhögött ugyan, hogy ez így szabálytalan, de a Fok bólogatott. Főként miután azt is elárultam neki, hogy még többre mentünk volna, ha a fákból kerítésoszlopokat faragtathatok, és azt levisszük az Alföldre. Ott azt mondják, sosincs a kordonból elég. A Fok kijelentette, ideje volna már, hogy a téeszek önállóbbak legyenek, hogy gondolkozzanak, és ne az állam pénzére halmozák a veszteségeket, hanem ügyeskedjenek. Ezen aztán elpusmogtak megint egy ideig. Valaki rögtön kijelentette, nem értek meg erre a parasztemberek. Én ugyan nem hegyeztem rájuk, csak ez megütötte a fülem.

Különben dühös voltam, mert az eltervezett műsor megakadt. Ott állt már a sátor mellett három cigány, alig várták, hogy nótát húzhassanak, de ez a Fok leintett, nem kell cirkusz, nem kell zene. Azért megkocsikáztattuk a Hegyen. A Fejős kutyájának hangjára felágaskodtak a lovak és az egyik megyei mufti fejéről lerepült a kalap. Akkor az egyszer mosolygott is talán az a Fok, ami nagy szó lehetett, mert lerítt róla, hogy gyomorbeteg. Ezért a figyelmébe is ajánlottam a hegyi kisüsti körtepálinkánkat. Kezébe nyomtam a hordót és elmondtam neki a mondókámat. »Ebben olyan orvosság van, amelyiket ku-

picánként kell bevenni, de gyógyít bánatot, hascsikarást, női bajt, vékonyfósást.» Megköszönte rendesen. Láttam, tetszik neki a hordón a faragás, volt ott búzakalász, sarló. Kalapács, csillag nem, azok helyett szőlőfürtöt és körteket faragtattam oda emlékeztetőnek. Aztán délután fél öt felé mind eltakartak. Valami gyűlésük volt még a városon. Én meg abból, ami maradékként megmaradt, megvendégeltem minden hegybélit, minden télesztagot. Négy százast nyomtam el a cigányok homlokán.”

A nagy zabálás után három-négy nappal, megjelent a Hegyen egy fekete Volga. A sofőr az elnököt követelte, személyesen. Kötzködött, hogy baj van, mert rosszul dugták be a hordót, és mire a Fok Pestre ért, addigra a jó körtepálinka mind elcsöpögött.

Dörgös gyorsan átlátott a szitán. Elcsurgásról szó sem lehetett, mert a töltést ő végezte, a dugót maga ellenőrizte. Gyanította, hogy a pálinka más-hova, valakinek a demizsonába került. A Fokról nem hitte, hogy így akarná megdupláznai az adagot. Inkább valamelyik beosztottja irigyelhette meg a körteszagot vagy a sofőr volt mindegyiknél élelmesebb. Legszívesebben fenéken rúgta volna a jelentkezőt, el irányítva haza. Csakhogy felöltött benne: „Ezek ott Pesten mind nagy emberek. Szólnak az ávósoknak, és már törhetem is valahol a követ. De én, Dörgös Alfréd is vagyok olyan nagy franc, mint te kis-komám. Megjásztotta a rémületet, és rákérdezett:

– Most mi lesz?

– Éppen emiatt jöttem. Kellene egy új adag pálinka, hogy valami nagyobb baj ne legyen, vizsgálat meg mifene. Felviszem, pótoljuk a hiányt. A nagyfőnök talán hajlandó lesz szemet hunyni az eset felett.

Dörgös kötzködött még egy kicsit:

– Na, akkor adja azt a hordót!

– Hát azt a Fok elvtárs elvitte haza – bökte ki a sofőr.

Az elnöknek sem kellett a szomszédba menni egy kis furfangért.

– Az a gond, hogy a körtepálinka elfogyott, legfeljebb törkölyt küldhettek – ajánlotta némi hallgatás után.

A fullajtár elbizonytalanodott, kicsit hímezett-hámozott, mondogatta: ez elég nagy baj, ez bizony baj; aztán kibökte, talán jó lesz az is.

Dörgös magában jókat mulatott. Állt a pincéjében vagy hetven liter két-éves, saját tulajdonú kisüstije. Egy hibája volt. Főzéskor egy dézsában kitétek húlni az ajtó elé és az üstmester kutyája mindannyiuk szeme láttára belepisált. A főzés Dörgös jó embere volt, aki kis fizetségért néha hatvanfokost finomított, zugban is „begyújtott”. Nem akart vele tengelyt akasztani. Így az-

tán ez a pálinka az állandóan követelődő tészkocsisoknak és olyanoknak maradt, akikkel Dörgösnek nem kellett koccintani. Megtöltötte személyesen a két tízliteres demizsont, és azzal adta át a sofőrnek:

– Akkor most feltelefonálok a Fok elvtársnak, hogy megy az újabb fuvar. A sofőr rögtön tiltakozott:

– Nem kell! Nem kell! Most éppen a Kádár elvtársnál van. De minden rendben lesz. Ezért személyesen én vállalom a felelősséget.”

Dörgös:

„Útjára engedtem azt a lókotót, a gépkocsi rendszámát felírtam. Hamar túlléptem az eseten, mint úrilány a tehénzaron. Néha azért elnevettem magam, ha eszembe jutott, hogyan csettintgethettek Pesten a kutyahúgynak.

Két hetére rá levélben hívtak a járási pártbizottságra.

»Tárgy: A szőlőtelepítés ügye.« Jó, hogy odairták, mert az értekezletfeléket nagyon rüheltem és legtöbbször elmaradtam róluk. Letoltak ugyan, de több hasznosat tudtam meg, intéztem el én egy hétvégi zabapartin, mint más elnökök három teljes hét alatt.

A pártbizottságon azzal fogadtak, hogy a minisztérium, kísérletképpen, harminc hold vörösborszőlő telepítését támogatja nálunk. Ennek háromnegyede állami pénz, nekünk csak a költségek negyedét kell állnunk, arra meg hitelt kapunk. Két év alatt beültettettem a Birkaszín melletti dombot. Ment volna gyorsabban is, csak a vessző volt kevés. Annál jobb üzlet nem volt, mint az a telepítés, a karókat, oszlopokat saját magunk gyártottuk és elszámoltuk a minisztériumnak jó áron. A hitelt meg, némi hercehurca után elengedték. Így a szőlő, amire most olyan fenemód büszkék, ingyenben volt. Nekem, Dörgös Alfrédnek köszönhetik.”

Fejős:

„Itt az a hír járta, hogy a Dörgös egyszer befogatott a csézájába, és ad-dig el nem jött a városiak nyakáról, míg azok meg nem ígérték a pénzt, harminc hold szőlő telepítésére. Nem tudom, mennyi ebből a valóság. Az viszont igaz, még el se ültették a tőkéket, a Hőbőri a Hegyen és a környéken összeszedett szőlőből a város három kocsmájában már »Hegyi vörös« néven otel-lő bort méretett.”

Tanító:

„Ha meghagyják maszeknak, mostanra már a Dörgösé lenne a falu és a Hegy.”

Kató:

„Beszélgettem az üzletben mindenkivel, összefutottak nálam a hírek, de én nem nagyon foglalkoztam velük. A bolt munkát adott eleget, a sző-

lőt, a kerteket se hagytam el. A kevéske időt, ami még maradt, azt a Julka kapta. Csak egy-egy különös eset ébresztett rá, hogy mások is élnek körülöttünk a Hegyen.”

Fejős:

„Míg sok embert megbéklyózott, hogy mit mondanak rá majd a hegyiek, a Zalainé nem törődött vele. Bevette magát a bor, a pálinka gőzébe és abban élte végig az életét. Fiatalabban, ha nem is sokat, de dolgoztatott. Később eladogatott lassan mindent: ökröket, kocsit, földet, szőlőt, tehenet. Legvégül három kecskét hagyott meg, azokat ifjította, és tyúkot is tartott vagy húszat-huszonötöt. Egyik testvére pénzzel tángálta, kétévenként el is jött ide. Hogy a savanyú otelló borok mellé hogyan vette be Zalainé gyomra a kecsketejet, máig sem értem. Egyik délután a bolt melletti gesztenyefánál egyszer csak oldalára dőlt.”

Zsöndöcsné:

„A buszról jöttem hazafelé, olyan furcsán feküdt ott, mintha kitört volna a dereka. Gondoltam, felültem. Tényleg csak azért mentem oda. Hörgött hármát-négyet, de fennakadt a szeme.”

Kató:

„A Zsöndöcsné kiabálására kiléptem én is, vittem magammal sósbor-szeszt, megdörzsöltük az aszott melleit. Hiába, a szíve elhallgatott.”

Tanító:

„A Zalainé nagy áldozatot hozott a hazáért. Három felnőtt fia veszett oda a háborúban. Elhalt férje és egy másik fia. Talán ebbe rokkant bele, talán erre adott neki az ivás feloldozást.”

Kató:

„A temetést a tanács intézte meg a falusi pap. Megsirattam, pedig sok féldeci árával adósom maradt... Csak állt a bolt előtt, s kérte, könyörögte a felest, a végén már semmi másról nem beszélt. Kapott a fiai után valami pénzt, de az már a hónap elején elfogyott. Ha tojtak a tyúkjai, tojással fizetett, Elfogadtam tőle teljesen szabálytalanul, én nem tartottam baromfiakat. Ahhoz képest, hogy senkije se maradt, a temetésén még voltunk vagy negyvenen.”

Fejős:

„A Zalainé temetése után három nappal a Korsó Kelement felakasztva találták egy diófán. Délután, szokása szerint kiment a Szőlősbe, mert miután a Koldár Ignác kirabolta saját magát, a kocsmá a Hegyen bezárt. A pincesoron vigasztalták magukat a férfiak, vagy ha már igen mulatni akadt kedvük, akkor lementek Dombfalura, és többnyire véresen jöttek haza, mert hamar tengelyt akasztottak az ottani részegesekkel.

De ott tartottam, hogy a Kelemen kiment a Szőlősbe és régi szokása szerint a Tóthék prэшázában kezdték az ivást, a János gyorsan hanyattra nyakalta magát. A Kelemen meg áttántorgott a saját pincéjébe, ott biztosan felhajtott még néhány pohárral, mert volt mellette egy félig telt korsó. Reggel a Kelemen nem látták, se otthon, se a térszben, ahol takarmányos kocsis volt. De ilyen máskor is előfordult. Csak amikor már délután se került elő, akkor indult a felesége a keresésére. Ő találta meg az urát a diófára felakasztva. Hogy miért? Viszonylagos békében éltek. A Kelemen részegen se volt verekedős. Szerette az asszonyát. Mindig vitte neki haza a kevertet. A rendőrség is vizsgálódott. Először a Tóth Jánost fogták vallatóra, viszont az csak arra emlékezett, hogy este együtt kezdték a zabálást és ő hamar kifeküdt. Mivel a két család közt ősidőktől tartott a harag, meggyanúsították a Korsó Józsefet és a fiát, az Istvánt is, de mindkettőnek volt alibije, egyikük a kocsmában itta magát meredtre, a másik műszakban dolgozott. Így aztán felfüggesztették a nyomozást, és kimondták, öngyilkosság volt. De az okát soha, senki nem tudta meg.”

Kató:

„A sírnál kibékült a két Korsóné. Soha többet nem perlekedtek, békében megvoltak.”

Zsöndöcsné:

„Mindig fészkelt bennem a gyanú, hogy az a Korsó Kelemen a Jóskájuk feleségét kermelte. Ki tudja, hány gyerek volt az övé a hét közül.”

Fiú:

„Azt mondtátok, Dörgös meglépett a térszéből.”

Kató:

„Sosem tűrte igazán a hámat, csodálom, hogy bírta addig is és, hogy addig is elviselték a rossz természetét.”

Tanító:

„Kéremszépen, a Dörgös feje felett egyszerűen összezsáptak a hullámok. A málna abban az évben nem kellett senkinek, fillérekért adták a ju-gók, a lengyelek. Az Alfréd összeveszett az olasz kereskedővel, így közel harminc bikaborjú is a nyakán maradt. A szőlőtelepítés, a favágás miatt a pártbizottság vizsgálatot kezdeményezett, igaz, ezt még elsinkófálta az Alfréd valahogy, de annyi kára mégis lett belőle, hogy odahelyeztek a térsz-be egy főiskolát végzett agronómust. Ráadásul a tagok is lázadoztak, főként a dombfaluiak, mert kevésnek találták a juttatást, a terményt, amit fizetség-gül kaptak. És még ki tudja, mi minden lehetett. Az biztos, hogy az elnök távozása mindenkit meglepett.”

Dörgös Alfrédot már három napja nem látták a téeszben. Ott baktatott el minden nap az iroda előtt vállán a kapával, azon egy demizsonnal, ki a saját szőlőjébe, de még csak be se nézett, be se köszönt. Nem mertek szólni neki. Kötözés, zöldritkítás ideje volt, feltételezték, azzal foglalja el magát. Végül valami halaszthatatlan ügy miatt megkereste a könyvelő.

– Elnök elvtárs, ezt ird alá – kérte.

Dörgös éppen a héberrel társalogott. Csurig eresztette a számkukac poharát, spriccentett a sajátjába is, csak utána jelentette ki:

– Elvtársad neked a kandisznó. Nem írok én alá semmit. Nem vagyok már a ti elnökök.

– Ugyan, ne tréfálkozz velem.

– Nem vicc ez, komoly, mint a vakbélgyulladás.

– Hát hogy? Ki? Hogyhogy? Miért? – csorogtak a „számszaki” kérdései.

– Csak – felelte Dörgös. És ennél bővebb magyarázatot nem adott.

Teletöltötte a meglepett könyvelő poharát még négyszer-ötször is, mígnem az, fontos papírjait hátrahagyva, a nagy újsággal félrészezen dülögölt haza.

Tanító:

„Volt, kérem, futkosás. Jöttek a járástól, jöttek a megyétől, fütől-fától, de a Dörgöst csak a Szőlősbeli pincéjében találták meg. Borral megkínált mindenkit, viszont a visszatérésre semmi hajlandóságot nem mutatott. Vizsgálatokkal, börtönnel fenyegették, de nem gondolták ők se komolyan, hiszen két héttel korábban még egész oldalas cikkben nyilatkozott a járási tanácselnök, a megyei párttitkár, hogy milyen mintaszerű a hegyi Jóbarátság Téesz. Az Alfréd végül kiegészített az illetékesekkel, hogy soha nem volt gyomorbetegségére hivatkozva leszázalékolják és kilép a téeszből. Visszakövetelte a földjeit is, de persze, ahogy más sem, úgy ő sem kapta meg. A többiek még elnöközték egy darabig, legyintett rá és röhögött. Lovat vett. Ám annyit, mint a téesz előtt, sohasem dolgozott, annyit, mint a téesz alatt, soha sem mulatott.”

Dörgös:

„Egyszerűen meguntam más szolgája lenni. Paraszt voltam mindig, a magam ura. Egy parancsolóm volt, azt Dörgös Alfrédnak hívták. Ott meg elvárták tőlem, hogy legtöbbet húzzak, és tartsam a hátam mindenki helyett. A párt, bár nem tartoztam közéjük sose, engem fenyegetett. A tag éntőlem követelt. Mindegyik, mindig többet akart, sosem volt nekik elég tele a zsák. Elegem lett az egészből, mint verebeknek a lószarból.”

Fejős:

„A Hőbőri talán hat évig elnökösödött. Visszasírták a tagok, mert lehetett bármilyen vad és féktelen, azt nem hagyta, hogy felkopjon az itteniek álla, durva volt, megsértett, megalázott sokakat, viszont megtömté a zsebeket. És, kérem, ismét bebizonyosodott, hogy az emberek szívéhez a zsebeken keresztül vezet az út. Még a mai napig is a Hőbőrit emlegetik itt, mint a legjobb téeszelnököt. Való igaz, máshol még a háztáji nevét is féltek kimondani, de a Dörgös teljes szívvel támogatta a tagok boldogulását, vásárra cipeltette az állataikat, fát osztott nekik részesmunka gyanánt, zugban, az irtásföldre gabonát, lucernát vettetett, és azt nem vette be semmilyen leltárba. Adott a jobban dolgozóknak, még akkor is, ha az nem volt szabályos. A könyvelő sokszor óbégatott, hogy: »Ez nem lesz jó, ebből baj lehet.« Mire a Hőbőri leintette: »Ne szólj szám, nem fáj szaki.« Így lett a könyvelőből nálunk máig »számszaki«. Azt, hogy a dombfalui többszörösen egyesült téesznek most olyan jó a híre, a Dörgösnek köszönhetik, mert ő alapozta meg a málnát, a szőlőtermesztést, a későbbi fűrészüzemet. Egyszer pofájába is vágta a mostani vezetőségnek: »A bort, amit itt palackoztok, nem Báródombi vörösnek, hanem Dörgösvérnek kellene keresztelni. Nem hugyoznátok tőle, ha én akkor nem kaparok.«”

Zsöndöcsné:

„A Dörgös azt hitte, hogy őt nem fogja a Tüske Kató átka, pedig rajtam kívül a Hegyen ő volt az, aki a sorstól száz pofont is kapott. Elvesztette mindenét, feleségét, két gyermekét, az Isten rangot adott neki, nem tudta magát meghúzni, megbecsülni. Kidobták. Hajthatta a lovakat, akárcsak azelőtt, míg a betegség nem teperte le. Megérdemelte a büntetést, amit rámért az ég.”

Kató:

„A Julka többnyire egyedül a bolt előtt játszadozott. Dörgös, ha arra járt, néha megállt, leszállt a bakról, és kicsit beszélgetett vele. Először majdnem kirohantam, hogy elzavarom, de aztán arra jutottam: talán fenn az égből az Árpád akarja így.”

Fejős:

„Agyhártagyulladásban meghalt Kari Tivadar kétéves kisleánya. A Hegyen a temetés csaknem olyan volt, mint a lakodalom, szolítás nélkül is hivatalosak voltak rá az emberek. Siratták a kisfiút, és a pap még el sem kezdhetett a következő halottért az imát, amikor a Zsöndöcsné mindenki füle hallatára már hangosan fohászkodott: »Lám, kegyes az Isten, nem csak rám haragszik. Elveszi a más kölykét is, mindeteket. Ez a hely a halál fészke, a Hegy örökre elátkozott.«”

Tanító:

„A Zsöndöcsnének a sápítózás volt az életeleme. Néha áthozta az ebéde-
met, leült, és a második szavában már valakit szapult, szidott, pocskondiázott,
a rontásokon vagy a saját sorsán siránkozott. Két esztendeje még ki-kijárt a té-
eszbe, hogy az asszonyok közt elpletykálgathasson, kiutálták onnét is. A brigád-
vezetők se nézték jó szemmel a fizetett hátramosztót. Mert, ha nem bírta az ira-
mot, akkor, hogy visszatartsa a többieket, mindig elkezdett valami történetet,
amelyben legtöbbször a Tüske Kató volt a boszorkány, az ördög kedvese.”

Kató:

„A Tanító úr nyugdíjba ment a fogyasztási szövetkezettől. Nem
maradt ott igazi jóakaróm. Két hónapjára rá már be akarták zárni a
boltot. A Tanító úr közbenjárására napi négyórás nyitva tartással meg-
maradhatott. Kevés volt a fizetésem ahhoz, hogy Julkának mindent
megadjak, amit szeme-szája megkívánt. Pedig tehenet tartottam, mál-
nát ültettem és piachoztam is. A sok munkának az lett a vége, hogy a kis-
lányra nem maradt elég időm. Néha, amikor este fáradtan leültem az
ágya mellé, addig néztem az arcát, hallgattam a szuszogását, hogy ma-
gam is ott aludtam el.”

Julika megfogta az anyja kezét

– Mesélj nekem az apámról, az Árpiapáról! – kérte.

– Már annyiszor elmondtam, kicsim. Nagy ember volt, erős, és hatalmas
szíve volt.

– Akkor nagyapára hasonlított?

Katóban hirtelen megfagyott a szó. Az idegességtől nem tudta, mit te-
gyen. Ő soha ki nem ejtette Julika előtt Dörgös Alfréd nevét.

– Miért, ki a te nagyapád?

– Hát az Alfréd bácsi.

– Ki mondta neked?

– Rájöttem régen, hiszen rajtam kívül csak őt hívják Dörgösnek a
Hegyen. Aztán említették már sokan, amikor úgy vélték, nem hallod
vagy a dombfalui iskolában szekálni akartak vele. Az Alfréd bácsi is
megállít néha, ha az utcán feléjük megyek. Legutóbb megdicsért: úgy
látja, az anyám szépségét, az apám esztét örökölt, és reméli, az ő ter-
mészetét.

– Az apád nagy ember volt, erős – suttozta Kató. – Hatalmas szíve volt.
És bár Dörgös Árpádnak hívták, őt mindenki szerette a Hegyen, az apád meg
engem imádott, engem szeretett.

– Boldogok voltakatok nagyon?

– Igen, amíg lehetett – sóhajtott Kató. – Nekünk csak röpke örömet
adott a sors, de az a pár hónap volt életemben a legszebb, és rajtad kívül ő ne-
kem a legfontosabb. – De miket hordott össze még neked a nagyapád? – tu-
dakolta Kató rémülettel tele.

– Csak azt kérdezte, megvan-e mindenem?

– Persze, édesem, megvan nekünk mindenünk. Igaz, gazdagok nem va-
gyunk, de nem éhezünk, van ünneplő és hétköznapi ruhánk. És itt vagyunk
egymásnak mi. Nem kell nekünk senki más. A Dörgös Alfréd csupán név sze-
rint a nagyapád. Remélem, fogdosni nem fogdosott, bántani nem bántott.

Kató érezte, amint belülről terjed benne a féltés, az indulat. Eszébe ju-
tott a szalmakazal, ahol Dörgös leteperre, hiába küzdött ellene. Eszébe jutott
a szégyen, ami majdnem az esztét bontotta meg. Eszébe jutott a sok sérelem,
amit a férje és Dörgösné elszenvedhetett.

Julika nem értette a kérdést. Csak anyját nézte, látta miként borul el
a tekintete.

– Egy százforintost adott – bökte ki. – Biztatott, vegyek rajta, amit akarok.

– Nem kell nekünk az ő pénze. Hol van? Add ide! – kelt ki magából Kató.

Julika előhalászta a gyűrött százast. Kató odament a konyhaszekrényhez
és elővett egy másikat.

– Ez a tiéd. És kérj, ha kell!

Másnap reggel, mielőtt a boltot kinyitotta, Kató átment Dörgös Alfréd-
hoz. Forrt benne a düh, éjjel sem veszett el a harag.

A férfi épp a lovait vakarta. Kató odadobta a lába elé, a szalmára a pa-
pírszázast.

– Itt a pénz. Töröld ki a hátsódat vele – sziszegte. – Azt meg jobb, ha
megjegyzed, ha csak nézni is „úgy” próbálsz rá, mint rám annak idején, meg-
öllek. Isten a tanúm, nem csak ígérem, meg is teszem.

Dörgös csak annyit mondott:

– Lárifári. Az a leány az én unokám is. Majd meglátod, nem válik
vízzé a vér.

A gyűrött bankót, hogy Kató is jól lássa: bevillázta a lótrágya közé.

– Inkább te bújnál oda, te szemét! – fújta Kató, de visszafelé sem
sajnálta a pénzt.

Kató:

„Arra azért rájöttem, hogy a múltat megtagadni nem lehet. Újból be-
szélgetni kezdtem Julkával az apjáról. Már nem óriásnak és tévedhetetlennek,
hanem embernek próbáltam lefesteni, embernek, aki nem sok jót kapott az

élettől. Embernek, aki életem igazi boldogságát jelentette, embernek, aki testben hasonló, de lélekben teljesen más volt, mint Dörgös Alfréd, a nagyapja. Julka kedvelte ezeket a beszélgetéseket.

Néha elővettük a fényképet, amit még az esküvőnkön készítettek és csak néztük szótlanul.

Én azon bántódtam, hogy mennyivel másabb lenne minden, ha élne a férjem.

Julka bizonyára az Árpiát kereste azokban a csendes percekben. Hisz én kidolgozhattam a lelkemet, elérakhattam a szívemet, de apja mégsem tudtam lenni.”

Tanító:

„Hetvenben vagy hetvenegyben, kéremszépen, meghalt a Szakács Rudolf. Mindenki azt hitte róla: szegény, mint a templom egere, aztán felnyitották a szobát, az egyik tejesköcsögben százhuszezer forintot és egy sereg svájci frankot találtak. Amikor átnézték a papírjait, akkor tudtuk meg, hogy van egy testvére, aki még a húszas években emigrált. Na ez a testvér úgy hatvanhat táján a Vöröskereszten keresztül felkutatta az öreget, és küldte neki a jó svájci pénzt, az meg csak tömte a köcsögbe. Szegény Rudi bátyám csúnya végét ért. Rosszabbul járt, mint az öreg Zsöndöcs. Vénségére az agyát neki is valamilyen kór ette meg. Állandóan vándorolt. A körülötte levő dolgokról alig vett tudomást, mindig a múltat hajtogatta. Esténként hol ebbe, hol abba a házba tért be, állítva, hogy ő ott lakik. Hazakisérték, és elvolt másnapig. Még tisztább fejjel kialakított egyfajta rendet: reggelente a Katónál, a boltban vett két szál cigarettát, húsz deka kenyeret, pár deka felvágottat, egy féldecit. Néha otthon kotyvasztott valamit, sokszor lehetett érezni a lekozmaált ételszagot. Később azonban a boltból egyenest az erdőbe ment és a fákkal vitatkozott.

Máig sem értem, kérem, hogyan nem vettük észre azonnal a távolmardását. A Katónak jutott eszébe, hogy az öreg bontott, Kossuth cigarettás paklija, napok óta ott hever. Fellármázta az egész Hegyet. Mármost azokat, akik még itt nyűglődtünk akkoriban. Mentünk a Rudihoz, üresen állt a ház. Kiabáltunk az erdőszélen, válasz nem érkezett. A Kató leszaladt Dombfalura, és bejelentette a rendőrnek az eltűnést. Másnapra összetrombitáltak egy kisebb se-reget és átfésülték az erdőt.”

Beálltak a csatárláncba a hegyiek is, ők mutogatták meg a katonáknak, a rendőröknek azokat a csapásokat, ahol a Szakács Rudolf kóborolni szokott. Hamar eltelt a délelőtt.

Sehol nem hangzott kurjantás, sípszó, nem hallatszott öröm, sírás. Nyulak szaladtak riadtan. Őzcsapat ugrott meg az egyik tisztás ölén.

A Szakács Rudolf nem volt sehol, jól elbujdosott.

– Mióta nem látták? – érdeklődött a katonák parancsnoka.

– Két-három napja talán – vélték a hegyiek.

– Annak már úgylis vége – legyintett lemondóan Dörgös. – Lehet, hogy a hangyák, kukacok zabálják valahol.

– Ugyan hallgass már! – torkolták le a többiek.

Dörgös elcsendesedett, és a többiekkel együtt ő is a fák között kajtatott. Hátukra vették a napot.

Az erdő nemcsak a madarakat, az állatokat, de az embereket is elrejti.

Elrejt, elrejt.

Fejős:

„A jelenlegi kutya volt már meg akkor. Ez farkas, kopó és komondor keverék. A kopóvér benne a több. Lomhább, ráérősebb, mint a régiek, de bivalyerős, a szaglása jó, ha kell, két órán át szalad. És nagy békében megvan velem. A neve Fakó. Tudom, ezt inkább lovakra akasztják, de amikor hozzám került, nem volt se fehér, se fekete, se barna, se szürke. Fakó volt rajta minden szín úgy, ahogy mondom: fakó.

Őt is magammal vittem az emberkeresésre. Már jól bent jártunk az erdőben Sokoró felé, a kutya nyűszített és egy régi vízmosás árkába igyekezett. Én nem bírtam vele az iramot. Egy katona vagy rendőr kapaszkodott fel a Fakó után. Gyökerek szövevényében, partsuvadásban találtak rá Rudi bátyóra. Még volt benne szusz, de a szeme teljesen elhomályosodott. Mire leértünk az erdőről, jött az orvos is. Azt parancsolta: itatni kell, mert ketonos vagy milyen a szája szaga. Öntöttek is bele vizet, majd bort, hátha az használn igazán. De az öreg Rudi, tizenkét évvel volt idősebb, mint én, már nem lett önmaga. Három napig húzta még, három napig szenvedett, aztán visszaadta a lelkét a Teremtőnek.”

Kató:

„A bontott cigarettás dobozt becsúszattam a koporsóba, a feje alá. Takarékos ember volt, a túlvilágon kitarzott neki soká.”

Zsöndöcsné:

„A Szakács, sok nőt megfogdosott. Még régebben, többször hívott, hogy igyok nála egy kevertet. De engem a Pál után senki sem érintett meg. Nem hiányoztak nekem a férfiak. Az öreg Rudinak vénségére a nyála folyt.”

Tanító:

„A háború után, kérem, egyszer csapott meg igazán a nősülés szele. Az asszony, aki mellettem ült, szép volt, érett, és testéből az alma illata áradt. Valamiféle értekezleten találkoztunk. Azon kaptam magam, hogy a nő kezét vizslatom, és megnyugodva láttam, nincsen rajta gyűrű. A szerencse vagy a sors

azonap társamul szegődött. A gyűlést követő ebéd során asztaltársam lett a hölgy. Hárman ültünk ott, egy alföldi férfi volt a harmadik, akit teljesen lekötött a leves és a hús. Én meg ízét se éreztem, csak bámultam a nőt, s néha kanalaztam egyet, hogy ne legyen túl feltűnő. Tudtam, közeledni kellene. Csak hogyan? Ez volt a bökkenő. Sok mindent elsajátítottam én, a kántorkodást, a tanítást, a matematikát, az éneklést, a háborúzást, a könyvelést, még orgonáltam is kicsit, de az életemből az ismerkedés tárgya kimaradt. Olvastam persze könyveket, melyben az ifjú úr megkérdezte: »Bocsánat, kisasszony, önök felé szintén borult az ég?« Láttam a Hegyen is, amint egyik-másik pelyhedző állú legény, hogy megtudja, szabad-e az út, megmarkolta a lányok domború kebleit. De arról, kéremszépen, nem volt semmi ideám, hogy miként szabad szólni, egy szép nőhöz, mit lehet tenni egy ebéd során. Még ott az asztalnál kiállítottam magamnak az elégtelent. Akkor szekundát véstem magamba, hogy éreztem, javíthatom majd évekig. Nagy értekezlet volt akkor a földműves szövetkezeteknek, az országból odasereglett mindenféle nép. Három napig tartott. Béreltek számunkra szállodát, szobát. De én nem kértem, mert a városban élt egy jó komám. Együtt katonáskodtunk a háború utolsó hónapjaiban. Leleveleztem vele, hogy náluk alhatok. Így az esti ismerkedésre se nagyon volt esély. Amikor felálltunk, megkérdezte a hölgy: »Elballagjunk a szálloda felé?« Én dadogtam, hogy nekem nem ott van a szálláshelyem. Az alföldi meg közbeszólt: »Süteményt is adnak, ne siessenek!« Mint egy sugásra váró, balga gyerek, úgy ismételtém én is félszegen: »Süteményt is adnak, nem kell sietni olyan nagyon!« A hölgy rám kacsintva pajkosan, kijelentette: »Az én koromban már vigyázni kell. A szem egyre többet kíván, s egyre kevesebbet bír a test.« Majd felállt, ellibeggett. Én meg ott maradtam az alföldivel, mint egy bukott gyerek. Ízlelgettem az elhangzott mondatot: »Az én koromban már vigyázni kell, mert a szem egyre többet kíván, s egyre kevesebbet bír a test.« Volt ebben valami okos, megkapó, csendes filozófia, amiről azt éreztem, hogy az enyémmel rokon. Az alföldi, amikor látta, nekem nem kell a sütemény, elkérte, és felfalta jóízűn. Az asszony elment, de ott hagyott maga után egy kis almaillatot s vele a már említett gondolatot. Kezet ráztam az evőtárssal, kibaktattam az útra. Sokáig töprengtem. Egyenletekkel gyötörtem a fejem, melyeknek a nő volt az ismeretlene. Rövidesen, akár egy szerelmes nebuló, a hotel előtt csatangoltam. De a szállodának sok volt az ablaka. Vallattam őket: melyik mögött lehet? Hiába, egyik sem felelt. Eljött az este, a várost elárasztották a neon-patakok, a narancsos villanyfények hunyorgón, álmosan. Majd belopódzott az éjszaka. Fekete volt, sötét és teljesen reménytelen. Szerencsére langyos szellő fűjdogált. Néha felálltam a padról, megbámultam a sok vaksi ablakszemet. Találgattam,

kéremszépen, vajon Ő most mit csinál. Aztán, éjjel felé összeszedtem magam, és felkerestem a már említett barátomat, aki cinkosan mosolygott a késői érkezésemre. Kértem, hadd mosakodjak meg egy kicsit. Megborotválkoztam, hogy rendbe hozzam kimerült ábrázatomat. A felesége az éjjeli óra ellenére, étellel kínálta. Ám a szemében észrevettem a rosszallást.

Reggel az almaszagú hölgy, két másikkal jött a szálloda felől, és nekem úgy rémlett, ismét rám kacsint. Három széksorral előttem foglalt helyet. Olyan merőn, durván bámulhattam őt, hogy utolérte a tekintetem. Néha tarkójához kapott, egyszer hátra is nézett, mintha keresné, honnét e vallatás, kitől e fájdalom? Egész délelőtt az ebédet vártam. Még furakodtam is, hogy egy asztalhoz kerüljek vele. A sors újólag kegyes volt. Nem ült mellénk senki. Ismét elbódított az illat, a nő érett szépsége, nyugodt, okos tekintete. Úgy üdvözölt, mint ismerőst, mosolygott hozzá egy kedveset. Míg a lánykérést fogalmazgattam magamban: kihozták a levest. Ő kívánt jó étvágyat, nem én. Míg feledékenységgem bosszankodtam: elfogyasztottuk a húst. Mire az első bocsánatkérést eldadogtam: már felállt, indult. Pattantam én is vele. Állva mint ha a merszem is megnőtt volna kicsit. »Elkísérhetem?« kérdeztem félszegen. »Ha a szálloda felé tart, természetesen.« Újból ő beszélt, és az előadást vitatta meg, hogy mi tetszett, mi nem. Én bólogattam, dadogtam, nem lehettem valami kellemes társaság. Fontolgattam, megkérdezem: eljönne-e estefelé egy kávéra, egy süteményre. De aztán eszembe jutott: édességre nem hívhatom. És akkor, azon az úton értettem meg sok butának tartott, málénak hitt gyereket. Lehet, hogy nem is ostobák voltak, csak félénkek, félszegek. A hölgy, megérezvén töprengésem, váratlan tanáccsal állt elő: »Ha már itt vagyunk, az egyik unalmas előadás helyett elugorhatnánk a múzeumba, megnézni a kiállított képeket.« Ez volt a legjobb, amit javasolhatott. Ismertem a gyűjteményt, a festőiket is, mert annak idején jó párszor elcipelt magával az esperes, aki rajongásig szerette, avatottan szemlélte a művészetet. A képtár feltámasztott. Magyaráztam. A hölgy meg hallgatott, akár egy tudásra szomjas kisdíák. Hálas voltam neki ezért nagyon. Észre se vettem, már elmondtam egész életemet, hogy nőtlen vagyok, hogy a tanítás volt a hivatásom, a könyvelés lett a kenyerem, és a Hegyen élek, ahol a csend az egyetlen társam. Elmeséltem a háborút. Sírtam Magyarország felett. És a hölgy, kérem, végighallgatott, akár egy mindent megérő barát. Majd ő beszélt arról, hogy a fővárosban dolgozik. Fontos beosztásban. Szabad perce sincs. Hogy leginkább egy kis nyugalomra, csendes helyre vágyik, ahol nincs telefon, munka, gyűlés, főnökség, ahol nem kell tapsolni, ahol nincs személyzetis, ahol nincs tervteljesítés, nincs törlesztés. Olyan helyre áhítozik, ahol önmaga lehet, ahol valaki őrá figyel. Én da-

dogtam, hogy a Hegy éppen ilyen. Aztán elköszöntünk. A barátomnál nyugodtan átaludtam az éjszakát. Reggel megvártam a szálloda előtt. Észrevettem, hogy már fodrásztól jött, bedajeroltatta a haját. A gyűlésen összenéztünk néha cinkosan. Ebédkor elbúcsúzott tőlem, mondván: dolga van. Telefonálnia kell, de később még pár szót válthatunk. Miközben este egy presszó füstös rejtékén remegve makogtam: »Megnézhetné egyszer a Hegyet«, ő mosolygott, hogy déltájt éppen azt intézte el. Két nap szabadságot kapott. Velem jön, ha nem zavar nagyon.”

Fejős:

„Emlékszem a Tanító úr kedvesére. Megbámulta mindenki a Hegyen. Ahogy végigsétált az úton, és állandóan az erdőt vallatta a tekintete, mintha fákat falni, csendet inni jött volna ide. Én, életemben akkor láttam először vörösre lakkozott körmöket. Olyan volt, mint egy nyulat marcangoló héjacsőr. Igen, álmodtam is vele.”

Tanító:

„A keze olyan volt, kérem: mint a bársony, mint a szélben röpdöső tollpihe. Hétszer töltött el nálam, rövidebb-hosszabb időt, pár napot vagy éppen két hetet. Hétszer hagyott maga után kábító almaillatot, hétszer voltam boldog én. De neki rettentő sok dolga volt. Sokszor szégyenlettem mellette magam, hogy férfi létemre, milyen keveset vállalok. Párszor elmékedtünk a házasságról is. De ő bebizonyította: egyikünk se járna jól. Engem, aki megszoktam egy nyugalmas életvitelt, felfalna, összeroppantana a fővárosi forgatag. Őt meg, ki bár szereti a csendet, a békességet, a tétlenség ölné meg a Hegyen.

Hétszer volt itt, hétszer hagyott maga után kábító almaillatot és a reményt, hogy visszajön. Nyolcadszorra külföldről írt. Egy kanadai tanácskozás után eldöntötte, ott marad. Mert itthon a férjtelenség ellenére, szabadsága nem volt soha. Az eszéből mások húztak hasznót, a nyakába ültek, irányították. Egyik ember igényli ezt, a másik elviseli, a harmadik szenved tőle. Ő ez utóbbi csoportba tartozott. Önmagát akarta megvalósítani, nem másoknak, hanem magának munkálkodni. Írta, hogy ott másfélék a fák és teljesen más a csend.

Havonta egyszer most is jön tőle levél, és húsvét táján, maga helyett szappant küldöz, almaillatút. Megírta, hogy van számomra egy örökös meghívása. De nem csábít, nem csalogat. Tudja jól, én sosem hagynám itt ezt a szent földet, a magyar hazát. Acta est fabula... a történetnek vége”

Kató:

„Az évek nem várnak ránk, rohannak akkor is, ha mi nem tartunk velük. Tizennégy éves lett a Julka. És nekem ez a tizennégy év a munka, az aggodás, a bol-

dogság, szomorúság mindennapja volt. Elvesztem benne. Magamra, nem maradt semmi időm, figyelmem, türelmem. Tizennégy esztendőből minden emlékem csak a Julka, a bolt. Egymást érték a szürke hétköznapiak, ritkák voltak a vasárnapok.”

Fejős:

„A Tóth János is a másvilágra itta magát. Ha most beszélhetne, bizonyára azt állitaná, hogy kedve szerinti véget ért. Hetvenegyben történt az eset. A két fia, miután megnősült, elköltözött. Ritkán jártak a Hegyre, nem tudták megemésztetni az anyjukon esett erőszakot. Az Ilus, aki a Bekecs Bélához ment feleségül, egy ideig Pesten szolgálkodott, de aztán hazajött az urával együtt, és ő tángálta, gondozta a Jánost, aki a kocsmában, a Szőlősből töltötte a fél életét. A sok szesztől aztán elgyengült a Jani, ha tehetné, a végén már otthon maradt. A leánya meg beosztotta neki a bort. Minden napra fél litert. Azt hiszem, elegendő porció az egy göthös embernek. Csak a Jancsi nem hitte úgy. Mihelyt munkába mentek a többiek, odasettenkedett az almáriumhoz, elemelt néhány forintot. Végeredményben nem lopott, a magáét költötte. Százezer forintot ugyanis a saját temetésére, sírkövére tett félre még munkabíró korában. A lányával rakatta el, mert ismerte önmagát tudta, hogy előbb-utóbb a kocsmára költené. Egyszer véletlenül ráakadt egy zsebkendőben a kombinék alá eldugott családi kasszára. Utána már nem volt megállása. Hol az egyik hegyi suhancot, hol a másikat szalajtottta el egy-két liter borért, majd gyorsan benyakalta. És mire vejéék visszatértek a munkából, addigra színesnek látta az eget. Feküdt a hóban, a sárban, udvaron vagy a kiskonyhában és énekelt. Azok meg csodálkoztak, hogy az apjuknak már a fél liter noa is mennyire megárt. Egy ízben aztán, a délutáni borozgatás közben a Jancsi elesett a góré mellett, és a saját hányadékába fulladt bele. Amikor a koporsóra való pénzt keresték, akkor derült ki, hogy nemcsak az arra elrakott, de a lányáék spórolt pénze is megfogyott.”

Kató:

„Miután a Dörgős Alfréd megpróbálta lepénzelni a lányomat, míg a technikumba nem került, szinte mindennap beszéltem Julkának az apjáról. Látszott rajta, hogy szinte issza a szót. Így azután, még ha ketten voltunk is, mindig itt élt közöttünk az Árpiapa. Ha a kislány kért valamit, megtanácskoztam magammal és vele, hogy az apja mit szólna hozzá. És ha azt mondtam: »Julkám, korai még neked bálba járni, jóapád nem engedne.« Ő megértette. Bátran mondhatom, egész tizennégy éves koráig nem élt itt a Hegyen nála szófogadóbb gyerek.

Az Ányos felesége, a szép szóke Viktória később, a Julka technikumi felvételijénél is segített. Nem a lányom tanulmányi eredményével volt baj, hanem a kollégiumi hellyel. A Viktóriának egy telefonjába került a dolog, ott a fülem hal-

latára intézte el. Mindig nagyon emberül bánt velem. Biztos neki köszönhetem a kitüntetést is, amit tavaly kaptam teljesen váratlanul. Százszorosan visszaszolgáltatta, amit én az uráért tettem. Azt meg én akartam igazán, hogy Julka tanuljon tovább. Ő megelégedett volna a kereskedőséggel is. Hatodik után sokszor beállt a pult mögé segíteni, hogy én végezhessem a ház körüli dolgaimat. Szerették az emberek, de én nem akartam, hogy „csak” boltos legyen. A falusi iskolában, az osztályfőnöke is azzal biztatott, hogy jó feje van, tanulnia kell. De figyelmeztetett: a gimnázium nem ad szakmát, ezért választottuk a tejipari technikumot. Az meg messze volt, Csermajorban. Mint említettem: kollégiumban kellett laknia.”

Tüske Kató magába roskadtan ült a buszon, szemeiből elindult egy-egy kis patak, pedig már túl voltak a sok esti beszélgetésen, a reggeli búcsúzkodáson, a végleges elköszönésen. Reggel elkísérte Julkát az évnnyitóra, megvárta az első nap végén, felment vele a diákotthonba. Három lány már pakolt a kollégiumi hálóban. Egyik mellett sem toporgott ott az anyja.

– Itt hagyjalak, kislányom? Nem leszel túl egyedül? – aggodalmaskodott Kató. – Ne az ablak mellé fekédj, mert ha kitárják, rád jön a huzat. Várj, segíték felhúzni az ágyneműt...

– Otthon is egyedül ágyaztam – vette ki kezéből a lány a párnahuzatot. – Minden rendben lesz, anyukám. Elmehetsz nyugodtan haza.

Kató magába roskadtan ült a buszon, szemeiből elindult egy-egy kis patak. Dehogyan volt nyugodt. A szeretetet az aggódás béklyózta meg.

Dehogyan volt nyugodt. Este, reggel sóhajtasok tucatját küldte a messzi iskola fele. Napközben a munkába temetkezett.

Fejős:

„Szánalomból, mint koldus a disznófület, én is megkaptam a csőszséget a térszben. Megmondták kerek-perc, nem az enyém az érdem, hanem a kutyámé, a Fakóé. Jól megtanulta a dolgát. Két kilométerről is észrevette a tolvajokat. Ha uszítottam valakire, elkapta, de meg nem harapta. Megkergette még a vadkant is. Ősszel teljesen kiköltöztem a szőlőbe, ott strázsáltam, míg le nem fogyott a sok bogyo. A Kató nézett a házra, az asszonyok meg hoztak kenyeret, tejet, volt bográcsom, az Alföldön kitanultam benne a főzést, gyakorolhattam is a Dörgös elnöksége idején, igaz akkortájt, többnyire pörkölt volt a rendelés, gulyásleves, esetleg halászlé. Pedig egy bográcsban százféle dolog készíthető. Eleinte még élveztem is. Sorba jöttek bennem elő a gyerekkori ízek emlékei. Próbáltam utolérni őket, de csak kevésszer sikerült. Négy száz forintot kaptam a csőszségért havonta, és év végén két mázsa búzát, ötven liter bort. Egyikre se volt égető szükségem. Nem a fizetségért, inkább azért mentem, hogy érezzem magamat valakinek, még ha csak csősznek is.”

Kató:

„Először kéthetenként hazajött a Julka, utána havonta, majd, ahogy sokasodott a tanulnivaló, ritkábban. Második osztályos korában már csak minden két hónapban egyszer láttam. Én, naponta százszor gondoltam rá. És ő is írt gyakran levelet. Szégyenkezni nem kellett miatta. Az én eszemet örökölte. Kitűnő tanuló volt elsőben is, másodikban is. Harmadikban megneszeltem, hogy valami gond lehet, mert az ellenőrzőben négyese, sőt hármasa is akadt. Kérdezgettem, mi lehet az ok, csak a vállát vonkodta. Mindig azt hittem, hogy a kettőnk élete kitárt kapu, nem lehetnek egymás előtt titkaink.

Azt mondják, hogy az anyai szív megérzi a bajt, a veszélyt. Ezt én is bizonyíthatom. Egyszer csak nyugtalanság vett rajtam erőt, éjszakánként forgolódtam az ágyban, a lányon járt az eszem. Mit tehet most? Mi van vele? Nem nehéz neki túlságosan az iskola? Felöltözik-e melegen, amikor gyakorlatra megy? És a tanárok rendes emberek? A lepedőm minden reggelre öklömnyi buckákat vetett. Végül egy decemberi vasárnapon felkerekedtem, hogy meglátogatom Julkát. Pakoltam neki mindent rendesen. Élelmet, tiszta ruhát, zsebpénznek egy százast. Csak azt nem tudtam, mit mondjak, miért megyek.”

Kató leszállt a vonatról. Kemény volt az idő, megmutatta fogát a tél. Busz nem járt a kollégium felé. Tanácstalanná vált teljesen. Hordta a szél a havat, de visszafordulni nem akart. Téblábolt fel és alá. Aztán rászánta magát. Gyalogolt ő már többször a Hegyről a városba is, és a kollégium úgy emlékezett, fele útra sincs.

Nagyokat lépett, két kezében a két csomag.

Esett a hó és fújt a szél. Jó fél órája ment, hátán a nejlonkombiné, érezte: csupa csata.

Kavargott a hó és vágott a szél. Már nem látta, csak sejtette az utat.

Kezét húzta a két csomag. Sűrű fal lett a hó, és ezer tűvel bökte a szél. Úgy érezte: semmit sem halad.

Ólommal vált a két csomag. Körülötte mindenütt hó s üvölt a szél. Csontjaig hatolt a hideg.

Két karja már majd kiszakadt. Remegtek a lábai.

Nem tudta, hol jár, és mennyi van hátra még.

Imát pihegett, és vánszorgott tovább.

Hirtelen a semmiből, a hófürgetegből a kollégium sötétje bukkant elő. A lépcsőnél megállt. Kissé kifújta magát, nem akarta, hogy Julika így lássa, elgyötörten, fáradtan.

Arcára mosolyt erőltetett, felkapta a pakkokat, becsengetett.

– Kihez tetszett jönni ilyen borzalmas időben? – kérdezte egy barna hajú lány, bizonyára afféle ügyeletes.

– A Julkát keresem. A Dörgös Juliannát.

– Nem láttam ma, sőt tegnap se. Talán elment haza – így a lány.

– Ó, az nem lehet. A Hegyről jövök, reggel ötkor indultam el. A Julka nem volt otthon, nem biztosan.

A lány elszaladt, benézett a Juliék szobájába, kifele tanácstalanul felhúzta a vállait, eltűnt, kisvártatva egy tanárnővel bukkant elő.

– Hazament a Juli, néni – közölte a tanárnő. – Bejelentette magát már pénteken. Sőt, azt kérte, hogy hadd jöjjön vissza hétfőn reggel, ha lehet. De az igazgató úr, nem engedte se neki, se a többinek, mert a hó miatt a közlekedés teljesen bizonytalan. Tényleg, maga hogyan ért ide...? Nem fáradt el nagyon?

Kató, mint aki megkukult, nem hallotta, vagy ha hallotta, nem értette a kérdéseket. „Hova ment a Julka? Hol lehet?” csak ez dobolt az agyában. Meg hogy: a rendőrséget kellene hívni, mentőket. Aztán hirtelen minden elsötétedett.

Kató:

„Már elmúltam ötvenéves, de nem tudtam, mi az ájulás. Ott a kollégiumban kiment a lábamból minden erő, elszökött belőlem a gondolat.”

Amikor Tüske Kató újból magához tért ott sűrögtek-forogtak körülötte tízen.

Egy fehér ágyon feküdt kombinében, jól betakarva, a betegszobán.

Kató:

„Először nem értettem, hol vagyok.”

Egy tornyos kontyú tanárnő állt az ágy mellett.

– Megijesztett bennünket, de nagyon – fuvolázta. Megbocsátós arca volt. – Biztosan ez a nehéz út viselte meg. Nem lett volna szabad gyalog ide indulnia. Hordja a szél a havat. A lányok elé is a gazdaságból küldenek majd egy teherautót az állomásra.

– A Julka hol lehet? – motyogta Tüske Kató csendesen.

– Otthon van, a szüleinél, néni. Mostanában minden hétvégén hazamegy, mesélte, hogy a nagyapja beteg – közölte a tanárnő.

De hát otthon nem lehet – gondolta Kató.

Hova ment, minden hét végén? Hova?

Sikoltzott benne a félelem.

Csattogott agyában a kérdések sora:

Hol? Hol? Hol? Hol? Hol van a Julika? Mit csinál? Talán valakihez ta-

nulni jár a hétféteken? Vagy valami baj érte, és csak áztat itt ez a nő? Tényleg hazament, és talán elkerültük egymást?

De nem szólalt meg, érezte, nem lehet. Mert, ha most megmondja, mióta nem látta a Julikát, csak a lányának árt vele. Arca kő volt, a lába fa.

A Dörgös csalhatta el! – robbant bele a gondolat. Elhessegette. Az nem lehet, hiszen annyit tanítottam, olyan jó kislány a Julika.

Kató:

„Sok mindent gyanítottam. Semmit sem értettem. A tanárnőnek azt mondtam, hogy az úttól kimerült, fáradt vagyok, hagyjanak egy kicsit magamra. Lehunytam a szemem. Próbáltam úrrá lenni magamon. Végigfutott bennem seregyi gyanú, száz rettegés, ezer fájdalom. Jó egy fél órát ültem ott.

Azután felöltöztem, nyugalmat erőltettem az arcomra és kijelentettem, megyek vissza, az állomásra, mert hazafele egy óra múlva indul az utolsó vonat. Még azt se árultam el, hogy az anyja vagyok. A kontyos tanárnő megszánt, üzengetett, intézkedett, végül felpakolt a teherautóra, amelyik a kollégista lányokért ment a bakterházhoz.

Julkával az állomáson találkoztam. Amikor megpillantottam, éppen egy vele korabeli, vörös hajú fiúval csókolózott hevesen.”

Tüske Kató lába meggyökeresedett.

Egyik felől a megkönnyebbülés fogta el: Istennek hála, a lányának nincs baja. Él. Eleven.

Másik felől a düh puffasztotta: hol volt a Julka eddig? Mit csinál ez a szégyentelen!

Közben a diákok szállingózni kezdtek a teherautó felé. Julika is elszakadt a fiútól, és a kocsi felé repült, de ahogy észrevette az anyját, a lába földbe gyökeredett.

Szeméből eltűnt a fény, arcán szétfoszlott a mosoly.

– Hát te mit keresel itt? – bökte ki egy kis idő után.

– Azt én kérdezhetném, hogy te itt mit keresel? – tört ki Katóból az indulat. – Hol voltál, te kis kurva? – kapta el és cibálta meg lánya haját.

Eleredtek Julika könnyei. Nem is a hajhúzás fájt, hanem az, hogy ott bántják, a többiek, a társai, a barátja előtt.

Kitépte magát. Anyja kezében egy sötét tincs maradt.

Kitépte magát, és már ugrott is a teherautóra fel.

A lányok utat engedtek neki. Egészen előre ült, a sofőrülke mögé.

Kató kezében egy sötét tincs maradt, azt fogta akkor is, amikor elment a kocsi, s belőle kitört a zokogás.

– Jöjjön be ténsasszony – fogta meg a vállát a vasutas. Még fél óra, mire beérkezik a vonat. Nem érdemli meg egy férfi se, hogy ennyire sirassa. Hanem, ha akarja, van odabent egy kis borom.

Kató:

„Az egy pohár négyre sikerült, s mire a félóra letelt, a vadidegen embernek elsírtam minden bánatom. Ő meg csak emelgette a demizsont és azt hajtogatta: a felesége áldott jó asszony, de a Mecsekit jobban szereti, mint a bort. A vonaton már kissé összeszedtem magam. Nyilvánvaló volt, hogy Julika a fiúval töltötte valahol a két napot. Meg se néztem azt a gyereket igazán, csak az maradt meg bennem, hogy vörös a haja és talán a Julkával egyidős.

Először a bosszú uralt: hazaviszem a lányomat Csermajorból, inkább vesszen a három év, beadom egy kereskedelmibe, odaállítom magam mellé a Hegyre, boltosnak, hogy mindig a szemem előtt legyen.

Aztán azt fontolgattam, hogy másnap visszamegyek, észre térítem a Julkát, megtépem, de nagyon.

Rögtön éreztem, úgy se tenném meg, hiszen a tizenhét év alatt nem emeltem rá igazán kezét. Néhányszor a popsiját, és talán kétszer az arcát meglegyintettem. Mi volt ez ahhoz képest, ahogy engem szíjjal, bottal vert az apám.

Később már azon morfondíroztam, hogy felhívom a faluból a kollégiumi igazgatót, és jól letolom, amiért csak úgy elengedik hét végén a lányokat.

Végül erről is lebeszéltem magam.

Közel éjfél volt, mire hazaértem. A Hegyet se kímélte a hó. Méternyi hótorlasz emelkedett az ajtóm előtt. Szerencsére világított a hold. Elővettem a lapátot és jó két órán keresztül hánytam a havat. A víz kiveret, de a hideg lehűtötte a gondolataimat.

»Fiatal ez a lány, megszólalt benne a Dörgös vér, mit tegyen?« hárítottam másra a bűnt, a felelősséget, a hibát.

Lefekvés előtt megittam két kupica pálinkát, majd miután nem jött a szememre álom, felkeltem és lehúztam egy harmadikat. Az végül fejbe vert. De ami történt, akkor is fájt nagyon. Az álom sem hozott feloldozást.”

Tüske Katót nem éltette igazán a bolt. Elkoptak a mosolyai, megfogytak kedves szavai. Ha kérdezték, se mindig felelt. Gondolatai a Julika körül jártak. Szegény kislány, mit érezhet? Mi volt? Mi lesz? Hamvába holt minden ötlete.

Eltelt a hétfő, utána sétált a kedd, baktatott a szerda, cammogott a csütörtök, alig vánszorgott a péntek.

Este hatkor befutott a Hegyre a busz. Kató az ablakon kukucskált, míg

meg nem pillantotta: jön a Julika. Máris a tűzhelynél teremtette a semmittevés. Fazekat tolt, lábast húzott...

– Gyere, most tépd ki az összes hajam, verd szét a fejem! Itt vagyok – ezzel köszönt a lány.

Katónak „üss”-t vezényelt a keze.

Csendet parancsolt az esze.

A tányérba merte a gőzölgő bablevest.

– Tagadj ki! Köpj le! Itt vagyok, hogy megtehesd – pimaszkodott a Juli.

Kató kenyeret szelt, és gyorsan az asztalfiába dugta a kést. Jó mélyen, hogy csak úgy előkapni ne lehessen.

– Hívj világ kurvájának! – perelt a lány. Lángot lövellt a tekintete.

Kató letette az asztalra a lánya elé a levest és a kenyeret.

Elfordult és egy másik tányért keresett. Befelé nyelte a könnyeit. Igen, gondolatban ő már kitepte a lánya összes haját, szétverte a fejét, leköpte, kitagadta, hívta világ cafkájának... Tett még gondolatban ezer rosszat, sok gonoszt. De mostanra már elgőzölgött a sok harag, megroppant a bosszú. Nem maradt már más csak a rettegés, hogy elveszti a Julikát, örökre el.

– Mondd a szemembe, hogy egy senki, egy Dörgös vagyok – zokogott a lány.

– Tőlem ezt biztos nem tanultad – fakadt ki Kató. – Odaadtam neked az életet, és nem kértem érte mást, csak egy kis bizalmat, szeretetet, őszinteséget.

– Odaadtad az életedet? Igen. De cserébe magadnak akarod az enyémet. Mondd meg, mi jutott nekem a szereteteden kívül? Mit kaptam én? Ételt, vizet, vastag harisnyát, szőrmegalléros kabátot, bundabugyit. Olyan ruhákat, amiben mások már a kertbe se mennének ki. Nekem a kikapcsolódást a vásárnapi templomba járás jelentette vagy évente egyszer a búcsúi bál, az is csak itt a Hegyen, ahol rajtam kívül már nincs igazán fiatal. Rohantam volna minden hétvégén ide, ide a semmibe?

Olyan volt minden szó, mint egy pofon, egy tördöfés. Kató arca vörösödött belé. Ő úgy érezte, mindent megtett. Többet is, mint lehet. Többet is, mint szabad.

– Csak azt áruld el: hol voltál két napon át? Hol voltál hétvégeken át? – tudakolta tétován. Ki volt az a vörös fattyú ott az állomáson veled?

– A Lóriéknál. Merthogy Hencz Lóránt a barátom becsületes neve. – A koleszbálon ismerkedtünk össze. Ő Kapuváron tanul. Az apja ott kocsmáros. Náluk voltam hétvégeken. Besegítettem a vendéglőben, fizetségül vetek nekem ezt-azt, selyemkombinét, orkáncabátot, mikor, mit kértem. A szülei befogadtak.

– Miért kellett neked a másé, amikor itt megvolt mindened?

– A te mindened nekem kevés. Nekem a magam élete kell. Szeretnék szép ruhákba járni, szórakozni, táncolni, nevetni. Szeretnék boldog lenni.

Ahány mondat, annyi újabb szakadék.

Minden pillantás csak akadék.

Nemhogy közeledtek volna, távolodtak el.

– Nekem többre nem telik. Csak a szívemet tudom még idetenni eléd az asztalra – suttogta halkán Kató.

– Már megint a tragikum, a nagyjelenet. Nem kajálják ezt már színdarabban sem. Nekem nem a szíved kell, csak egy kis szabadság, egy kicsit kevesebb törődés. Csak egy kicsit másféle, jobb szeretet.

A kérdés úgy érte Katót, mint a kés.

– És az a fiú a szeretőd?

– Pár hónapja már igen. Rendes srác, s a szüleire is felnézhetsz. Van emeletes házuk, mosógépük, televíziójuk, autójuk.

– Jövőre már egy tévét talán mi is vehetünk – egyezkedett Kató.

– És akkor mi változik? Ülünk, és azt nézzük ketten? Ketten, magányosan?

Kató mellett elsuhant a kérdés.

– Korai még ez a fiúzás. Várhattál volna egy kicsit.

– És mire? Hogy megerőszkoljon egy Dörgös Alfréd-féle alak, vagy az unokatestvéreimet imádjam hasztalan?

A világ összes kínja ez – gondolta Kató. Szabadíts meg, Istenem, pusztuljak el nyomban, ne érjen több keserűség! Majd akkor megtudja, milyen anya voltam, megtudja, milyen a magány... Hasadj meg szívem!

Kihűlt előttük a leves, a kanál mártatlan maradt.

A kályhában pattogott a tűz.

Csak ültek. Békülő szó egyikükből sem fakadt.

Kató:

„Sok minden eldőlt azon az estén. Egyrészt megtudtam, hogy felnőtt nő lett a lányom. Másrészt rájöttem, hogy az én szeretetem, az én Hegyem sosem lesz már neki elég. Volt köztünk persze korábban is vita, apró civakodás, csendes duzogás, ajtócsapkodás. De mind semmiség volt az akkori esténkhez képest. Gyánítottam: sok mindenben igaza van. Viszont a nyegle szavak, a hazugság, a perpatvar elvették minden józan érzésemet. Csak ültem ott összetörten, s úgy éreztem: nem ismerem, nem ismertem a lányomat. Kevergett bennem: a keserűség, a megbocsátás, az imádat, a harag. Másnap elkerülgettük egymást. Én a boltban voltam, utána meg kimenekültem a szőlőbe. Étel még előző napról maradt.”

Mire Tüske Kató hazaért, a Julika már összepakolt.

– Hova sietsz? Szombat délután van, még lenne egy napod – értetlenkedett Kató.

– A Lóriékhoz megyek. Ma sok vendégük lesz, lakodalmat tartanak az étteremben, megígértem, hogy segítek nekik.

– Nekem is megfogadtál sok mindent, szeretetet, kedvességet – sóhajtott Kató. – De, ha a kocsmároséknak megígérted, hát menj, ott biztos jobban érzed magad!

– Ne mártirkodj, anyu. Mindig azt hitted, hogy csak ez áll jól neked. Pedig mosolyognod, nevetned kellene. Téged mindenki imád itt a Hegyen. Engedj el, ha nem akarsz teljesen elveszíteni!

Julika elment. Mögötte csak az üresség maradt.

Elment, és Kató nem futott utána.

Elment, és Kató még csak nem is sírt utána.

Elment, és utána Tüske Kató csak ült, tekintetét a kályha lángja fogta meg. Bámulta a tüzet, majd maga elé húzta a borosüveget.

Tanító:

„Megnőtt a Dörgös Juliska. Szép lánnyá cseperedett. Csodáltam, hogy olyan messzire elengedte az anyja. Eleinte még gyakran jött haza, aztán egyre ritkábban. Volt idő, hogy hónapokig sem láttam. A Kata meg lassan olyan lett, mint a piszkafa. Fogyott. Pedig ott volt körülötte a sok enivaló. Miközben néha a boltban beszélgettünk, mindig az ablakon volt a tekintete. Mintha a lányát várná haza. A Juliskát mindig dicsérte, hogy jól tanul, rendes, szófogadó. Mégis lehetett sejteni, hogy nincs köztük minden rendben. Én, kérem, sosem ismertem meg a szülői gyötrelmeket, amikor eldöntöttem, hogy nem papnak, hanem tanítónak megyek, akkor azzal biztattam magam: lesz majd nekem szép feleségem, gyermekem. De a háború elvitte ezt a reményemet. Nem köthettem senkihez az életem beteg, kehe-sen. Akkor azzal hitegettem magam: nekem mindig lesz egy seregnyi gyermekem. De azt is elrabolták tőlem azzal, hogy bezárták a hegyi iskolát. Így aztán csak néha-néha tért be hozzám egy-egy nehezebb fejű diák, hogy segítsék megoldani a számtan házi feladatát. Az eszebbeket én kerestem meg: elmeséltem nekik, milyen volt régen a Hegy, mekkora volt régen Magyarország. Beszéltem nekik dicső királyokról, okos emberekről, csak a háborút nem hoztam elő soha, jobb, ha sosem tudják, sosem értik mi, az. Örülök, hogy nálad jó talajra hullt a mag, fiam.”

Fiú:

„Való igaz, tanárain más iskolákban voltak, a faluban, a Révai-gimnáziumban, a főiskolákon. Ám a Tanító úr az én igazi mesterem.”

Kató:

„Ezután a Julka kevesebbszer írt. Akkor is csak arról, hogy milyen sok a lecke, mennyi idejét leköti a tanulás. Péntekenként kinéztem a négyórás buszra, ha azzal nem jött, tudtam: a hétvégére nem várhatom. Többször is készültem rá, hogy leülök, megfogom a kezét, és megkérem: bocsássunk meg egymásnak, s legyen minden úgy, mint azelőtt. De a beszélgetés elmaradt, mert nem lett volna abból más csak veszekedés, harag. A karácsonyt itthon töltötte, a szilvesztert a fiúéknál. Nem vitatkoztam vele. Aztán egyszer csak jött egy rövid, bejelentő levél, hogy eljegyzést akar tartani. Féltettem, mert olyan fiatal, törekeny, de már nem mertem nemet mondani...”

Dörgös:

„A téeszelnökség idején a munka megutált engemet. Nem kívántam már a szántást. A lovakat is inkább kedvtelésből vettem. A jó ló olyan, mint a szép nő, kecses, szeszélyes, kisasszonyos. Igen, a Julika, az unokám is gyönyörű lett, fekete, hullámos haj, égbék szemek, karcsú, sudár, elérte az egyenlőcsanant. Megfordultak utána a férfiak. Persze, ha már ott voltak a lovak, dolgoztattam is őket, akár magamat.”

Dörgös a Szőlősben ügyködött, amikor ráakadt a Kató.

– Alfréd, beszédem volna veled – mondta köszönés helyett.

– Még ezt a tőkét megmetszem, és lehet róla szó.

Tüske Kató ezt a sértést is betette a többi közé. Most nem akart ugrani, szemet kikaparni, forró vizet zúdítani.

– Halljam, mi hozott. Viszket a farod talán? – érdeklődött Dörgös.

– Kevésbé, mint a te hátad, de nem rólam van szó, nem is rólad. Nagylány lett, eladósorba került az unokád. Kellene neki valami kelengye, hozomány. Amit én összekuporgattam, kevés. Neked meg még a bőröd alatt is pénz van.

– Való igaz, az én bőröm alatt van a húsom, az meg még a pénznél is többet ér – hahotázott Dörgös, a szőlőtőke megremegett belé. – Mennyi kell?

Katóból nehezen bukott ki a kérdés. Pedig otthon eldöntötte már.

– Hát jó lenne úgy ötven-hatvanezer.

– Koldusstaafirungot szánsz neki? Arról szó sem lehet. Holnap kiveszek háromszázezer forintot.

– Honnét van neked annyi pénzed? A téeszeseektől loptad, ugye? – vágott vissza Kató, és megkönnyebbült, hogy az utolsó mondattal egy kicsit törleszthetett.

– Holnap fél kettőkor megkapod a pénzt. Nem neked adom, az a fiam után, az unokámnak jár, bár a Julcsi keveset társalgott velem. Pedig megtanít-

hattam volna egy pár dologra, elmondhattam volna neki, hogy örüljön az életnek, míg lehet, és azt is, hogy milyen komiszak a férfiak. Ha-ha-ha.

Dörgös nevetése végiggördült a szőlők felett. Kató még otthon is hallotta, s szidta önmagát, miért alázkodott meg, miért ment egyáltalán.

Persze tudta, a Julikáért váltott szint, a Julikáért ment oda.

És Dörgös tartotta a szavát, másnap a boltban úgy lökte a pultra a pénzköteget, mint aki a pipadohány árát adja át.

Kató:

„Az eljegyzésig még közel egy hónap hátravolt. Meglepődtem, hogy teljesen váratlanul egy csütörtöki napon, beállított a Juli. Vöröslöttek a szemei. Belém nyilallt a félelem: biztosan terhes lett. Már készültem, hogy vigasztalom, amikor a nyakamba borult és úgy zokogott. »Anyukám. Az a felfuvalkodott Lóri kidobott, kidobott, megcsalt, elhagyott.«”

Tüske Kató megörült a hírnék.

Ismét övé a lány. Visszatért.

Hirtelenjében nem is tudott mit mondani.

De azután eszébe jutott, hogy mit érzett ő, miután a faluból szereztetett feleséget a Pál.

– Nyugodj meg, kislányom, ne sírj – simogatta a Julika fejét. – Egyetlen férfi sem érdemli meg, hogy miatta bánkódj, keseregj. Majd hoz az élet neked is új szerelmet, új társat.

– Nekem nem kellenek már a férfiak. Egy se érdekel – szipogta a lány.

– Persze – helyeselt Kató –, most így érzel, mert összedőlt benned egy világ. De sírni akkor sem érdemes. Gyönyörű vagy és okos. S te sosem leszel magad, itt van neked az anyád, aki mindig meghallgat, aki mindig szeret, aki mindent megbocsát.

Kató:

„Ezt követően a Julka igyekezett kárpótolni a sok bánatért. Rendszeresen hazajött, nagyon jól tanult. Néha beszélgettünk is egy kicsit. Megnyugodtam, büszke voltam. Negyedikben elhívtak az iskolába. Akkor tudtam meg, hogy az a szőke kontyos tanárnő, akivel a kollégiumban találkoztam, volt az osztályfőnöke. Ő szerencsére nem ismert meg engemet. A tornyoshajú és az igazgató is áradozott, hogy ilyen jófejű diák, mint a Julka, már rég tanult náluk. Megnyert egy országos versenyt és majdnem biztos, hogy felvennék a szakmai egyetemre. Sajnálkoztam, szégyenkeztem, hogy nincs nekem módom erre. Az igazgató rögtön közbevágott, pénzre, ruhára, szállásra ne legyen gondom, az ösztöndíj el van intézve, és támogatást adna a tejipari kutatóintézet is.”

Kató látta az arcokon, hogy mindenki várja már a válaszát. Az igazgató szeme a plafonon, az osztályfőnöknő a szőnyeget vallatja, és reménykedéssel, rajongással kapaszkodott tekintetébe a lány.

– Ha te is akarod, Julikám, akkor menj csak – egyezett bele nehezen.

– Akkor minden rendben – dörzsölte össze tenyerét az igazgató – már kezdhetsz is tanulni lengyelül.

– Lengyelül? – csodálkozott Kató.

– Még nem mondtuk volna, nénike? – szólalt meg a kontyos is. – Lengyelországban van élelmiszerbiológusi képzés. Kétévente vesznek fel egy-egy magyart.

Kató megdöbbsen a hallottakon. Rájött, ismét rászedte a lány.

Kijátszotta.

Túljár az eszén.

Kész tények elé állította.

Ha otthon kerül szóba Lengyelország, az egyetem, nemet mond, biztosan. De itt, ennyi tanár előtt... amikor már egyszer bele is egyezett...

Csak midőn már az állomásra buszoztak kifelé, akkor kérdezte Julkát:

– És onnét, messziről hogyan, mikor jöhetsz haza?

– Pontosan még nem tudom, de gondolom: a nyári szünetben, karácsonykor vagy ha lesz rá pénzem, egy-egy hosszú hétvégén, ünnepen. Tudom, nagy áldozat ez tőled, rossz lesz neked, de egy akkora lehetőséget kaptam. Olyan boldog vagyok, édesanyám.

Mit mondhat erre egy anya? Az ő elkeseredése ugyan mit számít, ha boldog a lány.

Tűnj el bánat! – vigasztalta magát Kató. Oldódj szomorúság!

Nem várta más társ, csak a pohár.

Kató:

„Nem ronthatam el az örömet, már csak otthon böngérek ki magam. Felvették persze. Kitűnőre érettségizett, azután egész nyáron lengyelül karattyolt a cseresznyefán.”

Öten, egyedül

A csend a legborzasztóbb. Felkaptatok a Hegyre. Kutyaugatás, gyerekzsivaj, asszonykereplés, férfiszó helyett a süketség rejteke és a némaság vára fogad. Csak én morgom, hangom bontom unaloműzőnek, egyedüllét-kergetőnek a Horgason felfelé: „Már jövök, ugye jó. I-aó, i-aó, ia-ia-ó.” A meredélyen túl még ott van a Hegy, s mint agg ember, beletörődötten várja az elmúlást.

Tanító:

„Emlékszem, kéremszépen: negyvennégyben a Parragokkal együtt még huszonegy ház állt, és több mint százhusz ember élt a Hegyen. Mostanra nem maradtunk már csak öten. Két szelűtést kibírt a Hegy. Kiheverte a háborút, átvészelte az azt követő komisz békeéveket. A szegénység, a viszály, a szomorúság mindennapos vendég volt nálunk. De azért a Hegy lélegzett, élt.

Most viszont már végleg lemondtak róla az orvosok. A konzílium szerint lassú a haldoklás, de biztos a halál. Amit a nyomor nem aratott le, azt a jólét vitte el.”

Fejős:

„A kígyó teste is csak a fejétől a farka végéig tart. Az itteni embereknek az a bajuk, hogy nem szokták meg a magányt, úgy, mint mi az Alföldön, a tanyán. Ott, lent, nálunk a család volt a legfontosabb, itt meg mindenki társaságot akar maga köré, azt szeretné, ha emberek tucatjai paroláznának vele az úton, ha százak állnának a fejfájánál. Én azt mondom: jól tették a fiatalok, hogy elmentek. Bolond az, aki kutyája után, lovát is elveszti.”

Régebben, még a hatvanas évek közepén, ha feljöttem a Hegyre sose mulasztottam el, hogy belessek az udvarokra, hátha meglátok sürgölődni valakit a vályú, a favágító körül, és ráköszönhetek. De a hegyiek is észrevettek minden érkezőt. Nem mehettem el előttük, hogy ne érdeklődjenek: „Elnézel felénk egy kicsit, Fiú? És jóanyád? És apád? Öcsédből mi lett? Még mindig az újságíróknál dolgozol? Elintézhetsz, hogy fúrjanak egy kutat itt, mert a Mélykút már kiapad.” Minden háznál megszólítottak, kérdeztek, és én úgy éreztem, hazajöttem, itthon vagyok.

Akkor még virult a Hegy. Megvoltak a maga hangjai. Kutya vakkantott, kakas feleselt, ló nyihogott, ember nótázott. Most az „ember-Fiú”, mint kóssa szellem, tébolyog.

Kató:

„Julkától könnyebben ment a búcsúzás, mint előtte képzeltem. Komáromban szállt fel az expresszvonatra, onnét indult Lengyelország felé. Vigasztalt: ne izguljak: lengyel, magyar két jó barát. Térképen is mutatta, hova tart. Nem tűnt messzinek. De milyen térkép az, amin nincs rajta a Hegy? Különbösen is, egy anya már a szomszéd házat is távolinak érzi... Egy anya a gyereke szívdobbanását szeretné mindig hallani.

Julka hazajött karácsonykor, húsvétkor és nyáron is. Pedig sokba került az út. A pénzt az ösztöndíjából tőpögette össze. Én meg abból is adtam neki, amit a Dörgös stafírungra szánt. Mindig hozott nekem ajándékot: termoszt, hajsütővasat, sőt egy borostyán nyakláncot is. Eltettem, jó lesz majd neki.”

A szélső házon, a Tüske Katóén, még nem nyomaszt a változás. Nádetejét kissé ablakszemeire húzza, tűnődően figyeli az érkező idegent. Ám köszönni, már hiába köszönök hangos jó napot. Üres a fészek. Madara elköltözött, de látszik, azért visszajár.

Tanító:

„Több, mint két esztendeje, kéremszépen, hogy a Dörgös Alfréd ágynak esett. Először a gyomrával műtötték. Nem javult. Jobban megvizsgálták, rájöttek: daganata van, valahol a medencéje környékén. Kimetszették, amennyire lehet, még a csontból is lefűrészelték egy darabot. Megmondták: járni esetleg csak mankóval tud, ha megtanul. De hiába rakták a hóna alá a támaszt, amikor ránehezedett, reccsent a fa, és nem csak az, de az Alfréd combnyaka is eltörött. Újból operálták. Három és fél hónapig a kórházban feküdt, de azután kitették, biztosan kellett másnak a hely. Vagy csak nem bírták elviselni az állandó szekatúráit, veszekedését. Miután hazajött az Alfréd, a falusi orvos ajánlott egy lenti asszonyt gondozónak. Három hétig se bírta. A bérét hátrahagyva, elszelelt.

Utána két napig csak a Dörgös jajgatását lehetett a házból hallani, amelyre a Fejős kutyája hangos ugatással válaszolt. A második nap este a Kató megszánta az Alfrédot, és vitt neki meleg levest, szívott neki egy demizson bort és odaállította a feje mellé. Egnapnyi nyugalom után, két nap káromkodás következett, mignem a Kata eltemetve a múltat, felkarolta a beteg apósát, főzött rá, kimosta a ruháit. Ez a féktelen Alfréd annyira félt a magányosokat kerülgető haláltól, annyira dühöngött önnön tehetetlenségétől, hogy egész éjszakákat átordított. Szidta az eget, a földet. Nap és hold urát. Elkergetett orvost, papot, cigányasszonyt, jóindulatú látogatót.

Egyszer nekem is kijelentette: »Nem kell az én döglődésemet bámulni, a jókívánságaitokra meg szarok. Egészséget adjatok!«

Nem tűrt meg senkit maga mellett, csak a Katát, aki egy darabig napon-ta többször átszaladt, majd elunva az éjszakai cirkuszokat, a beteg üvöltését, a Fejős kutyájának vonyítását, elhagyta az otthonát, és a Dörgös házába költözött. Nem tudom, mi lett volna ezzel az Alfréddal, ha a Kató nem karolja fel. Ha Amerikában történik mindez, már tele lennének vele a lapok. Írnák: »Egy kis eldugott helyen él Tüske Kató, a könyörületesség mintaképe. Leánykorában egy izgága, bővérű férfi megerőszakolta. Megcsúfolta a világ előtt, kigúnyolta a Hegy előtt. Később ez a férfi elűzte a saját feleségét, a saját nagyfiát. Megtaposott mindenkit, akit, lehetett. De közben fordult a sors. Dörgös Alfréd vénségére megbetegedett, magára maradt, mint az ujjam, és most a megerőszakolt Tüske Kató gondozza, ápolja, menti meg a biztos pusztulástól.«

Igen, valami ilyesformát írnának. Filmet készítenének a történetéből. Még tán szekta is alakulna, a Tüske Katót választva védőszenjtőül. De itt, nálunk, a Hegyen, mindez szinte természetes. Jőmagam letettem arról, hogy fennakadjak apróságokon. Mostanság, naponta négyszer végigjárom a Hegyet. Megtehetném hányszor is. Minek? A pusztulás látványából négy jóllakás untig elég.”

Fejős:

„A Hegy sorvad, töpörödik, aszalódik, satnyul. Mint a barackfa, amelyből elfolyik az erő. Erre nem találtak ki igazi permetet. A téeszcsés szőlőben volt egy priccsem is, és ott legalább a kutyám, a Fakó társalgott velem. Tudatta, ha méhet fogott, ha melege volt. Vakkantott, amikor reggel először bóklásztam elő. Ha ételt adtam neki, hálásan megnyalta a kezem. Csak azt kívánom, én muljak el előbb. Kutyának inkább akad új gazdája, mint embernek gondozója. Nem mindenki olyan szerencsés, mint a Dörgös, nincs még egy olyan jóra való asszony, mint a Kató.”

Zsöndöcsné:

„A Dörgös megtanulhatja, kitapasztalhatja végre, mi az a szenvedés. Belül rája a kór, a lába oda, a mellén meg ott lovagol ez a nőszemély. Néha olyan ordítást hoz felőlük a szél, hogy a kacsák riadtan szaladnak a hidas alá.”

A Tüske Kató portájáról már nem kiált rám senki. Kívülről egy ügyes pók teliszötte az ablakot. Hálóját a legfinomabb brüsszeli csipkének is nézhetné az ember, ha nem kívül lengetné a szél. Máshol mindenütt szorgos kéz nyoma. Belül az ablakon valódi függöny lóg, kézi horgolás, egyedül töltött téli esték szövvénye. A tornác falán fehéren vakít a mész. Egy újabb réteg kerül rá minden tavaszon. Az udvar végigkapál-

va, nem gyomos. Az ágason tejesköcsög. Csak ha közelebb ér az ember, akkor látja, hogy lyukas. A padlásfeljárón nincs lakat. A tyúkól üres.

Szilvák lottynak az utcai fák alatt.”

Kató:

„Mivel az anya testéből szakítja ki a porontyát, örökös jogot is érez hozzá. Sokszor többet, mint kellene. Ha már saját álmait megfakulnak, álmodik a gyermeke helyett. Benne szeretné megvalósítani mindazt, amit ő maga elszalasztott. A lányának próbálná megadni azt, ami neki nem jutott. Még akkor is, ha az másra vágyik, még akkor is, ha más kell neki. Ez olyan hiba, melyet rengeteg anya elkövet. Sokáig tartott, míg ezt beláttam. Belátom egyáltalán? ... Én már nem akarok túl sokat. Csak annyit, hogy a temérdek szó, amely hosszú magányomban bennem rekedt, előjölessen. Elmondhassam valakinek. Nem áhítanék többet, mint évente két-három hetet, amit lányommal tölthetek. Amikor magamba szívhatom a közelségét, érezhetem a fiatalságát, és közben mesélhetek. A második évben is nagyon vártam őt. Mihelyt elment, számolni kezdtem a hátralévő napokat. Majd jött az após betegsége, eleinte futkostam ide-oda. Mivel rendszeresen gondoznom kellett, időlegesen átköltöztem hozzá. Nem értem rá annyira a saját sorsomon rágódni. Otthon, az én házamban berendeztem a Julkának szépen a nagyszobát. Szekrénysort, egy kényelmes heverőt, szőnyeget vettem bele. Függőnyt horgoltam az ablakra. Úgy építgettem, mint madár a fészket. Elképzeltem a Julkát, amint beleszáll.

Amikor már elkészültem a szobával egészen, és ízlelgettem a közeli viszontlátás örömét, érkezett a Julkától a levél, hogy sok a tanulnivaló, legközelebb majd csak nyáron érkezik.”

Fejős:

„Lassan másfél éve már, hogy a Katinka szinte teljesen elköltözött. A saját házát a Julikának szánta, szép bútort, rugós szelonnal, fotelakkal, mindennel, ami a jóléthez kell. Eleinte naponta visszajárt, söpört, tisztogattott, a kertben kapirgált. Azután már csak hetente egyszer, kétszer nézett haza. Most viszont vagy két hete az ajtót se nyitotta ki. Berozsdáll lassan a zár. Ha ideugrik rövid időre, inkább csak az udvaron irtja szorgalmasan a gázt, mert az ágaskodó gyomok, zörgő virágkórók, terpeszkedő lapulevelek egy porta elüresedésének legbiztosabb hírmondói. A Katinkával már kocintani se nagyon tudunk, mert a Dörgös házába meg, éppúgy, mint a többiek, én sem szívesen megyek.

Üres a szomszédság. Nemrégiben valami fereg húzódott meg a farakások alatt, a kutyám két napig ugatta éjszaka, a Tanító meg is állított miatta, de aztán két nap után vagy a Fakó unta el, vagy a fereg állt tovább, mert minden ismét elcsendesedett.”

Kató:

„A Julka, miután tudattam vele, hogy ideiglenesen a Dörgöshöz költözöm, azt írta:

»Édesanyám, köszönöm, hogy nem hagytad magára nagyapát! Árpiapa most biztos büszke rád az égből. Odafent.«

Egy pillanatra az irigység megmetyelezett, azon töprengtem: talán még az Alfrédot is jobban szereti, mint engemet? De aztán rájöttem, ez döreség. Engem dicsér, s eszébe jutott az apja is, mint ahogy naponta több tucatszor nekem.”

Dörgös:

„Az orvosnak már autója van. Telt rá a mi nyavalyáinkból. Hetente kétszer felpöfög hozzám. Nem úgy jön, mint a régi doktor, gyalog, gumicsizmában, ázottan, fáradtan. Nem, ez az egyszálbélű pantallóban, félcipőben érkezik. Lavórt, meleg vizet, törülközőt kér. Miután beadta az injekciót, hosszan sikálgatja a kezét, mintha tetves lennék vagy ótvaros. Jó régóta egy vasat se kap tőlem, mert lerí az arcáról, csak a halálatot lesi. Ámde bennem, Dörgös Alfrédban emberére lelt. Ha nincsenek éppen nagy fájdalmaim, mindig megszékálok.

Legutóbb is megveregettem a vállát, mondván: »Rendes magától doktor úr, hogy ilyen rossz bőrben van, és mégis meglátogat. Meghálálom a jóságát, higgye el. Száz szegfűből köttetek majd a maga sírjára koszorút.«

Csak bámult rám és csóválta a fejét. Nem biztos, hogy értette a viccemet.

Egy évig felállni sem tudtam, lyukasra ültem a valagamat, zöldre feküdtem az oldalamat vagy lógattam a lábamat. A kezem még tartja az erőt, a kisasztalt, amin az ebédet az ágyamhoz készíti a Kató, fél kézzel megemelem. Ámde érzem, megint elkezdődött bennem a rothadás. Az injekció szart se ér. Jó, ha fél napra enyhíti a fájdalmamat. A cseppeket, bent a kórházban a főorvos írja fel. Hetente egyszer bemegy értük a Kató. Azoktól se szűnik meg a kínom, de éjszakára valami köd borul az agyam köré. Éppúgy, mint régen, ha elszopogattam rizlingből a napi öt litert.”

Akárhogy is, a Tüske Kató háza már csaknem üres. Majd elunja egyszer az állandó járkálást. Hacsak a Julka haza nem költözik...

A Fejős tanyája olyan, mint ötven évvel ezelőtt, jól bírják magukat a vaskos tömésfalak. A nád, bár régi, de mindig pótolva van, nem engedi át az esőt. A Fejősnél mintha megrekedt volna az idő. Csak a kerítés, az újul unostalan. Eleinte kóróból állítgatta, majd ágakból fonta, később deszkából szelgette, drótból húzta, úgy öt esztendeje viszont betonkerítést emeltetett. Olyan

magasat, hogy ne lásson be rajta a hegyiek közül senki se. Mintha titka lenne, mintha értelme lenne. Mintha bújna. Mintha lesne.

Tanító:

„A Fejőst, kérem, van úgy, hogy hetekig se látjuk. Ősszel a szőlőben madárcsőszködik. Durrogatja a karikás ostorát, és a néhány megtévedt dombfalui téesztoolvajt rémisztgeti. Télen, a hideg miatt, naponta hazajár. De csak olyankor áll szóba velünk, ha olyan bónája van. Néha kijön az utcára, félórát beszél, máskor megböki a kalapját és elvágja a fejét.

Pár éve hozott egy újabb kutyát. Haragszom arra az állatra, mert, a vonnyításával éjszaka gyakorta felveri a Hegyet. Pedig, kérem, itt már akkora a csönd, hogy vékával lehet meríteni. Hol van a régi sürgés-forgás, a sok gyerek, az állatok? Lassan semmi sem marad. A Kató tart még ugyan egy tehenet, de ő is csak azért, hogy kettejüket ellássa tejjel. Naponta én is veszek tőle fél litert. Reggelire tejeskávét iszom, semmi mást. Ebédre szalámit, szalonnát, konzervet, nagy ritkán valami meleget. Hetente egyszer feljönnek hozzám az áfészesek, és mint nyugdíjas főkönyvelőnek, elhozzák, amit rendelek. Mostanában a főzeléket kívánom nagyon. Más híján, a Zsöndöcsnét kértem meg. Főz is, mert megfizetem, de nem mindig kedvemre valót. A babfőzelékbe nem tesz csülköt. A paradicsomos káposztát meg sósan eszi, én viszont édesen kedvelem.”

Zsöndöcsné:

„A Fejős is inkább maradt volna ott, ahonnet jött, a Duna másik oldalán. Csak bámul rám a fél szemével, a pocakja meg már akkora, hogy lassan talicska kell neki. Jó állás a csőszség, annyit lop, amennyit akar. Bezzeg nekem csak az van, ami a kevéske nyugdíjból megmarad. Koszorút se vesznek már tőlem. A Fejős maga tákolgat az övéire valamit fenyőágból, meg ványadt krizantémokból. A Tüske Kató a városból hozza a Dörgös Árpára a koszorút, akkorát, mint a malomkerék. Az Alfréd, mióta mindenkije elhalt, nem tudom, hogy kétszer megnyitotta-e a temetőkaput. A Tanítónak nincs itt senkije. Mindenszentek környékén még megélénkül a holtak nyughelye, jönnek a városból, közlőrl, messziről és cipelik magukkal a művirágokat. Sokukat már meg se ismerem. Különben is, legtöbbjének egy imádságnyi ideje se marad. Csak lerakják a csokrot és menekülnek innét, az átokverte Hegyről. Minél hamarabb. Minél messzebbre. El.”

Fejős:

„Nekem ez a ház már kitart, megépítették a feleségem ősei rendesen. Lemértem, hatvan centisek a tömésfalak. Őrzik a meleget. Az ajtókat, ablakokat jó tizenöt éve kicseréltettem, dupla szárnyasak. A szobába cserépkályhát rakattam. Este abban tüzelek, napközben pedig a konyhai tűzhelyben, s ott meg

is kotyvasztom, amit megeszek. Hogy az én halálom után mi lesz a házzal, nem tudom. Már csak egy lánytestvérem él. Néha ír egy lapot. Karácsonyra én is küldök neki. A testvéreim sosem jártak a Hegyen. Az Alföldön én is tizennégy éve voltam utoljára. Kétszer kellett átszállni, és Pesten még a másik vasútállomásra is át kellett cihelődni, Félegyházán buszra ülni, aztán még a megállótól több, mint öt kilométert gyalogolni a tanyáig. Nem nekem való. Majd valakik, a testvéreim gyerekei és a feleségem szömőrei rokonai közül megöröklük ezt a házat, olyanok, akik életükben nem látták a Papp Jánost, nem is tudják, kicsoda, arról meg aztán végképp nincs fogalmuk, ki volt az a Fejős. Ide biztos nem jön lakni egyik sem.”

Kató:

„Ha hazalépek, mint a száraz hordó, úgy kong, olyan üres a ház. Ablakot nyitok, hogy kiengedjem a dohszagot. De rögtön a képeket nézegetem a falon, és elfog a könnyezés. Az egyiken az Árpai és én percnyi boldogan, a másikon a Julka érettségikor gyönyörűen, szépen, okosan. Nem tudok sírás nélkül ellenni a saját házamban. Ezért aztán gyorsan letörölgetem a szobában a port, megigazítgatom a senki által nem háborgatott tárgyakat, és menekülök vissza a Dörgös várába. Ott legalább nem kísért a sok szomorú és kedves emlék, nem üldöz a múlt.”

A harmadik ház, a Zombori-féle, már rommá vedlett. Tetejét széthordta a szél, vagy a fészüköket építő, erdei madarak lopkodták el a zsúpszálakat. Falait a jég repesztette, majd az eső ette meg. Földből döngölték, földd lett. Megmaradt halmain kutyaütő-gyermekekromban még én is kergettem a labancokat. Bújócskázunk is ott, pedig a nagyanyám mindig féltett, hogy valami csonk ránk dől, fejünkre szakad.

Tanító:

„Csak így a szétdőlt falakból látni, hogy milyen szűkös helyen élt a Zombori, a felesége és a tíz gyerek. A konyha széltében-hosszában három lépéssel lemérhető. A szoba, alig ennek kétszerese. Talány, miképpen fértek meg annyian, hiszen akkoriban emeletes ágyak se divatoztak, és úgy emlékszem, még egy faragott bölcső is állt valahol és majdnem mindig ringott benne egy apróság. Az is nagyon előttem van, kérem, hogy milyen boldogok voltak, amikor Dörgössel megegyeztek, hogy megvehetik a házat. Nem kért sokat tőlük az Alfréd, hatezer forintot, de több volt az a Zomborinak, mint nekem egymillió. Tíz év alatt kellett volna törleszteni. De már a harmadik évben halasztásért folyamodtak. Mert ott volt a sok gyerek, a nagyobbak, mihelyt a saját lábukra álltak, elmentek, a kisebbek meg mindig enni kértek. Az idősebb Zombori fiúk: a Laci, a Józsi, a Jani bányászok

lettek. Egyik taposta az utat a másinak, később a Julist is maguk után csalták Komlóra, és ott szereztek neki férjet. Mindegyiknek önálló lakása van. Ha úgy sokasodtak, mint a szüleik, lehet már a bányászfertályon egy szép Zombori kolónia.

Az egyik fiú, ha jól emlékszem, az Istók, amikor még a városban dolgozott, névtáblát vésett, rézből, fényeset. Rászögelte a kapura, hogy mindenki tudja, ott lakik »zombori istók és családja.« Mostanra a felirat elzöldült. El-marta az eső a rezet.

Zombori Istók, mint te is tudod, fiam, 56-ban felkerekedett és asszonyával, négy kisebb gyerekével elindult a nagyvilágba. A dombfalui tanácselnök azt állította, hogy a disszidensek háza az államot illeti. Később kiderült, nem igaz, de az idősebb Zombori gyerekek közül egy se járt többet a Hegyen. A ház összedőlt, és a kertet is visszahódította az erdő, akácfák, nyárfák nőttek a veteményes helyén, most már ott is foghatnának törrel nyulat.”

Kató:

„Igen, a Zomboriék még ’56-ban elmentek. A házuk itt maradt. A Kari Tivadar, aki Dombfaluban építkezett, egyszer bement a tanácsházára, megérdeklődni, lebonthatja-e? Félt, hogy a kisgyerekekre ráomlik a fal. A tanácselnök leintette: »Nem lehet, az állam rendelkezik a disszidensek vagyonával.« De ugyan miért jött volna az állam ide a Hegyre, hisz az útiköltség többbe került a városból, mint amennyit az egész Zombori ház ért. Később a Dörgös kitálalta, hogy valamikor úgyis az övé volt az épület, és a Zombori adósa maradt. Ezért engedély, kérés nélkül leszedte róla az ajtót, ablakot. A többit pedig már megtette az eső, a szél, a hó, a fagy. Ma már egy idegen nem is nagyon sejtené, hogy valamikor egy szép család lakta azt a földdarabot.”

A negyedik a Tóthék háza, jó karban van ma is. Valamikor, hatvan táján cseréptetőt kapott, vaskaput. Csak lakója nincs, ha az ajtófélfában persegő szűt nem számítom. Megszökött a sok nóta is, amit János bá’ elkurjongatott. Hányszor vitte innét a szél: „Akácos út, ha végigmegyek rajtad én...”

Hol van már az akácos út?

Hová lett a sok tág torkú barát?

Mivé lettek a pálinkás reggelek?

Ki iszik még a Hegyen noát?

Fejős:

„Az iszákos Tóth Jancsi halála után a lányáék, a Bekecsnéék, itt éltek egy ideig, de aztán beköltöztek a városba, a tizedik emeletre. Még a foglalat is megfizette helyettük a vállalat. Dicsekedtek, hogy ötven négyzetméter a lakás, bent van a vécé, van fürdőszoba, nappali.

»Bent van abban az udvar is!« feleltem én, nekik.

Amikor még almát hordtam a házgyári házakhoz, láttam: városon a temérdek nép egymás tányérjából eszik. Tudom, sok jó ember megfér kis helyen. Csakhogy hol vannak a jó emberek, a jó helyek? Betonból öntik a falat, akár a téaszistállóban a jászolt. Nyalogathatják, mire simára kopik. Úgy beszélnek, a szomszédból áthallik még a lihegés is. És persze rendes kutyát sem lehet ott tartani. Én nem mennék a lakótelepre, még ha fizetnének érte, akkor sem. Nincs ott tér, nincsen levegő, csak tömeg, házak, betonbunkerek. Engem, aki az Alföld tágasságához szokott, még a Hegy is nyomaszt, pedig már többet élttem itt, mint amott.”

Tanító:

„A Tóth János két fia szakmát tanult, ám az egyik, a Béla elunta az ácskodást, bezupált katonának. Talán a főtörzsségig, ha vitte, de mindig, mint egy tábornok, egyenruhában vonult végig a Hegyen. Aztán elhelyezték valahova a román határszélre. Arra kellett vigyáznia, hogy a magyarokhoz át ne szökhessenek a magyarok. Ki érti meg, kéremszépen, ezt a világot? Szétszakították a nemzetünket, mint egy foltnak való ruhát. Megkötötték a paktumot: a franciák, az angolok, az amerikaiak, az oroszok. Most a földünk egy darabja a szlovákoknál, a másik az oroszoknál, a harmadik a jugóknál, a negyedik a románoknál szenved, de még az osztrákoknak is jutott egy szelet, jöllehet, velük együtt »vitézkedtünk« a bajban, a rosszban, a háborúban.

Európa sosem becsülte eléggé a magyart, pedig eldobtuk e földért régi, pogány istenünk, felvettük a szokásaikat, beszüntettük portyáinkat, visszatar-tottunk tatárt, törököt, túrtünk labancot, és aligha akadnak e világon a magyarnál dolgozabb emberek. De hagyjuk, kérem, a sírást-rívást.

A másik Tóth ivadék, a Jenő, az asztalos Dombfaluban építkezett, őt sem izgatta a szülői porta, bár a jussát fenntartotta rá. Talán, ha az öreg Tóth Jani kicsit tovább él, akkor leeregette volna a torkán a házat is. Igaz sokra nem ment volna vele. Hiszen, kéremszépen, ki ad mostanság egy házért a Hegyen akár egy kis hordónyi bort is? Senki. Senki se! Az Ilus, miután az apja halálba itta magát, nem tudott megmaradni itt. Családostul a városba, a lakótelepre költözött. Azért havonta egyszer-kétszer kijönnek. Cseresznyézni, diót szedni, gyorsan lekaszabolják a nagyja gyomot, tava-szonként megigazgatják a tetőn a cserepeket, lefestik a vaskaput. Mondogatják: talán öregségükre majd visszaköltöznek ide. De abból, én már most kijelenthetem, nem lesz semmi sem. Aki megszokta, hogy a városban mindent készen kap: fűtést, hideg és meleg vizet, aki megszokta a fürdő-szobát, a benti klozetet, a parkettot, a szőnyeget, az nem kívánczik többé

a Mélykútból vizet húzni, falat meszelni, ágat tördelni, fát vágni, füstöt nyelni, a boltba kilométereket gyalogolni. Aki egyszer innét elmegy, az inkább feledni akarja a Hegyet.”

Zsöndöcsné:

„A Tóthéknál is hatott az átok, Tóthnét megerőszakolták az oroszok. A János borba fulladt. Persze hogy elmenekült a család. De nemcsak ők. Aki csak tehet, pucolt a Hegy rontása elől. Itt már csak én, a Tüske Kató és néhány halálváró maradt.”

A Dörgös Alfréd házának az udvarán száradni kirakott alsóneműket lenget a szél. Olyanok ezek a fakó holmik, mintha embert látnék a kötél lenge. Bólintok is nekik illedelmesen.

A ház megakasztja a szemet. Nem olyan apró, földbe töppedt, mint a többi. Magasságával, terebélyességével uralja az egész utcát. Már a Horgas tetejéről látni, ha a kéménye fölött füst tekereg. Parasztkastély. Téglákból, kiugrókkal, ormokkal, palatetővel, cinezett díszekkel, mintha valaki tévedésből pottyantotta volna ide. Négy lépcső vezet felfele. Kerítését kovácsolták, falait két éve újból pucolták, kútjából a vizet motor szívja. A régi kiskonyhába Dörgös kádat rakatott, ott is folyik a csap és az istállóban is. Csak a gazda nem nagyon élvezi már ezt a látványt, ezt a kényelmet. Megfaragtatta a saját sírkövét.

Tanító:

„Egy biztos, az Alfréd háza még sokáig hírmondója lesz a Hegynek. Kimagaslik az erdő lassan növekvő fáinak közül. Jelzi majd, hogy valamikor állt itt egy apró település. Az alja olyan erős terméskőből készült, hogy szétverni se lehet. És akárcsak a gazdája az embereket, a ház is lefitymálja a dühödten rohamozó orkánokat, az égből zúduló vízözönt. Körülötte mind elmállanak, szétporladnak majd a tömésfalak, de ez a ház még itt díszleg, dacol. Bár az is lehet, hogy a Dörgös még a házat is túléli. Mást már ötször is elemésztett volna a kór, ő még elücsörög az ágy szélén, nyaranta még az udvarra is kivánszorog. Kukoricát morzsol, kisbaltával fát hasogat, újabban a füles kötésre is rászokott.”

Dörgös:

„Amikor bent voltam a kórházban, a röntgenorvos nem akart hinni a szemének. Háromszor is visszahívott. Később tudtam meg, azon csodálkozott, hogy attól a daganattól, ami a medencémben nőtt, még egyáltalán járni tudok. De bárcsak kerültem volna el a doktorokat messziről! Megműtöttek, aztán addig injekcióztak, addig mérgeztek, törték a csontomat, míg aztán tény-

leg lebénultam. Mankóra akartak állítani. Nem bírt meg a fa, a combcsontom is odalett. Utáltam a kórházban a nyomort. A főorvos vizitkor naponta rám bámult, süttött a szeméből a rosszallás: »Ez még mindig él?« Meg nem szólalt. Le se köpött. Ment tovább. A nővérek néha megmosták a hátamat, a lábamat, de gatyát se adtak rám, ott feküdtem pőre valaggal a takaró alatt. Amikor a legtöbb volt a látogató, lehúzták rólam a pokrócot, rám förmedtek: forduljak oldalt, kalimpáltak a golyóim, mindenki előtt. Elhuntem a sok szemfényvesztést, a derekam nemhogy jobb, inkább mindig rosszabb lett. Bejelentettem, otthon a helyem. A főorvos kinevetett, menjek, ha akarok, biztosan tudom, honnét indul a busz. De nem azért hívnak Dörgös Alfrédnek, hogy egy ilyen kopasz a bolondját járassa velem. Megállapodtam két mentőssel. Négy-száz forintomba került, megérte. Hazafuvaroztak.

A falusi orvos már másnap neszét vette a szökésemmek, feljött és jól lehorhadt, hogy a halál szájába dobom magam. Én viszont tudom, ha maradok, már rég ott döglöttem volna meg. Két esztendeje, fél évet jósoltak nekem az orvosok. De én, Dörgös Alfréd, mindenkit túléllek a Hegyen. Igaz, nem tudok lábra állni, de a kórházba többet akkor se megyek! Dolgozik bennem a kórság. A magam módján harcolok. Reggel megiszom a két-három deci pálinkámat, az elzsibbaszt délig, megint iszok egy adag pálinkát, hogy bírjam estig. Akkor, hogy éjszaka aludni tudjak: beveszem a tejjel a cseppeket, azt mondják, morfium vagy mifene. Bort nem ihatok hozzá, többször megpróbáltam, rémeket láttam, és úgy okádtam, mint a muri kutya. A pálinka az igazi gyógyszerem.

Valahogy eltelnék a napok. Néha leteper a kinszenvedés, olyankor ordítok egypár nagyot. De míg régen, ha én, Dörgös Alfréd kieresztettem a hangomat, megcsörrentek a szublótban az üvegpoharak, addig mostanában sokszor csak egy lófingásnyi nyögésre van erőm. Tudom, ez a Kató is alig várja, hogy kinyúljak. Már ajánlottam neki, ne őrizgessen, hagyjon itt egy-két hétre, s mire visszajön, már a koporsóból is két mérettel kisebbet vehet. Azt felelte: a fájdalomtól elment az a kevés eszem is, ami régen lehetett.”

Zsöndöcsné:

„Az Alfrédot azért zavarták el a kórházból az orvosok, mert kitalálta, neki valami különleges betegsége van és, ha vizsgálni akarják, akkor fizessenek.”

Fejős:

„A Hőbörinek az a jelszava: »Lehet a világ bármily hatalmas, én vagyok benne a legnagyobb.« Mindig vad volt, mint a hámba kényszerített musztáng, kitört, ha csak lehetett. De nem hagyta itt a Hegyet.”

Tanító:

„Nem olyan fekete, kérem, az Alfréd sem, mint amilyennek néhányan le-

festik a Hegyen. Igen, volt, hogy zsarnokoskodott, nőket gyalázott, férfiakat alázott, lopott, hazudott, káromolta az eget. Ám, ha az érdeke úgy kívánta, a kedve úgy hozta, a sajátjából adott, és meg is védte a Hegyet.

A még itt élők közül főként a Katának lett volna oka haragudni rá, de ő felelőmelkedett a régi szégyenen. Amikor a Dörgös ágyának esett, a Kata addig elkerülgetett apósa segítségére ment. Igen, az élet már csak ilyen kiszámíthatatlan.

Éppen az élet ilyen kádenciái miatt a lelkem mélyén reménykedek, hogy még Magyarország is lesz majd ismét nagy, erős, egész. Hogy a testvér a testvér mellé kerül. De az is lehet, hogy felfal bennünket a nagyvilág. Olyanok leszünk, mint Amerika, azoknak ott nincs nemzete, csak hona. Ha üzenetet akarnánk hagyni az utókornak, akkor azt a Dörgös-féle ház falába kellene belekarcolni, hadd tudják meg a későn jövők, hogy valamikor volt itt egy helyre kis település több mint húsz házzal és százhusz emberrel, volt itt egy ország tizenötmillió magyarral.”

Kató:

„Én is sokszor kérdeztem magamtól: Miért vagyok itt? Miért? Igaz, a Dörgös, miután kényszerűségből a házába jöttem, békésen viselkedett. Másokkal: orvossal, pappal, látogatókkal, mindenkivel kötekedett, huzakodott, de velem nem. Pedig előfordult, hogy belefeledkeztem a Julka utáni aggódásba, és az étel lekozma. A Dörgös, halkán morogva, megette akkor is. Sokszor odamondogattam neki, főként, amikor nem akarta felvenni a tiszta inget, alsógatyát. És talán egy kicsit még szégyelli is magát. Kiűrtette velem a kissublót, kiszedette a fiókokat, és ha nincs sár, hó, síkos, azt maga előtt emelgetve, nagyvécére elvánszorog. Vagy az udvarra kiül. Hiába szájlok, hogy még eltöri a másik lábát is, és az ágyban forgathatom. Ha egyszer összerogy nekem, mi, akik itt rekedtünk négyen, közösen se tudnánk felsegíteni. A pálinkát azt kiköveteli. Gyümölcs van rengeteg a Hegyen. Nyaranta összeszedek nyolc-tíz kazánnal, a Dörgös utasítására három mázsa cukrot is beleraktam. Ő fizette. Négy száz liter pálinkát főztem a faluban az ősszel. Az após megiszik naponta fél-háromnegyed litert. Kérdeztem az orvost, legyintett, hogy nyugodtan adhatom, legalább elmúlik egy kicsit a fájdalom, ha a mája meg a gyomra tovább bírja, szerencséje van. Elhozom minden héten a gyógyszerét, az itteni doki nem írhatja fel, a városban is csak egyetlen patikában lehet kiváltani. Attól éjjelre elnyugszik, igaz beszél, höröget, de én a kishálóban alszom, oda, főleg télen, amikor csukom a meleg miatt az ajtókat, már nem hallatszik be a zaj. Az orvos azt mondja, nagyok lehetnek az após fájdalmai, csoda, hogy nem ordítja végig a napot. De ő már csak ilyen. Sőt próbálja egy kicsit hasznossá tenni magát. Lemorzolt kézzel egy görényi kukoricát. Elolvassa a Szabadföldet az elsőtől az utolsó

betűig. A múltkor azon kaptam, hogy halkán imádkozott. Néha azért kijön belőle a gonosz természete, hiába teszem oda az ágyához a bilit, szándékosan a lepedőre vagy a kőre vizel. Moshatom mindegyiket.

Én is sokszor kérdezem magamtól: Miért vagyok itt? Miért? Tényleg azért, mert Dörgös Árpádnénak hívnak, és papír szerint a menyem vagyok? De hát a fiával, az Árpival hivatalosan nem éltünk együtt egy teljes napot. A hegyiek se szóltak volna meg, hiszen ők maguk mondják, mondták, hogy a Dörgösnek, akinek csak egy istene volt, saját maga, aki elüldözte maga mellől feleségét, gyerekét, aki negyvennégyben ocsmányul letelepedt, megerőszködött, én semmivel nem tartozok, az én segítségemre semmiféle jogot nem formálhatott.

Hát akkor miért vagyok itt, miért? Kérdezem én is gyakorta. De még magamnak is nehezen vallom be: az önzés hozott ide. Nem a Dörgös öröksége utáni kapaszkodás, mint ahogy Zsöndöcsné híreszteli. Nem is az, hogy szentnek higgyenek, dehogy.

Az én önzésem az volt, hogy míg a Dörgöst gondozom, veszekszek vele, főzök, szőlőt kapálok, bűdös ruhákat mosok, addig nem a Julka miatt aggódok. Addig nem feszít kinkeresztre a magány.

Addig úgy érzem, szükség van rám, tartozok valahová.”

Fejős:

„Nagy kár, hogy nem Afrikában élünk. Ott, ahol mindig süt a nap. Náunk télen hideg van. Sokszor a csontjaimban érzem a jeget. Hiába rakom naphosszat a tüzet, az erdőnek sincs annyi fája, hogy kiolvasszon engem. Idén téltől már, ezt az utolsó kutyát, a Fakót beereszttem a házba. Ha a lábamhoz hever, az is fellangyosít egy kicsit. És ez az állat, mintha megérezné, hogy kis melege, társaságra van szükségem, törleszkedik, a farkát legyezi. A régi időkről mesélek neki. Az Alföld nyargalászó szélcsikóiról, a látóhatárt bőkdöső fákról, a szétszórt tanyákról, a fagyúszagú, kócos birkanyájokról, az odalett fél szemem bújáról, a megmaradt egy kevés örömről. A Fakó tudja, hogy én sem vagyok akárki. Ha szólok neki, engedelmeskedik. Tavaly még megtűrt bennünket a szőlőcsöszködésben. Nem miattam, csak a kutya miatt. Így azt mondhatnám, hogy ez az állat lett a kenyéradóm. Naponta már nehéz lett volna oda s vissza az út, így ott kint egy földkunyhót vertem, és abban töltöttem az éjjeleket. Eleinte pénzért hozattam egy hétre egy cipőt, de rám száradt, és leintettek az ott dolgozó asszonyok. Mindig más adott egy-egy szeletet. Második fogásnak meg ott volt az alma, a szőlő, a szilva, a dió. Kenyérrel mind-egyik finom, laktató. Hozzá naponta négy féldeci. A kertben lehullott gyümölcsöt főztem ki pálinkának. Van egy rézbográcsom, néha abban rotytantattam valamit, lebbencset, gezemicét, paprikás krumplit, babot. Télen a spar-

helten főzők. A húst nemigen kívánja már a testem. Ha sok az időm, a szurdok felé megyek, oda, ahol a Hegy síksággá lapul, a réten elheverészek, csibegombát szedek, és mesélem magamnak a gyerekkori történeteket.”

Az Ihász Mátyásék háza még szintén áll, bár új gazdája van. A kiskertben most nem látszik emberkéz nyoma. Kertész nélkül elterebélyesedett a nagy rózsabokor. Befutotta a kerítés megmaradt léceit, felkapaszkodott a ház oldalán. Talán az ablakon akar betekinteni, kutatva egy gondos kéz után. Az udvar nem földes, kőörlemény lepte be, de már alig látszik imitt-amott, mert a kavicságyon hamar áttört a gyom. A ház fala, káromlásként hat, nem fehér, mint egykor, hanem püspöklila.

Tanító:

„Az Ihász gyerekek szétszéledtek, ki erre, ki arra. Éppen a múltkorában hallottam a falusiaktól, hogy a Gergőt látták a tévében. Mérnök az egyik cukorgyárban, lent az Alföldön. Nem is értem, hogyan bírja megszokni a Hegy után a pusztaságot.

Az a Gergely az egész gyerekkorát végiggöthösködté, elérte minden baj, mumpsz, kanyaró, vörheny, vérszegénység, lábtörés, agyhártyagyulladás, már akkor köhögött, amikor még Dombfaluban fújt a szél. Mégis ő volt a családban a legokosabb, és felnőtt fejjel ő pátyolgatta a többieket. A Zolijuk a térszben soförkődött a faluba nőszült, az Imijük munkásszállón lakott, aztán hatvannyolcban befizetett egy bécsi útra és nem jött többet haza. A leányok: az Ili, a Piri, a Vali, a Matild férjhez mentek. Még a kissé nehézfejű Lackó is szakmát tanult. Kosárfonó lett, elvett egy nálánál tizenöt évvel idősebb aszszonyt, és ő is a városban lakik.

Az Ihász Mátyás, talán említettem, még a hatvanas években a szántásba, a maszekoskodásba szakadt bele. A felesége, aki már rég nem volt a Zsöndöcsné legkedvesebb szomszédasszonya, talán csak fél évvel élte túl. A szüleik gyors és tragikus halála után az Ili magához vitte a faluba a két kisebbiket, egy darabig nála laktak, azután saját lábra álltak azok is. A hegyi ház nem kellett egyik Ihásznak sem, inkább az árát akarták szétosztani. Hirdették az újságban. Szerencsájuk lett, mert egy hajbókos városiban vevőre találtak.

Furcsa egy ember volt, kérem, az új gazda, a városi lakását nem adta fél, mondván, ott van meleg víz, fűtés, az az igazi kényelem. A Ihászék portáját vikendteleknek becézte. Amikor tavasszal felmelegedett az idő, kijárogatott busszal a faluig, onnét meg felkaptartott ide. Mindig sietett, mintha a tatár hajtaná. Most jut eszembe a neve, Pozsgai Bélának hívták, az itteniek meg bolondnak, mivel az udvart lekavicsoztatta, a fehér falakat lilára festette, és az egész hátsó kertbe gypet vetett.

»Füvet – furcsállotta a Fejős – amikor itt a rét, az erdő amúgy is tele van vele.«

Ez a Pozsgai Béla úgy gondolta, kéremszépen, hogy majd elheverésztet a régi dió- és cseresznyefák alatt. De a pázsitot állandóan kikaparták a szomszédok tyúkjai, és lelegelték a térsz birkái. Amikor aludni akart, akkor a Zsöndöcsné kakasa kukorékolt vagy valakinek a kutája ugatott. Éjszaka macskák nyivákolnak, baglyok huhogtak. Ha vendéget hívott, tehenek rondítottak a háza elé, na meg még ott voltak a legyek, az egerek, az ágaskodó gyomok. Ezek, kérem, a városi embernek elviselhetetlen ellenségei. Ráadásul a heverészésért sokszor megkiabálták a hegyiek. »De jól megy magának – mondták –, nappal is alhat, amikor minden becsületes ember dolgozik.« »Kapálja is ezt a füvet, vagy enni jó lesz anélkül is?« »A háta bírja még a fekvést? A maga helyébe ágyat is tenék a fa alá.« Ilyen és hasonló szavakkal fitymálták. És a Pozsgai is elunta a semmittevést. Utoljára jó fertályéve járt itt egy férfival. Mutogatta a házat, de úgy látszik, nem kapott rá az illető. A korábban gondozott füvet már gazkórók tarkítják, pár év, és olyan lesz, mint a többi kert, amelyiknek gazdája nincs.”

Fejős:

„Városi embernek születni kell. Én ki se bírnám azt az állandó lármát, sokféle népet. Innét a Hegyről is sokan beköltöztek. Elfelügyelgettem őket, amikor hazajöttek. Az arcuk fakó kender, szemük az őrött őzé. Itták magukba az erdő zöldjét, a föld szagát, a Hegy békéjét. Áradoztak, emlékeztek, hogy milyen jó itt, aztán, ha letelt a négy-öt órás, az egy-két napos rokonbámulás, gyorsan felültek a buszra, és siettek vissza idegennek, városinak. Mostanság itt a Hegyen már olyan ritka a vendég, mint káraló tyúk a körtefán.”

Zsöndöcsné:

„Én úgy tudom, mérnökember volt ez a Pozsgai. Azokat meg már a gyárban megutáltam. Vasalt nadrágban, fehér ingben, köpenyben pompáztak a gépek között. Kezükben fűzet, ceruza. Mindegyik olyan fontosnak tartotta magát, mintha ő találta volna fel a langyos vizet. Először ez a Pozsgai sem ismerte a köszönést, de aztán beletanult, volt egy hosszú körmű felesége is. Magas sarkú cipőben pipiskedett, illegett, billegett.”

Kató:

„A Dörgös Alfréd láttán sokszor eszembe jut az Árpád, az én Árpim, a mi Árpipink. Miért nem lehattunk mi ketten végre boldogok?

Olyankor aztán egész nap szomorkodok.

A könnyem már rég elfogyott.”

Zsöndöcsné:

„Minden Isten áldotta nap, akár fújjon a szél, akár essen az eső, kimegyek a temetőbe. Megöntözöm a Pál sírját, a gyerekekét. Télen elszórom róluk a havat. Imával kezdem a napot, s azzal is nyugszok. Imádkozok a halottaim lelki üdvéért. Napközben elmondok egy rózsafüzért és néhány fohászt magamért, mert sajnos tudom, nem lesz senki, hogy keresztet vessen a fejfám előtt. A húgom a faluban már hét éve meghalt, még 1925 táján kivándorolt két féléstvérem Ausztráliába, róluk több mint harminc esztendeje semmit sem tudok.”

Hatodikos-hetedikes koromig mindig messzire elkerültem a Zsöndöcsné küszöbét. Félttem tőle. Féltünk tőle. Fekete, égető szemeivel olyan rosszszallóan nézett minden gyerekre, hogy eszünkbe jutottak összes elkövetett vétkeink: a kiszedett verébfészkek, a megíratlan házi feladatok, a megdézsmált cseresznyefák. Ha panaszkodtam édesanyámnak, ő azzal nyugtatott, hogy azt az asszonyt tengernyi bánat érte, és nem bántó, hanem szomorú a tekintete. Nem csak én kerültem, hanem mások is. Kivéve talán az asszonyokat, közülük némelyeket sokáig maga mellé állított. Zsöndöcséknél gyülekeztek, sügtak-búgtak, szomszédoltak, pletykálgodtak. Mígnem egyszer Pali bátyám megunva a sok rosszindulatú pusmogást, az ebéd elmaradásáért ott, a többiek előtt képen teremtette asszonyát, majd a megszeppent károgó csapatnak is ajtót mutatott.

Manapság már nem tartok a Zsöndöcsnéától, és talán változott ő is egy kicsit. Néha beenged és mesél is valamit. Többnyire az őt ért bajok, a Kató átka miatt siránkozik. Máskor hiába kiabálok neki, nem nyitja ki a kaput. Pedig, amikor nem a tyúkjaival csatázik vagy nem a temetőben jár, akkor mindig ott ül az ablak előtt. A sötét szobából lesi a Hegyet. Három váltás fekete ruhája van. Egyszer ő maga mutatta meg. Temethettek a Hegyen bárkit, lehetett tél, lehetett nyár, de a Zsöndöcsné sosem mulasztotta el, hogy ott legyen. Míg jobban bírta magát, lejárt Dombfaluba is halottat csodálni, de sosem siratni. Kunos arca most se ráncos, kétoldalt feszül rajta a bőr. Kitágult orrcimpái megremegnek, ha előnti a harag. A haja fehér, sárgás-fehér. Csak a szemei a régiek, két fekete golyó, melyek valami láthatatlan energiától hűtve, szinte mindenkit megfagyasztanak.

Zsöndöcsné, ha nem ül az ablak előtt, s a tyúkjaival sem csatázik, akkor bizonyára a boszorkányokkal, sátánokkal, ördögökkel perel.

A háza patyolatfehér, minden tavasszal lefedi a falakat a friss mész, évente lesározza a konyhát. Hetente pókháló, naponta törölget, és még ennél is gyakrabban söpröget. A lakásban mindennek megvan a helye. A múltkor

felemeltem a szublótól a bibliát, Zsöndöcsné, bár a kezemből nem kapta ki, amikor visszaadtam, a régi helyére rakta vissza, hajszálpontosan.”

Zsöndöcsné:

„A tyúkokkal van a legtöbb bajom. Szerteszét szaladgálnak, össze-vissza kapirgálnak az udvaron, leeszik a falról a meszet, és este nem győzöm őket az ólba betelergetni. A múltkor eltűnt kettő. Talán a róka vitte el. Vagy a Tüske Kató fogta meg, hiszen ő az egyetlen közöttünk, aki még úgy-ahogy futni tud.”

Tanító:

„A Zsöndöcsné öregségére a fősვნყség metyelyezte meg. Villanya a fia halála óta nincs, a petróleummal is sóherkedik. A tűzhelyet az erdőről húzkodott fával fűti. De csak a vékonyát hozza, mert a nagyfejszét már nem bírja el a keze. A tyúkjaikat, kakasait kapirgálni zavarja, még az lhászék volt kertjében is azok az urak. Minden reggel megojózza őket. És ha véletlenül elpottyantnak egy tojást, addig keresi, míg rá nem lel, aanyag baromfit talán meg is veri. A Zsöndöcsné főz néha nekem is, de olyan skót, hogy a főzelékből még a vizet is kispórolja. Nem szólok rá, mert néha az embernek szüksége van valami meleg ételre, emberi szóra, csöppnyi figyelemre.”

Kató:

„Egész ősszel hajtogattam: majd ha itt lesz a nyár.

Egész télen arra vártam, hogy elérkezzen a nyár.

Egész tavaszon tűkön ültem, hogy mikor jön már a nyár.

És a találkozás...

Éppen az após ágyán cseréltem a lepedőt, mert amikor igen elborította a fájdalom, már ő se törődött sok földi szabállyal, gatyával, ágtyállal. Hallottam, nyitják a verandaajtót, rögtön felkaptam a fejem: »Ki az?« .

Egy férfi jött be, nagy szakállal volt. Gondoltam, valami eltévedt utas vagy az új villanyos, mert a régi már bejelentette, nem mássza tovább a Hegyet. De az a bozontos csak jött felém. Kitárta karjait. Magához húzott, s azt mondta: »Mama«. Azokban a percekben sóbálvány voltam én vagy agyagból formázott, tehetetlen szobor. Amikor már karjában tartott az az idegen, az ajtó mögül Julka is előpenderült. Hirtelen elborítottak a szavak, a mondatok. Annyit hámoztam ki, a férfi vőjelölt. Összeházasodnak, ha én is engedem. Hátraléptem, hogy legalább felmérjem a legényt. A szeme, és amit az arcból a szakáll szőre fedetlenül hagyott, jószágosnak látszott. Kedvesnek tűnt a szorítása is. Magas volt, bár az Árpínál alacsonyabb, és vékony. A búzászsákot aligha bírta volna el.

Szólni nem szóltam, csak bólintottam a jóváhagyást, úgy hiszem. Furcsállottam, hogy a legény nem beszél. Később megértettem, miért. Lengyel.

Idegen neki a mi szavunk. Még mindig nem tudom kimondani én se a nevét. A lányom leírta egy papírra, hogy mutatni tudjam, ha kérdezik. Pawel Wochowski, így nevezik.

Három hétre rá, felkészülni se nagyon volt időm, megtartottuk az esküvőt. A Julka egyik régi, kollégiumi barátnője és annak a férje volt a tanú. Itthon ettünk egy jó vacsorát, sütöttem tortát, négyféle süteményt, volt tyúkhúsleves, sült csirke, rántott hús. A vejem apja meghalt már jó ideje, az anyja pedig túl járt már a nyolcvanon. Nem jött el, a házasságkötésről küldtek neki fényképeket. A Julka gyönyörű volt, boldog, repkedett. Én végig azon imádkoztam »Csak nehogy kigyulladjon valami téeszisztálló, csak nehogy érje őket valami baleset!«. Ott aludtak az én házamban. Viszont az após félholtan is kivágta a rezet. Kétszázezer forintot halászott elő. A szalmazsákban vagy valahol másutt az ágyában dugdoshatja a pénzt, mindig is csodálom, hogy nem ázik tönkre, amikor éjszaka a gyögcseppektől kábán bevizel.

A Julkától békében váltam el. A férje is közel került a szívemhez, bár jobban szerettem volna helybelit vagy legalább magyart. Ő már végzett az egyetemmel, azt mondták rá, hogy tanársegéd. Mielőtt jöttek, akkor lett doktor. Kiderült, hogy embereket se, állatokat se fog gyógyítani, hanem sajtokkal foglalkozik. Áradozott, hogy tetszik neki a Hegy. Ő valami nagy kikötőhöz és hideg tengerparthoz szokott. Sétáltak az erdőben nagyokat. De többnyire egy vastag könyvet olvasott.

Ismét beszéltem Julkának az apjáról. Megvallottam neki, hogy bár pár hete volt csak a mi lopott boldogságunk, de az a pár hét nekem az egész életet jelentette. Számomra az Árpi most már örökké egyetlen FÉRFI marad. Nem tudom, megértette-e? Csak amikor már elutazott, akkor jöttem rá, hogy mennyi mindent nem mondtam el. Azt sem, hogy az apja nyakán volt egy anyajegy, akár csak neki. Míg itt voltak, az apóst hanyagoltam egy kicsit, persze ételt, italt, orvosságot rendesen kapott és kétszer a Julkák is átjöttek hozzá beszélgetni. Miután elutaztak, a Dörgös csak annyit mondott: »A termete meglenne ennek a komának, de elég egyszázbélű. Remélem, meghágya a Julkát rendesen, s annyszor, ahányszor kell neki.« Rácsaptam az ajtót. De magamban én is azért fohászkodtam, hogy legyen szerencsés, boldog ez a lány. Legyen az anyémnél jobb élete.”

Én már nem ismertem, milyen volt a hegyi iskola. Dombfalura jártunk esőben, hóban, hidegben, melegben. Odafele gyorsan leszaladtunk a Horgason. Fölfelé, tanulástól fáradtan már leraktuk a táskát többször is. Az én szüleim házat építettek a faluban. Nem kellett másznom a meredeket.

A Hegyen a tanítás megszűnt ugyan, de az iskola épülete megmaradt,

ott játszották a színdarabot, és a dalosok is jártak oda, aztán magtár, téesziroda lett a tanterem. A Tanító úr mindig a hátsófélen lakott. Ücsörögtem nála sokat. Hallgattam a rádiót vagy azt, amit a háborúról, az országról mesélt. Új földgömböt is vett, műanyagot, azon magyarázta el, merre van Amerika, merre járt nagyapám. Megmutatta, mekkora volt Magyarország, amikor még három tenger mosta határait. Ha manapság feljövök a Hegyre, hozzá mindig benézek. Kávával kínál. Neki van egyedül ilyen különös kedvtelése a Hegyen. Amikor az országról beszél, ma már egyre gyakrabban kibukik szeme sarkában a könny. Az iskola, akárcsak a kápolna, látszólag rendben van, a Tanító úr saját költségén meszelteti őket kívül-belül. Csakhogy az osztályteremben már nincsenek székek, padok, a kápolnából is csak a térdeplő és a falikép maradt és mindkettőben a sarkok táján megnyíltak a falak.

Tanító:

„Vénségemre nagy lett nekem ez a lakás. A téesz itt hagyta az irodát. Használhatnám, mint tágas szobát. De minek. Elférek én a hátsó egyben is jómagam. Vendéget nemigen várok, szükségét nem látok. A tévé az egyik sarokban áll. Van, amikor két napig be se kapcsolom, mert ide rosszul érkezik a jel, nemegyszer hangyák futkosnak a kép helyén. Az ágyam fejénél ott a rádió. Többnyire azt hallgatom. A könyveimnek a dombfalui asztalossal készíttettem egy üveges polcot, így nem lepi őket a por. Vettem két éve egy olajkályhát, de nem bírom a szagát, ezért továbbra is a cserépkályhával és a magyarság miatti aggodással fűtöm magam. Mert nem elég, hogy szétszabdaltak bennünket, fogyunk is, apadunk, csökkenünk. Hol vannak, kérem, manapság az olyan szép, nagy családok, mint a Zomboriék, az Ihászék, Korsóék? Ötél már a falusi cigányok is azt mondták, elég. Persze szemrehányásra nekem egyáltalán nincs jogom.

Lassanként az Istentől is eltávolodunk. Ha temetnek valakit a Hegyen, még én kántorkodok. A kápolna nyitva, csakhogy ötünknek már nem jár fel a pap. Vasárnaponként, kéremszépen, ha nincs hó, jég vagy túl nagy meleg, nagymisére elmegyek. Visszafele a Horgason húsz-harminclépésenként megállok egy kicsit. A lábam bírná, csak a tudóm nem... elfogy a levegőm, fújta-tok. A Zsöndöcsnének is visszerek a lábai, panaszkodik, hogy égnek, fájnak, de a gyógyszer, amit az orvos írt neki, nem váltja ki. Ő, szerencsére a kismisért részesíti előnyben, így nem kell vele az utat megosztanom. A Kata ritkábban jár templomba, inkább csak ünnepeken vagy amikor az apjáért, az anyjáért, az Árpiért mondat misét. Néha látom a kápolnában a térdeplőn máskor is, olyankor biztos a lányáért imádkozik. A Fejős alkalmi vallásos, a Dörgösnek meg a plébánosunk már feladta kétszer is az utolsó kenetet.”

Dörgös:

„Amikor először feljött a pap, háromnegyed óráig soroltam neki a bűneimet. Biztos nehezére esett, de megadta a feloldozást. Jóllehet, így most már megtisztulva készülök a másvilágra, tudom, vannak bűneim, amiket az Isten nem bocsát meg nekem.”

Zsöndöcsné:

„A legtöbbet még a Tanítóval beszélgetek. Főzők is neki néha, de olyan kényes, mint a kisasszony. A borsófőzelék a múltkor is elcsapta a hasát, pedig csak egy kanálfej zsírt teszek bele. Leültet, amikor átviszem a meleg kosztot, és a háborúról beszél, hogy ott mennyi volt a halott. Máskor meg az országot siratja, de úgy ám, hogy tényleg szivárognak a könnyei. Mintha neki halt volna meg férje, két gyereke, nem nekem. Néha másfél-két órán át, mondja a magát. Én meg csak bólogatok, mintha érteném. Otthagynám szívesen, csak kell a pénz, amit a főzésért fizet.”

Sosem hittem volna, hogy a Kari Károlyék erős téglaházának majd keresgetni kell a helyét. Gergely, a fiuk jó pajtásom volt. Gyerekkoromban sokszor megmásztam az udvarukon lévő diófát, és a pajtájukban is bújósckáztam sokat. A kútjukon nem csiga volt, hanem kerék. Csibészkorunkban a hengerre kapaszkodtunk, a tátongó üresség fölé. Beleborzongok, ha rágondolok. Kariéknál volt hatalmas kamra, istálló húsz marhának, góré, füstölő, kiskonyha az udvaron, pince krumplinak, bornak külön. Bent rézágó, faragott bútor, fapadló, köves konyha, három szoba. Most meg a nagy ház, amit irigyeltek sokan, már sehol.”

Tanító:

„A Kari Károly jó gazda volt, a Dörgös nem volt jobb, csak rafináltabb, ügyesebb. De a Kari Károlyt kulákká ütötték, megalázták, megfenyegették, kiüldözték. Gyári munkást faragtak belőle, pedig lélekben szerintem még mindig paraszt. Csak talán neki volt annyi esze, ereje, mersze, hogy belátta: vége. A földet mindenkitől elvették így vagy úgy. Állatok nélkül pedig mit ér az istálló? Ha nincs szalonna, sonka, a füstölő felesleges, termény nélkül üres a kamra. Föld nélkül csak szolgál a gazda.”

Fejős:

„A Kari Károly első közt, még a hatvanas években a városba költözött. A házat a fiuk, a Tivadar lakta egy ideig, de miután a kisfia meghalt, az emlékek elől ő is elmenekült. A szülői házat lebontotta, a gerendákat kikezdte ugyan a szú, de jó Shlitter téglából volt a fala, az még három-négy emberöltőt is kibír. Én is segítkeztem a bontásnál. Biztattam a Tivadart, itt telepedjen le, ne a

faluban. Azt felelte, ha akarná sem lehet, mert a Hegyen új ház építését már nem engedélyezi a községi tanács. Ez meglepett. Ránk tették a szemfedelet. Talán, ha nincs ez a rendelet, akkor megmarad itt egy-két makacs földtúró, vagy visszajön néhány szegényebb fiatal. Persze a város sem örök lazslálás, kényelem. Amikor megmacskásodnak az ember lábai, a harmadik emelet éppen olyan messze van az úttól, mint Dombfalutól a Horgason át a Hegy.

Nem tudom, említettem-e, hogy a Kari Károly öt éve a feleségével együtt valahova Sopron környékére, szocialista otthonba költözött. Elintézte nekik a gyár. A Károlynak ugyanis a szíve sorvad, a feleségének meg a két lába nem bírja a lépcsőzést. Már egymást sem tudták tángálni, a gyerekeik terhének pedig nem kíváncsítottak. Hallom: a szocialista otthonhoz is hatalmas protekció kell. Én meg se rokona, se ismerőse nem vagyok senkinek, talán be se vennének nyolcvanhét évesen.

Ott tartottam, hogy a Tivadarék a kertből a gyümölcsfákat kiszedték, a földet felszántották, és most már jó pár éve kukoricát termelnek benne. Azt a Tivadar tavasszal elveti, kétszer megkapálják, ősszel leszedik. Évente többször nem is jönnek a Hegyre. Minek.”

Leszakadt kapu, gazverte udvar, megroggyant nádtető. Aprócska ház, a Koldárék egykori otthona. A kert már csak nyomokban. A búbos kemence oldala bedőlt, pedig sült benne sok ízletes kenyér. A Koldár Mariska szívesen vendégül látta lángossal az utca összes gyerekét. Az akác- és szilvafák szövedéke között villámsújtottan, üszkösen ágaskodik a barázdába ültetett százéves jegénye. Valamikor ez volt a jelzőpont azoknak, akik a szurdok felől kaptattak haza. Ma már csak a téeszések járják birkáikkal azt a hátsó utat. A nagyréten lévő gémeskút ágasa eltörött, nem raktak újat, se kereket, a téeszpásztorok egy kötélre akasztott vödörrel merítik belőle a vizet.

Kató:

„Miután a Koldár Ignác a kocsmái lopás miatt kiszabott börtönbüntetésből kiszabadult, a Mariskájukkal együtt jó messzire elköltözött. Nem bírták, hogy az emberek mindig összesúgnak a hátuk mögött. A Mariska meghízott, már csaknem térdnél összeértek a combjai, az Ignác, olyan magas, erős volt a börtön előtt, mint az én uram, az Árpai vagy az após fiatalon, de ott bent megroggyant. Előreestek a vállai. Ki tudja, mit kellett neki ott kiállnia.

Engem kértek meg, hogy adjam el a házukat bármennyiért, ha akad rá bevő. De senki se jött. Rádásul az évek alatt a címüket is elkevertem valahová. Talán majd egyszer előkerül, esetleg ők jönnek haza. Mint a Török Berci tavaly.”

Fejős:

„Meglepődtem, amikor a Berci novemberben beállított, azt újságolta, valamilyen bútorgyárban, kocsikísérő. A városba hoztak szekrényeket és onnét szaladt ki, hogy megnézzze: megvan-e még a Hegy. Azt mesélte, hogy a Piri egy cipőgyárban dolgozik, ellenőr. A kese fiú, az Otti disszidált, Svájcban él, vízszerező. A Koldár Ignác fia, a vörös, elvégezte a technikumot és most egy állami gazdaságban telepvezető. Az Aliz, a kislány, a közös gyerekük varrónőnek tanult, szeptemberben vette el egy gyógyszerész. A Berci eléggé megöregedett és a képén úgy láttam, az italt se vetheti meg. Emlékezett rá, hogy én télen pufajkát hordok, rám is tukmálta az övét. Száz forintot kért érte, nem sokat, még alig használta. Adtam rá neki még két féldecit, lehajtotta, aztán azt mondta, szalad, mert a sofőr lent várja Dombfalun.”

Zsöndöcsné:

„Hozzám be se dugta a képét ez a Berci, pedig az uram után én vagyok nekik itt az egyetlen rokon.”

Kató:

„Nálunk is megivott három pohár bort. Még az egyik le se ért, már kérte a másikat. Az após nem hazudtolta meg önmagát, mert odaszólt annak a szegény Bercinek: »Én igyekeznék a helyedben, mert lehet, hogy mire hazaérsz, már meglesz a negyedik gyerek.« Hogy elüssem a sértést, gyorsan teleöltöttem a Berci poharát, így aztán ő is inkább arra figyelt. Miközben tőlünk elindult, már eléggé bicsaklottak a lábai.”

A Horváthék egykori házat, a következő romot, lakni már nem lehet. Megrepedtek a falak s beomlott a kémény a konyhába, amely most fázós egek otthona.

Tavaly egy korcs kutya keveredett ide valahonnét. Az is ezen a portán vert tanyát, de a házat túl roskatagnak tarthatta, mert a régi disznóólba vette be magát. Hogy ki etette-itatta, nem tudom.

Tanító:

„A Horváth Józsefék portáját megvette a Dörgösné és a fia, amikor elköltöztek az Alfrédtól. Így a férje után a Kató örökölte volna. De nem ment el a hagyatéki tárgyalásra. Ezért aztán az épület a dombfalui községi tanácsra maradt. Dörgös téveszelnök korában visszaügyeskedte valahogy, kijelentvén: ő sosem vált el a feleségétől törvényesen. A ház nem kellett neki, de míg bírta, a kertet gondozta, aztán ott maradt az is. Madarak trágyázzák, és a szél veti.

A Dörgös jó egy éve unokájára, a Juliskára hagyta mindenét. Magam írtam meg a végrendeletet, s én voltam az egyik tanú, a másik meg a faluból a

kocsmáros. A Dörgös úgy rendelkezett, hogy halála után: minden ingó és ingatlan vagyona, pénze, háza, Szőlőse, pincéje az unokát, a Dörgös Juliannát illeti. De azt is kikötötte, hogy Dörgös Árpádné, vagyis a Katáé az örökös haszonélvezet. Az Alfréd mindkettőnket megesketett, hogy nem áruljuk el ezt senkinek. Mondania se kellett volna, mert én kántortanítóként megtanultam, hogy vannak titkok, amiket meg kell tartani. Hogy miért fecsegem ki most mégis? Azért, kérem, mert ez már nem titok. Maga az Alfréd hötyögte el, amikor egyszer elunta, hogy a Juliska miatt olyan sokszor nedves a Kata tekintete.

»Gondoskodtam én arról a lányról, ne sirasd! – kiabálta az ágyából – annyit hagyok rá, hogy arra még felnézhetnek idegenben is. Majd jön, ne félj. Hazahozza a vagyont. És neked se kell éhen halnod, Kató. Jut, marad neked is, ha rám húzzátok a szemfedeleket. Ha eljön az ideje, a Tanító vagy a jegyző mindent elmond rendesen, mert náluk van a végrendelet.« Éppen ott volt a falusi doktor, az is hallotta az Alfréd minden szavát, így az örökség nemcsak a Kata előtt vált ismertté. Tele lett azzal hamarosan az egész környék. Csak-hogy a Dörgös nem lett volna önmaga, ha nem teszi hozzá: »Ez a végakarat persze bármikor megmásítható.«

»Nem kell se nekem, se a lányomnak semmid, fordulj inkább hasra, hadd nyomja be a doktor úr az injekciót!« mordult rá Kata.”

Zsöndöcsné:

„Nem tévedtem én. Boszorkány ez a Tüske Kató. Megbabonázta még az Alfrédot is, aki, beszél, ráhagyta mindenét. Pedig a Kató amúgy se nincstelen. Boltosként lophatott eleget. Most is a Dörgös pénzén virul. Nem kell koplálnia, mint nekem. Csak egyedül a leányával nem bírt ez a Kató, pedig kötözte volna azt is ide.”

A Fekete Mártonék-féle háznak betört az ablaka, a nagykapu az udvaron hever, darazsak lakják a kaptárakat.

A Fekete Marcit ismertem. A tüdőbajtól púpja nőtt és anyám már egész kiskoromban meghagyta, hogy nem szabad kinevetni. Az apjára viszont még csak nem is emlékezem. Kicsi volt? Magas?

Tanító:

„A Marci úgy eltűnt, hogy nyoma sem maradt.”

Dörgös:

„Énnálam, míg maszek voltam, az a Marci sokat dolgozott. Igazi férfimunkát nem bízhattam rá, meg is szakadt volna a zsák a hömbölygő alatt. Inkább csak kapált, trágyát villázgatott. A téveszben fejő volt jó ideig. Szerették szekálni az asszonyok. Én nem tudom, mert nem láttam, de azt mesélték, akko-

ra szerszáma volt, hogy a konyhaajtóból kinyithatta vele a kiskaput. Aztán miután az apja meghalt, egyszer csak ez a púpos, mint fíng a gatyában, elszelelt. Még a járandóságát se vette fel. A rendőröknek bejelentettük, hogy nincs sehol. Körözést adtak is ki utána... Talán valami nő felfedezte rajta az édesgyökeret.”

Zsöndöcsné:

„A Marcit is a Tüske Kató átka vitte el. Ott volt velünk a temetőben, amikor a véres tojás rontását akartuk elűzni. A Marci a púppja miatt nem kellett senkinek, pedig minden leány jól járt volna vele. Lehet, hogy még megjelenik itt egyszer, bár már nem hiszem.”

Arminék házát még a bomba rontotta le, mostanra már a helyét megtalálni is nehéz. A kertben elharapódzott a bozót. Akác, bodza, berkenye, megjelentek, mint az erdő gyalogos előhírnökei. Csak néhány pudvás gyümölcsfa dacol velük.

Fejős:

„Míg Ármin Béla élt, évente egyszer-kétszer kijött a városból. Két-három nap alatt rendet tett a kertben. A ház falait szétverte, elegyengette. Nem tudom, említettem-e már, ez a Béla úgy dolgozott, mint a sróf, a legjobb kaszásnak számított. De aztán megtörte a háború, megnyomorította a gyár. Kehességet kapott valamilyen szertől, akkor a kormozóban volt üzemvezető. Kifényezte a Kató biciklijén a sárhányót. Akár a tükrön, úgy villogott rajta a nap. De a kormozóban a sok méregtől az Ármin Béla tüdeje teljesen odalett. A végén már lélegezni is alig tudott. Hiába, ő a Kárpátok szabad hegyeiben született, ott, ahol olyan sűrű a levegő, hogy harapni lehet.”

Kató:

„Az Ármin Béla annak idején minden szántót rám íratott, csak a kertet tartotta meg. Örültem is, hogy majd így gyakrabban járnak a Hegyre, de nem. A Béla még talán jött volna, de az új felesége ki nem állhatta ezt a helyet. A gyerekek elvégezték a középiskolát. A Miksa gépészmérnök lett, és még két másik szakmát kitanult, a reptéren dolgozik. Szolnokra sorozták katonának, oda is nősült, két lánya van. A névnapomra kapok tőlük egy lapot.

A fiatalabbik fiú nem bírta a mostohát. Az apjának meg minden idejét lekötötte a gyár. Az Andris megszökött otthonról és valamilyen bandába került. Betörték egy kocsmába, lányokkal erőszakoskodtak. Elkapták, dutyiba került. Amire kiszabadult, már rajta volt a jel. Főiskolába jelentkezett, de elutasították. Erre inni kezdett. Egyszer, piacon voltam, láttam én is, amint az utcán feküdt. Oda mentem hozzá, próbáltam a lelkére beszélni. Csak nézett süketen, talán nem is értette a szavam. Hívtam, jöjjön hozzánk, pár hétig ellakhat ott. Rám hördült: »Tűnj a fenébe!«, és visszafeküdt. Nehéz szívvel hagytam ott, de mit tehettem vol-

na érte én, ha az apja, az új anyja nem birt vele, és a Julka is elég gond volt nekem. Aztán megint betört, börtönbe került, szabadult, de ismét lopott. Mintha jobban érezte volna magát a rács mögött, mint köztünk. Most nem tudom: kint van-e, bent van-e. Az Ármin Bélát, amikor már a kórházban feküdt, meglátogattam, az arca szürke volt, a bajusza lekonyult, a nyakáig ért, s a hangját alig lehetett hallani. Húslevest, körtét vittem neki. Áradozott, hogy ilyen jó levest csak a régi felesége főzött neki, és meg is könnyezte őt. Ott volt az új asszonya is, vigyorgott, mint aki nem tudja, honnét jött, merre megy. Aztán két-három hétre rá meghalt a Béla. A városba temették. Az Árminné sírját azóta is én gondozom.”

A Winkly-féle csárdában volt sokáig a kocsmá és a bolt. A külsejét még valamikor 1960 táján májvörösré mázolták. A Dörgös szerint olyan lett, mint ha paradicsommal okádták volna le. Mostanra ledobta magáról a rút vakolatot. Ablakai betörve, s éppen a múltkor láttam, hogy a lakat sincs már meg az ajtaján. Nem verhettem le azt csak valami idegen, akit megtévesztett a málló cégtábla „Kövecses Csárda”. Még, hogy csárda. Nem jár oda már a vándorpatkány se rég. A boltban éhen halt a pók. Az áfész elvitte a pultokat, a polcokat, nincsenek csak a pusztá falak. Hátul a házból még 1956-ban elmenekültek a Telepesék. Használták magtárnak, raktárnak, most úgy tudom a tévész.

Tanító:

„Nekem annyi respektum azért lett, kérem, a könyvelőségéből, hogy henteente egyszer felhozzák ide, amit rendelek. Le még csak le tudnák menni a boltba a Horgason, de fölfele már nem bírná teherrel a sérült tudóm. Még itt az utcában is, ha egy kicsit gyorsabban baktatok, elfogy a levegőm. Sokszor éjszaka arra riadok, hogy Istenem, mindjárt megfulladok. Én, aki életem javában a magányosságot örízgettem, most félek az egyedüllétől. Attól reszketek, egyszer annyira elkap a légszomj, hogy kitántorogni se leszek képes. És ha kíváncsi vagyok, akkor ugyan hova?

A Zsöndöcsné itt lakik ugyan a szomszédomban, de ő egyre süketebb szegény, azt mondja: a textilgyárban megnyomorította a masinák zaja. Különben is a tyúkokkal fekszik. Az alvás a szabadsága, az ő nagy kincse, bár nem kívánnám magamnak az álmait. A Fejős háza messze van. A Kata talán észreveszi, ha elmúlok; nemrégiben is benyitott, amikor ágynak döntött valami göthösség, hiányolta, hogy nem sétálgatok.

A boltból szálamit szoktam rendelni tíz-tizenöt dekát, egy háromkilós kenyert, májkrémes és húskonzervet, sajtot. Nem mondhatnám, hogy éheznek.

Míg járt a Hegyről a busz, havonta egyszer bementem a városba. Volt ott egy eszpresszó, csak Lelónak nevezték. Letelepédtem egy asztalhoz, rendeltem három Martinit. Persze nem egyszerre. Egymás után. Megittam még

egy kávét, elnézegettem a városi embereket. Ismertek, törzsvendég voltam ott. Úgy hívtak a pincérnők: »a három martinis úr«. Azután elbandukoltam a közeli könyvtárba, kikölcsönöztem három könyvet és hazabuszoztam.

A legjobban most is az olvasás hiányzik. A magam könyveit már kívülről tudom. Újakat nem nagyon veszek, mert mostanság már Kossuthot is legszívesebben kommunistának festenék. Az országunk meg minden könyvben, atlaszban csak ez kicsi vörös paca. Gyűlölöm még nézni is. Néha kicsomagolom az én nagy térképemet, ahol még minden egyben, minden kerek. Megcsókolom Aradot, megsimogatom Bácskát, magamhoz ölelem a Felvidéket, ilyenkor azután szégyen ide, szégyen oda, elkönnyezem magam. Legtöbbit a rádiót hallgatom. Az enyém a legjobb világvevő, bejön rajta még az Amerika hangja. Annak idején vettem egy televíziót, de gyakorta olyan a kép, mintha hangyák vívnanak csatát. Azt mondták, ide nem jut el rendesen a jel. Így aztán nem sokszor próbálkozok vele. A Szabad Európát, az Amerika hangját is zavarják a rádióban. A Kossuthon meg az a rossz, hogy a komcsik dicsérik magukat. Olyankor elkószál a figyelmem, azon kapom magam, hogy megint a háborún jár az eszem. Pedig ezerszer elismételtem már magamnak minden történetet. Szomorkodok azon is, hogy a Hegy, amelyik valamikor a legnagyobb településnek számított a környéken, mostanra halódik. *Alea iacta est, a kocka el van vetve...*”

Na igen, és a Parragok. Azelőtt ott is állt három ház, vagy több utca is, mostanra mindegyik üres. A környéket benőtte a fű. Nem jelzi az egykori szőlőbirtok helyét csak néhány öreg gyümölcsfa, elvadult bokor.

Tanító:

„A Mészárosné, talán már mondtam is, férjhez ment a nála megszálló horvát legényhez, a Zimonicshoz vagy kihez. És amikor a testvérét megölte és szappannak megfőzte a Nani, magához vette annak a két neveletlen gyereket. Ritkán láttuk őket, mert misére is inkább a szomszéd faluba jártak, aztán ötvenhatban elmentek mind a négyen. Azóta nem hallottam hírüket. A Gödéné a térszervezésig az egyik fiával itt küszködött, miután elvették a földjüket, rövidre rá elköltözött. A fia meg inni kezdett vagy már ivott korábban is, nem tudom. Tüdőrákot kapott. Az vitte el. A ház talán most a két másik gyerek nevére lehet.

A Nani életfogytiglant kapott, a forradalomkor, amikor kinyitották a börtönkaput, szinte minden rab lelépett, de ő, mivel már megígérték neki, hogy fél év múlva szabadul, bent maradt. Meg is bocsátottak neki, jó, hogy még kitüntetés nem kapott, ötvenhét elején kiengedték, kellett a hely a forradalom miatt lecsukottaknak. A legérdekesebb mégis az volt, hogy az urából szappant főző Nani a börtönben szakácsként dolgozott.”

Kató:

„Tíz év hosszú idő. Az emberek már elfelejtették azt az iszonyatot. A Parragok különben is kiesett innét, mi nem nagyon mentünk oda, a Nani nem nagyon jött ide. Elég büntetés lehetett neki az, hogy a gyerekeivel már nem találkozhatott.”

Tanító:

„Arra azért kíváncsi lettem volna, hogy a Nani főztjét kanalizva, mire gondoltak a rabok. Végül itt halt meg az a nőszemély a Parragokban. A férfi, aki társa volt a gyilkosságban, soha nem kereste őt.”

Fejős:

„Én találkoztam párszor ezzel a Nanival, mert jártam a Parragokat is. Bólintottam neki, visszaköszönt. Egyszer, mintha mosolygott is volna. Na, nevettem, ez most megnézett magának, hogy belőlem jó sok szappan kijön. De vicc nélkül, a Parragok azt mutatja, milyen lesz majd húsz-harminc év múlva a Hegy.”

A Szőlőst is csak a Kató műveli meg. A többi elburjánzott, visszavadt, indáik behálózzák a domboldalt, néhány megmaradt, töredezett végű karon varjú károg, dióra les. Mert a szőlő nagy úr. Az embertől teljes figyelmet, hozzáértést kíván. Meg kell hajolni előtte, kapálni, tőkét, hajtásait dédelgetni, leveleit cicomázni, termését bogártól, vihartól, betegségtől óvni. Ezer, vagy még több esztendőn át szolgálták e növényt a hegyiek. Vagy a szőlő szolgáltá ők? Nem tudom. Hol vannak már a király megbecsült jobbágysai, akik társzekereken hordták a jó nedűt Fehérvárra, Esztergomba, Budára, Bécsbe, a csornai prépostságba? Mostanra pincékben üres hordók konganak és törőkre száradtak a hébertökök.

Dörgös Alfréd, amikor megbetegedett, bérbe adta a Szőlőst egy falusinak, de az új gazda két év alatt tönkretette, mert a kapálás, a metszés nem igazán érdekelte, csak a bor. Végül ki kellett vágni a fiatal tőkét is.

A pincéket az agyagos löszfalba vájták. Azok vélhetően többszáz évesek, és megmaradnak talán akár több száz évig, hacsak valami földrengés, hegyomlás, iszaptenger az egész partoldalt el nem viszi. Legnagyobb ellenségük a víz, ha véletlen utat talál beléjük egy aprócska lyukon át. Laktak is bennük régebben, főként az idő tájt, amikor a török szedte a környéken a sápokat. De a nagyapám mesélte, hogy három-négy népes család, köztük a Zomboriak ősei, még az ő gyerekkorában is a pincelakásokban élt. Ma már nemcsak a pincék, a házak is üresek.

Tanító:

„A Korsó-féle dupla portából az egyik már pár éve összeomlott. Míg élt a gazdája, a Jóska, addig sem törődött vele túl sokat. Elég gond volt neki a bete-

ges feleség, a hét gyerek, na meg a töméntelen tömény és bor, amit a torkán leeregetett. Az asszony csendesen távozott, kecskét fejt éppen, amikor a feje félrebillent. Utána egy ideig úgy tűnt, hogy a Jóska megembereli magát. Kevesebbet ivott, a téeszcsében is többet dolgozott. A nagyobb gyerekek elkerültek, ki ide, ki oda, közülük csak a Zoliról tudom, hogy ötvenhatban Angliába ment, itthon vilanyszerelőnek tanult, de ott kint baleset érte, az egyik lábára megsántult. Erre beíraták valamilyen iskolába, és most Afrikában becsődölt üzemeket szervez át. Jól keres, ám egy fillért se küldött sosem az itthon maradottaknak. Utoljára az ikrek: a Borcsa, a Miska tartottak ki az apjuk mellett. Aztán a Borcsának kőrője akadt, gyorsan igent mondott, talán 17 évesen. A Miska erdésznek tanult és most a Bakonyban őrizgeti a fát. A Korsó Jóskát, aki hét gyereke után egyedül maradt, végül nem a szesz vitte el, hanem a tüdőgyulladás. Beteg volt több mint két hétig. Az orvos influenzával kezelte. Amikor már a lázmérő végét kiütötte a higany, beküldték a kórházba, de addigra elégett a tüdeje, nem tudtak rajta segíteni.”

Zsöndöcsné:

„Rontás van a Hegyen. Alig halt itt valaki szép halált. Ránk se vár más csak kín és szenvedés.”

Tanító:

„A másik Korsó felesége, a Kelemené, az ura korai halála után nem tudott mit kezdeni a magánnyal. Gyerek és támasz nélkül nehezen viselte az életet. A téeszjáradékot piacozással egészítette ki. Megiszogatta a kevertet, bekapott hozzá egy-két zsemlyét. Termelt ezt-azt, összeszedte a hullott almát, diót, gombázott is sokat, és hetente kétszer-háromszor ment a városba. Cipelte a nehéz fülest, a két karkosarat. Míg bírta, biciklivel járt. Később a faluból busszal. Ha több holmija megmaradt, már nem bírta felvonszolni egyszerre a Horgason. A meredeknél előrevitte vagy száz-százötven lépésre az egyik pakkot, majd letette, hogy még lássa éppen, és visszament a másikért. Egy úton négyszer járta meg a hegyet. Kedden és pénteken már az esti busszal bedöcögött, hogy másnap, kora hajnalban jó árushelye kerüljön. Azt mondják, kéremszépen, olyankor a váróteremben aludt. Ismerte már az őt: Egyszer aztán, hetvenkettő táján lehetett, nem jött haza. Ott halt meg a piacon. A városban temették el. Talán ő járt jobban, hogy a lassú pusztulástól megmenekült.

A busz sem jár fel a Hegyre. Hiába aszfaltozták végig a Horgast. Felmérést készített a Mávaut és megállapította: kár a benzinért, mert egy hét alatt sincs tíz utas. Most már csak az áfészos kocsi és a postás az összekötőnk. A postás is csak hetente egyszer ballag fel, általában pénteken. No, és amikor a nyugdíjat hozza. Minek? El se tudjuk költeni.”

A Korsóék-féle dupla ház ajtajai bezárva. A két ház közti szögesdrótos kerítés összedőlt, egyszer majd még biztos beleakad egy szemtelen vaddisznó vagy kíváncsi őz.

Fejős:

„Az erdő vadjai érzik a körülöttük lévő változást, sejtik, hogy nem túl soká ismét az ő tanyájuk lesz a Hegy. Először a vadgalambok kezdték el a kertekben a fészkelést, aztán a rókák lettek egyre szemtelenebbek. Én már ki sem engedem az ólból a három tyúkot. Mostanság nem ritka, hogy az úton, a házak mellett átvált egy szarvasbika. A Fakónak se kell messze futni, ha nyúlra fáj a foga. Az erdőbe nem nagyon engedem, mert a vadászok lödöznek össze-vissza. Legszemtelenebbek a vaddisznók lettek, kitúrják az elvetett kukoricát, a borsót, lezabálják, ami még megmarad. Van két nagy körtefám, idén ősszel sok férges körte lehullott. Három kan odajárt, azt eszegette hetekig. Hiába csattogtattam a karikással. Az első két alkalommal még immel-ámmal odébbálltak, aztán biztos kilesték, hogy nincs az ostor végén puska, csak egy öreg koma. A Katinka istállójában nyestek vertek tanyát. Egyet elkapott közülük a Fakó. Macskám nincs. Az egerek bejáratosak hozzám, de ha kiteszek egy fejére állított üveget és megtámasztom a félbe vágott dióval, egy-két nap alatt lépre mennek. A Katinka házában a pince beomlott. A Tanító szerint, földrengés lehetett, én nem éreztem. Tavalyelőtt nyáron az erdőről valamilyen hernyóinvázió érkezett, alig maradt a fákon levél.”

Tanító:

„A tisztaságra, kérem, mindig sokat adtam. Az alsóneműimet magam mosom, az öltönyeim, tisztítatom. Minden reggel megborotválkozok, lemosakozom, hetente kétszer vizet melegítek és lefürdök. Nem megy többször. Már az öltözéstől is fulladok.”

Zalainé házában állnak a falak. Nem tette be oda a lábát az asszony halála óta senki emberfia. A kosz, az ürülék, az összeszedett lim-lom a plafonig ért. Évekbe telt, míg elment a szaga.

Kató:

„Ha a Dörgöst nem ápolnám, lehet, hogy nekem se nyújtana más vigaszt csak a boros pohár. Amikor erre gondolok, mindig eszembe jut a Zalainé, ahogyan reggelente remegett a féldeciért.”

Tanító:

„Fejős a nyolcvanhét évével már lassan matuzsálemi korú, nem fog rajta az idő. Mostanság kevesebbet beszél, de gyakran mond magvasakat. Néha elképedek: hát ezt meg honnét veszi? Ő találta ki, vagy az Alföldön plántál-

ták bele. Kívülről csaknem olyan, mint tíz évvel ezelőtt. Ép szemében a nyugalom fénye lobog. Nagy lófogai talán még mind megvannak, pedig sosem láttak fogkefét. Az öltözeke sem változik, nyáron czeigruha, ősztől tavaszvé-
gig bársonynadrág, csizma, pargeting, vattakabát, mindkettő épp hogy beér a pocakja fölé.

Terjesztették, hogy úgy nyolc esztendővel ezelőtt a Fejős megkérte a Zsöndöcsné kezét, de kosarat kapott. Azt hiszem, jól jártak mind a ketten. A Fejős elhagyta volna ősi nyugalmát, csendes békéjét. A Zsöndöcsné konok, hallgatag társat kapott volna, aki mellett ízét veszti a veszekedés.

A Zsöndöcsné, kérem, mostanság a halottaival perel. Vagy a kidőlt kereszt-
eknek mond boszorkánytörténetet. Kétszer is hallottam, hogy a temetőben szit-
kozódik, magában beszél. Igen, már a temetőn is látszik, haldoklik a Hegy. Öt-
hat éve még, ha máskor nem, hát mindenszentekkor rendbe tették a sírok több-
ségét. De most már olyan halom is sok van, amelyik esztendők óta nem látott
kapát. Éppen a múltkorában nézegettem, már a fejfák jó részéről lekopott a név.
Annyi bizonyos, hogy nem telik be ez a temető. Mind az ötünknek megvan a ki-
jelölt sírhelye. Az enyém a bejárattól alig ötlépésnyire. A Katót megkértem,
pénzt is hagyok rá, hogy márványból faragtassa a keresztmet és tetessen már-
ványlapot a sírra is. Így nem kell virágot ültetni, kapálni, gyomlálni. Hisz' nem
is lenne, aki megtegye. A Kató is megöregszik majd vagy elköltözik."

Valamikor, még talán tizenöt éve is, a Hegy a büszkeség vára volt. Akik
itt éltek, mindig lefitymálták Dombfalut. Emlékszem a szavaikra: „Hiába van
a faluban a posta, az iskola, a tanács, a téesz, az orvos, a kocsmá, a bolt, azért
mégis a Hegy az igazi. Nálunk elég kinyitni az ablakot, és már jön is a tiszta,
jó levegő, hallatszik a madarak dala. Itt olyan bor terem, hogy orvosságnak
isszák a városiak.” Valamikor, még talán tizenöt éve is a Hegy a büszkeség
vára volt. Örültem, hogy itt láttam meg a napvilágot. De akkortájt, már aki te-
hette, menekült. A középkorúak a városba vagy a faluba le. A fiatalok az or-
szágba szerteszét. Gazdátlanokká váltak a házak, előregektek a lakók.

Fejős:

„Dombfalut túlságosan is megcsapta a város szele. Alig köszöntik, alig is-
merik egymást az emberek. Kocsmá, vegyesbolt, cukrászda, étterem. Néhány
emeletes ház is épült már az Újsoron. A tanácsra sem mehet az ember bármikor;
csak ha ki van írva az ügyfélfogadás. Minket a Hegy megvéd a rövid szoknyától,
a hosszú hajtól, a hivatal állandó zaklatásától, a cicomától, a fennhéjázástól. Itt
a Hegyen nem muszáj ünneplő ruhát ölteni, ha az ember az utcára kilép. A ku-
tyát sem kell az autóktól féltetni. Éjszaka olyan süppedős itt a csend, hogy szinte

hallani a sötétség lépteit. A Hegy, ha elpusztul is, Hegyként pusztul el, de Domb-
falu már rég nem önmaga. Felfedezték a városiak, akiknek már nem elég tágas
a panel. Ezért aztán kertet vesznek a környéken, nyári lakokat emelnek, vikend-
telkeket művelnek. De minél több ház épül Dombfaluban, minél több gyerek szü-
letik, annál inkább felfalja őket ez a mostani világ, megroppantja őket a város.
Beolvasztja még a nevüket is. Már is azt fújja minden falusi gyerek: »Mi már a
városhoz tartozunk!« És bár épülnek majd a faluban seregestül az új paloták,
költöznek beléjük az emberek, de lassan majd eltűnik az a település, amit úgy
hívnak, hogy Dombfalu. A Hegy viszont megmarad. Egyrészt elgyalulni nem le-
het, másrészt ezer éve éltek itt emberek, az erdő is itt a domboldalon kapaszkod-
dik. Dörgős várából lehet, hogy turistaházat csinálnak vagy erdőszlakot.”

Tanító:

„Elég egy ember is, hogy megőrizze az emlékeket. Ez az ember lehet,
hogy éppen te leszel, fiam. Sokat tehetsz értünk. Elmeséltünk mindent, amit
tudtunk, amit lehet. Vesd papírra vagy mondd el másoknak, és akkor még
száz-százötven év múlva is tudni fogják az emberek, hogy volt itt egy telepü-
lés, amit mi úgy hívtunk: a Hegy.”

Valamikor, talán még tíz éve is, élt a Hegy. Kató házából az iskoláig fel-
végnek nevezték az utat, azon túl pedig az alvág nyújtózott. Az alvág már
teljesen üres. A Szüle Géza házában láttam meg a napvilágot én. Később mi
is lent a faluban vertünk tanyát. Az idősebb Szüle fiúk már évtizedek óta
„pestiek”, a házban a nagyanyám, a nagybátyám maradt. Aztán amikor már
szegény nagymama meghajlott, mint a görbe bot, s a karjaiból is fogyott az
erő, megadta magát és a nagybátyámmal együtt hozzánk, a faluba költözött.
A ház még szilárdan áll, csak megkopott rajta a vakolat, s egy-egy eltört cse-
répen beszivárog az eső. A háború után születettek közül már csupán én va-
gyok, aki rendszeresen járom a Hegyet. Olyan ez számomra, mint valamiféle
zarándoklat, mennem kell, hogy megszabadítsam a lelkemet. Félve teszem
meg a Horgastetőn az utolsó lépéseket. Vajon megvan-e még mind az öt öreg?

Kató:

„Sajnos, és erre gondolni sem szeretek, valóban megfogant az átkom,
tényleg pusztul a Hegy. Nem én akartam így. S talán az egyik legfőbb kárval-
lott vagyok.”

Zsöndöcsné:

„Úgy járunk majd, mint az öreg Szakács.”

Fejős:

„Fönt a patakparton találtak rá az öreg Szakácsra. Még jó, hogy élve ki

nem kezdték az állatok. Persze, mi sem tudhatjuk, hogy mi vár miránk. A legszebb a gyors elmúlás. Én a Katóval megegyeztem, hogy a feleségem mellé ásatja a síromat.”

Igen, a Szakács Rudi bátyám háza is ott áll üresen. „Aki szélről lakik, annak egyik felől biztos jó szomszédja van”, mondták a hegyiek. Pedig hát Rudi bátyám házával még nem ért véget a Hegy. Az oldalsó a cigányok üres földudóját még mindig tartja a part. Lakói annak sincsenek.

Kató:

„A múlt nyáron bementem a Julka elé a városig. Szép volt, egészséges, üde. Mintha magamat láttam volna fiatalon. Csak neki az arcán nyugalom, a szemében jókedv, boldogság lakott, ez a kettő nekem ritkán, nagyon ritkán jutott. Segítkezett a Szőlőben, a konyhában, az Alfrédhoz nem engedtem, őt el-láttam én. Julka áradozott hogy hős vagyok, amiért felvállaltam a beteg emberért ezt az áldozatot. Leintettem, mint már annyiszor, mondtam: nem jókedvemből, nem szánalomból, kötelességből, hanem az Árpiért teszem.

Sokat beszélgettünk. Az apja is gyakran szóba került, de nem tudtam neki róla újat mondani. Faggattam én is a Julkát, hogy mi van vele. Próbáltam a lelkébe nézni, de már nem ismertem úgy, mint régen, amikor elárulta egyetlen pillantása is.

Mégis megéreztem, hogy valamit mondana. Kérdeztem tőle. »Ugye nem bánt? Ugye nem kínoz?« »Dehogy! Imád, és én boldog vagyok, nála jobb férfi nem kell nekem.« »A honvágyat hogyan bírod?« »Te minden nap többször eszembe jutsz. Persze a Hegy is sokszor, és mindig megdobbán a szívem, ha valahol a hírekben Magyarországról hallhatok.«

Megnyugodtam, pedig ha a szemembe nézett, meg-megrebbent a tekintete. Szerettem volna megállítani a napokat, a heteket, de nem is teltek, rohantak, egy-kettőre szeptember közepe lett. Az utolsó estén, beszélgettünk egy darabig, de aztán szóltam: fekdjünk, mert négy órakor kelniünk kell, hogy elérjük a faluban a hajnali buszt. Leoltottam a villanyt, aztán egyszer csak a sötétben azt éreztem, hogy átnyúl a másik ágyból, és megfogja a kezem. »Még valamit el kell mondanom..., nem tudom, legközelebb mikor jövök.« »Legkésőbb a jövő nyáron« jelentettem ki rosszat sejtve én. »Az nem biztos, anyám. A férjem Franciaországban, egy kutatóintézetben ösztöndíjat, munkát kapott. Úgy döntöttünk, leteszem a vizsgáimat, és megyek én is vele... Ha lehet, ott maradunk... Végleg ott maradunk.«

Mit mondtam volna neki? Hogy erről szó sem lehet? Hogy hagyja ott azt, akit szeret? Hogy sehova sem mehet? Hagytam volna, hogy akárcsak engem, őt is temesse el a Hegy? Nem, megtanultam már, a Julka a saját feje

után megy, ha tetszik nekem, ha nem. Így hát könnyes szemmel megszorítottam a kezét: »Vigyázz magadra, édesem!«

Másnap elkísértem Komáromba. Felült a vonatra. Itt maradt utána a magány, a reménykedés, a félelem.”

Dörgös:

„Miután elment a Juli, hetekig úgy járkált ez a Kató, mint akinek a tyúk elvitte a zsíros kenyerét. Biztos mondott neki valamit a lány. Én viszont meghagytam a Julikának, ha ahhoz van kedve, rúgja ki a kocsmá oldalát, ha nem tetszik a férje, keressen helyette másikat. Élje világát, csak azt ne felejtse, egy fontos dolga van: szüljön nekem öt unokát.”

Fejős:

„Nyolcvanhét évemmel én vagyok a legidősebb a Hegyen. Régen azt hittem, a hosszú élet az Úr ajándéka. Most már tudom, hogy az élet büntetése.”

A nagyapám, Szüle Géza házában láttam meg a napvilágot én. A szétbontott pajtából pár hónapja hazavittem egy téglát. Az íróasztalomra raktam, hogy mindig emlékeztessen múltra és jelenre. Aztán egyik nap eltűnt. Faggattam a fiamat, a lányomat. Semmit se tudtak róla. Hazajött a feleségem, és csodálkozott: „Azt hittem, csak nehezék. Gondoltam, az irodaház építkezéséről hoztad el. Visszavittem reggel, mert bántotta a szemem.” Lenyeltem a háborgást, s ráhagytam: „Igazad volt, valóban csak tehernek hoztam el.”

De a nagyszüleim kertjét még művelem. Makacsul vissza-visszatérek, és ha tehetem, a Katót, a Tanítót, a Fejóst, a beteg Dörgöst és néha a Zsöndöcsnét faggatom: hogy mesélik el a Hegy történetét. Miképpen eshetett, hogy nem maradtak már többen, csak öten? Néha eszükbe jutnak gyerekkori emlékek is, de többnyire a második világháborúval kezdődik a történelem. Mondókájukkal már megtelt öt füzet.

Zsöndöcsné:

„Szaggat a vállam, és a térdem is sajog. A gyár kivette belőlem az erőt. Csak ülök a tűzhely mellett és nézem a lángokat. Ilyen lehet a pokol tüze? Oda kerülünk úgyis mindannyian. De az ember ott fázni nem fázik legalább. Gyakran felmegyek az erdőre és lehozok egy tehernyi ágat, legfeljebb karvastagságukat, az erdész még biztat is. Azt még elviszi a fűrés, nemrégiben a Fejős metszette meg. Tele van már ággal az udvarom, ha felgyűjtanám, megsülne nála a Hegy.”

Dörgös:

„Én, Dörgös Alfréd bátran kijelenthetem: éltem három ember helyett, én nyugodtan halhatok.”

Kéthetenként végigjárom a Hegyet. Úgy érzem, várják mind az öten, hogy lássanak. Mindegyikük másként fogad. A Tanító cseppenként plántálgatja belém a haza szeretetét, a Hegy történetét. Örül neki, amikor azt mondom: »Mesterem.« Ő meg, ha jobb kedve van, a vállamra üt: »Fiam! Benned van minden bizodalmam, remélem, mindig bölcs tanítványom maradsz.«

Dörgös Alfréd is jókedvre derül, ha egyre gyengülő szorítása után fájdalmasan megrázom a kezem. »Van még itt erő!«, dicsekszik, és az ágya fejéhez rakott légycsapóval, azonnal bosszút áll a fürge legyeken.

Zsöndöcsné böstörködik: »Tudnám, miért lézengsz te annyit mifelénk? A halálunkat lesed?« De azért valamilyen gyümölcs vagy néha sütemény vár az asztalán.

A Fejős gyakorta sajnálkozik: »Tudod, kiskomám, sok tanya meghalt már, de a faluban mi leszünk az elsők. Ez nem maradhat nyom nélkül, meg kell, hogy tudják az emberek.« Talán majd egyszer megemlítem neki, hogy az elsőség még ebben sem sikerült. Gyűrűfű már bekerült a könyvekbe, s azóta is csendesen kihalt jó pár kis település.

Csak a Kató nem beszél az elmúlásról. Ha kis ideje van, leültet és árad belőle a szó. Saját sorsát beszéli, nem a Hegyét, és gondolom, azt sorolja napközben magának is.

Zsöndöcsné:

„A Tüske Kató minden bajomnak puttonya. Még elpusztulni sem hagyott az Úr. Itt kell, hogy éljek az Átokkiáltóval, gyerekeim elveszejtőjével, férjem szívének megbéklyózójával. Minden este elmondok a Pálért és a két gyerekért egy-egy imát. És kérem az Urat, rogyassza rá a Hegyre az eget. Nincs itt már egy ember se, aki valamit ér.”

Tanító:

„Kiürült, kéremszépen, a Hegy. Mi öten, akik röghöz kötve féljük vagy várjuk az elmúlást, már nem vagyunk a régiek. Pár esztendő és ismét a szél és a természet lesz itt az úr. Ránk uszítja a napfényt, az esőt, és felfalják azt, ami még megmaradt. Aztán apró akácmagok, tobozok roppennek ide a szellők szárnyain, makkot ejtenek el az ügyetlen mókusok. És a magok megfogódnak ezen, az embernek úgy látszik, mostoha talajon. Húsz-harminc év se kell, és az erdő visszakapja azt, amit az ember pár száz évvel ezelőtt a bakonyi rengetegből elrabolt. Beveti a maga virágaival, beülteti a saját bokraival, fáival. Azután majd jön megint egy embercsapat, egyikük azt mondja: »Ezt a helyet az Isten is szőlőtermesztésre teremtette«, és kezdődik minden, előről.

Kató:

„Amikor utoljára itthon járt, már terhes volt a Julka. Nem vettem észre, csak annyit, hogy kissé asszonyosabb, gömbölyűbb. S ő, nem akart még ezzel is idegesíteni. Az unokát, mert már megszületett, Katerinnak hívják, azt hiszem, ez valami olyasfélét jelent, mint a Kató. Megkapták a franciáknál a letelepedési engedélyt, a lakást úgy bérlik, van benne három nagy szoba. A vejem fényképe egy újságban is megjelent, valami találmánya van. A lányom minden levelében kéri: látogassam meg őket, míg ők nem tudnak jönni a pici, és egyéb dolgok miatt. Azt írta, van hely náluk, elintézik a papírokat, akár végleg is ott maradhatnak. De hát hogy is mehetnék, amikor az após magatehetetlen beteg. És különben is, nem tudom, hogy valamikor elenged-e még innét engem a Hegy.”

Alig több mint harminc éve éltek itt még százhuszan. Mostanra öt ember maradt. Az elhagyatottság, a magány kézzel tapintható. Öt öregért már nem jön fel a busz, ötnek nincs bolt, kocsmá, iskola, ötnek nem fűrnak új kutyát, nem aszfaltozzák újból az utat, nem javíttatják meg a temetőkaput. Öt ember már nem falu, még csak nem is tanya. Az öt emberrel szemben már csak a halálnak van kötelessége. Az jár majd ismerősként ide.

Ma azért megcsillan a reménysugár. Délután szembejött velem egy csoport. A Pozsgai Béla – aki az Ihászék házáat vette meg – rám köszönt. Újságolta: megkötötték az üzletet, eladta a vikendházát, mert neki nem jut már rá idő. A főiskoláról vette meg egy tanár, be is mutatta rögtön. Barátságos, szimpatikus férfinak látszott, és vele tartott még két jó barátja, akik kórusban áradoztak, hogy magával ragadta őket a Hegy, a nyugalom, a csend, a tiszta-ság, az erdő közelsége, a város távolsága, a sok mezei virág, a partoldalban a rókavár. Azt kérdezték, van-e itt még eladó porta, mert az iskola után szívesen pihennének itt hétvégeken...

Tartalom

A fekete madár	7
Reszketett a Hegy	114
Dörgős Alfréd hasba rúgta az eget	142
Tüske Kató szenvedelmei	183
Boldogság, te röpke perc	232
Öten, egyedül	315

A könyv kiadását segítették

Győrújbarát Önkormányzata

NEMZETI
ALAPÍTVÁNY

Dr. Medgyasszay László
országgyűlési képviselő

Szalóki Géza
vállalkozó

Kiadó:
Hazánk Könyvkiadó, 2004

Felelős kiadó:
Szabó József

Tördelés:
Konrád Grafikai Stúdió

Korrektúra:
Wimmer Zoltánné

Nyomás:
Palatia Nyomda Kft.
Igazgató: Radek József

A borítóttervet Németh Endre,
a szerző fotóját Szabó Béla készítette.

ISBN 963 75 86 80 6

